

# AUSPICI A

Recenzovaný časopis pro oblast společenských a humanitních věd

Reviewed Journal Dealing with Social Sciences

Рецензируемый журнал для общественных наук



VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ  
ČESKÉ BUDĚJOVICE

FILOSOFICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY  
PRAHA

2011

## AUSPICIA

**Recenzovaný časopis pro otázky společenských a humanitních věd.**

Založen v r. 2004. Vydáván:

- Vysokou školou evropských a regionálních studií České Budějovice, Česká republika
- Filosofickým ústavem Akademie věd ČR, v.v.i. Praha, Česká republika
- ve spolupráci s jihočeskou pobočkou České společnosti pro politické vědy České Budějovice, Česká republika

## AUSPICIA

**A peer-reviewed journal for questions of the social sciences.**

Founded in 2004. Published by:

- College of European and Regional Studies České Budějovice, Czech Republic
- Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Czech Republic, v.v.i. Prague, Czech Republic
- in cooperation with the South Bohemian office of the Czech Society of Political Science České Budějovice, Czech Republic

*Toto číslo časopisu je věnováno  
doc. Dr. Lubomíru Pánovi, Ph.D.,  
přednášejícímu Vysoké školy  
evropských a regionálních studií,  
k jeho 60. narozeninám,  
které oslavil v březnu 2011.*

*S přáním všeho nejlepšího*

*kolegyně a kolegové*

**Adresa redakce:** Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, tel.: 00420 386 116 837, fax: 00420 386 116 824, [auspicio@vsers.eu](mailto:auspicio@vsers.eu), předmět: Auspicio, <http://www.vsers.cz/manazereo.php>. Vychází dvakrát ročně. Objednávky telefonicky přijímá redakce. Předplatné na rok: 200 Kč. Způsob placení: fakturou (na základě objednávky). Sazba: L - PZv s.r.o., Na Barborce 2, Dobrá Voda u Č. Budějovic. Tisk: Tiskárna JIE s.r.o. Povoleno MK ČR pod ev. č. MK ČR E 14912. Červen 2011. Časopis je financován VŠERS. ISSN 1214-4967

**Editorial Office Address:** Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, tel.: 00420 386 116 837, fax: 00420 386 116 824, [auspicio@vsers.eu](mailto:auspicio@vsers.eu), subject: Auspicio, <http://www.vsers.cz/manazereo.php>. Issued twice a year. Orders will be taken over the phone at the editor's office. The annual subscription fee is 200 CZK. Payment: by invoice (based on an order). Type: L - PZv s.r.o., Na Barborce 2, Dobrá Voda u Č. Budějovic. Print: Tiskárna JIE s.r.o. Approved by MK ČR under reg. Nr. MK ČR E 14912. Juni 2011. This journal is financed by VŠERS. ISSN 1214-4967

## EDIČNÍ RADA VŠERS · EDITORIAL BOARD OF VŠERS

### Předseda ediční rady · Chairman of the Editorial Board

doc. Dr. Lubomír PÁNA, Ph.D.

### Členové · Members

Ing. Jiří DUŠEK, Ph.D.; PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.; prof. JUDr. Vilém KAHOUN, Ph.D.; Mgr. Magdalena MALECHOVÁ, Ph.D.;  
doc. Karol MURDZA, Ph.D.; doc. Ing. Oldřich PEKÁREK, CSc.; JUDr. Bohuslav PETR, Ph.D. (v z. Mgr. et Bc. Josef KRÍHA);  
doc. Ing. Ladislav SKOŘEPA, Ph.D.; prof. PaedDr. Gabriel ŠVEJDA, CSc., dr. h. c.

## REDAKCE ČASOPISU AUSPICIA · EDITORIAL OFFICE OF JOURNAL AUSPICIA

### Předseda redakční rady · Chairman of the Editorial Board

prof. PaedDr. Gabriel ŠVEJDA, CSc., dr. h. c.

### Šéfredaktor · Editor-in-Chief

PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.

### Technický redaktor · Technical Editor

Dr. Milena BEROVÁ

### Redaktoři anglických textů · English Language Editors

Mgr. Richard ŘÍHA

Christopher Erwin KOY, M.A. (USA)

### Redaktor ruských textů · Russian Language Editor

Jekatěrina Anatoljevna ANISIMKOVA (Russia)

### Redaktor německých textů · German Language Editors

Mgr. Magdalena MALECHOVÁ, Ph.D.

Dorothea CUCE (Germany)

### Členové mezinárodní redakční rady (30) · Members of the International Editorial Board (30)

prof. ALEFIRENKO Nikolaj Fjodorovič, DrSc. (Belgorodskij gosudarstvennyj universitet, Belgorod, *Rossija*)

Ing. BEDNÁŘOVÁ Petra, Ph.D. (Vysoká škola technická a ekonomická, České Budějovice, *ČR*)

doc. PhDr. CABADA Ladislav, Ph.D. (Západočeská univerzita, Plzeň, *ČR*)

prof. Dr. ČUMAK Vladimír Michailovič, CSc. (Južnoukrajinskij gosudarstvennyj pedagogičeskij universitet imeni K. D. Ušinskogo, Oděssa, *Ukrajina*)

prof. Ing. DUFINEC Imrich, Ph.D. (Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, Košice, *Slovensko*)

PhDr. GREGOR Jan, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

doc. PhDr. HEROLD Vilém, CSc. (Filosofický ústav AV, Praha, *ČR*)

doc. Ing. HOLÁTOVÁ Darja, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

prof. Dr. JURCZEK Peter (Technische Universität, Chemnitz, *Deutschland*)

mjr. Mgr. KAVAN Štěpán, Ph.D. (Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje, České Budějovice, *ČR*)

doc. Mgr. KOROSTENSKI Jiří, CSc. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

prof. ThDr. LÁŠEK Jan B. (Univerzita Karlova, Praha, *ČR*)

doc. PhDr. LIĐÁK Ján, CSc. (Ekonomická univerzita, Bratislava, *Slovensko*)

doc. Dr. PÁNA Lubomír, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

prof. dr hab. inž. PAWEŁCZYK Marek (Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa im. prof. Edwarda Lipińskiego, Kielce, *Polska*)

JUDr. PETR Bohuslav, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

prof. POČTOVJUK Andrij, Ph.D. (Kremenčugskij gosudarstvennyj universitet imeni Michaila Ostrogradskogo, Kremenčug, *Ukrajina*)

prof. POPOVA Tatjana Vitaljevna, DrSc. (Uralskij federalnyj universitet imeni pervogo Prezidenta Rossiji B. N. Jelcina, Jekatěrinburg, *Rossija*)

doc. RNDr. PROCHÁZKOVÁ Dana, DrSc. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

JUDr. Ing. PROUZA Daniel, Ph.D. (Krajský soud, České Budějovice, *ČR*)

Dr. ROUČEK Libor (Parlement européen, Bruxelles, *Belgique*)

RNDr. STOLÍN Radek, Ph.D. (Vysoká škola polytechnická, Jihlava, *ČR*)

prof. PhDr. SZARKOVÁ Miroslava, CSc. (Ekonomická univerzita, Bratislava, *Slovensko*)

doc. Ing. ŠVIHLOVÁ Dana, Ph.D. (Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, *Slovensko*)

doc. PhDr. VALEŠ Lukáš, Ph.D. (Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, *ČR*)

PhDr. VOBOŘIL Ladislav, Ph.D. (Univerzita Palackého, Olomouc, *ČR*)

doc. PhDr. VYCHODILOVÁ Zdeňka, CSc. (Univerzita Palackého, Olomouc, *ČR*)

prof. ThLic. PaedDr. WEIS Martin, Th.D. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, *ČR*)

doc. PhDr. Ing. ZNOJ Milan, CSc. (Univerzita Karlova, Praha, *ČR*)

doc. MUDr. ZVĚŘINA Jaroslav, CSc. (Univerzita Karlova, Praha, *ČR*)





# OBSAH

<b>EDITORIAL</b>	<b>11</b>
<b>1 VEŘEJNÁ SPRÁVA, ŘÍZENÍ</b>	
<b>MÍRA KORUPCE V ČLENSKÝCH STÁTECH EVROPSKÉ UNIE</b>	<b>13</b>
<i>Jiří DUŠEK</i>	
<b>ZADLUŽENOST ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ A FINANČNÍ KRIZE</b>	<b>18</b>
<i>Věra MULAČOVÁ - Petr MULAČ</i>	
<b>MINIMÁLNÍ MZDA V ČR A JEJÍ MEZINÁRODNÍ SROVNÁNÍ</b>	<b>25</b>
<i>Hana RAKOVÁ - Karel ŠRÉDL</i>	
<b>PRODUKTIVITA A VLÁDNÍ VÝDAJE</b>	<b>31</b>
<i>Tomáš VOLEK</i>	
<b>APLIKACE EKONOMETRICKÉHO MODELU PANELOVÝCH DAT PRO HODNOCENÍ REGIONÁLNÍ KONKURENCESCHOPNOSTI NA PŘÍKLADU ZEMÍ VISEGRÁDSKÉ ČTYŘKY</b>	<b>34</b>
<i>Jan NEVIMA - Lukáš MELECKÝ</i>	
<b>VYPOVÍDACÍ HODNOTA ALTERNATIVNÍCH NÁKLADŮ NA VLASTNÍ KAPITÁL</b>	<b>45</b>
<i>Marek VOCHOZKA - Pavel ROUSEK</i>	
<b>METODY KOMPLEXNÍHO HODNOCENÍ PODNIKU A JEJICH NEDOSTATKY</b>	<b>50</b>
<i>Marek VOCHOZKA</i>	
<b>PODPORA MSP V RÁMCI DOTAČNÍCH ZDROJŮ EVROPSKÉ ÚZEMNÍ SPOLUPRÁCE</b>	<b>56</b>
<i>Jan URBÁNEK</i>	
<b>VÝZNAM LOGISTICKÉHO CONTROLLINGU</b>	<b>59</b>
<i>Liběna KANTNEROVÁ</i>	
<b>NOVÉ PŘÍSTUPY K VYKAZOVÁNÍ LEASINGOVÝCH SMLUV TVŮRČŮ MEZINÁRODNÍCH ÚČETNÍCH STANDARDŮ</b>	<b>69</b>
<i>Patrik SVOBODA</i>	
<b>VÝVOJ VÝNOSU A RIZIKA U VYBRANÝCH FINANČNÍCH FIREM, KÓTOVANÝCH NA BURZE CENNÝCH PAPÍRŮ NYSE</b>	<b>77</b>
<i>Daniel KOPTA - Martin MARŠÍK</i>	
<b>TVORBA KONKRÉTNÍHO STRATEGICKÉHO PLÁNU ROZVOJE OBCE</b>	<b>82</b>
<i>Petr ŘEHOŘ</i>	
<b>DIFUZE INOVACE NA PŘÍKLADU ŘETĚZCE MCDONALD'S V ČESKÉ REPUBLICE A NA SLOVENSKU</b>	<b>87</b>
<i>Josef KUNC - Eva NOVÁKOVÁ - Petr TONEV - Michal VANČURA</i>	
<b>CATEGORY MANAGEMENT NEALKOHOLICKÝCH NÁPOJŮ</b>	<b>93</b>
<i>Michal ČAPEK - Marie HESKOVÁ</i>	
<b>KOUCINK JAKO EFEKTIVNÍ NÁSTROJ V PERSONÁLNÍM MANAGEMENTU</b>	<b>97</b>
<i>Jana FABIANOVA</i>	
<b>2 POLITOLOGIE</b>	
<b>MEZINÁRODNÍ PRÁVO A NEJEDNOZNAČNÁ DEFINICE DĚTSKÉHO VOJÁKA</b>	<b>102</b>
<i>Štěpán STRNAD</i>	
<b>URČUJÍCÍ FAKTORY, PRŮBĚH A KULTURNÍ DOPADY MIGRACE V KOLUMBII</b>	<b>109</b>
<i>Peter REŤKOVSKÝ</i>	
<b>TEORIE ZAČLEŇOVÁNÍ MINORIT DO SPOLEČNOSTI</b>	<b>118</b>
<i>Zuzana BALÁŽOVÁ</i>	
<b>3 VYBRANÉ PŘÍSPĚVKY Z DALŠÍCH HUMANITNÍCH OBORŮ</b>	
<b>VNÍMÁNÍ PROBLEMATIKY BROWNFIELDS V JIHOČESKÉM KRAJI</b>	<b>124</b>
<i>Zuzana DVOŘÁKOVÁ LÍŠKOVÁ - Eva CUDLÍNOVÁ - Miloslav LAPKA - Petr DVOŘÁK</i>	
<b>ANALÝZA VÝVOJE HDI V POSTSOVĚTSKÝCH ZEMÍCH V LETECH 1997 AŽ 2007</b>	<b>128</b>
<i>Jana BORŮVKOVÁ - Bohumil MINAŘÍK</i>	
<b>HODNOCENÍ PROGRAMŮ ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU: STANOVENÍ ZNAKŮ KVALITY</b>	<b>137</b>
<i>Martin LUŠTICKÝ - Tomáš KINCL - Martin MUSIL</i>	
<b>STATISTIKA ÚROVNĚ INFORMAČNÍ BEZPEČNOSTI VE SLOVENSKÉ REPUBLICE</b>	<b>143</b>
<i>Vladimír SEDLÁK</i>	
<b>K-IV - ODBOJ, NEBO KOLABORACE?</b>	<b>149</b>
<i>Petr STEIN</i>	
<b>NOVÝ SYSTÉM HAŠENÍ POŽÁRŮ V UZAVŘENÝCH PROSTORECH</b>	<b>157</b>
<i>Július CHROBÁK - Vladimír KLIMO - Lucia KOVÁČOVÁ - Peter LOŠONCZI - Ondrej JAMNICKÝ</i>	
<b>POSKYTOVÁNÍ PRVNÍ PSYCHOLOGICKÉ POMOCI U HASIČSKÉHO ZÁCHRANNÉHO SBORU JIHOČESKÉHO KRAJE JAKO JEDEN Z ASPEKTŮ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE</b>	<b>160</b>
<i>Štěpán KAVAN</i>	

<b>OVLIVNÍ SPOKOJENOST KLIENTŮ HOSPODÁŘSKÝ VÝSLEDEK ZDRAVOTNICKÉHO ZAŘÍZENÍ?</b>	166
<i>Ilona LÍSKOVCOVÁ</i>	
<b>SOCIOLOGIE KONFLIKTU: NÁSTIN VÝVOJE TEORIE</b>	171
<i>Marina LUPTÁKOVÁ</i>	
<b>DÍLČÍ PODOBY POJETÍ ČLOVĚKA A MOCI V KONTEXTU FILOSOFICKÝCH PARADIGMAT</b>	180
<i>Jelena PETRUCLJOVÁ</i>	
<b>IDEA VZDĚLÁNÍ V NĚMECKU</b>	191
<i>Miroslav SOMR - Lenka HRUŠKOVÁ</i>	
<b>KOOPERACE, SOUTĚŽIVOST A JEJICH EFEKTIVITA V TERCIÁRNÍM VZDĚLÁVÁNÍ</b>	196
<i>Ivana JÍLKOVÁ</i>	
<b>4 RECENZE</b>	
<b>ZDENĚK ŠÁMAL: OBJEKTIV Z RUSKA</b>	204
<i>Jan GREGOR</i>	
<b>JEVGENIJ MAXIMOVICH PRIMAKOV: SVĚT BEZ RUSKA?</b>	204
<i>Jan GREGOR</i>	
<b>JIRÍ DUŠEK: FAKTORY REGIONÁLNÍHO RŮSTU A ROZVOJE (SE ZAMĚŘENÍM NA SPOLUPRÁCI MĚST A OBCÍ V JIHOČESKÉM KRAJI)</b>	209
<i>Jiří JEŽEK</i>	
<b>JAN GREGOR - MIROSLAVA ŠAFRÁNKOVÁ: RUSKO ČLEMEM EU? (HISTORICKÉ, KULTURNÍ, GEOPOLITICKÉ A SOCIOEKONOMICKÉ ASPEKTY)</b>	210
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	
<b>VILDAN NURMUCHAMETOVICH DOLGOARŠINNYCH: TADY ZAČÍNÁ ZÍTŘEK</b>	211
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	
<b>LUBOMÍR PÁNA: KOMENSKÉHO TEOLOGICKÁ POLITIKA (CESTA K NÁPRAVĚ ČLOVĚKA A SVĚTA)</b>	212
<i>Stanislav MATEJKIN</i>	
<b>JIRÍ DUŠEK: HISTORIE A ORGANIZACE EVROPSKÉ UNIE</b>	213
<i>Lubomír PÁNA</i>	
<b>ALEXANDER J. BĚLOHLÁVEK: ARBITRÁŽNÍ PRÁVO A PRAXE V ČESKÉ REPUBLICE (S OHLEDEM NA ARBITRÁŽNÍ PRÁVO NA SLOVENSKU)</b>	214
<i>Alena PAULIČKOVÁ</i>	
<b>MÁRIA PATAKYOVÁ ET AL.: OBCHODNÍ ZÁKONÍK. KOMENTÁŘ</b>	215
<i>Alena PAULIČKOVÁ</i>	
<b>EUBOŠ BLAHA: ZPĚT K MARXOVI (SOCIÁLNÍ STÁT, EKONOMICKÁ DEMOKRACIE A TEORIE SPRAVEDLNOSTI)</b>	215
<i>Lenka ŠEBOVÁ</i>	
<b>PAVEL HORŇÁK: REKLAMA: TEORETICKO-HISTORICKÉ ASPEKTY REKLAMY A MARKETINGOVÉ KOMUNIKACE</b>	217
<i>Stanislava VOJTÍŠKOVÁ</i>	
<b>5 VARIA</b>	
<b>(informační texty, diskuse, zprávy z konferencí, vědeckých a odborných akcí, jubilea)</b>	
<b>MIGRACE V ČESKÉ REPUBLICE V KONTEXTU NOVÝCH TRENDŮ</b>	219
<i>Eva ABRAMUSZKINOVÁ PAVLÍKOVÁ</i>	
<b>MOŽNOSTI VYUŽITÍ E-LEARNINGU Z POHLEDU VYUČUJÍCÍCH</b>	223
<i>Josef ABRHÁM - Zuzana HORVÁTHOVÁ</i>	
<b>ADAPTACE NA ZMĚNU KLIMATU: CO JE URGENTNÍ A POTŘEBNÉ?</b>	225
<i>Mikuláš ČERNOTA</i>	
<b>OCHRANA VLASTNICTVÍ A SOUSEDSKÁ PRÁVA</b>	228
<i>Kateřina DOSEDĚL FRELICHOVÁ</i>	
<b>OCHRANA MÍSTNÍCH ZÁLEŽITOSTÍ VEŘEJNÉHO POŘÁDKU VE SVĚTLE TERITORIÁLNÍCH SOUVISLOSTÍ - AKTUÁLNÍ EDUKAČNÍ PŘÍLEŽITOSTI A VÝZVY II - MONITORING STAVU A DYNAMIKY DÍLČÍ SOUČINNOSTNÍ VEŘEJNOPOŘÁDKOVÉ PRAXE</b>	230
<i>Josef KŘÍHA</i>	
<b>PRAKTICKÁ SESTRA: NOVINKA, NEBO ZDRAVOTNICKÁ PROFESE MINULOSTI, SOUČASNOSTI I BUDOUCNOSTI?</b>	232
<i>Petr PETR - Hana KALOVÁ - Růžena FEREBAUEROVÁ - Brigita JANEČKOVÁ - Jan REBAN</i>	
<b>SYSTÉM INOVAČNÍHO PODNIKÁNÍ V ČR</b>	234
<i>Pavel ŠVEJDA</i>	
<b>SEZNAM RECENZENTŮ VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ DO ČASOPISU AUSPICIA Č. 1/2011, PRŮBĚH A VÝSLEDKY RECENZNÍHO ŘÍZENÍ</b>	238
<b>SEZNAM AUTORŮ PŘÍSPĚVKŮ DO 7. ROČNÍKU ČASOPISU AUSPICIA (2010)</b>	241
<b>CHARAKTERISTIKA ČASOPISU A POKYNY AUTORŮM</b>	243
<b>FORMULÁŘ NA PŘEDPLATNÉ ČASOPISU</b>	258

# CONTENTS

<b>EDITORIAL</b>	<b>11</b>
<b>1 (PUBLIC) ADMINISTRATION</b>	
<b>RATE OF CORRUPTION IN THE EU MEMBER STATES</b>	<b>13</b>
<i>Jiří DUŠEK</i>	
<b>CZECH HOUSEHOLDS' INDEBTEDNESS WITHIN FINANCIAL CRISIS</b>	<b>18</b>
<i>Věra MULAČOVÁ - Petr MULAČ</i>	
<b>MINIMUM SALARY IN THE CR AND ITS INTERNATIONAL COMPARISON</b>	<b>25</b>
<i>Hana RAKOVÁ - Karel ŠRÉDL</i>	
<b>PRODUCTIVITY AND GOVERNMENT'S SPENDING</b>	<b>31</b>
<i>Tomáš VOLEK</i>	
<b>APPLICATION OF ECONOMETRIC PANEL DATA MODEL FOR EVALUATION OF REGIONAL COMPETITIVENESS IN CASE OF VISEGRAD FOUR</b>	<b>34</b>
<i>Jan NEVIMA - Lukáš MELECKÝ</i>	
<b>VALUE OF ALTERNATIVE COSTS OF EQUITY</b>	<b>45</b>
<i>Marek VOCHOZKA - Pavel ROUSEK</i>	
<b>METHODS OF COMPANY EVALUATION AND ITS FAULTS</b>	<b>50</b>
<i>Marek VOCHOZKA</i>	
<b>SUPPORT OF SME'S WITHIN SUBSIDY SOURCES OF EUROPEAN TERRITORIAL COOPERATION</b>	<b>56</b>
<i>Jan URBÁNEK</i>	
<b>VALUE OF LOGISTIC CONTROLLING</b>	<b>59</b>
<i>Liběna KANTNEROVÁ</i>	
<b>NEW APPROACHES TO LEASE CONTRACTS REPORTING BY INTERNATIONAL REPORTING STANDARDS AUTHORS</b>	<b>69</b>
<i>Patrik SVOBODA</i>	
<b>DEVELOPMENT OF PROFIT AND RISK OF SELECTED FINANCIAL COMPANIES LISTED ON STOCK EXCHANGE NYSE</b>	<b>77</b>
<i>Daniel KOPTA - Martin MARŠÍK</i>	
<b>CREATION OF INDIVIDUAL STRATEGIC PLAN OF DEVELOPMENT IN MUNICIPALITY</b>	<b>82</b>
<i>Petr ŘEHORĚ</i>	
<b>DIFUSSION OF INNOVATION: EXAMPLE OF MCDONALD'S CHAIN STORE IN THE CZECH REPUBLIC AND SLOVAKIA</b>	<b>87</b>
<i>Josef KUNC - Eva NOVÁKOVÁ - Petr TONEV - Michal VANČURA</i>	
<b>CATEGORY MANAGEMENT OF NON-ALCOHOLIC BEVERAGES</b>	<b>93</b>
<i>Michal ČAPEK - Marie HESKOVÁ</i>	
<b>COACHING AS EFFECTIVE INSTRUMENT IN PERSONAL MANAGEMENT</b>	<b>97</b>
<i>Jana FABIANOVÁ</i>	
<b>2 POLITICAL SCIENCE</b>	
<b>INTERNATIONAL LAW AND AMBIGUITY OF CHILD SOLDIERS DEFINITION</b>	<b>102</b>
<i>Štěpán STRNAD</i>	
<b>DETERMINING FACTORS, PROCESS AND CULTURAL IMPACT OF MIGRATION IN COLOMBIA</b>	<b>109</b>
<i>Peter REŤKOVSKÝ</i>	
<b>THEORIES OF MINORITY'S INTEGRATION IN SOCIETY</b>	<b>118</b>
<i>Zuzana BALÁŽOVÁ</i>	
<b>3 SELECTED ENTRIES FROM OTHER FIELDS IN THE HUMANITIES</b>	
<b>PERCEPTION OF BROWNFIELDS IN THE REGION OF SOUTH BOHEMIA</b>	<b>124</b>
<i>Zuzana DVOŘÁKOVÁ LÍŠKOVÁ - Eva CUDLÍNOVÁ - Miloslav LAPKA - Petr DVOŘÁK</i>	
<b>ANALYSIS OF HDI DEVELOPMENT IN POST-SOVIET COUNTRIES FROM 1997 TO 2007</b>	<b>128</b>
<i>Jana BORŮVKOVÁ - Bohumil MINAŘÍK</i>	
<b>EVALUATION OF TOURISM DEVELOPMENT PROGRAMMES: QUALITY MARKS SETTING</b>	<b>137</b>
<i>Martin LUŠTICKÝ - Tomáš KINCL - Martin MUSIL</i>	
<b>STATISTICS OF INFORMATION SECURITY LEVEL IN THE SLOVAK REPUBLIC</b>	<b>143</b>
<i>Vladimír SEDLÁK</i>	
<b>K-IV - RESISTANCE OR COLLABORATION?</b>	<b>149</b>
<i>Petr STEIN</i>	
<b>NEW EXTINGUISHING SYSTEM FOR USE IN CLOSED AREAS</b>	<b>157</b>
<i>Július CHROBÁK - Vladimír KLIMO - Lucia KOVÁČOVÁ - Peter LOŠONCZI - Ondrej JAMNICKÝ</i>	
<b>FIRST PSYCHOLOGICAL AID BY FIRE &amp; RESCUE SERVICE OF THE REGION OF SOUTH BOHEMIA AS ONE ASPECT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT</b>	<b>160</b>
<i>Štěpán KAVAN</i>	

<b>WILL ECONOMIC RESULT (PROFIT) OF MEDICAL FACILITY BE AFFECTED BY CUSTOMER SATISFACTION?</b>	166
<i>Ilona LÍSKOVCOVÁ</i>	
<b>SOCIOLOGY OF CONFLICT: SHORT SURVEY OF DEVELOPMENT OF THEORY</b>	171
<i>Marina LUPTÁKOVÁ</i>	
<b>PARTIAL FORMS OF UNDERSTANDING MAN AND POWER IN CONTEXT OF PHILOSOPHICAL PARADIGMS</b>	180
<i>Jelena PETRUCIJOVÁ</i>	
<b>EDUCATION IDEA IN GERMANY</b>	191
<i>Miroslav SOMR - Lenka HRUŠKOVÁ</i>	
<b>COOPERATION, COMPETITION AND THEIR EFFICIENCY IN TERTIARY EDUCATION</b>	196
<i>Ivana JÍLKOVÁ</i>	
<b>4 REVIEWS</b>	
<b>ZDENĚK ŠÁMAL: OBJECTIVE FROM RUSSIA</b>	204
<i>Jan GREGOR</i>	
<b>JEVGENIJ MAXIMOVICH PRIMAKOV: WORLD WITHOUT RUSSIA?</b>	204
<i>Jan GREGOR</i>	
<b>JIRÍ DUŠEK: FACTORS OF REGIONAL GROWTH AND DEVELOPMENT (WITH FOCUS ON COOPERATION OF TOWNS AND MUNICIPALITIES IN THE REGION OF SOUTH BOHEMIA)</b>	209
<i>Jiří JEŽEK</i>	
<b>JAN GREGOR - MIROSLAVA ŠAFRÁNKOVÁ: RUSSIA AS MEMBER OF EU? (HISTORICAL, CULTURAL, GEO-POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC ASPECTS)</b>	210
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	
<b>VILDAN NURMUHAMETOVICH DOLGOARSCHINNYH: TOMORROW BEGINS HERE</b>	211
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	
<b>LUBOMÍR PÁNA: THEOLOGICAL POLICY OF COMENIUS (WAY TO REZEDY OF MAN AND WORLD)</b>	212
<i>Stanislav MATEJKIN</i>	
<b>JIRÍ DUŠEK: HISTORY AND ORGANIZATION OF THE EU</b>	213
<i>Lubomír PÁNA</i>	
<b>ALEXANDER J. BĚLOHLÁVEK: ARBITRATION LAW AND PRACTICE IN THE CZECH REPUBLIC (WITH REGARD TO ARBITRATION LAW IN SLOVAKIA)</b>	214
<i>Alena PAULIČKOVÁ</i>	
<b>MÁRIA PATAKYOVÁ ET AL.: COMMERCIAL CODE. COMMENTARY</b>	215
<i>Alena PAULIČKOVÁ</i>	
<b>EUBOŠ BLAHA: BACK TO MARX? (WELFARE STATE, ECONOMIC DEMOCRACY AND THEORY OF JUSTICE)</b>	215
<i>Lenka ŠEBOVÁ</i>	
<b>PAVEL HORŇÁK: ADVERTISING: THEORETICAL AND HISTORICAL ASPECTS OF ADVERTISING AND MARKETING COMMUNICATION</b>	217
<i>Stanislava VOJTÍŠKOVÁ</i>	
<b>5 VARIOUS</b>	
<b>(information texts, discussion, information about conferences, scholarly and specialized activities, jubilees)</b>	
<b>MIGRATION IN THE CZECH REPUBLIC IN CONTEXT OF NEW TRENDS</b>	219
<i>Eva ABRAMUSZKINOVÁ PAVLÍKOVÁ</i>	
<b>POSSIBILITIES OF E-LEARNING FROM TEACHERS' VIEWPOINT</b>	223
<i>Josef ABRHÁM - Zuzana HORVÁTHOVÁ</i>	
<b>ADAPTATION TO CLIMATE CHANGE: WHAT IS URGENT AND NEEDED?</b>	225
<i>Mikuláš ČERNOTA</i>	
<b>PROTECTION OF PROPERTY AND NEIGHBOUR'S RIGHTS</b>	228
<i>Kateřina DOSEDĚL FRELIČOVÁ</i>	
<b>PROTECTION OF LOCAL AFFAIRS IN PUBLIC ORDER IN TERRITORIAL CONSEQUENCES - CURRENT EDUCATIONAL OPPORTUNITIES AND CHALLENGES II - MONITORING OF STATEMENT AND DYNAMICS OF PARTIAL COOPERATION IN PUBLIC ORDER</b>	230
<i>Josef KRŮHA</i>	
<b>PRACTICE NURSE: INNOVATION OR HEALTH-CARE PROFESSION OF PAST, PRESENT AND FUTURE?</b>	232
<i>Petr PETR - Hana KALOVÁ - Růžena FEREBAUEROVÁ - Brigita JANEČKOVÁ - Jan REBAN</i>	
<b>SYSTEM OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN THE CZECH REPUBLIC</b>	234
<i>Pavel ŠVEJDA</i>	
<b>LIST OF REVIEWERS OF AUSPICIA No 1/2011 SCIENTIFIC ARTICLES, REVIEWING PROCESS AND RESULTS</b>	238
<b>LIST OF AUTHORS OF CONTRIBUTIONS OF THE 7TH VOLUME OF AUSPICIA (2010)</b>	241
<b>CHARACTERISTICS OF THE JOURNAL AND INSTRUCTIONS TO AUTHORS</b>	248
<b>JOURNAL SUBSCRIPTION FORM</b>	259

# СОДЕРЖАНИЕ

<b>РЕДАКЦИОННАЯ СТАТЬЯ</b>	<b>11</b>
<b>1 (ОБЩЕСТВЕННОЕ) УПРАВЛЕНИЕ, АДМИНИСТРИРОВАНИЕ</b>	
<b>СТЕПЕНЬ КОРРУПЦИИ В СТРАНАХ-ЧЛЕНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА</b>	<b>13</b>
<i>Jiří DUŠEK</i>	
<b>ЗАДОЛЖЕННОСТЬ ЧЕШСКИХ ДОМАШНИХ ХОЗЯЙСТВ И ФИНАНСОВЫЙ КРИЗИС</b>	<b>18</b>
<i>Věra MULAČOVÁ - Petr MULAČ</i>	
<b>МИНИМАЛЬНАЯ ЗАРАБОТНАЯ ПЛАТА В ЧЕХИИ И ЕЁ СРАВНЕНИЕ НА МЕЖДУНАРОДНОМ УРОВНЕ</b>	<b>25</b>
<i>Hana RAKOVÁ - Karel ŠRÉDL</i>	
<b>ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ И ПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫЕ РАСХОДЫ</b>	<b>31</b>
<i>Tomáš VOLEK</i>	
<b>ПРИМЕНЕНИЕ ЭКОНОМЕТРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ ПАНЕЛЬНЫХ ДАННЫХ ДЛЯ ОЦЕНКИ РЕГИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НА ПРИМЕРЕ СТРАН ВИШЕГРАДСКОЙ ЧЕТВЁРКИ</b>	<b>34</b>
<i>Jan NEVIMA - Lukáš MELECKÝ</i>	
<b>ИНФОРМАТИВНАЯ СТОИМОСТЬ АЛЬТЕРНАТИВНЫХ РАСХОДОВ НА СОБСТВЕННЫЙ КАПИТАЛ</b>	<b>45</b>
<i>Marek VOCHOZKA - Pavel ROUSEK</i>	
<b>МЕТОДЫ КОМПЛЕКСНОЙ ОЦЕНКИ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИХ НЕДОСТАТКИ</b>	<b>50</b>
<i>Marek VOCHOZKA</i>	
<b>ПОДДЕРЖКА МАЛЫХ И СРЕДНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В РАМКАХ ДОТАЦИОННЫХ ИСТОЧНИКОВ ЕВРОПЕЙСКОГО ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА</b>	<b>56</b>
<i>Jan URBÁNEK</i>	
<b>ЗНАЧЕНИЕ ЛОГИСТИЧЕСКОГО КОНТРОЛЯ</b>	<b>59</b>
<i>Liběna KANTNEROVÁ</i>	
<b>НОВЫЕ ПРИЁМЫ ОТЧЁТА КОНТРАКТОВ О ЛИЗИНГЕ СОЗДАТЕЛЕЙ МЕЖДУНАРОДНЫХ БУХГАЛТЕРСКИХ СТАНДАРТОВ</b>	<b>69</b>
<i>Patrik SVOBODA</i>	
<b>РАЗВИТИЕ ДОХОДА И РИСКА У ИЗБРАННЫХ ФИНАНСОВЫХ ФИРМ, КОТИРОВАННЫХ НА БИРЖЕ ЦЕННЫХ БУМАГ „NYSE“</b>	<b>77</b>
<i>Daniel KOPTA - Martin MARŠÍK</i>	
<b>СОЗДАНИЕ КОНКРЕТНОГО СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНА РАЗВИТИЯ НАСЕЛЁННОГО ПУНКТА</b>	<b>82</b>
<i>Petr ŘEHOŘ</i>	
<b>ДИФФУЗИЯ ИННОВАЦИИ НА ПРИМЕРЕ СЕТИ „МАКДОНАЛЬДС“ В ЧЕХИИ И В СЛОВАКИИ</b>	<b>87</b>
<i>Josef KUNC - Eva NOVÁKOVÁ - Petr TONEV - Michal VANČURA</i>	
<b>„CATEGORY MANAGEMENT“ БЕЗАЛКОГОЛЬНЫХ НАПИТКОВ</b>	<b>93</b>
<i>Michal ČAPEK - Marie HESKOVÁ</i>	
<b>КОУЧИНГ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ В ПЕРСОНАЛЬНОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ</b>	<b>97</b>
<i>Jana FABIANOVÁ</i>	
<b>2 ПОЛИТОЛОГИЯ</b>	
<b>МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВА И НЕОДНОЗНАЧНОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ „ДЕТСКОГО СОЛДАТА“</b>	<b>102</b>
<i>Štěpán STRNAD</i>	
<b>ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ ФАКТОРЫ, ТЕЧЕНИЕ И КУЛЬТУРНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ МИГРАЦИИ В КОЛУМБИИ</b>	<b>109</b>
<i>Peter REŤKOVSKÝ</i>	
<b>ТЕОРИЯ ВКЛЮЧЕНИЯ МЕНЬШИНСТВ В ОБЩЕСТВО</b>	<b>118</b>
<i>Zuzana BALÁŽOVÁ</i>	
<b>3 ИЗБРАННЫЕ РАБОТЫ ИЗ ДРУГИХ ГУМАНИТАРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ</b>	
<b>ВОСПРИЯТИЕ ПРОБЛЕМАТИКИ „BROWNFIELDS“ В ЮЖНОЧЕШСКОМ КРАЕ</b>	<b>124</b>
<i>Zuzana DVOŘÁKOVÁ LIŠKOVÁ - Eva CUDLÍNOVÁ - Miloslav LAPKA - Petr DVOŘÁK</i>	
<b>АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ „НДИ“ В ПОСТСОВЕТСКИХ СТРАНАХ В 1997-2007 ГГ.</b>	<b>128</b>
<i>Jana BORŮVKOVÁ - Bohumil MINAŘÍK</i>	
<b>ОЦЕНКА ПРОГРАММ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА: ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЗНАКОВ КАЧЕСТВА</b>	<b>137</b>
<i>Martin LUŠTICKÝ - Tomáš KINCL - Martin MUSIL</i>	
<b>СТАТИСТИКА УРОВНЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКЕ</b>	<b>143</b>
<i>Vladimír SEDLÁK</i>	
<b>„K-IV“ - СОПРОТИВЛЕНИЕ ИЛИ КОЛЛАБОРАЦИОНИЗМ?</b>	<b>149</b>
<i>Petr STEIN</i>	
<b>НОВАЯ СИСТЕМА ТУШЕНИЯ ПОЖАРОВ В ЗАКРЫТЫХ ПРОСТРАНСТВАХ</b>	<b>157</b>
<i>Július CHROBÁK - Vladimír KLIMO - Lucia KOVÁČOVÁ - Peter LOŠONCZI - Ondrej JAMNICKÝ</i>	
<b>ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ ПЕРВОЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ПОЖАРНОЙ КОМАНДОЙ ЮЖНОЧЕШСКОГО КРАЯ КАК ОДИН ИЗ АСПЕКТОВ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ</b>	<b>160</b>
<i>Štěpán KAVAN</i>	
<b>ПОВЛИЯЕТ УДОВЛЕТВОРЁННОСТЬ КЛИЕНТОВ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РЕЗУЛЬТАТ МЕДИЦИНСКОГО УЧРЕЖДЕНИЯ?</b>	<b>166</b>
<i>Iлона LIŠKOVCOVÁ</i>	

<b>СОЦИОЛОГИЯ КОНФЛИКТА: НАБРОСОК РАЗВИТИЯ ТЕОРИИ</b>	171
<i>Marina LUPTÁKOVÁ</i>	
<b>ЧАСТНЫЕ ФОРМЫ ПОНИМАНИЯ ЧЕЛОВЕКА И ВЛАСТИ В КОНТЕКСТЕ ФИЛОСОФСКИХ ПАРАДИГМ</b>	180
<i>Jelena PETRUCIJOVÁ</i>	
<b>ИДЕЯ ОБ ОБРАЗОВАНИИ В ГЕРМАНИИ</b>	191
<i>Miroslav SOMR - Lenka HRUŠKOVÁ</i>	
<b>КООПЕРАЦИЯ, СОЗЫАТЕЛЬНОСТЬ И ЕЁ ЭФФЕКТИВНОСТЬ В ТРЕТИЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ</b>	196
<i>Ivana JÍLKOVÁ</i>	
<b>4 РЕЦЕНЗИИ</b>	
<b>ZDENĚK ŠÁMAL: ОБЪЕКТИВ ИЗ РОССИИ</b>	204
<i>Jan GREGOR</i>	
<b>JEVGENIJ MAKIMOVIČ PRIMAČOV: МИР БЕЗ РОССИИ?</b>	204
<i>Jan GREGOR</i>	
<b>JÍŘÍ DUŠEK: ФАКТОРЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ (С УКЛОНОМ НА СОТРУДНИЧЕСТВО ГОРОДОВ И НАСЕЛЁННЫХ ПУНКТОВ В ЮЖНОЧЕШСКОМ КРАЕ)</b>	209
<i>Jiří JEŽEK</i>	
<b>JAN GREGOR - MIROSLAVA ŠAFRÁNKOVÁ: РОССИЯ - ЧЛЕН ЕС? (ИСТОРИЧЕСКИЕ, КУЛЬТУРНЫЕ, ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ И СОЦИОЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ)</b>	210
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	
<b>ВИЛЬДАН НУРМУХАМЕТОВИЧ ДОЛГОАРШИННЫХ: ЗДЕСЬ НАЧИНАЕТСЯ ЗАВТРА</b>	211
<i>Jiří KOROSTENSKI</i>	
<b>LUBOMÍR PÁNA: ТЕОЛОГИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА КОМЕНСКОГО (ПУТЬ К УЛУЧШЕНИЮ ЧЕЛОВЕКА И МИРА)</b>	212
<i>Stanislav MATEJKIN</i>	
<b>JÍŘÍ DUŠEK: ИСТОРИЯ И ОРГАНИЗАЦИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА</b>	213
<i>Lubomír PÁNA</i>	
<b>ALEXANDER J. VĚLONLÁVEK: АРБИТРАЖНОЕ ПРАВО И ПРАКТИКА В ЧЕХИИ (С УЧЁТОМ АРБИТРАЖНОГО ПРАВА В СЛОВАКИИ)</b>	214
<i>Alena PAULIČKOVÁ</i>	
<b>MÁRIA PATAKYOVÁ ET AL.: КОММЕРЧЕСКИЙ КОД. КОММЕНТАРИЙ</b>	215
<i>Alena PAULIČKOVÁ</i>	
<b>ĽUBOŠ VLANA: ВОЗВРАТ К МАРКСУ? (СОЦИАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВО, ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕМОКРАТИЯ И ТЕОРИЯ СПРАВЕДЛИВОСТИ)</b>	215
<i>Lenka ŠEBOVÁ</i>	
<b>PAVEL HORNÁK: РЕКЛАМА: ТЕОРЕТИКО-ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕКЛАМЫ И МАРКЕТИНГОВОЙ КОММУНИКАЦИИ</b>	217
<i>Stanislava VOJTÍŠKOVÁ</i>	
<b>5 РАЗНОЕ</b>	
<b>(информационные тексты, дискуссии, новости с конференций, научных и специальных мероприятий, юбилеи)</b>	
<b>МИГРАЦИЯ В ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ В КОНТЕКСТЕ НОВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ</b>	219
<i>Eva ABRAMUSZKINOVÁ PAVLÍKOVÁ</i>	
<b>ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ „E-LEARNING“ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ</b>	223
<i>Josef ABRHÁM - Zuzana HORVÁTHOVÁ</i>	
<b>ПРИСПОСОБЛЕНИЕ К ИЗМЕНЕНИЮ КЛИМАТА: ЧТО ЯВЛЯЕТСЯ СРОЧНЫМ И НЕОБХОДИМЫМ?</b>	225
<i>Mikuláš ČERNOTA</i>	
<b>ЗАЩИТА СОБСТВЕННОСТИ И СОСЕДСКИЕ ПРАВА</b>	228
<i>Kateřina DOSEDĚL FRELICHOVÁ</i>	
<b>ЗАЩИТА МЕСТНЫХ ДЕЛ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СВЯЗЕЙ - ЗЛОБODНЕВНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ СЛУЧАИ И ПРИЗЫВЫ II - МОНИТОРИНГ СОСТОЯНИЯ И ДИНАМИКИ ЧАСТНОЙ СОДЕЙСТВУЮЩЕЙ ПРАКТИКИ В ОБЛАСТИ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА</b>	230
<i>Josef KRÍHA</i>	
<b>ПРАКТИЧЕСКАЯ МЕДСЕСТРА: НОВИНКА, ИЛИ МЕДИЦИНСКАЯ ПРОФЕССИЯ ПРОШЛОГО, НАСТОЯЩЕГО И БУДУЩЕГО?</b>	232
<i>Petr PETR - Hana KALOVÁ - Růžena FEREBAUEROVÁ - Brigita JANEČKOVÁ - Jan REBAN</i>	
<b>СИСТЕМА ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ</b>	234
<i>Pavel ŠVEJDA</i>	
<b>СПИСОК РЕЦЕНЗЕНТОВ НАУЧНЫХ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ „AUSPICIA“ № 1/2011, ПРОЦЕСС И ИТОГИ РЕЦЕНЗИРОВАНИЯ</b>	238
<b>СПИСОК АВТОРОВ СТАТЕЙ В СЕДЬМОМ ВЫПУСКЕ ЖУРНАЛА „AUSPICIA“ (2010)</b>	241
<b>ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛА И УКАЗАНИЯ АВТОРАМ</b>	253
<b>БЛАНК ПОДПИСКИ НА ЖУРНАЛ</b>	259



## EDITORIAL

Vážení čtenáři našeho časopisu!

Právě držíte v rukou první letošní číslo, obsahující rekordní počet celkem 48 příspěvků v češtině (36), slovenštině (10) a angličtině (2). Proto jde i co do objemu o zdaleka nejrozsáhlejší z dosavadních 16 vydaných čísel časopisu, jež vznikalo asi 7 měsíců (proces recenzního řízení - editace - korektur - sazby). Pouze několikaměsíční písemná korespondence šéfredaktora časopisu s autory, recenzenty a členy redakční rady zahrnuje pro dané číslo téměř 1000 e-mailů (dosud nejvíce bylo 600 pro zatím nejrozsáhlejší číslo 2/2009). Ovšem neprodlená hladká písemná a ústní komunikace se všemi aktéry tvorby časopisu je alfou a omegou vzniku každého čísla. Nikdy se u nás nestalo a ani nestane, aby kdokoli dlouho či dokonce marně čekal na odpověď na své sdělení.

Vědecké příspěvky v prvních třech sekcích časopisu opět prošly standardním složitým několikaměsíčním anonymním recenzním řízením a v lepším případě (část článků byla vyřazena) se doslova každého ze zde otištěných vědeckých článků dotkly větší či menší úpravy, doporučené 71 recenzenty ve 2–5 recenzních posudcích na každý vědecký článek (celkem redakce obdržela 108 recenzních posudků z 36 většinou akademických pracovišť). **Podrobný Seznam recenzentů vědeckých článků do časopisu *Auspicia* č. 1/2011, průběh a výsledky recenzního řízení jsou jako vždy k nahlédnutí na konci časopisu. Všechny recenzní posudky jsou pak v tištěné podobě i elektronické podobě k nahlédnutí v archivu redakce vydavatele.**

Dobrou tradicí se rovněž stalo to, že nemalá část z uveřejněných vědeckých článků je výstupem z řešeného výzkumného záměru, tentokrát jde o 9 z nich.

V publikovaných příspěvcích je též obsažen rekordní počet 118 názorných obrázků, grafů, tabulek a schémat a též 148 stručných poznámek pod čarou.

Tematicky se v časopise zrcadlí zejména ekonomicko-správní, politologická, bezpečnostní, sociální, vzdělávací, ale i další oblasti vědního zájmu především českých a slovenských odborníků. Zveřejňované výsledky, často vycházející z praxe, mají obvykle nadregionální, univerzální působnost čili jsou široce využitelné českou i zahraniční vědou a společností obecně, nikoli pouze v Jihočeském kraji, odkud tradičně část autorů pochází. Jelikož jsou všechny příspěvky v procesu korektur šéfredaktorem detailně slovu po slovu pročteny a rozsáhle korigovány, lze na základě několikaleté osobní (ovšem subjektivní) zkušenosti říci, že se jejich kvalita stále kontinuálně zvyšuje.

**Z hlediska uvedeného není pochyb o tom, že dané číslo časopisu je kvantitativně a kvalitativně na zatím nejvyšší úrovni v historii vydávání časopisu.**

Věříme, že úroveň a přínos jednotlivých příspěvků nadále ocení jak odborná, tak i odborně-laická veřejnost (např. politici, ekonomové, úředníci apod.), jak o tom nepřímě svědčí mj. stále častější citovanost článků, v našem časopise zveřejněných, i trvale se zvyšující zájem v něm publikovat.

Stále platí, že časopis je otevřen pro publikování všem zájemcům, kteří mohou nabídnout kvalitní příspěvky.

*Za redakci časopisu *Auspicia*  
Jan Gregor, šéfredaktor*





---

# 1 VEŘEJNÁ SPRÁVA, ŘÍZENÍ, ADMINISTRATIVA · (PUBLIC) ADMINISTRATION

## MÍRA KORUPCE V ČLENSKÝCH STÁTECH EVROPSKÉ UNIE

### Rate of Corruption in the EU Member States

*Jiří DUŠEK*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Příspěvek se zabývá základními metodologickými aspekty měření korupce. Měření korupce je statisticky obtížné, ne-li dokonce nemožné kvůli ilegální povaze transakcí a nejednotné definici korupce. Od roku 1995 Transparency International publikuje každý rok index vnímání korupce (CPI), porovnávající země světa podle „stupně vnímání existence korupce mezi úředníky veřejné správy a politiky“. Organizace definuje korupci jako zneužívání veřejné pravomoci k osobnímu prospěchu. Tento příspěvek porovnává úroveň korupce a její trendy mezi zeměmi Evropské unie na základě dat Transparency International a vlastních výpočtů.

*Klíčová slova:* EU - index vnímání korupce - korupce - Transparency International

**ABSTRACT:** The contribution deals with basic methodological aspects of corruption measurement. Measuring corruption statistically is difficult if not impossible due to the illicit nature of the transactions and imprecise definitions of corruption. Since 1995, Transparency International has published an annual Corruption Perceptions Index (CPI) ranking the countries of the world according to „the degree to which corruption is perceived to exist among public officials and politicians“. The organization defines corruption as „the abuse of entrusted power for private gain“. This contribution assesses corruption levels and trends among EU member states based on data from Transparency International and own calculations.

*Key words:* EU - Corruption Perceptions Index - corruption - Transparency International

---

## ÚVOD

Korupce pochází z latinského slova *corrumpere* = kazit, oslabit, znetvořit, podplatit. Význam slova je zneužití postavení či funkce k osobnímu prospěchu v politice, veřejné správě, hospodářství či soukromém sektoru. Korupce je opakem integrity a jedná se o závažný celospolečenský problém.

Korupce postihuje jak politiku, tak hospodářství, tak společnost. Může být jak drobná, tak obrovská, jak neorganizovaná, tak organizovaná. Vyznačuje se podplácením, úplatky, vydíráním, zastrahováním. Dále privilegii, neoprávněnými příjmy a jejich vyžadováním, udělováním přízně, protežováním. Politická korupce nakonec vede ke kleptokracii - vládě zlodějů, loupežníků, kdy již odpadá i předstírání poctivosti, upřímnosti před veřejností [2].

Korupce je fenomén, který hýbe společností od nepaměti. Je to pojem, který všichni známe, setkáváme se s ním v médiích nebo přímo v životě a všichni na něj máme svůj názor. Každý z nás si pod pojmem korupce dokáže něco vybavit a ví, co asi pojem korupce za-

hrnuje. Samotná definice korupce však tak jednoduchá není. Poměrně přesnou definici korupce poskytuje například Konvence OSN o postupu proti korupci, v níž se za korupci považuje „*nabídka, slib nebo předání jakékoliv výhody v něčí prospěch jako nepřiměřené pohnutky pro vykonání nebo nevykonání povinností a požadavek přijetí jakékoliv takové výhody jako nepřiměřené pohnutky pro vykonání nebo nevykonání povinností*“. Zde je jasně vytyčen pohled na korupci ze dvou stran, ze stran toho, kdo uplácí, i ze strany toho, kdo je uplácen, přičemž obě strany jsou součástí korupce. Stejně definuje korupci také Rada OECD v doporučeních týkajících se podplácení při mezinárodních obchodních transakcích z roku 1994. Sama OSN později tuto definici upravila na „*úplatkářství nebo jiné chování ve vztahu k osobám, jimž byla svěřena odpovědnost, které porušuje jejich povinnosti vyplývající z jejich postavení a směřuje k získání nepatřičných výhod jakéhokoli druhu pro ně samotné nebo pro jiné osoby*“. Z některých jiných definic lze nabýt dojmu, že se korupce vztahuje pouze na veřejnou sféru, ale právě definice OSN jasně ukazuje, že

korupce není jen nešvar veřejného sektoru, ale i sektoru soukromého [5].

## METODIKA A CÍL

Od roku 1995 se používá pro srovnání tzv. index vnímání korupce (Corruption Perceptions Index - CPI). Měření míry korupce ve státě je velmi obtížné. Nelze srovnávat úroveň korupce podle měřitelných dat (např. počet zatčených nebo počet soudních případů). Taková data totiž vypovídají více o vůli a schopnosti státu korupci odhalovat a potírat. Proto se používá metoda subjektivního vnímání korupčního prostředí mezi podnikateli, analytiky, státními úředníky apod. [2].

Index CPI vychází z 13 různých průzkumů provedených 10 nezávislými institucemi. Podmínkou pro využití zdroje údajů pro potřeby indexu CPI je, aby jeho údaje byly publikovány v posledních dvou letech. Všechny zdroje musí obsahovat hodnocení zemí a musí měřit celkový rozsah korupce. Tato podmínka vylučuje průzkumy, které korupci směřují s jinými tématy, například politickou nestabilitou, decentralizací či nacionalismem. Hodnocení CPI vychází z povědomí o korupčních praktikách mezi lidmi působícími v rozvinutých i rozvíjejících se zemích a zahrnuje průzkumy zjišťující názory zástupců podnikatelské sféry a analytiků (odborníků na danou zemi), přičemž může jít o rezidenty zkoumaných zemí i o zahraniční experty. Je třeba zdůraznit, že mezi názory obou skupin (rezidentů i zahraničních expertů) existuje značná korelace [3].

U zdrojů, které mají podobu průzkumů a kde jsou k dispozici údaje ze stejných průzkumů za několik let, se z důvodu vyrovnávacího efektu používají údaje za poslední dva roky. U zdrojů, které mají podobu hodnocení odborníků (hodnotící agentury / analytici), je zahrnuto jen poslední dostupné hodnocení, protože u těchto výsledků obvykle dochází jen k velmi malým meziročním změnám. Rozsah korupce v každé zemi (území) hodnotí dvě skupiny. První tvoří odborníci na danou zemi, a to jak její rezidenti, tak zahraniční experti, druhou tvoří přední představitelé podnikatelského

sektoru. Např. pro index CPI 2009 i 2010 se použily údaje vycházející z odborného hodnocení z následujících sedmi zdrojů: Africká rozvojová banka, Asijská rozvojová banka, Bertelsmann Foundation, Economist Intelligence Unit, Freedom House, Global Insight a Světová banka. Další tři zdroje údajů pro index CPI 2009 a 2010 odrážejí hodnocení předních manažerů, kteří jsou rezidenty hodnocené země: IMD, Political and Economic Risk Consultancy a Světové ekonomické fórum.

K určení střední hodnoty pro každou zemi se provede standardizace prostřednictvím percentilů. Přitom se použijí hodnocení zemí uvedená v jednotlivých zdrojích. Tato metoda je vhodná pro kombinování zdrojů s odlišnou distribucí. Při jejím použití sice dochází k určité ztrátě informací, nicméně umožňuje, aby všechna uvedená hodnocení zůstávala v rámci stupnice CPI, tj. v intervalu 0 (nejlepší) až 10 (nejhorší). Poté se provede beta-transformace hodnot. To zvýší standardní odchylku v rámci všech zemí zahrnutých do CPI, a zabrání se tak procesu, který by vzhledem k používání percentilové metody vedl ke zmenšování standardní odchylky rok od roku. Všechny standardizované hodnoty za danou zemi se následně zprůměrují, čímž se určí hodnocení země [4]. Analýza CPI dat v tomto příspěvku vychází z datových podkladů TI umístěných na [www.transparency.org/policy\\_research/surveys\\_indices/cpi](http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi) [1].

Při porovnávání míry korupce mezi zeměmi Evropské unie je pro porovnání primárně použito bodové hodnocení, které má vyšší vypovídací schopnost než pořadí zemí v jednotlivých letech, které je velmi silně ovlivněno dostupností dat v jednotlivých zemích. V průběhu let 1995–2010 se počet hodnocených zemí měnil v rozmezí 42–178 zemí (viz tab. 1). Index CPI tak kvůli nedostupnosti nepostihuje všechny země či samostatná území světa, kterých je celkem více než 200. Žebříček CPI 2010 obsahuje oproti roku 2009 o dvě země méně (ze 180 na 178), v roce 2010 bylo do indexu CPI nově zařazeno Kosovo, naopak z důvodu nedostatku relevantních zdrojů byly vyřazeny tři země (Svatá Lucie, Svatý Vincenc a Grenadiny, Surinam).

**Tab. č. 1:** Počet států hodnocených v rámci indexu vnímání korupce CPI. [1]

Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Počet států	42	57	55	88	101	93	94	104
Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Počet států	134	147	159	164	180	180	180	178

Z metodického hlediska je dále třeba upozornit na skutečnost, že při srovnávání ročních bodových hodnocení je třeba vzít v úvahu, že výsledek může být ovlivněn nejen například změnou ve vnímání situace v dané zemi, ale také použitím jiného vzorku nebo me-

todiky, případně i zdrojů dat, kterých musí být minimálně tři. Aby došlo k eliminaci výše uvedených problémů, byl hlavní cíl příspěvku - analýza indexů CPI mezi starými a novými zeměmi EU - proveden za maximální možné časové období, tj. období 1995–2010.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

Index vnímání korupce je publikován od roku 1995, v devadesátých letech však nezahrnoval ani polovinu světových států a teritorií. V zemích EU bylo monitorováno jako první Maďarsko v roce 1995 a dále všech států tzv. EU-15. Dalšími hodnocenými státy pak bylo v roce 1996 ČR a Polsko. V současné době jsou již standardně hodnoceny všechny státy Evropské unie. Porovnáme-li bodové hodnocení jednotlivých států, tak

první dva roky hodnocení 1995 a 1996 provází poměrně velké rozptyly v hodnocení, což je způsobeno různými metodickými úpravami indexu. Index CPI posuzujeme na stupnici 0–10, kde 0 znamená vysokou míru korupce a 10 označuje zemi téměř bez korupce. Mezi tradičně nejlepší zemi patří Skandinávie - nejlepším státem celé EU bylo v roce 1995 Dánsko (CPI 9,32), nejhorším státem byla v roce 1995 Itálie (CPI 2,99), kterou postupně vystřídal Rumunsko.

Tab. č. 2: Index vnímání korupce CPI u zemi EU27 - bodové hodnocení. [1]

Země	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995
Austria	7,9	7,9	8,1	8,1	8,6	8,7	8,4	8	7,8	7,8	7,7	7,6	7,5	7,61	7,59	7,13
Belgium	7,1	7,1	7,3	7,1	7,3	7,4	7,5	7,6	7,1	6,6	6,1	5,3	5,4	5,25	6,84	6,85
Bulgaria	3,6	3,8	3,6	4,1	4	4	4,1	3,9	4	3,9	3,5	3,3	2,9			
Cyprus	6,3	6,6	6,4	5,3	5,6	5,7	5,4	6,1								
Czech Republic	4,6	4,9	5,2	5,2	4,8	4,3	4,2	3,9	3,7	3,9	4,3	4,6	4,8	5,2	5,37	
Denmark	9,3	9,3	9,3	9,4	9,5	9,5	9,5	9,5	9,5	9,5	9,8	10	10	9,94	9,33	9,32
Estonia	6,5	6,6	6,6	6,5	6,7	6,4	6	5,5	5,6	5,6	5,7	5,7	5,7			
Finland	9,2	8,9	9	9,4	9,6	9,6	9,7	9,7	9,7	9,9	10	9,8	9,6	9,48	9,05	9,12
France	6,8	6,9	6,9	7,3	7,4	7,5	7,1	6,9	6,3	6,7	6,7	6,6	6,7	6,66	6,96	7
Germany	7,9	8	7,9	7,8	8	8,2	8,2	7,7	7,3	7,4	7,6	8	7,9	8,23	8,27	8,14
Greece	3,5	3,8	3,9	4,6	4,4	4,3	4,3	4,3	4,2	4,2	4,9	4,9	4,9	5,35	5,01	4,04
Hungary	4,7	5,1	5,1	5,3	5,2	5	4,8	4,8	4,9	5,3	5,2	5,2	5	5,18	4,86	4,12
Ireland	8,0	8	7,7	7,5	7,4	7,4	7,5	7,5	6,9	7,5	7,2	7,7	8,2	8,28	8,45	8,57
Italy	3,9	4,3	4,8	5,2	4,9	5	4,8	5,3	5,2	5,5	4,6	4,7	4,6	5,03	3,42	2,99
Latvia	4,3	4,5	5	4,8	4,7	4,2	4	3,8	3,7	3,4	3,4	3,4	2,7			
Lithuania	5,0	4,9	4,6	4,8	4,8	4,8	4,6	4,7	4,8	4,8	4,1	3,8				
Luxembourg	8,5	8,2	8,3	8,4	8,6	8,5	8,4	8,7	9	8,7	8,6	8,8	8,7	8,61	6,85	
Malta	5,6	5,2	5,8	5,8	6,4	6,6	6,8									
Netherlands	8,8	8,9	8,9	9	8,7	8,6	8,7	8,9	9	8,8	8,9	9	9	9,03	8,71	8,69
Poland	5,3	5	6,1	4,2	3,7	3,4	3,5	3,6	4	4,1	4,1	4,2	4,6	5,08	5,57	
Portugal	6,0	5,8	5,8	6,5	6,6	6,5	6,3	6,6	6,3	6,3	6,4	6,7	6,5	6,97	6,53	5,56
Romania	3,7	3,8	3,8	3,7	3	3	2,9	2,8	2,6	2,8	2,9	3,3	3	3,44		
Slovakia	4,3	4,5	5	4,9	4,7	4,3	4	3,7	3,7	3,7	3,5	3,7	3,9			
Slovenia	6,4	6,6	6,7	6,6	6,4	6,1	6	5,9	6	5,2	5,5	6				
Spain	6,1	6,1	6,5	6,7	6,8	7	7,1	6,9	7,1	7	7	6,6	6,1	5,9	4,31	4,35
Sweden	9,2	9,2	9,3	9,3	9,2	9,2	9,2	9,3	9,3	9	9,4	9,4	9,5	9,35	9,08	8,87
United Kingdom	7,6	7,7	7,7	8,4	8,6	8,6	8,6	8,7	8,7	8,3	8,7	8,6	8,7	8,22	8,44	8,57

Tab. č. 3: Index vnímání korupce CPI u zemi EU27 - komparace za roky 1995-2010.

Země	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995
Průměr	6,30	6,36	6,49	6,51	6,50	6,44	6,36	6,32	6,26	6,24	6,23	6,28	6,34	6,99	6,93	6,89
Medián	6,30	6,60	6,50	6,50	6,60	6,50	6,30	6,35	6,30	6,30	6,10	6,00	6,10	6,97	6,96	7,07
Minimum	3,50	3,80	3,60	3,70	3,00	3,00	2,90	2,80	2,60	2,80	2,90	3,30	2,70	3,44	3,42	2,99
Maximum	9,30	9,30	9,30	9,40	9,60	9,60	9,70	9,70	9,70	9,90	10,00	10,00	10,00	9,94	9,33	9,32
Rozdíl	5,80	5,50	5,70	5,70	6,60	6,60	6,80	6,90	7,10	7,10	7,10	6,70	7,30	6,50	5,91	6,33

Zdroj: Vlastní výpočty.

Porovnáme-li trend vývoje hodnocení indexu vnímání korupce, nejedná se o příliš pozitivní vývoj. Ačkoliv se rozdíl mezi nejlepším a nejhorším státem zmenšují, není to způsobeno jen tím, že dochází ke zlepšování korupčního prostředí ve státech jižní, střední a východní Evropy. Po roce 2000 totiž došlo k mírnému zhoršení indexu CPI i v zemích Skandinávie a dalších vyspělých regionech Evropy.

Paradoxně tak začíná docházet k zajímavé situaci, a to k dlouhodobému vzájemnému přibližování jednotlivých států EU. Například v roce 2010 činil rozdíl mezi nejlepším a nejhorším státem 5,80 bodu, zatímco v roce 1995 to bylo 6,33 bodu. Lze samozřejmě pouze spekulovat o příčinách tohoto stavu - globalizace, obdobné politické prostředí, ekonomická provázanost států a další faktory. Průměrně je však index CPI v roce 2009 a 2010 totožný se stavem v roce 1998. Rok 2010 představoval zhoršení indexu CPI v EU - jak u starých, tak u nových zemí EU, což bylo způsobeno eskalující finanční krizí a také volbami v mnoha evropských zemích.

Okrajově se lze v souvislosti s bodovým hodnocením jednotlivých států zmínit o hodnocení dle pořadí, které se velmi často medializuje v souvislosti s tím, o kolik si který stát v žebříčku meziročně polepšil nebo naopak pohoršil. Někdy se pozitivně kvituje skutečnost, že se např. Česká republika drží dlouhodobě celosvětově kolem 50. místa (52. místo v roce 2009, 53. místo v roce 2010), ačkoliv počet hodnocených států vzrostl za posledních 10 let na dvojnásobek. Toto tvrzení však není příliš směřodonné, protože nově zařazované státy jsou většinou státy s horší dostupností datových podkladů, způsobenou ekonomickými, politickými a jinými vlivy (např. Palestina, KLDR, Brunej apod.).

Pokud bychom podrobně analyzovali země Evropské unie a rozdělili je na „staré“ (EU15) a nové členské země, jsou v indexu CPI též velmi významné rozdíly. Tyto rozdíly mezi průměrnými indexy CPI i v roce 2009 a 2010 činily více než 40 % ve prospěch „starých“ zemí EU15 a z tab. 4 je patrné, že se od roku 2008 nové členské země opět dlouhodobě zhoršují.

**Tab. č. 4:** Index vnímání korupce CPI u zemí EU27 - staré a nové země EU.

Země	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003
% rozdíl	45,67 %	43,22 %	39,47 %	49,93 %	54,13 %	60,55 %	63,84 %	74,07 %

Zdroj: *Vlastní výpočty.*

## ZÁVĚR

Zprávy o korupci se stávají každodenní jistotou. Dle Transparency International [7] lze považovat za jednu z příčin pokulhávání jednotlivých států EU postupnou kartelizaci politického prostoru, politizaci veřejné správy a stále užší propojení politiky s byznysem. Viditelnými trendy naší současnosti jsou politická korupce, neprůhledné financování volebních kampaní a silící vliv finančních skupin na utváření pravidel hry, což lze doložit např. u České republiky tabulkou č. 5.

**Tab. č. 5:** Oficiální a neoficiální výdaje na volby do PSP ČR 2010.

Politická strana	Oficiální výdaje na volby (mil. Kč)	Neoficiální odhady výdajů (mil. Kč)
ČSSD	308	500
ODS	168	290
TOP09	30	66
KSČM	36	9
VV	10	87

Zdroj: [6], *vlastní průzkum.*

Dalším výrazným problémem je dramatické rozkolísání justice a státního zastupitelství, které vede především k dlouhodobé neschopnosti uspokojivě řešit závažnější případy trestné činnosti spojené s ekonomickou kriminalitou nebo korupcí. Schopnost objasňovat tento typ kriminality stále klesá a to logicky vyvolává pocit beztrestnosti u pachatelů a beznaděje u občanů. Mezi další příčiny patří i reálně neexistující protikorupční vládní strategie. Chybí ambicióznější plán změn, není vyčleněn dostatek lidí na jejich prosazování, není to skutečná priorita. Jen velmi málo politiků je ochotno v této oblasti něco učinit. Bojí se, že prosazování nepopulárních opatření šlápne na prsty řadě vlivných skupin.

V roce 2009 se ČR v uvedeném hodnocení propadla ze 45. na 52. místo, v loňském roce následoval opět propad, tentokrát jen o jednu příčku na 53. místo. V rámci téměř rok a půl trvající předvolební kampaně se sice o korupci a protikorupčních opatřeních hodně mluvilo, ani Fischerova a Nečasova vláda však v posledních dvou letech nepřijala žádné zásadní protikorupční opatření. Skutečnosti, že byla v minulosti zrušena finanční policie, se tak není třeba podívat.

V neposlední řadě Česká republika stále velmi liknavě přistupuje k plnění svých mezinárodních závazků. ČR zůstává jedním ze tří posledních států EU

(ČR, SRN a Irsko), které dosud neratifikovaly Úmluvu OSN proti korupci, ačkoliv již byla podepsána více než 140 státy světa [8]. Závazky vyplývající z dalších mezinárodních úmluv v rámci Rady Evropy nebo OECD plní ČR pouze povrchně a řada důležitých protikorupčních opatření doposud nebyla přijata.

Obdobné problémy jako výše uvedené trápí nejen ČR ale i ostatní země EU. Roky 2009–2010 byly proto pro mnoho zemí EU důležitým politickým mezníkem - SRN, SR, Polsko i Maďarsko mají nové prezidenty, Velká Británie nového premiéra apod. Je však otázkou, jak intenzivně budou politické reprezentace jednotlivých zemí řešit problém korupce, který země EU tíží.

V roce 2010 bylo hodnoceno celkem 178 zemí, přesto 9 zemí Evropské unie výrazně zaostává za svými okolními sousedy a řadí se k přibližně 130 státům majícím CPI < 5 bodů (Bulharsko, ČR, Řecko, Maďarsko, Itálie, Lotyšsko, Litva, Rumunsko a Slovensko). Mezi země EU, kde naopak došlo za posledních 14 let k největšímu zlepšení, patří Španělsko a Itálie. Zásadní změny v indexu CPI v jakékoliv zemi může přinést jen razantní a politicky odhodlaný zásah - např. v oblasti zvýšení efektivity justice, reformy policie, zákona o státní službě, regulace lobbingu, posílení pravomocí kontrolních úřadů apod.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. *Corruption Perceptions Index* [online]. Berlín: Transparency International Secretariat, 2010 [cit. 2010-11-21]. Dostupné z WWW: <[http://www.transparency.org/policy\\_research/surveys\\_indices/cpi](http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi)>.
2. DUŠEK, J. - PROTIVA, V. (2007): *Veřejná ekonomika*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. 242 s. ISBN 978-80-86708-43-0.
3. *Index vnímání korupce (CPI)* [online]. Praha: Transparency International, 2010 [cit. 2010-09-17]. Dostupné z WWW: <[http://www.transparency.cz/pdf/cpi2009\\_faq.pdf](http://www.transparency.cz/pdf/cpi2009_faq.pdf)>.
4. *Index vnímání korupce (CPI) - poznámky k metodologii* [online]. Praha: Transparency International, 2010 [cit. 2010-09-17]. Dostupné z WWW: <[http://www.transparency.cz/pdf/cpi2009\\_metodologie.pdf](http://www.transparency.cz/pdf/cpi2009_metodologie.pdf)>.
5. KRAPL, R. (2010): *Měření korupce a její úrovně v mezinárodním srovnávání* [online]. Praha: Fakulta mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze [cit. 2010-08-05]. Dostupné z WWW: <[http://www.sets.cz/index.php?dc=3\\_0\\_88](http://www.sets.cz/index.php?dc=3_0_88)>.
6. MACHOVÁ, M. (2010): *Nová hodnota kampaní: ČSSD za 500, ODS za 290 milionů* [online]. Praha: Aktuálně.cz [cit. 2010-08-07]. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=673910>>.
7. ONDRÁČKA, D. *Index vnímání korupce 2009: Česko až na 52. místě. Letos má horší hodnocení i než Polsko a Maďarsko* [online]. Praha: Transparency International, 2010 [cit. 2010-08-06]. Dostupné z WWW: <[http://www.transparency.cz/index.php?lan=cz&id=16&pom\\_id=87](http://www.transparency.cz/index.php?lan=cz&id=16&pom_id=87)>.
8. *United Nations Convention against Corruption* [online]. Vienna: United Nations Office On Drugs and Crime (UNODC), 2010 [cit. 2010-08-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.unodc.org/unodc/en/corruption/index.html?ref=menu>>.

## ADDRESS & ©

Ing. Jiří DUŠEK, Ph.D.  
Katedra managementu a marketingu služeb  
Vysoká škola evropských a regionálních studií  
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
[dusek@vsers.cz](mailto:dusek@vsers.cz)



## ZADLUŽENOST ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ A FINANČNÍ KRIZE

Czech Households' Indebtedness within Financial Crisis

*Věra MULAČOVÁ - Petr MULAČ*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Spotřebitel obvykle nakupuje výrobky a služby, které uspokojí jeho potřeby a přání ihned nebo ve velmi blízké budoucnosti. Jejich volbě předchází řada nákupních rozhodnutí, která jsou ovlivněna také finančními možnostmi. Hlavními zdroji jsou nejen vlastní příjem a úspory, ale také úvěry. Z pohledu jednotlivého spotřebitele jsou tyto zdroje užívány odlišně podle sociálních, osobních, psychologických a dalších možností. Využití či zřeknutí se úvěru je ovlivněno řadou faktorů. Úvěry umožňují domácnostem použít budoucí příjem, což však vede k jejich zadlužování. Cílem tohoto příspěvku je analyzovat zadlužení českých domácností během nedávné finanční krize.

*Klíčová slova:* zadluženost - úvěr - domácnost

**ABSTRACT:** Consumers usually want to create and maintain a collection of products and services that satisfy their needs and wants in both present and near future. To achieve this objective, households make many purchasing decisions and the major financial sources for buying are not only income and wealth, but also credit. From an individual's point of view, these sources are available for spending according to their social, personal, psychological and other factors. Several factors determine the use or forgo of the credit. Credits enable households to spend future income now or in near future. To analyse and discuss Czech households' indebtedness within current economic situation is the main objective of this paper.

*Key words:* indebtedness - credit - household

### ÚVOD

Působení reklamy i snaha většiny vyspělých zemí udržet vysokou úroveň masového konzumu vedla v posledních desetiletích ve vyspělých zemích k tomu, že v mnoha lidech rostl hlad po uspokojení spotřebních snů rychleji než schopnost si na ně vydělat. Dřívější běžné heslo: „*Nejprve spoř a poté nakupuj!*“ nám dnes připadá směšné a překonané. Přitom však pro většinu českých domácností bylo ještě v 90. letech minulého století typické, že hospodařily převážně s vlastními příjmy, nejprve peníze nashromáždily a až poté si výrobek nebo službu koupily. V posledních patnácti letech se však situace změnila, konzumní hlad a s ním spojená vyšší spotřeba ovlivněná mediálními a společenskými tlaky, zkracováním životního cyklu výrobků, zaváděním nových modelů a doprovodných služeb včetně nabídky splátkového prodeje vedou ke snaze opatřit si zboží nebo služby ihned. Mnoho domácností musí také vlivem postupné deregulace nájemného nebo přání bydlet ve vlastním domě řešit otázku prostředků na bydlení. Ekonomická krize v minulých letech přinesla řadu nejistot, které pocítily také domácnosti. Odpovědi na otázku, zda zadlužování českých domác-

ností pokračovalo i během finanční krize, přináší následující příspěvek.

### MATERIÁL A METODIKA

Cílem tohoto příspěvku je analyzovat vliv finanční krize na nákupní chování českých domácností, projevující se jejich zadlužováním. Materiál je založen na analýze sekundárních dat a jejich vyhodnocení. Informace a získaná data jsou seskupena do tabulek a grafů. Příspěvek vychází z dat dostupných do května 2010. Pro zpracování příspěvku byla stanovena hypotéza, že domácnosti nezměnily své chování a zadluženost domácností v České republice se i přes projevy krize neustále zvyšuje.

Domácnosti jsou v ekonomice chápány jako nejmenší celky, tedy základní ekonomické a společenské subjekty. Za domácnost je považováno seskupení fyzických osob trvale společně žijících. Tyto osoby také ze svých zdrojů a dle svých možností uhradí náklady na obstarávání společných potřeb (Sagit.cz 2010). Domácnosti přichází na trh s cílem uspokojení svých potřeb. Preference dřívějšího nákupu z půjčených zdrojů před pozdějším nákupem ze zdrojů vlastních

vyvolává potřebu úvěrů a půjček, a tím i zadlužení domácnosti.

Pokud domácnost vynakládá ze svého rozpočtu větší množství peněz, než které získá ve formě důchodu, vznikne záporný rozdíl (Jílek 2009). Tento rozdíl vyjadřuje neschopnost domácnosti hradit svou spotřebu z vlastních zdrojů a určuje, jak velkou část prostředků je nutné si půjčit.

Hlavními příčinami zadlužení mohou být zejména:

- růst životní úrovně a měnění se potřeby lidí;
- zvyšující se spotřeba, kterou podněcují lákavé výrobky, služby a reklama;
- snadná dostupnost úvěrů a půjček od bank i nebankovního sektoru;
- změna pohledu na zadlužení, které se v současnosti stává běžnou součástí života;
- reklama a marketingová strategie finančních zprostředkovatelů, kteří jsou zacílení na domácnosti;
- zvyšující se preference vlastního bydlení před bydlením v nájmu.

Tyto důvody vedou k zvyšující se poptávce po finančních produktech, které mají zajistit dodatečné financování potřeb domácností, ať již půjčkou nebo úvěrem. Půjčky jsou možností získání peněz z cizích zdrojů, které se od úvěrů do jisté míry liší. U obou produktů jsou věřitelem poskytovány prostředky dlužníkovi, ale, zatímco předmětem půjčky nemusí být pouze peníze, předmětem úvěru jsou vždy. Půjčka může být sjednána také jako bezúročný obchod, avšak za poskytnutí úvěru je nutné zaplatit úroky, které představují

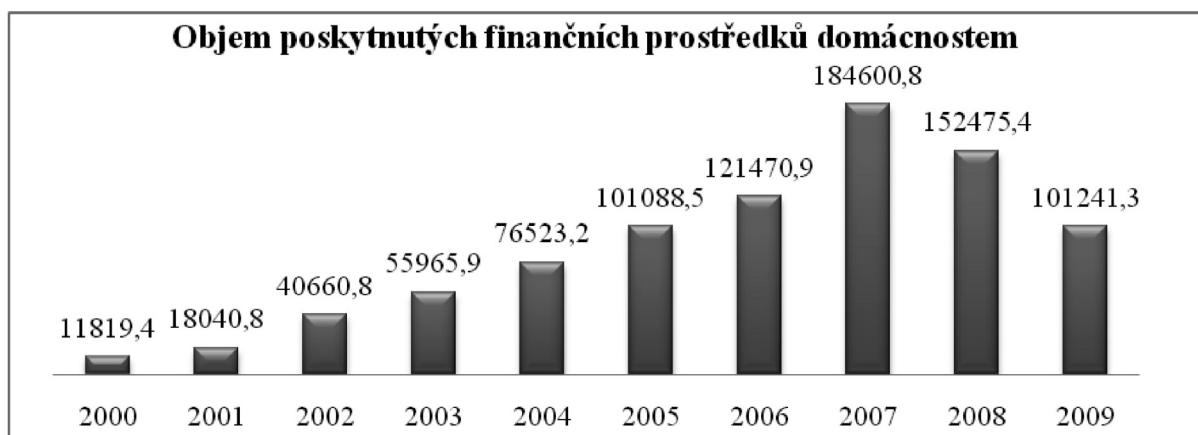
odměnu věřiteli za poskytnutí peněz. Smlouva o úvěru je takzvaný konsensuální kontrakt, což znamená, že se jedná o dohodu dvou stran, kde nemusí dojít k předání předmětu smlouvy. Například věřitel může za dlužníka zaplatit závazek, aniž by mu fyzicky obnos předal. V případě půjčky musí dojít k předání peněz přímo dlužníkovi nebo jeho zástupci. Z tohoto důvodu jsou častější formou získání prostředků z cizích zdrojů úvěry.

Domácnost může volit ze dvou možností financování, a to jednak od bankovních institucí, nebo od institucí nebankovních. Obě skupiny institucí se liší postavením, požadavky na bonitu domácností, cenovou politikou a někdy také důvěryhodností a etickým přístupem.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

Východiskem pro analýzu je pohled na vývoj zadluženosti v čase. Je jednoznačné, že domácnosti jako spotřebitelé mění v čase své chování. Analýzou vývoje zadluženosti za posledních deset let zjišťujeme, že zadluženost domácností v ČR u bankovních institucí se od roku 2000 zvýšila osminásobně. Hodnoty 121,5 mld. Kč dosáhlo zadlužení v roce 2000, zatímco v roce 2009 už domácnosti dlužily bankám celkově 973,5 mld. Kč a dále ostatním nebankovním zprostředkovatelům 104,1 mld. Kč. Za první dva měsíce roku 2010 si domácnosti půjčily na úvěrech částku 4 475,6 mil. Kč. Výše peněžních prostředků, vypůjčených od bank v předešlých letech, je zobrazena v následujícím grafu.

**Obr. č. 1:** Objem finančních prostředků, poskytnutých domácnostem, v mil. Kč v letech 2000-2009.



Zdroj: ARAD

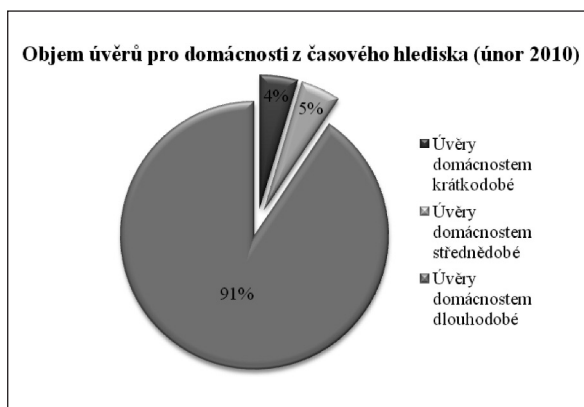
Z hlediska struktury je rovněž patrný rozdíl, protože v roce 2000 největší část dluhu tvořily úvěry na živnosti, a to téměř dvě třetiny, v loňském roce připadalo na živnostenské podnikání občanů již jen 7,8 % z půjčených prostředků, zbytek tedy dlužilo samotné

obyvatelstvo. Na každého občana České republiky připadá dluh ve výši 93 855,- Kč. Charakteristickým rysem zadlužování domácností byla jeho rychlost. Za příčiny růstu dluhů se považuje růst spotřebních výdajů, které se zvýšily od roku 2000 o více než polovinu, dále

také úsilí o zlepšení životní úrovně a potřeba vlastního bydlení.

Úvěry, které jsou příčinou vlastního zadlužení domácností, lze rozčlenit z časového hlediska na dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé. Největší část úvěrů má dlouhodobý charakter, což způsobuje víceleté zadlužení domácnosti. Z následujícího grafu vyplývá, že také objemově jsou dlouhodobé úvěry největší a tvoří celkem 91 % všech prostředků půjčených domácnostem.

**Obr. č. 2:** Objem bankovních úvěrů domácnostem z časového hlediska v únoru 2010.



Zdroj: ARAD

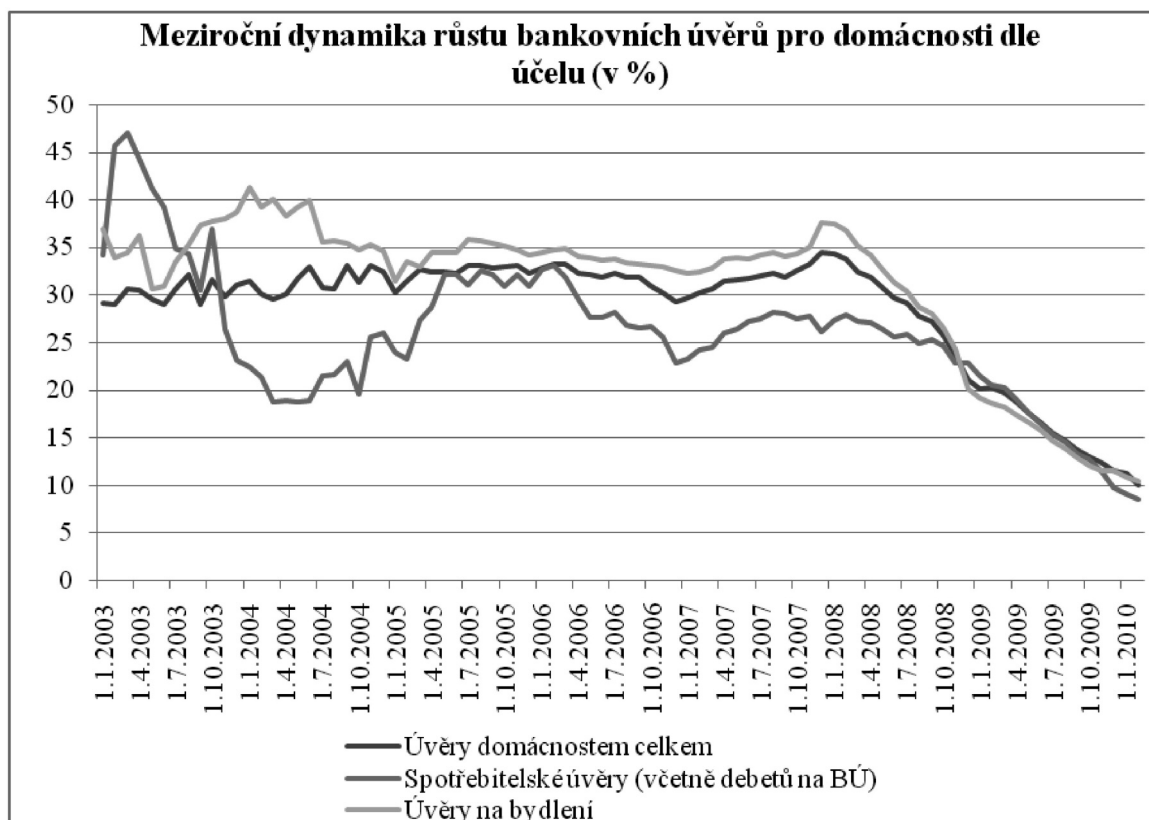
Koncem roku 2008 se i u sektoru domácností projevilo zpomalování ekonomiky. Již v průběhu roku docházelo ke korekci vysokého tempa zadlužování a snižování meziročního nárůstu úvěrů. Současně se však také začaly vyskytovat problémy se splácením závazků. Podíl nesplacených úvěrů na celkových úvěrech počátkem roku 2009 vzrostl na 3 % a koncem roku byl již 3,75 %. Tento trend nadále mírně roste.

Rizikem v příštích obdobích bude zejména snížení platební schopnosti domácností v důsledku zhoršující se situace na trhu práce a s ní spojeného poklesu disponibilních příjmů. Nejistota výše budoucích příjmů a také dopady globální krize se podílely i na snížení počtu poskytovaných úvěrů. Další příčinou tohoto vývoje mohlo být zpřísnění podmínek pro poskytování některých druhů úvěrů nebo zvýšení úrokových sazeb bankami vlivem rizikové situace na trhu.

Celkový objem půjček domácnostem v čase neustále roste, oproti tomu dynamika citelně slábne. Bankovní instituce jsou také z důvodu rostoucího podílu rizikových nebo nesplacených úvěrů obezřetnější. Rizikové úvěry, tedy úvěry s prodlením splatnosti nad devadesát dní, dosáhly na konci roku 3,8 % na celkovém objemu úvěrů pro domácnosti.

V následujícím grafu je možné vidět pokles dynamiky růstu úvěrů od roku 2008. Do té doby rostlo celkové zadlužení domácností stabilním tempem průměrně mezi 30–35 %, od konce roku 2009 pak pouze 10 %.

**Obr. č. 3:** Meziroční dynamika růstu objemu bankovních úvěrů pro domácnosti dle účelu v %.



Zdroj: ČSÚ

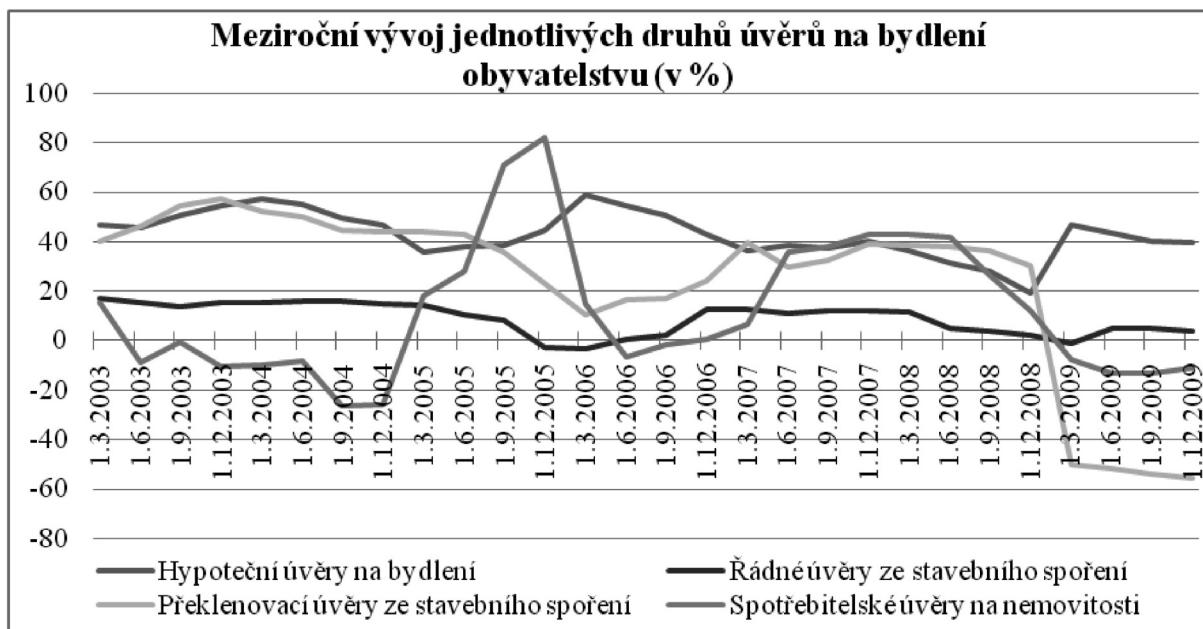


## Úvěry na bydlení

Mnoho domácností musí vlivem postupné deregulace nájemného nebo přání bydlet ve vlastním domě či bytě řešit otázku zajištění bydlení. Získání bankovních úvěrů je předmětem dlouhodobého zadlužení domác-

ností. Mezi úvěry na bydlení patří hypoteční úvěry, spotřebitelské úvěry na nemovitosti, řádné úvěry ze stavebního spoření a také překlenovací úvěry. Na obr. č. 4 jsou zobrazeny meziroční změny u jednotlivých typů úvěrů na bydlení.

Obr. č. 4: Meziroční vývoj jednotlivých druhů úvěrů na bydlení obyvatelstvu v procentech.



Zdroj: ARAD

Výkyv hypotečních úvěrů a úvěrů ze stavebního spoření, který je patrný v grafu, není způsoben vlivem náhlého nárůstu nebo poklesu zájmu o tyto druhy úvěrů, ale je ovlivněn reklasifikací úvěrů, která od 1. 1. 2009 považuje za hypoteční všechny úvěry zajištěné zástavním právem k nemovitosti, tedy i některé úvěry ze stavebního spoření. O kolik se zvýšil přírůstek prostředků na hypotečních úvěrech, o tolik klesl na úvěrech ze stavebního spoření.

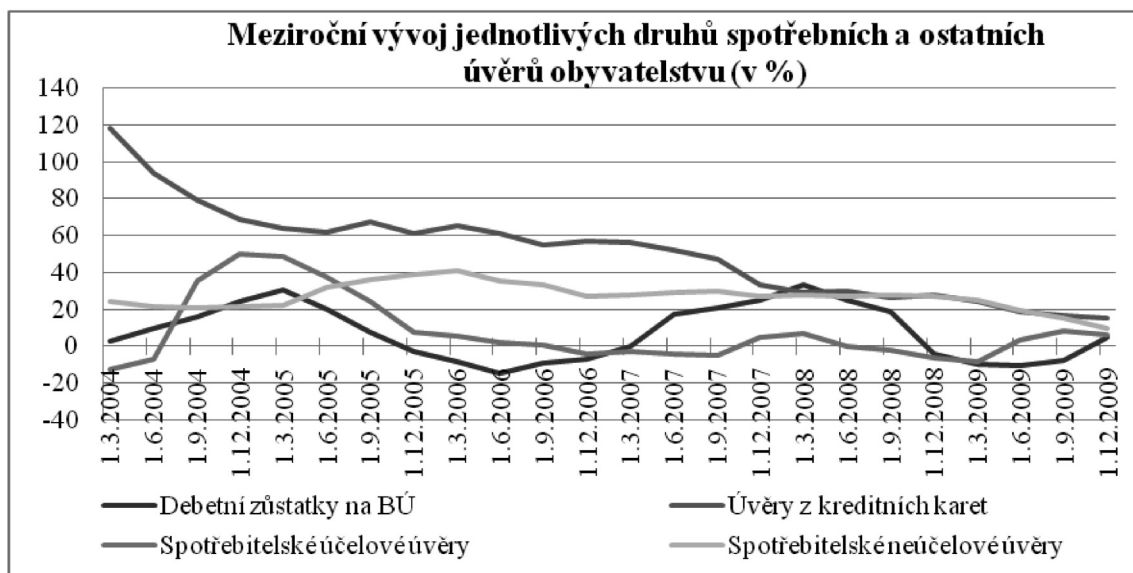
U hypoték se projevuje oslabení zájmu zejména v důsledku ukončení hypotečního boomeru, který v předchozích letech způsoboval vysoké meziroční nárůsty. Situaci také ovlivnil dlouho nejasný vývoj DPH na bytové stavebnictví. V únoru 2010 si domácnosti půjčily na bydlení 687 017,7 mld. Kč. Problémové hypotéky tvoří asi 2,5 % z celkového objemu hypotečních úvěrů, tyto úvěry jsou však alespoň z poloviny zajištěny zástavním právem k nemovitosti, proto v ČR nehrozí problémy se stabilitou finančního systému jako v případě USA.

## Spotřebitelské úvěry

U spotřebitelských úvěrů a úvěrů z kreditních karet můžeme sledovat podobný průběh jako u úvěrů na bydlení. Na spotřebitelských úvěrech u bank si domácnosti do února 2010 vypůjčily částku 157 277,9 mil. Kč, z toho 7 043,3 mil. Kč na účelové úvěry na zboží a služby a větší část 150 234,6 mil. Kč na neúčelové spotřebitelské úvěry. Tyto úvěry čerpá přibližně čtvrtina českých domácností. Podíl nesplacených nebo rizikových úvěrů je však v této skupině úvěrů vyšší, představuje až 8 %. Tyto úvěry jsou hlavním zdrojem exekucí a osobních bankrotů.

Debetní zůstatky na bankovních účtech ale mají v grafu spíše cyklický charakter a situace v ekonomice se na nich příliš neprojevuje. Došlo především k poklesu úvěrů z kreditních karet, které se klienti kvůli vysokým úrokovým sazbám snaží využívat méně.

**Obr. č. 5:** Meziroční vývoj jednotlivých druhů spotřebních a ostatních úvěrů obyvatelstvu.

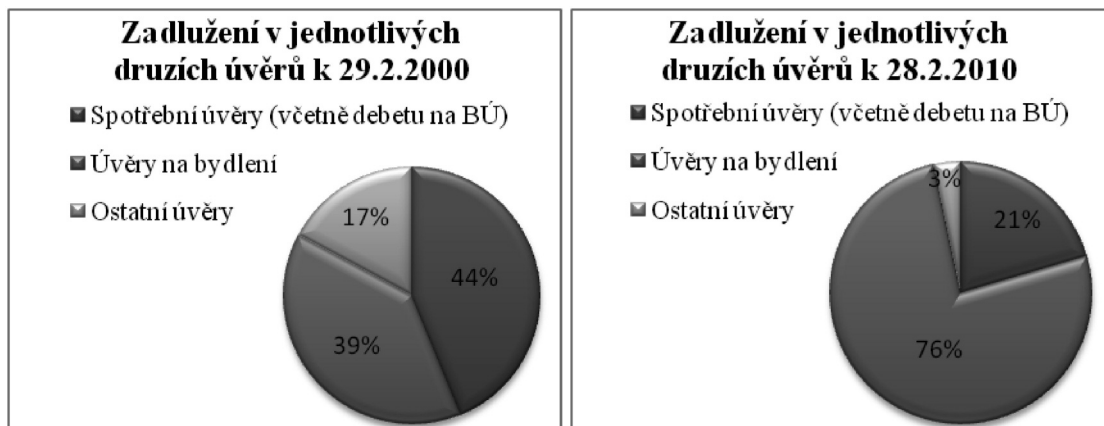


Zdroj dat: ARAD

V průběhu let se také změnil objem půjčených prostředků v jednotlivých druzích úvěrů. Zatímco aktuálně domácnosti dluží nejvíce na úvěrech na bydlení, které tvoří 76 % všech dluhů domácností,

v roce 2000 představovaly pouze 39 % dluhů a největší podíl na zadlužení měly spotřební úvěry (tj. účelové a neúčelové spotřebitelské úvěry, úvěry z kreditních karet a debetní zůstatky na běžných účtech).

**Obr. č. 6:** Zadlužení v jednotlivých druzích úvěrů k poslednímu únoru 2000 a 2010.



Zdroj dat: ARAD

Výrazný nárůst se také projevil v objemu dluhu, který mají v současnosti domácnosti u bankovních institucí. V únoru 2010 se vyšplhal na 901 545,9 mil. Kč. Koncem roku 2000 činil pouze 93 687,3 mil. Kč.

#### Celkové zadlužení domácností

Podíl bankovních úvěrů domácností dosáhl v roce 2009 přibližně 25 % HDP. Celkové dluhy jak u bankovního, tak i nebankovního sektoru pak vystoupaly na téměř 30 % HDP. Z informací ČNB vyplývá, že celkové dluhy domácností už přesáhly 50 % jejich hrubých disponibilních příjmů. Úvěry domác-

nostem také dosahují přibližně 60 % jejich vkladů u bank.

Celkové závazky domácností v České republice tvoří 40 % HDP, v eurozóně je to v průměru 70 % HDP. Celková finanční aktiva v zemích eurozóny však dosáhla 198 % HDP, zatímco u nás to bylo pouze 80 % HDP. Z toho lze usuzovat, že domácnosti v eurozóně jsou sice zadluženější, ale také bohatší.

Podle údajů ČSÚ a ČNB české domácnosti dluží přes 1 bil. Kč. Stav ke konci roku 2009 činil u bankovních institucí 977 998,6 mil. Kč, u nebankovního sektoru pak dalších 126 479,3 mil. Kč. Do statistiky úvěrů

od nebankovních společností jsou však započítány i úvěry pro živnostníky a také pro neziskové organizace sloužící domácnostem, proto je hodnota zadlužení mírně vyšší, než suma, kterou skutečně dluží pouze domácnosti; očištěná data nejsou k dispozici.

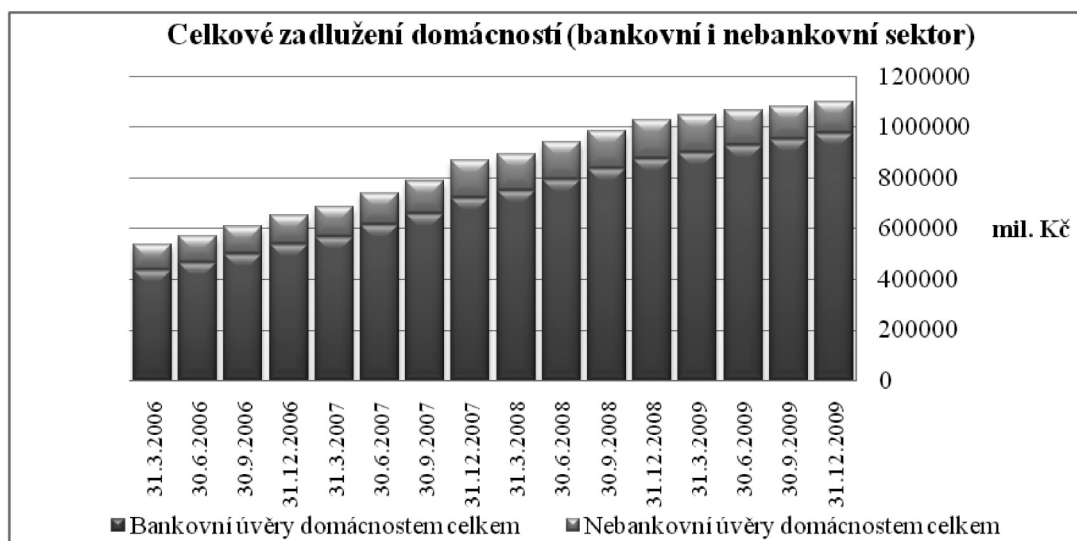
### Zadlužení domácností a finanční krize

Propad světové ekonomiky a finanční krize měly nesporný dopad na příjmy a výdaje domácností. Nestabilita na trhu práce vyplývající ze snižování objemu zakázek, výpadky příjmů v souvislosti se ztrátou zaměstnání a rostoucí životní náklady zejména na

uspokojení potřeb souvisejících s bydlením se projeví ve snižování disponibilních příjmů některých domácností a napjatosti jejich rozpočtů. Domácnosti vzniklou situaci řešily zadlužováním, i když je v jejich chování znatelný posun k větší rozvážnosti. Nelze opomenout také vliv obezřetnějšího přístupu bank.

Následující dva grafy zachycují vývoj celkové zadluženosti domácností jak u bankovních, tak i nebankovních institucí v letech 2006–2009, který popisuje růst zadluženosti a meziroční vývoj zadluženosti v procentech v letech krize. Z něho je patrný trend snižujícího se tempa zadlužování českých domácností.

**Obr. č. 7:** Celkové zadlužení domácností u bank i nebankovních institucí.

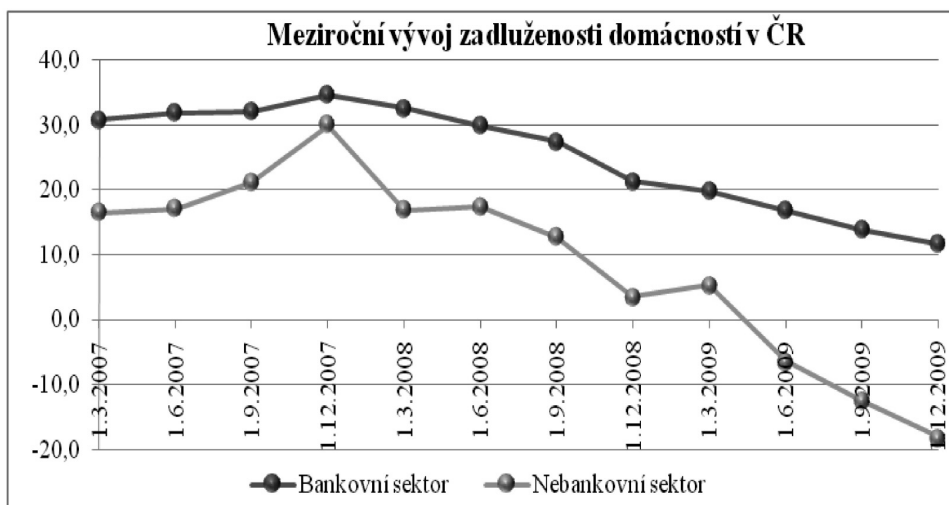


Zdroj: ARAD

Z obr. č. 7 vyplývá, že i přes projevy krize zadluženost domácností stále stoupá a v součtu dosahuje hodnoty 1 104 477,9 mil. Kč. Je zřetelné, že závazky

domácností u bankovních institucí mají stále rostoucí tendenci, avšak již s menším meziročním nárůstem, u nebankovních společností klesají.

**Obr. č. 8:** Meziroční vývoj zadluženosti domácností v ČR.



Zdroj: ARAD

Obr. č. 8 prokazuje, že od konce roku 2007 se snižuje po jednotlivých čtvrtletích nárůst zadlužení domácností. Rozdíl vzniká mezi zadlužením u bankovních a nebankovních institucí. Po prvním čtvrtletí roku 2009 se vývoj zadlužování u nebankovního sektoru dostal do záporných hodnot. To znamená, že domácnosti u nebankovního sektoru dluhy snižují, u bankovního sektoru se však nadále zadlužují.

## ZÁVĚR

České domácnosti využívají bankovní i nebankovní instituce k získávání dodatečných zdrojů na krytí svých potřeb. Zadluženost českých domácností každým rokem roste, u nebankovních institucí dluží domácnosti v současnosti 126 479,3 mil. Kč, u bank je to 977 998,6 mil. Kč. Z pohledu hrubých disponibilních příjmů se dluhové zatížení domácností zvyšuje, podíl dluhu na těchto hrubých příjmech přesahuje 50 %. Zadluženost také dosahuje 60 % všech jejich vkladů v bankách. Zatímco u bank závazky neustále rostou, u nebankovních společností se závazky snižují a dochází k jejich splácení.

Z provedené analýzy vyplývá, že největší objem prostředků si domácnosti vypůjčily dlouhodobě a tyto peníze nejčastěji využily na financování bydlení a bytových potřeb. V důsledku finanční krize se však tempa růstu zadlužování zmírnila a dluhy tedy rostou pomaleji. Tento pokles se projevil u všech typů bankovních úvěrů, jejichž meziroční dynamika růstu se snižuje.

Hypotéza, že zadluženost domácností v České republice se i přes projevy krize neustále zvyšuje, je potvrzena. Domácnosti si i nadále půjčují prostředky na financování svých potřeb a jejich dluhy dosahují v souhrnu částky přes jeden bilion korun. Pozitivním rysem je však snižování dynamiky růstu zadlužení, které je však výrazně ovlivněno také obezřetnějším přístupem bank k poskytování úvěrů.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. JÍLEK, J. (2009): *Finanční trhy a investování*. Praha: Grada. 648 s. ISBN 80-247-1653-4.
2. NESIBOVÁ, K. (2010): *Změna finančního chování českých domácností v důsledku finanční krize*. Jihlava: VŠPJ. Bakalářská práce.
3. *Český statistický úřad* (2010). [online]. [cit. 2010-04-09]. Časové řady výdajů na konečnou spotřebu domácností. Dostupné z WWW: <[http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocnkavyber.uvery\\_dom](http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocnkavyber.uvery_dom)>.
4. *Měnová a finanční statistika - průřezové ukazatele* (2010). [online]. [cit. 2010-04-26]. Úvěry. Dostupné z WWW: <[http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY\\_PKG.PARAMETRY\\_SESTAVY?p\\_sestuid=1526&p\\_strid=AAE&p\\_lang=CS](http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.PARAMETRY_SESTAVY?p_sestuid=1526&p_strid=AAE&p_lang=CS)>.
5. *Měnová a finanční statistika* (2010). [online]. [cit. 2010-04-26]. Úvěry domácnostem. Dostupné z WWW: <[http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY\\_PKG.PARAMETRY\\_SESTAVY?p\\_sestuid=6847&p\\_strid=ABBAF&p\\_lang=CS](http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.PARAMETRY_SESTAVY?p_sestuid=6847&p_strid=ABBAF&p_lang=CS)>.
6. *Sagit.cz: Občanské právo* (2010) [online]. [cit. 2010-04-03]. Domácnost. Dostupné z WWW: <[http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&refresh=yes&levelid=oc\\_066.htm](http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&refresh=yes&levelid=oc_066.htm)>.

## ADDRESS & ©

Ing. Věra MULAČOVÁ, Ph.D.  
Katedra ekonomických studií  
Vysoká škola polytechnická  
Tolstého 16, 586 01 Jihlava  
Czech Republic  
[mulacova@vspj.cz](mailto:mulacova@vspj.cz)

Ing. Petr MULAČ  
Katedra ekonomiky a managementu  
Vysoká škola technická a ekonomická  
Okružní 10, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
[mulac@mail.vstecb.cz](mailto:mulac@mail.vstecb.cz)

---

# MINIMÁLNÍ MZDA V ČR A JEJÍ MEZINÁRODNÍ SROVNÁNÍ

## Minimum Salary in the CR and Its International Comparison

*Hana RAKOVÁ - Karel ŠRÉDL*

Praha, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Minimální mzda je jeden z nástrojů politiky trhu práce. Cílem příspěvku je porovnat úroveň minimální mzdy v ČR, Velké Británii a Tchaj-wanu a vysvětlit příčiny odchylek vývoje tohoto ukazatele v uvedených zemích. Porovnáme-li přístupy vlád těchto zemí k minimální mzdě, shledáme, že ve všech třech ekonomikách je uplatněno liberální pojetí minimální mzdy. Sazby minimálních mezd jsou s výjimkou Velké Británie poměrně nízké v absolutním vyjádření, ve srovnání s průměrnou mzdou i po zohlednění rozdílných cenových hladin. Velká Británie se vymyká pouze vyšší nominální sazbou minimální mzdy, která odráží vysokou ekonomickou úroveň země. Empirické výzkumy ani ekonomická teorie nedávají jednoznačnou odpověď na otázku prospěšnosti vlivu minimální mzdy. V současné době, kdy na trhu práce převyšuje nabídka práce nad poptávkou, lze pokládat za opodstatněné reakce vlád, které minimální mzdu ponechávají na stejné úrovni.

*Klíčová slova:* minimální mzda - odbory - zaměstnavatel - práce - mezní produkt

**ABSTRACT:** The minimum salary is one of the instruments of labour market policy. The goal of the article is to compare the level of minimum salaries in the Czech Republic, Great Britain and Taiwan, and explain the causes of deviations of development of this indicator in those countries. Comparing attitudes towards minimum salary in these countries, we find that in all three economies the liberal concept of minimum salaries is implemented. The rates of minimum salaries, with the exception of Great Britain are relatively low in absolute terms, compared with an average salary, even after taking different price levels into account. Great Britain has the higher nominal rate of the minimum salary, which reflects the high economic level of the country. Neither empirical researches nor economic theories give a conclusive answer to the impact of the benefits of the minimum salary. At present the labour market exceeds the supply of labour over demand and governments' responses to the minimum salary retain the same level, which can be considered legitimate.

*Key words:* minimum salary - trade union - employer - work - marginal product

---

### ÚVOD

Minimální mzda je historicky nejstarším typem garantované minimální příjmové veličiny. Představuje nejnižší úroveň mzdy, kterou je zaměstnavatel povinen poskytnout za vykonanou práci nebo jako plnění vyplývající z pracovního poměru. Tato povinnost je stanovena na základě právního předpisu nebo podle kolektivní smlouvy uzavřené mezi zaměstnavatelem a zaměstnanci, kteří jsou obvykle zastoupeni odbory (Baštýř 2005).

Minimální mzda je svým charakterem sociálně-ekonomickou veličinou uplatňovanou na trhu práce. Toto pojetí minimální mzdy determinuje její funkce a cíle, jejichž naplňování je často problematické až protichůdné. Na jedné straně má minimální mzda sloužit jako jedna ze součástí boje proti chudobě a vykořisťování nízkopříjmových skupin zaměstnanců. Na druhé straně zavedení institutu minimální mzdy zasahuje do efektivního fungování trhu. Uzákonění minimální mzdy

totiž právně nepřipustí možnost, aby se zaměstnanci a zaměstnavatelé domluvili na vyšší mzdě, která by odpovídala množství a kvalitě odvedené práce. Vzniká tak tržní neefektivita, která se projevuje růstem nezaměstnanosti a následně také poklesem produktu ekonomiky.

### MATERIÁL A METODIKA

K problematice regulace mezd se vyjádřil i jeden z představitelů rakouské školy Murray N. Rothbard v knize *Zásady ekonomie*. Vyjadřuje se k vlivu minimální mzdy na nezaměstnanost a zavádění minimální mzdy dobrovolnými odbory. „Pokud by v odvětví nepůsobily odbory, došlo by v důsledku nových tržních podmínek k expanzi odvětví a k zaměstnání většího množství pracovníků... Pokud si však odbory již od začátku vynutí vyšší mzdové sazby, k rozvoji odvětví nedojde“ (Rothbard 2005: 505).

Gianni De Fraja ve své studii *Minimum Wage*



Legislation, Productivity and Employment předpokládá, že pracovníci, kteří jsou více produktivní, obdrží vyšší plat a že firmy mohou měnit pracovní podmínky svých zaměstnanců, a obvykle tak učiní jako reakce na změny vnějších podmínek (konkrétně na vyšší úroveň minimální mzdy). Popírá tak model *konkurenčních trhů práce*, kde je každý zaměstnanec odměňován hodnotou mezního produktu, který vytvořil svou prací a kde jedinou reakcí firmy na zvýšení minimální mzdy je propuštění všech zaměstnanců, jejichž mezní produkt je menší než toto minimum (De Fraja 1999).

Richard Dickens, Stephen Machin a Alan Manning prezentují ve svém spisu *The Effects of Minimum Wage on Employment: Theory and Evidence from Britain* jednoduchý model monopsonistického konkurenčního trhu práce, který vytváří rámec pro posouzení efektu minimální mzdy. Jejich příspěvek prezentuje dvojí poznatky. Za prvé přináší důležitý rozdíl mezi elasticitou nabídky práce individuální firmě a elasticitou nabídky práce na trhu jako celku, což je důležité pro určení vlivu minimální mzdy na zaměstnanost. Za druhé analyzuje způsoby, kterými jsou různé firmy na téže trhu odlišně ovlivňovány minimální mzdou. Monopsonistický model poukazuje na to, že vliv minimální mzdy je pravděpodobně rozdílný mezi velké množství mzdových sazeb nerovným způsobem, dochází ke sblížení úrovní platů, ale nenalezli důkaz toho, že by minimální mzda vedla ke snižování zaměstnanosti (Dickens - Machin - Manning 1999).

Při zpracování této studie byla z metod vědeckého výzkumu použita zejména metoda komparativní analýzy, přičemž podkladem se staly především statistické studie národních ekonomik ČR, Velké Británie a Tchaj-wanu. Ač jsou uvedené země členy OECD, byl historicky jejich ekonomický vývoj velmi rozdílný. Velká Británie představuje raně vyspělou tržní ekonomiku se silným odborovým hnutím, Česká republika transformovanou socialistickou ekonomiku a Tchaj-wan rozvojovou ekonomiku, která se stala „ekonomickým tygrem“ jihovýchodní Asie. Pro vypracování teoretické části byly využity stati renomovaných evropských ekonomů.

### **Institut minimální mzdy a její vývoj**

Zavedení institutu minimální mzdy mělo za cíl chránit zaměstnance s nízkou kvalifikací před tlakem ze strany zaměstnavatelů na snížení jejich mzdy, protože pozice zaměstnavatele na trhu práce byla vždy silnější. Minimální mzda měla určit minimální výši odměny za práci, která by neklesla pod sociálně únosnou míru.

Poprvé byl institut minimální mzdy uplatněn na Novém Zélandu v roce 1894 jako součást pracovního zákona. Soud mohl rozhodnout o zavedení minimální mzdy v určitém průmyslovém odvětví. V Austrálii v období od roku 1896 do roku 1911 byla minimální mzda součástí boje proti nekalé soutěži firem. Mzdové

komise měly za úkol stanovovat nejnižší přípustné mzdy v jednotlivých oborech a kontrolovat výši vyplácených mezd. Vzorem pro Evropu se stala Velká Británie, kde byl roku 1911 přijat zákon o minimálních mzdách a v roce 1918 zákon o odvětvových komisích. Bylo tak dosaženo právní úpravy problematiky nízkých mezd a pravomocí odvětvových komisí, které měly dohlížet na dodržování minimálních mezd (Šimek 2005).

V České republice byla minimální mzda zavedena v roce 1919 u některých velmi málo placených profesí. Když bylo Československo socialistickým státem, první tarifní třídy mzdových stupnic byly považovány za minimální mzdu. V roce 1950 a 1964 vstoupily v platnost dvě základní úmluvy Mezinárodní organizace práce. Byla to Úmluva č. 26 o způsobech stanovení minimálních mezd a Úmluva č. 99 o metodách stanovení minimálních mezd; po rozdělení Československa byly obě úmluvy přijaty Českou republikou. (Minimální mzda od 1. ledna 2007.)

Institut minimální mzdy byl v České republice zaveden v roce 1991 a je upraven v právních předpisech České republiky, a to konkrétně zákoníkem práce, tj. zákonem č. 262/2006 Sb., (Zákon č. 262/2006 Sb., 2009, s. 37) ve znění pozdějších předpisů, kde se minimální mzdě věnuje § 111, a dále nařízením vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, o nejnižších úrovních zaručené mzdy, o vymezení ztíženého pracovního prostředí a o výši příplatku ke mzdě za práci ve ztíženém pracovním prostředí, ve znění pozdějších předpisů.

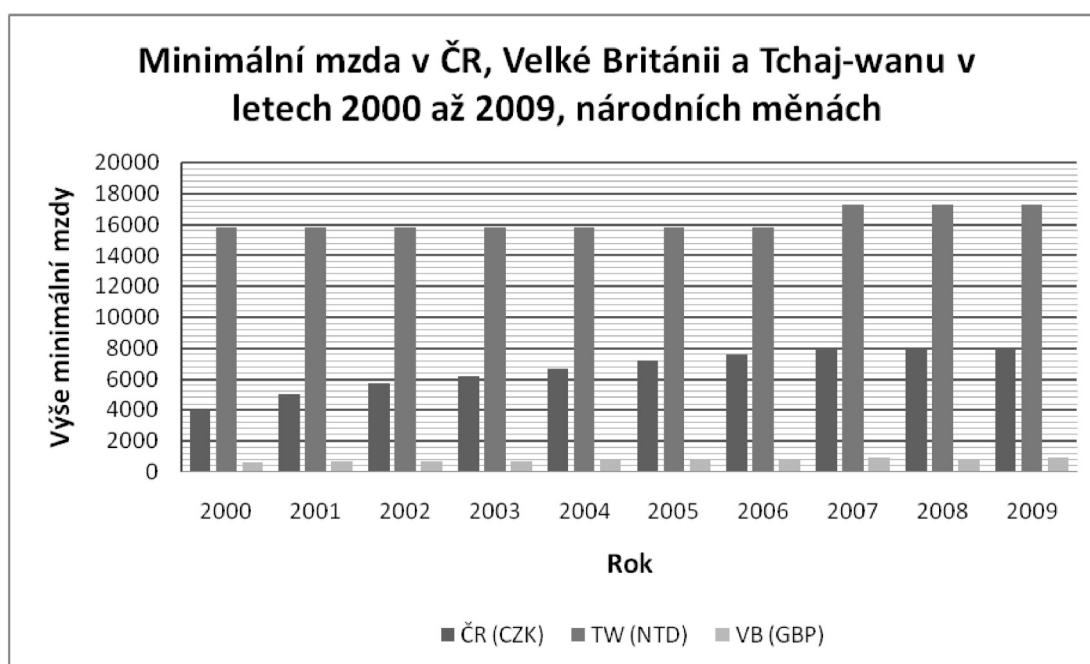
### **VÝSLEDKY A DISKUSE**

Porovnání úrovní minimálních mezd v České republice, Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku a Tchaj-wanu je předmětem následující komparativní analýzy.

Institut minimální mzdy je v České republice, Velké Británii i na Tchaj-wanu upraven legislativně. Sazby minimálních mezd jsou určovány vládami s celostátní působností, většinou po předchozí konzultaci se sociálními partnery. K úpravě sazeb dochází především na základě vývoje národních ekonomik, cenové hladiny a výše mezd. Úprava sazeb minimálních mezd je posuzována standardně jednou ročně.

V grafu č. 1 je zobrazen vývoj minimálních mezd v jednotlivých zemích v období let 2000 až 2009 v národních měnách. Je zřejmé, že minimální mzdy v České republice a ve Velké Británii vykazují mírně rostoucí trend. Na Tchaj-wanu byla sazba minimální mzdy dlouhodobě na stejné úrovni, konkrétně od roku 1997 do roku 2007 činila 15 840,- NTD měsíčně. K poslední změně došlo v roce 2007, kdy byla zvýšena na hodnotu 17 280,- NTD měsíčně a na této úrovni setrvává dodnes. Stejně je tomu v České republice, kde byla minimální mzda naposledy změněna v roce 2007 na hodnotu 8000,- Kč měsíčně. Za poslední tři

**Graf č. 1:** Minimální mzda v ČR, Velké Británii a na Tchaj-wanu v letech 2000 až 2009, v národních měnách.



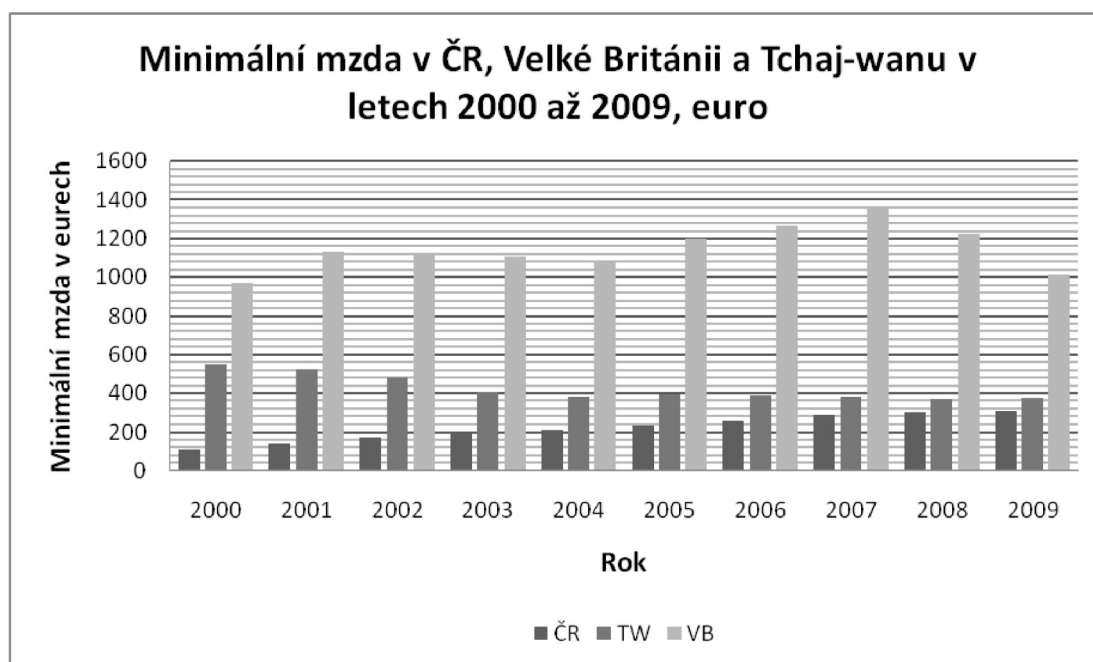
Zdroj: Eurostat, National Statistics Republic of China (Taiwan), vlastní výpočty.

roky ke změně minimální mzdy v prudce se měnících ekonomických podmínkách nedošlo, a to ani v roce 2008, kdy ekonomika vykazovala reálný růst hrubého domácího produktu 2,5 %, ani v podmínkách plně se projevující hospodářské recese. Ani v současnosti česká vláda, soudě z veřejně dostupných informací, neuvažuje o změnách minimální mzdy. Od 1. října 2009 byla ve

Velké Británii stanovena minimální mzda ve třech úrovních závislých na věku zaměstnance (hodinová sazba):

- £5.80 - hlavní sazba pro pracovníky starší 22 let;
- £4.83 - pro pracovníky ve věku 18 až 21 let;
- £3.57 - pro pracovníky ve věku 16–17 let, kteří ukončili vzdělání a jejichž věk nepřesáhl 18 let.

**Graf č. 2:** Minimální mzda v ČR, Velké Británii a na Tchaj-wanu v letech 2000 až 2009, euro.



Zdroj: Eurostat, National Statistics Republic of China (Taiwan), vlastní výpočty.

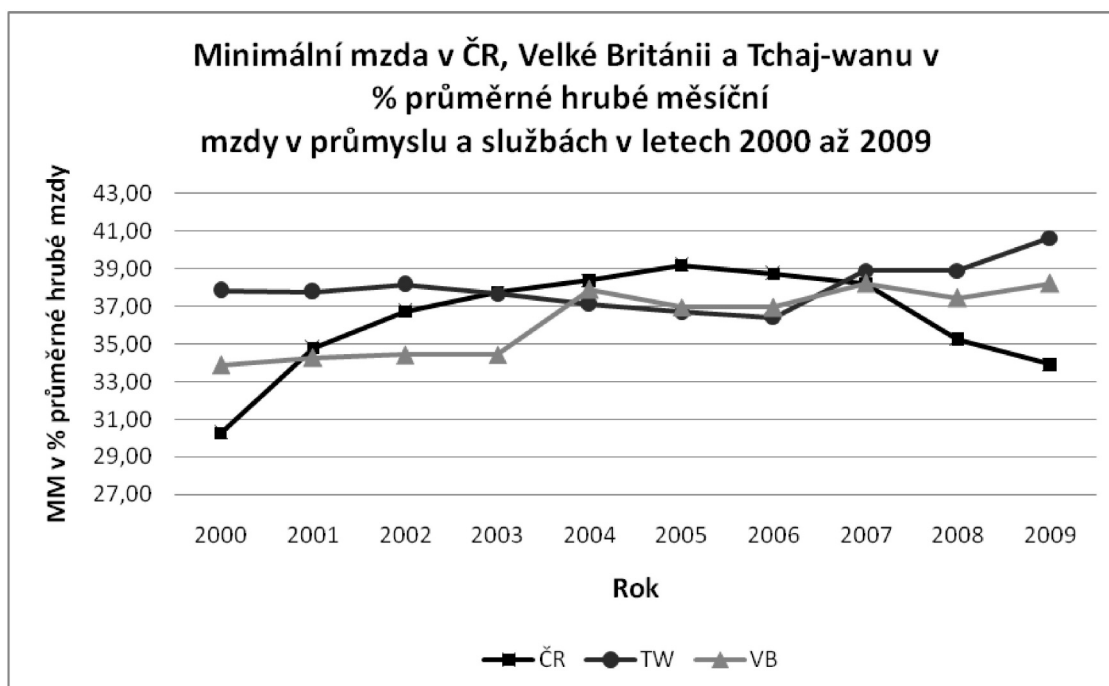
Přehled pro lepší vzájemné srovnání úrovně minimálních mezd v jednotlivých zemích podává graf č. 2. Jsou zde zobrazeny výše minimálních mezd přepočtené na srovnávací měnu euro v období let 2000 až 2009. Kurz vůči euru pro uvedené měny je následující:

- 1,00 GBP = 1,180 EUR;
- 1,00 CZK = 0,040 EUR;
- 1,00 NTD = 0,024 EUR.

Je patrné, že nejnížší minimální mzdu z těchto zemí má Česká republika a výrazně vyšší minimální mzdou

disponují pracující ve Velké Británii. Minimální mzdy v obou těchto zemích vykazují rostoucí trend. Minimální mzda na Tchaj-wanu přes nominální růst v národní měně po přepočtení hodnoty na euro mírně klesá. Je to způsobeno tím, že národní měna New Taiwan Dollar (NTD) není volně směnitelná a je vázána na americký dolar (USD), který vůči tchaj-wanské měně i euru v tomto období deprecioval. Dochází tak k podcenění skutečného nárůstu minimální mzdy vyjádřeného v domácí měně.

**Graf č. 3:** Minimální mzda v ČR, Velké Británii a na Tchaj-wanu v % z průměrné hrubé měsíční mzdy v průmyslu a službách v letech 2000 až 2009.



Zdroj: Eurostat, Directorate General of Budget (Taiwan), ČSÚ, vlastní výpočty.

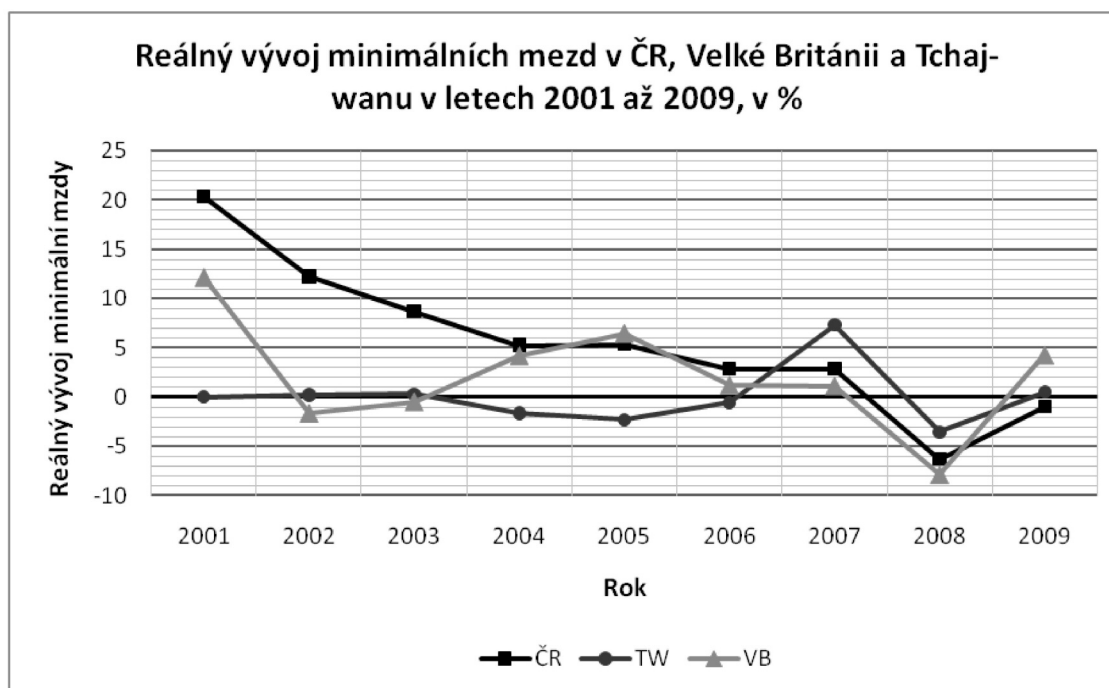
Pro porovnání úrovně minimální mzdy, kterou dosahuje v rámci mzdové struktury v jednotlivých zemích, jsou v grafu č. 3 minimální mzdy vyjádřeny v procentech z průměrných hrubých měsíčních mezd v průmyslu a službách v České republice, Velké Británii a na Tchaj-wanu. Je patrné, že procentuální hodnoty podílu minimálních mezd na mzdách průměrných oscilují u všech zemí okolo hodnoty 36,9 %, s minimem v hodnotě 30,3 % a maximem v hodnotě 40,7 %. Nejvyšší podíl minimální mzdy na mzdě průměrné má Tchaj-wan, v průměru okolo 38 %. Česká republika se spolu s Velkou Británií pohybuje v průměru na téměř shodných hodnotách 36,31 % a 36,27 %. U České republiky je patrné snížení podílu minimální mzdy na mzdě průměrné od roku 2006, což je způsobeno růstem průměrné mzdy při současném zachování výše minimální mzdy. Naopak na Tchaj-wanu podíl minimální mzdy v roce 2009 vzrostl díky poklesu hodnoty průměrné mzdy, který způsobila snaha vlády a zaměstnavatelů zachovat co největší počet pracovních míst i za cenu poklesu průměrných mezd v jednotlivých odvětvích i v celém hospodářství.

Minimální mzda zde zůstává zmrazena na své předkrizové úrovni, stejně jako je tomu v České republice. Ve Velké Británii došlo v roce 2008 k poklesu minimální mzdy, její výše se však v následujícím roce vrátila na předchozí úroveň.

Srovnání zemí podle absolutní výše minimální mzdy nemusí být pro určení reálných ekonomických důsledků v každém případě zcela vhodné, protože mezi zeměmi mohou být velké rozdíly z hlediska úrovně produktivity práce a celkové mzdové úrovně. Pro efektivní porovnání výše minimální mzdy je nutné odlišit rozdílné cenové hladiny zemí. Graf č. 4 zobrazuje reálný vývoj minimálních mezd ve sledovaných zemích v letech 2001 až 2009. Z grafu je patrné, že vývoj reálných mezd v těchto zemích vykazuje podobný trend.



Graf č. 4: Reálný vývoj minimálních mezd v ČR, Velké Británii a Tchaj-wanu v letech 2001 až 2009, v %.



Zdroj: ČSÚ, Office for National Statistics, Index mundi, vlastní výpočty.

ných minimálních mezd je u České republiky a Velké Británie obdobný, vykazující klesající trend do roku 2007. Minimální mzdy v těchto dvou zemích se tedy převážně reálně zvyšují, ale míra růstu se každoročně snižuje. Z grafu je dále dobře čitelné, že míra růstu reálné minimální mzdy je na Tchaj-wanu prakticky nulová. Jak bylo již výše zmíněno, minimální mzda se na Tchaj-wanu mezi lety 1996 až 2006 nominálně neměnila. Ve sledovaném období byla od roku 2001 do roku 2003 deflace ve výši 0,005 až 0,27 %. Relativní nárůst inflace na Tchaj-wanu mezi lety 2004 až 2006 vedl k nominálnímu navýšení minimální mzdy v roce 2007. Tento vývoj je dosažen prostřednictvím vládního rozhodování o výši minimálních mezd, které je vykonáváno na základě vývoje národních ekonomik a cenové hladiny. Nejzřetelněji je možné sledovat shodný průběh křivek od roku 2007 a dále v období krize, kdy křivky kopírují podobnou trajektorii. Je to dáno snahou vlád udržovat úroveň minimálních mezd ve vztahu k vývoji cenové hladiny. (Council of Labor Affairs, 2009.)

Pokud na základě uvedených dat porovnáme přístupy vlád České republiky, Velké Británie a Tchaj-wanu k minimální mzdě, shledáme, že ve všech třech ekonomikách je uplatněno liberální pojetí minimální mzdy. Sazby minimálních mezd jsou s výjimkou Velké Británie poměrně nízké v absolutním vyjádření, ve srovnání s průměrnou mzdou i po zohlednění rozdílných cenových hladin. Velká Británie se vymyká pouze vyšší nominální sazbou minimální mzdy, která odráží vysokou ekonomickou úroveň země. Lze tedy konstatovat, že vlády všech třech zemí uplatňují obezřetnou

politiku při stanovování sazeb minimálních mezd s ohledem na vývoj ekonomické situace v národních ekonomikách.

## ZÁVĚR

Zavedení institutu minimální mzdy je doporučováno a podporováno mezinárodními organizacemi, mezi které patří například Mezinárodní organizace práce či OECD. Minimální mzda však ovlivňuje relativně malou část hospodářských subjektů a zaměstnanců. Podíl lidí pracujících na plný úvazek za minimální mzdu v ČR dosáhl hodnoty 2,3 % (2006), ve Velké Británii 1,6 % (2008) a na Tchaj-wanu 13,3 % (2007). Přínos růstu minimální mzdy je patrný v určitých sektorech, kde i přes růst její výše zůstávají pracovní místa zachována v dlouhodobém časovém horizontu. Zaměstnancům roste mzda, rostou příjmy státního rozpočtu v této oblasti. Někteří ekonomové pozitivní účinky minimální mzdy popírají a poukazují na negativní vlivy a neefektivitu, které minimální mzda způsobuje jak na straně zaměstnavatelů, tak na straně zaměstnanců. V současné době, kdy na trhu práce převyšuje nabídka práce nad poptávkou, lze pokládat za opodstatněné reakce vlád, které minimální mzdu ponechávají na stejné úrovni.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BAŠTÝŘ, I. (2005): *Vybrané aktuální problémy uplatňování minimální mzdy v ČR*. Praha: VÚPSV, Dostupný z <<http://www.vupsv.cz/an165.html>>

2. Council of Labor Affairs. *Minimum Wage System*. (2009) [online], [cit. 2009-9-24]. Dostupný z <[www.cla.gov.tw/site/.../%A5%7C%A1BMinimum%20Wage%20System.doc](http://www.cla.gov.tw/site/.../%A5%7C%A1BMinimum%20Wage%20System.doc)>
3. DE FRAJA, G. (1999): Minimum Wage Legislation, Produktivity and Employment. *Economica*, New Series, Vol. 66, No. 264.
4. DICKENS, R. - MACHIN, S. - MANNING, A. (1999): The Effects of Minimum Wage on Employment: Theory and Evidence from Britain. *Journal of Labour Economics*, Vol. 17, No. 1.
5. Directorate General of Budget, Accounting and Statistics. *Time Series*. (2009) [online], [cit. 2010-3-11]. Dostupný z <http://win.dgbas.gov.tw/dgbas04/bc5/earning/ht456e.asp>
6. Eurostat: *Minimum Wages January 2009* (2009). [online], [cit. 2010-3-11]. Dostupný z [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY\\_OFFPUB/KS-QA-09-029/EN/KS-QA-09-029-EN.PDF](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-09-029/EN/KS-QA-09-029-EN.PDF)
7. Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Minimální mzda od 1. ledna 2007* (2007). [online], [cit. 2010-3-11]. Dostupný z <[http://www.mpsv.cz/files/clanky/4050/Minimalni\\_mzda\\_2007\\_.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/4050/Minimalni_mzda_2007_.pdf)>
8. RAKOVÁ, H. (2010): *Ekonomické souvislosti minimální mzdy v České republice*. Praha: ČZU.
9. ROTHBARD, M. N. (2005): *Zásady ekonomie*. Praha: Liberální institut.
10. ŠIMEK, M. (2005): *Trh práce* [online]. [cit. 2009-10-2]. Dostupné z URL: <[http://www.rongecz/dokumenty/skripta\\_VS/M\\_2\\_trh\\_prace.pdf](http://www.rongecz/dokumenty/skripta_VS/M_2_trh_prace.pdf)>
11. Zákoník práce, *Zákon č. 262/2006 Sb.* [online]. 2009, s. 37. Dostupné z URL: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2919/262-2006.pdf>>

#### **ADDRESS & ©**

Ing. Hana RAKOVÁ  
doc. PhDr. Ing. Karel ŠRÉDL, CSc.  
Katedra ekonomických teorií  
Provozně ekonomická fakulta  
Česká zemědělská univerzita  
Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 - Suchbátov  
Czech Republic  
[hana.rak@seznam.cz](mailto:hana.rak@seznam.cz)  
[sredl@pef.czu.cz](mailto:sredl@pef.czu.cz)

---

## PRODUKTIVITA A VLÁDNÍ VÝDAJE

### Productivity and Government's Spending

*Tomáš VOLEK*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Příspěvek se zabývá vztahem mezi produktivitou a vládními výdaji. Bylo zjištěno, že vládní výdaje sice mají stále nemalý podíl na tvorbě HDP, ale již nepřispívají ke zvyšování její hodnoty. Produktivita vládních výdajů se jeví jako nestabilní. Z pohledu vlivu vládních výdajů na produktivitu se sice objevila slabá závislost u celkové produktivity a u produktivity práce, ale uvedené nízké hodnoty nám dokazují, že růst vládních výdajů není jedinou determinantou ovlivňující produktivitu. Naopak jako významnější vliv na produktivitu se ukázaly vládní investice do fixního kapitálu.

*Klíčová slova:* produktivita - vládní výdaje - hrubý domácí produkt

**ABSTRACT:** The paper assesses the relationship between productivity and government's expenditure. The implemented analysis has shown that government's expenditure is always significant in GDP, but it does not contribute to its rise. The productivity of government's expenditure is unstable. The weak influence of government's expenditure on productivity is indicated in total factor productivity and capital productivity. The low values show that government's expenditure is just another factor of productivity. On the contrary, more significant influence of productivity is indicated in government's gross fixed capital formation.

*Key words:* productivity- government's spending - gross domestic product

---

### ÚVOD

Obecně se na produktivitu může nahlížet z pohledu mikroekonomického i makroekonomického. Jeden z faktorů, který může produktivitu ovlivňovat, je výše a zaměření vládních výdajů, které závisí primárně na fiskální politice vlády. Při pohledu na vládní výdaje pak můžeme řešit, jak vládní výdaje ovlivňují produktivitu a následný ekonomický růst státu nebo naopak, jakou mají vládní výdaje produktivitu. Z uvedeného je zřejmé, že na vládní výdaje a produktivitu musíme nahlížet komplexně.

Ekonomická teorie měření produktivity vychází z práce Roberta Solowa, který formuloval měření produktivity v produkční funkci a spojil produktivitu s ekonomickým růstem. Na standardní neoklasický model růstu Solowa (1956) navázalo mnoho dalších autorů, kteří ho doplňovali, jako byl Samuelson (1958), Romer (1986) či Lucas (1988). Pokud se podíváme na obecný pojem produktivity, můžeme ho definovat jako poměr výstupu a použitého množství vstupů (Coelli 2005). Základní typy produktivity jsou produktivita práce, produktivita kapitálu a produktivita všech výrobních faktorů (Total Factor Productivity - TFP), což je empirický indikátor, kterým se měří efekt technologických změn na produktivitu (Praag - Versloot 2008).

Vládní výdaje jsou součástí veřejných výdajů státu, které se skládají i z dalších složek, jako jsou například výdaje měst, obcí či krajů. Produktivita výdajů vlády často ovlivňuje velikost agregátního produktu, tedy vládní výdaje mají vliv na úroveň národohospodářského produktu (Barro 1981). Změny ve vládních výdajích jsou změnami v autonomních výdajích a vedou k posunu křivky agregátní poptávky (AD), kdy velikost změny produktu ( $\Delta Y$ ) vlivem změny vládních výdajů ( $\Delta G$ ) nám zobrazuje multiplikátor vládních výdajů. Ten se vyjadřuje pomocí následující rovnice:  $\Delta Y = (1 / 1 - c(1 - t)) * \Delta G$ , kde  $c$  je mezní sklon k spotřebě a  $t$  sazba důchodové daně (Mach 2001). Velikost multiplikačního efektu vládních výdajů je ovšem ovlivněna velkým počtem variabilních proměnných, které na vládní politiku působí (Leightner 2005), kdy jedním z nejdůležitějších variabilních faktorů jsou alternativní náklady ke zvyšování vládních výdajů, tedy daňová zátěž (Wyatt 2005).

### METODIKA A CÍL

Cílem uvedeného příspěvku je posoudit vliv vládních výdajů na produktivitu. Hlavní oblastí (region) pro empirické zkoumání byla vybrána Česká republika za období 1995-2008.

Hlavními zdroji dat byly on-line publikace Českého

statistického úřadu - národní účetnictví (national account). Výstup české ekonomiky (Y) byl charakterizován velikostí hrubého domácího produktu (HDP). Pro výpočty produktivity byl zvolen ukazatel hrubá přidaná hodnota ve srovnatelných cenách (tj. v současnosti v cenách r. 2000). Výrobní faktor práce byl zjišťován prostřednictvím průměrného evidenčního počtu zaměstnanců, přepočteného na plný úvazek. Výrobní faktor kapitál vychází z hrubé tvorby fixního kapitálu (HTFK v cenách roku 2000) (Novotná - Volek 2008). V článku jsou využívány řetězové indexy a využitá data jsou v cenách roku 2000.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

### Význam vládních výdajů

Hrubý domácí produkt jako základní ukazatel výkonnosti ekonomiky je zjišťován z pohledu výdajů na jeho dosažení výdajovou metodou, kde jednou z významných složek jsou vládní výdaje (G), které jsou v systému národního účetnictví definovány jako výdaje na konečnou spotřebu vládních institucí a neziskových institucí (Brčák 2010). Jak velký je jejich význam z hlediska tvorby HDP, uvádí podíl G na HDP. V posledních letech se hodnota tohoto ukazatele mírně

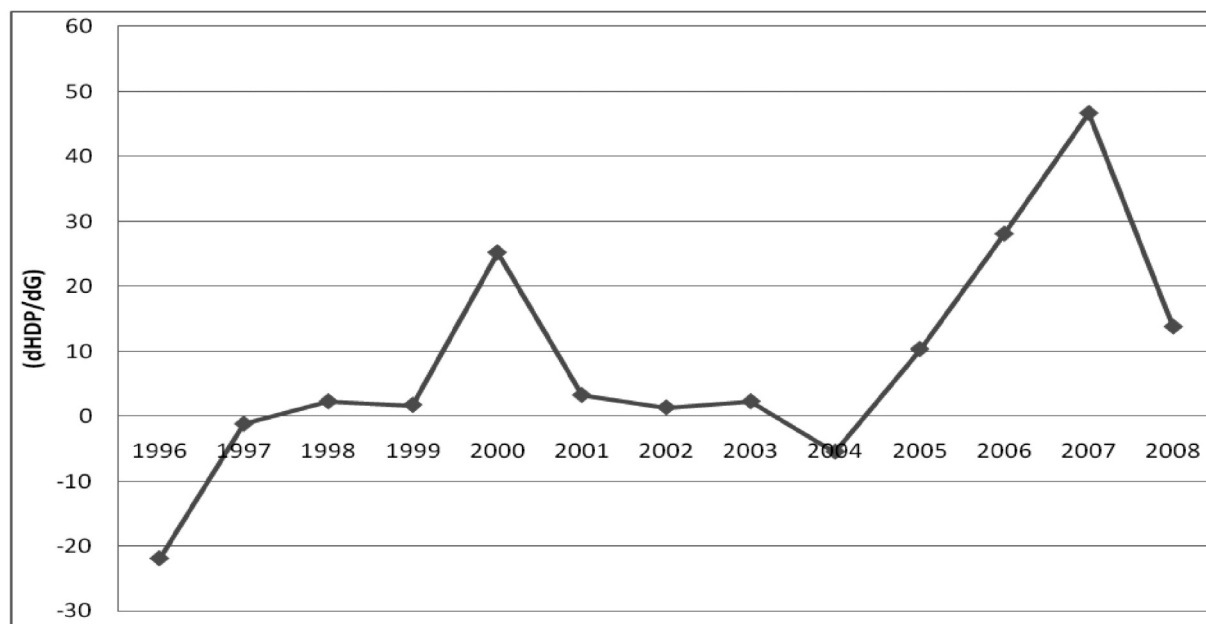
snižuje na úroveň 20,2 % (2009) v cenách roku 2000. Tento jev není způsoben snižováním objemu G, ale růstem významu jiných složek HDP. Například kladným saldem dovozu a vývozu zboží a služeb (NX). Není zde zřejmý ani dopad cyklického vývoje ekonomiky.

### 2. Produktivita vládních výdajů

Pro zjištění toho, jakou mají vládní výdaje produktivitu, se můžeme podívat z obecného pohledu na vývoj HDP a G. Na první pohled je zřejmé, že s růstem HDP roste G, ale uvedený vztah není kauzální. Pro podrobnější analýzu a odstranění vlivu stejného růstového trendu byly testovány vývoje přírůstků HDP a G. Nebyla zde zjištěna vzájemná korelovanost sledovaných veličin ( $R = 0,02$ ), a to ani při testování reziduí.

Pro analýzu produktivity vládních výdajů byl využit i mezinárodní ukazatel  $dGDP/dG$  - vyjadřující podíl změny HDP a G, který dle Leightnera (2005) má v některých rychle rostoucích ekonomikách relativně stabilní hodnotu, pohybující se na příkladu asijských ekonomik v rozmezí 6–9. Pokud se podíváme na vývoj tohoto ukazatele v ČR (viz graf č. 1), je zřejmé, že produktivita vládních výdajů je velmi rozkolísaná a ovlivněna mnoha faktory.

Graf č. 1: Vývoj  $dGDP/dG$ .



Zdroj: ČSU, vlastní výpočty.

Na druhé straně můžeme sledovat vliv vládní výdajů na ukazatele produktivity. Doplnkovým ukazatelem zde byl využit i ukazatel kapitálové vyba-

venosti práce. Vzájemné vztahy mezi sledovanými veličinami nám zobrazuje uvedená korelační matice v obr. č. 1.

Obr. č. 1: Korelační matice.

Označ. korelace jsou významné na hlad. $p < ,05000$ $N=13$						
	TFP	prod. práce index	prod. kapitálu index	vybavenost práce kapitálem index	vládní výdaje index	vládní HFK index
TFP	1,00	0,15	<b>0,86</b>	<b>-0,65</b>	0,43	<b>0,74</b>
prod. práce index	0,15	1,00	-0,35	<b>0,59</b>	0,38	-0,20
prod. kapitálu index	<b>0,86</b>	-0,35	1,00	<b>-0,91</b>	0,19	0,71
vybavenost práce kapitálem index	<b>-0,65</b>	<b>0,59</b>	<b>-0,91</b>	1,00	-0,13	<b>-0,67</b>
vládní výdaje index	0,43	0,38	0,19	-0,13	1,00	0,22
vládní HFK index	<b>0,74</b>	-0,20	<b>0,71</b>	<b>-0,67</b>	0,22	1,00

Zdroj: ČSU, vlastní výpočty.

Z korelační matice lze vysledovat významné vztahy mezi jednotlivými ukazateli produktivity a vybavenosti práce kapitálem, kdy se projevila silná závislost mezi TFP (celkovou produktivitou výrobních faktorů) a produktivitou kapitálu, která ji limituje. Naopak silná negativní korelace ( $R = -0,91$ ) byla zjištěna mezi produktivitou kapitálu a vybaveností práce kapitálem, tedy s růstem kapitálové vybavenosti produktivita kapitálu klesá. Tento jev může být způsobem orientací investic do oblastí s malým produkčním efektem z hlediska zvyšování HDP. Na druhou stranu je nutné zdůraznit, že některé efekty například při investicích do lidských zdrojů je možné očekávat až v delším časovém horizontu. Při pohledu na vztah mezi produktivitou a růstem vládních výdajů se sice objevila slabá závislost u TFP ( $R = 0,43$ ) a u produktivity práce ( $R = 0,38$ ), ale uvedené nízké hodnoty nám dokazují, že růst vládních výdajů není jedinou determinantou ovlivňující produktivitu, ba naopak, jsou zde další významnější determinanty.

Pro větší vypovídací schopnost byl využit ukazatel velikosti vládních investic HFK (hrubého fixního kapitálu). U tohoto ukazatele se již potvrdila vzájemná závislost s TFP ( $R = 0,74$ ) a produktivitou kapitálu ( $R = 0,71$ ), tedy, že růst vládních investic tyto produktivity ovlivňuje. Naopak se objevila negativní korelace s vybaveností práce kapitálem, tedy, že s růstem vládních výdajů do investic vybavenost práce kapitálem klesá. Hlavním důvodem může být vytěšňovací efekt (crowding-out effect), který říká, že s rostoucími investicemi vlády roste i potřeba tyto investice financovat z cizích zdrojů, což může v návaznosti na inflaci zvýšit úrokové sazby.

#### ADDRESS & ©

Ing. Tomáš VOLEK, Ph.D.  
Katedra ekonomiky  
Ekonomická fakulta  
Jihočeská univerzita  
Studentská 13, 370 05 České Budějovice  
Czech Republic  
volek@ef.jcu.cz

#### ZÁVĚR

Z příspěvku je zřejmé, že vládní výdaje sice mají stále nemalý podíl na tvorbě HDP, ale již nepřispívají ke zvyšování hodnoty HDP. Produktivita vládních výdajů se jeví jako nestabilní. Z pohledu vlivu vládních výdajů na produktivitu se sice objevila slabá závislost s TFP a produktivitou práce, ale uvedené nízké hodnoty nám dokazují, že růst vládních výdajů není jedinou determinantou ovlivňující produktivitu. Významnější vliv na produktivitu se ukázal u vládních investic do fixního kapitálu.

#### POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BARRO, R. J. (1981): Output effects of government purchases. *Journal of Political Economy*, vol. 89, No. 6, pp. 1086–1121.
2. BRČÁK, J. (2010): Význam spotřeby v ekonomice a její vývoj. *Auspicia*, roč. 7, č. 1. s. 38–41.
3. COELLI, T. J. et al. (2005): *An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis*. Springer. 339 s.
4. LEIGHTNER, J. E. (2005): The productivity of government spending in Asia: 1983–2000. *Journal of Productivity Analysis*, vol. 23, No. 1, pp. 33–46.
5. MACH, M. (2001): *Makroekonomie II*. Praha: Melandrium. 367 s.
6. NOVOTNÁ, M. - VOLEK, T. (2008): *Měření efektivity využívání výrobních faktorů v souvislostech*. České Budějovice: JU. 118 s.
7. PRAAG, M. - VERSLOOT, P. (2008): *The Economic Benefits and Costs of Entrepreneurship: A Review of the Research*. Foundations and Trends in Entrepreneurship, Volume 4, Issue 2., pp. 110–112.
8. WYATT, G. (2005): Government consumption and industrial productivity: Scale and compositional effects. *Journal of Productivity Analysis*, vol. 23, No. 3, pp. 341–357.
9. Czech Statistical Office: Publikace [on-line], [10. 2. 2009], WWW <http://www.czso.cz/>



---

## APLIKACE EKONOMETRICKÉHO MODELU PANELOVÝCH DAT PRO HODNOCENÍ REGIONÁLNÍ KONKURENCESCHOPNOSTI NA PŘÍKLADU ZEMÍ VISEGRÁDSKÉ ČTYŘKY

Application of Econometric Panel Data Model  
for Evaluation of Regional Competitiveness  
in Case of Visegrad Four

*Jan NEVIMA - Lukáš MELECKÝ*

Ostrava, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Příspěvek se zabývá zkoumáním a hodnocením regionální konkurenceschopnosti v zemích Visegrádské čtyřky. Cílem příspěvku je formulace ekonometrického modelu panelových dat na základě poznání teoretických konceptů a přístupů ekonomických škol věnujících se problematice konkurenceschopnosti a produktivity v kontextu růstových teorií. Ekonometrický model je následně aplikován na regionální úroveň 35 regionů NUTS 2 zemí Visegrádské čtyřky, které jsou prezentovány v databázi vybraných regionálních ukazatelů, jež odrážejí úroveň konkurenceschopnosti ve sledovaném období 2000–2006.

*Klíčová slova:* Visegrádská čtyřka - region - konkurenceschopnost - ekonometrické modelování - panelový lineární regresní model

**ABSTRACT:** The paper deals with studying and evaluating the regional competitiveness in the countries of the Visegrad Four. The aim of the paper is the formulation of an econometric panel data model, based on the knowledge of theoretical concepts and approaches of economic theories dealing with the issue of competitiveness, productivity and growth theory and its application to the regional level of the 35 regions NUTS 2 of the Visegrad Four, which are presented by the database of selected regional indicators reflecting the level of competitiveness in the reference period 2000–2006.

*Key words:* Visegrad Four - region - competitiveness - econometric modelling - panel linear regression model

---

### ÚVOD

*Konkurenceschopnost* a její hodnocení zaujímá v Evropské unii, ale i jinde ve světě významné postavení. Efektivně analyzovat konkurenceschopnost znamená vycházet z definovaného konceptu konkurenceschopnosti. V případě hodnocení regionální konkurenceschopnosti však narážíme na problém základního pojetí a vymezení konkurenceschopnosti z důvodu neexistence jednotného přístupu k jejímu definování. Konkurenceschopnost se stala zcela běžným termínem, používaným v mnoha odborných i neoborných publikacích. S nejednoznačností ve vymezení a chápání konkurenceschopnosti je spojena řada problémů. Otázka *hodnocení konkurenceschopnosti* je neméně složitá. Vzhledem k neexistenci hlavního proudu názorů na hodnocení konkurenceschopnosti existuje dostatečný prostor pro prezentaci individuálních přístupů k jejímu hodnocení. V našem příspěvku se bu-

deme zabývat možností posuzování konkurenceschopnosti regionů Visegrádské čtyřky (V4) na úrovni NUTS 2 z pohledu makroekonometrického modelování (např. Garrat - Lee - Pesaran - Shin 2006; Šmídková 1995), které jako jednu z technik nabízí regresní modely panelových dat (např. Greene 2007; Baltagi 2008). Makroekonometrické modelování jako vědní disciplína umožňuje provést odhad regresního modelu, jenž by měl dostatečný ekonomický význam při použití vhodných regionálních indikátorů, které by na základě ekonomických přístupů a teorií bezprostředně odrážely vývoj v regionech a jejich konkurenční potenciál.

### Regionální konkurenceschopnost a makroekonomické modelování

Pojem *konkurenceschopnost* můžeme dnes chápat v různém pojetí a na různých úrovních. Tato skutečnost generuje řadu různých přístupů a definic kon-

kurenceschopnosti<sup>1</sup> na dvou základních úrovních konkurenceschopnosti - *mikroekonomické* (firemní) a *makroekonomické* (ekonomiky jako celku). Mezi oběma úrovněmi je však rozdíl. Ve svém původním významu se pojem konkurenceschopnost vztahoval pouze na firmy a firemní strategie. Konkurenceschopnost firem je pak odvozována od *konkurenční výhody* (zejména Porter 1990, 1998), kterou firmy získaly např. svými způsoby organizace, výroby a působením na trzích ve srovnání se svými soupeři na trhu, a vztahuje se na schopnost firmy udržet svou pozici na trhu, vytvářet efektivní marketingový systém, budovat svou značku apod. Dalším velmi častým názorem na pojetí konkurenceschopnosti, jenž je uplatňován především v makroekonomickém a regionálním konceptu konkurenceschopnosti, je odvození konkurenceschopnosti od *produktivity daného území* (státu, regionu), jak uvádí např. Krugman 1994, 1996; Storper 1997. Makroekonomický koncept konkurenceschopnosti států není možné plně aplikovat na regionální úroveň, protože konkurenceschopnost území (regionů) je mnohem hůře a nejednoznačněji definována a mezi oběma koncepty konkurenceschopnosti je velký rozdíl, jak uvádí např. P. Krugman (1994). Existuje k tomu hned několik pádných důvodů. Regiony se v globální ekonomice stále více stávají *hnacími silami ekonomiky*. Současné ekonomické základy území (regionů) jsou ohrožovány přesunem výrobních aktivit do míst s lepšími podmínkami a přitom nejde jen o podmínku levnější pracovní síly, neboť v poslední době se tento trend týká i vědecko-výzkumných aktivit, mezinárodních call center apod. Na regionální úrovni neexistují automatické a efektivní kompenzační a regulační mechanismy jako na úrovni státu. Naopak migrace mobilních faktorů - kapitálu a práce - se může stát pro regiony hrozbou. Na rozdíl od států, které mohou soutěžit na základě principu komparativní výhody, *regiony nemají předem definovanou roli v mezinárodní dělbě práce a soutěží na základě principu absolutní výhody*. Konkurenceschopnost regionů je ovlivňována v neposlední řadě také např. *regionalizací veřejných politik*.

Z celkového přístupu k pojetí konkurenceschopnosti lze konstatovat, že v interpretaci pojmu konkurenceschopnost se postupně prosazuje systémové chápání v intencích všeobecného participativního modelu, ve kterém jsou různé typy konkurenčních výhod firem chápány jako výsledek *multidimenzionálního spolupůsobení tržních a společenských sil*. Podle M. Víturky (2007) je např. možné posuzovat faktory ovlivňující

konkurenceschopnost na čtyřech systémových úrovních: *úroveň meta* (rozvojová orientace společnosti), *makro* (stabilní rámec ekonomického rozvoje), *mezzo* (jednotlivé politiky a instituce orientované na posilování konkurenceschopnosti), *mikro* (firmy a jejich seskupení). Na základě tohoto přístupu pak můžeme regionální konkurenceschopnost chápat jako výsledek společného úsilí o co nejproduktivnější využívání vnitřních zdrojů rozvoje v interakci s využíváním vnějších zdrojů a rozvojových příležitostí, cíleného a trvale udržitelné zvyšování produkčního potenciálu (Víturka 2007). Alternativní definici regionální konkurenceschopnosti, odvozenou pro regionální jednotky NUTS 3, uvádí L. Melecký et J. Nevima (2010: 252).

*Přístupy k hodnocení regionální konkurenceschopnosti* se rovněž potýkají s neexistencí mainstreamového proudu, respektive jednotné metodiky pro sledování a hodnocení konkurenceschopnosti na úrovni regionů. V rámci přístupů k hodnocení regionální konkurenceschopnosti bývají nejčastěji používány *přístupy desagregace* souhrnných komplexních makroekonomických ukazatelů<sup>2</sup>. Existují však i metodiky odlišné a s vyšší tvůrčí hodnotou, jako např. metodika použitá dle M. Víturky (2007), která je orientována na dlouhodobý časový horizont. Hlavním cílem tohoto přístupu je, obdobně jako u hodnocení makroekonomické konkurenceschopnosti, *strukturované vyhodnocení konkurenčního potenciálu regionů*, posuzovaného na základě kvality podnikatelského prostředí, využití lidských zdrojů a inovačního potenciálu firem. Hlavní výhody tohoto přístupu tkví ve vyšší *explanační schopnosti*, posilující přímé vazby na formulování programových cílů regionální politiky. Na regionální úrovni jsou však využívány i další přístupy v podobě komplexních (převážně kvalitativních) analýz, jejichž cílem je identifikace klíčových faktorů regionálního rozvoje, produktivity a ekonomického růstu, jako např. Blažek - Víturka 2008; Wokoun 2009; Žitek - Kunc - Tonev 2006; Martin 2003; Viassone 2008. Jako alternativní přístupy k výše uvedeným je možné využít i další metodologické koncepty hodnocení konkurenceschopnosti, jako např. hodnocení pomocí soustavy *strukturálních ukazatelů EU* (Melecký - Nevima 2009b) nebo prostřednictvím *specifických ekonomických koeficientů* (Melecký - Nevima 2010) či pomocí makroekonometrického modelování konstrukcí *regresního modelu panelových dat*, který je předmětem následující části příspěvku.

<sup>1</sup> Jednu z vhodných definic konkurenceschopnosti nabídla Evropská komise v roce 1999 ve zprávě „Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union“ (1999): „Národní konkurenceschopnost je schopnost produkovat zboží a služby, které vyhovují podmínkám mezinárodních trhů, a současně schopnost dosahovat vysokých a udržitelných příjmů. Obecněji je to schopnost generovat vysoké příjmy i vysokou zaměstnanost (kvalitu i kvantitu pracovních míst) v podmínkách externí konkurence.“ Jiná definice je uvedena ve zprávě Evropské komise o konkurenceschopnosti (European Competitiveness Report 2000): „Ekonomika je konkurenceschopná, pokud se její obyvatelstvo těší trvale vysoké a rostoucí životní úrovni a trvale vysoké zaměstnanosti.“ Blíže např. Skokan 2005.

<sup>2</sup> Např. agregované indexy konkurenceschopnosti světových organizací, jako je WEF nebo IMD.

*Makroekonometrické modelování* má jako vědecká disciplína již více než padesátiletou historii a je důležitým zdrojem zkoumání při práci na nových (alternativních) modelech v oblasti regionální konkurenceschopnosti. Celé období vývoje makroekonometrického modelování s sebou přineslo vznik řady makroekonometrických škol, jež jsou postaveny na odlišných teoretických (ekonomických a ekonometrických) základech a orientují se na rozdílné problémové okruhy modelování makroekonomické reality. Námí navržený a odhadnutý model, použitý v tomto článku, spadá do skupiny regresních modelů, které se od 80. let minulého století zabývají kauzálními vztahy makroekonomických ukazatelů a strukturou systému, jak uvádí Šmídková (1995: 118). V návaznosti na modely časových řad se dále regresní modely rozvíjely do podob *ARIMA* (Auto-Regressive Integrated Moving Average model) či *VAR* (Vector Auto-Regressive model) modelů a dále byly vylepšovány přidáním korektivní složky v podobě podmodelů *ARIMA*, které nepracují na principu kauzality, ale „učí se“ z předchozího chování systému a ze svých předchozích chyb, do behaviorálních rovnic, blíže např. Šmídková 1995; Garrat 2006. Součástí regresních modelů jsou také *modely panelových dat*, využívající techniky umělých proměnných. Modely panelových dat a jejich specifikací se v teoretické rovině zabývá řada autorů, např. Granger et al. 1997; Baltagi 2008, a tyto modely mají v soudobé makroekonomii své využití, což se odráží v řadě vědeckých prací zabývajících se především zkoumáním aspektů ekonomického růstu (Fingleton 2003; Petrakos - Kallioras - Anagnostou 2007 aj.) či konvergence (Esposti - Bussolletti 2008; Romeo - Avila 2009; Hančlová 2010 aj.), a to jak na národní, tak regionální úrovni. Spíše ojedinělé jsou pak pokusy o makroekonometrické modelování regionální konkurenceschopnosti s využitím modelů panelových dat. Na tomto poli převládají více mikroekonomické a makroekonomické přístupy ke konkurenceschopnosti (např. Aghion et al. 2005; Blasco - Teruel - Carizzosa 2006; Schmiedeberg 2009 aj.).

## METODIKA A CÍL

### Empirická analýza konkurenceschopnosti regionů NUTS II zemí Visegrádské čtyřky pomocí ekonometrického modelu panelových dat

#### Metodologická východiska ekonometrického modelu panelových dat

Chceme-li hodnotit dosažený stupeň konkurenceschopnosti či hledat zdroje konkurenceschopnosti, je vhodné využít formulace regionálních modelů. *Regionální modely panelových dat* pak vytvářejí určité pojítko mezi mikro a makro částí a jsou konstruovány převážně ad hoc. Jejich vypovídací a interpretační schopnost je závislá především na naplnění

modelu vhodnými a především disponibilními daty a na konkrétní specifikaci aplikovaného modelu. Pro formulaci funkční formy modelu vycházíme principiálně z přístupu ekonometrického modelu panelových dat, jež byl řešen na principu specifických ekonomických koeficientů, jak uvádí práce J. Nevimy (2008a; 2008b) nebo L. Meleckého a J. Nevimy (2009a). Formalizovaný zápis ekonometrického modelu panelových dat s využitím techniky umělých proměnných byl v teoretické rovině konstruován v práci J. Nevimy (2010) a stal se východiskem pro specifikaci následujícího ekonometrického modelu panelových dat pro regiony NUTS 2 zemí Visegrádské čtyřky. Původní formulaci ekonometrického modelu panelových dat (Nevima 2010) bylo nutné, pro účely tohoto výzkumu, modifikovat a navrhnout vlastní a doposud neprezentovaný přístup k posouzení dosaženého stupně konkurenceschopnosti.

Dříve, než si model panelových dat stručně teoreticky vymezíme, uveďme si ještě *výhody* dané tímto modelem oproti klasickým lineárním regresním modelům. V panelovém modelu umíme koncentrovat více informací než v jednoduchém klasickém regresním modelu. Jsme schopni lépe postihnout *dynamiku změny*, k níž u jednotlivých proměnných došlo. Zásadní výhodou je detekce fixních, resp. stochastických efektů, které bychom nebyli schopni diagnostikovat aplikací pouze průřezových dat anebo časové řady. Další výhodou je konstrukce a testování složitějších modelů s odpovídajícím počtem stupňů volnosti. Jiné výhody a nevýhody makro-ekonometrického modelování uvádí např. K. Šmídková (2005). *Při aplikaci modelu panelových dat jsou rovněž značně eliminovány odchylky způsobené agregací užitých datových souborů*. Panelový model má využití nejen pro mezo-ekonomické aplikace, ale také například v oblasti mikroekonomie a makroekonomie, proto je vhodný pro analýzu konkurenceschopnosti.

#### Datová základna pro ekonometrickou analýzu

Datová základna ekonometrického modelu pro měření regionální konkurenceschopnosti v regionech NUTS 2 zemí Visegrádské čtyřky je tvořena regionálními daty, jež byla převzata z databáze *Evropského statistického úřadu* - modul „*Regional Statistics*“ (Eurostat 2010b). V sekci regionálních dat byly využity časové řady šesti ukazatelů s roční periodicitou, mezi které patří: hrubý domácí produkt (*HDP*), tvorba hrubého fixního kapitálu (*THFK*), hrubá přidaná hodnota ve zpracovatelském průmyslu (*HPH*), hrubé výdaje na výzkum a vývoj (*GERD*), čistý disponibilní důchod domácností (*CDD*) a produktivita práce na zaměstnanou osobu (*PP*). Srovnatelnost dat v čase byla zajištěna použitím časových řad výše uvedených ukazatelů ve stejných jednotkách, tj. miliónech EUR. V rámci každého ukazatele pak byly vždy také dopočítány průměrné



hodnoty za EU 25, jež byla prezentována 254 regiony NUTS 2 dle metodiky klasifikace NUTS 2003 (Eurostat 2010a). Předmětem analýzy jsou data za 35 regionů NUTS 2 zemí V4 v referenčním období 2000-2006, které koresponduje s délkou programovacího období v rámci politiky hospodářské a sociální soudržnosti EU. Při využití ročních dat pracujeme jen s malým vzorkem pozorování. Problému omezené délky časových řad regionálních dat, jež do jisté míry může ovlivňovat výsledky analýzy, jsme si vědomi. Vhodným řešením z hlediska počtu pozorování by bylo využití regionálních dat se čtvrtletní periodicitou, čímž by byl zajištěn dostatečně reprezentativní vzorek pozorování. Nicméně čtvrtletní regionální data výše uvedených ukazatelů nejsou v rámci regionální statistické databáze Eurostatu dostupná.

### Specifikace ekonometrického modelu panelových dat pro regiony V4

Výstupem obecně formulovaného modelu panelových dat je odhad pro každý z regionů, čímž získáme pohled na úroveň konkurenceschopnosti jednotlivých regionů. Tento přístup lze uplatnit i při poměrně malém počtu pozorování v čase (v našem případě pro každý region NUTS 2 se v období 2000-2006 jedná o 7 pozorování). Negativum malého počtu pozorování v čase zmírňujeme právě použitím panelových dat a prostřednictvím *techniky umělých proměnných* tak lze sledovat regionální disparity (fixní efekty).

Zápis pro odhad **panelového lineárního regresního modelu** s využitím **techniky umělých proměnných pro regiony NUTS 2 zemí Visegrádské čtyřky** (1) má s použitím výše specifikované datové základny následující tvar:

$$HDP_{r,t} = \hat{\alpha} + \hat{\beta}_1 THFK_{r,t} + \hat{\beta}_2 HPH_{r,t} + \hat{\beta}_3 GERD_{r,t} + \hat{\beta}_4 CDD_{r,t} + \hat{\beta}_5 PP_{r,t} + \sum_{r=1}^{35} \hat{\gamma}_r D_{r,t} + \hat{\varepsilon}_{r,t} \quad (1)$$

kde:

$HDP_{r,t}$  hrubý domácí produkt;

$THFK_{r,t}$  tvorba hrubého fixního kapitálu;

$HPH_{r,t}$  hrubá přidaná hodnota za zpracovatelský průmysl;

$GERD_{r,t}$  hrubé výdaje na výzkum a rozvoj;

$CDD_{r,t}$  čistý disponibilní důchod;

$PP_{r,t}$  produktivita práce na zaměstnanou osobu;

$\alpha$  úrovněová konstanta;

$\beta_{1,\dots,5}$  parametr sklonu regresního modelu (viz např. J. Fan - Q. Yao 2005);

$\gamma_r$  rozdílový parametr fixního efektu;

$\varepsilon_{r,t}$  náhodná složka;

$D_{r,t}$  binární proměnná pro specifikaci regionů;

$D_{r,t} = 1$  jestliže se jedná o data regionu „ $r$ “ v čase „ $t$ “, ( $D_{r,t} = 0$  jinak);

$r$  indexuje průřezovou charakteristiku - v našem případě regiony NUTS 2 zemí V4 (**základním „regionem“ je průměr EU 25**);

$r = 1, 2, \dots, 35$  (v našem případě 35 regionů Visegrádské čtyřky);

$t$  indexuje čas;  $t = 2000, 2001, \dots, 2006$ .

Pojďme si nyní představit jednotlivé vstupní proměnné, se kterými je model konstruován.  $HDP$  je v modelu v pozici *vysvětlované proměnné*. Volba na  $HDP$  padla především z toho důvodu, že se jedná o nejvýznamnější makroekonomický agregát a tento agregát je současně vhodným základem pro posouzení konkurenceschopnosti nejen celé země, ale rovněž pro úroveň nižších územních celků, kam patří například i regiony NUTS 2. Současně při dodržení stanovené hypotézy platí, že  $HDP$  je *projevem konkurenceschopnosti regionů*, neboť regiony s rostoucím  $HDP$  mají ideální předpoklady pro dlouhodobé zvyšování své konkurenceschopnosti. Samozřejmě nemusí bezpodmínečně platit, že s rostoucí úrovní  $HDP$  (tedy rostoucí výkonností regionu) roste i míra dosažené konkurenceschopnosti, resp. konkurenční výhody, ale tento předpoklad je výchozí pro mnohé růstové teorie i teorie regionální konkurenceschopnosti (např. Porter

2003; Barro - Sala-I-Martin 2004; Gardiner - Martin - Tyler 2004; Melecký 2008).

*Vysvětlující proměnné* odhadovaného modelu plní roli zdrojové základny pro následný růst  $HDP$ . Tvorba hrubého fixního kapitálu ( $THFK$ ) dle národního účetnictví je základní složkou tvorby hrubého kapitálu (celkových investic), do které se navíc zahrnuje změna stavu zásob a čisté pořízení cenností. Podle metodologie *ESA 95* se  $THFK$  skládá z pořízení fixních aktiv minus úbytky fixních aktiv, u rezidentských výrobců v průběhu daného období plus určité zvýšení k hodnotě nevyroběných aktiv vznikajících v důsledku produkční činnosti výrobců nebo institucionálních jednotek. Tvorba čistého fixního kapitálu je rozdílem mezi tvorbou hrubého fixního kapitálu a spotřebou fixního kapitálu, oceňuje se v kupních cenách včetně nákladů spojených s instalací a ostatních nákladů na převod vlastnictví. Fixní aktiva jsou hmotná nebo nehmotná

aktiva vyrobená jako výstup z výrobního procesu a používají se ve výrobním procesu opakovaně nebo průběžně po dobu více než jednoho roku. Význam *THFK* je však mnohem širší. Jedná se o ukazatel *inovační konkurenceschopnosti*, umožňující zvyšovat produkci na modernějším technickém základě. Hrubá přidaná hodnota (*HPH*) představuje nově vytvořenou hodnotu, kterou získávají regionální institucionální jednotky z používání svých výrobních kapacit. Je stanovena jako rozdíl mezi celkovou produkcí, oceněnou v základních cenách, a mezispotřebou, oceněnou v kupních cenách. Počítá se za odvětví nebo za institucionální sektory / subsektory. V případě našeho modelu je hrubá přidaná hodnota zastoupena *zpracovatelským průmyslem*, protože zpracovatelský průmysl reprezentuje sekundární sektor národního hospodářství. Hrubé výdaje na výzkum a rozvoj (*GERD*) jsou klíčové pro další zvyšování ekonomického růstu, neboť stimulace základního a následně aplikovaného výzkumu vytváří v ekonomice velké multiplikační efekty s dlouhodobou využitelností a předpoklady pro dlouhodobý ekonomický růst. Čistý disponibilní důchod (*CDD*) je výsledkem běžných příjmů a výdajů, prvotního a druhotného rozdělení důchodů. Výslovně vylučuje kapitálové transfery, reálné zisky a ztráty z držby a ná-

sledky takových událostí, jako jsou přírodní pohromy. Na rozdíl od hrubého disponibilního důchodu nezahrnuje spotřebu fixního kapitálu. Disponibilní důchod (hrubý nebo čistý) je zdrojem krytí výdajů na konečnou spotřebu a úspor, a to v sektorech vládních institucí, domácností a neziskových institucí sloužících domácnostem. V sektorech nefinančních podniků a finančních institucí se disponibilní důchod rovná úsporám. Poslední zastoupenou vysvětlující proměnnou je produktivita práce na zaměstnanou osobu (*PP*). Z hlediska ekonomické významnosti je produktivita práce důležitá v souvislosti s množstvím vyprodukovaných statků a služeb v daném regionu a s objemem pracovní síly (nikoliv s disponibilním množstvím pracovní síly). Z hlediska tvorby *HDP* jí však nepřikládáme velký význam, protože jde spíše o přerozdělení vytvořeného produktu, tedy o aspekt druhotného rozdělení.

Z legendy rovnice regresního lineárního modelu panelových dat (1) dále vyplývá, že je nutné, dříve než bude proveden odhad modelu, přiřadit umělé proměnné  $D_{r,t}$  pro jednotlivé regiony NUTS 2 Visegrádské čtyřky. Celkově tedy model bude obsahovat 35 těchto umělých proměnných, jejichž přiřazení je patrné z následující tabulky.

Tab. č. 1: Přiřazení umělých proměnných pro jednotlivé regiony NUTS 2.

Umělá proměnná	Kód regionu	Název regionu
$D_{1t}$	CZ01	Praha
$D_{2t}$	CZ02	Střední Čechy
$D_{3t}$	CZ03	Jihozápad
$D_{4t}$	CZ04	Severozápad
$D_{5t}$	CZ05	Severovýchod
$D_{6t}$	CZ06	Jihovýchod
$D_{7t}$	CZ07	Střední Morava
$D_{8t}$	CZ08	Moravskoslezsko
$D_{9t}$	HU10	Středomadžarský region
$D_{10t}$	HU21	Středozaadunajský region
$D_{11t}$	HU22	Západozaadunajský region
$D_{12t}$	HU23	Jihozadunajský region
$D_{13t}$	HU31	Severomadžarský region
$D_{14t}$	HU32	Severní Velká Planina
$D_{15t}$	HU33	Jižní Velká Planina
$D_{16t}$	PL11	Lódzkie
$D_{17t}$	PL12	Mazowieckie

$D_{18t}$	PL21	Malopolskie
$D_{19t}$	PL22	Slaskie
$D_{20t}$	PL31	Lubelskie
$D_{21t}$	PL32	Podkarpackie
$D_{22t}$	PL33	Swietokrzycie
$D_{23t}$	PL34	Podlaskie
$D_{24t}$	PL41	Wielkopolskie
$D_{25t}$	PL42	Zachodniopomorskie
$D_{26t}$	PL43	Lubuskie
$D_{27t}$	PL51	Dolnoslaskie
$D_{28t}$	PL52	Opolskie
$D_{29t}$	PL61	Kujawsko-Pomorskie
$D_{30t}$	PL62	Warminsko-Mazurskie
$D_{31t}$	PL63	Pomorskie
$D_{32t}$	SK01	Bratislavský kraj
$D_{33t}$	SK02	Západní Slovensko
$D_{34t}$	SK03	Střední Slovensko
$D_{35t}$	SK04	Východní Slovensko

Zdroj: Vlastní zpracování autorů (2010).

Pojetí modelu přitom jednoznačně určuje, které regiony přispívají svou ekonomickou úrovní k celkovému „průměrnému“ výstupu EU 25, jenž je aproximován v endogenní proměnné agregátem *HDP*. Prů-

měrná hodnota pak představuje aritmetický průměr vypočtený z 254 regionů NUTS 2 EU 25 v rámci klasifikace NUTS 2003 platné v letech 2003–2007 (Eurostat 2010a). Za hypotézy, že průměr EU 25 chá-

peme jako „ideální“ region, tedy nejvíce konkurenceschopný region, bude platit, že, čím vyšší bude hodnota parametru  $\gamma_r$ , tím vyšší bude příspěvek jednotlivých regionů NUTS 2 k této průměrné úrovni ekonomického výstupu celé EU 25. Tyto regiony s největším příspěvkem budeme současně považovat za regiony nejvíce konkurenceschopné. Tento aspekt je pro model naprosto rozhodující.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

### Odhad ekonometrického modelu a interpretace výsledků

Panelový lineární regresní model bude odhadován na základě klasické metody nejmenších čtverců (angl.

$$\widehat{HDP}_{r,t} = -5135,124 + 0,682THFK_{r,t} + 0,765HPH_{r,t} + 14,585GERD_{r,t} + 1,185CDD_{r,t} + 68445,412PP_{r,t} + 10502,108D_{l,t} + \dots + 4842,157D_{35,t} \quad (2)$$

Při pohledu na rovnici odhadovaného modelu je patrné, že všech 5 vysvětlujících proměnných má *odlišný parciální vliv* na vývoj průměrného HDP za EU 25. Současně také platí, že vztahy v rovnici (2) jsou inter-dependentní, tzn., že jejich význam, resp. ekonomický vliv se může vzájemně překrývat. *Největší parciální vliv* má ukazatel hrubých výdajů na výzkum a vývoj (GERD), což již bylo výše akcentováno. Model tento klíčový fakt jednoznačně potvrdil a platí zde, že, zvýší-li se hrubé výdaje na výzkum a vývoj o 1 milion EUR, pak za jinak neměnných podmínek vzroste průměrná úroveň očekávaného HDP přibližně o 14,585 milionu EUR. Druhý největší vliv na další ekonomický růst má zvyšování CDD, zde při zvýšení o 1 milion EUR lze očekávat změnu ve výši přibližně 1,185 milionu EUR HDP, ceteris paribus. Další vypočtené parametry nám říkají, že určitý parciální, ale velmi nízký účinek má THFK a HPH. Vedle toho má v modelu určité zvláštní postavení hodnota PP. Je tomu tak proto, že v rámci vstupních dat byla produktivita práce přepočtena z vytvořeného HDP na ekonomicky aktivní obyvatelstvo a vyjádřena v milionech EUR. Díky tomuto relativnímu vyjádření model vyhodnotil produktivitu práce jako proměnnou s největším vlivem na tvorbu HDP. Po započtení vlivu produktivity práce se však prokázal fakticky nulový efekt na odhadovanou hodnotu HDP. Význam produktivity práce je tedy v souvislosti s dodatečnou tvorbou HDP zanedbatelný a nemůže být brán v úvahu.

Po provedení ekonomické verifikace následuje *verifikace statistická a ekonometrická*. Pro hodnocení statistické významnosti modelu jako celku byl použit tzv. *F-test*. Při testování významnosti modelu vychází model jako statisticky významný (při zvolené hladině významnosti 5 %). Pro testování dílčích regresních

OLS). Statistická verifikace bude vyhodnocena na pětiprocentní hladině významnosti. Pro potřeby výpočtu bude využit software *SPSS for Windows* (verze 15.0). Předmětem tohoto článku není detailní rozbor statistické a ekonometrické verifikace, která byla po odhadu modelu provedena. Článek je orientován na faktické ekonomické výsledky vzešlé z představeného modelu, přičemž současně neopomíná provedení statistické a ekonometrické verifikace.

Vysvětlení významu a vyslovení závěrů o ekonomickém chování se věnuje *ekonomická verifikace*. Rovnice (2) je výslednou podobou (prvního) odhadu panelového lineárního modelu s technikou umělých proměnných:

koeficientů byl použit tzv. *t-test*. Všechny regresní koeficienty (parametry) modelu jsou statisticky významné (menší než hladina významnosti 5 %).

Po zhodnocení modelu z hlediska statistické verifikace navazuje fáze *ekonometrické verifikace*. Ekonometrická verifikace se skládá z testování (ne)přítomnosti autokorelace, heteroskedasticity a multikolinearity v modelu. *Autokorelace* byla testována početně pomocí *D-W* (Durbin-Watson) *testu* a graficky s použitím autokorelační (ACF) a parciální autokorelační funkce (PACF). Hodnota *D-W* testu je u odhadnutého modelu 1,342. Tato hodnota slouží k hodnocení přítomnosti autokorelace (sériové závislosti reziduálních složek související s průřezovými a časovými vlivy panelového modelu). Podle kritických hodnot *D-W* se v modelu nachází autokorelace, která byla potvrzena orientačním grafickým testem ověřujícím platnost *D-W* testu (*D-W* test identifikuje autokorelaci reziduí 1. řádu). Tento test identifikoval přítomnost autokorelace zejména prvního řádu a potvrdil i autokorelaci vyšších řádů, která však není systematická. Tato skutečnost nás vedla k nutnosti odstranění autokorelace reziduí či zmírnění jejího vlivu. Korektní odhad modelu byl realizován prostřednictvím metody „Cochrane-Orcutt“ (CO). Metoda CO je de facto algoritmem pro odhad regresního modelu metodou GLS (zobecněná metoda nejmenších čtverců) v případě autokorelace reziduí 1. řádu. Ta spočívá v transformaci původního modelu za použití parametru „Rho“  $\hat{\rho}$  a jejího odhadu metodou OLS. Korektní odhad fakticky negoval všechny výše prezentované výsledky verifikací, nicméně aplikací metody CO došlo k odstranění autokorelace prvního řádu i vyšších řádů z modelu. Výslednou podobu korigovaného odhadu zachycuje rovnice (3):

$$\widehat{HDP}_{r,t} = -5529,494 + 0,545THFK_{r,t} + 0,79HPH_{r,t} + 14,553GERD_{r,t} + 1,174CDD_{r,t} + 50039,473PP_{r,t} + 10335,95D_{l,t} + \dots + 5202,984D_{35,t} \quad (3)$$

Všechny parametry regresního modelu jsou statisticky významné s výjimkou  $\beta_5$  (sign. 0,058), tj. produktivity práce. Dále bylo tedy nutné přistoupit

k druhé korekci modelu při vyloučení *PP*. Podoba výsledného korigovaného odhadu je zachycena v rovnici (4):

$$\widehat{HDP}_{r,t} = -5458,467 + 0,517THFK_{r,t} + 0,886HPH_{r,t} + 15,193GERD_{r,t} + 1,211CDD_{r,t} + 10875,123D_{1,t} + \dots + 5282,879D_{35,t} \quad (4)$$

Odhad rovnice signalizuje, že nedošlo ke změně statistické významnosti modelu jako celku a současně všechny parametry korigovaného modelu jsou statisticky významné. Můžeme tedy pokračovat v testech ekonometrické verifikace. Autokorelace v korigovaném modelu nebyla prokázána, hodnota D-W testu dosahuje 1,778. To znamená, že i podle kritických hodnot D-W statistiky nastalo odstranění autokorelace prvního řádu, a to i podle orientačního grafického testu.

Další část ekonometrické verifikace zahrnuje testování *heteroskedasticity* a *multikolinearity*. Finální korigovaný model je možné považovat za homoskedastický na zvolené hladině významnosti, což bylo ověřeno grafickým testem. Graf by bylo možné udělat a tím zhodnotit vývoj v každém regionu. Pro účely tohoto článku však byl sestaven graf hodnotící vývoj standardizované hodnoty reziduí korigovaného modelu vůči predikované hodnotě (*HDP*) za všechny regiony. Při hodnocení přítomnosti multikolinearity v modelu musíme vzít v úvahu možnost vnitřní provázanosti vysvětlujících proměnných. Pro účely této práce byla multikolinearita orientačně testována pouze pomocí párového korelačního koeficientu. Test prokázal, že se v modelu vyskytuje multikolinearita. Příčinu přítomnosti multikolinearity lze spatřovat již v důvodech, které byly uvedeny před konstrukcí modelu, z ekonomického hlediska stojí za přítomností multikolinearity *úzká strukturální provázanost zastoupených sektorů*, která je tímto ekonomicky zdůvodnitelná. Dalším faktorem je malý počet pozorování v čase pro každý region. Hodnota prokázané párové korelace však nijak nesnižuje relevanci prezentovaných výsledků.

Po stručné ekonometrické verifikaci můžeme model objektivně *ekonomicky verifikovat*. Při interpretaci korigovaného odhadu musíme zdůraznit, že všechny 4 vysvětlující proměnné mají *odlišný parciální vliv* na vývoj průměrného *HDP* za EU 25. Současně opět platí, že vztahy v rovnici (4) jsou inter-dependentní, tzn., že jejich význam, resp. ekonomický vliv se může vzájemně překrývat, což bylo prokázáno i přítomností multikolinearity. *Největší parciální vliv* má jako u původního odhadu ukazatel *GERD*, což se nyní znovu potvrdilo (zvýšil-li se hrubé výdaje na výzkum a vývoj o 1 milion EUR, pak za jinak neměnných podmínek je možné očekávat změnu průměrné úrovně očekávaného *HDP* o zhruba 15,193 milionu EUR). Druhý největší vliv na další ekonomický růst znovu prokázal čistý disponibilní důchod (*CDD*), zde zvýšení o 1 milion EUR může generovat v průměru 1,211 milionu EUR *HDP*, ceteris paribus. Další vypočtené parametry potvrdily určitý parciální, ale ve skutečnosti velmi nízký účinek.

Je nutné zdůraznit, že výše interpretované výsledky se odvíjí od průřezového vlivu 35 regionů NUTS 2 a časového intervalu let 2000-2006. *Umělé proměnné* v panelovém modelu ukázaly, které regiony mají největší příspěvek k tvorbě *HDP* v EU 25 v čase a průřezu jednotlivými regiony. Souhrnné výsledky odhadu modelu v rámci SPSS 15.0 jsou uvedeny v příloze 1 a příloha 2 reprezentuje výsledné pořadí regionů z hlediska jejich příspěvku, resp. „vlivu“ na celkovou konkurenceschopnost EU 25, měřenou průměrnou úrovní *HDP*.

Mezi regiony, které mají citelný přínos k tvorbě *HDP*, patří *Praha* (CZ01), druhé místo obsadil *Středomořarský region* (HU10) a třetí nejvýznamnější přínos zaznamenal region *Mazowieckie* (PL12). Naopak nejmenší přínos zaznamenaly dva polské regiony *Slaskie* (PL22), *Malopolskie* (PL21) a *Střední Čechy* (CZ02). Z kategorie regionů s nejmenším vlivem na tvorbu *HDP* se zmíníme pouze o regionu CZ02. Zde je nutné akcentovat, že obyvatelstvo tohoto regionu je zaměstnáno převážně v Praze, a tudíž se produkce, vytvořená obyvateli tohoto regionu, započítává právě Praze. Výsledné pořadí tří nejlepších a nejhorších regionů je v tabulce zvýrazněno. Tyto regiony můžeme oprávněně považovat za nejvíce, resp. nejméně konkurenceschopné ve vztahu k průměru EU 25. Současně znovu připomeňme, že výše prezentovaný model není modelem ekonomického růstu, ale modelem, jenž odráží regionální konkurenceschopnost. Model ekonomického růstu má na rozdíl od modelu konkurenceschopnosti jasně definovanou podobu vstupních proměnných, zatímco v tomto případě do jisté míry „hledáme“ vhodné faktory přispívající k růstu konkurenceschopnosti prostřednictvím tvorby *HDP*.

## ZÁVĚR

Prezentovaný lineární regresní model panelových dat s využitím techniky umělých proměnných byl založen na vlastním a originálním konceptu specifikace ekonometrického modelu. Závisle proměnnou tvoří průměrná hodnota *HDP* za EU 25 v období let 2000–2006 při zohlednění 5 nezávisle proměnných, které byly zvoleny arbitrárně (*THFK*, *HPH*, *GERD*, *CDD* a *PP*). S tím, že korekce modelu si vyžádaly vyloučení *PP*, která ukázala velmi nízký přínos tvorbě *HDP*. Základní hypotézou modelu bylo, že průměr EU 25 chápeme jako „ideální“ region, tedy nejvíce konkurenceschopný region, a sledovali jsme příspěvek jednotlivých regionů NUTS 2 k této průměrné úrovni ekonomického růstu celé EU 25. Regiony s největším příspěvkem k průměrnému růstu EU 25 jsou



považovány za regiony nejvíce konkurenceschopné a naopak regiony s nejmenším vlivem za nejméně konkurenceschopné, což dokládá i příloha č. 2. Článek tak nastíní možnou cestu pro analýzu konkurenceschopnosti i na úrovni nižších územně správních celků.

Následná etapa výzkumu povede k analýze „vzdálenosti“ regionů NUTS 2 vůči průměrnému růstu EU 25 prostřednictvím techniky umělých proměnných a upravené funkční formy modelu, čímž chceme podpořit i výzkum problematiky konvergenčního procesu, který je s otázkou konkurenceschopnosti úzce spojen.

**Příl. č. 1:** Výstup pro odhad výsledného korigovaného modelu (rovnice 4).

### Regression Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta	B	Std. Error
THFK	,517	,084	,104	6,141	,000
HPH	,886	,122	,218	7,281	,000
GERD	15,193	1,365	,237	11,130	,000
CDD	1,211	,071	,673	17,118	,000
D1	10875,123	911,470	,177	11,931	,000
D2	2409,624	1170,523	,039	2,059	,041
D3	5858,533	1210,351	,095	4,840	,000
D4	5554,809	1242,226	,090	4,472	,000
D5	4654,017	1191,646	,076	3,906	,000
D6	5301,905	1148,535	,086	4,616	,000
D7	4890,551	1199,919	,079	4,076	,000
D8	4843,161	1193,826	,079	4,057	,000
D9	10115,611	776,810	,164	13,022	,000
D10	5239,746	1244,280	,085	4,211	,000
D11	6317,497	1235,915	,103	5,112	,000
D12	5717,400	1175,983	,093	4,862	,000
D13	5253,934	1187,490	,085	4,424	,000
D14	5565,460	1143,133	,090	4,869	,000
D15	5599,307	1154,487	,091	4,850	,000
D16	4095,234	1064,465	,066	3,847	,000
D17	9812,416	680,255	,159	14,425	,000
D18	2559,276	985,677	,042	2,596	,010
D19	1780,172	1110,890	,039	2,057	,043
D20	5906,626	1035,221	,096	5,706	,000
D21	4346,621	1138,412	,071	3,818	,000
D22	4968,021	1174,203	,081	4,231	,000
D23	5169,010	1162,791	,084	4,445	,000
D24	4899,466	1024,414	,080	4,783	,000
D25	5352,699	1105,695	,087	4,841	,000
D26	5364,116	1200,070	,087	4,470	,000
D27	4610,760	1065,973	,075	4,325	,000
D28	5171,594	1192,070	,084	4,338	,000
D29	4809,688	1107,295	,078	4,344	,000
D30	5099,200	1158,006	,083	4,403	,000
D31	5616,943	1087,008	,091	5,167	,000
D32	7884,479	1183,028	,128	6,665	,000
D33	4770,866	1238,882	,077	3,851	,000
D34	5274,607	1171,053	,086	4,504	,000
D35	5282,879	1174,268	,081	4,499	,000
(Constant)	-5458,467	1233,873	-4,424	,000	

The Cochrane-Orcutt estimation method is used.

**Legenda:**

B - odhad parametrů, St. Error - standardní chyba odhadu, t - statistika Studentova rozdělení, Sig. - statistická významnost (5 % hladina významnosti)

Zdroj: SPSS 15.0, 2010; vlastní výpočty autorů.

**Příl. č. 2:** Pořadí „vlivu“ regionů NUTS 2 zemí V4 na celkovou konkurenceschopnost EU 25.

Kód regionu	Název regionu	Pořadí
CZ01	Praha	1.
CZ02	Střední Čechy	34.
CZ03	Jihozápad	7.
CZ04	Severozápad	12.
CZ05	Severovýchod	29.
CZ06	Jihovýchod	15.
CZ07	Střední Morava	25.
CZ08	Moravskoslezsko	26.
HU10	Středomadžarský region	2.
HU21	Středozadunajský region	19.
HU22	Západozadunajský region	5.
HU23	Jihozadunajský region	8.
HU31	Severomadžarský region	18.
HU32	Severní Velká Planina	11.
HU33	Jižní Velká Planina	10.
PL11	Lódzkie	32.
PL12	Mazowieckie	3.

PL21	Malopolskie	33.
PL22	Slaskie	35.
PL31	Lubelskie	6.
PL32	Podkarpackie	31.
PL33	Swietokrzycykie	23.
PL34	Podlaskie	21.
PL41	Wielkopolskie	24.
PL42	Zachodniopomorskie	14.
PL43	Lubuskie	13.
PL51	Dolnoslaskie	30.
PL52	Opolskie	20.
PL61	Kujawsko-Pomorskie	27.
PL62	Warminsko-Mazurskie	22.
PL63	Pomorskie	9.
SK01	Bratislavský kraj	4.
SK02	Západní Slovensko	28.
SK03	Střední Slovensko	17.
SK04	Východní Slovensko	16.

Pozn.: 1 - největší vliv, 35 - nejmenší vliv

Zdroj: Vlastní zpracování autorů na základě provedeného odhadu modelu (2010).

**POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE**

1. AGHION, P. - BLOOM, N. - BLUNDELL, R. - GRIFFITH, R. - HOWITT, P. (2005): Competition and Innovation: An Inverted-U Relationship. *Quarterly Journal of Economics*, 120, č. 2, s. 701–728.
2. BALTAGI, B. H. (2008): *Econometric analysis of panel data*. 4th ed. New York: John Wiley & Sons Inc.
3. BARRO, R. J. - SALA-I-MARTIN, X. X. (2004): *Economic Growth*. Cambridge: The MIT Press.
4. BLASCO, A. S. - TERUEL-CARRIZOSA, M. (2006): Productivity Growth and Competition in Spanish Manufacturing Firms: What has happened in recent years? CREAP - *Centre de Referencia en Economia Aplicada*, č. 9. 45 s.
5. BLAŽEK, L. - VITURKA, M. et al. (2008): *Analyza regionálních a mikroekonomických aspektů konkurenceschopnosti*. Brno: Centrum výzkumu konkurenční schopnosti, ESF MU.
6. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Evropský systém účtů ESA 1995* (2008). [online]. [cit. 9. března 2008]. Dostupný z: <<http://www.czso.cz>>.
7. ESPOSTI, R. - BUSSOLETTI, S. (2008): Impact of Objective 1 Funds on Regional Growth Convergence in the European Union: A Panel-data Approach. *Regional Studies*, 42, č. 2, s. 159–173.
8. EUROSTAT. *History of NUTS* (2010a). [online]. [cit. 5. 7. 2010]. Dostupný z: <[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts\\_nomenclature/history\\_nuts](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/history_nuts)>.
9. EUROSTAT. *Regional Statistics* (2010b). [online]. [cit. 15. 6. 2010]. Dostupný z: <[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search\\_database](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database)>.
10. FAN, J. - YAO, Q. (2005): *Nonlinear time series. Non Parametric nad Parametric Methods*. New York: Springer.
11. FINGLETON, B. (2003): *European Regional Growth*. Berlin, Heidelberg, New York: Springer Verlag.

12. GARDINER, B. - MARTIN, R. - TYLER, P. (2004): *Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions*. [online]. [cit. 10. 8. 2008]. Dostupný z: <[http://www.camecon.co.uk/economic\\_intelligence\\_services/eu\\_regional/downloadable\\_files/Regional%20Comp12Feb%20copy.pdf](http://www.camecon.co.uk/economic_intelligence_services/eu_regional/downloadable_files/Regional%20Comp12Feb%20copy.pdf)>.
13. GARRAT, A. - LEE, K. - PESARAN, M. H. - SHIN, Y. (2006): *Global and National Macroeconometrics Modelling. A long Run Structural Approach*. Oxford: University Press, Great Britain.
14. GREENE, W. H. (2007): *Econometric analysis*. New Jersey: Prentice Hall, Upper Sadle River.
15. HANČLOVÁ, J. (2010): Output convergence amongst the NUTS 2 regions of Visegrad countries. In: *28th International Conference on Mathematical Methods in Economics 2010*. České Budějovice: University of South Bohemia, s. 201–207.
16. HEIJ, CH. et al. (2004): *Econometric Methods with Applications in Business and Economics*. Oxford: Oxford University Press.
17. KRUGMAN, P. (1994): Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, Vol. 73, 2, s. 28–44.
18. KRUGMAN, P. (1996b): Making sense of the competitiveness debate. *Oxford Review of Economic Policy*, 12, p. 17–35.
19. MARTIN, R. (2003): *A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A final Report for the European Commission - DG Regional Policy* [online]. [cit. 10. 8. 2008]. Dostupný z: <[http://ec.europa.eu/regional\\_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf](http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf)>
20. MELECKÝ, L. (2008): EU Competitiveness: Concept and evaluation of selected countries. In: *IMEA 2008. The 8th Annual Ph.D. Conference*. Liberec: Technical University of Liberec. 12 s.
21. MELECKÝ, L. - NEVIMA, J. (2009a): Ekonometrický přístup k hodnocení konkurenceschopnosti regionů v ČR. In: *IMEA 2009. The 9th Annual Ph.D. Conference*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 136–143.
22. MELECKÝ, L. - NEVIMA, J. (2009b): Regionální konkurenceschopnost zemí V4 a její hodnocení prostřednictvím strukturálních ukazatelů EU. In: *Evropská unie po českém předsednictví. Sborník abstraktů příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané u příležitosti 160. výročí založení VŠB-TU Ostrava*. Ostrava: EkF VŠB-TU Ostrava, s. 1–16.
23. MELECKÝ, L. - NEVIMA, J. (2009c): Regionální konkurenceschopnost a možnosti jejího hodnocení v zemích V4 prostřednictvím aplikace specifických ekonomických koeficientů. *Acta academica karviniensia*, č. 2, s. 247–264.
24. NEVIMA, J. (2008a): Ekonometrický model konkurenceschopnosti. In: *IMEA 2008. The 8th Annual Ph.D. Conference*. Liberec: Technical University of Liberec, s. 1–7.
25. NEVIMA, J. (2008b): *Hodnocení konkurenceschopnosti využitím vybraných kvantitativních metod na případu ČR*. Doktorská disertační práce na Ekonomické fakultě VŠB-TU Ostrava. Školitel: doc. Ing. Jana Hančlová, CSc.
26. NEVIMA, J. (2010): Formulace modelu regionální konkurenceschopnosti s využitím ekonometrického přístupu. In: *AIESA 2010*. 13. Mezinárodní vědecká konference. Bratislava: Vydavatelství Ekonom, 7 s.
27. NEVIMA, J. - MELECKÝ, L. (2010): Možnosti hodnocení regionální konkurenceschopnosti v zemích Visegrádské čtyřky prostřednictvím ekonometrického modelu. In: *Hospodářská politika v členských zemích Evropské unie*. Karviná: OPF SLU Opava, s. 313–326.
28. PETRAKOS, G. - KALLIORAS, D. - ANAGNOSTOU, A. (2007): A General Model of Regional Economic Growth in the European Union. In: *Dynamic Regions in a Knowledge - Driven Global Economy: Lessons and Policy Implications for the EU*. Working Paper, č. 9.
29. PORTER, M. E. (1990): *The Competitive Advantage of Nations*. New York: The Free Press.
30. PORTER, M. E. (1998): *On Competition*. Boston: Harvard Business School Press.
31. PORTER, M. E. (2003): The Economic Performance of Regions. *Regional Studies*, 37, 6/7, s. 549–578.
32. ROMEO-AVILA, D. (2009): The convergence hypothesis for OECD countries reconsidered: Panel data evidence with multiple breaks, 1870–2003. *Manchester School*, č. 77, pp. 552–574.
33. SKOKAN, K. (2005): Konkurenceschopnost regionů a faktory jejího růstu. In: *Konkurenceschopnost firem*. Ostrava: EkF VŠB-TU, 12 s.
34. SCHMIEDEBERG, C. (2009): *Innovation, Competitiveness and Structural Change: Essays in Empirical Economics*. 122 s. Dissertation Thesis. Department of Economics, University of Hamburg.
35. STORPER, M. (1997): *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. New York: Guilford Press.
36. ŠMÍDKOVÁ, K. (1995): Vývoj přístupů k makroekonometrickému modelování. *Politická ekonomie*, č. 1, s. 113–124.
37. VIASSONE, M. (2008): Regional Competitiveness Index as a tool to improve regional foresight: theory and evidence two Western-Europe Regions. In: *8th Global Conference on Business and Economics*. Florence, Italy, 29 s.
38. VITURKA, M. (2007): Konkurenceschopnost regionů a možnosti jejího hodnocení. *Politická ekonomie*, č. 5, s. 637–658.
39. WOKOUN, R. (2009): Regional competitiveness in the Czech Republic. In: *XII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova Univerzita, s. 17–24.



40. ŽÍTEK, V. - KUNC, J. - TONEV, P. (2006): *Vybrané indikátory regionální konkurenceschopnosti a jejich vývoj*. Brno: Centrum výzkumu konkurenční schopnosti, ESF MU.

**Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu GAČR Makroekonomické modely české ekonomiky a dalších zemí EU. Registrační číslo projektu: 402/08/1015.**

***ADDRESS & ©***

Ing. Jan NEVIMA, Ph.D.  
Katedra matematických metod v ekonomice  
Ekonomická fakulta  
Vysoká škola báňská - Technická univerzita  
Sokolská 33, 701 21 Ostrava  
Czech Republic  
***jan.nevima@oao.cz***

Ing. Lukáš MELECKÝ  
Katedra evropské integrace  
Ekonomická fakulta  
Vysoká škola báňská - Technická univerzita  
Sokolská 33, 701 21 Ostrava  
Czech Republic

# VYPOVÍDACÍ HODNOTA ALTERNATIVNÍCH NÁKLADŮ NA VLASTNÍ KAPITÁL

## Value of Alternative Costs of Equity

*Marek VOCHOZKA - Pavel ROUSEK*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Alternativní náklady na vlastní kapitál hrají velkou roli v konstrukci moderních metod měření výkonnosti podniku. Jejich úloha v podstatě roste s tím, jak se rozšiřuje portfolio jejich užití. Dnes se používají při ekonomickém hodnocení podniku, rozhodování o investicích či srovnání podniku s oborem nebo jinými podniky. Avšak vypovídací hodnota alternativních nákladů na kapitál bývá velmi diskutována. Je to dáno odlišnou konstrukcí jejich výpočtu v různých konceptech, validitou používaných vstupních dat a exaktností samotného výpočtu. Příspěvek řeší různé koncepty použití alternativních nákladů na kapitál, konstrukci výpočtu jednotlivých modelů a především vypovídací hodnotu takto stanovených nákladů na kapitál.

*Klíčová slova:* kapitál - náklady na kapitál - ekonomické hodnocení podniku

**ABSTRACT:** Alternative capital costs play a large role in the construction of modern methods of measuring performance. Their role is growing substantially, with the expansion in the use of their portfolio. They are used in the economic evaluation, decision making for investment and comparison with the field of business or other enterprise nowadays. However, the predictive value of alternative costs of equity is highly discussed. It is because of different structures to calculate the various concepts used in the validity of input data and the calculation of exactness itself. The paper solves a variety of concepts using alternative costs of capital, the construction of calculation models and, in particular, the information validity of costs of capital stated this way.

*Key words:* capital - costs of capital - economic evaluation of the company

## ÚVOD

Alternativní náklady na vlastní kapitál představují náklady na kapitál, které by měl podnik teoreticky vyplácet svým akcionářům, majitelům. Mnohdy však představují opravdu náklady alternativní. Skutečně vyplacené podíly na zisku se mohou lišit, a to i velmi výrazně. Podnik nemusí v souladu s rozhodnutím valné hromady vyplatit akcionářům žádné podíly na zisku. Záleží však na metodě výpočtu a uplatnění nákladů na vlastní kapitál.

Jejich význam je však při finančním řízení podniku velmi významný. Uvažujeme o nich především v úrovni ekonomických nákladů [7].

Existuje několik metod, jak náklady, respektive alternativní náklady, vlastního kapitálu určit. Všechny metody jsou specifické svou konstrukcí [4]. Je však otázkou, jaká je vypovídací hodnota jednotlivých modelů.

## CÍL A METODIKA

Cílem tohoto příspěvku je srovnání vybraných metod stanovujících náklady na vlastní kapitál.

V praxi se používají tyto metody stanovení (alternativních) nákladů na vlastní kapitál:

- Capital Asset Pricing Model (dále jen CAPM);
- stavebnicová metoda;
- metoda manželů Neumaierových;
- dividendová metoda;
- metoda vycházející z výše nákladů na cizí kapitál;
- metoda vycházející z průměrné rentability vlastního kapitálu.

Pro splnění cíle příspěvku vybereme modely CAPM, stavebnicovou metodu, metodu manželů Neumaierových [6], [5] a dividendovou metodu.

Metoda CAPM byla odvozena z přímky cenných papírů [2]. Smyslem je výpočet střední očekávané výnosnosti cenného papíru. Vychází především z hodnot dvou veličin. První je bezrizikový výnos. V podmínkách České republiky se jedná o výnosy státních obligací (stát je obecně považován za nejobtížnější subjekt). Druhou veličinou je průměrná prémie za riziko. Výpočet vypadá takto [1]:

$$\bar{R}_i = r_f + \beta \times E(R_m - r_f),$$

kde	
$\bar{R}_i$	představuje požadovanou míru výnosu (tedy alternativní náklad na vlastní kapitál);
$r_f$	bezrizikovou míru výnosu;
$E(R_m - r_f)$	očekávanou premii za riziko;
$\beta$	systematické riziko.

Jako bezrizikový výnos se v podmínkách České republiky doporučují výnosy do doby splatnosti státních dluhopisů se zbývající dobou splatnosti deset a více let. Pro realizovaný výzkum budou rozhodující údaje zveřejněné na serveru Patria Online ([www.patria.cz](http://www.patria.cz)).

Premie za riziko vyjadřuje, o kolik bude větší výnos rizikového tržního portfolia oproti bezrizikovým aktivům. Měřítkem rizika tržního portfolia je směrodatná odchylka, která vyjadřuje volatilitu výnosnosti portfolia. Pro výpočet požadované míry výnosu budou použity údaje minulého období (za poslední kalendářní rok).

I v případě systematického rizika  $\beta$  rovněž použijeme informace za poslední kalendářní rok. Ukazatel měří, kolikrát je cenný papír rizikovější, než je tržní průměr.

Stavebnicová metoda vychází z analýzy jednotlivých druhů rizik. Tato jsou poté kvantifikována a převáděna.

- Obchodní riziko:
  - rizika oboru (dynamika oboru, závislost oboru na hospodářském cyklu, potenciál inovací oboru, určování trendů v oboru);
  - rizika trhu, na kterém je podnik činný (kapacita trhu, možnost expanze, rizika dosažení tržeb, rizika proniknutí na trhy);
  - rizika konkurence (konkurence, konkurenceschopnost produktů, ceny, kvalita, řízení kvality, výzkum a vývoj, reklama a propagace, distribuce, servis);
  - rizika managementu (vize, strategie, klíčové osobnosti, organizační struktura);
  - rizika výrobního procesu (hodnocení pouze z pohledu výrobních rizik, technologické možnosti výroby, pracovní síla, dodavatelé);
  - ostatní faktory obchodního rizika (úroveň fixních nákladů, postavení podniku vůči odběratelům, postavení podniku vůči dodavatelům, bariéry vstupu do odvětví).
- Finanční riziko:
  - úročený cizí kapitál;
  - úročený vlastní kapitál;
  - krytí úroků (EBIT/placené úroky);
  - krytí splátek úvěru z cash flow [EBDIT/(splátky úvěrů + leasingové splátky)];
  - podíl čistého pracovního kapitálu na oběžných aktivech;
  - běžná a okamžitá likvidita;
  - průměrná doba inkas pohledávek;
  - průměrná doba držení zásob. [2]

Pro ohodnocení jednotlivých rizik se zvolí vhodná stupnice, např. od 0 do 4, kde 0 znamená nulové riziko, 1 – nízké riziko, 2 – průměrné riziko, 3 – zvýšené riziko, 4 – vysoké riziko. [2] Poté se jednotlivá rizika váží a je odvozen výsledek na základě platnosti vztahu:

$$r_e = r_f \times a_x - r_f,$$

kde představuje

$r_e$	náklady na kapitál;
$r_f$	bezrizikový výnos;
$a$	konstantu;
$x$	stupeň rizika.

V případě stavebnicové metody je velmi složité riziko hodnotit. Jde samozřejmě o subjektivní pocit hodnotitele či hodnotitelů. Při výpočtu alternativních nákladů na vlastní kapitál se v tomto případě budeme držet veřejně dostupných zdrojů - informací na webových stránkách hodnocených podniků. V případě, že data u konkrétního podniku nebudou zjistitelná, obrátíme se formou krátkého dotazu na management společnosti (budeme se dle velikosti podniku dotazovat ředitele společnosti nebo finančního manažera).

Na první pohled složitější se jeví výpočet alternativních nákladů na vlastní kapitál, uplatňovaný manželi Neumaierovými [6], potažmo Ministerstvem průmyslu a obchodu České republiky. Výpočet je charakterizován vztahem:

$$r_e = \frac{WACC * \frac{UZ}{A} - (1-d) * \frac{U}{BU+O} * \left( \frac{UZ}{A} * \frac{VK}{A} \right)}{\frac{VK}{A}},$$

kde představuje

$r_e$	náklady na vlastní kapitál (rate of equity);
$WACC$	vážené průměrné náklady na kapitál (Weighted Average, Cost of Capital);
$UZ$	úplatné zdroje (vlastní kapitál a úročený cizí kapitál);
$VK$	vlastní kapitál;
$A$	aktiva (Assets);
$BU$	bankovní úvěry;
$O$	dluhopisy;
$\frac{U}{BU+O}$	úrokovou míru; lze použít též označení $i$ (interest);
$d$	sazbu daně z příjmů (v předchozích modelech se uplatnilo značení $t$ (tax)).

Úplatné zdroje navazují na diskusi, zda do modelu výpočtu zahrnout či nezahrnout i zdroje neúplatné, neúročené.

Při výpočtu vážených průměrných nákladů na kapitál se vychází ze vzorce [6]:

$$WACC = r_f + r_{LA} + r_{podnikatelské} + r_{FinStab},$$

kde je

$r_f$	bezrizikový výnos (risk free);
-------	--------------------------------

$r_{LA}$	funkce ukazatelů charakterizující velikost podniku;
$r_{podnikatelské}$	funkce ukazatelů charakterizující tvorbu produkční síly;
$r_{FinStab}$	funkce ukazatelů charakterizující vztahy mezi majetkem podniku a zdroji jejich krytí.

Data pro výpočet metody manželů Neumaierových získáme z výkazů účetní závěrky jednotlivých podniků. Bezrizikový výnos je dostupný na stránkách Ministerstva průmyslu a obchodu ([www.mpo.cz](http://www.mpo.cz)).

Dividendová metoda je čistě finanční metodou. Tím se odlišuje od předchozích metod. Dividendy jsou prostředky, které podnik (akciová společnost) skutečně svým vlastníkům vyplácí. Základní vztah je:

$$r_e = \frac{DIV}{PS},$$

kde představuje

$DIV$  hodnotu dividend na akcii;  
 $PS$  nominální hodnotu akcie.

Model používá nominální hodnotu akcie, nikoliv tržní hodnotu, protože náklady na kapitál chápeme z pohledu podniku, nikoliv jako výnos pro vlastníky podniku. Informaci získáme z výkazů účetní závěrky podniku.

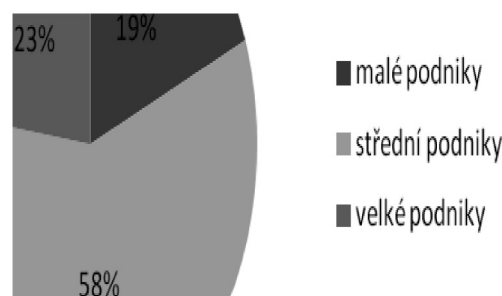
K testování bude vzat soubor informací o 100 akciových společnostech působících ve stavebnictví v České republice<sup>3</sup>. Použijeme data za rok 2009 a 2008. U těchto podniků budeme z popisného hlediska sledovat strukturu dle velikosti podniku. Toto kritérium poněkud zjednodušuje celou situaci. Další členění, nebo jiné členění by přesáhlo rámec tohoto příspěvku. Ve-

likost podniku bude odvozena od počtu zaměstnanců. Přitom budeme uvažovat podniky malé (do 100 zaměstnanců), střední (do 500 zaměstnanců) a velké (500 a více zaměstnanců). Mikropodniky nebudeme ve stavebnictví, a navíc u akciových podniků, do výpočtu zahrnovat. Ostatní charakteristiky, tj. působení na akciových trzích, geografické umístění, specializaci, míru zadlužení a další, nebudeme uvažovat. Výsledky poté budeme agregovat podle skupin podniků dle výše uvedeného rozdělení. Výsledky jednotlivých koncepcí mezi sebou srovnáme, zjistíme odchylky a tyto odchylky pak budeme interpretovat.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

Jen pro zdůraznění zopakujeme, že byly posuzovány pouze akciové společnosti působící ve stavebnictví (resp. s převládající činností ve stavebnictví). Jediným kritériem diverzifikace podniků bude jejich velikost, tedy jakýsi předpoklad zájmu o jejich akcie a především přístupu k jejich akciím bez překážky.

**Obr. č. 1:** Charakteristika zkoumaného souboru - rozdělení podniků dle jejich velikosti.



Zdroj: Vlastní zpracování.

**Tab. č. 1:** Náklady na vlastní kapitál pro jednotlivé skupiny zkoumaných podniků.

Metoda / podniky	Malé podniky	Střední podniky	Velké podniky
CAPM	24,6 %	22,3 %	19,3 %
Stavebnicová metoda	23,7 %	23,2 %	20,1 %
Neumaierovi	16,7 %	15,3 %	12,3 %
Dividendová metoda	13,2 %	11,7 %	10,2 %
Rozptyl	0,23 %	0,23 %	0,18 %
Minimální hodnota	13,2 %	11,7 %	10,2 %
Maximální hodnota	24,6 %	23,2 %	20,1 %
Průměrná hodnota	19,6 %	18,1 %	15,5 %

Zdroj: Vlastní zpracování.

Z tab. č. 1 je zřejmé, že se hodnoty nákladů na kapitál, počítané pomocí jednotlivých metod, velmi liší. V případě malých podniků je mezi nejvyšší hodnotou nákladů rozdíl 11,4 %. U středních podniků činí rozdíl

11,5 %. Rozdíl mezi nejvyšší a nejnižší hodnotou nákladů na kapitál je 9,9 %. Rozdíly jsou samy o sobě velmi významné. Je zřejmé, že způsob výpočtu již sám o sobě předznamenává určitý rozdíl. Vzhledem k tomu,

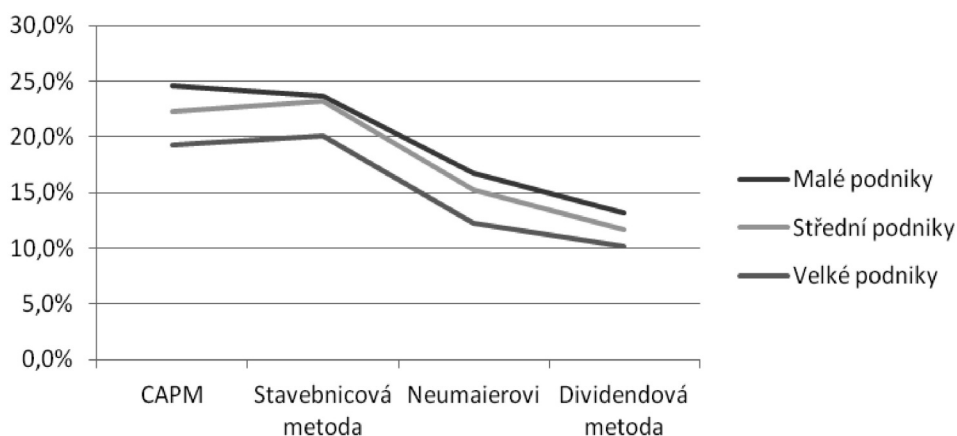
<sup>3</sup> Testovaný soubor již bude „očištěn“ od podniků s neúplnými informacemi.

že minimálních hodnot dosahují náklady na kapitál vypočítané pomocí dividendové metody, lze usuzovat, že podniky mají poměrně malý výplatní poměr a velkou část svého zisku reinvestují, a zvyšují tak shareholder value, nebo nemají k dispozici hotové peníze. Výsledek může také poukazovat na velký objem pohledávek a možná signalizovat velký objem nedobytných pohledávek atd. Je velkou chybou dividendové metody, že nedokáže důvod konkrétní hodnoty nákladů na kapitál odhalit. Jak již bylo napsáno výše, jedná se o finanční model. Jeho nedostatek se tak ve výpočtu plně projevil. Z výsledných hodnot ostatních metod můžeme uvažovat navyšování shareholder value. Dosahují relativně vyšších hodnot a umí se pohybovat v úrovni ekonomických veličin. Velmi blízko se pohybují výsledky stavebnicové metody a Capital Asset Pricing Model. Vzhledem k tomu, že vycházejí z kvan-

tifikace rizika, lze je charakterizovat jako metody blízké. Výsledky tak bylo možné očekávat i přes určitý subjektivní moment, který je kvantifikací rizika dán. Zhruba v hodnotách mezi dividendovou metodou na jedné straně a stavebnicovou metodou a CAPM na straně druhé se nacházejí výsledky výpočtu dle metodiky manželů Neumaierových. Model vychází z reálné situace českého trhu v době svého vzniku. Model od té doby nedoznal žádných významných změn. Vážené průměrné náklady na kapitál jsou počítány na základě kvantifikace rizika. Samotný výpočet nákladů na kapitál je pak odvozen od vážených průměrných nákladů na kapitál a vybraných hodnot výkazů účetní závěrky.

Obr. č. 2 představuje spojnicový graf s vypočtenými hodnotami nákladů na kapitál pro každou skupinu podniků.

**Obr. č. 2:** Náklady na kapitál dle metod a skupin podniků.



Zdroj: Vlastní zpracování.

Z obr. č. 2 je patrné, že při výpočtu záleží především na zachování konkrétní metody. Rozdíly mezi jednotlivými metodami u jednotlivých skupin podniků nejsou nijak signifikantní, což dokazuje i vypočtený rozptyl, uvedený v tab. č. 1. Dalo by se tedy usuzovat, že kromě dividendové metody jsou všechny použité modely vhodné pro výpočet nákladů na vlastní kapitál. Při interpretaci jednotlivých výsledků je však vždy nutné upozorňovat na specifika použité metody.

Metoda manželů Neumaierových je vhodná především ve vztahu k výpočtu nákladů na vlastní kapitál z pohledu vlastníků. Z pohledu podniku (nebo spíše managementu podniku) nemusí být model vždy použitelný a přijatelný.

V případě stavebnicové metody je výsledek postaven velmi subjektivně. Proto může být mnohdy pro hodnotitele bez vypovídací hodnoty. Ideální je, když celý soubor hodnotí jeden hodnotitel. Avšak to nebývá vzhledem k náročnosti hodnocení souboru podniků schůdné.

Metoda CAPM je zatím nejvíce objektivizovanou metodou. Jednotlivé složky dat k výpočtu jsou dostup-

né veřejně, a omezuje se tak možnost významných subjektivních zásahů.

Pokud bychom tedy měli volit konkrétní metodu pro výpočet nákladů na kapitál z pohledu investora, měli bychom vybrat CAPM.

## ZÁVĚR

Cílem tohoto příspěvku bylo srovnání vybraných metod stanovujících náklady na vlastní kapitál.

Neznamená to, že bychom mohli určit, která z nabízených metod je obecně lepší a která horší. U každé metody je vždy nutné interpretovat výsledky v kontextu možných omezení, míry subjektivity a zájmů uživatele dat.

Ke zvýšení transparentnosti výsledků byly podniky rozděleny do skupin podle velikosti, což se dle získaných výsledků jeví jako nadbytečné. Výsledky ukazují signifikantní rozdíly mezi metodami. Naopak mezi podniky, resp. mezi jednotlivými skupinami, žádný rozdíl identifikován nebyl.



**POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE**

1. KISLINGEROVÁ, E. (2001): *Oceňování podniku*. Praha: C. H. Beck. 367 s. ISBN 80-7179-529-1.
2. KISLINGEROVÁ, E. et al. (2004): *Manažerské finance*. Praha: C. H. Beck. 714 s. ISBN 80-7179-802-9.
3. MAŘÍK, M. (2003): *Metody oceňování podniku*. Praha: Ekopress. 402 s. ISBN 80-86119-57-2.
4. MULAČ, P. - VOCHOZKA, M. - MULAČOVÁ, V. (2009): *Podniková ekonomika*. České Budějovice: VŠTE. 176 s. ISBN 978-80-87278-25-3.
5. NEUMAIEROVÁ, I. - NEUMAIER, I. (2005): *Benchmarkingový model INFA* [online]. [cit. 2009-09-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.mpo.cz/cz/ministr-a-ministerstvo/ebita/>>.
6. NEUMAIEROVÁ, I. - NEUMAIER, I. (2008): Finanční analýza průmyslu a stavebnictví za rok 2007. *Analýzy MPO*, č. 1, s. 1–187.
7. SYNEK, M. (2003): *Ekonomická analýza*. Praha: Oeconomica. 77 s.

**ADDRESS & ©**

Ing. Marek VOCHOZKA, MBA, Ph.D.  
rektor  
Katedra ekonomiky a managementu  
Vysoká škola technická a ekonomická  
Okružní 10, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
[vochozka@mail.vstecb.cz](mailto:vochozka@mail.vstecb.cz)

Ing. Pavel ROUSEK  
Katedra ekonomiky a managementu  
Vysoká škola technická a ekonomická  
Okružní 10, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
[rousek@mail.vstecb.cz](mailto:rousek@mail.vstecb.cz)

---

## METODY KOMPLEXNÍHO HODNOCENÍ PODNIKU A JEJICH NEDOSTATKY

### Methods of Company Evaluation and Its Faults

*Marek VOCHOZKA*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Podniky hodnotíme mnoha metodami, méně či více přesnými nástroji. Metody komplexního hodnocení podniku lze chápat jako protipól finanční analýzy prováděné podle metod Schmallenbachovy společnosti. Finanční analýza představuje nástroj, který je v dílčích výsledcích velmi přesný. Pokud jsou však výsledky prezentovány autonomně či v nesprávném kontextu, dostáváme nepřesný obraz hospodářské situace zkoumaného podniku. Na druhou stranu, komplexní metody hodnocení podniku dávají velmi jasně interpretovatelný výsledek. Nevýhodu však jednoznačně spatřujeme v nepřesném výpočtu a v samotné podstatě používaných modelů (vznikly na základě statistického posouzení výsledků skutečných podniků v určitých regionech). Cílem příspěvku je identifikace nedostatků vybraných metod komplexního hodnocení podniku a problémy jejich aplikace v praxi.

*Klíčová slova:* podnik - hodnocení - bankrotní model - bonitní model

**ABSTRACT:** Companies are evaluated by more or less sophisticated instruments. Methods of company evaluation can be understood as a counterpart of financial analysis made according to Schmallenbach's group. Financial analysis is an instrument that is very effective in partial results. If the results are presented autonomously or in a wrong context, we get an inaccurate idea of the financial situation of the evaluated company. On the other hand the bankruptcy credibility methods give us very clear, understanding results. However, we can see a disadvantage in their inaccurate calculation and in the basis of used models (they were created on the basis of statistical evaluation of real companies in certain regions). The aim of the contribution will be the fault identification of chosen bankruptcy and credibility methods and problems with their application in practice.

*Key words:* company - evaluation - bankruptcy model - credibility model

---

### ÚVOD

V České republice se v posledních letech ustálila jako standardní model hodnocení podniku finanční analýza, která zahrnuje analýzu absolutních ukazatelů, analýzu hodnot v čase (vertikální finanční analýza), analýzu relativních hodnot (horizontální finanční analýza), analýzu poměrových ukazatelů. Stále častěji jsou přidávány informace o přidané ekonomické hodnotě podniku. Standardně se používá metoda vycházející z konceptu ekonomů Brealeyho, Myerse, Allena a Kislingerové a metoda manželů Neumaierových. Dále hodnotitelé vkládají metody komplexního hodnocení podniku. Jedná se o bankrotní, bonitní a bankrotně bonitní metody. Jejich výraznou výhodou je poměrně jednoduchá interpretace výsledků. Ve většině případů zjistíme jednu číselnou hodnotu, kterou poměříme v rámci intervalu a zjistíme, jestli je podnik bonitní nebo bankrotní nebo zda se nachází v tzv. šedé zóně. Takovéto hodnocení mnohdy postačuje. Nicméně pokud se podíváme blíže na způsob konstrukce používaných metod komplexního hod-

nocení podniku, zjistíme, že nabízená interpretace je mnohdy příliš zjednodušující.

Důvodem je především způsob tvorby metod komplexního hodnocení podniku. Nedostatky lze hledat především v těchto oblastech:

- předpoklad bipolárně závislých proměnných;
- metodika výběru souboru dat vzorových firem;
- předpoklad nestability dat;
- výběr nezávislých proměnných;
- využití ročních finančních výkazů z účetní závěrky;
- časová dimenze.

Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi rozsáhlou problematiku, budou řešeny pouze nedostatky související s využitím ročních finančních výkazů z účetní závěrky.

### METODIKA A CÍL

Cílem práce je zhodnocení nedostatků v konstrukci vybraných metod komplexního hodnocení podniku, vycházejících z ročních finančních výkazů z účetní závěrky.

Vybranými metodami budou bankrotní modely (Altmanova analýza, Index IN05, Taflerův index), bonitní model (Index bonity) a bankrotně bonitní modely (Grünwaldův index, Kralickýv test). Základní metodou bude analýza dokumentů a relevantní literatury. Článek je především rešerší k danému tématu.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

Většina klasických modelů napříč odvětví využívá informace z ročních finančních výkazů, a to v podobě finančních poměrových ukazatelů hlavně za účelem predikce případného selhání (Dimitras et al. 1996).

Důvody pro použití finančních ukazatelů je skutečnost, že se jedná o jednoznačné objektivní hodnoty a že jsou založeny na veřejně dostupných informacích (Micha 1984; Dirickx - Van Landeghem 1994). Nicméně finanční poměrové ukazatele byly předmětem mnohých kritik a modely predikce podnikového selhání, které jsou omezeny pouze na roční výkazy, ukázaly, že trpí vážnými nedostatky. Je však nutné zdůraznit, že i přes níže uvedenou kritiku by neměl být význam finančních poměrových ukazatelů opomíjen.

Za prvé, povinnost zveřejnění roční účetní závěrky závisí v různých zemích na různých kritériích stanovených zákonem. Modely pro predikci selhání, které využívají finanční poměry, jsou tak omezeny na údaje ze společností splňujících daná kritéria. V mnoha zemích (např. USA, Velká Británie, Německo), je povinnost zveřejnění účetní závěrky předepsána pouze „velkým“ podnikům, čímž jsou i studie o modelech predikce selhání omezeny na tyto velké podniky.

Za druhé, při predikci podnikového selhání na základě finančních poměrových ukazatelů někteří autoři implicitně předpokládají, že roční účetní závěrka poskytuje pravdivý a čestný pohled na finanční situaci společnosti. Je však zřejmé, že mnohé roční účetní závěrky jsou nespolehlivé a nedávají korektní a pravdivé stanovisko. Existuje mnoho neoficiálních i vědeckých důkazů o manipulacích společností se svými ročními výkazy (Ooghe et al. 1995). Vysoká hladina záměrných manipulací se zisky může být označována „podvodem“. Obecně se firmy pokoušejí udržet si pozitivní zisky nebo vyhnout se zveřejňování informací o poklesech zisků (Degeorge et al. 1999). Například Degeorge et al. (1999) získali jasné důkazy, že podniky záměrně ovlivňují své zisky (prostřednictvím cash flow z operací a v menším rozsahu i změnami provozního kapitálu), aby se vyhnuly poklesům zisků a ztrátám. Můžeme očekávat, zejm. u krachujících společností, že roční účetní závěrky nezobrazují korektní a pravdivý pohled na finanční situaci společnosti a jsou předmětem „kreativní účetnické praxe“. Theunissen (1999) došel k závěru, že běžné úrovně kosmetických úprav v účetnictví nemají obrovský vliv na hodnocení firmy podle klasických statistických modelů. „Kreativní účetnictví“, zahrnující různá opatření, může mít větší vliv a účinek závisí na

používané statistické metodě použité pro vyhodnocení modelu.

Kromě manipulace s výroční zprávou je dalším možným zdrojem nespolehlivosti chybějící systém vnitřní kontroly.

Dalším důvodem, proč je velmi pravděpodobné, že účetní závěrka bude obsahovat nespolehlivá data u společností blížících se bankrotu, je praxe, kdy auditoři ve světle skutečnosti blížícího se bankrotu zaúčtují nejrůznější opravné položky, které ve svém důsledku finanční výsledek společnosti ještě zhorší. Využívání finančních ukazatelů z takto sestavené výroční zprávy k odhadu vhodnosti modelu pro předpověď bankrotu může mít za následek zkreslení modelu (Charitou - Lambertides 2003). Tento problém však může být řešen použitím předchozí výroční zprávy místo upravené poslední výroční zprávy.

Třetím problémem, souvisejícím s použitím informací z účetní závěrky, jsou chybějící hodnoty. Problém s chybějícími hodnotami lze řešit buď vyloučením těchto firem ze vzorku nebo doplněním chybějících údajů odhadem nebo náhodnou hodnotou (Tucker 1996).

Za čtvrté, podnikové modely na predikci selhání, vycházející z účetní závěrky, mohou být ovlivněny extrémními hodnotami. Při použití původní hodnoty finančních ukazatelů může být model kontaminován mezními odlehlými hodnotami (Moses - Liao 1987) a přítomnost extrémních hodnot u některých ukazatelů může zkreslit koeficienty pro tyto ukazatele v modelu. Přesto může být problém extrémních hodnot částečně eliminován odtržením krajních percentilů (například 10. a 90. percentily).

Navíc, pokud autoři modelů pracují při predikci selhání pouze s finančními ukazateli, implicitně předpokládají, že všechny relevantní ukazatele finančního zdraví firmy - jak interní, tak externí - jsou vyjádřeny v účetní závěrce. Je však jasné, že ne všechny relevantní informace se odráží v rozvaze a výkazu zisku a ztráty.

V této souvislosti Argenti (1976) uvádí, že „i když tyto finanční poměrové ukazatele mohou ukázat, že je něco špatně, tak pochybuji, že by se člověk odvážil předvidat kolaps nebo selhání pouze na základě poměrových ukazatelů“. Zavgren (1985) zdůrazňuje, že „žádný ekonometrický model, obsahující pouze informace z finančních výkazů, s jistotou nepředpoví selhání nebo neselhání firmy“. Také Maltz et al. (2003) uvádějí, že použití finančních výkazů jako jediného ukazatele výkonu organizace je omezené.

Z tohoto důvodu někteří autoři doporučují zahrnovat do predikčních modelů neúčetní nebo kvalitativní ukazatele (Zavgren 1985 a další).

Lze tedy tvrdit, že nefinanční a kvalitativní údaje by mohly být obzvláště vhodné při studiu selhávání malých podniků, neboť lze očekávat, že informace z výroční zprávy od těchto firem jsou méně spolehlivé. Jako neúčetní a kvalitativní ukazatele lze uvést: práci s personálem, který zahrnuje získání a udržení kvalitních zaměstnanců, zkušenosti managementu, vzdělání

majitele / manažera, věk majitele / manažera, motivaci vlastníka (Lussier 1995) a další. Kromě toho Ooghe - Joos (1990) uvádějí, že vztahy mezi ekonomicky propojenými podniky mohou být dalším důležitým faktorem pro vysvětlení selhání v podnikání. Zejména skupinové struktury mohou zabránit neúspěchu společnosti, i když ukazují slabé finanční ukazatele, nebo naopak, mohou být hlavní příčinou selhání společnosti, která jinak vypadá velmi zdravě. To je důvod, proč Ooghe et al. (1993) zahrnují proměnnou skupinových vztahů do jejich dlouhodobého modelu predikce bankrotu. Také je zřejmé, že dobrá finanční situace podniku v určitém okamžiku je ovlivněna rizikem selhání z předchozího období (Cybinski 2001).

Dalším z možných indikátorů finančních problémů společnosti mohou být i kroky managementu směrem k vnějšímu prostředí firmy - snížení dividend, mimořádný audit, restrukturalizace úvěrů a porušování úvěrových smluv (Flagg et al. 1991).

Kromě neúčtních a kvalitativních proměnných se jako velmi důležitou proměnou při predikci selhání ukázala být také obecná charakteristika podniku, týkající se typu průmyslu, nebo velikost podniku. Například ve studii Laitinen (1992) je velikost podniku důležitým faktorem při predikci selhání nově zakládaných firem. Kromě toho mnoho studií ukázalo, že velikost podniku má vliv na pravděpodobnost úpadku firmy - malé firmy jsou náchylnější k úpadku než velké podniky. U velkých firem se očekává, že mají nižší pravděpodobnost selhání, neboť v důsledku své velikosti mohou realizovat obsáhlejší transakce za výhodnějších podmínek, mají větší moc při jednáních s jejich finančními a sociálními partnery a více těží ze svých zkušeností nebo získaných vědomostí (Blazy 2000).

Aby bylo možné zachytit vliv odvětví a velikosti podniku, zahrnuje několik autorů informace o odvětví (v podobě proměnných odvětví, odvětvových modelů nebo poměrových ukazatelů týkajících se odvětví) a proměnné související s velikostí firmy do svých modelů predikce selhání (Astebro - Winter 2001). Na druhou stranu se několik autorů snaží zvážit vliv velikosti a/nebo průmyslu podle velikostních specifikací a/nebo specifického modelu odvětví. Například Tafler (1983) doporučil zhotovit konkrétní modely podle odvětví a Bilderbeek (1978) navrhl učinit rozdíl mezi velkými a malými podniky a vypracovat specifické modely na bázi velikosti podniku.

Vzhledem k tomu, že podnik není izolovaným subjektem, model predikce selhání by měl uvažovat také informace o vnějším prostředí. Odborná literatura poskytuje dostatek důkazů o vztahu mezi hospodářským cyklem a „mírou úmrtnosti“ podniků, kdy se tato míra při ekonomickém poklesu zvyšuje. Proto by mělo být makroekonomické prostředí bráno jako významný faktor při predikcích selhání firem.

Další problém spojený s použitím finančních poměrových ukazatelů v modelech predikce selhání souvisí s tím, že tyto ukazatele jsou zhotoveny z různých

součástí, kde každá z nich odráží jiné informace o finančním zdraví firmy. Je možné, že krachující i nekrachující firmy nevykazují žádné rozdíly u některých finančních poměrových ukazatelů, přičemž se proměnné těchto ukazatelů zřetelně liší (Beaver 1967b). Z tohoto důvodu by bylo zajímavé analyzovat složky finančních ukazatelů namísto ukazatelů samotných. Totéž platí i pro celkové ukazatele, které se skládají z různých podrobnějších poměrových ukazatelů. Je-li pozitivní vliv jednoho detailního poměrového ukazatele kompenzován negativním vlivem dalšího detailního poměrového ukazatele, je možné, že celkový ukazatel neodrazí žádný problém existující ve společnosti. Například velmi rychlé „točení“ dlouhodobého majetku v kombinaci s extrémně nízkými maržemi z prodeje se nakonec bude tvářit jako standardní úroveň ziskovosti celkových aktiv. Z tohoto důvodu je dle J. Bilderbeeka (1978) detailní rozbor dílčích poměrových ukazatelů nezbytný.

Dále se zdá, že neexistuje jednotná shoda, jaké druhy finančních ukazatelů jsou nejvhodnější jako ukazatele potenciálního selhání. Ačkoliv mnoho studií srovnává prediktivní schopnosti přírůstkových finančních poměrových ukazatelů a cash flow, k jednotnému závěru nedospěly. Gentry et al. (1985) zjistil, že cash flow zdrojů nabízejí přírůstkovým poměrovým ukazatelům více realistických alternativ ke klasifikaci selhávajících či prosperujících společností. Gentry et al. (1985) uvádějí, že modely predikce selhání firmy, založené na cash flow zdrojů mají lepší schopnosti predikce selhání firmy než modely založené na přírůstkových finančních poměrových ukazatelích. Podobně Gentry et al. (1985) zjistil, že přidáním poměrových ukazatelů zahrnujících cash flow k modelům založeným ryze na finančních poměrových ukazatelích zvyšuje přesnost modelů a Gombola - Ketz (1983) došli k závěru, že „*vykazuje-li společnost pozitivní cash-flow, pak poměrové ukazatele zahrnující cash-flow mohou obsahovat některé informace, které nejsou patrné z hodnocení profitability*“. Kromě toho, Declerc et al. (1991) dospěli k závěru, že jejich cash-flow model funguje o něco lépe než model založený na přírůstkových finančních poměrových ukazatelích, které jsou velmi užitečné při hodnocení solventnosti společnosti. Naopak, Casey - Bartczak (1984) jsou silní oponenti využití modelů peněžních toků a tvrdí, že provozní cash-flow je chabým indikátorem selhání společnosti. Toto zjištění bylo potvrzeno Gentrym et al. (1985), kteří dokázali, že provozní cash flow nezlepší klasifikační přesnost modelů.

Casey - Bartczak (1984) také zjistili, že při srovnání s přírůstkovými modely cash-flow modely (ve skutečnosti se jedná o modely toku pracovního kapitálu) chybně zařadí nekrachující firmy na vyšší stupeň. Došli k závěru, že proměnné založené na cash flow nezlepší ani okrajově prediktivní schopnost modelů, jsou-li použity v kombinaci s přírůstkovými poměrovými ukazateli. Nicméně je třeba zdůraznit, že Casey - Bartczak vyloučili ze vzorku neselháva-



jících firem firmy nacházející se ve finanční tísní, což mohlo mít na jejich závěry vliv.

Cash flow z provozní činnosti nepřispívá k lepší predikci bankrotu. Stejně tak i Aziz et al. (1988) došli při srovnání cash flow modelu se dvěma přírůstkovými modely k závěru, že tyto dva typy modelů mají obdobnou vypovídací schopnost.

V této souvislosti je třeba zmínit, že doposud zmiňované práce zabývající se predikcí selhání prakticky zanedbávaly ukazatele přidané hodnoty. I přes to je však nutné zmínit, že ukazatele přidané hodnoty mají při klasifikaci selhávajících / prosperujících firem silnou vypovídací schopnost. Například ve studii Declerc et al. (1991) je prokázáno, že, pokud jsou do modelu predikce selhání zahrnuty ukazatele přidané hodnoty spolu s dalšími finančními poměrovými ukazateli, dojde ke zvýšení spolehlivosti daného modelu.

Kromě výše zmíněných problémů spojených s používáním informací z účetní závěrky ve formě finančních poměrových ukazatelů je většina klasických, vzájemně prolínajících modelů terčem kritiky zejména v souvislosti s tím, že pro každou společnost zahrnutou do vzorového souboru používají pouze jednu účetní závěrku.

Vzhledem k tomu, že účetní závěrka nám dává přehled o momentální finanční situaci společnosti, mohou být klasické statistické modely pro predikci selhání, hodnotící rizika selhání společností na základě informací pouze z jedné účetní závěrky, zavádějící. Například model může klasifikovat jako bankrotující i společnosti, které pouze přechodně trpí nepříznivou finanční situací (charakterizovanou vykázáním ztráty nebo dočasným prodlením se splatností svých závazků).

Druhým problémem je, že klasické „statické“ modely predikce selhání nezohledňují časový vývoj chování proměnných a tudíž ignorují důležité informace týkající se dřívějších výsledků podniku (Dirickx - Van Landeghem 1994). V tomto ohledu Tafler (1983) zdůraznil, že analýza vývoje poměrových ukazatelů, založených na roční účetní závěrce, je pro posouzení prosperity společnosti nesmírně důležitá.

Některé problémy také pramení ze skutečnosti, že při tvorbě modelu predikce selhání, založeném pouze na jediné účetní závěrce každé společnosti, zahrnuté do vzorku, je třeba rozhodnout, která účetní závěrka které firmy bude použita. Za prvé, volba období, ze kterého použijeme firemní data pro firmy zahrnuté do vzorku, zavádí tzv. „výběrové zkreslení“ výsledného modelu (Mensah 1984). Za druhé, použitelnost modelu je determinována tou účetní závěrkou, která byla použita při stavbě modelu - jeden, dva nebo tři roky před krachem podniku. Jinými slovy, z ex ante hlediska v závislosti na tom, z jakého období účetní závěrku použijí, poskytuje model klasifikační přesnost pro období  $t+1$ ,  $t+2$ , nebo  $t+3$  (Deakin 1972).

Jinými slovy, jestliže se model odhaduje na základě ročních údajů ze zprávy tři roky před krachem, pak prediktivní model ukáže špatné výsledky nebo se stanou zcela nespolehlivými (což má malý nebo téměř žádný význam), pokud je používán k předpovědi selhání v kratším termínu ( $t+1$ ,  $t+2$ ), protože model poskytuje údaje o pravděpodobnosti krachu až v roce  $t+3$  (Lane et al. 1986). Taktéž je-li model přehodnocen na základě informací z účetní závěrky z jiných let před bankrotem, koeficienty jsou velmi pravděpodobně nekonzistentní - záleží na tom, z kolikátého roku před selháním jsou data převzata. Z tohoto důvodu někteří autoři navrhují vytvořit samostatné modely pro každý časový rámec predikce selhání - jeden rok, dva nebo více let před selháním. Altman - Eisenbeis (1978) jsou ale naopak silnými odpůrci použití oddělených modelů. Upozorňují na fakt, že to může být velmi matoucí v případě, kdy různé modely poskytují pro jednu firmu rozporuplné předpovědi.

V neposlední řadě je třeba mít na paměti, že klasické statistické modely, založené na jednorocní závěrce, implicitně předpokládají, že po sobě jdoucí roční účetní závěrky jsou nezávislá pozorování (Dirickx - Van Landeghem 1994). V důsledku toho se setkáváme s problémem, že, je-li tentýž model predikce úpadku použit na několik účetní závěrek jedné firmy, vypočtené výsledky mohou být konfliktní (Dirickx - Van Landeghem 1994). Tento jev je označován jako „*signál nekonzistence*“ (Luoma - Laitinen 1991).

### Výběr nezávislých proměnných

Velká většina studií predikce selhání firem vychází z velkého množství proměnných, často libovolně vybraných na základě jejich popularity v literatuře a jejich prediktivního úspěchu v předchozím výzkumu. Důvodem pro svévolný výběr proměnných je mj. i fakt, že teoretický základ pro výběr proměnných byl vždy příliš omezený, než aby umožnil kvalitnější výběr (Dirickx - Van Landeghem 1994).

Je však potřeba zdůraznit, že výběr proměnné na základě popularity může být problematický, neboť „populární“ poměrové ukazatele jsou častěji předmětem „window dressing“<sup>4</sup> a proto jsou nespolehlivé (Beaver 1967b). Někteří autoři však vytvářeli prvotní soubor proměnných na základě statistických úvah, teoretického modelu nebo kombinace empirické metody a teoretického modelu. Z tohoto vstupního množství proměnných je pak vybrán konečný soubor proměnných, který tvoří výsledný model predikce selhání. Ve většině studií je konečný soubor proměnných vybraný na základě statistických postupů. Protože neexistuje (finanční) teorie s uvedením (finančních) proměnných, které jsou nejlepšími prediktory (Scott 1981), autoři obecně vybírají ty proměnné, které vedou k nejlepšímu modelu predikce selhání pro použitý vstupní soubor

<sup>4</sup> Anglický výraz pro podvodné praktiky využívané v rámci účetnictví za účelem „vylepšení“ rozvahy a výkazu zisku a ztráty.



podniků a / nebo které splňují některé pravděpodobnostní požadavky. Mnoho modelů predikce selhání je výsledkem statistického zkoumání napříč rozsáhlým počtem možných finančních ukazatelů, aby se empiricky zjistily konkrétní charakteristiky rozlišující mezi krachujícími a nekrachujícími firmami. Autoři dále vybírají proměnné na základě, například, statistického významu odhadů parametrů, individuální rozlišovací schopnosti jednotlivých proměnných (v jednorozměrné analýze), znamének koeficientů dané proměnné, analýzy hlavních komponent, faktorové analýzy, klasifikačních výsledků různých kombinací poměrových a postupných metod (např. předem stanoveného výběru a zpětné eliminační metody). Lze tedy odkázat na „hrubý empirismus“.

## ZÁVĚR

Cílem práce bylo zhodnocení nedostatků v konstrukci vybraných metod komplexního hodnocení podniku vycházejících z ročních finančních výkazů z účetní závěrky.

Jak již bylo v úvodu zmíněno, bankrotní a bonitní modely jsou zajímavé pro uživatele především proto, že je snadné interpretovat získané hodnoty. Každý uživatel, včetně laiků, dokáže získanou hodnotu zařadit v příslušném intervalu a zjistit, zda podnik upadá, či se nachází v šedé zóně, nebo je dokonce bonitní. Mnozí uživatelé jsou díky této skutečnosti ochotni přehlédnout fakt, že metody mají kvůli své konstrukci nedostatky. Již v úvodu byly popsány některé z nich. Mimo jiné se ve výčtu objevil i nedostatek vyplývající z používání informací z výkazů účetní závěrky. Autoři zabývající se bankrotními a bonitními modely konstatují, že již použití výkazů finanční závěrky zásadním způsobem zkresluje výsledek analýzy podniku (autonomie jednotlivých ročních závěrek, kreativita v účetnictví, záměrné zkreslování dat v mezních fázích života podniku atd.). Navíc v současné ekonomické situaci, tedy probíhající stagnaci, dochází pravděpodobně ke korekci podnikových dat a účetnictví v mnohem větší míře. Nabízí se tudíž jednoznačný závěr, že bankrotní a bonitní modely vytvořené za pomoci vícenásobné diskriminační analýzy jsou v současné době nepoužitelné a jejich vypovídací hodnota je nulová. (Jejich aplikace byla pravděpodobně možná pouze v případě dat, na základě kterých modely vznikly.) Navíc vzhledem k závažnosti není možné nedostatky bankrotních a bonitních modelů odstranit tak, aby byly metody použitelné v současné ekonomické realitě. Závěr však neznamena, že bychom měli koncept bankrotních a bonitních modelů zcela opustit. Je však nutné se posunout od vícenásobné diskriminační analýzy k novějším modelům například k tzv. neuronovým sítím (což je soustava ukazatelů hodnotících velké množství dat z vnitřního i vnějšího okolí podniku s cílem popsat jeho finanční situaci). Díky jejich konstrukci je můžeme považovat za novou generaci bankrotních a bonitních modelů. Jejich výpočet a množství nutných dat však

narušuje základní výhodu metod vzniklých vícenásobnou diskriminační analýzou - jednoduchý výpočet a snadnou interpretaci výsledku.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ALTMAN, E. I. - EISENBEIS, R. A. (1978). Financial applications of discriminant analysis: A clarification. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, s. 185–195.
2. ARGENTI, J. (1976). *Corporate Collapse: The Causes and Symptoms*. London: Mc Graw-Hill. 193 s. ISBN: 0-07-084469-0.
3. ASTEBRO, T. - WINTER, J. K. (2001): *More than a dummy: the probability of failure, survival and acquisition of firms in financial distress*. Working Paper, s. 1–39.
4. AZIZ, A. - EMANUEL, D. C. - LAWSON, G. H. (1988): Bankruptcy prediction - An investigation of cash flow based models. *Journal of Management Studies*, Vol. 25, č. 5, s. 419–437.
5. BEAVER, W. (1967b): *Alternative accounting measures as predictors of failure*. American Accounting Association Manuscript Contest for 1967, s. 113–121.
6. BILDERBEEK, J. (1978): Het voorspellen van falingen. Financiële kengetallen als thermometer voor de ondernemingsdoorlichting. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, Jaargang 32, č. 1, s. 5–25.
7. BLAZY, R. (2000): *La faillite, éléments d'analyse économique*. Préface de Pierre Morin, Economica, Paris, France.
8. CASEY, C. - BARTCZAK, N. (1984): Cash flow: it's not the bottom line. *Harvard Business Review*, Vol. 4, s. 60–66.
9. CYBINSKI, P. (2001): Description. Explanation. Prediction: The Evolution of Bankruptcy Studies? *Managerial Finance*, Vol. 27, č. 4, s. 29–44.
10. DEAKIN, E. (1972): A discriminant analysis of predictors of business failure. *Journal of Accounting Research*, Vol. 10, č. 1, s. 167–179.
11. DECLERC, M. - HEINS, B. - VAN WYMEERSCH, CH. (1991): *The use of value added ratios in statistical failure prediction models: Some evidence on Belgian annual accounts*. Presentováno r. 1991 na ročním kongresu evropské účetní asociace (European Accounting Association), duben 10-12, Maastricht, s. 1–24.
12. DEGEORGE, F. - PATEL, J. - ZECKHAUSER, R. (1999): Earnings management to exceed thresholds. *Journal of Business*, Vol. 72, č. 1, s. 1–33.
13. DIMITRAS, A. - ZANAKIS, S. - ZOPUDINIS, C. (1996): A survey of business failures with an emphasis on failure prediction methods and industrial applications. *European Journal of Operational Research*, Vol. 90, č. 3, s. 487–513.

14. DIRICKX, Y. - VAN LANDEGHEM, G. (1994): Statistical failure prevision problems. *Tijdschrift voor Economie en Management*, Vol. 39, č. 4, s. 429–462.
15. FLAGG, J. C. - GIROUX, G. A. - WIGGINS, C. E. (1991): Predicting corporate bankruptcy using failing firms. *Review of Financial Economics*, Vol. 1, č. 1, s. 67–79.
16. GENTRY, J. A. - NEWBOLD, P. - WHITFORD, D. T. (1985): Classifying bankrupt firms with funds flow components. *Journal of Accounting Research*, Vol. 23, č. 1, s. 146–160.
17. GOMBOLA, M. - KETZ, J. (1983). Note on cash flow and classification patterns of financial ratios. *The Accounting Review*, Vol. 58, č. 1, s. 105–114.
18. CHARITOU, A. - LAMBERTIDES, N. (2003): *Earnings management prior to bankruptcy*. Working Paper University of Cyprus, Cyprus, s. 1–46.
19. LAITINEN, E. K. (1992): Prediction of failure of a newly founded firm. *Journal of Business Venturing*, Vol. 7, s. 323–340.
20. LANE, W. R. - LOONEY, S. W. - WANSLEY, J. W. (1986): An application of the Cox proportional hazards model to bank failure. *Journal of Banking and Finance*, Vol. 10, s. 511–531.
21. LUOMA, M. - LAITINEN, E. K. (1991): *Survival analysis as a tool for company failure prediction*. Omega International Journal of Management Science, Vol. 19, č. 6, p. 673–678.
22. LUSSIER, R. N. (1995): A nonfinancial business success versus failure prediction model for young firms. *Journal of Small Business Management*, Vol. 33, č. 1, s. 8–20.
23. MALTZ, A. C. - SHENHAR, A. J. - REILLY, R. R. (2003): Beyond the balanced scorecard: refining the search for organizational success measures. *Long Range Planning*, Vol. 36, s. 187–204.
24. MENSAH, Y. M. (1984): An examination of the stationarity of multivariate bankruptcy prediction models: A methodological study. *Journal of Accounting Research*, Vol. 22, č. 1, s. 380–395.
25. MICHA, B. (1984): Analysis of business failures in France. *Journal of Banking and Finance*, Vol. 8, s. 281–291.
26. MOSES, D. - LIAO, S. S. (1987): On developing models for failure prediction. *Journal of Commercial Bank Lending*, Vol. 69, s. 27–38.
27. OOGHE, H. - BALCAEN, S. (2002): *Are failure prediction models transferable from one country to another? An empirical study using Belgian financial statements*. Presentováno na 9. výroční konferenci Multinational Finance Society, 30/06/02 - 03/07/02, Cyprus.
28. OOGHE, H. - JOOS, P. (1990): *Failure prediction, explanation of misclassifications and incorporation of other relevant variables: result of empirical research in Belgium*.
29. OOGHE, H. - JOOS, P. - DE BOURDEAUDHUIJ, C. (1995): Financial distress models in Belgium: The results of a decade of empirical research. *International Journal of Accounting*, Vol. 30, s. 245–274.
30. SCOTT, J. (1981): The probability of bankruptcy: a comparison of empirical predictions and theoretical models. *Journal of Banking and Finance*, Vol. 5, č. 3, s. 317–344.
31. TAFFLER, R. J. (1983): The assessment of company solvency and performance using a statistical model. *Accounting and Business Research*, Vol. 15, č. 52, s. 295–307.
32. THEUNISSEN, L. (1999): *How sensitive are statistical prediction models to changes in accounting methods and other misleading financial techniques?* Presentováno na třetí mezinárodní konferenci „Risk Behaviour and Risk Management“, Stockholm.
33. TUCKER, J. (1996): *Neural networks versus logistic regression in financial modelling: a methodological comparison*. Paper published in Proceedings of the 1996 World First Online Workshop on Soft Computing (WSC1), Nagoya University, Japonsko, s. 19–30.
34. ZAVGREN, C. (1985): Assessing the vulnerability to failure of American industrial firms: A logistic analysis. *Journal of Business Finance and Accounting*, Vol. 12, č. 1, s. 19–45.

#### ADDRESS & ©

Ing. Marek VOCHOZKA, Ph.D., MBA  
rektor  
Katedra ekonomiky a managementu  
Vysoká škola technická a ekonomická  
Okružní 517/10, 370 01 Česká Budějovice  
Czech Republic  
[marek.vochozka@gmail.com](mailto:marek.vochozka@gmail.com)

---

## PODPORA MSP V RÁMCI DOTAČNÍCH ZDROJŮ EVROPSKÉ ÚZEMNÍ SPOLUPRÁCE

Support of SME's within Subsidy Sources of European Territorial Cooperation

*Jan URBÁNEK*

Karviná, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Česká republika má možnost v rámci Operačních programů Evropské územní spolupráce čerpat finanční pomoc na rozvojové projekty. V rámci výzkumu bylo analyzováno všech 5 přeshraničních Operačních programů s cílem zjistit možnosti realizace projektů pro malé a střední podniky (MSP). Ačkoliv všechny přeshraniční Operační programy obsahují prioritní osy a oblasti podpory zaměřené na podporu podnikání, malé a střední podniky jsou z realizace těchto projektů vyloučeny, a to jak v roli žadatele o dotaci, tak i v roli projektového partnera. Realizace projektů tematicky zaměřených na aktivity malých a středních podniků je svěřena do gesce veřejnoprávních subjektů a zájmových sdružení, přičemž toto systémové řešení není zcela optimální. Malé a střední podniky tedy mohou obdržet pouze nepřímou sekundární pomoc skrze projekty oprávněných žadatelů z řad veřejnoprávních subjektů a zájmových sdružení.

*Klíčová slova:* Evropská územní spolupráce - Operační program - Oblast podpory - Malý a střední podnik - primární finanční pomoc

**ABSTRACT:** The Czech Republic has the possibility to utilize financial sources on development projects in the frame of Operation programmes of European territorial cooperation. Within the research all 5 cross-border operational programmes were analyzed with the aim to determine possibilities for SME's projects' implementation. Although all cross-border operational programmes include priority axes and support areas focused on entrepreneurial support, SME's are excluded out of the implementation of projects and thus in the applicant role and also in the project partner role. The implementation of projects thematically focused on SME's activities is entrusted to a gestion of public authorities and organizations concerned. This solution is not optimal enough and it is a question if we can consider this approach to be systematic. Thus SME's can receive only indirect secondary support through eligible applicant projects which are run by public authorities and organizations concerned.

*Key words:* European territorial cooperation - operational programme - support area - small and middle-sized enterprise - primary financial support

---

### ÚVOD

Evropská unie vytvořila rozsáhlou síť dotačních zdrojů, které jsou geograficky i tematicky rozčleněny do různých fondů, rámcových a operačních programů. Česká republika je členskou zemí EU a může tedy z těchto dotačních zdrojů v rámci plánovacího období 2007–2013 čerpat finanční pomoc. V rámci těchto dotačních zdrojů jsou určité aktivity věnované podpoře malých a středních podniků (dále jen MSP).

### CÍL A METODIKA

Hlavním cílem tohoto článku je, na základě provedeného výzkumu a použitých metod, podat kritický a zároveň podnětný návod pro všechny subjekty zainteresované v procesu přípravy a realizace projektů k hledání cest, forem a prostředků všestranné pomoci

MSP v rámci dotačních programů Evropské územní spolupráce. Použitá metodika se opírá o dosavadní výsledky teoretického a empirického bádání. V rámci metodiky byly použity některé metody a techniky, které jsou příznačné pro vstupy a základní orientaci ve zkoumané problematice, jako je metoda analýzy (analyzovány byly primární i sekundární zdroje), metoda syntézy (byla prováděna zejména ve vyhodnocování a interpretacích) a metoda analogie (v porovnávání Operačních programech byly zjišťovány shodné problémy).

### VÝSLEDKY A DISKUSE

Výzkumem stavu čerpání operačních programů malými a středními podniky bylo prokázáno, že všechny Operační programy ČR v rámci Evropské územní spolupráce obsahují prioritní osy a oblasti podpory zaměřené na podporu MSP. Tyto prioritní osy a oblasti

podpory jsou v každém Operačním programu koncipovány odlišně, přičemž základem pro stanovení jejich koncepce byla socioekonomická situace v daném příhraničním regionu a reálné předpoklady pro rozvoj

MSP na daném území. Pro názornost je zde uvedena souhrnná přehledová tab. č. 1, která informuje o specifických prioritních osách a oblastech podpory věnovaných problematice MSP.

**Tab. č. 1:** Prioritní osy a oblasti podpory věnované problematice MSP.

Operační program	Prioritní osa	Oblast podpory
Přeshraniční spolupráce ČR - Polsko 2007–2013	Podpora rozvoje podnikatelského prostředí a cestovního ruchu	Rozvoj podnikatelského prostředí
Přeshraniční spolupráce ČR - Slovensko 2007–2013	Podpora sociokulturního a hospodářského rozvoje příhraničního regionu a spolupráce	Rozvoj podnikatelského a inovačního prostředí
Přeshraniční spolupráce ČR - Rakousko 2007–2013	Socioekonomický rozvoj, cestovní ruch a transfer know-how	Infrastruktura a služby spojené s podnikáním a inovacemi
Přeshraniční spolupráce ČR - Bavorsko 2007–2013	Hospodářský rozvoj, lidské zdroje a sítě	Hospodářská spolupráce a rozvoj ekonomického sektoru
Přeshraniční spolupráce ČR - Sasko 2007–2013	Rozvoj hospodářství a cestovního ruchu	Hospodářská kooperace a rozvoj příhraničních hospodářských struktur

Zdroj: Přeshraniční Operační programy ČR.

Při hlubším zkoumání výše uvedených dotačních zdrojů bylo zjištěno, že názvy předmětných prioritních os a oblastí podpory sice signalizují možnost předkládání projektů privátními MSP, ve skutečnosti je však tato možnost nulová. Ke každému Operačnímu programu je zpracována prováděcí dokumentace v podobě metodických příruček pro žadatele a příjemce dotace. Detailní analýzou kompletní prováděcí dokumentace všech zmíněných operačních programů bylo zjištěno, že subjekty oprávněnými předkládat projekty

do těchto Operačních programů jsou výhradně subjekty veřejnoprávního nebo neziskového charakteru. Jako příklad cituji z Operačního programu přeshraniční spolupráce Rakousko - Česká republika 2007–2013: „V rámci tohoto programu nebude poskytována podpora podnikatelským subjektům a soukromé podniky nemohou o podporu žádat“. Jako další příklad uvádím tabulku č. 2, jež tvoří přílohu Operačního programu přeshraniční spolupráce Slovenská republika - Česká republika 2007–2013.

**Tab. č. 2:** Oprávnění žadatelé v rámci Operačního programu přeshraniční spolupráce Slovenská republika - Česká republika 2007–2013.

Oprávněný žadatel	Relevantní legislativa	Sektor
Státní podnik	77/1997	veřejný
Akciová společnost - min. 80 % podíl veřejnoprávních osob na základním kapitálu a min. 80 % podíl veřejnoprávní právnické osoby na hlasovacích právech	513/1991	veřejný
Společnost s ručením omezeným - min. 80 % podíl veřejnoprávních osob na základním kapitálu a min. 80% podíl veřejnoprávní právnické osoby na hlasovacích právech	513/1991	veřejný

Z obou výše uvedených příkladů je zřejmé, že privátní MSP se nemohou rozvojových projektů účastnit, tzn., jak v roli žadatele o dotaci podávat projektové záměry, tak i v roli projektového partnera participovat na realizaci projektu. Jsou tedy absolutně vyloučeny z primární finanční pomoci. Jedinou možností, jak z prostředků Operačních programů Evropské územní spolupráce podpořit privátní MSP, je využití tzv.

sekundární finanční pomoci. Jedná se o případy, kdy veřejnoprávní organizace realizují projekty, ve kterých mohou nepřímým způsobem nějakou formou podpořit rozvojové aktivity MSP. Těmito subjekty může být stát a jeho organizační složka, územně samosprávný celek, příspěvková organizace, zájmová sdružení a obecně prospěšné organizace. Podpora privátních MSP se tedy dostala výlučně do rukou veřejnoprávních subjektů



a záleží pouze na ochotě těchto veřejnoprávních subjektů, zda budou pro MSP realizovat rozvojové projekty. Z výčtu subjektů oprávněných podávat rozvojové projekty zaměřené na MSP v rámci Operačních programů Evropské územní spolupráce je zřejmé, že možným žadatelem může být Hospodářská komora ČR, případně zájmové sdružení zastřešující určitý segment MSP. Dle dosavadních výsledků čerpání finanční pomoci z prostředků Operačních programů Evropské územní spolupráce zaměřených na MSP je zřejmé, že

ze strany subjektů oprávněných podávat rozvojové projekty není velký zájem. Jednou z příčin nezájmu je i samotný finanční mechanismus fungující na základě tzv. předfinancování ze strany žadatele o dotaci, kdy žadatel nejdříve financuje projektové aktivity z vlastních zdrojů a až zpětně může žádat poskytovatele dotace o proplacení výdajů. Situaci dokumentuje tabulka č. 3, která uvádí aktuální přehled čerpání oblastí podpory věnovaných problematice MSP v přeshraničních operačních programech ČR.

**Tab. č. 3:** Aktuální přehled čerpání oblastí podpory věnovaných problematice MSP v přeshraničních operačních programech ČR.

Operační program	Oblast podpory	Zbývající alokace
Přeshraniční spolupráce ČR - Polsko 2007–2013	Rozvoj podnikatelského prostředí	53,6 %
Přeshraniční spolupráce ČR - Slovensko 2007–2013	Rozvoj podnikatelského a inovačního prostředí	65,3 %
Přeshraniční spolupráce ČR - Rakousko 2007–2013	Infrastruktura a služby spojené s podnikáním a inovacemi	61,2 %
Přeshraniční spolupráce ČR - Bavorsko 2007–2013	Hospodářská spolupráce a rozvoj ekonomického sektoru	58,9 %
Přeshraniční spolupráce ČR - Sasko 2007–2013	Hospodářská kooperace a rozvoj příhraničních hospodářských struktur	55,4 %

Zdroj: Národní orgán pro koordinaci Ministerstva pro místní rozvoj ČR.

## ZÁVĚR

Dosavadní výsledky a z nich odvozené poznatky jsou přesvědčivým důkazem toho, že rámec i normativní předpisy vztahující se k čerpání finanční pomoci z prostředků Operačních programů Evropské územní spolupráce zaměřených na MSP neumožňují přímé zapojení MSP do rozvojových projektů a záleží výhradně na ochotě veřejnoprávních institucí a zájmových sdružení předkládat rozvojové projekty, v nichž by nepřímo, tedy sekundárně, podpořily aktivity MSP. Na základě provedeného výzkumu je možné konstatovat, že stávající systém čerpání finanční pomoci je pro oblast podpory MSP komplikovaný a nevyhovující. Tento článek by měl být námětem k zamyšlení pro tvůrce koncepce podpory MSP v dalším plánovacím období EU k hledání cest a prostředků primárního zapojení MSP do realizace evropských projektů.

## ADDRESS & ©

Ing. Jan URBÁNEK  
Katedra marketingu  
Obchodně podnikatelská fakulta  
Slezská univerzita  
Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná  
Czech Republic  
[urbane@opf.slu.cz](mailto:urbane@opf.slu.cz)

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. CHVOJKOVÁ, A. - KVĚTOŇ, V. et al. (2007): *Finanční prostředky fondů EU v programovacím období 2007–2013*. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku.
2. MAREK, D. - KANTOR, T. (2009): *Příprava a řízení projektů strukturálních fondů Evropské unie*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal.
3. *Operační program přeshraniční spolupráce CZ - PL 2007–2013*. [online]. Dostupný z <<http://www.czpl.eu/programovy-dokument.html>>
4. *Operační program přeshraniční spolupráce SK - CZ 2007–2013*. [online]. Dostupný z <<http://www.sk-cz.eu/sk/uvodna-stranka/materialy-a-dokumenty-materialy-a-dokumenty/>>
5. *Strukturální fondy EU*. [online]. Dostupný z <<http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013/Evropska-uzemni-spoluprace>>



## VÝZNAM LOGISTICKÉHO CONTROLLINGU

### Value of Logistic Controlling

*Liběna KANTNEROVÁ*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Článek se zabývá problematikou logistiky a logistického controllingu v různých podmínkách firemního prostředí v ČR. Zahrnuje výsledky druhé fáze dotazníkového šetření, provedeného v rámci výzkumu týkajícího se této oblasti, ve srovnání s první fází výzkumu.

*Klíčová slova:* logistika - controlling - dotazníkové šetření

**ABSTRACT:** The paper shows problems in the logistics and logistics controlling in the condition of companies in the CR. It includes results of the second phase of the research within this area comparing with the first phase of this research.

*Key words:* logistics - controlling - questionnaire research

### ÚVOD

Současné podnikatelské prostředí je poznamenáno globální krizí. Tlaky trhu, zkracující se doby inovací, internacionalizace a globalizace trhů vyostřují konkurenční boj. Největším zdrojem úspor jsou dnes rezervy ve vlastních podnikových procesech. Jednou z cest, jak nacházet rezervy v podniku, je controlling obecně a také konkrétně controlling v logistice, která byla v minulém období poněkud podceňována a právě nyní nabývá na významu při hledání rezerv. To vše vede podniky k nutnosti vývoje logistického řízení, které nespočívá jen v rychlosti a plynulosti materiálových toků za každou cenu. Směřuje k efektivnějšímu procesu uspokojování potřeb zákazníka a naplňování podnikových cílů.

Sledování i logistických nákladů a kritérií týkajících se výkonů logistickým controllingem - neboť nejen náklady svědčí o dobré organizaci a plánu firmy - je dnes nutností z mnoha důvodů. Uvádím zde alespoň nejčastější a nejobecnější, s ohledem na specifika konkrétního podniku. Je jich ale ve skutečnosti mnohem více.

S rozvojem technologií, úbytkem zdrojů, vývojem společnosti a také v důsledku současné globální krize přichází i změna v chování odběratelů a dodavatelů. Proto se mnohem více užívají některé nové technologie a metody i v logistice s cílem navázat dlouhodobé a prospěšné vztahy.

Právě rozvoj technologií přináší obrovské množství nových informačních technik, kterými lze jednoduše předávat informace, níže je uveden jen malý výběr nejaktuálnějších metod. Jde např. o domovské internetové stránky firem, sdílení databází a předávání informací mezi kooperujícími firmami EDI (Electronic Data

Interchange), internetové bankovníctví, e-mail, mobil marketing, benchmarking, radiofrekvenční analýzy, řízení vztahů se zákazníky (CRM - Custom Relationship Management), Kaizen, TQM atd. Těchto metod je celá řada a s rozvojem vědeckých disciplín přicházejí do provozních sfér nové metody v podstatě každý rok. Právě využitím těchto metod je možné jednak zlepšit organizaci práce uvnitř firmy, napříč řetězcem nebo v rámci kooperujících firem, ale také výrazně zlepšit dodavatelsko-odběratelské vztahy. Rychlejší, bezchybné informování partnera může vést k prevenci různých omylů a chyb a tím k výraznému zlepšení těchto vztahů. I v této oblasti se může činnost logistického controllingu výrazně projevit.

Také při řešení těžkostí v dodavatelském řetězci (Supply Chain) bude stále více nabývat na významu i kontrolní činnost, zabývající se vztahy mezi hlavními články řetězce (dodavatelé - odběratelé). Zde zatím nepostupuje vývoj tak rychle, jak by bylo z hlediska konkurenceschopnosti vhodné, protože mnohé podniky se bojí některé informace zveřejňovat, i když jen v rámci společného dodavatelského řetězce.

### Controlling a audit

Controlling bývá často nesprávně ztotožňován s auditem (Vaněček 2008). Controlling je systém pravidel, který napomáhá dosažení podnikových cílů tím, že včas upozorňuje na odchylky od stanoveného plánu.

Mnozí autoři rozlišují strategický a operativní controlling, přičemž využívaných metod je celá řada. Jmenujme namátkou některé metody operativního controllingu:

1. Metoda kritického bodu (Sixta - Mačát 2005);

2. Metoda analyzování úzkých profilů (Goldratt 2004);
3. Hodnotová analýza (Pollak 2005).

K metodám operativního controllingu patří především metoda srovnávací (plán vs. skutečnost). K metodám strategického controllingu patří např.:

1. SWOT analýza (Rolínek 2003);
2. Portfoliová analýza (Vysušil 2000);
3. Analýza konkurence (Porter 1994);
4. Řízení zásob (Gross 2003).

Strategický controlling se má podílet na zpracování strategie podniku a její kontrole, operativní by měl být zaměřen na zjišťování odchylek při dosahování podnikových cílů v průběhu roku.

## CÍLE

1. Rozbor stavu sledování kritérií souvisejících s logistikou v daném souboru podniků.
2. Rozbor vztahu velikosti firmy, obrátu a počtu zaměstnanců k využívání těchto kritérií.

(Podnikům byl dán jednak základní soubor kritérií, jednak možnost tento soubor rozšířit o specifická kritéria, kterými se jejich firma zabývá.)

3. Zjistit, jak často - a zda vůbec - firmy pracují na zlepšování dodavatelsko-odběratelských vztahů.

## METODIKA

Po první fázi dotazníkového šetření následovala II. fáze na podzim r. 2009, která měla na souboru dalších náhodně vybraných firem ověřit výsledky I. fáze šetření. Průběh a výsledky tohoto šetření byly popsány v článku Logistický controlling - jedna z cest vedoucích k prosperitě (Kantnerová 2010). Tentokrát sestával soubor z celkem 117 podniků, které zodpověděly otázky v plném rozsahu. Dotazník byl týž.

Šetření se týkalo převážně firem v Jihočeském kraji - 82,05 %. Převažovaly firmy zaměřené na výrobu - 41,3 %, dále se jednalo i o firmy služeb - 21,0 %, obchodní - 34,3 %, případně s kombinovanou náplní činnosti. Firem, zaměřených na výrobu i obchod, bylo v souboru 1,7 %, výrobu a služby - 0,9 %, obchod a služby - 0,9 %.

Data byla zpracována unimodálními ordinačními metodami - korespondenční analýzou (CA) a kanonickou korespondenční analýzou (CCA). Hlavním smyslem těchto metod není statistické testování hypotéz, ale zorientování se v tak rozsáhlém datovém souboru, jako je 117 dotazníků se 132 možnými odpověďmi na všechny otázky.

Výsledkem těchto analýz je ordinační diagram zobrazující body v ordinačním prostoru tak, že vzdálenost bodů odpovídá jejich nepodobnosti. Body vyjadřují odpovědi na otázky dotazníku. Byla-li odpověď na otázku v dotazníku kvalitativního charakteru, je v diagramu znázorněn bod pro každou odpověď. Byla-li odpověď kvantitativního charakteru, je v diagramu

zobrazen bod pro maximum. Ordinační diagram čteme tedy tak, že, je-li v diagramu bod A blízko bodu B, pak, pokud firma zaškrtnla v dotazníku odpověď A, s velkou pravděpodobností zaškrtnla zároveň i odpověď B. Je-li bod A na opačné straně diagramu než bod B, pak, pokud firma zaškrtnla v dotazníku odpověď A, zpravidla již nezaškrtnla odpověď B. Je-li na jedné straně diagramu bod vyjadřující otázku kvantitativního charakteru (obrat, stáří firmy, počet zaměstnanců, výrobků, dodavatelů...), pak ostatní body na této straně diagramu můžeme vztahovat k firmám s vysokou hodnotou dané veličiny, body na opačné straně diagramu pak k firmám s nízkou hodnotou. Leží-li bod uprostřed diagramu, pak na tuto otázku odpovídaly všechny firmy se stejnou pravděpodobností.

Odpovědím na kvalitativní otázky byla při výpočtu snížena váha tak, aby součet vah odpovědí na jednu otázku byl vždy roven 1. Kvantitativní odpovědi byly logaritmičsky transformovány.

Vysvětlující proměnné v CCA byly vybírány postupným výběrem (stepwise forward selection) ze souboru proměnných, vyjadřujících velikost firmy a její logistické uspořádání (ot. č. 1, 3, 4, 8 a 14; tab. č. 11).

Pro zpracování dat ordinačními metodami byl použit program Canoco for Windows (Ter Braak - Šmilauer 2002).

Nejprve byl pro celkovou orientaci v datech vytvořen ordinační diagram CA. Dále bylo vypočteno, jaký podíl firem kontroluje jednotlivá kritéria (ot. č. 24; tab. č. 7).

Vzájemné vazby sledovaných kritérií a jejich vztah k velikosti firmy a jejímu logistickému uspořádání byly zkoumány pomocí CCA. Proměnné s průkazným vlivem ( $\alpha = 0,05$ ) byly použity aktivně, ostatní byly promítnuty pasivně.

U vybraných otázek na téma dodavatelsko-odběratelských vztahů bylo vypočteno procentuální zastoupení jednotlivých odpovědí.

Vzájemné vazby dodavatelsko-odběratelských vztahů a jejich vztah k velikosti firmy a jejímu logistickému uspořádání byly zkoumány pomocí CCA. Proměnné s průkazným vlivem ( $\alpha = 0,01$ ) byly použity aktivně, ostatní byly promítnuty pasivně.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

V tomto souboru má vlastní logistické oddělení 19,7 % firem, což je o 12 % méně než v předchozím souboru. V každém případě lze ale konstatovat, že specializovaná logistická oddělení jsou zatím v České republice dosti vzácným jevem. Dále lze usuzovat z průměrné délky doby uplynulé od založení tohoto oddělení, která činí v I. fázi 11,7 let a ve II. fázi pouhých 5,5 roku, že tato oddělení vznikají teprve v poslední době a tento trend bude pokračovat. Tak jako v I. fázi bylo dále sledováno, na která oddělení jsou přenášeny logistické činnosti, pokud firma nemá specializované oddělení a jakými funkcemi především se zabývají (tab. č. 1 a 2).

**Tab. č. 1:** Oddělení, která převzala logistické činnosti.

	I. fáze - %	II. fáze - %
Obchodní	46,1	42,7
Ekonomické	23,1	19,7
Výrobní	10,6	6,7
Dopravní	12,5	12,5
Jiné	7,7	21,5

Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

V porovnání s předchozí fází nedošlo k významnějším změnám s výjimkou poslední odpovědi, tj. jiné oddělení, kde činí rozdíl 13,8, o něž to bylo v I. fázi méně. Obchodní oddělení je logickým řešením situace, neboť je spojnicí mezi výrobou a ekonomickým oddělením a má na výsledcích činnosti podniku zájem nejen z pohledu finančního či množstevního.

**Tab. č. 2:** Činnosti přenesené na jiná oddělení.

	I. fáze - %	II. fáze - %
Vyřizování objednávek od zákazníků	72,1	85,5
Operativní řízení výroby	30,8	28,2
Problematika řízení zásob	47,1	47,0
Problematika skladování	48,1	50,4
Problematika balení a expedice	46,1	47,9
Kontrola jakosti	31,7	29,9
Zajišťování dopravy	62,5	56,4
Informační technologie	12,5	21,4
Logistický controlling	15,4	17,9
Reverzní logistika	18,3	12,0
Jiné činnosti	4,8	3,4

Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

Při srovnání obou fází jsou výsledky poměrně vyrovnané s výjimkou vyřizování objednávek, kde došlo ve II. fázi k nárůstu o 13,4 %, informačních technologií - nárůst o 8,9 % a naopak poklesu o 6,3 % u reverzní logistiky. V obou fázích bylo možností jiné činnosti téměř nevyužito.

Dodavatelský způsob přenosu logistických činností je zřejmý z následující tab. č. 3.

**Tab. č. 3:** Outsourcing logistických činností.

	I. fáze - %	II. fáze - %
Doprava	57,6	54,7
Skladování	4,8	11,9
Balení výrobků	2,9	3,4
Jiné	5,8	5,9
Ne	28,9	24,1

Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

Kromě nárůstu služby skladování o 7,2 % ve II. fázi jsou výsledky obou šetření poměrně vyrovnané. Doprava je jednoznačně logickým vyústěním situace, neboť její outsourcing je zpravidla nejjednodušší a náklady na pořízení vlastních dopravních prostředků spolu s dalšími (např. režijními) náklady značně zatěžuje podnikové cash flow. Pokud tedy podnik není schopen zajistit stoprocentní vytížení své dopravy, je lépe dopravu hledat vně firmy. V další tabulce jsou uvedené novější logistické technologie a metody, které podniky využívají (tab. č. 4).

**Tab. č. 4:** Využívání logistických technologií a metod.

	I. fáze - %	II. fáze - %
Elektronická výměna dat - EDI	33,6	36,8
Quick Response	12,5	10,3
Efficient Consumer Response - ECR	7,6	10,3
Hub and Spoke	5,8	10,3
Kanban	8,7	12,0
Material Requirements Planning - MRP	12,5	10,3
ABC řízení zásob	10,5	5,1
Economic Order Quantity - EOQ	8,7	6,0
Specifický software	12,5	16,2
Metodické postupy	14,4	10,3
Benchmarking	10,5	9,4
Balanced Scorecard	5,8	6,0
Hledání úzkých míst	4,8	6,8
SWOT analýza	14,4	12,0
Analýzy konkurence	13,5	9,4
Software SAP	23,11	14,5
Čárové kódy	31,7	28,2
Radio Frequency Identification - RFID	1	4,3

Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

V tomto šetření došlo k výraznějšímu posunu v hodnotách pouze u využívání software SAP, kde došlo k poklesu o 9,6 %. Tento jev však není nijak podstatný. V ostatních metodách byly obě fáze poměrně vyrovnané, rozdíl nepřesahoval 5 %. Obecně lze říci, že společnosti více využívají metody, které jsou relativně jednoduché, jako čárové kódy nebo EDI, kde po zakoupení a instalaci technického vybavení a softwaru běží vše „samo“, bez nutnosti dohledu a velkého vylepšování. Naopak metody, vyžadující větší angažovanost firem, se ocitají na místech s velmi malým využitím. Následující tab. č. 5 znázorňuje způsoby sledování logistických kritérií v podnicích.

Tab. č. 5: Sledování dějů v běžném roce.

	I. fáze - %	II. fáze - %
Existuje interní audit	36,5	23,9
Existuje controlling	25,0	25,6
Existuje logistický controlling	11,5	8,5
Sledování externí firmou	13,4	17,1
Informace na pravidelných poradách	54,8	59
Informace ihned využity	35,6	12,8

Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

Oproti I. fázi došlo k poklesu u existence interního auditu a zejména, což je alarmující výsledek, k poklesu u okamžitého využití informace o 23,8 %. Nevyužívání informací, které má firma k dispozici, je možné považovat za mnohem horší jev, než je např. nevhodný systém sledování skutečností nebo to, že jsou s informacemi ze systému seznamováni pouze řídicí pracovníci.

Na toto šetření navazuje následující tab. č. 6, která nám říká o spokojenosti či nespokojenosti firem s využívaným systémem sledování dat a jejich využitím. Zatímco spokojenost či nespokojenost je v obou fázích v podstatě stejná, došlo k menšímu nárůstu u stavu, kdy sledování logistických dat firmy vůbec neprovádí o 5,2 % a, což navazuje na zářezující výstup z minulé

tabulky a je neméně varovným signálem, došlo k poklesu potřeby změny o 9 %. Lze jen doufat, že se toto chování nestává normálním, nebo že se firmy v České republice s růstem povědomí o nutnosti kontroly nejen finančních a běžných účetních ukazatelů, ale také o nutnosti sledování logistických jevů, které nejsou s těmito kategoriemi přímo spojeny, poučí a dojde k opačným změnám. Zde vystupuje do popředí zejména nezbytnost sledování logistických parametrů, jako je kvalita poskytovaných výrobků a služeb, spokojenost zákazníka s průběhem objednávky, jeho informovanost o podmínkách prodeje a pozáručního servisu i provádění pozáručního servisu jako takového. To, jak samy firmy hodnotí své podnikové systémy sledování, znázorňuje tab. č. 6.

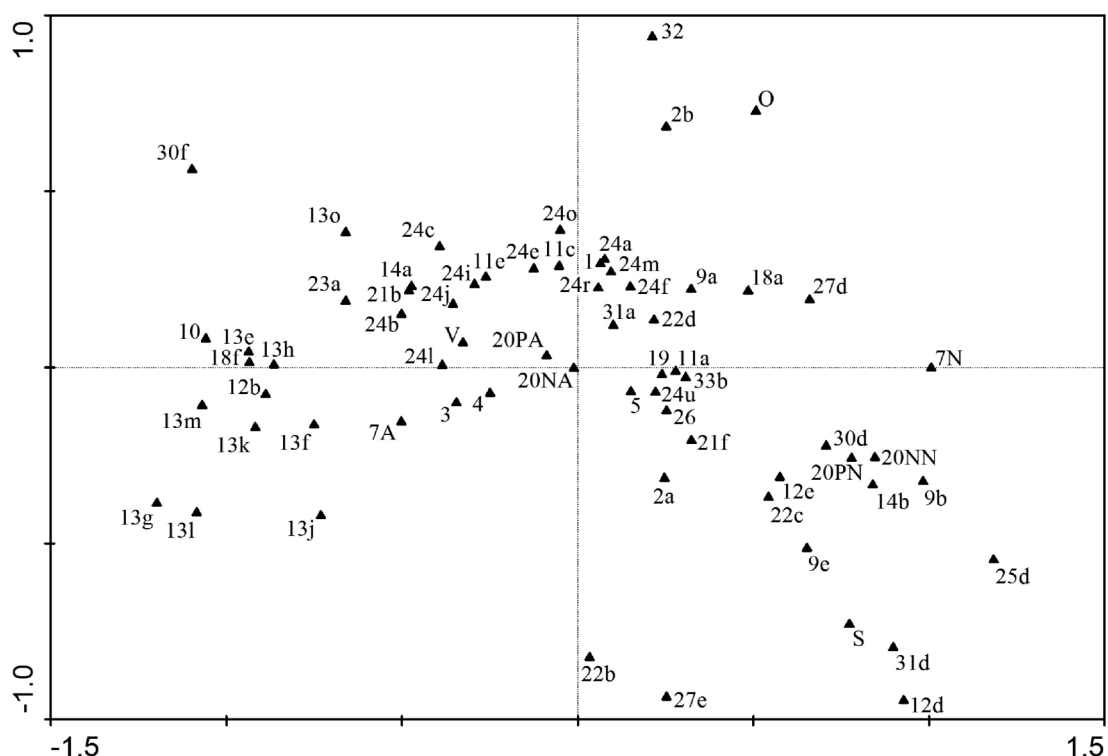
Tab. č. 6: Spokojenost se systémem sledování logistických kritérií.

	I. fáze - %	II. fáze - %
Zcela vyhovující	44,4	48,8
Vyhovující	31,4	22,2
Zcela nevyhovující	2,1	3,4
Vůbec neprovádíme	13,6	18,8
Bylo by třeba změny	12,6	3,4
V minulosti byl nalezen problém	5,9	3,4

Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

Vztah velikosti firem ke sledovaným kritériím znázorňuje obr. č. 1.

Obr. č. 1: Ordinační diagram CA, vysvětlivky viz tab. č. 11.



Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).



V ordinačním diagramu CA (obr. č. 1) je patrný trend, kdy na levé straně jsou větší firmy (ot. č. 3 - počet zaměstnanců, 4 - obrát) a na pravé menší. Větší firmy mají samostatné oddělení logistiky (10), často také vlastní controllingové oddělení (21b), logistické činnosti sledují průběžně (14a), a dodavatele informují o pozitivních i negativních výsledcích šetření (20NA, 20NP). Zpravidla mají některý certifikát jakosti (7A) a častěji také používají různé speciální logisticko-manažerské metody (13).

Oproti tomu menší firmy samostatné logistické oddělení většinou nemají a logistické kompetence přesunují na jiná oddělení (ot. č. 9). Zpravidla své dodavatele o výsledcích šetření neinformují (20PN, 20NN), logistické činnosti neřeší průběžně (14b) a nemají certifikát jakosti (7N).

Větší firmy jsou zpravidla firmy výrobní (V), menší firmy jsou zaměřeny spíše na obchod (O) a služby (S). Obchodní firmy na rozdíl od zbyvajících dvou skupin mají větší sortiment zboží (ot. č. 1), častěji jej obměňují (32) a zboží většinou skladují (2b).

Dále bylo, tak jako v I. fázi, vyhodnoceno šetření týkající se sledování logistických kritérií. Podobně jako v I. fázi bylo možné rozšířit kritéria o ta, která dotazník nezahrnuje, avšak konkrétní firma sleduje, tato možnost však zůstala opět nevyužita. Ordinační diagram

Tab. č. 7: % sledovanosti jednotlivých kritérií (v dotazníku otázky pod č. 24).

I. fáze - % sledování	II. fáze - % sled.	Kritérium
91	97	Kontrola splatnosti faktur
76	65	Kapitál vázaný v zásobách
68	62	Průměrný stav zásob
66	62	Náklady na pořízení zásob
67	61	Dodržování termínů expedice zboží
67	52	Podíl reklamovaných dodávek z celkového objemu dodávek
53	50	Skladovací náklady
58	44	Využití kapacity dopravy
48	42	Počet chyb v dodávkách na celkovém objemu (%)
49	40	Doba obrátu zásob (průměr zásob / N prodeje * počet dní v čas. lhůtě sledování)
35	40	Výnosy z ušetřených nákladů změnou dopravce (příp. jiných logistických činností)
45	40	Využití kapacity skladu
52	38	Průměrné dopravní náklady na 1 t zboží
40	38	Náklady pořízení kapitálu na logistické činnosti (úrok z úvěru)
45	38	Počet obrátek zásob za rok (N prodeje / průměrná hodnota zásob)
40	36	Náklady na jednotku objemu nakupovaného (expedovaného) zboží
44	30	Průměrné náklady na skladové místo
32	27	Náklady vzniklé poklesem hodnoty zásob
33	26	Podíl nákladů na skladování na celkových nákladech podniku
35	26	Výše pracovního kapitálu v logistických činnostech
26	25	Počet vyexpedovaných položek na pracovníka za den (příp. jiný čas)

Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

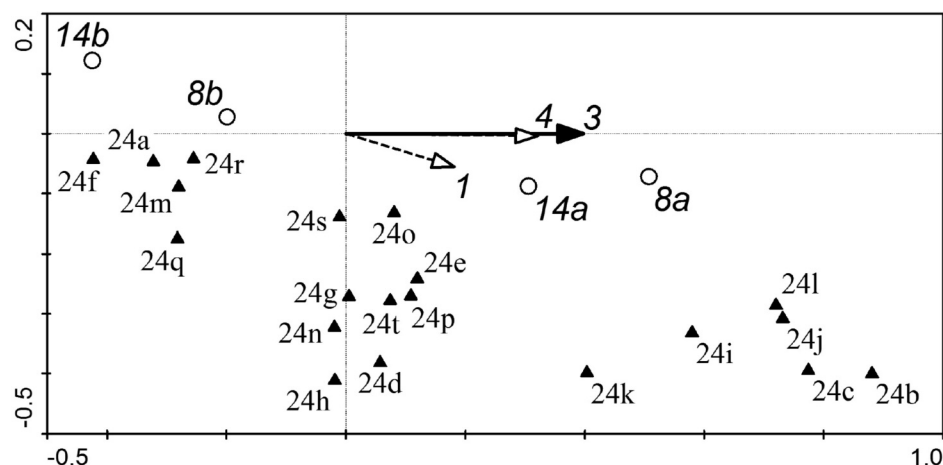
Největší (a průkazný) vliv na vzájemné vazby sledovaných kritérií má počet zaměstnanců (proměnná 3;  $F = 3,04$ ;  $p = 0,002$ ), ostatní zkoumané proměnné jsou s ním pozitivně korelovány. Větší firmy s větším počtem zaměstnanců sledují zejména výši pracovního kapitálu v logistických činnostech (24b), průměrné náklady na skladové místo (24c), dobu obrátu zásob (24j), podíl nákladů na skladování na celkových nákladech podniku (24l), počet obrátek zásob za rok (24i) a počet vyexpedovaných položek na pracovníka za den

(24k). Naopak menší firmy s menším počtem zaměstnanců více sledují náklady na pořízení zásob (24f), kapitál vázaný v zásobách (24a), průměrný stav zásob (24m), počet chyb v dodávkách na celkovém objemu (24q) a dodržování termínu expedice zboží (24r). (obr. č. 2)

Odlehlost bodu 24u (kontrola splatnosti faktur) na druhé ordinační (první nekanonické) ose je způsobena tím, že značná část firem (14,5 %) sleduje pouze toto kritérium a žádné jiné. Jde spíše o menší firmy.



Obr. č. 2: Ordinační diagram CCA.



Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

Ordinační diagram CCA (první osa vysvětluje 2,6 % variability, první dvě osy 20,6 %). Trojúhelníky jsou označeny odpovědi na otázku 24, šipkami a kolečky jsou označeny proměnné vyjadřující velikost firmy a její logistické uspořádání. Plnou šipkou je označena aktivní proměnná, prázdnými symboly proměnné pasivní. Pro přehlednost nebyl zobrazen bod 24u [-0,53; 1,87]. Vysvětlivky čísel viz tab. č. 11.

#### Charakteristika dodavatelско-odběratelských vztahů vyplývající z šetření

Jednou z otázek, které byly v dotazníku řešeny, byl způsob provádění objednávek. Nejen vzhledem k technologickému pokroku, ale také s ohledem na finanční náročnost osobních kontaktů (tab. č. 8).

**Tab. č. 8:** Odpovědi na otázku týkající se způsobu nejčastěji užívaného způsobu provádění objednávek u dodavatelů firem ze souboru.

Ot. č.	Způsob provádění objednávky	I. fáze - %	II. fáze - %
18c	E-mailem	57	36
18a	Telefonicky	47	28
18b	Faxem	27	12
18d	Osobním stykem	17	11
18e	Přes internetový portál	9	7
18f	EDI	11	5
18g	Jinak	7	1

Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

Tyto výsledky nejsou v zásadním rozporu se šetřením v předchozí fázi. K významnější změně došlo u objednávek využívajících faxu, kde došlo k poklesu o 15 %, a e-mailu - pokles o 22 %. Pro srovnání uvádím i způsoby provádění objednávek jejich odběrateli (tab. č. 9).

**Tab. č. 9:** Způsob příjmu objednávek od odběratelů.

Ot. č.		I. fáze - %	II. fáze - %
30a	Telefonicky	39	32
30b	Faxem	27	15
30c	E-mailem	61	45
30d	Osobním stykem	26	48
30e	Přes internetový portál	16	11
30f	EDI	9	5
30g	Jinak	8	6

Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

**Tab. č. 10:** Odpovědi na otázku - informujete své dodavatele o výsledcích svého šetření - odpovídají respondenti takto (vysvětlivky viz tab. č. 11).

	I. fáze - %	II. fáze - %
PA+NA (říkají vše)	70	59 %
PA+NN (říkají jen pozitivní)	0	3 %
PN+NA (říkají jen negativní)	14	12 %
PN+NN (neříkají nic)	16	26 %

Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

V této fázi šetření došlo k přesunu části odpovědí z odpovědi o informaci v případě jakýchkoli zjištěných výsledků - snížení o 11 %. Na odpověď, kdy firmy neinformují o výsledcích svých šetření své partnery v dodavatelско-odběratelských vztazích, došlo ke zvýšení počtu odpovědí naopak o 10 %. Tento posun je neočekávaný a je možné v něm spatřovat zhoršení spolupráce právě v době přetrvávající hospodářské krize. Samozřejmě lze tento výsledek přičíst také pouhé náhodě v tom, jaké firmy se vyskytly v prvním a druhém souboru.

Stále je zde však 74 % firem, které o výsledcích svých šetření své obchodní partnery informují, i když

také to znamená oproti I. fázi šetření pokles o 10 %, což svědčí spíše o skutečnosti menšího sledování dodavatelско-odběratelských vztahů v době krize.

Na otázku, jak často a jakým způsobem vyhodnocujete spolupráci se svými dodavateli, odpovědělo 56 % respondentů, že se schůzky konají 1x ročně, 26 % pořádá schůzky čtvrtletně a pouze 18 % respondentů odpovědělo, že se schůzky konají častěji. I zde došlo k nevýraznému poklesu v četnosti schůzek oproti první fázi šetření.

Vzájemné vztahy vysvětlujících proměnných lze z ordinačních diagramů charakterizovat takto (obr. č. 1 a 2): Firmy ze souboru zaměřené na služby mají malý sortiment (ot. č. 1) a málo ho obměňují (32) oproti firmám výrobním a obchodním. Výrobní firmy jsou oproti ostatním dvěma skupinám firem větší (3 - zaměstnanci, 4 - obrat), mívají samostatné logistické

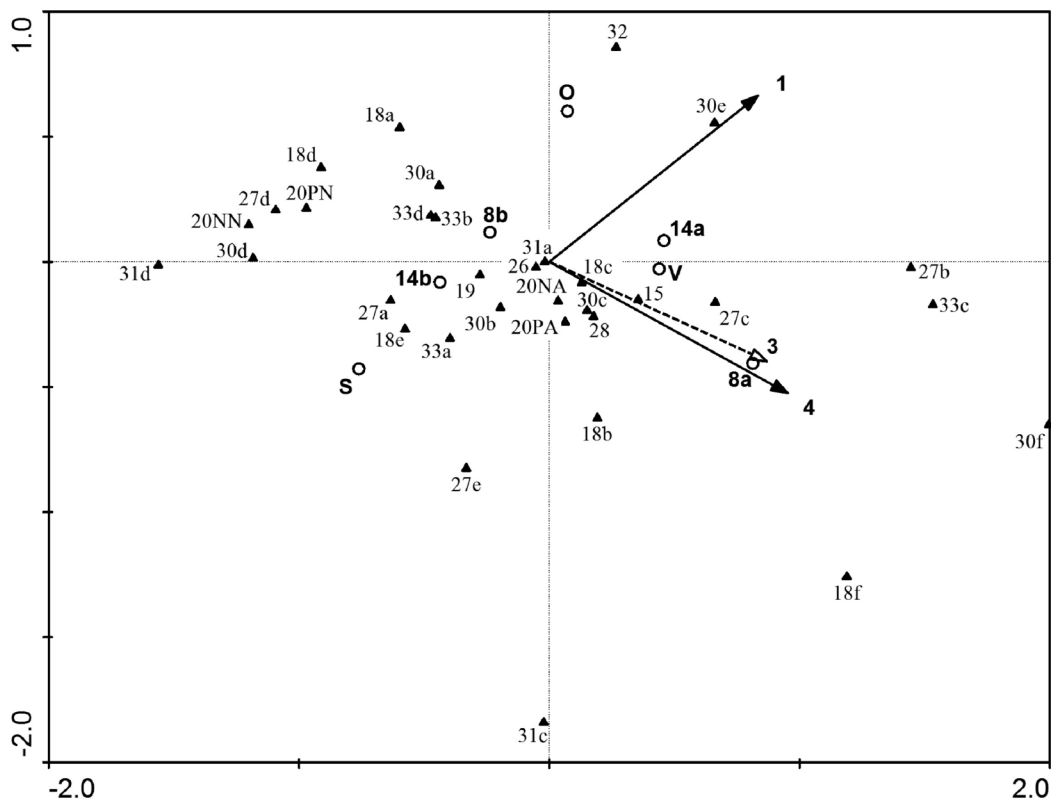
oddělení (8a) a logistické činnosti sledují většinou průběžně (14a).

Firmy s velkým sortimentem přijímají objednávky často po internetu (ot. č. 30e). Oproti tomu firmy s úzkým sortimentem objednávky po internetu často posílají (ot. č. 18e). Tyto firmy také často dodávají své výrobky výrobním firmám a jiným specializovaným odběratelům (ot. č. 27a, e).

U firem s velkým obratem lze sledovat tendence k objednávkám faxem a přes EDI (ot. č. 18b, f).

Firmy s menším obratem neinformují své partnery ani o pozitivních, ani o negativních výsledcích svých šetření v jejich vztazích (ot. č. 20NN, PN). Dodávají zpravidla pouze konečným spotřebitelům (ot. č. 27 d). Objednávky přijímají nejčastěji telefonem nebo osobním stykem (ot. č. 30 a, d).

Obr. č. 3: Ordinační diagram CCA.



Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

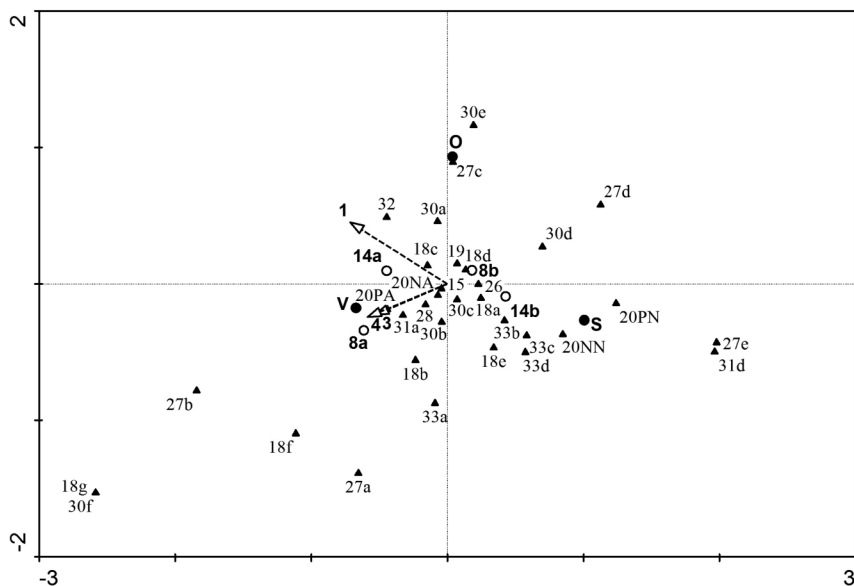
Ordinační diagram CCA. Vyneseny jsou první dvě ordinační osy, které dohromady vysvětlují 4,7 % variability v datech. První (horizontální) osa vysvětluje 3,0 % variability. Test signifikance prvních dvou os:  $p = 0,002$ ;  $F = 2,803$ . Aktivní proměnné jsou znázorněny plnými šipkami. Pro přehlednost nebyl zobrazen bod 18g [4,2; 2,3]. Vysvětlivky popisků viz tab. č. 11.

Výrobní firmy se věnují dodávkám do maloobchodu (ot. č. 27b) a zpravidla nedodávají konečným spotřebitelům (ot. č. 27d). (obr. č. 4)

Obchodní firmy dodávají často maloobchodu (ot. č. 27c). Jejich odběratelé využívají k objednávání často internet a telefon (ot. č. 30a, e). (obr. č. 4)

Firmy poskytující služby využívají i jiné formy dopravy (ot. č. 31d), než je doprava po silnici (ot. č. 31a), stejně tak hledají pro odbyt svých služeb jiné odběratele (ot. č. 27e). Svým partnerům nesdělují ani pozitivní, ani negativní výsledky svých šetření ve vzájemných vztazích (ot. č. 20). (obr. č. 4)

Obr. č. 4: Ordinační diagram CCA.



Zdroj: Vlastní výzkum (2008–2009).

Ordinační diagram CCA. Vyneseny jsou první dvě ordinační osy, které dohromady vysvětlují 4,3 % variability v datech. První (horizontální) osa vysvětluje 3,0 % variability. Test signifikance prvních dvou os:

$p = 0,006$ ;  $F = 2,028$ . Aktivní proměnné jsou znázorněny plnými kolečky. Pro přehlednost nebyl zobrazen bod 31c [1,5; 3,2]. Vysvětlivky popisek viz tab. č. 11.

Tab. č. 11: Vysvětlivky popisek symbolů použitých v ordinačních diagramech.

V	Výrobní podnik	18d	Objednávání osobně
O	Obchod	18e	Objednávání prostřednictvím internetu
S	Podnik služeb	18f	Objednávání prostřednictvím EDI
1	Počet typů výrobků / zboží / služeb	18g	Jinak
2	Podíl výrobků vyráběných na zakázku a sklad	19	Četnost vyhodnocování vztahu
3	Počet zaměstnanců	20NA	Poskytování pouze negativních informací dodavateli
4	Obrat v r. 2007	20NN	Neposkytování negativních informací dodavateli
5	Ve kterém roce byl podnik založen?	20PA	Poskytování pouze pozitivních informací dodavateli
6	Ve kterém okrese sídlí Vaše firma?	20PN	Neposkytování pozitivních informací dodavateli
7	Má podnik udělen certifikát jakosti?	21	Jakým způsobem sleduje firma děje v průběhu roku?
8a	Existuje oddělení logistiky?	22	Komu jsou předávány výsledky šetření specializovaných oddělení nebo firem?
8b	Neexistuje oddělení logistiky	23	Jak jsou sledovány logistické činnosti v případě, že je firma zapojena do logistického řetězce?
9	Na která oddělení byly předány logistické kompetence?	24	Jaká logistická kritéria jsou sledována?
10	Ve kterém roce podnik zřídil samostatné oddělení logistiky?	25	Spokojenost se systémem sledování logistických činností
11	Jakými činnostmi se oddělení logistiky ve Vašem podniku zabývá?	26	Průměrný počet odběratelů
12	Zajišťuje pro Váš podnik specializovaná firma některou z logistických činností dodavately?	27a	Dodávky pro výrobní podniky
13	Které logistické technologie a metody jste ve Vašem podniku zavedli?	27b	Dodávky pro maloobchod
14a	Logistické činnosti jsou sledovány průběžně a zapracovány do strategie firmy	27c	Dodávky pro maloobchod
14b	Logistické činnosti se řeší pouze operativně, pokud vznikne potřeba	27d	Dodávky konečnému spotřebiteli
15	Průměrný počet dodavatelů	27e	Dodávky jiným odběratelům
18a	Objednávání telefonem	28	Délka vztahu s největším odběratelem
18b	Objednávání faxem	30a	Odběratelé objednávají telefonem
18c	Objednávání e-mailem	30b	Odběratelé objednávají faxem
		30c	Odběratelé objednávají e-mailem

- 30d Odběratelé objednávají osobně
- 30e Odběratelé objednávají na internetu
- 30f Odběratelé objednávají jinak
- 31a Transport dodávek po silnici
- 31b Transport dodávek po železnici
- 31c Transport dodávek kombinovanou dopravou
- 31d Jiný způsob dopravy

- 32 % výměny sortimentu
- 33a Změny v množství v rámcových smlouvách s odběrateli
- 33b Změny v ceně v rámcových smlouvách
- 33c Změny kvality v rámcových smlouvách
- 33d Změny splatnosti faktur v rámcových smlouvách

## ZÁVĚR

Controlling je pojem, často používaný v souvislosti s řízením. Současně je ale jeho obsah a cíl interpretován různými autory dosti odlišně. Tato různorodost názorů vychází především - pravděpodobně - z dosavadní praxe autorů, kteří s ním přicházeli do styku v různých situacích a různých podnicích a kteří pak tuto svou specifickou zkušenost zobecnili, aniž by přihlédli či zdůraznili různorodé podmínky podniků, ve kterých byl controlling použit.

Je platnou zásadou, že každé řízení vyžaduje kontrolu, zpětnou vazbu, která manažerovi nebo jiné zodpovědné osobě sděluje, jak jsou její rozhodnutí realizována, a v případě výsledků odlišných od očekávaných informovala o odchylkách od původního plánu, záměru. Manažer tak může již v průběhu realizace zasahovat do procesu a provádět nápravná opatření a nečekat až na konec roku, kdy na opravné zásahy již není čas nebo je dokonce pozdě.

Controllingu nepřísluší samotná kontrola podnikových činností, ale je na něj částečně přeneseno jejich plánování, koordinace dílčích plánů, organizování a kontrola informačních toků. Podle toho mnozí autoři rozlišují strategický a operativní controlling. Strategický controlling se má podílet na zpracování strategie podniku a operativní by měl být zaměřen na zjišťování odchylek při dosahování podnikových cílů.

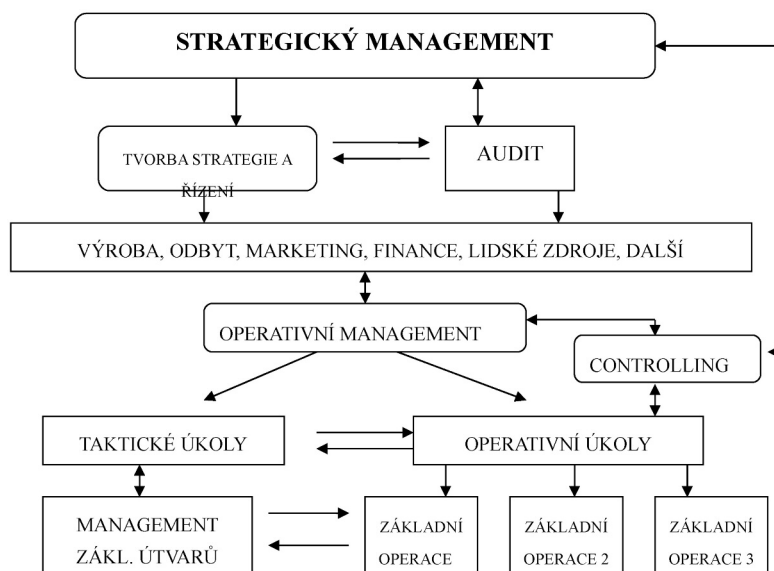
V kontrolní činnosti je třeba rozlišovat mezi audi-

tem, zabývajícím se strategickými možnostmi podniku, vytvářením strategií, a controllingem, který posuzuje plnění sledovaných cílů. Dle toho lze dělit controlling na strategický nebo operativní. Controller ale sám nic neřídí, pouze informace zjišťuje, zpracovává a předává odpovědným manažerům, kteří pak nesou zodpovědnost za provedení nutných změn.

Úkoly controllingu se budou lišit dle velikosti podniku a tudíž i velikosti kontrolního útvaru, ale i dle toho, zda podnik stále využívá tradiční způsob řízení nebo přešel na řízení podle procesů.

Logistický controlling srovnává skutečnost a plán u logistických nákladů a výkonů, tj. především u dopravy a skladování. K jednotlivým logistickým výkonům je třeba vždy přiřadit vynaložené náklady. Zde dochází často k problémům, protože kalkulace se zaměřují téměř výhradně na výrobní náklady, logistické výkony a jim odpovídající náklady nejsou přesně ohraničeny, logistické náklady ve vztahu k jednotlivým výrobkům nejsou přesně vymezeny aj. Dále se společnosti zaměřují na sledování kritérií, jejichž hodnoty jsou snadno zjistitelné, např. z podnikového účetnictví, a které jsou převážně finančního rázu. Kritéria, jako včasnost dodávek, spokojenost zákazníka s pozáručním servisem nebo kvalita a včasnost výměny informací k obchodnímu případu stojí zpravidla na okraji jejich zájmu. Přitom spokojenosti zákazníka lze dosáhnout i touto cestou. To, jak by měly fungovat informační vazby v podniku, ukazuje závěrečné schéma č. 1.

Schéma č. 1: Fungování informačních vazeb v podniku.



Jedná se o optimální stav z pohledu autorky textu. V praxi samozřejmě dochází v různých rovinách k odklonu a nedostatečnému fungování těchto informačních vazeb, které je možné odstranit vytvořením a především také tvorbou a dostupností metodiky, jak se mají v konkrétním podniku informace předávat. Jednou z možností je vytvoření směrnice o oběhu dokladů.

Lze konstatovat, že logistický audit by měl pracovat na soustavném zlepšování všech oblastí, kterých se logistické jevy dotýkají. Naproti tomu logistický controlling srovnává skutečnost a plán v logistických procesech. Lze jej provádět prostým porovnáváním zjištěných skutečností ve vztazích náklad - výkon, ale také rozbořením situace s financemi nesouvisející. Jak tato práce již naznačila, je možné vyhodnocovat spokojenost s dodavatelem - např. termíny a úplnost dodávek, pružnost reagování na změny v objednávce, kvalita dodávaného sortimentu atd. Touto činností se může zabývat jakýkoli pověřený pracovník, není třeba - zejména tehdy, pokud se jedná o menší podnik - zaměstnávat touto činností specializovaného pracovníka. Podobně lze řešit i spokojenost odběratelů firmy. Existuje pro to celá řada metod od dotazníku přes řízený pohovor nebo po neformální osobní rozhovor, ať již uskutečněný moderními spojovacími prostředky, např. telefonem, nebo v osobním styku.

Kterými jevy se může logistický controlling zabývat, je naznačeno v tab. č. 7. S ohledem na fakt, že žádná z firem v dotazníkovém šetření jak v I. fázi, tak ve fázi II. nevyužila možnost tento soubor kritérií rozšířit, mohlo by se zdát, že se jedná o úplný výčet. Při sestavování souboru těchto kritérií vycházela autorka ze své podnikové praxe, ale přesto je možné, že lze nalézt i další tato logistická kritéria ve specifickém podniku, který v dotazníkovém šetření nebyl osloven.

Podářilo se provést rozbor stavu sledování logistických kritérií u 117 podniků. Jak je vidět na obr. č. 2, je vztah velikosti firmy - ot. č. 3 a 4 (počet zaměstnanců, obrat sledované firmy) v pozitivním vztahu ke sledovaným kritériím. Větší firmy více zřizují specializovaná pracoviště, ať již controllingu, nebo logistiky, příp. logistického controllingu a více a ve větší šíři se

zabývají logistickými metodami a kritérii a jejich sledováním než firmy menší.

Z tab. č. 9 je vidět i plnění posledního cíle této práce, a to stavu sledovanosti dodavatelsko-odběratelských vztahů.

Lze konstatovat, že vytčených cílů této práce bylo dosaženo.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BRAAK, C. J. F. ter - ŠMILAUER, P. (2002 a 1998): *CANOCO Reference Manual and User's Guide to Canoco for Windows: Software for Canonical Community Ordination*. Version 4. 5 Microcomputer Power, Ithaca, New York.
2. GOLDRATT, E. M. - SCHRAGENHEIM, E. - PTAK, C. A. (2004): Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0954-8.
3. GROSS, I. (2003): *Kvantitativní metody v manažerském rozhodování*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0421-8.
4. HORVÁTH PARTNERS (2004): *Nová koncepce controllingu*. Praha: Profess Consulting. ISBN 80-72594002-2
5. KANTNEROVÁ, L. (2010): Logistický controlling - jedna z cest vedoucích k prosperitě. *Auspicia*, 7, č. 1, s. 80–85.
6. POLLAK, H. (2005): *Jak odstranit neopodstatněné náklady*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1047-1
7. PORTER, M. E. (1994): *Konkurenční strategie*. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85605-11-2.
8. ROLÍNEK, L. et al. (2003): *Teorie a praxe managementu*. České Budějovice: JU. ISBN 80-7040-613-5.
9. SIXTA, J. - MAČÁT, V. (2005): *Logistika - teorie a praxe*. Brno: CP Books. ISBN 80-251-0573-3.
10. VANĚČEK, D. (2008): *Řízení dodavatelského řetězce*. České Budějovice: JU. ISBN 978-80-7394-2.
11. VYSUŠIL, J. (2001): *Integrované názvosloví v controllingu*. Praha: Profess Consulting. ISBN 80-7259-007-3.

**Príspevek byl vytvořen s pomocí grantu Jihočeské univerzity GAJU 073/08/4.**

### ADDRESS & ©

Ing. Liběna KANTNEROVÁ, Ph.D.  
Katedra účetnictví a financí  
Ekonomická fakulta  
Jihočeská univerzita  
Studentská 13, 370 05 České Budějovice  
Czech Republic  
[kantner@ef.jcu.cz](mailto:kantner@ef.jcu.cz)



## NEW APPROACHES TO LEASE CONTRACTS REPORTING BY INTERNATIONAL REPORTING STANDARDS AUTHORS

Nové přístupy k vykazování leasingových smluv tvůrců  
mezinárodních účetních standardů

***Patrik SVOBODA***

Brno, Czech Republic

**ABSTRAKT:** This paper aims to give partial results of the analysis of existing and proposed new approaches to reporting of leases, on the side of the International Accounting Standards Board (IASB) and the Financial Accounting Standards Board (FASB), whose concepts of reporting leases have been offered for public discussion since the end of the year 2009. The paper presents author's views of the advantages and weaknesses of some of the proposed methods of reporting of lease contracts. These findings result from the performed comparisons of recording simplified specific lease contracts on operating lease from a business practice, reported according to the current IFRS methodology and the concept of the right of use, and from comparison of views of specialists, in particular those published on the IASB and FASB websites. These views were further completed by the author with partial results of the investigation of suitability of future application of these principles to SMEs (Small and Medium-sized Entities). The survey was conducted among selected Czech companies whose leaders knew the problems of reporting operating and finance leases under IAS/IFRS and were willing to study the concepts presented by the IASB and the FASB and other materials relating to leases.

*Key words:* International Accounting Standards - operating lease - finance lease - assets - liabilities - contingent rent - right-of-use concept - revenue recognition

**ABSTRAKT:** V příspěvku jsou uvedeny dílčí výsledky analýzy současných a nově navrhovaných přístupů k vykazování pronájmů výborů pro mezinárodní účetní standardy IASB a FASB, jejichž koncepty vykazování pronájmů byly koncem roku 2009 poskytnuty k veřejné diskusi. V příspěvku jsou uvedeny některé předpokládané výhody a nevýhody těchto nově navrhovaných postupů. Závěry vycházejí z analýzy zachycení zjednodušených leasingových smluv z podnikové praxe dle stávající metodiky IFRS a nově navrhované metodiky vycházející z konceptu práva užívání, dále z analýzy některých názorů odborné veřejnosti, především publikovaných na stránkách IASB a FASB. Tyto názory byly dále konfrontovány s dílčími výsledky průzkumu provedeného mezi českými SME a týkajícího se především budoucí možné aplikace těchto postupů i ve standardech pro SME. Šetření bylo provedeno mezi českými podniky, jejichž představitelé znali problematiku vykazování operativního a finančního leasingu dle IAS/IFRS a byli ochotni studovat koncepty předkládané IASB a FASB a další materiály týkající se pronájmů.

*Klíčová slova:* mezinárodní účetní standardy - finanční leasing - operativní leasing - majetek - závazky - podmíněné nájemné - koncept práva užívání - rozpoznání výnosů

### INTRODUCTION

The paper presents the results of the analysis of some new approaches to reporting operating lease proposed by the International Accounting Standards Board (IASB) and the US Financial Accounting Standards Board (FASB) with the goal to present the expected advantages and disadvantages of these new methodologies. The issue of reporting of operating leases in financial statements can be considered very important, because according to some estimates assets worth up to US\$ 1.24 trillion are leased by that form worldwide. These assets contribute significantly to

the success of lessee's business, bringing economic benefits to the lessee, however they are not recognized in lessee's statement on financial position at all according to existing national accounting adjustments and international accounting standards. Some proposed new methodologies could eliminate this shortcoming, and in addition, the common application of approaches based on the concept of the right of use on all lease agreements could remove the problem when in some contracts, the lessee intentionally records a contract as operating or financial with the intent to influence the state of assets and profit or loss.

## **METHODOLOGY AND GOAL**

This paper used the materials provided for public discussion by the Financial Accounting Standards Board and the International Accounting Standards Board within resolving their projects as well as some available opinions of professional public on this issue. At the same time, the valid international accounting standards used by subjects of public interest and the accounting standards for SMEs issued by the IASB are presented. Provisions of these regulations were compared, in particular in the field of reporting of leases, which by their nature are referred to as operating leases. The current status of reporting under the IFRS is compared with the consequences of the application of principles of some newly proposed concepts, the procedures based on the concept of reporting the right of use are in the centre of interest. Specific examples are given of the effect of reporting method on the profit or loss and balance sheet items of the lessee in individual years of lease. The author also assessed the impact of different views of the IASB and the FASB on reporting of leases when the lease term is not known in advance and leases with contingent rent, since in these cases, the approaches proposed by the IASB and the FASB differ. Owing to the fact that no opinions of Czech companies on the suitability of application of the right of use were presented in the discussion, the author conducted an online survey via the Likeex research system, in which twenty representatives of Czech companies expressed their opinions. Some conclusions of the respondents are presented in the discussion.

## **RESULTS AND DISCUSSION**

### **The current status of reporting leases under the International Accounting Standards**

International Accounting Standard IAS 17 [5], as well as part 20 of the standard for SMEs [6], as the products of the IASB and, on the other hand, the standards created by the FASB, in particular standard FASB13, divide leases to operating and financial. Lease is classified as financial if all substantial risks and rewards incidental to ownership of an asset are transferred to the lessee. In the opposite case, the operating lease is in question. Examples of risks given by the standards are: underemployed capacity of assets and associated losses, technological obsolescence of assets and uncertain stability of income, depending on economic conditions. Examples of reward are profit from the growth of the value of the asset or profit on its sale or the expectation of profitable operation over the life of the property. The finance lease is such a lease, when the lessee may use an asset that is leased virtually in the same way as if he had a title to it [2]. Unlike the Czech national accounting adjustment, the decisive feature is not the legal view of the lease contract (when an asset is reported by a legal owner), but the transfer of risks and rewards associated with the asset. If, under the

international accounting standards so happens that all the significant risks and rewards (benefits, profits, cash flows) arising from the ownership of assets are transferred to the lessee, the lease is considered financial and the leased asset in all its physical form is reported in the lessee's assets.

The essential indicators that suggest it would be a finance lease (the list, however, cannot be considered complete) include:

- transfer of ownership to the lessee by the end of the lease;
- the lessee has the option to purchase the asset after the lease at a price that is sufficiently lower than the fair value at the date of the option;
- the lease term of the lease is a substantial part of the economic life of the asset even if title is not transferred. With respect to the fact that the aforementioned standards developed by the IASB do not quantify the term „substantial part“, the US GAAP guidance is often used in practice, where 75 % of lifetime are considered a substantial part;
- at the inception of the lease the present value of minimum lease payments is equal to or greater than the fair value of the leased asset;
- the leased assets are of such specialised nature that only the lessee can use them without major modifications;
- the lessee bears the lessor's losses associated with eventual cancellation of the lease;
- gains or losses from the fluctuation in the fair value accrue to the lessee;
- the lessee is able to continue the lease for a further period at a rent that is substantially lower than market rents.

If there is any ambiguity in the classification for companies that have their securities traded on public markets, two interpretations are often used in practice - SIC 27 and IFRIC 4.

It should also be noted that the perception of leases under IFRS is wider than that of Czech and other European accounting practices, as it also includes other types of contracts, such as lending of things for a consideration, etc. On the other hand, the scope of IAS 17, as well as the scope of Part 20 of the standards for SMEs, exclude certain types of leases, such as licensing agreements for such items as motion picture films, video recordings, plays, distribution and operation of copyright works or data networks rents in relation to the volume of transmitted data are understood as providing a service.

### **The current state of reporting of operating leases**

When applying the current standard in case of leases classified as operating, a tangible or intangible asset is recognized for the entire term of the lease in the lessor's assets, who depreciates it in accordance with IAS 16 - Property, Plant and Equipment or IAS 38 - Intangible Assets Other Than Goodwill, using the chosen method of depreciation. The lessee uses the

asset, but it is not shown in his balance sheet (statement of financial position). Payments of rent are booked in costs evenly over the lease term, if no other systematic cost allocation model is found that would better reflect the course of use of the benefits of the leased asset. From the lessee's viewpoint the operating lease is essentially buying the right to use, but not in a form which would be similar to asset ownership. For this reason, the lease is recognized by the lessee as a purchase of service [8]. On the other hand, the lessor recognizes the leased asset, in this form of lease, as a natural asset in the balance sheet throughout the entire lease term and if it meets the given criteria for asset depreciation, the lessor makes depreciations in accordance with relevant standards, according to the nature of the asset. Lease payments under an operating lease shall be recognized as an expense on a straight-line basis over the lease term, unless another systematic basis is more representative of the time pattern of the user's benefit. This better method would be for example the situation where the rent is determined depending on the use of asset or production volume (mileage of a leased car, the real time of use of the leased property, etc.). These revenues do not include revenues of services, which may be insurance or property maintenance. If additional costs related to the execution of lease contract are incurred by the lessor, these costs increase the carrying amount of given asset and are charged as expense over the lease term.

The costs that may be incurred by the lessor in connection with operating lease can be divided into the following categories:

- initial direct costs incurred at the beginning of lease (the costs incurred in connection with the conclusion of lease contract, etc.) - these costs should be deferred;
- costs incurred in providing relief and other forms of incentives to make a lease contract (remission of rent for a certain period or providing certain services) - these costs are considered commercial rebates and are deferred for the entire lease term;
- costs of a leased asset during the lease (depreciation, maintenance) - they are recorded as an expense in the period when they were incurred.

According to the current international standards, the finance lease is recorded at the beginning of lease by the lessor as receivable from the lessee - partly long-term and a smaller part as short-term. The property that is leased, is derecognized from the lessor's assets as this asset is practically controlled by the lessee. For this reason it is included in the statement of financial position of the lessee. Similarly, depreciations

of the property are applied by the lessee for the lease term. From the standpoint of the lessor, the financial lease can be subdivided into two groups:

- direct type lease;
- sales type lease.

#### **Direct Type Lease**

This form of lease is made (provided) mainly by leasing companies. The companies acquire an asset in order to use the asset as the subject of finance lease, while they do not achieve any sales or distributor profit from the transaction. Their income is thus only the financial revenue in the form of interest over the lease term. The amount of reported receivable at the beginning of lease is equal to the net investment in the lease, which corresponds to a gross investment in the lease less unrealized financial revenue. The gross investment in the lease includes the sum of minimum lease payments (excluding insurance and similar payments) to be held for the duration of the lease and increased with an unguaranteed residual value of the asset in question. To allocate unrealized revenue, the lessor should use an interest rate that will guarantee a fixed rate of return required of his outstanding net investment over the lease term. The size of interest in a particular period is determined by a multiple of the chosen interest rate and the current amount of outstanding net investment. Costs directly attributable to the lease contract are included in the initial valuation of lease receivable, and are then recognized in profit and loss statement, simultaneously with recognizing respective interest revenues.

Individual payments received from the lessee during the lease term are then divided in the following parts:

- lease payment which is further divided into:
  - a part to reduce receivable, and
  - financial revenue;
- possible contingent rent - it is such part of lease payments which is negotiated variably under contract. For example, in case of lease of premises, it can be based on a percentage of benefits achieved (e.g. revenue, profit), possibly depending on market interest rate, etc.
- payments for services provided (insurance, etc.).

Unrealized interests are gradually booked to revenues over the lease term so that the interest rate is constant. Thus, it is not possible to divide the finance revenues by the number of years of the lease and always allocate the same amount to revenues.

For the sake of clarity a possible accounting for a finance lease by the lessor is shown in the following table:

**Table No. 1:** One of possible recording of a finance lease by the lessor in accordance with applicable law.

Transactions	Debit	Credit
Purchase of land, machinery, equipment or intangible asset	Land, machinery, equipment, intangible assets	Trade payables
Lease of leased subject	Gross debt (gross investment in the lease)	Land, buildings, equipment, intangible assets
		Unearned interest income
Payment to suppliers	Trade payables	Cash
Lease payment		
a) Payment of debt	Cash	Gross debt
b) Interest	Unearned income	Interest (revenue)
Revenue for services rendered in connection with the leased property	Cash	Revenue from services

#### Sales Type Lease

Manufacturers or businessmen who are also providers of financial lease, report the sale of asset, which is the subject of finance lease, in accordance with the procedures for recording direct sales. These businessmen are familiar with manufacturing or acquisition cost of given asset and also know its selling price. Finance lease of asset results in two types of manufacturer's or vendor's revenues, namely:

- revenues from the sale of the asset being leased in the normal selling price, taking into account possible trade discounts, and
- financial revenue(interest) throughout the lease term.

Return on sale should be reported at the lower of the following values:

- fair value of asset;
- present value of lease payments attributable to the lessor, calculated using a market interest rate.

To record this type of lease, the following methods may be used:

- Accrual Method, which shows profits from sales at the moment of sale;
- Installment Method, which records profits depending on the amount of payments received;
- Cost Recovery Method, which reports earnings on sales only at the time when the payments received exceed the costs of seller.

In the event that the transaction does not seem risky, it is possible to recommend the accrual method, where the profit generated from sales is recognized immediately upon lease inception. Compared with the previous posting in Table 1, revenue from the sale of assets appears in the second line of the credit side along with unearned interest income when the sales type lease is used.

#### Requirements for reporting changes in the operating lease and possible accounting solutions

Currently, the voices that promote reporting of both finance lease and operating lease in the lessee's

assets are growing stronger. The reason is the consistency with the overall philosophy of international standards, i.e. to recognize all property that brings economic benefits, irrespective of the question of legal ownership, as an asset in the statement of financial position. Whether the operating lease is recognized in the assets of the lessee or lessor is very important in terms of information needs of users of financial statements, as very significant amounts can be in question. If it is generally accepted that the asset in case of operating lease is posted in the lessee's assets, it is necessary to solve the question whether the asset should be recorded as an intangible asset (the right to use) or as the asset according to its nature (tangible or intangible asset), or whether to use any other way of recording and, of course, the question of valuation of that item is also substantial. The International Accounting Standards Board (IASB) and the American Financial Accounting Standards Board (FASB), as the authors of the international accounting standards, published a joint discussion paper which presented their preliminary views on accounting for leases, thereby initiating a public discussion on this topic [8]. In this discussion, it is considered that any lease (financial and operating) should be recognized in the balance sheet (statement of financial position) of the lessee, because (with certain limitations) it always meets the definition of assets (as an economic source controlled by reporting entity in the wider concept, which resulted from past events, can produce economic benefits and the entity is able to be measure it reliably). Likewise, the lessee's balance sheet should reflect a certain liability expressing a certain obligation to pay lease payments (as outflow of resources). In contrast, the lessor should express receivable from leasing operation and possibly liabilities from leasing contract. Currently, the right-of-use model, recommend by their authors for reporting both operating and finance lease, is most discussed. According to this model, the lessee expresses an asset in the form of the right to use



property for the lease term and the obligation to pay rent at the beginning of the lease. On the contrary, the lessor recognizes the property and liabilities arising from the leasing contract. At the beginning, the lessee recognizes the right to use the subject of lease in his assets (rather than the full value of the leased asset) and recognizes a debt in his liabilities, both items are measured at the present value of minimum lease payments. Lessee's incremental borrowing rate is used for discounting of both items. The right of use is then depreciated, using either a shorter period of the lease contract and economic life, or - if purchase of asset is expected at the end of the lease - for a total economic life of the asset. The liability, initially recognized in the present value of lease payments is subsequently reduced simultaneously with the payments made, while the interest is included in the lessee's costs, for using the lessee's incremental

borrowing rate. Unlike the FASB, the IASB permits possible reassessment of borrowing rate. The impact on the lessee's financial statements may be shown by transfer of the operating lease contract on the following concept - the subject of lease for a fixed period of four years is the real property, with annual rent of CZK 480 000. The lease contract, which would be operating lease under the current IFRS standard, is non-cancellable, but the property cannot be bought after the lease is terminated. It is abstracted from indirect taxes.

From Table No. 2 it is clear that balance sum (assets and liabilities) is influenced by the proposed accounting methodology, profit or loss is much the same in both models of reporting (it depends on depreciation of the right of use), the costs are only shown in other group of costs (operating or financial costs).

**Table No. 2:** The model of the right of use for a simple contract in individual years of lease.

Year (closing day)	Liability to pay (CZK)	Rent paid in the year (CZK)	Of which liability reduction (CZK)	Interest in a given year (CZK)
0	1 702 056			
1	1 307 159	480 000	394 897	85 103
2	892 517	480 000	414 642	65 358
3	457 143	480 000	435 374	44 626
4	-	480 000	457 143	22 857

Source: Own calculations. The lessee's incremental borrowing rate is 5 %.

**Table No. 3:** Comparison of the impact of the current method of reporting and the model of the right of use for a contract with fixed parameters (in CZK).

Effect on balance sheet (statement of financial position) and profit and loss statement	Year 1		Year 2		Year 3		Year 4	
	Proposed model	Current method	Proposed model	Current method	Proposed model	Current method	Proposed model	Current method
Asset (the right of use asset)	1 307 159	0	892 517	0	457 143	0	0	0
Liability (to pay rent)	1 307 159	0 517	892 143	0	457	0	0	0
Depreciation of the right of use	394 897	0 642	414 374	0 143	435	0	457	
Interest	85 103	0	65 358	0	44 626	0	22 857	
Cost of service	0	480 000	0	480 000	0	480 000	0	480 000
Total cost	480 000	480 000	480 000	480 000	480 000	480 000	480 000	480 000

Source: Own calculations.

For these contracts, no difference would occur in the measurement of assets and liabilities by the FASB and IASB. A somewhat different situation would arise, if it were a contract signed for two years, with possibility of extension for another two years. In this case, the

lessee (and the lessor, on the other hand) would have to judge whether a future extension of the contract would occur or not. While the FASB advises in such cases to always come out of the most likely option, the IASB is working with an estimated probability of individual



states. It is obvious that under this IASB approach, the valuation of a contract made for six years and a contract made for two years and renewed twice would be different, which may not be received positively in case of contracts with a great likelihood of renewal. The same problems arise in the valuation of items of lease contracts, where the rent is composed of a fixed part and a variable part, derived e.g. from income achieved or another indicator - the so-called contingent rent. While these items are completely excluded from the value of minimum lease payments and are not recognized as assets and liabilities, and are recognized therefore as operating costs in the period in which they are incurred according to the current principle of reporting the lease, in the new proposed model there are arguments for their inclusion in the valuation of the liability to pay rent. The approaches of

the IASB and the FASB are different again. The IASB advocates calculating the weighted average of estimated contingent payments based on expected probability of individual states, the FASB advocates again the use of the most likely option. It is clear that the FASB approach will bring lower demandingness to reporting unit, and perhaps it will also enhance the clarity of financial statements to users. The different impact of both approaches to the initial valuation of assets and liabilities can be illustrated on the example of operating lease of premises (a retail unit) for four years when the lessor requires payment of fixed rent of CZK 240,000 per annum and a variable payment of 10 % of the revenues on sales. Payments are always made at the end of year, the lessee's incremental borrowing rate is 5 %. The results of the comparison are clearly shown in Table No. 4.

**Table No. 4:** Lease with agreed contingent rent.

Revenue margin (estimated)	2,8-3,6 mil CZK	3,6-4,4 mil CZK	4,4-5,2 mil CZK	5,2-6,0 mil CZK	6-6,8 mil CZK
Probability of achieving the revenue margin in year 1 (%)	60	20	10	5	5
Probability of achieving the revenue margin in year 2 (%)	45	25	15	10	5
Probability of achieving the revenue margin in year 3 (%)	31	33	19	11	6
Probability of achieving the revenue margin in year 4 (%)	21	49	18	7	5
Fixed amount of rent in CZK paid annually in years 1-4 of lease (undiscounted)	240 000				
Fixed amount of rent for 4 years (undiscounted)	960 000				
The variable portion of the rent calculated as proposed by the IASB	$\begin{aligned} & ((3,2\text{mil}.0,6+4\text{mil}.0,2+4,8\text{mil}.0,1+5,6\text{mil}.0,05+ \\ & 6,4\text{mil}.0,05)*0.1)/1.05+(3,2\text{mil}.0,45+4\text{mil}.0,25+ \\ & 4,8\text{mil}.0,15+5,6\text{mil}.0,1+6,4\text{mil}.0,05)*0.1)/1.05^2 \\ & +((3,2\text{mil}.0,31+4\text{mil}.0,33+4,8\text{mil}.0,19+5,6\text{mil}.0,11 \\ & +6,4\text{mil}.0,06)*0.1)/1.05^3+((3,2\text{mil}.0,21+4\text{mil}.0,49 \\ & +4,8\text{mil}.0,18+5,6\text{mil}.0,07+6,4\text{mil}.0,05)*0.1)/1.05^4 \\ & = 1\,439\,423 \end{aligned}$				
The variable portion of the rent as proposed by the FASB	$(3,2\text{mil}*0,1)/1,05+(3,2\text{ mil }*0,1)/1,05^2+(4\text{mil}*0,1)/1,05^3+(4\text{mil}*0,1)/1,05^4 = 1\,269\,627$				
Total initial measurement of assets and liabilities as proposed by the IASB	$240\,000/1,05+240\,000/1,05^2+240\,000/1,05^3+240\,000/1,05^4+1\,439\,423 = 2\,290\,451$				
Total initial valuation of assets and liabilities as proposed by the FASB	$240\,000/1,05+240\,000/1,05^2+240\,000/1,05^3+240\,000/1,05^4+1\,269\,627 = 2\,120\,655$				

Source: Own calculations.

I agree that certain contingent amounts should be included in the lessee's obligations to pay rentals. However, I think that the treatment of contingent rental payments should depend on the nature of the contingency. I suppose that a probability weighted estimate is appropriate because of consistency with how some other liabilities are accounted and with standard IAS 37. Otherwise it could be difficult to apply the estimates

reliably, particularly in a start-up activities etc. Some experts, as for example Lehner [10] consider that for entities with wide spread leasing activities creation of an accounting and reporting solution that follows either of the two Boards' proposals would be extremely challenging, costly, and possibly impracticable. They recommend to exclude contingent rentals from the initial measurement of the usage right and lease

obligation. Contingent rentals should be remeasured and adjusted prospectively only upon removal of the contingency or a triggering event such as a modification of the lease similar to present treatment under straight-line operating lease expense recognition rules according to this expert.

The submitted material deals more with the issue of the lessee's reporting and the lessor's issue is resolved only marginally. Based on the logic of the method of the right of use, two possible accounting methods could be applied in principle to record the lease:

#### **I - Lease contract transfers a certain part of the leased property**

In this approach, the lessor exchanges the entire leased property, or its part (if the property is returned to the lessor) for the right to receive lease payments during the lease term. In addition, he retains the right to control a part of the value of asset at the end of the lease contract. This exchange thus results in derecognition of assets and the creation of a receivable as a non-financial asset and possibly the creation of a residual value (non-financial property). The advantage of this procedure would be the consistence with practices applied in the US GAAP for sales-type lease and the analogy with the procedures applied for finance leases according to the IFRS. The lessor would not report any liability, as there is not a guaranteed outflow of economic resources. The application of this approach assumes that the right to use property is separable from the underlying physical asset, whereas the lessor has retained the right to use the leased property after the lease. However, the lessor lost the right to use property during the operating lease. The receivable arising from the lease meets the requirements for the asset according to a conceptual framework, as it is unconditional and the lessee can only avoid payments to the lessor by violation of the rules of the contract. The lessor continues to control the asset after termination of the operating lease and future economic benefits will flow to the entity (e.g. on the basis of re-lease or sale), which is the reason for reporting of the residual value of leased property in assets.

#### **II - A new right and a new liability are created by lease contract**

Another possible approach to the recognition of the lease is to assume that the lessor did not lose effective control over the leased property and therefore the property is not derecognized from the lessor's assets for the lease term. On the other hand, the lessor is bound to let the lessee use property for the operating lease term, which would constitute a reason for reporting a liability (it is a certain, unconditional outflow of resources). Of course, in this case, the lessor also has a receivable (an unconditional right to collect payments). Some economists and companies, as for example Dutch Accounting Standards Board [11] think, that this liability do not meet the criteria in Conceptual Framework.

The second approach is recommended by IASB for recording of contracts when the lessor retains exposure to significant risks or benefits associated with the underlying asset during or after the expected lease term. I suppose, that only one mode should be used for lease recording on the side of lessor. I prefer the first model - model of full or partial derecognition, because it is consistent with principle used by lessee - principle that asset „right of use“ consist of more units.

It is obvious that in a number of lease contracts the amounts of rent paid by the lessee during the lease term differ from initial estimates of the lessee or lessor. The lessee and the lessor must always deal with some uncertainty - it is not certain whether the lease will be extended, there is a risk of termination of lease, lessor's bankruptcy, it is doubtful whether the call option will be exercised, etc. At the beginning the lessee must record the obligation to pay rent (if he wants to recognize liability in one amount) for a specified estimated period of lease. To propose this most probable option the reporting entity should not take into consideration intentions and reality of previous contracts, etc. In order to reflect faithfully the reality in financial statements, the reporting entity should always evaluate all the circumstances leading to any change of lease term and remeasure the reported obligation to pay rent and carrying amount of the reported right. Thus the method of subsequent modifications („catching-up approach“) in cases when changes in facts or circumstances indicate that there is a significant change in the liability to make lease payments or in the right to receive lease payments arising from changes in the lease term or contingent payments would represent an entirely new element in lease reporting. A major issue then is whether these changes due to changes in estimated future cash flows should be reflected in profit or loss or otherwise. In addition, an estimate of the lessee's intention, of course, may vary on the side of the lessee and the lessor. It is evident that the newly proposed methods would eliminate the need to think of all lease contracts, whether they are financial or operating, and to report them accordingly. On the other hand, the disadvantage of the proposed new practices is especially their laboriousness (review of estimates and intention of accounting entity is necessary).

### **CONCLUSION AND DISCUSSION**

The issue of leases is a very complex area in which it is difficult to find generally acceptable accounting treatment. In particular, in accounting entities that are the subjects of public interest, the opinion starts to prevail that it is appropriate, because of space comparability, to report the operating lease in the lessee's statement of financial position, both in the liabilities and assets. The solutions proposed by the IASB and the FASB try to eliminate the subjective view of lease classification, therefore, often controversial classification between operating and finance leases according to the

current needs of reporting entity. On the other hand, many reporting units rightly object that the presented solution is rather complicated, especially for the need of frequent review, and it would burden excessively the accounting entity with respect to the information benefits obtained from the financial statement. This problem could be even more pronounced in smaller entities in case of future modifications of the standards for SMEs. The investigation made by the author in these SMEs has confirmed that the application of the concept of the right to use on the operating lease contracts would be time and labour consuming for the accounting entity - lessee. For this reason, it seems inappropriate to apply this concept to all contracts. Respondents explicitly reject the application especially to very short-term lease contracts made for several months. 70 % of respondents believe that the obligation to report an operating lease contract by such complicated method instead of the usual easy accounting solutions could reduce the interest in operating lease in many lessees. The survey conducted in Czech SMEs has confirmed evident resistance to a mere transition to the principle of transfer of risks and rewards associated with the lease (65 % do not consider use this principle necessary for the most SMEs). Similarly, 70 % of respondents cannot see a significant problem if there were any other lease arrangement for entities reporting according to full standards and according to the standards for SMEs. A similar view was presented by Leaseurope on its website [9]. The company cannot see the need to approach all lease contracts identically. The reason is that the lease of real property (which usually has a longer lease term, a higher rent, more frequently negotiated contingent rent, sale and leaseback transactions, etc.) and the lease of movables differ significantly. According to Bosco [1] equipment leases are a minor part of the operating lease market in the U.S. About 81 % of equipment leases by dollar volume are less than \$5 million, primarily being leases of computers (22 %), cars/trucks (16 %) office equipment (12 %), and medical equipment (7 %) with short terms, leased mostly to small and medium sized companies. Costs of using of these new principles would be inadequate. That is why, it is recommended to apply the proposed model only to significant contracts. The Hong Kong Association of Banks [5] considers, that right-of-use concept should be applied only on core assets (assets without which a business cannot carry on its main activity). Moreover Ernst & Young [3] can see one major obstacle for the future application of this concept in practice, in the differentiation of operating lease and a purchase of service (e.g. the use of a part of data network).

## REFERENCES

1. BOSCO, W. (2010): Leasing 101. Comment on the IASB ED. [online]. [cit. 2010-11-16]. <http://www.ifrs.org/Current+Projects/IASB+Projects/Leases/ed10/cl/CL14.htm>

2. DVOŘÁKOVÁ, D. (2009): Finanční účetnictví a výkaznictví podle mezinárodních účetních standardů IAS/IFRS. Praha: Computer Press. 338 s. ISBN 80-251-1085-0.
3. Ernst & Young (2009): Proposed lease accounting model - a step too soon? In: IFRS Outlook 8/2009. [online]. [cit. 2010-09-15]. [http://www.ey.com.au/Publication/vwLUAssets/IFRS\\_Outlook\\_August\\_2009/\\$FILE/pdf\\_ifrs\\_0809.pdf](http://www.ey.com.au/Publication/vwLUAssets/IFRS_Outlook_August_2009/$FILE/pdf_ifrs_0809.pdf)
4. Hong Kong Association of Banks (2010): Comments on IASB Project - Leases. [online]. [cit. 2010-12-03]. <http://www.ifrs.org/NR/rdonlyres/5EDB7082-B9D7-43AA-937A-52E6D64307BA/0/CL93HKAB.pdf>
5. IASB (2009): *A Guide through International Financial Reporting Standards (IFRSs)*. London: IASC Foundation Education. 2826 pp. ISBN 978-1-905590-68-1.
6. IASB (2010): *IFRS for SMEs*. [online]. [cit. 2010-09-15]. <http://eifrs.iasb.org/eifrs/sme/en/IFRSforSMEs2009.pdf>
7. IASB, FASB Leases (2009): *Exposure Draft*. [online]. [cit. 2010-11-12]. <http://www.ifrs.org/NR/rdonlyres/C073C9E95-822E-4716-81ED-04B9CC4943BE/0/EDLeasesStandard.pdf>
8. KRUPOVÁ, L. (2009): *IFRS: Mezinárodní standard účetního výkaznictví. Aplikace v podnikové praxi*. Stav k 1. 1. 2009. Praha: VOX. 804 s. ISBN 978-80-86324-76-0.
9. Leaseurope (2010): Comment on IASB/FASB project (Leases) [online]. [cit. 2010-10-15]. <http://www.leaseurope.org/uploads/documents/positions/pp100125.pdf>
10. LEHNER, U. (2010): Deutsche Telecom: Discussion Paper „Leases - Preliminary Views“ [online]. [cit. 2010-11-15]. <http://www.ifrs.org/Current+Projects/IASB+Projects/Leases/DPMar09/Comment+Letters/CL24.htm>
11. MUNNIK, H. (2010): *Comment on the IASB ED Leases of Dutch Accounting Standards Board*. [online]. [cit. 2010-10-15]. <http://www.ifrs.org/Current+Projects/IASB+Projects/Leases/ed10/cl/CL55.htm>

## ADDRESS & ©

Ing. Patrik SVOBODA, Ph.D.  
 Department of Accounting and Taxes  
 Faculty of Business and Economics  
 Mendel University  
 Zemědělská 1, 613 00 Brno  
 Czech Republic  
[patrik.svoboda@mendelu.cz](mailto:patrik.svoboda@mendelu.cz)

---

## VÝVOJ VÝNOSU A RIZIKA U VYBRANÝCH FINANČNÍCH FIREM, KÓTOVANÝCH NA BURZE CENNÝCH PAPIRŮ NYSE

Development of Profit and Risk of Selected Financial Companies Listed  
on Stock Exchange NYSE

*Daniel KOPTA - Martin MARŠÍK*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRAKT:** V předloženém článku je analyzován vývoj výnosu a rizika v sektoru „Financials“ na burze cenných papírů NYSE. Práce se zaměřuje na situaci v době vypuknutí finanční krize v říjnu 2007. Z šetření vyplývá, že se průměrný výnos akcií finančního sektoru v předkrizovém období zvyšoval, a zároveň klesala volatilita trhů. To svědčí o tom, že investoři nedostatečně reagovali na zprávy o možné finanční krizi. Po vypuknutí finanční krize byl propad sektoru financí výraznější než propad hlavního indexu, ale zároveň tento segment trhu regeneroval rychleji. Zároveň došlo k výraznému nárůstu volatility. Hodnoty ukazatelů rizika finančních trhů přitom zůstávají vysoké i po zvratu trhu v býčí trend (od března 2009).

*Klíčová slova:* akciové trhy - výnosnost - riziko - volatilita - finanční krize

**ABSTRACT:** In the presented article the evolution of returns and risks in the sector „Financials“ on the stock exchange NYSE is analyzed. The work focuses on the situation during the financial crisis in October 2007. The survey shows that average stock returns of the financial sector increased in the pre-crisis period while decreasing volatility of the markets. This suggests that investors responded inadequately to reports of possible financial crisis. After the financial crisis, the collapse in the finance sector more pronounced than the drop in the main index, but at the same time this market segment regenerated faster. Simultaneously there was a significant increase in volatility. However, the values of risk indicators of financial markets have remained high even after the reversal of the bull market trend (since March 2009).

*Key words:* stock markets - profitability - risk - volatility - financial crisis

---

### ÚVOD

Současná finanční krize měla svůj původ ve finančním sektoru ekonomiky USA. Banky, tvořící hlavní složky tohoto odvětví, neuváženě půjčovaly finanční prostředky (zejména v oblasti hypoték), zároveň docházelo k sekuritizaci tohoto dluhu. To způsobilo přesun krize i do jiných složek ekonomiky. Cílem předloženého článku je analyzovat vývoj výnosu a rizika u dvaceti hlavních komponentů sektoru „Finance“ na burze cenných papírů NYSE v období před krizí, v jejím průběhu a v období regenerace trhů. Vedle výše rizika byla sledována i jeho struktura. Dílčím cílem práce bylo ověřit pracovní hypotézu, že v průběhu krize nedochází k výraznému nárůstu koeficientu *beta* a nárůst systematického rizika sledovaného sektoru je proporcionální nárůstu rizika trhu.

### METODIKA

Výběrový soubor tvořilo 20 společností kótovaných na NYSE v sektoru „Financials“. Zkoumány byly akcie s tržní kapitalizací větší než jedna miliarda

amerických dolarů (k X. 2010). Jako srovnávací základna slouží jednak vývoj v předkrizovém období (od října 2002) a jednak vývoj ostatních akcií, vyjádřený indexem SP500. [5, 4]

Konkrétně se jednalo o tyto společnosti: AFL, BAC, BK, COF, DDR, EQR, FCX, GS, HCP, JNS, JPM, KIM, LNC, MET, PGR, PRU, SPG, TROW, USB, WFC.

Sledované období (roky 2001 až 2009) bylo rozděleno na tři dílčí etapy. Primárně byla sledována data od počátku října 2007 do konce října 2010, tj. období po vypuknutí finanční krize. Jako kontrolní a srovnávací byla stanovena dvě období: první kontrolní etapa trvala od počátku srpna 2001 do konce srpna 2004, druhá od počátku září 2004 do počátku října 2007. K rozdělení srovnávacího období vedla primárně rozdílná charakteristika vývoje v obou etapách, rozdělení však také umožnilo snadnější komparaci jednotlivých etap (standardní metodika předpokládá u většiny ukazatelů 36 měsíčních údajů). V rámci „krizového“ období byla vyčleněna ještě dílčí etapa od října 2007 do počátku března 2009. Toto období umožnilo popsat situaci



v době nejvýraznějšího poklesu akciového trhu, na druhé straně kratší délka etapy umožňovala výpočet jen omezeného množství burzovních ukazatelů.

Vývoj vybraných společností byl charakterizován pomocí těchto ukazatelů: průměrný výnos, celková volatilita, systematická (tržní) volatilita, nesystematická (jedinečná) volatilita, variační koeficient a koeficient *beta* (1). Tyto hodnoty byly vypočteny pro každou ze sledovaných akcí a následně zprůměrovány. Zpracované hodnoty tak představují průměrné hodnoty sledovaných veličin souboru, nikoli hodnoty průměrného podniku. Tvorba hypotetického průměrného podniku by vedla k efektu diverzifikace a k odčerpání části nesystematického rizika. Vedle průměrných hodnot byly sledovány i extrémní hodnoty a jejich variační rozpětí. Uvedené ukazatele byly počítány v souladu s používanou metodikou vždy z 36 měsíčních výnosů.

Variační koeficient je používán v případě komparace akcí s různým průměrným výnosem a je v práci počítán jako podíl rizika a průměrného výnosu.

Systémová složka volatility byla vypočtena součinem koeficientu determinace (mezi akcí a trhem) a rozptylu analyzované akcie. Nesystémová složka rizika byla dopočtena jako rozdíl celkového rozptylu

a rozptylu způsobeného systematickým rizikem. Ve všech případech byly (z důvodu komparace) výsledné rozptyly opět převedeny na směrodatnou odchylku.

Koeficient *beta* byl zjištěn jako podíl kovariance výnosnosti trhu a příslušné akcie k tržnímu rozptylu (2).

$$\beta = \frac{\text{cov}(i,t)}{\sigma_t^2} = \frac{K_{it}\sigma_i\sigma_t}{\sigma_t^2}$$

kde:

cov(i,t) = kovariance příslušné akcie;

$K_{it}$  = korelační koef. mezi výnosností individuální akcie a výnosností akcí na trhu;

$\sigma_i$  = směrodatná odchylka výnosnosti individuální akcie;

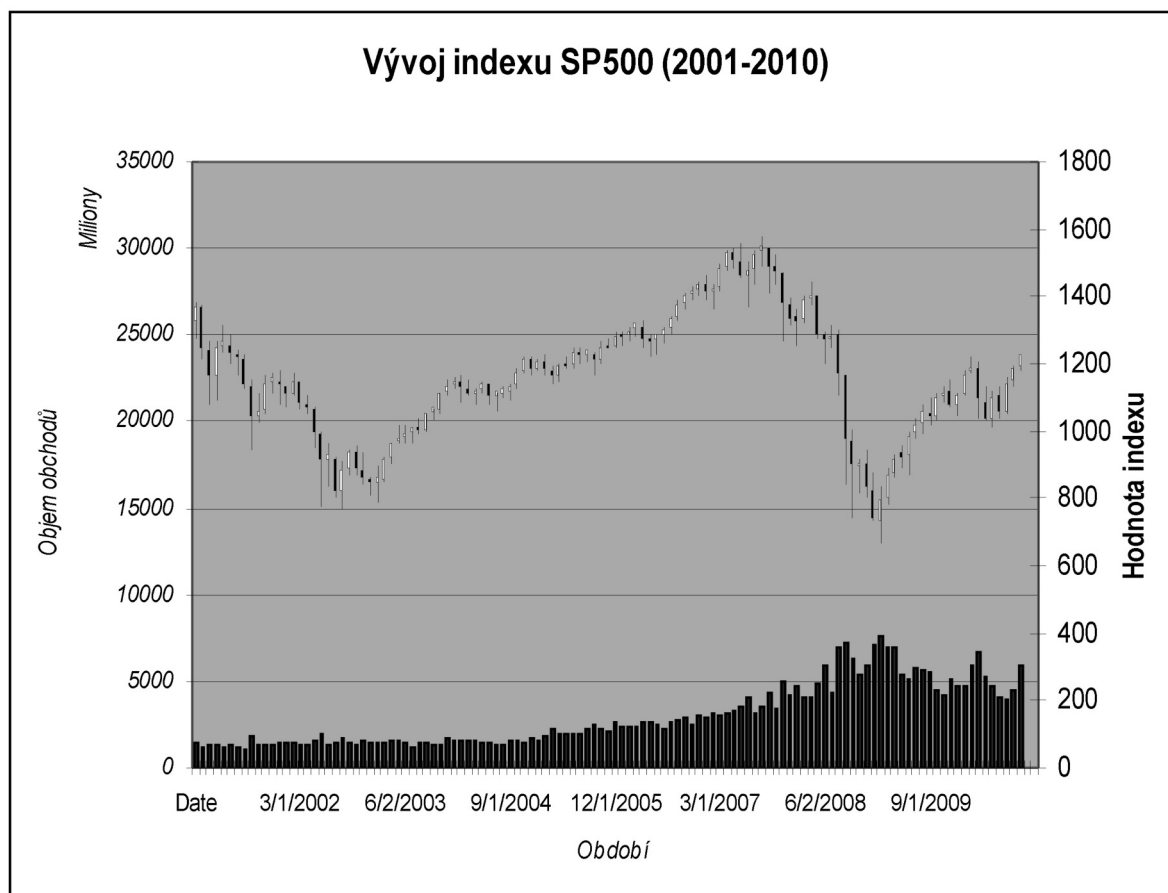
$\sigma_t$  = směrodatná odchylka výnosnosti tržního portfolia;

$\sigma_t^2$  = rozptyl výnosnosti tržního portfolia.

Pracovní hypotézou přitom bylo, že v průběhu krize nedochází k výraznému nárůstu koeficientu *beta* a nárůst systematického rizika sledovaného sektoru je proporcionální nárůstu rizika trhu. Tento předpoklad vychází z teorie efektivního trhu. [1]

## VÝSLEDKY A DISKUSE

Graf č. 1: Vývoj indexu S&P 500 v období 2001–2010.



Zdroj: <http://finance.yahoo.com>.



Ačkoli se o možném propuknutí finanční krize hovořilo již řadu měsíců před jejím skutečným nástupem, z tab. č. 1 je zřejmé, že na tuto skutečnost trhy dostatečně nereflektovaly. Období posledních 36 měsíců před krizí je spojeno s výrazným nárůstem hodnoty indexu SP500 - viz graf č. 1 a tab. č. 1 (nárůst výnosu z 0,28 % na 0,9 %) - i tržní kapitalizace sledovaných firem. Variabilita byla přitom nejnižší za celé sledované období (pokles rizika z 4,38 % na 2,13 %). K těmto jevům docházelo dokonce i u finančního sektoru, kde se o možných problémech hovořilo nejdůrazněji. Finanční sektor dosahoval v předkrizovém období výrazně nadprůměrných výnosů. Zatímco průměrná měsíční výnosnost indexu SP500 dosahovala 0,90 %,

průměrný měsíční výnos podniků z finančního sektoru dosáhl 1,42 %. Žádná ze sledovaných firem přitom nevykazovala záporný výnos.

Ukazatele volatility finančních firem však odpovídaly zvýšenému riziku. Riziko (měřené směrodatnou odchylkou) kolísalo od hodnoty 2,14 % po hodnotu 9,89 %, průměrná hodnota přitom činila 5,23 %. Riziko indexu bylo přitom nepatrně nižší než hodnota nejméně rizikové firmy ze sledovaného finančního sektoru (volatilita indexu SP byla 2,13 %).

Průměrná měsíční volatilita v období X. 2002 až X. 2004 dosahovala 6,77 %, v období 36 měsíců před krizí činila 5,23 %.

**Tab. č. 1:** Výnosnost a volatilita vybraného sektoru období 1. 8. 2001–30. 10. 2010.

Období	Ukazatel	Index SP500	Odvětví financí			
			Průměrná hodnota	Maximální hodnota	Minimální hodnota	Rozpětí
30. X. 2010	1. X. 2007					
	Průměrný výnos	-0,44%	0,38%	1,55%	-0,12%	1,67%
	Riziko	6,19%	13,87%	25,31%	4,77%	20,54%
	Systematická volatilita	6,19%	9,11%	17,34%	1,30%	16,04%
	Nesystematická volatilita	0,00%	10,25%	18,44%	4,59%	13,85%
	Koeficient <i>beta</i>	1	1,65	3,31	0,5	2,81
1. III. 2009	1. X. 2007					
	<i>z toho</i>					
	Průměrný výnos	-3,62%	-5,34%	-1,03%	-11,08%	10,05%
	Riziko	5,62%	13,69%	20,61%	6,13%	14,48%
30. IX. 2007	1. X. 2004					
	Průměrný výnos	0,90%	1,45%	4,23%	-0,17%	4,40%
	Riziko	2,13%	5,23%	9,89%	2,14%	7,75%
	Systematická volatilita	2,13%	2,48%	4,37%	0,15%	4,22%
	Nesystematická volatilita	0,00%	4,73%	8,88%	2,19%	6,69%
	Koeficient <i>beta</i>	1	1,27	2,07	0,3	1,77
30. IX. 2004	1. VIII. 2001					
	Průměrný výnos	0,28%	1,58%	4,17%	-0,05%	4,22%
	Riziko	4,38%	6,89%	13,76%	2,60%	11,16%
	Systematická volatilita	4,38%	2,17%	9,16%	0,53%	8,63%
	Nesystematická volatilita	0,00%	5,47%	11,32%	2,55%	8,77%
	Koeficient <i>beta</i>	1	1,24	2,09	0,22	1,87

Zdroj: <http://finance.yahoo.com>, vlastní výpočty.

V říjnu 2007 dosáhly trhy svého maxima. Následoval prudký pokles. Medvědí trh trval až do počátku března 2009, poté následovalo částečné oživení, které trvá doposud (říjen 2010).

Propad cen akcií finančního sektoru byl výraznější než propad cenných papírů jiných odvětví. Zatímco akciový index ztrácel mezi říjnem 2007 a březnem 2009 průměrně 3,62 % měsíčně, měsíční pokles hodnoty akcií finančního sektoru byl téměř o 2 procentní body výraznější (5,34 %).

Nejohroženější společnost přitom ztrácela měsíčně 11,08 % své tržní kapitalizace. Žádné z akcií se přitom nepodařilo během propadu udržet v černých číslech. Ztráty nejuspěšnější akcie dosahovaly 1,03 % měsíčně.

Medvědí trh byl zároveň spojen s výrazným rozkolísáním volatility. Ta u finančního sektoru vzrostla z 5,23 % na 13,87 %.

Zajímavá je rychlost, s jakou se finančnímu sektoru podařilo vyrovnat s následky finanční krize. Průměrný výnos na akciovém trhu v období X. 2007 až X. 2010 byl záporný a případný investor by ztrácel - 0,44 % hodnoty svých akcií měsíčně. Naproti tomu se finančnímu sektoru podařilo od března 2009 vyrovnat ztráty a průměrný výnos za toto období byl 0,38 %. Pouze jedna ze sledovaných 20 společností doposud nevyrovnala ztráty způsobené krizí. Nejnižší dosažený výnos byl -0,13 %. I tuto hodnotu však lze pokládat, v porovnání s indexem, za úspěšnou. Finanční sektor,

který stál na počátku krize, z recese vyvázl nejrychleji a brzy docílil návratu k původní výnosnosti (na rozdíl od většiny světové ekonomiky). Získané výsledky mohou být částečně ovlivněny skutečností, že sledované podniky patřily k subjektům s největší tržní kapitalizací v sektoru. U takto velkých podniků lze předpokládat výraznější finanční rezervy. Nezanedbatelné může být také vědomí finančních investorů a spekulantů, že u takto velkých podniků s rozhodujícím vlivem na globální ekonomiku lze předpokládat zásah státu v případě významných finančních problémů.

Jak již bylo řečeno výše, nástup finanční krize byl spojen s nárůstem volatility. Její hodnota ve finančním sektoru vzrostla z hodnoty 5,23 % na hodnotu 13,87 %. Nárůst volatility ostatních sektorů byl méně výrazný. Riziko indexu SP500, měřené směrodatnou odchylkou měsíčních výnosů, vzrostlo z 2,13 % na 6,19 %.

Pro investiční rozhodování na burze cenných papírů je důležité sledovat nejenom absolutní výši rizika, ale i jeho členění a původ. Rozhodující je přitom rozdělení rizika na systematickou část (způsobenou vývojem ekonomiky) a nesystémovou část (způsobenou vývojem odvětví, nebo rozhodnutím managementu). V sektoru finančnictví rostly během krize oba typy tohoto rizika u všech sledovaných podniků. Průměrná hodnota individuálního rizika (měřená směrodatnou odchylkou) vzrostla z hodnoty 4,73 % na hodnotu 10,25 %. Významným způsobem se zvýšilo i variační rozpětí tohoto ukazatele. Zatímco v předkrizovém období byl rozdíl mezi nejvíce a nejméně rizikovou firmou 6,63 procentních bodů, v době krize vzrostla tato hodnota až na 13,85 procentních bodů. Za předpokladu, že je ocenění jednotlivých akciových titulů racionální, lze předpokládat, že se projevila rozdílná finanční kondice jednotlivých sledovaných subjektů a různá kvalita jejich managementu.

Také v případě systematické složky rizika došlo k nárůstu sledovaných hodnot. Překvapující je vývoj koeficientu  $\beta$ . Tento ukazatel měří dopad systematického rizika na sledovanou firmu a na burze cenných papírů je definován jako předpokládaná změna výnosnosti sledovaného cenného papíru, připadající na 1 % změnu výnosnosti akciového indexu.

Koeficienty  $\beta$  by podle finanční teorie měly být relativně stálé (s výjimkou extrémních hodnot). V prvních ze dvou sledovaných období se toto potvrdilo. Průměrná hodnota koeficientu  $\beta$  podniků z finančního sektoru byla v prvním předkrizovém období 1,24. V období těsně před krizí nepatrně vzrostla k hodnotě 1,27. Během finanční krize však podniky finančního sektoru reagovaly na procentní změnu indexu podstatně výrazněji a odpovídající průměrný pokles hodnoty akcií finančního sektoru byl 1,65 %. Růstem koeficientu  $\beta$  přitom reagovaly na finanční krizi téměř všechny analyzované podniky (nárůst koeficientu u 19 z 20 sledovaných). Variační rozpětí (rozdíl mezi společností s nejnižší a nejvyšší  $\beta$ ) přitom vzrostlo z 1,80 na 2,81. To potvrzuje předpoklad, že extrémnější  $\beta$  jsou nejméně stabilní v čase.

Absolutní hodnota systematického rizika (měřena směrodatnou odchylkou) vzrostla průměrně z hodnoty 2,48 % na hodnotu 9,11 %. Nárůst systémové variability se přitom projevil již v předkrizovém období.

## ZÁVĚR

V práci byl analyzován vývoj dvaceti hlavních komponentů sektoru „Finance“ na burze cenných papírů NYSE. Jako srovnávací základna byl použit index SP500. Z práce vyplývá, že se průměrný výnos akcií tohoto indexu v předkrizovém období zvyšoval a zároveň klesala volatilita trhů. To svědčí o tom, že investoři nedostatečně reagovali na zprávy o možné finanční krizi, které se objevovaly již řadu měsíců před jejím vypuknutím. Akcie finančního sektoru reagovaly obdobným způsobem, ale se slabší dynamikou. Pokles rizika a nárůst průměrného výnosu nebyl tak výrazný.

Po vypuknutí krize (v říjnu 2007) došlo ve všech sektorech k poklesu tržní kapitalizace, tento pokles trval cca do počátku března 2009.

Od března 2009 do konce sledovaného období (říjen 2010) došlo k částečné regeneraci trhů. Ve finančním sektoru byl zvrat k býcímu trendu výraznější a sledovaným podnikům se většinou podařilo (s jednou výjimkou) vymazat ztráty z finanční krize. To je výrazný rozdíl oproti hlavnímu trhu, kde by případný investor realizoval ztrátu.

Riziko indexu SP500 vzrostlo během krize z 2,13 % na 6,19 %. Nárůst rizika ve finančním sektoru byl výraznější (z hodnoty 5,23 % na hodnotu 13,87 %). Došlo přitom ke zvýšení obou sledovaných složek rizika. Individuální riziko se zvýšilo z hodnoty 4,73 % na hodnotu 10,25 %, systematické riziko z hodnoty 2,48 % na hodnotu 9,11 %. Hodnoty volatility finančních trhů přitom zůstávají takto vysoké i v pokrizovém období. To svědčí o tom, že mezi investory panuje (navzdory růstu indexu od března 2009) nejistota.

Během šetření se nepodařilo potvrdit předpokládanou hypotézu o stabilní hodnotě koeficientu  $\beta$ . Zatímco před krizí se hodnoty koeficientu příliš neměnily (průměrná  $\beta$  podniků z finančního sektoru byla v prvním předkrizovém období 1,24 a v období těsně před krizí nepatrně vzrostla k hodnotě 1,27), po vypuknutí krize se průměrná  $\beta$  zvýšila až k hodnotě 1,65. Nestabilní hodnota koeficientu  $\beta$  přitom ztěžuje finanční rozhodování případného investora a snižuje možnost správného ocenění akcií. Tento jev vede k tomu, že v případě poklesu trhu je propad cen akcií výraznější, než by odpovídalo finanční teorii.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. FABOZZI, F. - FRANCIS, J. (1978): Beta as a random coefficient. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 13, s. 101–116. ISSN 0022-1090.

2. HINDLS, K. (2009): *Statistika pro ekonomy*. Praha: Professional Publishing. 530 s. ISBN 978-80-86946-43-6.
3. JÍLEK, J. (2009): *Akciové trhy a investování*. Praha: Grada. 470 s. ISBN 978-80-247-2963-3.
4. Kiplinger.com. Finance Advise & Business forecast [on-line]. [cit. 2010-11-01]. Dostupný z <<http://www.kiplinger.com>>
5. Yahoo! Finance Worldwide [on-line]. [cit. 2010-11-01]. Dostupný z <<http://finance.yahoo.com>>

**ADDRESS & ©**

Ing. Daniel KOPTA, Ph.D.  
Katedra účetnictví a financí  
Ekonomická fakulta  
Jihočeská univerzita  
Studentská 13, 370 05 České Budějovice  
Czech Republic  
[kopta@ef.jcu.cz](mailto:kopta@ef.jcu.cz)

Ing. Martin MARŠÍK, Ph.D.  
Katedra účetnictví a financí  
Ekonomická fakulta  
Jihočeská univerzita  
Studentská 13, 370 05 České Budějovice  
Czech Republic  
[marsik@ef.jcu.cz](mailto:marsik@ef.jcu.cz)

---

## TVORBA KONKRÉTNÍHO STRATEGICKÉHO PLÁNU ROZVOJE OBCE

### Creation of Individual Strategic Plan of Development in Municipality

*Petr ŘEHOŘ*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Strategický plán má pro obec stále větší význam. Umožňuje přehledné plánování a hospodaření s finančními prostředky i komunikaci mezi občany a samosprávou. V neposlední řadě je potřebný pro možnost získání dotací a čerpání prostředků z EU. Plán má hlavní finančně náročnější priority, nezapomíná však ani na projekty menší, které by zlepšily kvalitu současného života. Článek popisuje tvorbu strategického plánu pro jednu menší obec (Chroboly), která se nachází v okrese Prachatice v jižních Čechách.

*Klíčová slova:* strategie - plán - SWOT analýza - rozvoj - obec

**ABSTRACT:** The strategic plan for municipality has still a bigger and bigger meaning. It enables transparent planning and economy with financial resources as well as the communication between citizens and local authorities. Last but not least, it is needed for obtaining subsidies and for pumping resources from the European Union. Such a plan has financially more demanding priorities but it also includes smaller projects which could improve the quality of contemporary life. The paper describes the creation of a strategic plan for one small municipality (Chroboly), which is situated in the Prachatice District in the South Bohemia.

*Key words:* strategy - plan - SWOT analysis - development - municipality

---

#### ÚVOD

Zastupitelé obce Chroboly rozhodli v březnu 2010 o zpracování „*Strategického plánu rozvoje Chrobol*“, který by měl přehledně stanovit priority obce a také naplánovat jednotlivé kroky při jeho realizaci. Takovýto plán má za úkol vytvořit podklady a podmínky pro obnovu obce, jejích místních částí a krajiny. I když má obec omezené prostředky, její představitelé se drží názoru, že život svých spoluobčanů je potřeba neustále vylepšovat. Proto byly voleny jednotlivé cíle tak, aby byly co největším přínosem pro budoucnost obce.

Úkoly ze strategického plánu by měly přesněji stanovit oblasti rozvoje obce do budoucna a současně ukázat možnosti a cesty k realizaci projektů. Plán se tak stane základním programem samosprávy pro řízení rozvoje obce. Přispěje ke zlepšení života místních obyvatel i návštěvníků. Zároveň umožní zvýšit příliv financí pro obec, jejichž výše nestačí a je tudíž zapotřebí zapojit obec do dotačních zdrojů.

Nejprve bylo nutné zanalyzovat výchozí stav obce, na jehož základě pak byly vymezeny základní strategie rozvoje a stanoveny možné příležitosti obce, které by její rozvoj umožnily. Současné silné i slabé stránky ukázala SWOT analýza, která zpřehlednila reálné možnosti obce.

#### METODIKA A CÍL

Cílem článku je ukázat na konkrétním případě postup při sestavení strategického plánu obce. Veškeré potřebné informace pro vytvoření strategického plánu byly autorem získány z přímých rozhovorů se starostou a zastupiteli obce Chroboly, dále z jejich archivu a internetových stránek [12], územního plánu (ten popisuje, na co se mohou pozemky obce využívat a také řeší přístupnosti lokalit) [9], či vlastním pozorováním. Pro přípravu plánu byly vedeny rozhovory i s obyvateli obce, kteří tak svými názory a podněty významně přispěli k sestavení SWOT analýzy a návrhům vhodných strategií.

Primárním šetřením byly získány informace potřebné pro nalezení silných a slabých stránek, příležitostí a ohrožení a k určení návrhů možných strategií rozvoje obce. Sekundární informace týkající se historie obce, socio-ekonomických charakteristik či legislativních požadavků pak byly získány z internetových stránek obce, Českého statistického úřadu a Ministerstva práce a sociálních věcí a z již vypracovaného územního plánu. Strategický plán rozvoje obce byl autorem článku zpracováván v průběhu května a června 2010 a sestává z 22 stran.



## VÝSLEDKY A DISKUSE

Plánem rozumí celá řada našich či zahraničních autorů psaný dokument, specifikující akce, které musí firma uskutečnit. Taktéž popisují členění plánů a dle úrovně řízení rozlišují i plán strategický [více např. 1, 2, 10, 11]. Úkolem strategického plánu rozvoje obce je:

- definovat společné zájmy obce, jejich obyvatel a podnikatelských subjektů;
- definovat předpoklady realizace těchto zájmů včetně zajištění zdrojů jejich financování, optimalizovat podmínky pro život a podnikání v obci;
- koordinovat vynakládání veřejných investic, definovat dlouhodobé záměry politiky obce, posilovat sounáležitost a odpovědnost za rozvoj obce u obyvatel a podnikatelů [upraveno dle 5].

### 1. krok: Socio-ekonomická analýza obce Chroboly

V první fázi byl zpracován tzv. Profil obce, který souhrnně charakterizuje dosavadní vývoj a současný stav obce ve všech základních sociálně-ekonomických souvislostech. Někdy se profil obce nazývá též „socio-ekonomická analýza“ [více např. v 3, 4, 6]. Z již zmíněných internetových stránek lze uvést, že obec Chroboly s katastrální výměrou 3472 ha je situována v jihozápadní části České republiky. Nachází se v předhůří Šumavy na silničním tahu Prachatic - Český Krumlov. Její součástí jsou spádové obce Leptač, Rohanov u Prachatic, Lučenice, Ovesné, Záhoří u Chrobol, Příklop a Lažištko. Obec vznikla jako územní samosprávná jednotka, má právní subjektivitu, zajišťuje veřejnou správu za podmínek stanovených zákonem [více v 12].

V současné době má obec dle Českého statistického úřadu téměř 500 obyvatel (z toho okolo 54 % je mužů). V posledních pěti letech se mírně zvyšuje počet obyvatel, a to zásluhou přirozeného přírůstku. Průměrný věk obyvatel je 38 let, což značí, že převážná jeho část (72 %) je v produktivním věku. V obci je o 8 procentních bodů více obyvatel do 15 let než občanů nad 60 let. Okolo 60 % obyvatel má středoškolské vzdělání nebo je vyučeno, základní vzdělání ukončilo téměř 30 % obyvatel. Pouze 6 % občanů je vysokoškolsky vzděláno. Životní úroveň je srovnatelná s průměrem v České republice, nevykazuje žádné výrazné odchylky. Většina obyvatel žije v rodinných domech.

Obec patří do kraje s tradiční zemědělskou výrobou. Počet obyvatel zaměstnaných v zemědělství je však minimální - celkem 49 osob. V průmyslu pracuje 74 obyvatel, ve stavebnictví 25, v dopravě 17, stejně jako v obchodě, ve veřejné správě 12, ve školství 13 občanů (údaje ze SDLB 2001).

V obci působí několik podnikatelských subjektů (např. Obecní lesy Chroboly, Farma Chroboly (zemědělství), Farma Záhoří (zemědělství), František Fiury (pohostinství), Penzion Harmonie (rekreační zařízení), Penzion Cais (rekreační zařízení), Autodoprava Juhaňák (autodoprava), Navoz Hořovice s.r.o. (bioplynová stanice), Kaltmeyer s.r.o. (výroba bezpečnostních zám-

ků), HUKO s.r.o. (stavebnictví - Leptač). V těchto subjektech našla pracovní uplatnění část místních obyvatel. Přesto jejich převážná většina musí za práci dojíždět. Dle MPSV tam byla míra nezaměstnanosti ke konci roku 2009 okolo 4 %, to bylo o 3 procentní body méně než v celém Prachatickém okrese.

Také děti musí dojíždět do základní školy. Mateřská škola je v místě a navštěvují ji i děti z okolí. Dopravní obslužnost je poměrně kvalitní, obyvatelé mohou použít autobusové i vlakové spoje. Dle autorova pozorování lze v obci z občanské a technické vybavenosti najít vodovod, kanalizaci, ČOV, požární nádrž, obecní knihovnu, poštu, prodejnu smíšeného zboží a víceúčelové kulturní zařízení.

V roce 2004 byl v obci schválen územní plán, který platí dodnes a je jedním z nejdůležitějších koncepčních dokumentů pro rozvoj obce. Z něj vycházejí jednotlivé aktivity týkající se možné výstavby. Vytvoření ekonomicky, sociálně, kulturně i ekologicky stabilního prostředí v obci podporuje schválený Program obnovy venkova, který je aktualizací Místního programu obnovy venkova obce Chroboly z roku 2004. Obec je také členem mikroregionu DSO Prachaticko.

### 2. krok: Zjištění veřejného mínění

Mezi obyvateli obce byl v další fázi realizován Průzkum společenského prostředí. Cílem šetření bylo zjistit, jaký je postoj občanů k obci, které problémy považují za nejzávažnější a co by si přáli v obci změnit. Jejich podněty významně přispěly k sestavení celkové SWOT analýzy obce. Z výsledků tohoto šetření vyplývá, že dle místních obyvatel má obec předpoklady a perspektivu zapojit se do cestovního ruchu v regionu. Přínosem by byly značené cyklostezky, turistické trasy, agroturistika či koupaliště. Velkou výhodou obce je dle nich zdravé a čisté životní prostředí a krajina, ve které se obec nachází. Převážná část obyvatel je s životem v obci spokojena. I když zde některé problémy a nedostatky samozřejmě jsou. Chybí zde např. víceúčelové sportovní zařízení, nutná je oprava některých objektů, silnic i technického vybavení obce.

### 3. krok: sestavení SWOT analýzy obce

Po rozpoznání současného stavu obce se určuje a významnou součástí strategického plánu rozvoje obce je analýza vnitřních podmínek dosavadního vývoje obce (jeho slabých a silných stránek) a znaky a tendence vnějšího prostředí, které mohou bezprostředně nebo v blízké budoucnosti ovlivnit další vývoj obce a představují z tohoto pohledu pro obec rozvojové příležitosti nebo naopak hrozby [upraveno dle 4, 7]. Z realizovaných rozhovorů s představiteli obce a jejich občanů a na základě analýzy socio-ekonomických charakteristik byla sestavena následující SWOT analýza.

#### Silné stránky obce:

- výhodná poloha obce poblíž významných okresních měst, blízkost hraničního přechodu;
- individuální charakter bydlení, většina obyvatel je v produktivním věku;



- neexistují sociálně problémové skupiny, obec je samostatná, tvoří ji sedm částí;
- krásná kopcovitá krajina se skalnatým podložím, množství zeleně a okolní přírody, zdravé životní prostředí;
- víceúčelová vodní nádrž, dobrá dopravní obslužnost, existence regionálních cyklotras;
- obec Chroboly a osada Záhoří mají jednotnou kanalizaci a ČOV;
- obec Chroboly je vlastníkem a provozovatelem vodovodů Chroboly, Záhoří a Leptač;
- veřejné osvětlení ve všech částech obce mimo osadu Příklop;
- provozování bioplynové stanice na území obce, poměrně dobře vedené odpadové hospodářství;
- vybudovaná občanská vybavenost, pořádání kulturních akcí místního významu;
- provozování mateřské školy, existence platného územního plánu;
- zkušenost s čerpáním dotací POV, člen sdružení obce v Dobrovolném svazku obcí Prachaticko, zapojení občanů a právních subjektů do realizace projektů.

#### **Slabé stránky obce:**

- není zajištěna základní zdravotnická péče, v místě není základní škola z důvodu nízkého počtu obyvatelstva i jejího financování (není tedy prioritou obce);
- neuspokojivý stav některých místních komunikací;
- neuspokojivý stav víceúčelové vodní nádrže;
- mimo obec Chroboly a osadu Záhoří není v ostatních částech vybudována kanalizace;
- individuální ČOV neexistují, nutnost generální opravy vodovodu, kanalizace a ČOV;
- výstavba ČOV Chroboly II, nová výstavba trafostanic, modernizace veřejného osvětlení;
- nejsou vybudovány přístřešky na kontejnery, obec nemá místo pro ukládání bioodpadu, chybí nádoby na tříděný odpad;
- je pouze malé materiální zázemí pro rozvoj aktivit dětí a mládeže;
- budova mateřské školy potřebuje opravu, taktéž školní zahrada;
- zcela chybí sportoviště, víceúčelové sportovní hřiště;
- víceúčelové kulturní zařízení neodpovídá potřebám občanů;
- nedostatečně rozvinutá infrastruktura cestovního ruchu;
- limitované možnosti kulturního vyžití, kvalitnější turistické značení a informace;
- nízká úroveň podnikatelského subjektu v oblasti cestovního ruchu;
- omezené finanční zdroje na realizaci všech projektů.

#### **Příležitosti:**

- využití blízkosti okresních měst, možnost rozvoje spolupráce s občany;
- uchování zdravého životního prostředí, zrekonstruované objekty v obci;

- úprava víceúčelové vodní nádrže, opravené, bezpečné komunikace;
- upravená veřejná prostranství a zeleň, nově vzniklá oddechová místa;
- vybudování víceúčelového sportoviště;
- rozšíření nabídky služeb sportovních zařízení pro rozvoj cestovního ruchu;
- zrekonstruovaná a dovybavená mateřská škola, zřízení Infocentra;
- nárůst cestovního ruchu, opravené víceúčelové kulturní zařízení;
- rekonstrukce vodovodu, kanalizace, ČOV, rozšíření systému třídění odpadu, jeho uložení;
- podpora spolupráce a partnerství, podpora podmínek pro podnikání;
- využití dotací EU, větší a účinnější propagace obce.

#### **Ohrožení:**

- nezájem občanů a spolků, zvyšování cen na trhu práce a materiálu;
- nízká úroveň podnikatelského využití příležitostí v cestovním ruchu;
- omezené finanční zdroje na realizaci projektů;
- nedostatek vlastních finančních zdrojů, nepříznivý vývoj daňového systému;
- nárůst silniční dopravy a zhoršování bezpečnosti [více v 8].

#### **4. krok: Určení strategického rozvoje obce**

Analýza silných a slabých stránek a příležitostí a ohrožení obce nám dává možnost vidět kritické oblasti ve vývoji obce a také zvolit vhodnou metodu jejich řešení. Strategický plán rozvoje v dalších částech umožňuje se orientovat v potřebných aktivitách obce. Analyzuje zejména, jakým směrem se bude ubírat její rozvoj, jaké si stanoví cíle a jaké budou priority rozvoje.

##### **A. Směr rozvoje**

Spokojenost obyvatel i návštěvníků a rozvoj obce je cílem všech zástupců obce. Dlouhodobý rozvoj obce se opírá o SWOT analýzu, která shrnuje všechny klady a nedostatky. Management obce se na jejím základě bude snažit realizovat strategické změny ve všech složkách jejího života. Přijme a postupně realizuje promyšlený dlouhodobý plán rozvoje, kterým posílí a rozvine možnosti kvalitního života v obci pro všechny věkové a sociální skupiny a zároveň změny zúročí ve vztahu k možnostem cestovního ruchu v okolí.

##### **B. Cíle**

Ze všeho shora uvedeného vyplývá jediný cíl. Zvelebit obec tak, aby se nezměnil její ráz a co nejvíce zpříjemnit život jejím obyvatelům vytvořením technické vybavenosti, dobré dopravní obslužnosti, rozvojem občanské vybavenosti, společenského života. Důležitá je i nadále důsledná ochrana životního prostředí, čemuž by měl být přizpůsoben i rozvoj cestovního ruchu.

##### **C. Priority rozvoje**

Strategický plán je sestaven na období 5 let, obsahově však pojímá veškeré nedostatky i příležitosti obce. Obec však není schopná ekonomicky realizovat veškeré

aktivity, a to ani v případě získání dotací. Proto byly vybrány následující aktivity, které jsou pro vedení obce prioritní.

### 1. Občanská vybavenost, zástavba a veřejná prostranství:

- a. Rekonstrukce budovy Obecního úřadu Chroboly čp. 91. Nutná oprava střechy budovy a rekonstrukce vnitřních prostor.
- b. Rekonstrukce budovy Víceúčelového kulturního zařízení čp. 98. Nutná oprava střechy a části fasády, výměna oken a dveří, úprava a oprava vnitřních částí.
- c. Přestavba bývalé prodejny čp. 85 ve víceúčelové budově na Obecní knihovnu a Infocentrum. V nebytových prostorách víceúčelové budovy se vhodnou přestavbou vytvoří prostor pro knihovnu a hlavně Informační centrum.
- d. Oprava a odbahnění Víceúčelové vodní nádrže Chroboly a úprava okolí pro sport a rekreaci. To zlepší možnost sportovního vyžití místních občanů i návštěvníků a nabídne i místo k příjemnému odpočinku.
- e. Rekonstrukce ČOV Chroboly a výstavba nových kanalizačních sítí. Vzhledem k současnému stavu je nutná rekonstrukce ČOV a současné kanalizační sítě.
- f. Výbudování přístřešků na kontejnery. Také na vzhled obce bude mít vliv vybudování přístřešků na kontejnery. Sjednotí se nádoby na ukládání odpadu a ušetřené prostředky se využijí na částečnou úhradu nádob na tříděný odpad.
- g. Výbudování víceúčelového sportovního hřiště. To v obci velice chybí. Bude sloužit místním i návštěvníkům, dětem i dospělým a snad přispěje k založení dalších sportovních klubů.
- h. Úprava zeleně a veřejných prostranství. To zvýší atraktivitu lokality a zpříjemní život místních obyvatel.
- i. Oprava budovy Mateřské školy Chroboly a úprava školní zahrady. Bude se týkat zejména výměny oken a dveří, rekonstrukce kuchyně, ústředního vytápění, opravy střechy, výměny střešní krytiny, úpravy prostor v suterénu. Bylo by také potřeba vybavit jak třídy, tak školní hřiště. Drobné opravy je nutné provést i na školní zahradě.

### 2. Dopravní infrastruktura.

#### Ve všech místních částech obce Chroboly:

- a. Výstavba místních a účelových komunikací. Pro zlepšení dopravní infrastruktury je nutné vybudovat místní komunikace sloužící ke zlepšení uspokojování životních potřeb obyvatel.
- b. Oprava místních komunikací. Část komunikací je již opravena, druhá část opravu potřebuje.

### 5. krok: Realizace strategického plánu rozvoje

Po schválení strategického plánu zastupitelstvem v září 2010 byla zahájena příprava projektů a opatření z něj plynoucích. Dalším krokem bude přidělení

projektů jednotlivým realizátorům. Dojde k zajištění potřebných finančních prostředků. Realizaci plánu bude zabezpečovat zastupitelstvo obce. Bude přijímat opatření, rozhodovat o uvolnění finančních prostředků, dohlížet na realizaci a aktualizaci plánu. Průběžně bude zpracovávat konkrétní projekty, které navazují na strategický plán. Zastupitelstvo dohlédne na zpracování projektové dokumentace jednotlivých akcí a stanoví vedoucího projektu. Záměry obce musí mít podporu v odhodlání lidí k realizaci a vyžadují zodpovědnost pověřených pracovníků.

### ZÁVĚR

Strategický plán přispívá k vytvoření lepší konkurenceschopnosti obce při řešení konkrétních rozvojových projektů, které umožní ekonomický a územní rozvoj a přispějí ke zvýšení kvality života jeho občanů. Zapojením soukromého sektoru a ostatních institucí ve městě se vytváří partnerství a zlepšuje spolupráce nejenom při hledání shody na tom, co je pro obec nejdůležitější při vypracování strategie, ale zejména při následné realizaci konkrétních aktivit a projektů tohoto strategického plánu.

Velice důležitá je pro realizaci všech opatření, vyplývajících ze strategického plánu, finanční podpora. Obec Chroboly bude usilovat o využití prostředků z EU, ale bude se snažit pro záměry obce získat i soukromé investory. Pokud získá naplánované finanční dotace, aktivity plynoucí ze strategického plánu rozvoje obce by neměly být ohroženy. Jisté je, že bez určité míry zadlužení obec šanci na rozvoj nemá. Cílem bude sjednat úvěr v takové výši, aby obec byla vždy schopna zajistit pravidelné splácení úvěru bez rizika předlužení.

### POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. DONNELLY, J. H. - GIBSON, J. L. - IVANCEVICH, J. M. (2004): *Management*. Praha: Grada Publishing. 821 s. ISBN 80-7169-422-3.
2. ROBBINS, S. P. - COULTER, M. (2004): *Management*. Praha: Grada. 600 s. ISBN 80-247-0495-1.
3. *Strategický plán Opava* (2009). [online]. [cit. 2010-09-17]. Dostupný z <<http://www.opava-city.cz/strategickyplan/aktuality/>>
4. *Strategický plán rozvoje města Cheb* (2009). [online]. [cit. 2010-09-12]. Dostupný z <[http://www.mestocheb.cz/vismo/osnova.asp?id\\_org=5091&id\\_osnovy=16832&p1=15437](http://www.mestocheb.cz/vismo/osnova.asp?id_org=5091&id_osnovy=16832&p1=15437)>
5. *Strategický plán rozvoje města Litomyšl* (2009). [online]. [cit. 2010-09-14]. Dostupný z <[http://www.litomysl.cz/php/index/index.php?co=strategicky\\_plan](http://www.litomysl.cz/php/index/index.php?co=strategicky_plan)>
6. *Strategický plán rozvoje města Nové Hrady* (2009). [online]. [cit. 2010-09-20]. Dostupný z <[http://www.novehrady.cz/vismo/zobraz\\_dok.asp?id\\_org=10625&id\\_ktg=1132&p1=2629](http://www.novehrady.cz/vismo/zobraz_dok.asp?id_org=10625&id_ktg=1132&p1=2629)>
7. *Strategický plán rozvoje města Prachatice* (2005).

- [online]. [cit. 2010-09-12]. Dostupný z <[http://www.prachatice.cz/mesto/n\\_mu\\_sprm.html](http://www.prachatice.cz/mesto/n_mu_sprm.html)>
8. *Strategický plán rozvoje obce Chroboly na období 2010-2015* (2010). [online]. [cit. 2010-09-20]. Dostupný z <<http://www.chroboly.cz/>>
9. Územní plán obce Chroboly (2007) [online]. [cit. 2010-09-25]. Dostupný z <<http://www.chroboly.cz/uzemni-plan-obce/d-1302/p1=950>>
10. VEBER, J. et al. (2009): *Management*. Praha: Management Press. 734 s. ISBN 978-80-7261-200-0.
11. VODÁČEK, L. - VODÁČKOVÁ, O. (2009): *Moderní management v teorii a praxi*. Praha: Management Press. 324 s. ISBN 978-80-7261-197-3.
12. *Obec Chroboly* (2010) [online]. [cit. 2010-09-20]. Dostupný z <<http://www.chroboly.cz/>>

**Zjištěné výsledky byly získány s finanční podporou VZ MSM 6007665806.**

**ADDRESS & ©**

Ing. Petr ŘEHOŘ, Ph.D.  
Katedra řízení  
Ekonomická fakulta  
Jihočeská univerzita  
Studentská 13, 370 05 České Budějovice  
Czech Republic  
[rehor@ef.jcu.cz](mailto:rehor@ef.jcu.cz)

---

## DIFUZE INOVACE NA PŘÍKLADU ŘETĚZCE MCDONALD'S V ČESKÉ REPUBLICE A NA SLOVENSKU

Difussion of Innovation: Example of McDonald's Chain Store  
in the Czech Republic and Slovakia

*Josef KUNC - Eva NOVÁKOVÁ - Petr TONEV - Michal VANČURA*

Brno, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Difuze je podle E. M. Rogerse (2003) procesem, při kterém se inovace či jev přenáší určitými kanály mezi jedinci či sociálními skupinami v čase a prostoru; inovace je potom myšlenka, již je možné považovat za novou. Dochází k šíření nových jevů, objektů, myšlenek, způsobů chování, nemocí, informací, zpráv apod. O původně raně sociologický pohled na šíření inovací, vysvětlující některé způsoby lidského chování, se začínaly zajímat další vědní obory, jako rurální sociologie, obecná sociologie, ekonomie či humánní geografie. Průkopník teorie difuze inovace v geografii - T. Hägerstrand (1967) přidává difuznímu procesu prostorový aspekt a zkoumá závislost šíření inovace na prostorové vzdálenosti. Prostorová lokalizace prodejných jednotek má difuzní charakter, časově vázané fáze tohoto procesu probíhají velmi rychle při neexistenci významnějších inovačních bariér. Dynamizace a expanze již v zásadě přechází ve fázi vyplňování prostoru a mezer na trhu, důležitou roli zde hraje ovšem i firemní strategie. Cílem příspěvku je analyzovat a zobecnit vývoj fenoménu McDonald's v ČR a na Slovensku, který má v čase a prostoru mj. také charakter difuzního procesu, poukázat na podobnosti a odlišnosti průběhu difuzního procesu v obou zemích a zamyslet se nad blízkou budoucností.

*Klíčová slova:* difuzní proces - McDonald's - Česká republika - Slovensko

**ABSTRACT:** According to E. M. Rogers (2003), diffusion is a process in which an innovation or a phenomenon is transferred via certain channels among individuals or social groups in time and space; an innovation is a thought which can be considered new. New phenomena, objects, thoughts, ways of behaviour, illnesses, information, news, etc. are all spread, which brings about a multi-spectral possibility for perspective and an interdisciplinary approach. Other scientific disciplines including rural sociology, general sociology, economics or human geography have been interested in innovation diffusion - in the past a domain of early sociology explaining some forms of human behaviour. T. Hägerstrand (1967), the pioneer of the theory of innovation diffusion in geography, adds a spatial aspect to the diffusion process and examines the relation of the spreading of innovation with spatial distance. A spatial localization of various shopping places has a diffusion character; time-related phases of the process take place very fast if no significant barriers to innovation are present. Dynamization and expansion in principle grow into the saturation phase of space and gaps at the market; business strategy is important as well. The aim of the article is to analyze and draw general conclusions about the phenomenon of McDonald's in the Czech Republic and Slovakia, which has in time and space also the character of a diffusion process; to point out the similarities and differences in the course of the diffusion process in both countries and to think about the near future.

*Key words:* diffusion process - McDonald's - the Czech Republic - Slovakia

---

### ÚVOD

Posledních dvacet let transformace české a slovenské ekonomiky se projevilo také v zásadní přeměně jak celé maloobchodní sítě, tak vznikem zcela nového prodejního konceptu - restaurací s rychlým občerstvením McDonald's. Tento nadnárodní řetězec vstoupil na český trh na počátku 90. let, na slovenský v jejich polovině a poměrně rychle se stal součástí nové kultury v pohostinství a stravování. Zejména pro mladší generaci se stal fenoménem, novým způsobem stra-

vování a také určitou formou trávení volného času. Ne všechny skupiny obyvatel však sdílejí oblibu McDonald's, jeho existence a pozice je vnímána velmi kontroverzně z mnoha známých důvodů. Vytvořená síťová struktura provozoven je odrazem jak úspěšné obchodní strategie (často ovšem kritizované pro přílišné globalizační tendence, odosobněnost a extrémní dravost), tak zájmem příjemců-spotřebitelů o tento nový prodejní koncept. Cílem příspěvku je na základě dat a informací získaných o řetězci McDonald's v ČR a na Slovensku vyhodnotit vývoj a utváření sítě jeho pro-



vozoven v souvislosti s šířením novinky (nového typu prodeje) v čase a prostoru. Dále poukázat na podobnosti a odlišnosti průběhu difuzního procesu řetězce v obou zemích a zamyslet se nad jeho budoucností.

## STRUČNÝ NÁSTIN TEORIE DIFUZE INOVACE A METODICKÝ PŘÍSTUP

Koncept teorie difuze inovací není mezi společenskými vědními obory v ČR či na Slovensku nijak zvlášť frekventovaný. První spojitosti s šířením „inovace“ se opírají o intelektuální tradice tzv. rané sociologie, jež hledá odkaz u francouzského sociologa G. Tardeho (1903), snažícího se již na počátku 20. století vysvětlit některé způsoby lidského chování. Většina odborných textů vznikla v rámci této tradice ve 20.–40. letech (např. Bowers 1938). Skutečně revoluční paradigma ve výzkumu a ověřování teorie šíření inovace znamenala práce B. Ryana a N. C. Grosse (1943). Tito rurální sociologové zkoumali rychlost šíření a adaptaci hybridních kukuřičných semen v prostoru a čase mezi farmáři v americkém státu Iowa. Dále bylo zkoumáno např. šíření umělých hnojiv či postřiků proti plevelu.

V průběhu let se difuzní paradigma rozšířilo také v dalších vědních disciplínách, zejména v obecné sociologii (přenos kulturních a sociálních návyků, resp. vzorců chování, a ekonomii (Schumpeterova teorie inovačních cyklů). Významné místo si difuze našly v dílech oborech, jako jsou sociologie medicíny a veřejné zdraví (šíření nových drog, HIV/AIDS, plánování rodiny); E. M. Rogers (2003) uvádí dokonce 20 vědních oborů, ve kterých se prvky teorie difuze inovace objevily. Geografická odborná obec spojuje teorii difuze inovace zejména se jménem Torstena Hägerstranda a s jeho zásadní prací „Innovation Diffusion as a Spatial Process“ z roku 1967.

Paralelně s Hägerstrandem se šířením inovací zabýval americký sociolog E. M. Rogers, hlásící se také k odkazu rurálních sociologů a jenž v původním díle „Diffusion of Innovation“ z roku 1962 zavádí mj. tzv. frekvenční křivku v podobě zvonu (Bell-curve) určující míru přisvojení dané inovace za určité období. Na rozdíl od Rogerse, který za hlavní elementy difuzního procesu považuje 1. inovaci, 2. komunikační kanály, 3. čas a 4. sociální systém, Hägerstrand přidává velice významný prostorový prvek a zkoumá, jak tento prvek ovlivňuje šíření a adopci inovace. Ve střední Evropě propagoval difuze inovací ve svých pracích zejména polský geograf J. Łoboda (např. 1977, 1983).

Proces difuze inovace má své pevně dané časově vázané fáze. V zásadě se rozlišují čtyři fáze (Hägerstrand 1967; Haggett 1972):

- *fáze počáteční* (iniciace - inovace je objevena);
- *fáze rozrůstání* (dynamizace, expanze - vlastní začátek difuzního procesu vyznačující se rychlým růstem adaptace v inovačních centrech, regionální rozdíly, typické pro počáteční fázi, se výrazně redukuje);

- *fáze vyplňování* (kondenzace - míra přisvojení přestává být závislá na vzdálenosti od inovačního centra);
- *fáze nasycení* (difuzní proces se nejprve zpomaluje a posléze je ukončen).

Podle způsobu přenosu rozlišujeme následující typy difuze inovací:

- *expanzivní typ* - inovace se šíří prostřednictvím kontaktů jednotlivých členů společnosti, kteří zůstávají na místě;
- *relokační typ* - při tomto typu difuze se pohybují nositelé inovací, jež přenášejí inovace. Druhým významným aspektem je způsob přisvojení inovace, kdy se rozlišuje:
  - *kontaktní (infekční) typ* - difuze inovace prochází celou populací daného území bez ohledu na její strukturu a rozmístění;
  - *hierarchický typ* - difuze se týká vybraných složek obyvatelstva a hierarchických úrovní sídelního systému; pokud se inovace šíří od nejvýše postavených středisek k nejmenším, jedná se o tzv. *kaskádový podtyp*.

Výše uvedené typy difuze inovací se v „čisté“ formě v prostoru vyskytují jen zřídka, nejčastěji se lze setkat s jejich kombinacemi:

- *expanzivní kontaktní difuze;*
- *expanzivní hierarchická difuze;*
- *relokační kontaktní difuze;*
- *relokační hierarchická difuze* (Szczyrba et al. 2007, upraveno dle Hägerstrand 1967; Haggett 1972).

Element času v procesu difuze inovací umožňuje klasifikovat kategorie příjemců a graficky znázornit difuzní, resp. inovační křivku. Kumulativní míra adopce nové myšlenky v čase se obvykle vyjadřuje tzv. S-křivkou (*S-shaped diffusion curve*) (např. Rogers 2003). Jedná se o součet (kumulaci) počtu nebo procentuálního podílu příjemců inovace (osa  $y$ ) v čase (osa  $x$ ). Míra adopce se liší podle typů inovací (produktové, technologické, organizační apod.). Míry adopce obdobných inovací se také mohou odlišovat v jednotlivých zemích a regionech (viz např. Siwek 1979b a jeho názorná ukázka šíření televizních přijímačů, resp. koncesionářů na Slovensku), kde je inovace zaváděna; závisí to na řadě faktorů, jako např. veřejné povědomí, mediální propagace, vládní subvence, ale i „obyčejná“ vyspělost či zaostalost regionu apod.

Inovační křivka tedy ukazuje růst počtu příjemců daného druhu inovace v čase a podle průběhu a tvaru lze určit tři typy křivek (Coleman 1969 cit. in Siwek 1979a):

- *zdrojový typ* - předpokládá existenci zdroje působícího na celý region. Počet příjemců roste ze začátku rychleji, později se zpomaluje a počet stoupců inovace se asymptoticky blíží k horní hranici, tj. k úplnému nasycení systému;
- *kontaktní typ* - odpovídá rozšiřování inovací pro-



střednictvím vzájemných kontaktů členů společnosti. Počet těch, kteří již inovaci přijali, se zvyšuje zprvu zvolna, ve střední fázi nejrychleji a ke konci opět pomalu;

- *zdrojově-kontaktní typ* - má přechodný ráz a jeho křivka vzniká spojením předešlých typů. Počet příjemců inovace roste rychle již od začátku, protože se uplatňuje jak působení zdroje, tak mezilidské kontakty. Ve střední fázi se tento růst ještě zrychluje a teprve ke konci jeho rychlost klesá.

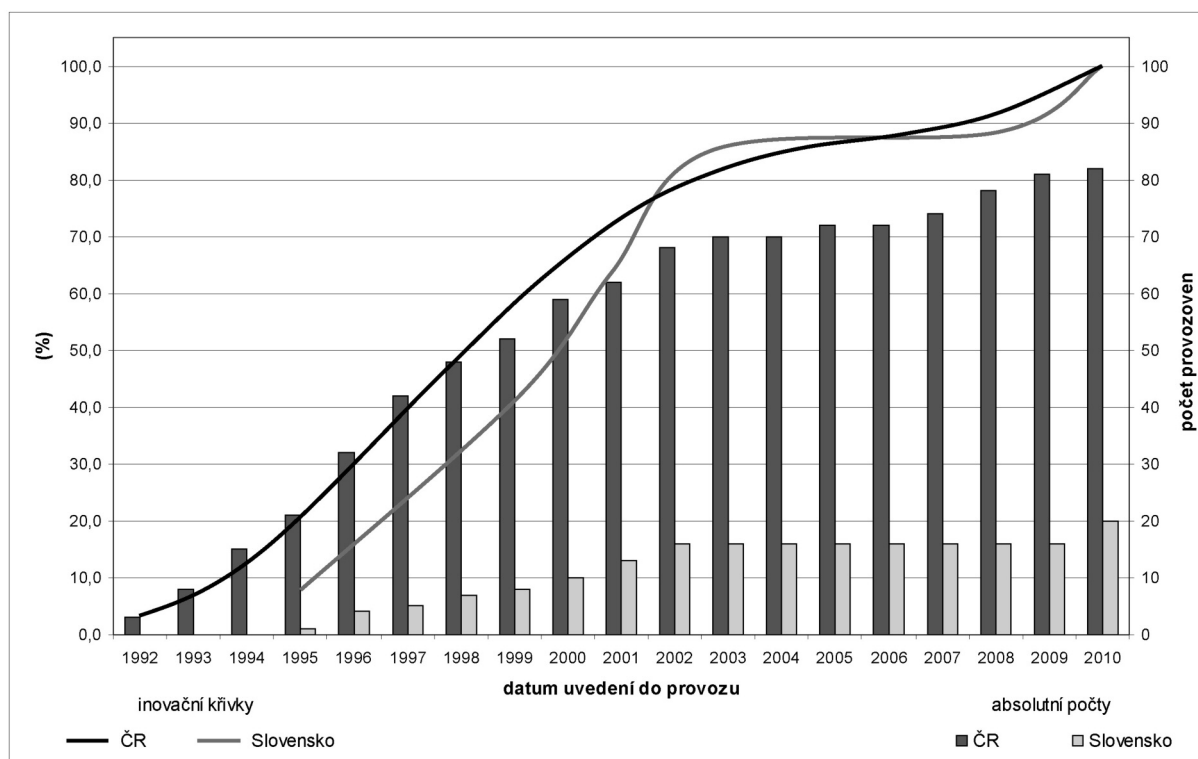
Metodicky jsme se při sledování vstupu a šíření prodejního konceptu McDonald's snažili přidržet výše uvedených teoreticko-metodických přístupů, které jsme představili i z důvodu jejich nepříliš velké známosti a využití ve společenských vědách v našem či slovenském prostředí. Jednotlivé provozovny McDonald's, které v tomto případě považujeme za inovaci (nový prodejní koncept), jsme lokalizovali v prostoru a čase a zanesli do mapy. Potřebné údaje jsme získali jednak od vedení společnosti u nás a na Slovensku, další jsme doplnili z různých informačních zdrojů. Pro tvorbu inovační (difuzní) křivky jsme počet provozoven po jednotlivých letech (aktuální procentuální podíl daného roku z celku) kumulovali

až do současnosti (100 %). Za příjemce inovace považujeme zákazníky (spotřebitele); kdyby nebylo jejich zájmu restaurační řetězec přijmout, záhy by jeho aktivity skončily a žádný řetězec by na sledovaných trzích nepůsobil.

## VÝSLEDKY ANALÝZ A DISKUSE

Společnost McDonald's je největší sítí restaurací na českém i slovenském trhu. První provozovna byla otevřena v ČR v roce 1992 v Praze a na Slovensku v roce 1995 v Banské Bystrici. Jak dokládá průběh inovačních křivek (obr. č. 1), adopce inovace byla v obou zemích podobná, avšak s odlišnostmi ve vyšší střední a vrcholné fázi. Nejvíce se blíží *zdrojovému typu* modelu difuze, protože se počet jednotek a stoupců inovace (provozovny a spotřebitelé) zvyšoval v počáteční fázi rychleji, ve střední se zpomaluje a blíží se úplnému nasycení. V praxi to tak ovšem často neplatí a ani v případě McDonald's nelze hovořit o konečném nasycení trhu. Rozdíl mezi srovnávanými státy byl ten, že v ČR se průběh difuze v nejvyšší fázi pouze zpomalil, na Slovensku se prakticky zastavil a oživil se až v loňském roce 2010.

**Obr. č. 1:** Inovační křivky a vývoj počtu provozoven McDonald's.

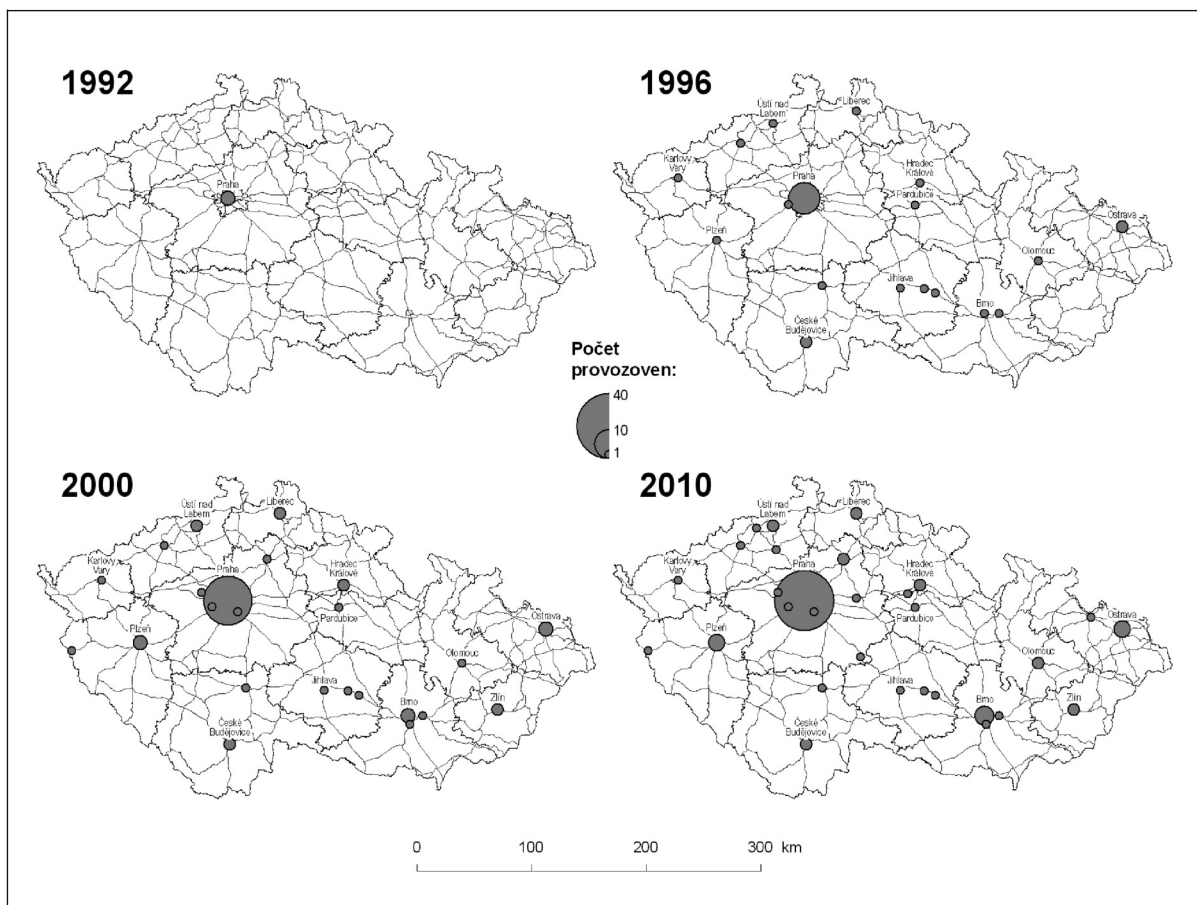


Zdroj: Vlastní šetření a výpočty.

Na předchozím obrázku č. 1 je možné konfrontovat jak absolutní počty provozoven v podobě kumulovaných hodnot, tak rozdíly v ročních přírůstcích počtu

jednotek. Průběh adopce inovace s pomocí inovačních křivek a metodický postup byly popsány výše.

Obr. č. 2: Expanzivní hierarchická difuze McDonald's v České republice.



Zdroj: Vlastní šetření a zpracování.

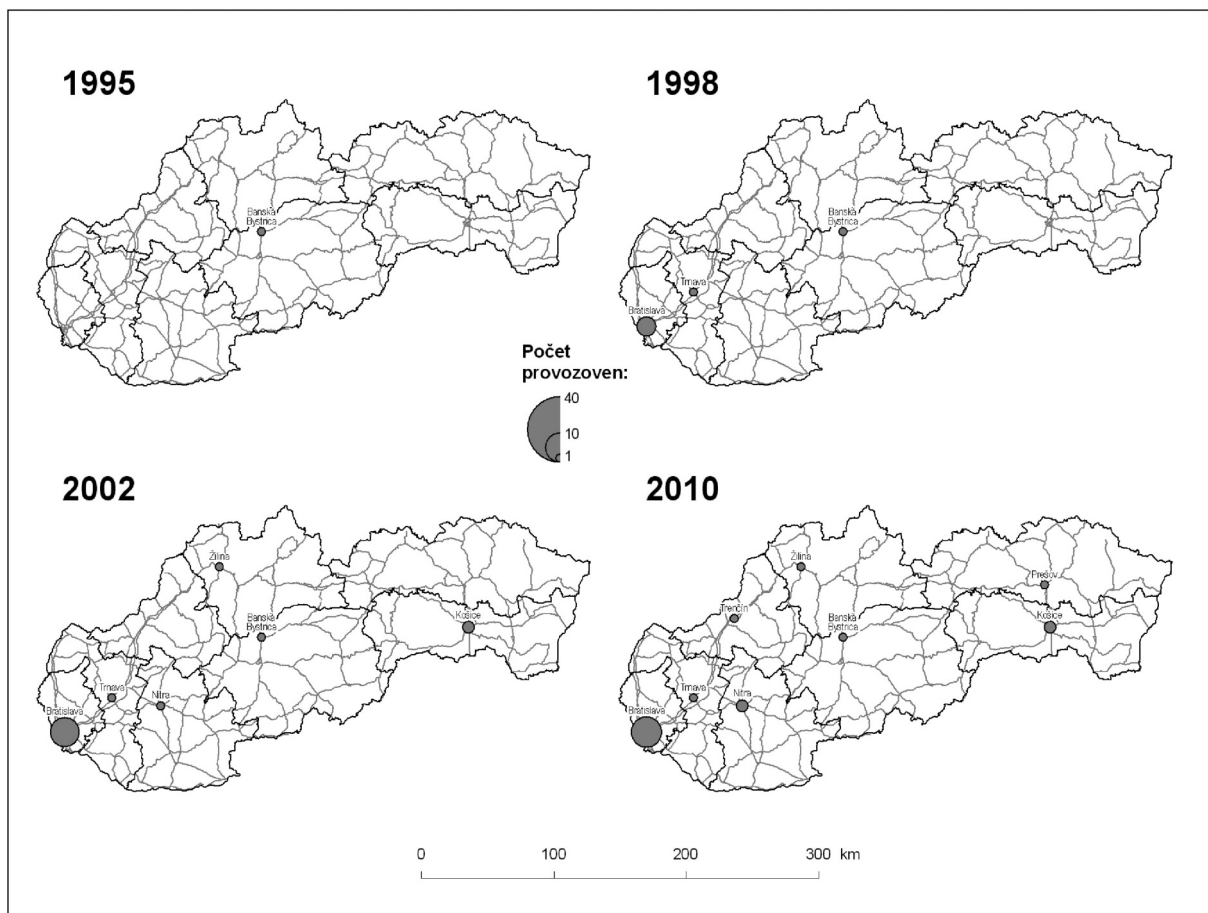
Inovace v podobě nového prodejního konceptu - restauračního řetězce McDonald's - je poměrně rychle adaptována jeho uživateli (spotřebiteli), difunduje tedy v prostoru bez výraznějších bariér. Vývoj síťové struktury je pak ovlivňován především faktorem trhu a polohy, tj. dosaženým stupněm urbanizace a silou urbánního prostředí v kombinaci s ukazatelem kupní síly obyvatelstva (Szczyrba 2005, 2006; Szczyrba a Toušek 2006). Průběh vstupu řetězce McDonald's na český trh a slovenský trh lze přirovnat především k *expanzivní hierarchické difuzi*, konkrétně k jejímu *kaskádovému podtypu*. Inovace se šíří v závislosti na koncentraci obyvatelstva, resp. velikosti sídla a obsluhovaného území, a to od největších středisek k těm menším (v tomto případě města střední velikosti); za kontakty můžeme považovat informace, zkušenosti, firemní strategii apod. (viz obr. č. 2 a 3).

Rozdílnost vývoje a současného stavu difuze sledovaného jevu je z předchozích obrázků velmi názorná.

V České republice dnes existuje síť 82 provozoven, na Slovensku 20, tedy 4 krát méně, což značně nekoreponduje např. s populační velikostí obou států. Příčiny můžeme spatřovat jak v dřívějším příchodu řetězce do ČR a jeho rychlé adaptaci, tak především v rozdílnosti městského prostředí a jeho kupní síle, které je v ČR nepoměrně více rozvinuté a provozovny McDonald's jsou na něj do značné míry existenčně vázány.

Nový prodejní koncept přijali postupně nejvíce právě mladí lidé ve městech. Navíc je dominance Prahy mnohem výraznější než Bratislavy: v Praze je v provozu 36 jednotek (44 %), v Bratislavě pouze 11 (55 %; procentní vyjádření je zde ovšem vzhledem k malému celkovému počtu zavádějící). Provozovny McDonald's nebudou s velkou pravděpodobností vznikat v malých střediscích kolem 5 tis. obyvatel, neboť ochota obyvatel menších měst a venkovských obcí zde nakupovat je a bude, na rozdíl např. od diskontů Penny Market a Lidl s dynamickou cenovou politikou, minimální.

Obr. č. 3: Expanzivní hierarchická difuze McDonald's na Slovensku.



Zdroj: Vlastní šetření a zpracování.

Mimo velká a střední města (zhruba nad 40 tis. obyvatel) vznikají provozovny McDonald's také jako součást velkých nákupních center při okrajích měst, u dálničních přivaděčů, ale i při samotných čerpacích stanicích na dálnicích, tedy v místech s rychlou a velkou výměnou příjemců inovace - zákazníků. Tato skutečnost se týká především České republiky, protože Slovensko zatím nemá dálniční síť tak vyvinutou a frekventovanou jako ČR.

McDonald's je renomovanou zahraniční společností a obchodní značkou, která si velmi zakládá na udržení vysokého standardu nabízených služeb a na kultuře prostředí. Výběr lokalit a úspěch podnikání každé jednotky je důsledně monitorován. Přesto je nadpoloviční většina restaurací v ČR i na Slovensku (asi 60 %) provozována smluvními partnery - franchizanty - tato spolupráce evidentně přináší úspěch.

Obchodní strategie jako taková je neopominutelným faktorem při rozhodování o umístění nové provozovny. McDonald's v současné době v České republice, kromě výběrového doplňování sítě provozoven (fáze vyplňování), posouvá své aktivity k širší nabídce portfolia (sortimentu), např. vznikem nového dílčího konceptu McCafé u stávajících restaurací. Na Slovensku se dlouho zdálo, že se difuzní proces dostal do stadia

nasyčení při velmi malém počtu jednotek a tedy i přisvojitelů. V roce 2010 se však společnost rozhodla tuto skutečnost změnit a slovenský trh přece jen dále vyplňovat. A prostor a potenciál k tomu u našich nejbližších sousedů rozhodně existuje.

## ZÁVĚR

Na základě teorie a metodiky difuze inovace jsme se pokusili poukázat na šíření fenoménu v ČR a na Slovensku, jímž je od počátku 90. let i prodejní koncept restaurací McDonald's. Průběh šíření inovace měl v obou zemích podobný průběh s odlišnostmi ve střední a vrcholné fázi. Velký rozdíl v počtu jednotek inovace a tedy i přisvojitelů ve prospěch ČR je dán zejména životními postoji a spotřebitelským chováním mladší generace v rozvinutějším urbánním prostředí s dominancí Prahy a kupní silou českého obyvatelstva. Hierarchicky se šíří z největších středisek k těm středně velkým. V ČR dochází ve fázi výběrového vyplňování sítě také ke kvalitativnímu posunu nabídkou nového portfolia (služeb) u již existujících jednotek, což lze považovat za dobrou strategii do budoucna. Vznik čtyř nových jednotek na Slovensku v roce 2010 naznačuje novou vlnu dynamizace, ale na skutečné

posouzení fázového vývoje si bude třeba několik let počkat.

#### POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. COLEMAN, J. S. (1964): *Wstęp do socjologii matematycznej*. London: Collier-Macmillan.
2. HAGGETT, P. (1972): *Geography: A Modern Synthesis*. New York: Harper and Row Publishers.
3. HÄGERSTRAND, T. (1967): *Innovation Diffusion as A Spatial Process*. Chicago-London: The University of Chicago Press.
4. ŁOBODA, J. (1977): Modele dyfuzji w badaniach geograficznych. In: *Metody ilościowe i modele w geografii*. Warszawa: PWN, s. 188–202.
5. ŁOBODA, J. (1983): Rozwój koncepcji i modeli przestrzennej dyfuzji innowacji. *Acta Uniwersitatis Wratislaviensis*, 585, Studia Geograficzne 37, s. 137–149.
6. ROGERS, E. M. (2003): *Diffusion of Innovations*. Fifth edition. New York: Free Press, A Division of Simon & Schuster, Inc.
7. RYAN, B. - GROSS, N. C. (1943): The Diffusion of Hybrid Seed Corn in Two Iowa Communities. *Rural Sociology*, 8, s. 15–24.
8. SIWEK, T. (1979a): Příklad využití teorie difuze inovace v geografii na území Slovenska. *Geografický časopis*, 31, č. 3, s. 297–303.
9. SIWEK, T. (1979b): Příspěvek ke zkoumání informačních vazeb socioekonomických regionů. *Sborník Československé geografické společnosti*, 84, č. 3, s. 201–208.
10. SZCZYRBA, Z. (2005): *Maloobchod v ČR po roce 1989 - vývoj a trendy se zaměřením na geografickou organizaci*. Olomouc: UP.
11. SZCZYRBA, Z. (2006): *Geografie obchodu se zaměřením na současné trendy v maloobchodě*. Olomouc: UP.
12. SZCZYRBA, Z. - TOUŠEK, V. (2006): Nákupní centra v České republice - nová fáze transformace českého maloobchodu. In: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis Et Naturae Universitatis Prešovensis*, Folia Geographica 10. Prešov: FHPV PU, s. 492–499.
13. SZCZYRBA, Z. - KLAPKA, P. - KUNC, J. - TONEV, P. (2007): Difuzní procesy v prostředí českého maloobchodu. *Regionální studia*, 1, č. 1, s. 8–12.
14. TARDE, G. (1903/1969): *The Laws of Imitations*. New York: Holt; Chicago: University of Chicago Press.

**Příspěvek byl zpracován v rámci projektu GA ČR č. 403/09/0885 „Prostorové modely chování v měnícím se urbánním prostředí z pohledu geografie času“. Autoři děkují za podporu.**

#### ADDRESS & ©

RNDr. Josef KUNC, Ph.D.  
Mgr. Petr TONEV  
Katedra regionální ekonomie a správy  
Ekonomicko-správní fakulta  
Masarykova univerzita  
Lipová 41a, 602 00 Brno  
Czech Republic  
[kunc@econ.muni.cz](mailto:kunc@econ.muni.cz)  
[tonev@econ.muni.cz](mailto:tonev@econ.muni.cz)

Mgr. Eva NOVÁKOVÁ  
Ústav Geoniky  
Akademie věd ČR, v.v.i  
Drobného 28  
602 00 Brno  
Czech Republic  
[novakova@geonika.cz](mailto:novakova@geonika.cz)

Mgr. Michal VANČURA, Ph.D.  
Katedra geografie  
Pedagogická fakulta  
Jihočeská univerzita  
Jeronýmova 10  
371 15 České Budějovice  
Czech Republic  
[vancura@pf.jcu.cz](mailto:vancura@pf.jcu.cz)



---

## CATEGORY MANAGEMENT NEALKOHOLICKÝCH NÁPOJŮ

### Category Management of Non-alcoholic Beverages

*Michal ČAPEK - Marie HESKOVÁ*

Jinřichův Hradec, Czech Republic

**ABSTRACT:** Příspěvek prezentuje teoretické přístupy ke category managementu, včetně definice jeho 8stupňového procesu. Implementace category managementu je uvedena na příkladu firmy Coca-Cola u čtyř nejdůležitějších kategorií nealkoholických nápojů z pohledu dodavatele.

*Klíčová slova:* management řízení kategorií - Coca-Cola - nealkoholické nápoje

**ABSTRACT:** This paper presents theoretical approaches to category management including the definition of its 8-step process. The implementation of category management is shown on the example of the Coca-Cola company, on 4 most important non-alcoholic beverage categories in the view of a supplier.

*Key words:* category management - Coca-Cola - non-alcoholic beverages

---

#### ÚVOD

*Motto:*

Již v současnosti je obtížné porozumět chování zákazníků. Možností, kde mohou jednotliví zákazníci nakupovat, je značné množství a výběr se v budoucnu bude ještě zvětšovat. Také potřeby zákazníků jsou rozmanitější ve srovnání s minulostí. Žijeme v době „čím levněji, tím lépe“, kdy zákazníci požadují stále více za méně peněz. Zároveň ale sílí opačný trend než trend diskontů. „Category management“ přináší náhled na nové důležité způsoby uspokojování potřeb zákazníků zítřka a analyzuje hlavní motivy nakupování v budoucnu.

Stephan Sigrüst, Gottlieb Duttweiler Institut [2]

Konkurenční prostředí, globalizační trendy, nasyćenost trhů a změny nákupního chování vedou firmy ke zdokonalování forem podnikového managementu a hledání nových efektivních forem spolupráce. Jednou z možností efektivního řízení logistického řetězce produktu od výrobce k zákazníkovi je metoda Category managementu [1].

Category management patří do oblasti metod marketingového managementu založených na strategické spolupráci retailerů a dodavatelů. Cílem je na základě poznání nákupního chování zákazníků a jejich potřeb zvyšovat podíl spokojených zákazníků, který vede k dosažení ziskovosti, snižování nákladů a optimalizaci logistických procesů participujících stran. Implementace category managementu do systému řízení firem předpokládá zavedení dalších metod řízení (např. procesního řízení, systém elektronické výměny dat), bez nichž by některé činnosti nemohly v uvedeném systému fungovat.

Důležitým faktorem category managementu je skutečnost, že tento obor mění vzájemný vztah mezi maloobchodníky a jejich dodavateli, a to z původního postavení protivníků do pozice kooperujících subjektů. Tento krok bývá uskutečňován za pomoci „větší než obvyklé“ spolupráce v podobě např. výměny různých informací, prodejních dat a na vzájemném budování společných podnikatelských aktivit, a to s cílem dosáhnout vyššího obratu celé kategorie produktů.

#### METODIKA A CÍL

Category management je definován jako proces spolupráce mezi dodavateli a distributory, při kterém jsou jednotlivé kategorie definovány jako strategické obchodní jednotky. Lepších obchodních výsledků by se přitom mělo dosahovat tím, že se celý proces zaměří na hodnoty, na nichž záleží zákazníkovi [3].

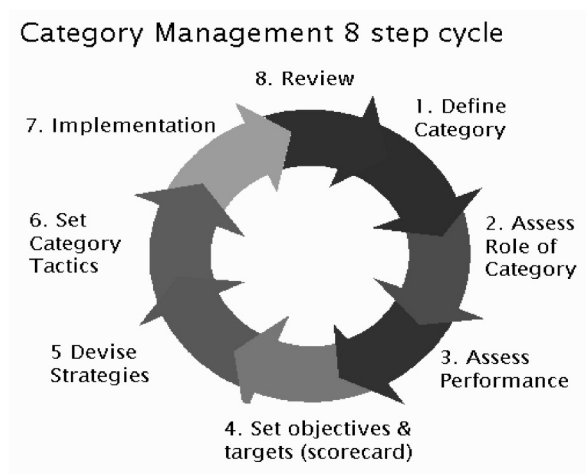
Category management je obchodní koncept, v němž je celková šíře produktů, prodávaná jednotlivými maloobchodníky, rozčleněna do vzájemně oddělených skupin, obsahujících obdobné produkty nebo produkty nějakým způsobem související.

Jednotlivé strategické obchodní jednotky označujeme jako kategorie produktů, přičemž s každou z nich dále pracujeme jako s relativně „samostatnou podnikatelskou jednotkou“. Každá vytvořená kategorie má své vlastní cíle v oblasti strategií a obchodních výsledků, kterými jsou např. obrat nebo profitabilita. Pro vlastní implementaci metody category managementu je využíván proces založený na postupných krocích. Základní proces category managementu obsahuje osm samostatných kroků:



1. Definice kategorie (např. určení produktů).
2. Definice role kategorie u daného retailera.
3. Ocenění stávajícího stavu.
4. Nastavení cílů pro kategorii.
5. Navržení celkové strategie.
6. Navržení taktik.
7. Implementace.
8. Revize.

**Obr. č. 1:** Category management 8 step cycle.



Zdroj: [http://en.wikipedia.org/wiki/Category\\_management#Definition\\_of\\_Category\\_Management](http://en.wikipedia.org/wiki/Category_management#Definition_of_Category_Management) (22. 2. 2010)

## VÝSLEDKY A DISKUSE

Pro ukázkou aplikace Category managementu v praxi byl vybrán příklad firmy Coca-Cola, tj. sortiment nealkoholických nápojů. Vymezení prostor pro příspěvek nedovoluje podrobně popsat všechny kroky, které jsou nutné pro realizaci projektu v praxi. Smyslem je demonstrovat postup pro rozdělení (segmentaci) vybraného sortimentu. Projekt je reálně aplikován v marketingovém řízení firmy Coca-Cola. V případě trhu s nealkoholickými nápoji můžeme za kategorie považovat např. vody, ledové čaje nebo džusy. Při práci s těmito kategoriemi pro jednoduchost a zároveň větší přesnost používáme zpravidla jejich vybrané podrobnější charakteristiky (detail), kde potom můžeme lépe vystihnout určité společné prvky. U jednotlivých kategorií lze použít následující postup:

### Kategorie sycené nápoje (CSD)

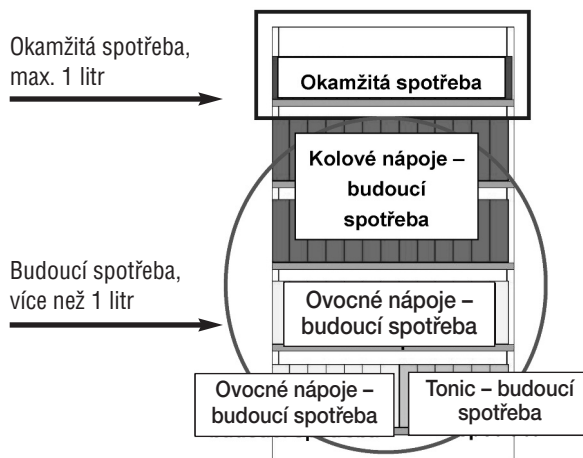
V rámci prvotního dělení této kategorie sledujeme rozložení na malá balení (do 1 litru včetně) a balení velká (větší než 1 litr). Zatímco u malých balení spotřebitel kupuje nápoj nejčastěji za účelem jeho okamžité spotřeby, v případě balení velkých hovoříme o spotřebě budoucí. Typickým příkladem je např. zakoupení dvoulitrového nápoje určité značky v celém „balíku“. Takovýto nákup spotřebitel ne-

spotřebovává celý ihned po jeho zakoupení a jistě velmi zvažuje, jaký druh nápoje zakoupí. Ve svém rozhodování se u těchto velkých balení řídí podle druhové (produktové) úrovně a rozlišuje kolové, ovocné a tonikové nápoje.

Na ukázkovém modulu, představujícím prodejní regál určité provozovny, se pak tato kategorie může uspořádat např. následujícím způsobem. Zmínovaná malá balení se nejčastěji umísťují do horních polic, kde s nimi může (na rozdíl od velkých a těžkých balení) zákazník relativně obratně manipulovat. Přibližně do úrovně očí jsme v rámci tohoto znázornění preferovali umístění kolových nápojů, které dosahují zpravidla největších tržních podílů, tonikové nápoje jsou na tom právě naopak (zpravidla je umísťujeme do dolních regálů).

Důležitým faktorem, který v této studii neuvažujeme, jsou paletové pozice. Na nich se zpravidla objevují nejprodávanější produkty, které díky své obrátce potřebují mít na prodejní ploše co největší možnou zásobu.

**Obr. č. 2:** Rozdělení kategorie nealkoholických nápojů z hlediska spotřeby.

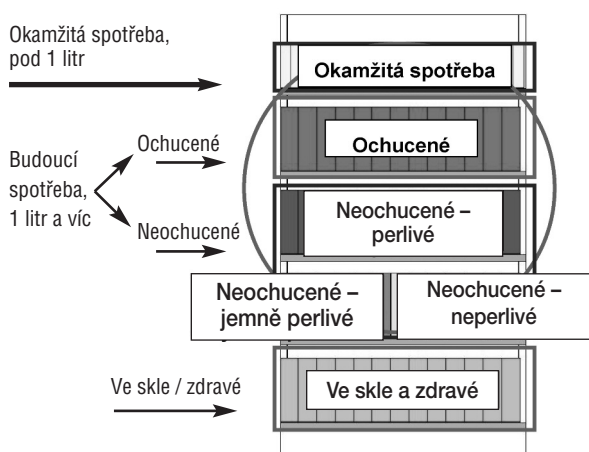


Zdroj: Vlastní zpracování.

### Kategorie vody

U kategorie vod je prvotní dělení do nižších subkategorií obdobné, kde sledujeme nejprve rozložení sortimentu na malá balení do 1 litru a balení velká (větší než 1 L). Stejně jako u kategorie sycené nápoje (CSD), tak i v případě vod pracujeme s konkrétnějšími segmenty. Vzniká rozlišení vod na ochucené a neochucené, přičemž u neochucených vod je dalším logickým krokem jejich sledování podle úrovně sycenosti (nesycené, jemně sycené, sycené). Kromě ochucených a neochucených vod dále samostatně vyčleňujeme segment zdravých vod a vod ve skle. Příklad rozdělení kategorie vod uvádí obr. č. 3.

**Obr. č. 3:** Rozdělení kategorie vody.

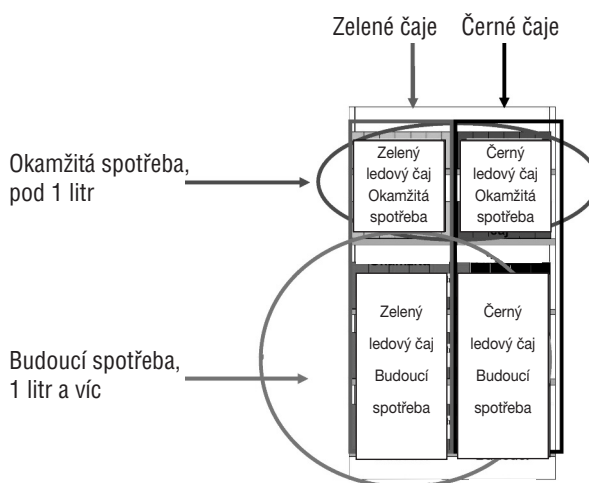


Zdroj: Vlastní zpracování.

### Kategorie ledové čaje

U kategorie ledových čajů došlo v posledních letech ke změně vnímání spotřebitelů. Spotřebitelé dnes rozlišují dvě základní charakteristiky: nejprve je zajímavá druh ledového čaje. Konkrétně se rozhodují, zda se jedná o černé ledové čaje nebo zelené. Do kategorie zelených čajů řadíme všechny barevné druhy čajů. Dalším důležitým rozlišovacím kritériem je velikost balení daného produktu (stejně jako u ostatních kategoriích). V tomto případě se používá opět rozlišení balení do 1 litr (pro okamžitou spotřebu) nebo naopak větší než 1 litr (pro budoucí spotřebu). Rozdělení kategorie zelených a černých čajů schematicky postihuje obr. č. 4.

**Obr. č. 4:** Rozdělení kategorie ledové čaje.

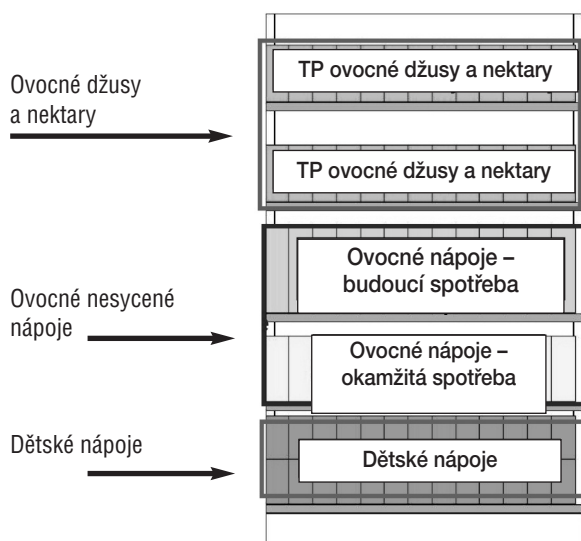


Zdroj: Vlastní zpracování.

### Kategorie džusy

Pro vlastní segmentaci kategorie džusů je nejdříve nutné z hlediska spotřeby vyjmout dětské nápoje. Další postup se soustředí na rozlišení produktové řady klasické džusy a ovocné nesyčené nápoje. Následuje posouzení velikosti jednotlivých balení. V kategorii džusů tvoří většinu prodejů balení v krabicích (nejčastěji jednodlitrové balení). U ovocných nesyčených nápojů je nutné použít další členění. Je nutné specifikovat velikost balení nesyčených nápojů, kde pomyslnou hranicí je velikost 1 litr. Názorně je vidět rozdělení kategorie na obr. č. 5.

**Obr. č. 5:** Rozdělení kategorie džusy.



Zdroj: Vlastní zpracování.

### ZÁVĚR

Příklad aplikace Category managementu na produktovou kategorii nealkoholické nápoje může být rozdílný u jednotlivých dodavatelů (výrobci) nebo retailerů. Jedno by však postupy měly mít společné, a to, že vždy vycházejí z hodnocení skutečného stavu a poznání stávajících potřeb zákazníků, kteří uvedené členění kategorií vlastně definují svým nákupním chováním.

V neposlední řadě je třeba upozornit na skutečnost, že samotný proces Category managementu se stále vyvíjí a zdokonaluje. Category management je systém, který je úzce napojen na tzv. trade marketing a instore merchandising. Díky pokročilým technologiím, sofistikovanému marketingovému výzkumu mohou firmy lépe předvídat a odhalovat potřeby zákazníků a následně efektivně plánovat prodejní strategie pro jednotlivé kategorie. V této souvislosti se rozvíjí nové zastřešující koncepty, např. shopper marketing, který je s Category managementem konzistentní [3]. Shopper marketing komplexně reaguje na rostoucí význam zákazníků, zkoumá schémata nákupního roz-

hodování. Vedle místa prodeje se věnuje i ostatním prodejním kanálům (internet, direct marketing, zážitky, obaly). Cílem je předložit zákazníkům emocionální benefity ve formě inspirace, potěšení, povzbuzení, vzdělávání, pobavení a motivace.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. HESKOVÁ, M. (2006): *Category management*. Praha: Profess Consulting. ISBN 80-7259-049-9
2. SIGRIST, S. (2006): *Guide zu den neuen Gesundheitsmärkten*. GDI Studien 20. Zürich: Health Horizons GDI. ISBN 3-7184-7028-4.
3. SINGH, J. (2009): Category management je jako manželství. *Strategie*, č. 49, s. 23-25.
4. [http://en.wikipedia.org/wiki/Category\\_management#Definition\\_of\\_Category\\_Management](http://en.wikipedia.org/wiki/Category_management#Definition_of_Category_Management)

## ADDRESS & ©

Ing. Michal ČAPEK  
Externí doktorand  
Katedra managementu podnikatelské sféry  
Fakulta managementu  
Vysoká škola ekonomická  
Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec  
[capek-mi@fm.vse.cz](mailto:capek-mi@fm.vse.cz)

doc. Ing. Marie HESKOVÁ, CSc.  
Katedra managementu podnikatelské sféry  
Fakulta managementu  
Vysoká škola ekonomická  
Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec  
[heskova@fm.vse.cz](mailto:heskova@fm.vse.cz)

## KOUČING AKO EFEKTÍVNÝ NÁSTROJ V PERSONÁLNOM MANAŽMENTE

### Coaching as Effective Instrument in Personal Management

*Jana FABIANOVÁ*

Košice, Slovak Republic

**ABSTRACT:** Článok sa zaoberá podporou profesijného a osobného rastu zamestnancov koučovaním. Porovnáva koučovanie s tradičnými formami podpory profesijného rastu, ako je vzdelávanie, tréningy a osobnostný rozvoj. Koučovanie predstavuje vysoko efektívny nástroj vedenia ľudí, nie len v podnikovej praxi, vedúci k vysokej efektívite práce skrze zmenu postojov a myslenia.

*Kľúčové slová:* manažment - profesijný a osobný rast - koučovanie

**ABSTRACT:** The paper deals with the support of professional growth of employees by coaching. It compares coaching with traditional forms of professional growth support like learning, training and personal development. The paper introduces coaching as a high effective instrument of personal management used not only in business activities. It leads to high job effectiveness by changing of attitudes and thinking.

*Key words:* management - professional and personal growth - coaching

#### ÚVOD

Pod ľudským potenciálom rozumieme súhrn dispozícií a sklonov človeka vykonávať určité činnosti, možnosť a schopnosť človeka konať a uplatňovať sa vo všetkých svojich životných sociálno-ekonomických funkciách - ako člen rodiny, občan, zamestnanec či zamestnávateľ.

Keďže ľudský potenciál je len predpokladom a dispozíciou na konanie, človek ho môže, ale aj nemusí, počas života naplno využiť. To závisí od mnohých vnútorných i vonkajších faktorov a od jednotlivca, či svoj potenciál dokáže rozpoznať, využiť a zveľaďovať. Ak sa človek rozhodne poskytnúť svoj potenciál na tvorbu hodnôt pre iný subjekt, disponuje ním ako výhradný vlastník svojho ľudského kapitálu (Seková 2006: 19). Rozvoj ľudského potenciálu (a tým aj kapitálu) vyžaduje investície. Zo zvyšovania jeho hodnoty má úžitok zamestnávateľ aj zamestnanec, preto sa na investíciách podieľajú obidve strany. Pre zamestnávateľa predstavujú kvalitní pracovníci dôležitú konkurenčnú výhodu, pre zamestnanca rozvoj potenciálu, aj vďaka vynakladaniu nemalých finančných prostriedkov, času a energie, znamená možnosť dosiahnutia lepšieho zárobku a plnej sebarealizácie. Nasledujúci príspevok sa zaoberá možnosťou podpory profesijného a osobného rastu zamestnancov koučovaním.

#### Tradičné formy podpory profesijného rastu

Maximálne využitie a rozvoj ľudského potenciálu

vedie k zvyšovaniu výkonnosti pracovníka, k jeho profesijnému a osobnému rastu. V organizáciách sú k podpore profesijného a osobného rastu najčastejšie využívané nasledujúce procesy, resp. formy (Giertlová 2004: 12):

- vzdelávanie v užšom zmysle slova (školenia, prednášky, semináre...);
- výcvik zručností (tréningy, cvičenia, výcviky a nácviky);
- osobnostný rozvoj.

**Vzdelávanie** je prioritne orientované na osvojovanie si vedomostí, postojov, môže vplývať aj na rozvoj osobnosti. Súvisí hlavne s pochopením zmyslu, vyžaduje vysoký stupeň porozumenia a uvedomenia. Využíva sa pri ňom objasňovanie, zdôvodňovanie, dokazovanie, hodnotenie a iné vyššie myšlienkové postupy. V organizáciách sa vníma vzdelávanie spravidla užšie, konkrétne ide o rôzne školenia, prednášky, porady, návody a iné, ktorých cieľom je ovplyvňovať znalosti človeka, podávať mu informácie o tom, čo, ako a prečo má robiť, a predpokladá sa, že z toho niečo uplatní vo svojom správaní v praxi. Proces je zameraný len na verbálnu reprodukciu, nie na aplikáciu získaných vedomostí.

**Výcvik zručností** (trénovanie) je proces komplexnejší ako vzdelávanie. Účelom nie je len odovzdanie a získanie vedomostí, ale aj nácvik nových zručností potrebných pre výkon odbornej činnosti. Najčastejšie ide o tréningy manažérskych, komunikačných a ob-

chodných zručností, asertívneho a prezákazníckeho správania, ovládania počítača a pod. Ovpływňovanie zručností človeka je robené s predpokladom, že sa nové správanie čo najdlhšie udrží.

**Osobnostný rozvoj** predstavuje vzdelávanie v širšom zmysle slova. Rozumieme ním rozvoj osobnostných spôsobilostí zamestnancov, ktoré sú orientované na ďalšie sebarozvíjanie. Zahŕňa rozvoj sociálnych spôsobilostí (schopnosť komunikovať, prezentovať sa, kooperovať, viesť ľudí...), ale aj poznávacích spôsobilostí (schopnosť učiť sa, riešiť problémy, rozvíjať tvorivosť...).

### Koučovanie - nástroj podpory osobného a profesijného rastu

V poslednej dobe sa čoraz viac dostáva do popredia mimoriadne účinný spôsob podpory ľudí pri dosahovaní cieľov, a to koučovanie.

Koučovanie je štýl vedenia ľudí, ktorý pracuje s potenciálom človeka. Hľadá spôsob, ako ho odhaliť, uvoľniť, správne nasmerovať a využiť. Koučovanie samo osebe ničomu neučí, skôr pomáha učiť sa. Koncept koučovania vznikol v prostredí športu a pravdepodobne prvý, kto predstavil jednoduchú a pritom komplexnú metódu koučovania, bol Timothy Gallwey, tenisový odborník a učiteľ z Harvardu. Gallwey sa vyjadril, že „koučovanie uvoľňuje potenciál človeka, a umožňuje mu tak maximalizovať jeho výkon“ (Whitmore 2009: 21). Filozofia koučovania vychádza z toho, že koučovaný človek má potenciál, aby vec riešil bez pomoci. Využíva tzv. Pygmalion efekt, to znamená, že, ak druhého považujem za schopného, takým sa aj stane.

Podstatou koučovania je docieľiť lepšie vnímanie reality a zvýšiť zodpovednosť. Lepším vnímaním reality, vrátane poznania samého seba, sa zvyšuje akčný rádius, v ktorom môžeme veci kontrolovať. Čo nevnímame, kontroluje nás. Zodpovednosť (ale dobrovoľne prijatá) je tiež mimoriadne dôležitá pre dosahovanie vysokej výkonnosti. Ak cítíme zodpovednosť za svoje myšlienky a činy, zvýši sa odhodlanie a podávaný výkon. Ak je zodpovednosť vnútená a my ju neprijímame, podávaný výkon sa nezlepší. Vnímanie reality a zodpovednosť ovplyvňujú výkonnosť rozhodujúcim spôsobom (Whitmore 2009).

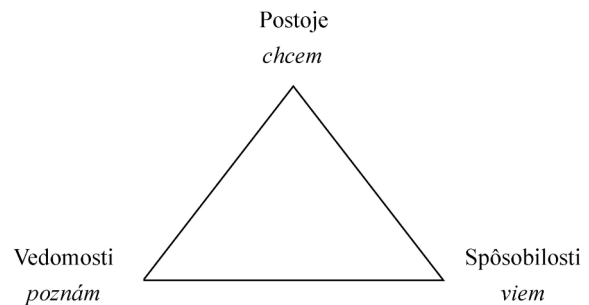
Proces koučovania je založený na vzťahu medzi dvoma rovnocennými partnermi - koučom a koučovaným, vyznačujúcim sa vzájomnou dôverou, otvorenosťou a úprimnosťou. Základnou metódou kouča je kladenie otázok. Formou vhodne kladených koučovacích otázok koučovanie umožňuje ľuďom lepšie vnímať realitu, objavovať potenciál ukrytý v nich a motivuje ľudí, aby tento potenciál využívali.

### Porovnanie koučovania a tradičných metód podpory profesijného rastu

Vyššie spomenuté formy podpory profesijného rozvoja (školenia, nácviky, výcviky a tréningy) sú prioritne zamerané na vedomosti, zručnosti a osob-

nostné spôsobilosti človeka. Koučovanie sa prednostne sústreďuje na postoje. Bez zmeny postojov skutočný osobný rast nenastane a mnohé znalosti a spôsobilosti ostávajú ležať ladom (Suchý - Náhlovský 2007: 18). Tieto súvislosti vyjadruje aj „trojuholník osobného rastu“ na obr. č. 1.

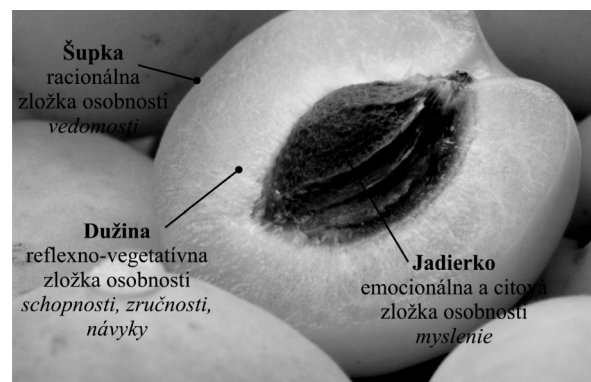
**Obr. č. 1:** Trojuholník osobného rastu.



Zdroj: Suchý - Náhlovský (2007: 17).

P. Parma (český pedagóg, psychológ a psychoterapeut, priekopník systemického koučovania) vo svojej knihe „Umění koučovat“ použil na odlíšenie koučingu od ostatných metód, podporujúcich profesijný a osobný rast, vysvetlenie pomocou metafory kôstkového ovocia (obr. č. 2). Tri vrstvy, znázornené metaforicky, predstavujú zložky osobnosti, na ktoré sa jednotlivé metódy zameriavajú, a ciele, ktoré možno nimi dosiahnuť.

**Obr. č. 2:** Metaforicky vyjadrené zložky osobnosti človeka.



Zdroj: Spracované podľa P. Parmu (2006: 102).

Šupka predstavuje najdostupnejšiu zložku osobnosti - racionálnu. Je na povrchu a najľahšie dosiahnuteľná. Vyjadruje vedomosti človeka.

Pod ňou sa nachádza dužina, ku ktorej je ťažší prístup. Predstavuje reflexno-vegetatívnu zložku človeka v podobe jeho schopností, zručností, návykov.

Tretou zložkou je kôstka, ukrývajúca jadierko. Jadierko je najdôležitejšou časťou. Je sídlom životnej filozofie. V ňom máme uložené základné koncepcie toho, ako rozumieme životu, svetu, ľuďom. Vyjadruje



naše postoje, motívy, hodnoty a vlastnosti. Chráni ho tvrdá škrupina, predstavujúca teórie, podľa ktorých žijeme, ktoré sme prijali do svojho života, lebo sa hodili k našej filozofii. Škrupina je dosť pevná na to, aby dokázala jadierko celkom zakonzervovať. V živote sa nezriedka stáva, že nám naša životná filozofia prestane fungovať tak, ako by sme potrebovali, a máme problém to zmeniť. K tomu je potrebné rozbiť a zrekonštruovať škrupinu, čo nie je jednoduché, lebo dala vzniknúť mnohým veciam v našom živote, vrátane profesijnej orientácie, vzťahov či manželstva (Parma 2006: 103).

Trvácnosť výsledku pôsobenia jednotlivých procesov závisí od hĺbky, do ktorej zasahuje osobnosť človeka. Obmedzené trvanie (týždne až mesiace) majú vedomosti a zručnosti, ktoré sa nedotknú až „jadierka“ osobnosti človeka. Ak sa majú dosiahnuť trvalé výsledky, nestačí ľuďom poskytovať len informácie, vedomosti, alebo s nimi trénovať nové zručnosti.

Pokiaľ sa nepodarí dotknúť emocionálno-citovej zložky osobnosti človeka, stretnúť sa s jeho cieľmi a vnútornou motiváciou, osloviť jeho hodnotový systém, výsledok procesu zostane len na úrovni pomínuteľných vedomostí, v najlepšom prípade na úrovni viac či menej natrénovaných zručností, techník a postupov (Giertlová 2004: 15). Tri vrstvy osobnosti človeka, metaforicky vyjadrené ovocím, sa navzájom ovplyvňujú. Nácvik správania sa za dlhší čas môže odraziť aj na myslení, rovnako aj na nové vedomosti.

Dôležitým predpokladom zmeny správania človeka je ale dobrovoľné prijatie (zvnútornenie) poznatkov, postupov a prístupov, jeho vlastné presvedčenie (Giertlová 2004: 15).

### Koučovanie ako štýl vedenia ľudí zo strany manažéra

Koučovanie môže vykonávať kouč z vonku alebo z vnútra organizácie. Jednou z možností je, ak sa koučom stane vlastný manažér. Možno paradoxná predstava, pretože osoba manažéra sa prioritne spája s činnosťami, ako je prikazovanie, kontrolovanie, odmeňovanie alebo udeľovanie sankcií. Tradičný manažment väčšinou predstavuje súbor uvedených činností, zatiaľ čo myšlienka koučovania spočíva v podpore, v budovaní dôvery vo vlastné schopnosti a dobrovoľnom preberaní zodpovednosti.

Tradičné štýly manažmentu J. Whitmore (2009) charakterizuje nasledovne (viď tab. č. 1), pričom jednu krajnú polohu predstavuje autokratický štýl a druhú štýl *laissez faire*.

Pre manažerov je problém opustiť tradičné štýly a väčšina z nich sa nachádza niekde v strede medzi krajnými polohami. Problémom je hlavne zrieknuť sa potreby mať veci pod kontrolou, delegovať právomoci a zodpovednosť na svojich podriadených a v nie poslednom rade nájsť si na koučovanie čas. Whitmore koučovanie neradí k žiadnemu z uvedených štýlov, svojou povahou patrí celkom inde.

Tab. č. 1: Tradičný manažment.

Správanie sa manažéra	Dopady na aktérov
Prikazuje	Manažér má pocit, že má veci po kontrole. Manažér, ktorý prikazuje, demotivuje podriadených a vytvára atmosféru strachu.
Presvedčuje	Podriadený si nie je istý, či môže alebo nemôže rozhodovať sám.
Diskutuje	Manažér aj podriadený majú pocit, že sú zapojení. Rozhodovanie môže byť pomalé, prípadne nemusí dôjsť k žiadnemu rozhodnutiu.
Zrieka sa	Manažér sa zrieka svojej zodpovednosti. Podriadený má pocit, že musí rozhodovať, alebo prevziať zodpovednosť.

Zdroj: Spracované podľa J. Whitmore (2009: 32).

Koučovanie je štýl manažmentu, umožňujúci manažérovi získať skutočnú a nie iluzórnu kontrolu. Manažér, keďže pozorne sleduje odpovede koučovaného a získava informácie nie len o tom, čo sa deje, ale aj prečo sa podriadený rozhodol postupovať práve tak, získava viac informácií a môže situáciu viac kontrolovať. Naproti tomu koučovaný pracovník pri hľadaní odpovedí na otázky manažéra, ktorý ho koučuje, si uvedomí všetky aspekty úlohy a môže sa rozhodnúť, či chce zodpovednosť prevziať. Takto vďaka koučovaniu preberá zodpovednosť dobrovoľne a jeho zodpovednosť je skutočná a nie iluzórna (Whitmore 2009).

Kde vziať čas na koučovanie? Koučovanie je naozaj časovo náročnejšia činnosť ako rozdávanie príkazov. Ale z dlhodobého hľadiska čas podstatne ušetrí. Keď koučovaní pracovníci dobrovoľne preberajú zodpovednosť a vykonávajú samostatne každodenné činnosti, zbavujú tak manažéra tejto ťarchy a jemu ostáva omnoho viac času na činnosti, ktoré môže vykonávať len on. Pritom sa vytvára časový priestor aj na koučovanie.

Samozrejme, v naliehavých situáciách, keď je kľúčovým problémom čas, je nutné, aby všetci pomohli zvládnuť ťažkú situáciu. Vtedy musí ísť koučovanie bokom. Ale v kultúre, kde je starostlivosť o človeka jej výraznou črtou, je to prijateľné a ľudia to akceptujú (Whitmore 2009).

### Názorové rozdiely odborníkov na koučovanie manažerom na pracovisku

Rozdiely v názoroch na možnosti použitia koučovania v manažerskej praxi sa týkajú hlavne predpokladov aktérov procesu koučovania. Podľa J. Whitmore použiteľnosť koučovania ako štýlu vedenia ľudí je podmienená takmer výlučne osobou kouča-manažéra. Manažér môže byť na pracovisku

koučom svojho podriadeného za podmienky, ak pôjde medzi nimi o vzťah partnerský, založený na dôvere a pocitu istoty. Je potrebné, aby kouč-manažér bol vyzretá osobnosť, so schopnosťou sa vcítiť do situácie druhých, bol úprimný a objektívny k sebe samému (integrita), objektívny a nestranný, ochotný jednať s ľuďmi inak ako doteraz (Whitmore 2009: 31). Obmedzenia, týkajúce sa osoby koučovaného, vylučujúce koučovanie, resp. predpoklady, ktoré opodstatňujú použiť koučovanie ako najvhodnejší spôsob vedenia, J. Whitmore neuvádza. Definuje vonkajšie a vnútorné bariéry úspešného koučovania, pričom za najväčšiu bariéru považuje „neschopnosť manažéra prestať hovoriť ľuďom, čo majú robiť, opustiť staré návyky a zažitú postupu pri riadení a učení sa“ (Whitmore 2009: 161). „Nekoučovateľnosť“ ľudí nepripúšťa, ale rozlišuje problematické typy ľudí, u ktorých pretrváva ku koučovaniu nechut' navzdory mnohým výhodám, ktoré koučovanie prináša. Príčinou je odmietanie sa viac zaujímať o dianie okolo seba a obava, že väčšia zodpovednosť naruší pohodlie ich doterajšieho života. Niekedy sú to aj negatívne zážitky z detstva vedúce k potláčaniu prejavov emócií a skrývaniu nedostatkov z obavy ich zneužitia. U niektorých ľudí zase pretrváva nechota urobiť čokoľvek navyše, než musia. Kľúčom k riešeniu je uvedomenie si, že títo ľudia nemôžu byť v zamestnaní spokojní a nenásilnou formou koučovania priviesť týchto ľudí k poznaniu, že kvalita ich pracovného života sa spoluprácou s koučom môže zvýšiť (Whitmore 2009: 162). V analógii s kôstkovým ovocím ide o rozbitie tvrdej škrupiny teórií, ktorá konzervuje a nedáva možnosť prejavu sa potenciálu ukrytom v jadierku.

Podľa iných odborníkov pri koučovaní je potrebné zvažovať vhodnosť aplikovania koučovania vzhľadom k predpokladom pracovníka a vzhľadom k úlohe, ktorú pracovník má riešiť. Podľa M. Daňkovej (2008) situačné vedenie ľudí je vedenie v kontexte náročnosti úlohy a úrovne pracovníka.

Správanie sa manažéra sa dá popísať v dvoch dimenziách:

- podporné správanie;
- direktívne správanie.

Pracovníkov môžeme rozdeliť do štyroch kategórií (obr. č. 3), pričom ich posudzujeme v súvislosti s konkrétnou úlohou. U pracovníkov sa berú do úvahy nielen ich schopnosti a znalosti, ale aj ich motivácia k úlohe a odvaha prijať zodpovednosť. To znamená, že vzhľadom k jednej úlohe môže byť pracovník na vývojovej úrovni 4 a vzhľadom k inej na úrovni 2. Každá kategória vyžaduje inú mieru direktívneho či podporného správania.

#### 1. Kategória - príkazový štýl riadenia

Do prvej kategórie pracovníkov, vyžadujúcich príkazový štýl riadenia, patria zamestnanci, ktorí nevedia a nechcú. Pri takýchto pracovníkoch iný štýl ako

**Obr. č. 3:** Kategórie pracovníkov a štýly riadenia.



Zdroj: M. Daňková (2008: 34).

príkazový nie je účinný. Keďže sú práce, ktoré nevyžadujú tvorivosť, nevádi, ak ľudia ostanú na tejto pozícii.

#### 2. Kategória - konzultatívny štýl riadenia

Tento štýl riadenia je vhodný pre kategóriu pracovníkov, ktorí ešte nemajú schopnosti a znalosti, ale sú motivovaní. Môže ísť aj o nováčikov, ktorí nastúpili a potrebujú dorásť. Voľbou direktívneho prístupu by sa u týchto pracovníkov výrazne oslabil motivácia, pričom schopnosti by sa nezvýšili. Je dôležité rozpoznať, či pracovník má na to, aby mohol odborne dorásť, pretože samotný záujem nie je zárukou úspechu.

#### 3. Kategória - participačný štýl riadenia

Kategóriu pracovníkov, pre ktorú je vhodný tento štýl riadenia, tvoria pracovníci, ktorí prácu dobre poznajú a vedú všetko potrebné, len nie sú vždy motivovaní. Jedná sa o schopných odborníkov, ktorí sú obvyčajne neformálnymi autoritami v tíme. Táto cenná kategória ľudí s veľkým potenciálom je schopná pracovať celkom samostatne, ak sa ju podarí motivovať.

#### 4. Kategória - delegačný štýl

Delegačný štýl je vhodný pre kategóriu ľudí, ktorí vedú, chcú a preberajú zodpovednosť. Patria tu pracovníci, ktorí sú kľúčovými. Formujú tím a vykonávajú veľkú časť práce. Snaha je udržať týchto ľudí vo firme, aby neodchádzali inde. Dôvodom zotrvania môže byť napríklad spôsob komunikácie s nimi.

Z dlhodobého hľadiska je efektívne znižovať mieru direktívneho správania a nahrádzať ho podporným správaním, ako to naznačujú šípky na obrázku. Vzhľadom k vyššie spomínaným kategóriám ľudí je koučovanie vhodné použiť ako spôsob vedenia pre 2. až 4. kategóriu (Daňková 2008).

Spoločným prvkom oboch názorov ale ostáva, že koučovanie ako nástroj personálneho manažmentu je efektívne a vedie k zvyšovaniu výkonnosti u väčšiny pracovníkov. Whitmore ho prezentuje ako univerzálne použiteľný prístup manažéra k ľuďom. Odborníci, zastávajúci situačné vedenie, definujú aj určitú skupinu ľudí, ktorej koučovanie je zbytočnou investíciou a neprinesie očakávané výsledky.

### Význam koučovania v období hospodárskej nestability

Súčasnú dobu hospodárskej nestability je príčinou veľkej neistoty, vzniku a zosilnenia mnohých rizík podnikania. Ekonomická situácia si vynucuje zoštieňovanie podnikov a hľadanie možností znížovania nákladov, pričom schopnosť obstáť dáva vysokú flexibilitu a efektívnosť činností. Zachovanie konkurencieschopnosti si vyžaduje zmenu doterajších postupov a spôsobov práce, zvýšenie výkonnosti pracovnej sily.

Podnikateľské prostredie je vystavené vysokému tlaku zmien vo všetkých oblastiach. Globalizácia trhov predstavuje neustále sa meniace konkurenčné prostredie, prináša kultúrne a demografické zmeny spoločnosti, čím kladie vysoké nároky na riadenie. Klimatické zmeny, spôsobené priemyselnou a poľnohospodárskou produkciou, presahujúce hranice jednotlivých ekonomík, volajú po väčšej sociálnej zodpovednosti.

V týchto súvislostiach koučovanie, zamerané na zvýšenie výkonnosti a posilňovanie zodpovednosti, nadobúda v manažmente zvláštny význam. Je nástrojom pre dosiahnutie optimálneho výkonu, nástrojom, ktorý vyžaduje zmenu postojov ľudí, správania sa manažérov, zmenu organizačnej štruktúry a kultúry. Pomáha v uvedomovaní si vlastných schopností a pestuje dôveru v ne, učí lepšie vnímať realitu a vedie k zodpovednosti.

### ZÁVER

Popri tradičných formách rozvoja pracovníkov sa v poslednej dobe dostáva do popredia vysoko efektívny spôsob rozvoja ľudí, a to koučovanie. Koučovanie, ako štýl vedenia ľudí, pracuje s ľudským potenciálom, pomáha ľuďom objavovať, rozvíjať a využívať svoj potenciál. Podporuje u ľudí schopnosť uvedomovať si

realitu a posilňuje sebadôveru a zodpovednosť. Jeho použitie v manažérskej praxi predstavuje vysoko efektívny spôsob dosahovania cieľov, vedie k profesijnému a osobnému rastu pracovníka. Úspešnosť koučovania závisí však od zrelosti osobnosti manažéra, od jeho ochoty opustiť tradičné spôsoby riadenia a od spôsobilosti pri vedení pracovníka dôsledne dodržiavať princípy koučovania. Koučovanie prinesie výsledky len u ľudí ochotných meniť zaužívané spôsoby myslenia a hľadať nové netradičné riešenia.

### POUŽITÁ LITERATÚRA A INFORMAČNÉ ZDROJE

1. DAŇKOVÁ, M. (2008): *Koučování - kdy, jak a proč*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2047-0.
2. GIERTLOVÁ, K. (2004): *Manažovat' a koučovat' systemicky?* Áno. Banská Bystrica: Dali-BB. ISBN 80-89090-07-9.
3. PARMA, P. (2006): *Umění koučovat*. Praha: Alfa Publishing. ISBN 80-86851-34-6.
4. SEKOVÁ, M. (2006): *Osobnostný manažment ako súčasť profesijného rastu zamestnanca. Knižnica v učiacej sa spoločnosti*, roč. 7, číslo 6-7. ISSN 1336-0965 [online]. [cit. 2010-4-5]. Dostupné z [http://www.snk.sk/swift\\_data/source/casopis\\_kniznica/2006/jun\\_jul/18.pdf](http://www.snk.sk/swift_data/source/casopis_kniznica/2006/jun_jul/18.pdf)
5. SUCHÝ, J. - NÁHLOVSKÝ, P. (2007): *Koučování v manažérskej praxi*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1692-3.
6. WHITMORE, J. (2009): *Koučování. Rozvoj osobnosti a zvyšování výkonnosti. Metoda transpersonálního koučování*. Praha: Management Press. ISBN 978-80-7261-209-3.

**Táto publikácia vznikla v rámci inštitucionálneho projektu VŠBM KE č. IP/18/VŠBM/2010 Riziká a prevencia hospodárskej kriminality v podmienkach ekonomickej nestability.**

### ADDRESS & ©

Ing. Jana FABIANOVÁ, PhD.  
Ústav ekonomickej a logistickej bezpečnosti  
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva  
Kukučínova 17, 040 01 Košice  
Slovak Republic  
[jana.fabianova@vsbm.sk](mailto:jana.fabianova@vsbm.sk)

---

## 2 POLITOLOGIE · POLITICAL SCIENCE

### MEZINÁRODNÍ PRÁVO A NEJEDNOZNAČNÁ DEFINICE DĚTSKÉHO VOJÁKA

#### International Law and Ambiguity of Child Soldiers Definition

*Štěpán STRNAD*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Ochrana dětských práv se stala nedílnou součástí národních a mezinárodních právních dokumentů. Nejednoznačnost však panuje v definici dětských vojáků a garance ochrany dětí v situacích ozbrojených konfliktů a jejich participace v nich. Cílem článku je analyzovat tuto definiční nejednoznačnost. Text nejprve sumarizuje jednotlivé dosavadní mezinárodní standardy, přijaté na ochranu dětí v ozbrojených konfliktech. Dále analyzuje, jakým způsobem je definováno dítě těmito mezinárodními normami, zvláště, jak dochází k definování a právnímu ošetření dětské účasti v ozbrojených jednotkách a přímé či nepřímé participaci v ozbrojených konfliktech.

*Klíčová slova:* dětská práva - ozbrojený konflikt - mezinárodní právo - dětský voják

**ABSTRACT:** The protection of children's rights has become an integral part of the national and international legal documents. There is an ambiguity in definition of child soldiers and a guarantee of children's protection in situations of armed conflicts and their participation in them. The aim of the article is to analyse that definition ambiguity. First, the text summarizes particular present international standards agreed for the protection of children in armed conflicts. Further, it analyses the way of definition of child by these international norms, particularly, how children's participation in armed forces is defined and legally formulated, and their direct or indirect involvement in armed conflicts.

*Key words:* children's rights - armed conflict - international law - child soldier

---

#### ÚVOD

Kampaň mezinárodní ochrany dětí má své kořeny v období první světové války a zvláště po ní, kdy byla dětem přiznána zvláštní ochranná práva. Roku 1924 Společnost národů přijala *Ženevskou deklaraci práv dítěte* a později po druhé světové válce nevládní organizace usilovaly o to, aby nově zformovaná organizace Spojených národů přijala tento dokument. Výsledkem bylo schválení *Charty blahobytu dítěte* v rámci *Deklarace dětských práv* Valným shromážděním Organizace spojených národů roku 1959. Tento dokument ve své preambuli potvrdil, že „*lidstvo má povinnost dát dítěti to nejlepší*“ (UNICEF 1996: 44). Roku 1953 byl oficiálně uznán Dětský fond Organizace spojených národů (UNICEF) jako součást systému Organizace spojených národů. V průběhu 50. let byl tento fond zapojen v široké kampani proti hrozbě epidemických onemocnění. V 60. letech se stal jedním z prostředků rozvojové politiky. Ta mimo jiné zahrnovala také investice do lidského kapitálu, včetně dětí. V 70. letech dochází k odlišnému způsobu vývoje, kdy narůstají

pochybnosti směrem ke zkušenostem s dosavadním vývojem v zemích třetího světa a deziluze společně se snahou po dosažení vyššího ekonomického růstu vede k hledání alternativních přístupů, které by byly více zaměřené na samotné komunity a jednotlivce. Závažnější mezinárodní témata, jako nedostatek potravin či stav životního prostředí, vedla k postupnému upozadění dětské agendy.

Snaha nevládních organizací vrátit dětské otázky zpět do centra mezinárodních témat a jejich tlak na mezinárodní společenství vyústila roku 1979, kdy Organizace spojených národů vyhlásila tento rok mezinárodním rokem dítěte. Tato zdánlivě proklamativní událost opět oživila zájem o životní podmínky dětí v mnoha částech světa. V mnoha vyspělých zemích to vedlo k rozšíření povědomí o životních podmínkách dětí v rozvojovém světě. V mezinárodním společenství došlo ke zdůraznění potřeby nalézt efektivní způsoby ochrany dětí proti využívání a zanedbávání, zaměřit pozornost na důslednější podporu dětských práv.

To také vede k otázce vztahu ochrany lidských práv a mezinárodního humanitárního práva. Je nesporným



faktem, že v průběhu každého ozbrojeného konfliktu, v jehož rámci jsou k dosažení určitých cílů používány ozbrojené a násilné prostředky, dochází k porušování konkrétních lidských práv. Proto jsou nezbytná pravidla adaptující mírový režim na podmínky ozbrojeného konfliktu a chránící podstatu těchto pravidel. Tento princip pomáhá překonávat koncepci „*delimitované hranice mezi oběma systémy a zdůrazňuje, že systém ochrany lidských práv nepřestává jako celek působit v době ozbrojeného konfliktu*“ (Hýbnerová 2010). To však neznamená, že by systém ochrany lidských práv a mezinárodní humanitární právo koexistovaly v symbiotickém vztahu a že mezinárodní právo lidských práv upravuje hodnotové základy regulace ozbrojených konfliktů. „*(...) Konvence práv dítěte [1989] neztrácí závažnost v době ozbrojeného konfliktu a začlenění ustanovení mezinárodního humanitárního práva do čl. 38 potvrzuje slučitelnost a provázanost obou odvětví (...). Adjektivum humanitární se vztahuje k obsahu norem mezinárodního humanitárního práva a nikoliv k subjektům, které zavazuje*“ (Hýbnerová 2010).

Mezinárodní humanitární právo bychom mohli rozdělit na dvě základní větve: 1) Haagské právo, vytvářející pravidla pro vedení bojových operací, zejména účast na nepřátelství, bojové prostředky, metody vedení boje, preventivní opatření při útoku a proti následkům útoků, ochranu kulturních statků a válečnou neutralitu; 2) Ženevské právo, upravující ochranu obětí ozbrojených konfliktů. Těmito oběťmi jsou myšleny osoby raněné, nemocné, trusečníci, váleční zajatci a civilisté, jejichž zranitelnost vyžaduje právní ochranu (Fuchs 2007: 18). Obě větve mezinárodního humanitárního práva jsou úzce provázány a v průběhu druhé poloviny 20. století docházelo k jejich postupnému sblížení. Po druhé světové válce tak můžeme pozorovat silící vliv rodícího se mezinárodního práva lidských práv na ženevské právo. V současnosti se tak ženevské právo v mnohém podobá mezinárodnímu právu lidských práv.

Za nejnebezpečnější místa planety pro život dítěte jsou považovány Súdán, Uganda a Demokratická Republika Kongo. Dále Irák, Somálsko, Indie, palestinská území, Afghánistán, Čechensko a Myanmar (Boling 2006). V počtu využívaných dětských vojáků převažují africké státy. 20 až 30 000 dětských vojáků připadlo roku 2005 na Konžskou demokratickou republiku, následuje Libérie s 15 000, Angola s 11 000, dále pak Burundi, Čad, Pobřeží slonoviny, Somálsko, Súdán, Uganda. V Jižní Americe dominovala Kolumbie s 16 000 dětských vojáků. V Asii se na těchto statistikách podílela Barma se 77 000 dětskými bojovníky, dále pak Afghánistán, Nepál, Filipíny a Srí Lanka (UNICEF 2005: 7). Odborníci se domnívají, že trend využívání dětí ve válkách a konfliktech vykazuje stoupající tendenci.

### Mezinárodní standardy

V následujícím shrnutí bychom představili současné

mezinárodní a regionální standardy, které upravují dětskou participaci v ozbrojených konfliktech. Přehled je řazen chronologicky na základě data vstupu v platnost.

Prvním ze současných významných mezinárodních standardů, který byl přijat roku 1973 a vešel v platnost o tři roky později, byla *Konvence 138 o minimálním pracovním věku* Mezinárodní organizace práce. Státy, ratifikující tuto konvenci, se zavázaly, že upraví národní legislativu tak, aby bylo efektivně zabráněno dětské práci a zvýšil se minimální věk pro povolení zaměstnávat a pracovat k hranici shodné s plným psychologickým a mentálním vývojem mladých osob (článek 1).

Roku 1977 vznikají dva *Dodatkové protokoly* k čtyřem *Ženevským konvencím*. Tyto protokoly stanovují nový minimální věk jedince pro rekrutaci a nasazení v ozbrojených konfliktech. Tento minimální standard se aplikuje jak na státní, tak nestátní aktéry, tak mezinárodní a vnitrostátní ozbrojené konflikty. Článek 77 *Dodatkového protokolu I*, který se vztahuje na mezinárodní konflikty, uvádí, že strany konfliktu by měly použít všechny vhodné prostředky k tomu, aby se děti, které ještě nedosáhly věku 15 let, neúčastnily přímo válečných akcí a zvláště by se strany konfliktu měly zdržet jejich rekrutace do svých ozbrojených sil. Při rekrutaci osob, které již dosáhly věku 15 let, ale nedosáhly hranice 18 let, by státy měly preferovat osoby nejstarší. Pokud se navzdory tomuto opatření děti, které ještě nedosáhly věku 15 let, účastní válečných akcí či jsou zajaty nepřátelskou stranou, měly by být pod stejnou zvláštní ochranou. Článek 4 *Dodatkového protokolu II*, vztahující se na nemezinárodní ozbrojené konflikty, uvádí, že děti, které nedosáhly věku 15 let, by neměly být rekrutovány do ozbrojených sil či skupin a nemělo by jim být dovoleno účastnit se válečných operací.

Na konci 80. let vstupuje v platnost další klíčový dokument, v jehož textu také nalézáme odkaz na stanovení minimálního věku jedince pro vojenskou službu. A to *Konvence práv dítěte* z roku 1989. Ačkoli Konvence definuje dítě jako každou osobu pod věkovou hranicí 18 let, její článek 38 používá nižší věkové minimum (15 let) pro rekrutaci jedince a jeho účast v ozbrojených konfliktech. Jazyk Konvence je v tomto ohledu velice podobný formulacím z předešlých textů *Dodatkových protokolů*. „*Členské státy by měly použít všech vhodných prostředků k zajištění toho, aby se osoby, které nedosáhly věku 15 let, neúčastnily přímo válečných operací*“ (článek 38, odstavec 2). „*Členské státy by se měly zdržet rekrutace každé osoby, která nedosáhla věku 15 let, do svých ozbrojených sil. Při rekrutaci mezi osobami, které dosáhly 15 let, ale nedosáhly věku 18 let, by měly členské státy upřednostňovat ty nejstarší*“ (článek 38, odstavec 3).

Roku 1999 vstupuje v platnost jeden z významných regionálních dokumentů - *Africká charta práv a blahobytu dítěte*. Tato charta je sice pouze regionální smlouvou, nicméně v prostředí, které je v nejvyšší míře



zasazeno problémem dětské rekrutace, sehrává významný mezník.

O rok později nabývá účinnosti další konvence Mezinárodní organizace práce, a to *Konvence 182 o nejhorších formách dětské práce*. Konvence ukládá každému ratifikujícímu státu, aby použil okamžitých a efektivních prostředků k zabezpečení zákazu a eliminaci nejhorších forem dětské práce. Termín dítě aplikuje na všechny osoby mladší 18 let a mezi nejhorší formy dětské práce zahrnuje: všechny formy otroctví či praktiky jemu podobné, jako obchodování s dětmi, dlužní otroctví či nevolnictví, nucená či povinná práce, zahrnující nucenou či povinnou rekrutaci dětí pro účely ozbrojených konfliktů (článek 3).

Roku 2002 vstoupil v platnost *Opční protokol ke Konvenci práv dítěte*, který stanovil minimální věkovou hranici pro účast ve válečných operacích, rekrutaci do ozbrojených skupin a brannou povinnost států na 18 let. Státy nicméně mohou přijímat dobrovolníky do svých ozbrojených sil již od věku 16 let, ale u osob mladších 18 let musí být takovýto vstup doplněn vázacím prohlášením.

Ve stejném roce nabývá účinnosti *Římský statut Mezinárodního trestního soudu*, jenž byl ustaven jako trvalá instituce mezinárodního práva, stíhající osoby obviněné z válečných zločinů, ze zločinů proti lidskosti a genocidy. Do své definice válečných zločinů statut zahrnuje „*odvádění či nabírání dětí pod věkovou hranicí 15 let do národních ozbrojených sil, nebo jejich aktivní používání ve válečných operacích*“ (článek 8). Stejná formulace je použita v případě vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Statut taktéž zapovídá nepřímou vojenskou dětskou účast, spojenou s bojem, jako je výzvědná činnost, špionáž, sabotáž aj. Stejně tak je zakázáno využívat děti k „přímé“ podpoře vojenských jednotek, jako například zásobovače materiálu na frontové linii. Statut také definuje sexuální otroctví jako zločin proti lidskosti (článek 7).

Rada bezpečnosti OSN vydala celou řadu rezolucí odmítajících rekrutaci a použití dětí ve válečných operacích. Mezi ty, které se vztahují na děti v ozbrojených konfliktech, patří Rezoluce 1261 (1999), 1314 (2000), 1379 (2001), 1460 (2003), 1539 (2004), 1612 (2005) (Williamson 2007: 7–8) a 1882 (2009).

Prozatím poslední významný dokument vzešel z mezinárodní konference „Děti osvobozené od války“, která byla pořádána francouzskou vládou a Dětským fondem OSN v Paříži v únoru 2007. Na tomto setkání 58 států se jejich vrcholní představitelé zavázali respektovat principy obsažené ve dvou přijatých dokumentech. Prvním z nich jsou *Pařížská rozhodnutí*, skládající se z právních a výkonných principů potřebných k ochraně dítě před rekrutací či využitím v ozbrojeném konfliktu. Dokument komplementuje existující právní a politické mechanismy. Druhý dokument *Pařížské principy* je více precizován a dále nastavuje širokou škálu principů vztahujících se na ochranu dětí před rekrutací či využitím v ozbrojeném konfliktu, jejich propuštění z ozbrojených skupin a úspěšné re-

integrovaní do civilního života. Principy také zdůrazňují potřebu dlouhodobé preventivní strategie k definitivnímu ukončení dětského zapojení do ozbrojených konfliktů. Toto pařížské setkání bylo vyvrcholením 18 měsíčního procesu přehodnocování dokumentu *Cape Townské principy a nejlepší praxe v prevenci dětské rekrutace do ozbrojených sil a v demobilizaci a sociální reintegraci dětských vojáků v Africe*, přijatého nevládními organizacemi na konferenci v Kapském městě roku 1997.

### Definice dítěte

S dilematy, která se pojí s různými koncepty dětství, se ukazuje, jak nejednoznačné může být definování dítěte v mezinárodním právu, zvláště v oblasti jeho vojenské účasti v ozbrojených konfliktech a obecně v jeho vojenské participaci v ozbrojených složkách. Definice dítěte a jeho práv je neurčitá a, jelikož je pojem „práva dítěte“ z historického hlediska pojmem v celku nedávným, nevyvolává možnost formulování jednotné definice. Je tedy obtížné pro právo, mezinárodní či jiné, chránit nebo dát svébytnost entitě, která je nedostatečně vymezena. Pokud je například uprchlík definován jednotným způsobem tak, jak je tomu v *Ženevské konvenci* (1951), vztahující se na statut uprchlíků, pak se definice dítěte oproti tomu liší v různých mezinárodních dokumentech a také v národních právech (Bernard 1997: 26).

Čtyři *Ženevské konvence* z roku 1949 a jejich *Dodatkové protokoly* z roku 1977 obsahují více než čtyřicet článků, které přiznávají dětem speciální ochranu. Tyto texty odkazují na děti mladší 12 let (*Ženevská konvence IV*, článek 24), na děti mladší 15 let (*Dodatkový protokol I*, článek 4), na děti mladší 18 let (*Dodatkový protokol II*, článek 6) a také na nezletilé (*Ženevské konvence IV*, článek 76) a děti obecně (*Dodatkový protokol I*, článek 77). Jeví se tedy nemožné odvozovat definici dítěte na základě těchto opatření. Zanedbání definice právního termínu *dítě* v průběhu sestavování *Dodatkových protokolů* bylo záměrné a motivované skutečností, že tento výraz není univerzálně přijímaný (Sandoz - Swinarski 1986, dle Arzoumanian - Pizzutelli 2003: 830). Bohužel stejným vývojem prošla také vyjednávání o definování pojmu dítě při vytváření *Konvence práv dítěte* z roku 1989 a jejího *Opčního protokolu* z roku 2000. Věk jedince sehrává v těchto textech roli ukazatele zranitelnosti a nikoli roli právní definice. Věk 18 let určuje hranici zvláštní zranitelnosti a hranici potřeby ochrany, tedy zvláštní opatření jsou uplatňována podle toho, zda je dítě starší či mladší 15 let, nebo je starší či mladší 12 let.

Kvůli absenci univerzální definice dítěte, která by mohla být použita v kontextu ozbrojených konfliktů, se mezinárodní humanitární právo vztahuje k definici, která byla dána jiným mechanismem, a to mezinárodními instrumenty lidských práv. Mezinárodní humanitární právo a mezinárodní právo upravující lidská práva slouží k ochraně osob, nicméně podle okolností

a na základě různých podmínek. Humanitární právo je aplikováno v kontextu ozbrojených konfliktů a věnuje se primárně vedení válečného stavu a osobám, které se dostaly do nepřátelského zajetí, zatímco lidská práva se vztahují na osoby za všech situací, jak v čase míru, tak v čase války a směřují k omezování státní patronace nad individuem, aniž by se snažily upravovat průběh válečných operací (de Montigny 2006: 52). Snaha nalézt definici dítěte, chybějící humanitárnímu právu, nás přivádí k bližší analýze *Konvence práv dítěte*. Oprávněně bychom předpokládali, že smlouva, která se vztahuje na děti, nejprve jasně vymezí jejich statut. Bohužel tomu tak není. Tato konvence nenabízí zřetelnou definici dítěte.

*Konvence práv dítěte*, přijatá Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989, uvádí ve svém prvním článku, že dítětem je každá lidská bytost mladší 18 let, s výjimkou případů, kdy je plnoletosti dosaženo dříve na základě uplatňované legislativy. Definice dítěte tak závisí na národních legislativách, které se značně odlišují stát od státu a podle okolností. Společně s *Ženevskými konvencemi* a jejich *Dodatkovými protokoly* je *Konvence práv dítěte* smlouvou, ke které se připojil největší počet států (k roku 2003 podepsalo smlouvu 193 států, z nichž 191 ji ratifikovalo). Rozdíly existují uvnitř samotných států, a to mezi plnoletostí civilní a plnoletostí vojenskou. Podle některých autorů tato závislost na národních legislativách brzdí potvrzení obvyklého mezinárodního pravidla, stanovujícího věkový limit pro definici dítěte na 18 let (Arzoumanian - Pizzutelli 2003: 831). Věk, definující děti, ovlivněný sociální a ekonomickou kulturou každého státu, se tak pohybuje v různém rozpětí. Ve snaze vymanit se z této definiční nejednoznačnosti, vytvářené odkazem na národní legislativy, Africká unie v druhém článku *Africké charty práv a blahobytu dítěte* jasně ustanovila, že dítětem je každá lidská bytost mladší 18 let bez výjimky. Jedná se o nejpokročilejší a nejčitelnější právní definici dítěte v současné době, protože standard dětské ochrany je zde vyšší. Je zde stanoven zákaz rekrutace a účasti osob mladších 18 let v ozbrojených akcích, ale také závazek smluvních stran poskytnout ochranu dětem nejen v průběhu ozbrojeného konfliktu, ale také v situacích vnitřního napětí a nepokojů. Článek 22 upravuje, že „členské státy přijímají veškerá nezbytná opatření, aby dohlížely na to, aby žádné dítě nebylo přímo zapojeno do válečných operací a zvláště, aby žádné dítě nebylo zrekrutováno pod vlajkami“. Výraz „zrekrutování pod vlajkami“ je obecným výrazem pro zahrnutí povinné rekrutace a dobrovolného zapojení.

Obraťme se opět ke *Konvenci práv dítěte*, konkrétně k článku 38, který uvádí, že členské státy přijímají všechna možná opatření, aby dohlížely na to, aby se osoby, které nedosáhly věku 15 let, neúčastnily přímo válečných operací. Dále se státy zřikají náboru všech osob mladších 15 let do svých ozbrojených sil. „Zatímco [státy do svých ozbrojených sil] včleňují osoby starší 15 let, ale mladší 18 let, snaží se nabírat

primárně ty nejstarší“ (článek 38). V tomto dokumentu je tak dítě definováno podle třech věkových rozlišení: prvního, které určuje dítě jako osobu mladší 18 let, druhého, které stanovuje dolní věkovou hranici dítěte na 15 let, a třetího, ke které se hlásí národní legislativy. K této definiční nejednotnosti se přidává nejednoznačnost týkající se interpretace výše zmíněného článku s ohledem na to, jak je formulován. Ponechává totiž členským státům určitý svobodný interpretační prostor, ve kterém může být tento článek vyložen tak, že není zcela zakázáno inkorporovat děti mladší 18 let do ozbrojených sil.

### Dětský voják

Výraz dětský bojovník se poprvé objevuje v mezinárodním právním textu v roce 1977, a to v průběhu sestavování *Dodatkových protokolů k Ženevským konvencím*. Jak zdůrazňují Arzoumanian a Pizzutelli (2003: 832), tato skutečnost je tím více překvapující, protože existence těchto dětí byla známa již velice dávno. Autoři nabízejí myšlenku, že absence opatření týkajících se dětských bojovníků ve čtyřech *Ženevských konvencích* z roku 1949 vyplývá z obecné praxe období, která směřovala k úplnému oddělení humanitárního práva od suverenity států. Právo humanitárního zásahu se začalo aplikovat až o desetiletí později.

Text článku 38 *Konvence práv dítěte* je prakticky identický s textem článku 77 *Dodatkového protokolu I*, který je aplikovatelný výhradně na mezinárodní ozbrojené konflikty. Zde by tak mohly být strany konfliktu považovány za odpovědné v případech rekrutace dětí mladších 15 let, ale nebyly by považovány za vinné z přímé účasti dětí na válečných operacích, pokud by došlo na dokazování, zda opatření učiněná v tomto ohledu byla nedostatečná kvůli chybně zvoleným prostředkům či jednoduše neúčinností všeho. Vezmeme-li opět v úvahu povinnosti zmíněného protokolu, tak *Konvence práv dítěte* nevytváří žádný posun v univerzální ochraně dětských bojovníků. Ve skutečnosti tyto povinnosti zůstávají slabší než ty, které jsou stanoveny právem aplikovaným na nemezinárodní konflikty. V *Dodatkovém protokolu II*, aplikovaném na nemezinárodní konflikty, článek 4 jasně požaduje, aby děti mladší 15 let nemusely být rekrutovány do ozbrojených sil nebo skupin za účelem účasti na válečných operacích. Článek nepřipouští žádné úvahy o prostředcích a je založen výhradně na výsledcích.

Práva přiznaná dětem v ozbrojených konfliktech *Konvencí práv dítěte* jsou spíše omezená, zvláště pokud vezmeme v úvahu, že takovéto situace představují největší nebezpečí, kterému může být dítě vystaveno. V roce 1991 byla na základě nedostatečných opatření *Konvence práv dítěte* a alarmujícího stavu dětských vojáků švédským Červeným křížem, organizací Save the Children a Institutem Raoula Wallenberga uspořádána ve Stockholmu konference, jejímž předmětem jednání byly děti ve válce. U této příležitosti se zúčast-

nění shodli na stanovení minimálního věku rekrutace do ozbrojených skupin a účasti na válečných operacích na 18 let a také na postavení mimo zákon dobrovolného náboru každé osoby, která nedosáhla tohoto věku (Institut Raoul Wallenberg 1991). To však zůstává na přesvědčení států. Doufalo se, že *Opční protokol ke Konvenci práv dítěte*, týkající se zapojení dětí do ozbrojených konfliktů, vyváží slabiny Konvence tím, že prosadí jednoznačný věk rekrutace a participace dětí v bojích na 18 let. Závěr vyjednávání představuje nicméně výsledek spíše mírný. Text, přijatý 25. května 2000 Valným shromážděním OSN, je kompromisem, který umožnil uvést do souladu různorodost v postojích států (Schmitz 2001: 136).

Text *Opčního protokolu* i přes zvýšení minimálního věku na 18 let u účasti dětí ve válečných operacích a jejich rekrutace zachovává slabou formulaci *Konvence práv dítěte* v tom, koho se týkají povinnosti, uložené státům. První článek protokolu stanovuje, že státy přebírají všechna možná opatření, aby dohlédly na to, aby se členové jejich ozbrojených sil, kteří nedosáhli 18 let, přímo neúčastnili válečných operací. Ve druhém článku protokolu mají členské státy dohlédnout na to, aby osoby, které nedosáhly věku 18 let, nebyly předmětem povinného náboru do státních ozbrojených sil. Poprvé je tak princip nerekrutace a neparticipace osob mladších 18 let zanesen do mezinárodního právního instrumentu. Bohužel musíme konstatovat, že stejně jako v textu *Konvence práv dítěte* je vybraný slovník aplikace těchto principů vágní a slabý. Použité termíny udělují státům velmi širokou svobodu v chápání toho, co rozumí například pod výrazy „všemi možnými prostředky“ či „přímá participace“. Také by se státy mohly oprávněně domnívat, že, jestliže odpovídají za děti, které slouží v týlovém zázemí například jako kurýři mezi jednotkami či zásobovači, neparticipují přímo na válečných operacích, tedy, že jejich samotná bezpečnost je dána rizikem jejich blízkosti k bojovým jednotkám. Navíc, věkový limit 18 let byl povolen pouze za cenu rozlišení důležitosti mezi povinnou rekrutací a dobrovolným nábořem. Ve skutečnosti, pokud je věková hranice povinné rekrutace 18 let, to nebrání vstupu dětí do ozbrojených složek před dosažením této věkové hranice, a to například u přijetí na vojenské školy. Zákaz nucené rekrutace mladistvých byl přijat velkým počtem států, nicméně v těch, které se doposud této praxe nezřekly, je obtížné tento stav dokazovat (Schmitz 2001: 137).

Text článku 4 *Opčního protokolu* činí rovněž rozlišení mezi vládními ozbrojenými silami a ostatními ozbrojenými jednotkami v tom, koho se týká dětská rekrutace. „*Ozbrojené skupiny, které nejsou součástí ozbrojených sil státu, nemohou za žádných okolností nabírat ani používat ve válečných operacích osoby mladší 18 let*“. S nestátními aktéry a jejich vázaností mezinárodními normami je to v rámci vnitrostátních ozbrojených konfliktů složitější. Problémem se stává právní posouzení povstalců, rebelů a jiných nestát-

ních aktérů, kteří participují na vedení ozbrojeného konfliktu.

Poté, co byly ženevskými konvencemi stanoveny podmínky vedení ozbrojeného konfliktu s ohledem na zranitelné kategorie osob (článek 3), vyvstala otázka, zda tato pravidla zavazují i nestátní skupiny, například povstalce aj. Konvence sice explicitně stanovují, že daná ustanovení jsou závazná pro každou stranu konfliktu, nicméně nestátní aktéři (rebelové aj.) nepatří k smluvním stranám těchto úmluv. Nicméně přijetí interpretace, že nestátní ozbrojené skupiny nejsou vázány například zmíněným článkem 3 ženevských konvencí, by vedlo k absurdním důsledkům, kdy by ozbrojený konflikt zůstal ze strany nestátních aktérů právně neregulovatelný. Možné východisko nabízí J. Fuchs (2007: 36), který za nejpřesvědčivější odůvodnění vázanosti například povstaleckých skupin ustanoveními konkrétních mezinárodních norem vedení ozbrojeného konfliktu považuje předpoklad, že každý jednotlivec je subjektem mezinárodního práva. Členové rebelských či povstaleckých ozbrojených skupin jsou tak vázáni jako jednotlivci.

Tato absolutní povinnost, jasná a přesná, vytvořila plán, do něhož byl vtisknut základní duch *Opčního protokolu*. Aby bylo dosaženo širokého konsensu, autoři protokolu museli učinit výrazné ústupky, vedoucí ke zformulování textu, který bohužel stále zůstává nedostatečný v tom ohledu, koho se týká efektivní ochrana dětí proti rekrutaci. Pozornost by nicméně měla být věnována také technické definici dětského vojáka. Ne vždy musí být vojákem jen ten, kdo nosí zbraň či je zrekrutován do ozbrojené skupiny či ozbrojených sil. Young Meng Yoo ng (2004: 3) to dokazuje na příkladu palestinských dětí, které jsou zapojeny do současného izraelsko-palestinského konfliktu. Děti mladší 18 let používají povětšinou spíše kameny a zápalné láhve než zbraně a, dojde-li k zabití některého z nich, není to izraelskou stranou považováno za ztrátu (nýbrž za výsledek dětské aktivity ve jménu intifády).

## ZÁVĚR

Mezinárodní humanitární právo nedefinuje pojem dítě a odvolává se implicitně na mezinárodní právo obecné. Tato definice nevystupuje ani v úkolech, ani v cílech mezinárodního humanitárního práva. Vynechání definice právního termínu „dítě“ v průběhu přípravy *Dodatkových protokolů k Ženevským konvencím* bylo záměrné a motivované skutečností, že tento termín nebyl obecně akceptován. Odkaz na různé věkové hranice (12, 15 či 18 let) a použití různých výrazů pro dítě (adolescent, mladiství) nezahrnuje existenci specifické definice dítěte pro každé pravidlo mezinárodního humanitárního práva, čímž se jedná spíše o kritéria pro označení odlišných podmínek zranitelnosti. Měřítkem je věk, je předpokládáným objektem zranitelnosti, kdy odkazy na 12, 15 a 18 let jsou spíše různým rozsahem ochrany podle různého stupně zranitelnosti.



Současný problém dětských vojáků je reflektován na základě vývoje mezinárodního humanitárního práva a mezinárodního práva lidských práv. Tyto oblasti mezinárodního práva obsahují prolínající definice dětství a dospělosti, což má za následek nekonzistentní standardy ochrany dětských práv. Stanovení rozdílu mezi dětstvím a dospělostí a tomu odpovídající úrovně ochrany je v existenci pojmu „dětského vojáka“ nejzřejmější, neboť definičním faktorem v implementaci dětských práv je právě věk.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ARZOUMANIAN, N. - PIZZUTELLI, F. (2003): Victimes et bourreaux: questions de responsabilité liées à la problématique des enfant-soldats en Afrique [online]. [cit. 1. 10. 2009]. In *Revue Internationale de la Croix-Rouge*, vol. 85, no. 852, décembre, pp. 827-856. Dostupné na WWW: [http://protection.unsudanig.org/data/child/international\\_experience/Arzoumanian,%20IRRC,%20Victimes%20et%20bourreaux%20-%20la%20problematique%20.pdf](http://protection.unsudanig.org/data/child/international_experience/Arzoumanian,%20IRRC,%20Victimes%20et%20bourreaux%20-%20la%20problematique%20.pdf)
2. BERNARD, C. (1997): *Des enfants et des droits*. Québec: Les Preses de l'Université Laval.
3. Convention on the Rights of the Child [online]. 1989 [cit. 10. 12. 09]. 20 November. International Committee of the Red Cross. Dostupné na WWW: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/540?OpenDocument>
4. Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field [online]. 1949 [cit. 23. 12. 10]. Geneva, 12 August. International Committee of the Red Cross. Dostupné na WWW: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/365?OpenDocument>
5. Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea [online]. 1949 [cit. 23. 12. 10]. Geneva, 12 August. International Committee of the Red Cross. Dostupné na WWW: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/370?OpenDocument>
6. Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War [online]. 1949 [cit. 23. 12. 10]. Geneva, 12 August. International Committee of the Red Cross. Dostupné na WWW: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/375?OpenDocument>
7. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War [online]. 1949 [cit. 23. 12. 10]. Geneva, 12 August. International Committee of the Red Cross. Dostupné na WWW: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/380?OpenDocument>
8. DE MONTIGNY, Ch. (2006): *Victimes et bourreaux: quelle protection pour les enfants combattants?* [online]. [cit. 29. 10. 2009]. Université du Québec à Montréal. Dostupné na WWW: <http://www.archipel.uqam.ca/1783/1/M9290.pdf>
9. FUCHS, J. (2007): *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany ČR.
10. HÝBNEROVÁ, S. (2010): Ochrana práv dětí za ozbrojených konfliktů [online]. [cit. 23. 12. 10]. *Časopis Všechno*. Dostupné na WWW: <http://casopis.vsehrd.cz/2010/06/ochrana-prav-deti-za-ozbrojeneho-konfliktu/>
11. Institut Raoul Wallenberg: Children of war: Report from the Conference on Children of War. Stockholm, 31 May-2 June, 1991.
12. Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict: *The Paris Commitments* [online]. 2007 [cit. 23. 12. 10]. Dostupné na WWW: [http://www.un.org/children/conflict/\\_documents/pariscommitments/ParisCommitments\\_EN.pdf](http://www.un.org/children/conflict/_documents/pariscommitments/ParisCommitments_EN.pdf)
13. Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict: *The Paris Principles* [online]. 2007 [cit. 23. 12. 10]. Dostupné na WWW: [http://www.un.org/children/conflict/\\_documents/parisprinciples/ParisPrinciples\\_EN.pdf](http://www.un.org/children/conflict/_documents/parisprinciples/ParisPrinciples_EN.pdf)
14. Organization of African Unity: *African Charter on the Rights and Welfare of the Child* [online]. 1999 [cit. 23. 12. 10]. Dostupné na WWW: [http://www.africa-union.org/official\\_documents/Treaties\\_%20Conventions\\_%20Protocols/A.%20C.%20ON%20THE%20RIGHT%20AND%20WELF%20OF%20CHILD.pdf](http://www.africa-union.org/official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/A.%20C.%20ON%20THE%20RIGHT%20AND%20WELF%20OF%20CHILD.pdf)
15. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 [online]. 1977 [cit. 23. 12. 10]. International Committee of the Red Cross. Dostupné na WWW: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/470?OpenDocument>
16. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977 [online]. 1977 [cit. 23. 12. 10]. International Committee of the Red Cross. Dostupné na WWW: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/475?OpenDocument>
17. Rome Statute of the International Criminal Court [online]. 1998 [cit. 23. 12. 10]. 17 July. International Committee of the Red Cross. Dostupné na WWW: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/585?OpenDocument>
18. ROWLING, M. (2006): *POLL-Sudan is world's most dangerous place for children* [online]. [cit. 3. 10. 08]. AlertNet. Dostupné na WWW: <http://www.alertnet.org/thefacts/reliefresources/115254316277.htm>
19. SCHMITZ, M. (2001): *La guerre. Enfants admis*. Collectif. Les livres du GRIP. Bruxelles: GRIP-Éditions Komplexe.
20. The International Labour Organization: *ILO Con-*

- vention No. 138. *Minimum Age Convention* [online]. 1973 [cit. 23. 12. 10]. Dostupné na WWW: [http://www.ilocarib.org.tt/projects/cariblex/conventions\\_6.shtml](http://www.ilocarib.org.tt/projects/cariblex/conventions_6.shtml)
21. The International Labour Organization: *ILO Convention No. 182. Worst Forms of Child Labour Convention* [online]. 1999 [cit. 23. 12. 10]. Dostupné na WWW: [http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed\\_norm/---declaration/documents/publication/wcms\\_decl\\_fs\\_46\\_en.pdf](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_decl_fs_46_en.pdf)
22. UNICEF: *The State of World's Children*. New York: Oxford University Press, 1996.
23. UNICEF: *Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict* [online]. 2004 [cit. 20. 1. 10]. Dostupné na WWW: [http://www.unicef.org/crc/index\\_30203.html](http://www.unicef.org/crc/index_30203.html)
24. UNICEF: *The State of the World's Children 2005. Childhood under Threat* [online]. 2005 [cit. 15. 10. 2009]. UNICEF. Dostupné na WWW: [http://www.unicef.org/publications/index\\_24432.html](http://www.unicef.org/publications/index_24432.html)
25. United Nations: *Security Council resolution 1261 on the Children and armed conflict* [online]. 1999 [cit. 23. 12. 10]. Dostupné na WWW: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/248/59/PDF/N9924859.pdf?OpenElement>
26. United Nations: *Security Council resolution 1314 on the protection of children in situations of armed conflicts*. [online]. 2000 [cit. 15. 10. 2009]. UNICEF. Dostupné na WWW: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/604/03/PDF/N0060403.pdf?OpenElement>
27. United Nations: *Security Council resolution 1379 on the Children and armed conflict* [online]. 2001 [cit. 23. 12. 10]. Dostupné na WWW: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/651/10/PDF/N0165110.pdf?OpenElement>
28. United Nations: *Security Council resolution 1460 on the Children and armed conflict* [online]. 2003 [cit. 23. 12. 10]. Dostupné na WWW: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/231/16/PDF/N0323116.pdf?OpenElement>
29. United Nations: *Security Council resolution 1539 on the Children and armed conflict* [online]. 2004 [cit. 23. 12. 10]. Dostupné na WWW: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/318/63/PDF/N0431863.pdf?OpenElement>
30. United Nations: *Security Council resolution 1612 on the Children and armed conflict* [online]. 2005 [cit. 23.12.10]. Dostupné na WWW: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/439/59/PDF/N0543959.pdf?OpenElement>
31. United Nations: *Security Council resolution 1882 on the Children and armed conflict* [online]. 2009 [cit. 23. 12. 10]. Dostupné na WWW: <http://daccess-ods.un.org/TMP/4920411.70597076.html>
32. WILLIAMSON, R. (2007): *Children and Armed conflict: Towards a Policy Consensus and Future Agenda - Ten Years after the Machel Study* [online]. [cit. 26. 1. 10]. Wilton Park. Dostupné na <http://www.wiltonpark.org.uk/documents/conferences/WP840/pdfs/WP840.pdf>
33. Young Meng Yoong, M.: *Child soldiers: Problems of Definition, Role and Factors for Recruitment* [online]. 2004 [cit. 20. 1. 10]. In *Journal of the Royal Malaysia Police Senior Officer's College*, pp. 1-9. Dostupné na WWW: <http://mpk.rmp.gov.my/jurnal/2004b/childsoldiers.pdf>

#### ADDRESS & ©

Mgr. Štěpán STRNAD  
Katedra společenských věd  
Vysoká škola evropských a regionálních studií  
Žižkova 4, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
[strnad@vsers.cz](mailto:strnad@vsers.cz)



---

## URČUJÚCE FAKTORY, PRIEBEH A KULTÚRNE DOPADY MIGRÁCIE V KOLUMBII

Determining Factors, Process and Cultural Impact of Migration in Colombia

*Peter REŤKOVSKÝ*

Bratislava, Slovak Republic

**ABSTRACT:** Kolumbijská kultúra, ktorá sa charakterizuje ako súčasť latinskoamerického kultúrneho priestoru, vznikala postupným nanášaním a prienikom importovaných kultúrnych vzorcov na pôvodnú aboriginnú kultúru. Tento proces sa započal na začiatku 16. storočia a trvá prakticky dodnes, pričom v jeho histórii je možné rozoznať tri výrazné imigračné vlny: príchod pôvodných španielskych dobyvateľov a osadníkov, ktorí boli príčinou prvotnej kreolizácie kolumbijskej kultúry, ako aj neskoršie vlny africkej a arabskej imigrácie. Vyššie uvedený vývoj bol jednou z príčin heterogenity kolumbijskej kultúry, ktorá sa však spája s vysokým stupňom tolerancie a kultúrnej integrácie jednotlivých etnických skupín na území krajiny.

*Kľúčové slová:* migrácia - Kolumbia - kreolizácia - kultúrna asimilácia

**ABSTRACT:** The Colombian culture, characterized as a component part of the Latin American cultural space, was created by gradual coating and penetration of imported cultural paradigms into the original, aboriginal culture. This process commenced at the beginning of the 16th century and has been in place ever since. Its history includes three significant immigration waves: the arrival of the original Spanish conquistadors and settlers, who were the cause of the primary creolization of the Colombian culture, as well as later waves of African and Arabic immigration. The above development has been one of the reasons for the heterogeneity of the Colombian culture, which is, however, connected with a high degree of tolerance and cultural integration of individual ethnic groups in the territory of Colombia.

*Key words:* migration - Colombia - creolization - cultural assimilation

---

### ÚVOD

Kolumbiu, podobne ako celý región Latinskej Ameriky, je z kultúrneho hľadiska možné charakterizovať ako oblasť kreolskú. Tento pojem sa vzťahuje na proces vzniku dnešného kultúrneho priestoru a charakteristických črt kolumbijskej spoločnosti, kde za ich určujúci faktor môžeme považovať prelínanie pôvodnej (aboriginnej) podkladovej kultúrnej zložky a importovaných mimoamerických kultúrnych vzorov. Nová, importovaná kultúrna vrstva, ktorá začala v regióne Latinskej Ameriky pôsobiť od konca 15. storočia, totiž nenahradila pôvodnú kultúru aboriginných obyvateľov kontinentu, ale s ňou splynula a rozvíjala sa na jej základe, vytvárajúc tak novú kultúrnu realitu.

#### Prvotná španielska migračná vlna

Je možné tvrdiť, že súčasné kultúrne prostredie v Kolumbii je výsledkom niekoľkých migračných vln, z ktorých najdôležitejšou nesporne bola imigrácia španielskych kolonistov na sever juhoamerického

kontinentu. Presnejšie vymedziť vplyv jednotlivých migračných vln na celkovom formovaní súčasnej kolumbijskej kultúry je obtiažne. Môžeme však predpokladať, že vzhľadom na svoju masívnosť a demografický vplyv (viď nižšie) bola rozhodujúcou prvotná kolonizačná migrácia z vtedajšieho Španielskeho kráľovstva, ktorá prebiehala v zásadnej miere od počiatku conquisty až po vyhlásenie nezávislosti krajiny (t.j. od začiatku 16. storočia do 20. rokov 19. storočia).

Ak budeme akceptovať predpoklad, podľa ktorého sa výsledná amalgámová kultúra<sup>5</sup> dá priblížiť ako súčet jej čiastkových kultúr, môžeme z vyššie uvedených informácií spätne rekonštruovať isté aspekty pôvodnej aboriginnej kultúry. Nepoznáme síce presný podiel oboch kultúr na výslednej kultúre Kolumbie, avšak môžeme predpokladať, že vplyv Španielska bol významnejší ako vplyv podkladovej kultúry. Túto skutočnosť je možné dokladovať počtom španielskych imigrantov, ktorý prevýšil počty pôvodného obyvateľstva, a to najmä vo svetle dramatického úbytku do-

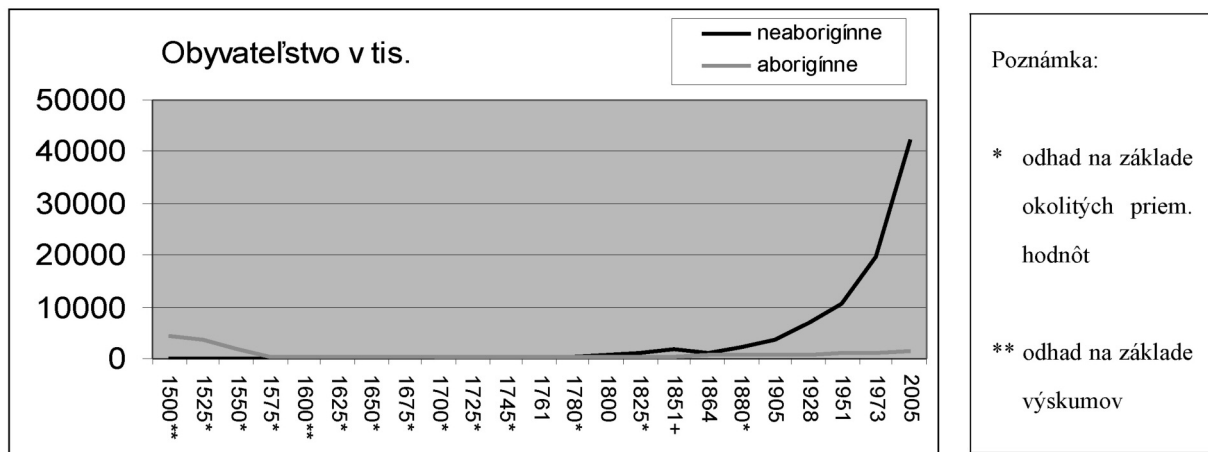
---

<sup>5</sup> Pod pojmom „amalgámová kultúra“ chápeme v zásade kreolskú kultúru, t.j. kultúru, ktorá vznikla ako spojenie pôvodnej (podkladovej) kultúry a novej kultúry, ktorá bola na územie podkladovej kultúry importovaná najmä ako dôsledok silného migračného pohybu obyvateľstva.

morodcov, zapríčineného vojnami a epidémiami. Aj keď presný počet členov predkolumbovských civilizácií (najmä Muiscov, Tayronov, Wayuú, Quimbayov či Zenú) je neznámy, odhaduje sa, že na začiatku 16. storočia dosahoval ich počet 3–5 miliónov<sup>6</sup>, avšak v priebehu 100 rokov od začiatku španielskeho osídlenia krajiny zahynulo až 95 % z nich<sup>7</sup>, čo znamená, že počet preživších členov pôvodných kmeňov dosiahol len 150–250 tisíc. Dnes pritom počet pôvodných obyvateľov dosahuje len okolo 3,4 % populácie krajiny, t.j. približne 1,3 milióna ľudí<sup>8</sup>.

Počet obyvateľov Kolumbie v časoch získania nezávislosti krajiny (t.j. okolo roku 1819) dosahoval približne 900 tisíc až 1,7 milióna obyvateľov.<sup>9</sup> O 80 rokov neskôr sa pritom aboriginna populácia krajiny vyznačovala počtom približne 750 tisíc ľudí. Na základe týchto údajov použitých ako vstupy do modelovej analýzy<sup>10</sup> vyplýva, že počet neaboriginneho obyvateľstva (vrátane etnicky zmiešanej populácie žijúcej v španielskom kultúrnom prostredí) prevýšil počet domorodého obyvateľstva niekedy okolo roku 1700 (viď príl. č. 1).

**Graf č. 1:** Odhad vývoja aboriginneho a neaboriginneho obyvateľstva Kolumbie od roku 1500.



Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov DANE (2005) a Kalmanovitz (2006).

V tomto období došlo v dôsledku sprísnenia podmienok pre vycestovanie k dosiahnutiu vrcholu španielskej imigrácie do krajiny.<sup>11</sup> Od roku 1500 totiž počas dvesto rokov prebiehal exodus španielskeho obyvateľstva do Nového sveta v takej miere (750 tisíc až 1 milión obyvateľov<sup>12</sup>), že hrozilo vyľudnenie Španielska. Na základe sprísnených podmienok pre vy-

cestovanie potom došlo v 18. storočí k drastickému poklesu emigrácie zo Španielska, a to až len na úroveň cca 20 tisíc osôb<sup>13</sup>.

Aby sme pre potreby určenia kultúrneho vplyvu španielskeho obyvateľstva na celkovú formujúcu sa kultúru Kolumbie získali počet španielskych obyvateľov, ktorí do Kolumbie imigrovali v priebehu 16.,

<sup>6</sup> Francis, Michael J. (2005): *Población, enfermedad y cambio demográfico 1537–1636. Demografía histórica de Tunja: una mirada crítica.* IN Gómez Londoño, Ana María: *Muisca: representaciones, cartografías y etnopolíticas de la memoria.* Bogotá, Editorial Pontificia Universidad Javeriana, s. 76. Dostupné na: <http://books.google.sk/books?id=AW5P9II4TWIC&pg=PA0#v=onepage&q&f=false>. ISBN: 958-683-643-6.

<sup>7</sup> *Colombia - History & Background.* Dostupné na: <http://education.stateuniversity.com/pages/281/Colombia-HISTORY-BACKGROUND.html>

<sup>8</sup> DANE (2007): *La población étnica y el Censo General 2005: Colombia: una nación multicultural. Su diversidad étnica.* Bogotá, s. 35. Dostupné na: [http://www.dane.gov.co/files/censo2005/etnia/sys/colombia\\_nacion.pdf](http://www.dane.gov.co/files/censo2005/etnia/sys/colombia_nacion.pdf)

<sup>9</sup> Kalmanovitz, S. (2006): *El PIB de la Nueva Granada en 1800: Auge colonial, estacamiento republicano.* In: *Revista de Economía Institucional*, Vol. 8, No. 15, Sem. 2, s. 161–183. Dostupné na: <http://www.uexternado.edu.co/facecono/ecoinstitucional/workingpapers/skalmnovitz15.pdf>

<sup>10</sup> Vzhľadom na veľmi podobné prírodné a kultúrne podmienky, ako aj podobný historický vývoj krajín Latinskej Ameriky modelová analýza predpokladá, že podiel z celkového beloškého obyvateľstva Latinskej Ameriky, ktorý krajiny regiónu dosahujú na začiatku 21. storočia, zodpovedá podielu pôvodnej beloškej migrácie, ktorá smerovala na ich územie v časoch prvotnej kolonizácie (t.j., že belošké obyvateľstvo interagovalo s pôvodným obyvateľstvom na celom kontinente Latinskej Ameriky približne rovnakým spôsobom).

<sup>11</sup> Márquez, R. (1993): *La emigración española a América en la época del comercio libre (1765-1824): El caso andaluz.* In: *Revista Complutense de historia de America*, No. 19, s. 237. Dostupné na: <http://revistas.ucm.es/ghi/11328312/articulos/RCHA9393110233A.PDF>. ISSN 1132-8312

<sup>12</sup> Schrover, M. (2008): *History of International Migration.* Leiden: Universiteit Leiden. Dostupné na: <http://www.let.leidenuniv.nl/history/migration/chapter53.html>

<sup>13</sup> Domínguez, I. M. (1999): *La llamada del nuevo mundo - La emigración española a América (1700–1750).* Universidad de Sevilla, Sevilla, s. 44. Dostupné na: <http://books.google.sk/books?id=KDsWJmtSg58C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>. ISBN: 84-472-0562-2

17. a 18. storočia (na začiatku 19. storočia po Vojne za nezávislosť imigrácia španielskeho obyvateľstva do Ameriky takmer ustala), môžeme vychádzať zo súčasného počtu obyvateľov jednotlivých krajín Latinskej Ameriky a z podielu ich beloškého obyvateľstva. Na tomto mieste je potrebné poznamenať, že stotožňovanie belošskej a španielskej migrácie v koloniálnom období je možné, nakoľko imigrácia z ostatných krajín Európy do súčasných španielsky hovoriacich krajín bola počas tohto časového rozpätia minimálna<sup>14</sup>. Ako ukazuje príl. č. 2, dosahuje v tomto prípade podiel Kolumbie na celkovom belošskom obyvateľstve (po zohľadnení počtu mesticov a mulatov) približne 13 %. Ak vzhľadom na nízku počty imigrujúceho beloškého obyvateľstva v Kolumbii v 19. a 20. storočí predpokladáme, že tento pomer bol zachovaný aj počas migrácie v 16.–18. storočí, znamená to, že pôvodná španielska imigrácia na územie dnešnej Kolumbie dosahovala 120–130 tisíc osôb. Po zohľadnení skutočnosti, že na rozdiel od Kolumbie boli niektoré krajiny regiónu ako Argentína či Čile po vyhlásení nezávislosti cieľovou krajinou významných počtov beloškého (španielskeho, talianskeho či nemeckého) obyvateľstva, a teda ich podiel na pôvodnej imigrácii bol nižší, môžeme sa domnievať, že počet pôvodných španielskych imigrantov na území Kolumbie dosiahol medzi rokmi 1500 a 1700 až 160 tisíc, čo spolu s počtom ich potomkov vychovávaných v duchu španielskej kultúry predstavovalo v porovnaní s počtom aborigínneho obyvateľstva významný segment celkovej populácie a teda aj významný faktor formovania výslednej kultúry krajiny.

Ďalším významným elementom pri formovaní kreolskej post-koloniálnej kultúry Kolumbie bola skutočnosť, že španielska kultúra bola preferovaná vo vyšších spoločenských kruhoch, a vytvárala tak základ národných tradícií, ideálov, náboženstva a ďalších oblastí kultúry krajiny. V prípade aborigínnej kultúry došlo naopak k jej marginalizácii a jej vplyv je možné pozorovať najmä v menej hlbokých vrstvách kultúry, ako sú odievanie, stravovacie vzorce, či niektoré lexikálne javy.

Treba však tiež poznamenať, že do vzťahu aproximujúceho tvar novej amalgámovej kultúry je potrebné pridať aj ďalšiu premennú. Počas formovania kolumbijskej kultúry bola totiž importovaná španielska zložka neustále ovplyvňovaná prírodnými podmienkami panujúcimi v regióne, ktoré predtým determino-

vali už pôvodnú substrátovú kultúru. Toto s najväčšou pravdepodobnosťou spôsobilo posunutie výslednej kreolskej kultúry bližšie k jej aborigínnej zložke, ako by tomu bolo v prípade absencie takýchto vonkajších faktorov.

Na dokladovanie vplyvu prvotnej kreolizácie v Kolumbii je možné použiť výskum Geerta Hofstedeho, ktorý kvantifikoval jednotlivé kultúry na globálnej úrovni prostredníctvom štyroch (neskôr piatich) dimenzií, a umožnil tak do istej miery ich porovnávanie<sup>15</sup>.

Hofstedeho dimenzia individualizmu popisuje tendenciu jedincov venovať sa v prevažnej miere dosahovaniu vlastného úspechu bez silných väzieb na svoje sociálne skupiny. Jej opakom je potom kolektivismus, ktorý označuje mieru závislosti jedinca od skupiny (najčastejšie ide o nukleárnu a rozšírenú rodinu) a stupeň ochrany, ktorý skupina poskytuje jedincovi. Dimenzia maskulinity popisuje, nakoľko daná kultúra diferencuje medzi spoločenskou úlohou muža a ženy a nakoľko sa prikláňa k tradične mužským hodnotám, ako je asertivita a súťaživosť. Rozpätie moci hovorí o miere tolerancie slabších jedincov spoločnosti voči nerovnomernosti jej rozdelenia. Inými slovami, popisuje, nakoľko nižšie postavení jedinci akceptujú svoje podriadené postavenie. Poslednou dimenziou je vyhýbanie sa neistote, dotýkajúce sa schopnosti danej kultúry prijať neistotu a nejednoznačnosť v existujúcej realite. Kultúry s vysokým indexom vyhýbania sa neistote majú tendenciu minimalizovať nepredvídané situácie prostredníctvom aplikácie prísnych pravidiel, noriem či bezpečnostných opatrení. Na dôvažok majú takéto spoločnosti tendenciu veriť v existenciu absolútnej pravdy, zhodnej s ich vnímaním sveta.<sup>16</sup>

Pri pohľade na výšku jednotlivých Hofstedeho dimenzií platných pre španielsku a kolumbijskú kultúru (viď Príloha 3) je zrejmé, že najväčší rozdiel je badaťelný v dimenzii individuality (individualism), a to 8 pre Kolumbiu v porovnaní s 55 % pre Španielsko. Druhý najvýznamnejší rozdiel je viditeľný pri dimenzii maskulinity (masculinity), kde dosiahol Španielsko 35 % oproti kolumbijským 60 %. Menšie rozdiely sa zaznamenali v dimenzii rozpätia moci (power distance), kde kolumbijská kultúra dosiahla 62, pričom španielska len 52 percent. Najmenšie rozdiely sa zaznamenali v oblasti vyhýbania sa neistote (uncertainty avoidance), kde Španielsko dosiahlo úroveň 81 % a Kolumbia 75 %.<sup>17</sup>

<sup>14</sup> Fernández, F. L. (2005): *Composición Étnica de las Tres Áreas Culturales del Continente Americano al Comienzo del Siglo XXI. Convergencia*, Vol. 12, No. 38. Toluca: Universidad Autónoma del Estado de México, s. 218. Dostupné na <http://convergencia.uaemex.mx/rev38/38pdf/LIZCANO.pdf>. ISSN 1405–1435.

<sup>15</sup> Tu je potrebné si uvedomiť, že Hofstedeho dimenzie popisujú iba určité aspekty jednotlivých kultúr a nie je prostredníctvom nich možné vysvetliť kultúrnu realitu v celej jej komplexnosti. Pokusy o podobnú kategorizáciu kultúr vyvíjali aj iní autori, ktorých dimenzie sa od Hofstedeho do určitej miery líšia (napr. Hall, Trompenaars a iní). Na vytvorenie svojej kategorizácie použil Hofstede výskum na vzorke zamestnancov firmy IBM v rôznych krajinách sveta.

<sup>16</sup> Hofstede, G.: *Geert Hofstede Cultural Dimensions*. Dostupné na <http://www.geert-hofstede.com>

<sup>17</sup> Hofstede, G.: *Geert Hofstede Cultural Dimensions - Colombia*. Dostupné na [http://www.geert-hofstede.com/hofstede\\_colombia.shtml](http://www.geert-hofstede.com/hofstede_colombia.shtml)  
Hofstede, G.: *Geert Hofstede Cultural Dimensions - Spain*. Dostupné na [http://www.geert-hofstede.com/hofstede\\_spain.shtml](http://www.geert-hofstede.com/hofstede_spain.shtml)

Na základe týchto údajov sa môžeme domnievať, že sa pôvodná aboriginna kultúra na území dnešnej Kolumbie vyznačovala vysokou mierou kolektivismu a maskulinity, spolu s nadpriemernými hodnotami rozpätia moci a vyhýbania sa neistote. Takáto konfigurácia Hofstedeho dimenzií sa zhoduje s našimi poznatkami o pôvodných indiánskych civilizáciách na kontinente, v ktorých bolo výraznou črtou v niektorých prípadoch až božské uctievanie panovníka (vysoké rozpätie moci), prísne rozdelenie úloh muža a ženy v spoločnosti (vysoká maskulinita), znížený spoločenský význam potrieb jednotlivca a kladenie dôrazu na dobro celej spoločnosti (kolektivismus), či dôsledne vypracovaný systém pravidiel správania sa v každodenných situáciách (vysoká hodnota v dimenzii vyhýbanie sa neistote).

Prakticky sa táto kreolizácia vo vyšších vrstvách kultúry prejavila okrem iného prevzatím katolicizmu a importovaných španielskych cirkevných sviatkov (Vianoce, Veľká noc, Sviatok všetkých svätých), ktoré nahradili pôvodné indiánske sviatky slnovratu a rovnodennosti. Ďalšou oblasťou vplyvu bola identifikácia pôvodných aboriginných božstiev s importovanými postavami svätých, ako vidíme na príklade Bachué, bohyně matky v náboženstve Muisco, ktorej uctievanie sa zmenilo na kult Panny Márie<sup>18</sup>. Z pôvodných indiánskych legiend nová kolumbijská kultúra prevzala tiež niekoľko ďalších mýtických a démonických postáv, ako je Patasola (lesná príšera s jednou nohou), Llorona (utrápená duša matky oplakávajúca svoje deti, ktoré utopila), Madre Monte (pani šeliem, resp. matka lesa), La Tunda (žena-upírka prenasledujúca svoje obete), Hombre Caiman (kajmaní muž - pôvodne rybár premenený na polovičného kajmana, ktorý sa na sviatok Sv. Sebastiana vracia z rieky Magdalena medzi ľudí, kde loví svoje obete), Pollo Maligno (zlomyseľné kura, ktoré straší lovcov v juhoamerických lesoch a následne ich zažíva pojedá), Mula Retina (zlý duch snažiaci sa zvrhnúť jazdcov na muliciach do priepasti pomocou poryvov vetra), či Viruñas (diabol v podobe príťažlivého mladého muža, ktorý kradne ľuďom dušu).

Zaujímavý príklad kreolizácie je možné nájsť na príklade kolumbijského odievania, kde spolu koexistujú španielske západné vzory obliekania s pôvodnými indiánskymi prvkami, z ktorých najtypickejšími sú „poncho“, resp. „ruana“ (vlňená pokrývka tela pozostávajúca z jedného kusa látky s otvorom na hlavu a kapucňou), „sombbrero vueltiao“ (klobúk vyrobený z trstinových vlákien, ktorého výrobcami boli kmene Zenú), či „mochila“ (taška vyrábaná z ovčej vlny v oblasti okolo mesta Santa Marta).

Podobné ukážky je možné nájsť v oblasti gastronómie, kde dva z najtypickejších kolumbijských pokrmov pochádzajú z rozdielnych kultúrnych prostredí. Takzvaná „arepa“ (placka z kukuričnej múky) je pôvodným indiánskym jedlom, zatiaľ čo „plátano“ (druh banánu) sa do Latinskej Ameriky dostal z Afriky a Ázie až vďaka španielskym misionárom.

### Migračná vlna afrického obyvateľstva

Súčasne so španielskou imigráciou na území Kolumbie dochádzalo aj k imigrácii z krajín Afriky. Išlo pritom v prevažnej väčšine prípadov o nedobrovoľnú migráciu černošského obyvateľstva, ktoré bolo v Latinskej Amerike predávané do otroctva ako náhrada za vymierajúcu aboriginnu pracovnú silu. Počas obdobia rokov 1510–1851, kedy došlo k zrušeniu otroctva, bolo do Kolumbie dovezených približne 200 000 otrokov, a to z oblasti západného pobrežia Afriky od Guinejského zálivu až po Angolu.<sup>19</sup> Drvivá väčšina otrokov bola privázaná do mesta Cartagena de Indias, ktoré zároveň slúžilo ako stredisko ich ďalšieho obchodovania smerom do vnútra Latinskej Ameriky.

Vďaka liberálnejšiemu prístupu k otrokom, pomerne skorému zrušeniu otroctva v Kolumbii (skôr než mnohé karibské štáty, ako napríklad Kuba, Argentína, Peru, Venezuela, Brazília či USA), ako aj väčšej pripravenosti priznať oslobodeným otrokom ich ľudské a občianske práva sa Kolumbia stala v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia cieľovou krajinou černošského obyvateľstva z iných krajín regiónu, no ich počet pravdepodobne neprekročil 10 000.<sup>20</sup>

Rozmiestnenie černošského obyvateľstva v rámci Kolumbie však nebolo rovnomerné, keďže pôvodní otroci často pracovali na plantážach v pobrežných oblastiach. Okrem toho väčšina obyvateľstva afrického pôvodu, ktoré na územie Kolumbie imigrovalo v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia, sa taktiež usídľovala v pobrežných oblastiach (pravdepodobne vďaka už existujúcej africkej komunite, klimatickým podmienkam a absencii stimulov pre ďalšiu migráciu) a nepresúvala sa do vnútrozemia krajiny. Z tohto dôvodu má africká kultúra v celkovej kultúre Kolumbie zväčša regionálny vplyv, ktorý je pozorovateľný ako v oblasti karibského, tak aj pacifického pobrežia krajiny (mestá Cartagena, Santa Marta, Barranquilla, Cali).

Najnápadnejším prejavom africkej kultúry je pritom tradičný štýl odievania v týchto regiónoch, spolu s africkými rytmami, ktoré síce prevzali isté prvky latinskoamerických tancov, no až do dnešného dňa

<sup>18</sup> Saquenzipa y la diosa Bachué. Dostupné na <http://www.mundo-libero.com/saquenzipa.htm>

<sup>19</sup> Azopardo, I. G. (1987): *El comercio y mercado de negros esclavos en Cartagena de Indias (1533–1850)*. Bogotá: Universidad de los Andes. s. 4. Dostupné na <http://revistas.ucm.es/ghi/02116111/articulos/QUCE8787120187A.PDF>

<sup>20</sup> Sveinsson, K.: *Slavery in Latin America*. Dostupné na <http://www.realthistories.org.uk/articles/archive/slavery-in-latin-america.html>



si zachovali svoj nezameniteľný africký charakter vyznačujúci sa výrazným rytmom, nápadnou absenciou melodických prvkov, dôrazom na perkusie a veľmi rýchlym, takmer až trhaným spôsobom pohybu. Typickým zástupcom afrických tancov je „cumbia“.

### Arabská imigrácia

Poslednou výraznou imigračnou vlnou, ktorá zasiahla Kolumbiu, bola migrácia arabského obyvateľstva, ktorá prebiehala približne v rokoch 1880–1940. Odhaduje sa, že v tomto období do Kolumbie pricestovalo okolo desaťtisíc migrantov prevažne z krajín Mašreku (konkrétne z Libanonu, Sýrie a Palestíny). Išlo pritom o najväčšiu migračnú vlnu do krajiny od vyhlásenia nezávislosti v roku 1819<sup>21</sup>. Arabskí migranti, ktorí zo svojej domoviny utekali najmä z dôvodu prenasledovania zo strany Osmanskej ríše a za vidinou slobodnejšej možnosti podnikania, sa usídľovali najmä v prístavných mestách (Cartagena, Barranquilla) a veľkých konglomeráciách (Bogotá, Cali), avšak ich menšie skupiny sa usádzali aj na zvyšku teritória Kolumbie, kde sa venovali najmä obchodu. Vplyv arabskej kultúry, okrem jej prínosu ku kolumbijskej hudbe, spočíval aj v zvýšení rozmanitosti náboženského zloženia krajiny, kedy si mnohí z potomkov pôvodných arabských imigrantov dodnes zachovali islam ako svoje náboženstvo.

V časoch pred a po druhej svetovej vojne bola Kolumbia tiež cieľovou krajinou menších skupín prisťahovalcov židovského, nemeckého či talianskeho pôvodu, ako aj prisťahovalcov z iných krajín Latinskej Ameriky. Tieto komunity však nikdy nedosiahli veľkosť, ktorá by mohla ovplyvniť kultúru krajiny v národnom meradle, a ich vplyv je badateľný najmä v miestnych geografických pomenovaniach, resp. v miestnych osobitostiach v oblasti gastronómie, odievania a zvyklostí.

Osobitným fenoménom je otázka reimigrácie významného počtu kolumbijských emigrantov, ktorí sa usídlili v iných krajinách sveta, najmä v USA, Španielsku, Veľkej Británii, Francúzsku či Austrálii. Tento proces je tiež nedostatočne výrazný na to, aby prostredníctvom importovania kultúrnych vzorov, prevzatých reimigrujúcim obyvateľstvom v krajine ich dočasného pôsobenia, spôsobil zmenu celonárodnej kultúry krajiny.

### ZÁVER

Vzhľadom na bohatú históriu imigračných vln, z ktorých najvýznamnejšími sú imigrácia španielskeho, afrického a arabského obyvateľstva, ako aj vzhľadom na pôvodné zloženie aboriginného obyvateľstva je možné dospieť k záveru, že kultúra Kolumbie je kultúrou kreolskou, amalgámovou, s prvkami, ktoré je možné vysledovať až k ich prvotným koreňom v niektorej z čiastkových kultúr pôvodného, resp. migrujúceho obyvateľstva. Je pritom nevyhnutné zdôrazniť, že Kolumbijská kultúra je kultúrou heterogénnou, vykazujúcou isté regionálne odchýlky, avšak doba, ktorá uplynula od príchodu jednotlivých skupín migrantov už bola dostatočná na odstránenie jednotlivých zón konfliktu medzi pôvodnou a importovanou kultúrou a na včlenenie nových prvkov do kultúrneho substrátu.

Táto skutočnosť má za následok existenciu veľmi silnej národnej identity, ktorá prekonáva akékoľvek kultúrne rozdiely, týkajúce sa náboženstva, etnicity, zvyklostí, dialektov a podobne. Vďaka tejto skutočnosti, ako aj vďaka silnému premiešaniu jednotlivých etnických skupín sa v krajine prakticky nevyskytujú negatívne javy, ako rasizmus, etnické či náboženské nepokoje, či kultúrne rozbroje.

<sup>21</sup> Fawcett De Posada, L. - Carbó Posada, E. (1992): *En la tierra de las oportunidades: los siro-libaneses en Colombia*. In: Boletín Cultural y Bibliográfico, No. 29, vol: XXIX. Biblioteca Luis Ángel Arango, Bogotá. Dostupné na <http://www.lablaa.org/blaavirtual/publicacionesbanrep/boletin/boleti5/bol29/tierra3.htm>



## Prílohy

**Príloha č. 1:** Vývoj počtu aborigínneho a neaborigínneho obyvateľstva Kolumbie od roku 1500 (v tis.).

Rok	Neaborigínne	Aborigínne	Podiel neaborig. v %	Podiel aborig. v %	Spolu
1500**	0	4 500	0,00 %	100,00 %	4 500
1525*	10	3 500	0,28 %	99,72 %	3 510
1550*	20	2 000	0,99 %	99,01 %	2 020
1575*	35	400	8,05 %	91,95 %	435
1600**	50	200	20,00 %	80,00 %	250
1625*	70	202	25,74 %	74,26 %	272
1650*	100	205	32,79 %	67,21 %	305
1675*	145	210	40,85 %	59,15 %	355
1700*	205	217	48,58 %	51,42 %	422
1725*	305	228	57,22 %	42,78 %	533
1745*	475	248	65,70 %	34,30 %	723
1761	429	273	61,11 %	38,89 %	702
1780*	487	303	61,65 %	38,35 %	790
1800	590	348	62,90 %	37,10 %	938
1825*	972	415	70,08 %	29,92 %	1 387
1851+	1 738	505	77,49 %	22,51 %	2 243
1864	1 074	620	63,40 %	36,60 %	1 694
1880*	2 250	750	75,00 %	25,00 %	3 000
1905	3 733	800	82,35 %	17,65 %	4 533
1928	6 976	875	88,85 %	11,15 %	7 851
1951	10 523	1 025	91,12 %	8,88 %	11 548
1973	19 560	1 225	94,11 %	5,89 %	20 785
2005	42 231	1 500	96,57 %	3,43 %	43 731

\* - odhad na základe priemerných hodnôt v okolitých obdobiach

\*\* - odhad na základe výskumov

+ - zahŕňa aj teritórium Panamy, časti Venezuely a Ekvádora

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov sčítania obyvateľstva DANE (2005) a Kalmanovitz (2006).

**Príloha č. 2:** Prepočet a odhad počtu pôvodných španielskych migrantov v Hispanoamerike<sup>22</sup>.

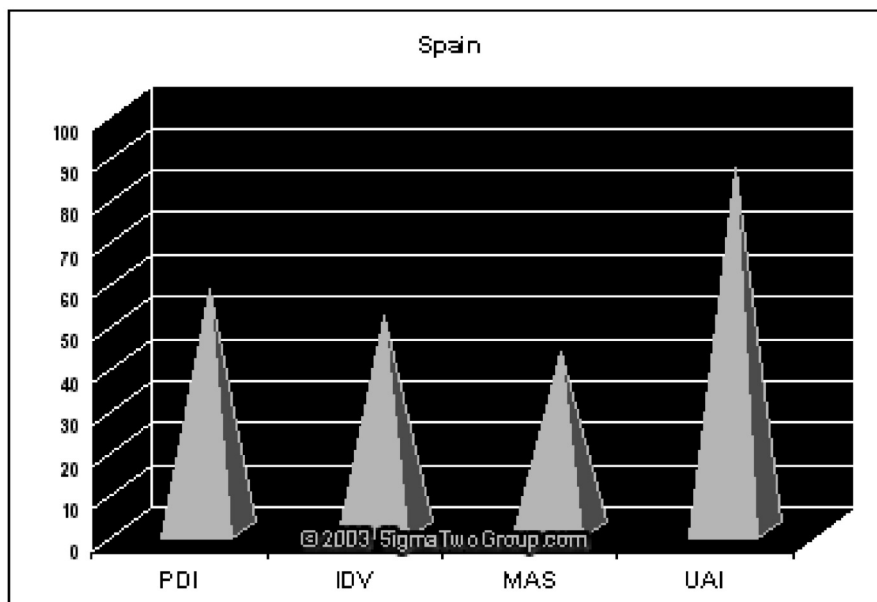
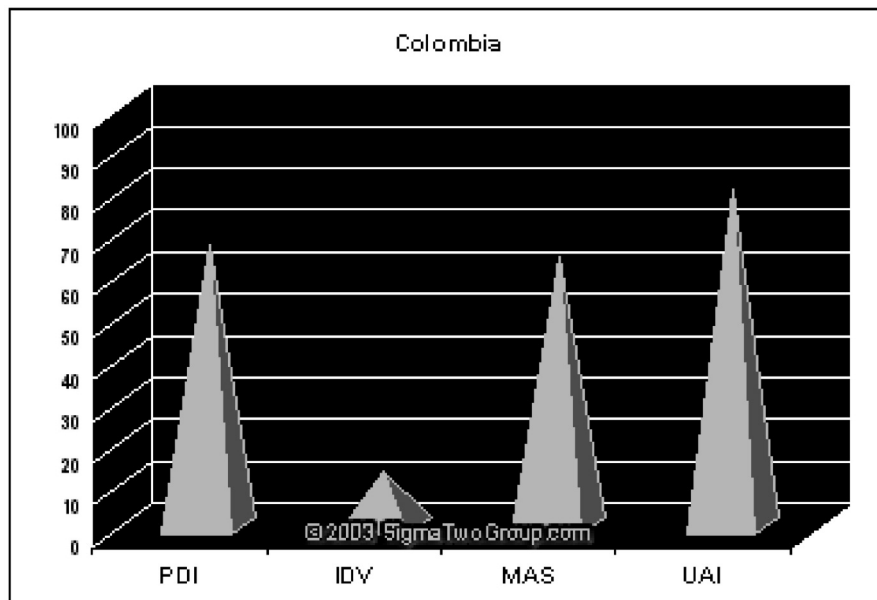
Krajina	Populácia na začiatku 21. storočia	Belosi (b) v %	Mesticovia (me) v %	Mulati (mu) v %	b+0,5me +0,5mu <sup>23</sup> v %	Belošská populácia	Percento z bel. pop. HispAm. v %	Počet pôvodných španielskych migrantov
Argentína	39 632 760	85,00	11,10	0,00	90,55	35 887 464	18,78	187 791
Bolivia	9 775 246	15,00	28,00	2,00	30,00	2 932 574	1,53	15 345
Čile	16 800 000	52,70	44,10	0,00	74,75	12 558 000	6,57	65 713
Kostarika	4 024 000	82,00	15,00	0,00	89,50	3 601 480	1,88	18 846
Kolumbia	42 105 000	23,50	60,10	11,00	59,05	24 863 003	13,01	130 102
Kuba	11 199 000	37,00	0,00	51,00	62,50	6 999 375	3,66	36 626
Domin. republika	8 373 000	14,60	0,00	75,00	52,10	4 362 333	2,28	22 827
Ekvádor	12 646 000	9,90	41,00	5,00	32,90	4 160 534	2,18	21 771
Salvádor	6 278 000	1,00	91,00	0,00	46,50	2 919 270	1,53	15 276
Guatemala	11 385 000	4,00	42,00	0,00	25,00	2 846 250	1,49	14 894
Honduras	6 417 000	1,00	85,60	1,70	44,65	2 865 191	1,50	14 993
Mexiko	98 872 000	17,00	70,00	0,00	52,00	51 413 440	26,90	269 035
Nicaragua	5 071 000	14,00	78,30	0,00	53,15	2 695 237	1,41	14 104
Panama	2 856 000	10,00	32,00	27,00	39,50	1 128 120	0,59	5 903
Paraguaj	5 496 000	20,00	74,50	3,50	59,00	3 242 640	1,70	16 968
Peru	25 662 000	12,00	32,00	9,70	32,85	8 429 967	4,41	44 112
Portoriko	3 965 000	74,80	0,00	10,00	79,80	3 164 070	1,66	16 557
Uruguaj	3 337 000	88,00	8,00	4,00	94,00	3 136 780	1,64	16 414
Venezuela	24 170 000	20,00	65,00	10,00	57,50	13 897 750	7,27	72 724
SPOLU	338 064 006					191 103 476	100	1 000 000

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Fernández (2005), Schrover (2008).

<sup>22</sup> Hispanoamerika sa definuje ako španielsky hovoriaca časť amerického kontinentu a spolu s Luzoamerikou (portugalsky hovoriacou časťou Ameriky) tvorí Latinskú Ameriku.

<sup>23</sup> Dôvodom započítania polovičného podielu mesticov a mulatov do belošskej populácie je skutočnosť, že tieto skupiny obyvateľstva sú z jednej polovice belosi, z jednej polovice členovia iných etník. Ich počty sú preto relevantné pre analýzu počtu pôvodného belošského obyvateľstva jednotlivých krajín Latinskej Ameriky.

**Príloha č. 3:** Hofstedeho dimenzie pre Kolumbiu a Španielsko.



PDI - Rozpätie moci

IDV - Individualita

MAS - Maskulinita

UAI - Vyhýbanie sa neistote

*Pozn.: Popis jednotlivých Hofstedeho dimenzií je uvedený výše.*

*Zdroj: [http://www.geert-hofstede.com/hofstede\\_colombia.shtml](http://www.geert-hofstede.com/hofstede_colombia.shtml) a [http://www.geert-hofstede.com/hofstede\\_spain.shtml](http://www.geert-hofstede.com/hofstede_spain.shtml)*

**VEGA č. 1/0561: Kultúrna pluralita, interkultúrna komunikácia a vytváranie interkultúrnych kompetencií.**

## POUŽITÁ LITERATÚRA A INFORMAČNÉ ZDROJE

1. AZOPARDO, I. G. (1987): *El comercio y mercado de negros esclavos en Cartagena de Indias (1533-1850)*. Bogotá: Universidad de los Andes, s. 4. Dostupné na <http://revistas.ucm.es/ghi/02116111/articulos/QUCE8787120187A.PDF>
2. *Colombia - History & Background*. Dostupné na <http://education.stateuniversity.com/pages/281/Colombia-HISTORY-BACKGROUND.html>
3. DANE (2007): *La población étnica y el Censo General 2005: Colombia: una nación multicultural. Su diversidad étnica*. Bogotá, s. 35. Dostupné na [http://www.dane.gov.co/files/censo2005/etnia/sys/colombia\\_nacion.pdf](http://www.dane.gov.co/files/censo2005/etnia/sys/colombia_nacion.pdf)
4. DOMÍNGUEZ, I.M. (1999): *La llamada del nuevo mundo - La emigración española a América (1700-1750)*. Sevilla: Universidad de Sevilla, s. 44. Dostupné na <http://books.google.sk/books?id=KDsWJmtSg58C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>. ISBN: 84-472-0562-2
5. FAWCETT De Posada, L. - CARBÓ Posada, E. (1992): En la tierra de las oportunidades: los siro-libaneses en Colombia. *Boletín Cultural y Bibliográfico*, No. 29, vol. XXIX. Bogotá: Biblioteca Luis Ángel Arango. Dostupné na <http://www.lablaa.org/blaavirtual/publicacionesbanrep/boletin/boleti5/bol29/tierra3.htm>
6. FERNÁNDEZ, F. L. (2005): Composición Étnica de las Tres Áreas Culturales del Continente Americano al Comienzo del Siglo XXI. *Convergencia*, Vol. 12, No. 38. Toluca: Universidad Autónoma del Estado de México, s. 218. Dostupné na <http://convergencia.uaemex.mx/rev38/38pdf/LIZCANO.pdf>. ISSN: 1405-1435
7. FRANCIS, M. J. (2005): Población, enfermedad y cambio demográfico 1537–1636. Demografía histórica de Tunja: una mirada crítica. In: Gómez Londoño, Ana María: *Muiscas: representaciones, cartografías y etnopolíticas de la memoria*. Bogotá: Editorial Pontificia Universidad Javeriana, s. 76. Dostupné na <http://books.google.sk/books?id=AW5P9II4TWIC&pg=PA0#v=onepage&q&f=false>. ISBN 958-683-643-6.
8. HOFSTEDE, G.: *Geert Hofstede Cultural Dimensions - Colombia*. Dostupné na [http://www.geert-hofstede.com/hofstede\\_colombia.shtml](http://www.geert-hofstede.com/hofstede_colombia.shtml)
9. HOFSTEDE, G.: *Geert Hofstede Cultural Dimensions - Spain*. Dostupné na [http://www.geert-hofstede.com/hofstede\\_spain.shtml](http://www.geert-hofstede.com/hofstede_spain.shtml)
10. HOFSTEDE, G.: *Geert Hofstede Cultural Dimensions*. Dostupné na <http://www.geert-hofstede.com>
11. KALMANOVITZ, S. (2006): El PIB de la Nueva Granada en 1800: Auge colonial, estacamiento republicano. *Revista de Economía Institucional*, Vol. 8, No. 15, Sem. 2, s. 161–183. Dostupné na <http://www.uexternado.edu.co/facecono/ecoinstitucional/workingpapers/skalmnovitz15.pdf>
12. MÁRQUEZ, R. (1993): La emigración española a América en la época del comercio libre (1765-1824): El caso andaluz. *Revista complutense de historia de America*, No. 19, s. 237. Dostupné na <http://revistas.ucm.es/ghi/11328312/articulos/RCHA9393110233A.PDF>. ISSN 1132-8312
13. *Saquenzipa y la diosa Bachué*. Dostupné na: <http://www.mundo-libero.com/saquenzipa.htm>
14. SCHROVER, M. (2008): *History of International Migration*. Leiden: Universiteit Leiden. Dostupné na <http://www.let.leidenuniv.nl/history/migration/chapter53.html>
15. SVEINSSON, K.: *Slavery in Latin America*. Dostupné na <http://www.realhistories.org.uk/articles/archive/slavery-in-latin-america.html>

## ADDRESS & ©

Ing. Peter REŤKOVSKÝ  
Katedra medzinárodných politických vzťahov  
Fakulta medzinárodných vzťahov  
Ekonomická univerzita  
Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5  
Slovak Republic  
[peter.retkovsky@euba.sk](mailto:peter.retkovsky@euba.sk)

---

## TEÓRIE ZAČLEŇOVANIA MINORÍT DO SPOLOČNOSTI

### Theories of Minority's Integration in Society

*Zuzana BALÁŽOVÁ*

Skalica, Slovak Republic

**ABSTRACT:** Otázka spolunažívania rozličných národnostných menšín, či etnických skupín je predmetom diskusií na rôznych fórach a stáva sa verejným záujmom vo viacerých krajinách. Je možné, že tento záujem je výsledkom dlhoročného úsilia o interkulturalizáciu vo viacerých odvetviach spoločenského a sociálneho života, aby sa utvárala postupne nová spoločnosť, ktorá nie je postavená na tvrdom nacionalizme a zakladaní si len na jednom kultúrnom pilieri na úkor odsudzovania kultúry neznámej či „inej“.

Cieľom tohto článku bolo poskytnutie pohľadu integrácie na minority v komparácii s imigrantmi vo vybraných krajinách sveta. Integračné politiky jednotlivých krajín sú ďalej premietané do integrácie rómskeho etnika a v možnostiach začlenenia minority do spoločnosti procesom socializácie.

*Kľúčové slová:* asimilácia - integrácia - socializácia - etnikum - imigrant - menšina

**ABSTRACT:** The question how many nation minorities can live together is a topic open to discussion. It is possible that this interest is a result of a long period of interculturalization within a given society. A new society is aimed to be built without hard nationalism based on cultural aspects which recognize and tolerate different and unknown cultures.

The aim of this article is to focus on the process of minorities' integration in given countries in the world. The integration policies of certain countries are still tightly related to the integration of Gypsy minorities and possibilities of their assimilation in the common process of socialization.

*Key words:* assimilation - integration - socialization - ethnic - immigrant - minority

---

### ÚVOD

Otázky spolunažívania rómskej minority a majoritnej spoločnosti sa v poslednom období čo raz častejšie dostávajú do spoločenského diskurzu. Vyhost'ovanie Rómov z Francúzska do Rumunska v auguste 2010 otvorilo nie príliš populárnu tému v spoločnosti, ktorej sa vyhýbajú viaceré politické strany a predstavitelia štátov Európy. Už desaťročia sa snaží spoločnosť hľadať a vytvárať nástroje, ktoré by riešili sociálnu situáciu, ktorá spôsobuje exklúziu rómskych komunití.

Dedičstvo stretu dvoch etnických kultúr predstavuje súbor hodnôt, kultúrnych a morálnych rozmanitostí, ktoré podmieňujú spoločenský diskurz. Rozmanitosť spoločenského systému vníma každý jedinec odlišne. Jedným z faktorom, ktorý podmieňujú rozmanitosť, je migrácia obyvateľstva, ktorá prebieha od pradávna.

Migrácia predstavuje „*pohyb osôb, skupín alebo väčších celkov obyvateľov v geografickom a sociálnom prostredí spojený s prechodnou alebo trvalou zmenou miesta pobytu*“.<sup>24</sup> Zmena pobytu je sprevádzaná po-

tlačením či stratou istých kultúrnych návykov danej skupiny a učením sa kultúrnych, spoločenských a legislatívnych prvkov z novej spoločnosti. Z tohto procesu sa kreuje minoritná skupina a majoritná skupina obyvateľov. Migrantov, ktorí sa rozhodnú natrvalo usadiť v cieľovej krajine, čaká zložitý proces adaptácie. Adaptácia na nové podmienky v majoritnej spoločnosti má veľa rozličných podôb a je podmienená rôznymi faktormi. Adaptácia je na jednej strane podmienená samotnými migrantmi a na druhej strane imigračnou politikou krajiny a prístupom jej majoritnej časti obyvateľstva k imigrantom. Ak sa zameriavame bližšie na to, od čoho ešte adaptácia závisí, je dôležité uviesť významnosť kultúrnej blízkosti minoritnej populácie k populácii majoritnej, želanie na strane minority úspešne sa začleniť do majoritnej spoločnosti, charakter bývania, respektíve geografická poloha a vzdialenosť zdrojovej a cieľovej krajiny.<sup>25</sup> V závislosti od toho, do akej miery sa jednotlivec alebo skupina vzdáva svojej kultúry, je možné hovoriť o asimilácii a integrácii. Istým spôsobom predstavujú obidva spôsoby čiastoč-

---

<sup>24</sup> Jandourek, J. (2001): *Sociologický slovník*. Praha: Portál, s. 159.

<sup>25</sup> Šišková, T. (2001): *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, s. 23.



nú až úplnú stratu vlastnej identity a jednotlivec či skupina sa môže ocitáť v spoločenskom vákuu, ktoré môže viesť až do sociálneho vylúčenia.

V prípade rómskeho etnika je problematika sociálneho vylúčenia zložitý mechanizmus, ktorý v sebe zahŕňa celé spektrum faktorov. Exkurz do minulosti ukazuje, že počiatky zlej sociálnej situácie integrácie Rómov možno v novodobých dejinách hľadať už po skončení 2. sv. vojny. Prístup nového politického režimu v povojnovom Československu vychádzal z ideologických princípov národnostnej politiky voči menšinám. Odmietal akceptovať historickú a kultúrnu odlišnosť Rómov. Vychádzal z presvedčenia, že ich problémy pramenia zo sociálnej zaostalosti, ktorú spôsobil „kapitalistický politický systém“. Komunistická ideológia popierala identitu Rómov, ich etnicitu, materský jazyk, kultúrne tradície, hodnotové orientácie, špecifické druhy zamestnaní. Tento princíp poznačil ďalších päťdesiat rokov spoločného života. Rómovia boli nielen oficiálnou ideológiou, ale aj majoritou zaradení medzi sociálne patologické skupiny obyvateľstva, o ktoré sa postará štát, a to aj spôsobmi, ktoré boli častokrát na hranici ľudskosti i zákona.

#### Asimilačné tendencie väčšinovej spoločnosti voči minoritám

Asimilácia je teda „proces, ktorým je nejaká skupina začleňovaná do väčšej skupiny. Menšina pritom prijíma väčšinovú kultúru“.<sup>26</sup> Toto „pohltenie vlastného ja“ môže vyvolávať negatívne postoje minority voči spoločenskému systému majority a môže viesť až k sociálnemu vylúčeniu danej minority. Krajinou, ktorá sa prikláňa k asimilácii menšín, je Francúzsko. Migranti a cudzinci sa môžu stať občanmi Francúzska len pod podmienkou, že „sa asimilujú do dominantných kultúrnych vzorcov a urobia z príslušnosti k občianskemu národu jedinou politicky a verejne relevantnú formu svojej kolektívnej príslušnosti“.<sup>27</sup>

Asimilačné tlaky na minoritnú skupinu možno vidieť i v historickom vývoji začleňovania Rómov do spoločnosti na území Slovenskej republiky. Počas siedmich storočí sa Rómovia na území Slovenska stretávali najmä s pohŕdaním a nepochopením, odsudzovaním ich spôsobu života majoritným obyvateľstvom. V menšej miere sa vyskytovali priateľské vzťahy, založené na vzájomnom porozumení a dôvere. Od momentu, kedy sa vzájomné vzťahy a väzby narušili, dochádzalo k izolácii, segregácii a posilňovaniu stereotypov. Prirodzene sa stupňovala nevraživosť, pocity ohrozenia, narastala sociálna vzdialenosť medzi

Rómami a ostatnou populáciou. Táto vzdialenosť a vzájomná nedôvera sa prejavovala predovšetkým násilným vyhostovaním či verejným odmietaním spolužitia Rómov a majority na danom území.

V Kanade prebiehalo osídľovanie zeme spolu s budovaním nových národov. Identita v tomto procese sa sústreďovala na prítomnosť, a nie na minulosť. Budovanie multikulturalizmu sa stalo štátnou ideológiou, v ktorej je celok zložený z pôvodných národov.<sup>28</sup> V Amerike sa v prvých desaťročiach minulého storočia hovorí o tzv. „Chicagskej škole“, ktorá považovala etnickú súdržnosť a identifikáciu prisťahovalcov za prechodný spôsob adaptácie na nové prostredie.<sup>29</sup> To znamená, že spoločnosť počítala s tým, že sa prisťahovalci postupne zrieknu svojej identity a prijímú hodnoty novej spoločnosti za vlastné. Podmienky získania nového statusu občana danej krajiny však boli postavené na akceptácii daného systému.

Slovenská a Česká republika sa v posledných 20 rokoch oveľa viac zameriavajú na problematiku začleňovania sociálne slabých komunit, ku ktorým vo väčšej miere patria Rómovia. Táto nutnosť prišla s trhovou ekonomikou po roku 1989, kedy väčšina obyvateľstva rómskeho pôvodu nemala dostatočné vzdelanie na adaptáciu nového hospodárskeho systému, a preto väčšina z nich stratila zamestnanie a tým aj stály finančný príjem, ktorý uviedol vyše 80 % obyvateľstva rómskeho pôvodu na okraj chudoby. Slovenská republika sa však pasuje oproti Českej republike s problémom nelegálnych osídľení, ktoré vyrástli v 50. rokoch 20. storočia na okrajoch miest a dedín, a ich hlavnou charakteristikou sú nevybudované prístupové cesty k osídľam, nedostatočná kanalizačná štruktúra, vzdialenosť od mestských a vidieckych osídľení s infraštruktúrou.

Historický exkurz do začleňovania Rómov do spoločnosti nám ukázal, že v každom období vývoja spoločnosti sa stretávame s viacerými praktikami, ako putujúcich obyvateľov usadiť v danej oblasti a dať im status občanov. V roku 1423 bola Rómom vystavená cisárom Žigmundom ochranná listina, ktorá ich oprávňovala púťovať, pohybovať sa na periférii spoločnosti, ich fyzická, hodnotová odlišnosť a prejavy správania vzbudzovali v usadenom obyvateľstve strach a nevraživosť. Je otázne, akým spôsobom by sa vyvíjala komunita Rómov v prípade, že by si museli vybrať, či sa chcú stať členmi danej spoločnosti, a prijať tak práva a povinnosti s tým súvisiace a vzdať sa súčasne životných rysov svojho pôvodu. Skutočnosť, že Rómovia boli od polovice 15. storočia v západnej Európe postavení mimo zákon, prispela k tomu, že sa

<sup>26</sup> Jandourek, J. (2001): *Sociologický slovník*. Praha: Portál, s. 32.

<sup>27</sup> Barša, P. - Baršová, A. (2005): *Prístěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU, s. 36.

<sup>28</sup> Barša, P. - Baršová, A. (2005): *Prístěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU, s. 32.

<sup>29</sup> Barša, P. - Baršová, A. (2005): *Prístěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU, s. 38.

ich začleňovanie do spoločnosti v neskoršom období uskutočňovalo oveľa pomalším tempom.

V 18. storočí sa na území Uhorska mení postoj voči Rómom, nakoľko si spoločnosť začala uvedomovať, že Rómovia sú súčasťou života spoločnosti a je nutné prispieť k tomu, aby sa zapojili do jej fungovania. Úlohu zohrali reformy Márie Terézie a Jozefa II., ktorých cieľom bola asimilácia a emancipácia rómskeho obyvateľstva: „*regulácia Cigánov pre ich trvalé usadenie a zapojenie do hospodárskeho života*“.<sup>30</sup> Cieľom asimilačnej politiky bolo, aby cigáni začali pracovať v poľnohospodárstve. Uplatňovaná politika „rozptylu“ (na jednu dedinu jedna cigánska rodina) mala zabráňovať tradičným prejavom tohto etnika, ktoré majoritná spoločnosť považovala za nedôstojné a neakceptovateľné. Zákaz používania vlastného jazyka, obliekanie sa po vzore majority a odoberanie detí na výchovu mali rozložiť doterajšiu stabilitu rómskych komunit. V roku 1885 bolo vydané nariadenie, ktoré oprávňovalo trestať za tuláctvo. Už v roku 1927 bol vyhlásený „Zákon o potulných Cigánoch“. Jeho realizácia mala rôzne podoby na celom území Československej republiky, napríklad na Spiši mali Rómovia zákaz vstupu do kúpeľných miest a všetkých obcí na území Tatier. Kočovným skupinám boli vydávané kočovné legitimácie s presným určením trasy. Niektoré dediny nepovoľovali stavbu domu, deti neboli prijímané do škôl. Rómovia boli hlavne v mestskom prostredí považovaní za „nepohodlný element“, ktorý má ostať izolovaný. Asimilačné tendencie sa začali premieňať v segregáčne tlaky zo strany majority. Ani v tomto období neboli Rómovia akceptovaní ako rovnocenní obyvatelia k pôvodným obyvateľom daného územia. Chýbali im práva a povinnosti, ktoré plynú obyvateľovi zo statusu občana danej spoločnosti. Thomas Hobbes hovorí, že spoločnosť medzi hostiteľskou krajinou a prisťahovalcom vzniká vzájomnou dohodou medzi slobodnými jednotlivcami, ktorí sa vzdávajú časti svojich práv, aby si zaistili bezpečie.<sup>31</sup> Sloboda predstavovala pre rómske etnikum možnosť pohybu z jedného miesta na druhé, kočovný spôsob života pre nich znamenal pocit bezpečia v kruhu rodiny. Naopak, pre majoritnú spoločnosť predstavoval neprijateľnú formu spoluzitia. Dôvodom môže byť nedostačujúce vybudovanie si sociálnych väzieb a vzťahov, kreovanie vzájomného porozumenia a tolerancie, vzájomné poznávanie kultúrnych zvyklostí a tradícií.

### **Integračná politika ako forma socializácie minorít v spoločnosti**

Integrácia je označovaná ako začleňovanie jedinca do skupiny a jeho akceptovanie ostatnými členmi.<sup>32</sup> Bauböck hovorí o tom, že integrácia závisí primárne od vnútornej štruktúry hosťujúcej spoločnosti. Podstatný rozdiel možno vidieť v prístupe k integrácii v krajinách, ktoré sú postavené na imigrácii, ako sú USA, Kanada, Austrália, či Izrael.<sup>33</sup> V Českej republike sa príchod a postupné usídľovanie cudzincov vynára ako doposiaľ neznámy fenomén po roku 1989.<sup>34</sup> Po roku 1989 politické zmeny v krajine vyvolali zmeny, ktoré súviseli s návratovou migráciou a s migráciou v rámci rozdelenia Československa. Imigračná politika v tomto období nemala presné kontúry, tie sa začali rysovať až v roku 2000 prijatím Koncepcie integrácie cudzincov, ktorá sa hlási k naturalizácii a završeniu premeny cudzincov na občanov.<sup>35</sup> Dá sa konštatovať, že základom integračných politik je skutočnosť, že z cudzincov sa môžu stať občania štátu, i keď sa nimi nenarodili, ale sa slobodne rozhodli. Svojím rozhodnutím pristupujú k určitej zmluve medzi spoločnosťou a nimi ako budúcimi občanmi štátu. Táto zmluva je postavená na prijatí istých pravidiel, zákonov a povinností, ktoré s občianstva vyplývajú. Medzi pravidlá môžeme zaradiť osvojenie si štátneho jazyka na úrovni, ktorá im zabezpečí rovnosť šancí vo vzdelávaní, na trhu práce a sociálnych istotách, prijatie hodnotového a normatívneho systému spoločnosti, ako aj toleranciu kultúrnych a historických prvkov. Integrácia rómskeho etnika prebieha na vnútornej báze, to znamená, že v tomto prípade sa uskutočňuje politika založená na socializácii už existujúcich občanov štátu. Táto integrácia by nemala byť založená na etnicite, ale skôr na sociálnom statuse občanov danej spoločnosti, vzhľadom na nepresné existujúce etnické dáta.

Moderná spoločnosť predstavuje súhrn rozličných kultúr, národností a etník a s tým je spojená aj miera socializácie a tolerancie. Vo Francúzsku prepukla v roku 1989 „aféra šatky“, kedy riaditeľ školy v Creil vylúčil tri školáčky za to, že si nechceli pri vyučovaní zložiť moslimskú šatku, nakoľko predstavovala symbol kultúry, ktorá sa nezlučuje s kultúrou Francúzska, ku ktorej sú deti v školách vychovávané.<sup>36</sup> Tolerancia voči zvykom inej kultúry je tu ponímaná celkom v inom svetle a je nutné poznamenať, že práve myšlienka rovnosti v socializačnom období dieťaťa napomáha

<sup>30</sup> Kollárová, Z. (1992): K vývoju rómskej society na Spiši do roku 1945. In: *Neznámi Rómovia*. Bratislava: Ister science press, s. 61.

<sup>31</sup> Barša, P. - Baršová, A. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU, s. 162.

<sup>32</sup> Jandourek, J. (2001): *Sociologický slovník*. Praha: Portál, s. 109.

<sup>33</sup> Bauböck, R. - Heller, A. - Zolberg, A. R. et al. (1996): *The Challenge of Diversity. Integration and Pluralism in Societies of Immigration*. Avebury. European Centre Vienna, s. 67.

<sup>34</sup> Barša, P. - Baršová, A. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU, s. 205.

<sup>35</sup> Barša, P. - Baršová, A. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU, s. 249.

<sup>36</sup> Barša, P. - Baršová, A. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU, s. 186.

k neskoršej edukácii sociálnej role jednotlivca. Na príklade Francúzska možno demonštrovať, že segregácia sa môže vyskytovať na akýkoľvek podnet prichádzajúci z neznámeho prostredia. Segregácia ako diskriminačná forma určovania sociálneho priestoru pre príslušníkov inej farby pleti sa dá považovať za najhoršiu možnú alternatívu fungovania spoločenského celku ako takého a možno ju považovať za brzdu kreovania spoločnosti, nakoľko spoločnosť je vystavovaná konfliktom medzi jednotlivými skupinami a v skupinách navzájom. Ak má spoločnosť fungovať, musí fungovať ako celok geografický, kultúrny a sociálny, to znamená, že v každej spoločnosti by mala fungovať istá interkultúrna výučba, ktorá by viedla svojich jedincov k tolerancii a znášanlivosti. V prípade, že segregáčne tendencie začnú prerastať do budovania oddelených osídliel, môže dôjsť k narušeniu rovnováhy v systéme, ktorá môže viesť až k rozpadu spoločenských väzieb. Príkladom segregácie bolo fungovanie cigánskej školy v roku 1926 v Užhorode, ktorá mala vlastný vyučovací systém (podporovala sa hudobná výchova, manuálne zručnosti). Už samotná myšlienka podpory vzdelávania jednej zručnosti či nadania na úrovni základného vzdelania predurčuje jej prijímateľov k neúspešnosti v nasledujúcich etapách života. Dôvodom môže byť neschopnosť konkurencie schopnosti v hospodárskom živote, pretože miera zručností a vedomostí je obmedzená. Takáto forma edukácie neposkytovala deťom priestor pre vzájomné poznávanie sa, učenie sa žiť vzájomne v tolerancii a akceptácii iných kultúr a národností. Skôr viedla k prehĺbeniu intolerancie, xenofóbie a rasistickým predsudkom, ktoré sa predávali z generáciu na generáciu.

### Socializačný proces minorít a jeho problematické oblasti

Účinným nástrojom integrácie menšín do spoločnosti by mohla byť aj socializácia, ako „proces, ktorým sa jedinec začleňuje do sociálnej skupiny, pričom si osvojuje jej normy, hodnoty, učí sa sociálnym roliam, ktoré sú späté s určitými pozíciami“.<sup>37</sup>

Imigračná politika Austrálie ako nástroj integrácie imigrantov do spoločnosti hovorí o tom, že škola hrá kľúčovú rolu pri začleňovaní imigrantov do spoločnosti, kedy deti sú zaradené do normálnych tried a sú vzdelávané v anglickom jazyku.<sup>38</sup> Táto forma integrácie zabezpečuje rovnosť príležitostí vo vzdelávacom systéme, v dospelosti rovnakú šancu na trhu práce, čím je sociálny systém odľahčený od nízkej kvalifikovanej pracovnej sily, či od obyvateľov, ktorí sú závislí na sociálnom systéme danej krajiny. Je možné tiež konštatovať, že v takej spoločnosti sa vyskytuje väčšia tolerancia majoritnej spoločnosti voči imigrantom či etnickým skupinám. Produktívna integrácia prostred-

níctvom politickej účasti, vzdelania a zamestnanosti je predpokladom nekonfliktného spolunažívania.

M. Zelina hovorí o tom, že „socializácia je proces, v ktorom sa jednotlivec adaptuje do sociálneho prostredia, poznáva ho, kooperuje s ním a stáva sa jeho efektívnym členom. Socializácia je historicky podmienený proces i výsledok osvojenia a efektívnej reprodukcie sociálnej skúsenosti jednotlivcom, ktorý sa uskutočňuje v činnosti a styku.“<sup>39</sup> O socializácii teda hovoríme ako o procese, kedy sa jednotlivec stáva spoločenským jedincem i na základe integračných procesov, kedy sa z minoritného statusu stáva občan spoločnosti. Je možné vychádzať z faktu, že človek sa rodí ako biologická bytosť, ktorá sa v priebehu svojho vývoja stáva bytosťou spoločenskou. Kultúrne prostredie, do ktorého sa človek rodí a v ktorom žije, je kvalitatívne úplne odlišné od prostredia prírodného. Primárny vplyv kultúry zabezpečuje človeku rodina. Jednou z jej funkcií je uviesť jedinca do života v rámci konkrétneho kultúrneho prostredia, to znamená, naučiť ho orientovať sa v svete symbolov, spoločenských hodnôt, noriem a zvyklostí. Socializácia predstavuje súhrn všetkých týchto činností, spätých so sociálnym učením a s poznávaním.

„Socializácia tvorí komplex procesov, ktorým sa človek stáva členom určitej komunity, skupín, spoločnosti ako celku.“<sup>40</sup> Ako proces sociálneho učenia zahŕňa osvojenie si kultúry, formovanie sociálnej bytosti vo vlastnej individualite. V procese socializácie nadobúda vedomosti a schopnosti nahromadené spoločnosťou, osvojuje si hodnoty a normy, reguluje život spoločnosti. Pre spoločnosť je nevyhnutný proces predania kultúrneho dedičstva novej generácii. Len tak môže spoločnosť ako celok prežiť a rozvíjať sa ďalej. Tak, ako je v Austrálii kladený dôraz na výučbu jazyka pre cudzincov pri ich začleňovaní do spoločnosti. Ak sa teda zameriavame na socializačný proces detí, pochádzajúcich z marginalizovaného rómskeho prostredia, konštatujeme, že prvky, ktorým sa jedinec v procese učí, sú tie, ktoré sú pre danú skupinu ľudí dostačujúce a prirodzené v ich vývinovom prostredí. Je teda nutné sa pozerieť na socializáciu ako na proces v danom kultúrnom prostredí.

M. Nakonečný vymedzuje 4 hlavné kategórie socializácie prostredníctvom vytvorenia systémov:

- hygienických a pracovných návykov;
- vedomostí a zručností, ktoré podmieňujú orientáciu v kultúrnom živote v danej spoločnosti;
- hodnôt, v ktorých sa odrážajú etické, estetické a filozofické sústavy danej spoločnosti;
- primárnych vzorcov sociálneho správania a motívov správania, v ktorých sa odráža citová a sociálna zrelosť človeka.<sup>41</sup>

<sup>37</sup> Jandourek, J. (2001): *Sociologický slovník*. Praha: Portál, s. 220.

<sup>38</sup> Bauböck, R. et al. (1994): *From Aliens to Citizens. Redefining the Status of Immigrants in Europe*. Avebury. European Centre Vienna, s. 6.

<sup>39</sup> Zelina, M. (1994): *Stratégia a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS, s. 73.

<sup>40</sup> Malá, E. et al. (1980): *Faktory rastu kultúrnej úrovne spoločenských skupín*. Bratislava: Výskumný ústav kultúry, s. 14.

<sup>41</sup> Nakonečný, M. (1998): *Sociální psychologie*. Praha: Academia.



Ak sa na tieto kategórie pozrieme z pohľadu marginalizovaných rómskych komunit, tak pridáme k záveru, že tieto kategórie sú celkom odlišné u majoritnej spoločnosti, ako u skupín z marginalizovaných rómskych komunit. Otázne je, do akej miery je možné tieto kategórie zjednotiť a vytvoriť systém, ktorý si osvojí aj majoritná spoločnosť, aj marginalizované rómske komunity.

Na základe vyššie uvedeného môžeme konštatovať, že socializácia plní dve hlavné funkcie:

1. jednotlivcom umožňuje stať sa spoločenskými bytosťami a individuálnymi osobnosťami, a tak plnohodnotnými členmi spoločnosti;
2. spoločnosti zabezpečuje prežitie, a to odovzdávaním kultúry novým generáciám.

Tento interaktívny vzťah je založený na vzájomnej kooperácii a súdržnosti, kde jedna zložka nemôže fungovať bez zložky druhej. V prípade interakcie medzi majoritnou spoločnosťou a etnickými skupinami sa jedná o vzájomnú kooperáciu aj v oblasti interkultúrnej komunikácie. Človek sa prispôbuje, formuje, ale takou istou mierou aj pôsobí na spoločnosť a mení ju svojou vlastnou aktivitou, ktorá vyplýva z jeho vnútorných podmienok. Socializácia je proces, keď si jedinec osvojuje prvky kultúr v interakcii ľudí, ktorí sa spájajú do skupín, inštitúcií a iných celkov. V prípade, že hovorím o socializácii jedincov odlišnej kultúry, je dôležité nastavenie vzájomného pôsobenia týchto odlišných kultúr a ich prepojenie tak, aby nevznikli etnické konflikty, založené na odmietaní majoritnej či minoritnej kultúry. Najdôležitejšími činiteľmi socializácie sú rodina, výchovno-vzdelávacie inštitúcie, rovesnícke skupiny, pracovné skupiny, organizácie, a prostriedky masovej komunikácie a propagandy.<sup>42</sup> A práve tieto činitele by mali byť v kooperácii tak, aby jedincovi s odlišným kultúrnym jadrom vytvorili podmienky, ktoré ho nebudú diskvalifikovať či diskriminovať pri začleňovaní sa do majoritnej spoločnosti, ale aby sa mohol cítiť ako plnohodnotný člen skupiny, v ktorej žije a buduje určité statky.

Socializácia prebieha počas celého života človeka, začína sa narodením a končí smrťou, počas celého života sa jedinec učí, osvojuje si normy, hodnoty a kultúrne zvyklosti a tieto vedomosti odovzdáva ďalším generáciám v rámci výchovy a vzájomného pôsobenia. P. Ondrejko vič popisuje fázy socializácie v troch etapách:

- fáza socializácie a začínajúcej individualizácie, kedy sa dieťa začína odlišovať od matky, v tomto období je jeho pozornosť zameraná len na matku, je to dôležité obdobie z hľadiska budúcnosti, dieťa sa učí prežívať „seba“ oddelene od matky, učí sa rytmizovať uspokojovanie hladu, matka musí dieťa naučiť regulovať prejavy svojich potrieb, vzniká

možnosť utvárať aktívny vzťah dieťaťa ako osoby k druhej osobe, v tomto období matka reprezentuje celú štruktúru rodiny, neskôr celej spoločnosti, je teda dôležitým článkom, ktorý spája dieťa s okolím, už v tomto štádiu dochádza k budovaniu základov pre osvojovanie si určitých vzorcov správania;

- fáza individualizácie a personalizácie sa začína tak, že sa mení vzťah s matkou, do popredia sa dostáva otec, prípadne ďalší členovia rodiny, začlenením do rodiny sa začína odlišovať pohlavie dieťaťa obliekaním, hračkami, je mu vysvetľované, s kým sa má stotožniť. Otázka pohlavnej identity je veľmi dôležitý moment socializácie, deti si začínajú uvedomovať, že sa musia správať podľa odlišných noriem, tým nastupuje kontrola správania dieťaťa podľa noriem, ktoré si osvojilo, táto fáza vrcholí tým, že dieťa začína seba samo kontrolovať či sa správa podľa noriem, pokračovaním a prehľbovaním individualizácie je proces personalizácie, likvidácia pôvodnej primárnej väzby na matku je i likvidácia spoločných zážitkov, získava tým relatívnu voľnosť;
- fáza enkulturácie (osvojovanie kultúry) a societizácie (začleňovanie sa do spoločnosti). V tejto fáze má dôležitý význam škola, vzdelávacie zariadenie, kde jedinec vstupuje do nového prostredia, musí sa adaptovať na oficiálnu štruktúru školy, musí rešpektovať učiteľa, riaditeľa a iné authority, s ktorými sa počas edukačného procesu stretáva.<sup>43</sup>

Socializáciu jedinca možno považovať za základný predpoklad k tomu, aby sa spoločnosť ďalej vyvíjala. Je nevyhnutná pre ďalší vývoj a smerovanie spoločnosti a zmeny, ktoré sa v spoločnosti uskutočňujú, by mali byť len dôsledok interakcie medzi jednotlivcami spoločnosti. Od miery socializácie jednotlivca závisí aj jeho ďalší prístup k životným situáciám, k jednotlivým rozhodnutiam a sociálnym prípadom, s ktorými sa môže stretnúť.

## ZÁVER

Je dôležité sa zamyslieť nad rozdielnosťou noriem, hodnôt, zásad či mravov v jednotlivých kultúrach, ktoré sa v priebehu socializačného procesu premietajú do osobnosti človeka, pretože tieto rozdielnosti kreujú spoločenské prostredie zložené z rozmanitých prvkov a podľa miery akceptácie môžeme hovoriť o tolerantnej alebo intolerantnej spoločnosti, ktorá rozdielnosť buď odsudzuje alebo naopak, snaží sa z iných prvkov kultúry budovať nové spoločenské usporiadanie. Fungovanie akéhokoľvek rozmanitého celku je založené na spoločnej harmónii a akceptácii tejto rozmanitosti. V prípade socializácie akéhokoľvek etnika je dôležité poznať východiskovú pozíciu dieťaťa - t.j. rodinu, ktorá ho formuje v primárnej socializačnej fáze, je nutné poznať hodnoty, normy

<sup>42</sup> Gogová, A. - Kročková, Š. - Kurincová, V. (1995): *Sociológia výchovy*. In: *Vybrané kapitoly*. Nitra: Vysoká škola pedagogická.

<sup>43</sup> Ondrejko vič, P. (1998): *Úvod do sociológie výchovy*. Bratislava: Veda. ISBN 8022405795.

a mravné zásady daného etnika, pretože tie formujú osobnosť jedinca. V prípade, že majoritná spoločnosť nepozná súbor kultúrnych hodnôt, môže sa stať, že je jedinec pri strete s majoritnou spoločnosťou vylúčený zo skupiny a táto prvotná frustrácia môže viesť k pocitu menejcnosti a straty motivácie zapojiť sa do spoločenského života tak, ako by sa od jedinca očakávalo. Kultúrna zložka každej skupiny je natoľko determinujúca pro jeho správanie, že nie je možné ju opomenúť v prípade určovania socializačných procesov danej skupiny a pri úspešnom začleňovaní jedinca do spoločnosti je nutné brať zreteľ aj na tento faktor.

Kultúrna zložka v prípade rómskeho etnika zostáva podstatnú časť kreovania osobnosti ako takej a jej opomenutie pri vytváraní vhodných podmienok pre socializáciu jedinca do majoritnej spoločnosti môže spôsobiť neúspešnosť týchto nástrojov. Jediným spôsobom, ako v budúcnosti zmeniť rómske etnikum v marginalizovaných komunitách, je cieľavedomá pedagogicko-výchovná práca s deťmi od ich útleho veku. Táto práca by mala byť v kooperácii so sociálnou prácou, zameranou na tvorbu vhodného rodinného prostredia a vytváranie podmienok pre ďalší osobnostný rozvoj jednotlivca.

Záverom možno uviesť, že nazeranie na rómske etnikum ako na homogénnu skupinu je prvým predpokladom na neúspech akýchkoľvek nástrojov na vytváranie podmienok pre začleňovanie tohto etnika do spoločnosti. Jednotlivé prístupy by mali byť presne definované na konkrétnu skupinu, u ktorej absentuje istý sociálny prvok, ktorý podporuje pozitívne začleňovanie sa do spoločnosti. A práve konkrétna identifikácia jednotlivých problémových oblastí môže napomôcť k zmene, ktorá je nevyhnutná pre ďalšie fungovanie spoločnosti ako celku.

#### POUŽITÁ LITERATÚRA A INFORMAČNÉ ZDROJE

1. BARŠA, P. - BARŠOVÁ, A. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: MU. ISBN 80-210-3875-6. 308 s.
2. BAUBÖCK, R. (1994): *The Integration of Immigrants*. Council of Europe.

3. BAUBÖCK, R. (ed.) (1994): *From Aliens to Citizens. Redefining the Status of Immigrants in Europe*. Avebury. European Centre Vienna. ISBN 1-85972-059-5. 235 s.
4. BAUBÖCK, R. - HELLER, A. - ZOLBERG, A. R. (eds.) (1996): *The Challenge of Diversity. Integration and Pluralism in Societies of Immigration*. Avebury. European Centre Vienna. ISBN 1-85972-401-9. 277 s.
5. BAUBÖCK, R. - RUNDELL, J. eds. (1998): *Blurred Boundaries: Migration, Ethnicity, Citizenship*. Avebury. European Centre Vienna. ISBN 1-84014-893-4. 356 s.
6. BERRY, J. W. (1992): Acculturation and Adaptation in a New Society. *International Migration*, Vol. 30, Special Issue: Migration and Health in the 1990s, s. 69–85.
7. BOURNE, J. - BRIDGES, L. - SEARLE, Ch. (1994): *Outcast England*. Institute of Race Relations. London. ISBN 0 85001 046 2.
8. GOGOVÁ, A. - KROČKOVÁ, Š. - KURINCOVÁ, V. (1995): *Sociológia výchovy*. In: Vybrané kapitoly. Nitra: Vysoká škola pedagogická. ISBN 80-8050-005-3.
9. JANDOUREK, J. (2001): *Sociologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-535-0. 288 s.
10. KOLLÁROVÁ, Z. (1992): K vývoju rómskej society na Spiši do roku 1945. In: *Neznámi Rómovia*. Bratislava: Ister science press.
11. MALÁ, E. et al. (1980): *Faktory rastu kultúrnej úrovne spoločenských skupín*. Bratislava: Výskumný ústav kultúry.
12. NAKONEČNÝ, M. (1998): *Sociální psychologie*. Praha: Academia. ISBN 8020006907.
13. ONDREJKOVIČ, P. (1998): *Úvod do sociologie výchovy*. Bratislava: Veda. ISBN 80 2240 579 5.
14. ŠIŠKOVÁ, T. (ed.) (2001): *Menšiny a migrantí v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-648-9. 189 s.
15. TOLLAROVÁ, B. (2006): Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace? *Biograf* (39): 107 ods. Dostupné na <http://www.biograf.org/clanky.clanek.pjp?clanek=v3902>
16. ZELINA, M. (1994): *Stratégia a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS. ISBN 80-967013-4-7.
17. Eurosociál (1995): *Integration and Pluralism in Societies of Immigration*. Report from International Workshop, Jerusalem, Israel 19.–23. 3. 1995. European Centre Vienna.

#### ADDRESS & ©

Mgr. Zuzana BALÁŽOVÁ  
 Ústav medzinárodných vzťahov  
 Stredoeurópska vysoká škola v Skalici  
 Kráľovská 386/11, 909 01 Skalica  
 Slovak Republic  
[z.balazova@sevs.sk](mailto:z.balazova@sevs.sk)



---

### 3 VYBRANÉ PŘÍSPĚVKY Z DALŠÍCH HUMANITNÍCH OBORŮ · SELECTED ENTRIES FROM OTHER FIELDS IN THE HUMANITIES

#### VNÍMANIE PROBLEMATIKY BROWNFIELDS V JUHOČESKOM KRAJI

Perception of Brownfields in the Region of South Bohemia

*Zuzana DVOŘÁKOVÁ LÍŠKOVÁ - Eva CUDLÍNOVÁ  
- Miloslav LAPKA - Petr DVOŘÁK*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRAKT:** Brownfields a ich regenerácia sú vo vyspelých krajinách vnímané ako komplexný proces zmien celej spoločnosti a krajiny. Nezahrňuje iba rôznorodé aspekty sociálne, ekonomické, ekologické, ale aj celkový vzťah a riadenie oblasti (regiónu). K úspešnej obnove poškodenej krajiny je nevyhnutné využívať metódy a technológie, ktoré sú schopné pokryť daný problém centrálné. Je dôležité zdôrazniť, že jednotlivé metódy či nástroje regenerácie brownfields sa používajú pre teritoriálne rozličné plochy, a preto je potrebné túto problematiku posudzovať globálne. Cieľom sociologického šetrenia je zistiť vnímanie brownfields v Juhočeskom kraji. Šetrenie prebiehalo prostredníctvom riadených rozhovorov a štandardizovaného dotazníka u 4 skupín respondentov. Výsledky ukazujú rozdielne vnímanie brownfields ako investičnej príležitosti medzi skupinou podnikateľských subjektov a na druhej strane miestnymi obyvateľmi a skupinou vybraných neziskových organizácií. Pre všetky skupiny respondentov ale brownfields znamená negatívny prvok regiónu.

*Kľúčová slova:* brownfields - regenerácia - región

**ABSTRACT:** Brownfields and their recovery are in developed countries considered as a complex process of changes throughout the whole society and country. The program covers not only the variety of social, economical and ecological aspects, but also the general appearance and the area management. For the successful restoration of the damaged landscape it is essential to use methods and technologies able to cover the whole problem. It is important to emphasize that the particular methods and instruments involved in the brownfield regeneration are being used for the different territorial areas, and therefore they must be assessed in the global sense. The main goal of the sociological inquiry is to determine the perception of the brownfields in the Region of South Bohemia. The investigation was carried out through the management interviews and the standardized questionnaire run in the four groups of respondents. The results show different perceptions of the brownfields as an investment opportunity within the group of business entities, local residents or selected NGOs. Nevertheless, for all inquired groups the brownfields are considered as a negative element of the region.

*Key words:* brownfields - regeneration - region

---

#### ÚVOD

V priebehu druhej polovice dvadsiateho storočia rozsiahla kríza viacerých odvetví prispela k vzniku opustených plach tzv. brownfields. Ich premena predstavuje významné zlepšenie kvality životného prostredia a využívania pôdy a zároveň predstavuje transformáciu nevyužitých plach na ich nové kultúrne a ekologické využitie. To si však vyžaduje plánovaný

prístup založený na poznatkoch, nových technológiach a spolupráci. K. Padiaditi et al. (2006) zdôrazňuje, že k tejto problematike je potrebné mať holistický prístup, pri posudzovaní udržiteľnosti krajiny venovať rovnakú pozornosť sociálnym, ekologickým i ekonomickým otázkam. Problematika brownfields je umocnená existenciou tzv. greenfields (Doetsch et al. 1999), ktoré sú teoreticky neobmedzené a sú silným konkurentom pri získavaní

investorov. Brownfields však možno chápať ako skryté rozvojové územie, ktorého význam rastie predovšetkým v husto obývaných oblastiach, kde je neustála potreba ďalších rozvojových plôch. Dôvodom je fakt, že neustále rozširovanie novej zástavby do krajiny (Jackson 2002) a chátranie opustených starých štvrtí nie je v súlade so zásadami udržateľného rozvoja, či už z ekologického, sociálneho, ale i ekonomického hľadiska.

V procese regenerácie brownfields hrajú úlohu viaceré subjekty. V snahe o opätovné využitie brownfields sa musí v čo najväčšej miere angažovať súkromný kapitál. Avšak z dôvodu rizík, spojených s investíciou do brownfields, to nemôže vždy zvládnuť sám. Preto je potrebná určitá verejná intervencia, a to na úrovni lokálnej i národnej. Významným subjektom sú obce, pretože práve na ich území sa brownfields nachádzajú. Preto by mala byť táto problematika riešená vždy na lokálnej úrovni a miestne samosprávy by mali hrať úlohu hlavného facilitátora revitalizácie brownfields. Okrem toho musí byť úsilie miestnych samospráv podporené aj centrálnymi inštitúciami (Nový et al. 2004). Základné páky k regenerácii brownfields z pozície lokálnej úrovne môžu byť formálne a neformálne. Z formálnych nástrojov je to zahrnutie regenerácie brownfields medzi strategické priority obce, rozvoj marketingu miestnych príležitostí, informovanie a zapojenie verejnosti, umiestnenie verejných investičných zámerov na revitalizované pozemky, podpora podnikateľských aktivít. Čo sa týka neformálnych nástrojov, môže to byť napríklad miestna pomoc s konsolidáciou pozemkov, poskytovanie informácií o možných grantových tituloch, technická pomoc vlastníkom s identifikáciou a odstraňovaním možných ekologických škod.

Riešenie problematiky brownfields na národnej úrovni je riadenie celoštátneho programu revitalizácie brownfields, ktoré by malo prechádzať v prípravu dotačných programov národnej úrovne pre obce a iné subjekty, ktoré revitalizáciu brownfields plánujú.

Nevyhnutná k revitalizácii brownfields je prítomnosť verejnosti tzv. miestnej komunity. Práve táto skupina môže zohrať kľúčovú úlohu pri realizácii úspešného projektu regenerácie, a to získaním záujmu potrebných agentúr a volených zástupcov v miestnych zastupiteľstvách.

## METODIKA

Výsledky uvedené v príspevku boli realizované v záujmovom území Juhočeského kraja. K získaniu kvalitných výsledkov bola použitá kombinácia kvalitatívnych a kvantitatívnych metód. Sociologické šetrenie bolo prevedené metódou riadených rozhovorov podľa štandardizovaného datazníka. Výber respondentov bol realizovaný kombináciou kvótného a náhodného výberu, aby bola zistená reprezentatív-

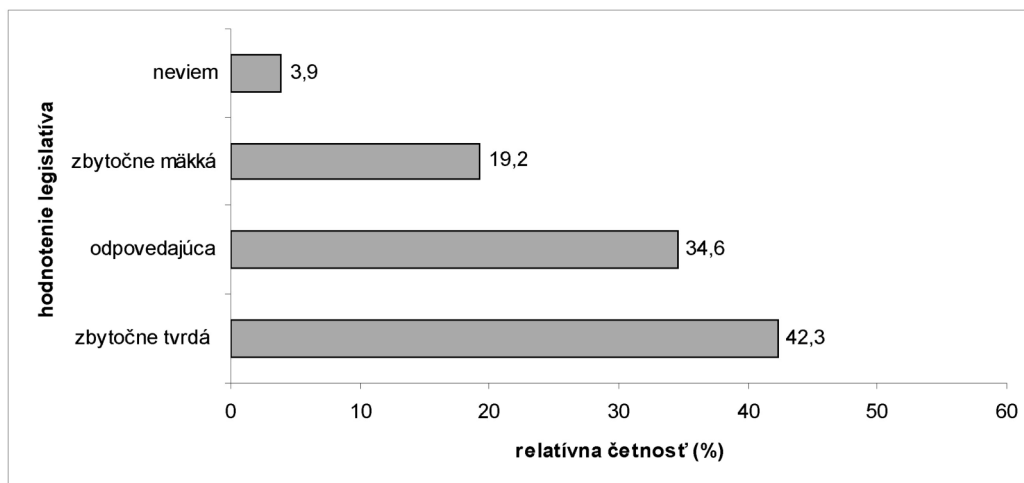
nosť súboru oslovených. Dotazník bol zameraný na zistenie vnímania problematiky brownfields v Juhočeském kraji a rozdelený do troch tematických blokov. Prvým bolo hodnotenie stavu brownfields v Juhočeském kraji. Druhým blokom bola klasifikácia brownfields dle Clarinet (2002) a jej aplikácia na podmienky Juhočeského kraja. V rámci tretieho bloku sa zisťovali možnosti a ochota regenerácie brownfields v Juhočeském kraji. Na dotazníkovom šetrení sa podieľalo celkom 52 respondentov. 33 % tvorili podnikateľské subjekty (zástupcovia z ich managementu), 29 % zástupcovia z verejnej správy, 31 % miestni obyvatelia a 7 % zástupcovia z neziskových organizácií, pôsobiach v Juhočeském kraji. Získané data boli triedené podľa jednotlivých výskumných blokov a jednotlivých skupín respondentov. Následne boli získané údaje s využitím analytických a syntetických postupov vyhodnotené a interpretované.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

Skúmaný súbor tvorili dospelí respondenti z Juhočeského kraja, z nich bolo 41 % žien. Väčšina respondentov 89 % má základné vedomosti o samotnom pojme brownfields. Jedna tretina uviedla, že sa o danú problematiku čiastočne zaujíma (tj. napr. sledujú vývoj jednotlivých opustených objektov, zaujímali sa o ich ďalšie využitie). Pri hodnotení stavu brownfields v sledovanom území 73 % uvádza, že v porovnaní s ostatnými regiónmi v Českej republike je ich stav v Juhočeském kraji dobrý (z 3 stupňov: 1 - veľmi dobrý, 2 - dobrý, 3 - nevyhovujúci). Pre väčšinu respondentov (93 %) brownfields predstavuje pre región nevýhodu. A to z dôvodu spájania vzniku brownfields so stratou pracovných miest a tým zvýšenej nezamestnanosti v marginálnych regiónoch. Pre 68 % brownfields, nachádzajúce sa v regióne, zhoršujú kvalitu krajiny. Sú tak vnímané ako negatívna estetická súčasť krajiny, ako ekologické záťaž, ktoré majú negatívny vplyv na ľudské zdravie, podobne ako uvádza vo svojom výskume Meyer (1998). Z grafu č. 1 vyplýva, že legislatíva týkajúca sa problematiky brownfields je u 42 % hodnotená ako zbytočne tvrdá, pričom väčšina respondentov uvádzala hlavne oblasť životného prostredia.

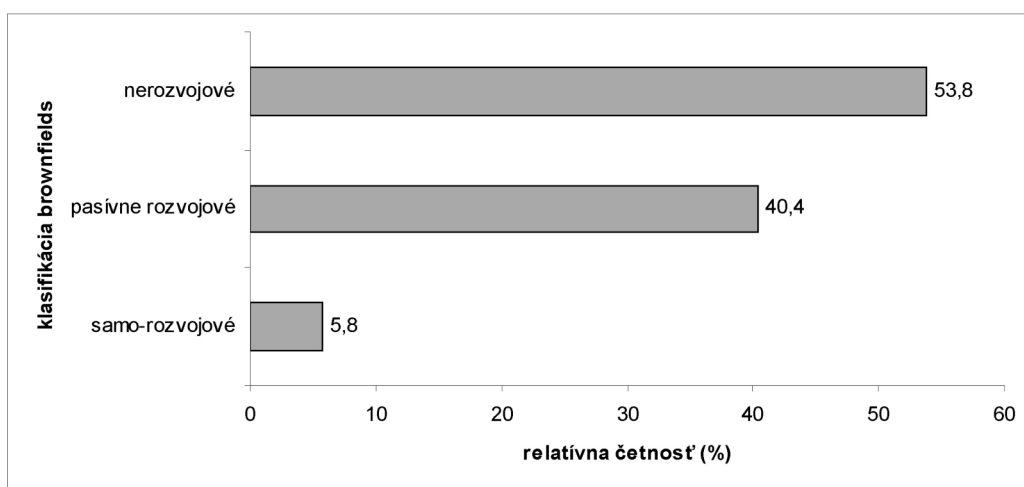
Druhým blokom šetrenia bola klasifikácia brownfields v sledovanom území. Respondentom bola vysvetlená klasifikácia dle L. Doležalovej (2003) a Clarinet (2000): samorozvojové, pasívne rozvojové, nerozvojové. Na základe toho mali vyjadriť, ktorý typ prevláda v Juhočeském kraji. Ako nám z grafu č. 2 vyplýva, 54 % respondentov klasifikuje brownfields v Juhočeském kraji ako nerozvojové, ktoré v blízkej budúcnosti nemajú žiadny rozvojový potenciál. Naopak iba necelých 6 % respondentov brownfields klasifikuje samorozvojové.

**Graf č. 1:** Hodnotenie legislatívy brownfields.



Zdroj: Vlastné šetrenie (2010); n = 52.

**Graf č. 2:** Klasifikácia brownfields respondentmi.



Zdroj: Vlastné šetrenie (2010); n = 52.

V rámci tretieho bloku, v ktorom boli skúmané možnosti a ochota regenerácie brownfields, je zrejmé, že podnikatelia z našej výskumnej vzorky sa už v 83 % zaujímali o možnostiach využitia brownfields k podnikateľským aktivitám. Brownfields však na jednej strane vnímajú ako príležitosť, ale získavanie dotácií považujú za veľmi zdĺhavé a ťažké. Sú ochotní (69 %) využiť brownfields, ale za podmienok väčšej pomoci krajského úradu.

Hodnotením stavu brownfields v Juhočeském kraji respondentmi ako „dobrý“ sa však nemože oddialiť riešenie tejto problematiky a daný stav považovať za uspokojujúci. Stav jednotlivých brownfields sa môže v priebehu niekoľkých mesiacov negatívne zmeniť a narušiť prvky krajiny. Vnímание brownfields respondentmi ako negatívum je opodstatnené, keďže sa jednalo o miestnych obyvateľov, ktorých s územím spájajú

korene svojich predkov a krajinu si pamätajú bez negatívnych prvkov.

Prevládanie typu brownfields „nerozvojové“ je negatívnym zistením v Juhočeském kraji. Pričom pri správnej kombinácii verejných a súkromných investícií by mohlo dojsť k zvýšeniu počtu pozívne rozvojových brownfields.

## ZÁVER

Možeme konštatovať, že prístupy k regenerácii brownfields sú odlišné v troch základných oblastiach (Clarinet 2002): tradičné priemyslové, metropolitné a vidiecke. Regenerácia brownfields je ale procesom komplikovaným a nákladným. Pritom jej výsledok nemusí vždy generovať okamžitý zisk priamo investorovi. Zhodnocuje aj okolité pozemky a má vplyv na

atraktivitu oblasti. Najväčšími prekážkami úspešnej revitalizácie v Juhočeskom kraji sa zdá byť, okrem nedostatku finančných prostriedkov, i nevyjasnené majetkové vzťahy a celkovo právne prostredie v tejto problematike. Problém brownfields je umocnený ale i existenciou tzv. greenfields, zelených lúk, ktoré sú v Juhočeskom kraji silným konkurentom pri získavaní investorov.

#### POUŽITÁ LITERATÚRA A INFORMAČNÉ ZDROJE

1. CLARINET (2002): *Brownfields and Redevelopment of Urban Areas*. Wien: Federal Environmental Agency Ltd: Umweltbundesamt GmbH.
2. DOETSCH, P. - RÜPKE, A. - BURMEIER, H. (1999): *Brownfields versus greenfields*. Federal Environmental Agency, Germany. Project No. 203 40 119, 51 s.
3. DOLEŽALOVÁ, L. (2003): Nástroje pro rekonverze nevyužitých průmyslových ploch ve Francii. *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. VI, č. 2, s. 22.
4. JACKSON, J. (2002): Urban Sprawl. *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. V, 6, s. 21.
5. JACKSON, J. B. (2004): *Brownfields snadno a lehce. Příručka zejména pro pracovníky a zastupitele obcí* [on-line]. Praha: Institut pro udržitelný rozvoj sídel. 38 s. [cit. 20. december 2005]. Dostupné na WWW: <<http://www.brownfields.cz/publikace/Brownfields.pdf>>
6. MEYER, P. B. - DEITRICK, S. (1998): Brownfields and Public Works. *Public Works Management and Policy* 3(2), 202–209.
7. NOVÝ, A. - PALACKÝ, J. - DÝR, P. - KNESL, J. (2004): *Brownfields - šance pro budoucnost*. Brno: FA VUT. 78 s.
8. PEDIADITI, K. - WEHRMEYER, W. - BURNINGHAM, K. (2006): Brownfield sites turned green: realising sustainability in urban revival. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 94: 131–140.

**Príspevok vznikol za podpory projektom GAČR P402/10/P344.**

#### ADDRESS & ©

RNDr. Zuzana DVOŘÁKOVÁ LÍŠKOVÁ, Ph.D.  
doc. Ing. Eva CUDLÍNOVÁ, CSc.  
PhDr. Miloslav LAPKA, CSc.  
Katedra strukturální politiky EU a rozvoje venkova  
Ekonomická fakulta  
Jihočeská univerzita  
Studentská 13, 370 05 České Budějovice  
Czech Republic  
[zu.li@seznam.cz](mailto:zu.li@seznam.cz)

Ing. Petr DVOŘÁK, Ph.D.  
Ústav akvakultury  
Fakulta rybářství a ochrany vod  
Jihočeská univerzita  
Husova třída 458/102, 370 05 České Budějovice  
Czech Republic  
[dvorakp@frov.jcu.cz](mailto:dvorakp@frov.jcu.cz)

---

## ANALÝZA VÝVOJE HDI V POSTSOVĚTSKÝCH ZEMÍCH V LETECH 1997 AŽ 2007

Analysis of HDI Development in Post-Soviet Countries from 1997 to 2007

*Jana BORŮVKOVÁ - Bohumil MINAŘÍK*

Jihlava, Czech Republic

**ABSTRACT:** Autoři v analýze vychází z mezinárodně uznávaného indexu lidského rozvoje (Human Development Index - HDI), který využívají k popisu vývoje zemí bývalého SSSR po jeho rozpadu na sklonku roku 1991. Jedná se o kompozitní indikátor, který zahrnuje tři indexy: index očekávané délky života, index vzdělanosti (který obsahuje index gramotnosti dospělého obyvatelstva a index zápisu do škol) a index HDP. HDI je od roku 1990 každoročně publikován v Human Development Report (HDR). Pro tuto analýzu byly použity hodnoty HDI a jeho komponent z let 1997 (HDR 1999) až 2007 (HDR 2009). Za účelem zmapování vývoje postsovětských zemí v letech 1997 až 2007 byly použity následující analýzy: shluková analýza, analýza vývoje časových řad, analýza konvergenčních procesů a regresní analýza. Tyto analýzy potvrzují hypotézu o rozdílném vývoji postsovětských zemí po rozpadu Sovětského svazu, shluková analýza navíc poskytuje pět velmi snadno interpretovatelných skupin zemí.

*Klíčová slova:* Index lidského rozvoje - shluková analýza - konvergence

**ABSTRACT:** In their analysis the authors stem from the internationally acknowledged Human Development Index - HDI, which they use to describe the development of the former USSR countries after its break up at the end of 1991. It is a composite indicator including three indices: the life expectancy index, the knowledge index (containing adult literacy index and school enrolment index) and the GDP index. Since 1990, HDI has been annually published in Human Development Report (HDR). For this analysis, the values of the HDI and its component values of the period from 1997 (HDR 1999) to 2007 (HDR 2009) were used. In order to map the development of the post-Soviet countries from 1997 to 2007, the following analyses were used: the cluster analysis, the time series development analysis, the convergence processes analysis, and the regression analysis. These analyses prove the hypothesis about a different development in individual post-Soviet countries after the breakup of the Soviet Union; moreover, the cluster analysis provides five groups of countries, very easy to interpret.

*Key words:* Human Development Index - cluster analysis - convergence

---

### ÚVOD

Na sklonku existence Sovětského svazu byla životní úroveň a kvalita života jeho obyvatel nižší než kvalita života i méně vyspělých států Západu. Měřeno indexem lidského rozvoje, SSSR byl v roce 1990 na 31. místě za Maltou (29), Kyprem (26), Řeckem (24) a Irskem (23).

Sovětský svaz však byl stále obávanou jadernou mocností, jejíž válečné vybavení bylo pořízeno právě na úkor životní úrovně většiny obyvatelstva. Sovětskou realitu druhé poloviny 80. let charakterizoval neefektivní průmysl, silně zaostalé zemědělství, nenapravitelné ekologické katastrofy a byrokracie vládnoucí stranické elity. Trvalou zátěží se stala vyčerpávající válka v Afghánistánu a obrovskou katastrofou byl výbuch reaktoru v černobylské jaderné elektrárně v dubnu 1986, jehož ničivé účinky mnohonásobně překročily

důsledky atomových výbuchů nad Hirošimou a Nagasaki. Tato situace na počátku 90. let minulého století vyústila v rozpad SSSR a vznik 15 samostatných států. Tento proces urychlily změny, které byly spojovány s „glasností“ a „perestrojkou“, které do vnitřní i zahraniční politiky Sovětského svazu přinesl Michail Sergejevič Gorbáčov.

Tento příspěvek se pokouší odpovědět na otázku, jaký byl následný vývoj kvality života (měřeno indexem lidského rozvoje HDI) obyvatel těchto patnácti zemí. Cílem článku je tedy zkoumání konvergence (resp. divergence) kvality života zemí bývalého Sovětského svazu po jeho rozpadu pomocí zkoumání tendencí ve vývoji HDI. Autoři článku vycházejí z předpokladu, že po rozpadu jednoho centrálně řízeného státu na 15 nových států se tyto nové státy vyvíjí různě a liší se tempem růstu HDI. Vzhledem k odbornému zaměření



autorů není cílem článku vysvětlit příčiny tohoto jevu, i když se v závěru autoři o částečnou interpretaci výsledků pokouší.

Kvalita života závisí na mnoha faktorech, nejen na pouhém nárůstu nebo poklesu hospodářských ukazatelů. Jedná se o vytvoření prostředí, v němž lidé mohou plně rozvinout svůj potenciál a vést produktivní, kreativní život v souladu se svými potřebami a zájmy. Kvalitní život předpokládá také možnost lidí vybrat si a vést život takový, který je uspokojuje a naplňuje, nalézt rovnováhu mezi profesním a rodinným životem a volným časem. Je to tedy mnohem více než pouhý ekonomický růst a hmotný blahobyt, což je ovšem velmi důležitý předpoklad pro rozšíření možností lidí zvolit si život dle svých představ. Základní životní kvalitou je též možnost vést dlouhý a zdravý život, být informovaný, mít přístup ke zdrojům, potřebným pro slušnou životní úroveň, a mít možnost účastnit se života společnosti. Bez těchto předpokladů nejsou mnohá rozhodnutí možná, a mnoho příležitostí tak zůstává v životě nevyužito.

Pro měření kvality života existuje řada indexů, konstruovaných různými institucemi k různým účelům, publikovaných a využívaných k odborným, obecně prospěšným i komerčním účelům.

*Life Index irské společnosti International Living* [8], každoročně zveřejňovaný a popularizovaný každoročně v mnoha zemích světa. Pod pojem kvalita života zahrnuje životní náklady, volnočasové aktivity (leisure) a kulturu, stav ekonomiky, životní prostředí, svobodu, zdravotnictví, infrastrukturu, bezpečnost a klimatické podmínky. Vzhledem k různorodosti kritérií a jednoduché konstrukci (stupnice 0 až 100 pro každé z devíti kritérií i pro výsledné hodnocení, jednoduchá agregace prostým průměrem) má nanejvýš pouze orientační charakter. Pro rok 2009 se Česká republika umístila na celkovém 11. až 19. místě (společně např. s Rakouskem, Švédskem, Norskem, Uruguayí atd.). V posledním roce došlo k poklesu ČR na 21. až 25. pozici (společně např. s Portugalskem, Velkou Británií apod.). Pro relativně příznivé postavení ČR hovoří především 100 % bodový zisk v kategoriích svoboda a bezpečnost. Na prvních místech žebříčku se pravidelně umísťují země, jako Francie, Švýcarsko, Německo, Austrálie apod. Opačný konec pořadí (celkem je hodnoceno asi 180 zemí) zauímají „problematické“ země, jako Somálsko, Súdán, Čad, Afghánistán apod.

Model kvality života Centra pro podporu zdraví Univerzity Toronto [9] obsahuje osobní charakteristiky člověka (bytí, *being* - fyzické, psychologické a spirituální), spojení s konkrétním prostředím (*belonging* - napojení fyzické, sociální a komunitní) a dosahování osobních cílů; naděje a aspirace (realizace, *becoming* - praktická, volnočasová, růstová).

V roce 2008 byly publikovány závěry druhého průzkumu European Quality of Life Survey [6], který byl proveden organizací *Eurofound*. Tento průzkum obsahoval tyto komponenty: spokojenost se životem, příjem a deprivace, rodina, rovnováha mezi pracovním a soukromým životem, zdraví a zdravotní péče, bydlení, životní prostředí, kvalita společnosti.

Autoři tohoto příspěvku použili pro porovnání kvality života v zemích bývalého Sovětského svazu index HDI *Human Development Index* [1, s. 51], který je každoročně publikován ve zprávě *Human Development Report* [10]. Konstrukce HDI je podrobně popsána na webových stránkách United Nations Development Programme [11]. K této volbě autoři přistoupili z důvodu, že HDI je jediným indexem, který je oficiálně používán Organizací spojených národů k porovnání úrovně lidského rozvoje v jednotlivých zemích světa.

V souvislosti se zvýšeným zájmem o regionální rozvoj a problematiku kvantifikace, komparace a evaluace regionů se publikace na toto téma objevují i v prostředí české republiky [3, 4, 5, 7, 12].

## MATERIÁL A METODIKA

Pro tuto analýzu byly použity hodnoty HDI a jeho komponent z let 1997 až 2007, které byly každoročně publikované ve „Zprávě o lidském rozvoji“ (Human development report - HDR) [10] od roku 1999 až do roku 2009. Toto období bylo vybráno z důvodu použité jednotné metodiky stanovení Indexu lidského rozvoje v HDR 1999 až HDR 2009. Od roku 2010 dochází ke změně metodiky a hodnoty HDI po roce 2007 (stejně tak jako hodnoty HDI před rokem 1997) nejsou srovnatelné s časovými řadami, použitými v tomto článku. To je hlavní důvod, proč se autoři zaměřili na analýzu uvedeného období.

Index lidského rozvoje je kompozitní indikátor, který ve výše uvedených reportech zahrnoval tyto údaje:

- průměrná očekávaná délka života při narození (LEB<sup>44</sup>), který zahrnuje všechny negativní i pozitivní vlivy, které ovlivňují lidské zdraví;
- úroveň vzdělanosti je vypočítána jako vážený aritmetický průměr hodnot dvou ukazatelů: podílu dospělého gramotného obyvatelstva (ALR<sup>45</sup> - váha 2) a podílu populace z příslušné věkové skupiny navštěvující školy prvního, druhého a třetího stupně (CER<sup>46</sup> - váha 1);
- hmotná životní úroveň je vyjádřena jako hrubý domácí produkt na obyvatele v USD v přepočtu na paritu kupní síly (GDP).

Před vlastním výpočtem HDI jsou všechny tři výše popsané hodnoty převedeny na indexy, tedy na hod-

<sup>44</sup> Live expectancy at birth.

<sup>45</sup> Adult literacy rate.

<sup>46</sup> Combined gross enrolment ratio in education.

noty od 0 do 1. Získáváme tak Index očekávané délky života (LEI<sup>47</sup>), Index vzdělání (EI<sup>48</sup>) a Index HDP (GDPI<sup>49</sup>). Poté je HDI vypočítán jako prostý aritmetický průměr z těchto tří indexů.

Pro ilustraci toho, v jakých hodnotách se HDI pohybuje a jak hodnota HDI souvisí s lidským rozvojem, uvádíme hodnocení 182 států z roku 2007, které je obsahem HDR z roku 2009. Hodnocené země jsou rozděleny do čtyř skupin podle úrovně HDI:

1. *Velmi vysoký index lidského rozvoje* (HDI ≥ 0,9): 38 zemí; prvních 5 pozic zaujímá Norsko, Austrálie, Island, Kanada a Irsko (HDI větší než 0,97). ČR je na 36. místě (HDI 0,90) mezi Spojenými arabskými emiráty a Barbadosem. Ze zemí bývalé východní Evropy je pouze za Slovinskem. Žádná ze zemí bývalého SSSR se v této skupině neumístila.
2. *Vysoký index lidského rozvoje* (HDI ≥ 0,8 a < 0,9): sem patří dalších 44 zemí. Z členských zemí EU (a současně bývalých zemí sovětského bloku) je Estonsko na celkově 40., Polsko na 41., Slovensko na 42., Maďarsko 43., Litva 46., Lotyšsko 48., Bulharsko 61. a Rumunsko 63. místě.
3. *Střední index lidského rozvoje* (HDI ≥ 0,5 a < 0,8): 75 zemí (největší skupina) od Arménie (HDI 0,8) po Nigérii (HDI 0,51). Do této skupiny patřila většina zemí bývalého Sovětského svazu (s výjimkou Estonska, Litvy a Lotyšska).
4. *Nízký index lidského rozvoje* (HDI < 0,5): posledních 24 zemí; s výjimkou Východního Timoru a Afghánistánu jde o chudé africké státy, většinou země Sahelu a subsaharské Afriky s hodnotou HDI pod 0,5. Pořadí zemí uzavírá Niger s hodnotou 0,34.

Je třeba zdůraznit, že HDI a jemu podobné indexy slouží k relativnímu srovnání v rámci skupiny zemí, nikoli k hodnocení absolutní úrovně rozvoje v jedné zemi. Kdybychom například počítali HDI pouze pro africké země, dospěli bychom k odlišným hodnotám HDI.

Pro zodpovězení otázky, zda ve sledovaném období převažovaly tendence ke sblížení HDI nebo zda se projevovala tendence opačná, byla použita metodika podle Barro a Sala-i-Martin [2], kteří doporučují měřit konvergenci pomocí tzv. beta-konvergence a sigma-konvergence. Podle těchto autorů je potvrzení hypotézy o beta konvergenci nutnou, nikoli však postačující podmínkou pro existenci sigma konvergence.

O beta-konvergenci se jedná tehdy, když země s nižší výchozí hodnotou ukazatele mají sklon k vyššímu růstu hodnot ukazatele. Beta-konvergence bývá zpravidla odhadována pomocí regresní funkce:

$$\frac{1}{T} \log \left( \frac{y_{i,t_0+T}}{y_{i,t_0}} \right) = a - \left( \frac{1 - e^{-\beta T}}{T} \right) \log(y_{i,t_0}) + u \quad (1)$$

kde je:

$y_{i,t_0}$  hodnota ukazatele v zemi  $i$  v roce  $t_0$   
 $y_{i,t_0+T}$  hodnota ukazatele v zemi  $i$  v roce  $t_0+T$   
 $T$  délka období  
 $\beta$  rychlost konvergence  
 $u$  náhodná složka

$$\frac{1}{T} \log \left( \frac{y_{i,t_0+T}}{y_{i,t_0}} \right) \text{ logaritmus průměrného koeficientu růstu}$$

Zatímco kladná hodnota parametru  $\beta$  této regresní funkce svědčí o konvergenci (sblížení) sledovaných zemí, hodnota  $\beta < 0$  svědčí o jejich divergenci (vzdalování). Významnost beta-konvergence lze ověřit výpočtem indexu determinace příslušejícího výše uvedené regresní funkci (1). Hodnota  $\beta$  blízká nule svědčí o skutečnosti, že se žádná z těchto tendencí neprosadila.

Beta-konvergenci je možné určit i pomocí lineari-zovaného tvaru regresní funkce (1) a autoři článku pro výpočet beta-konvergence využili tuto možnost. Na osu  $x$  bodového grafu je vynesena logaritmus hodnoty ukazatele ve výchozím roce a na osu  $y$  logaritmus koeficientu růstu, dělený počtem let (logaritmus průměrného koeficientu růstu). Po proložení dat regresní přímkou lze ze směrnice této přímky určit konvergenci či divergenci. Klesající přímka naznačuje konvergenci (země s vysokou výchozí hodnotou ukazatele vykazují menší nárůst hodnoty ukazatele a naopak). Jestliže země s nízkou hodnotou ukazatele vykazují nízký nárůst hodnot ukazatele (a naopak - země s vysokou hodnotou ukazatele vykazují vysoký nárůst hodnot), jedná se o divergenci ve vývoji ukazatele.

V grafu se mohou objevit některé země v disparitním postavení, tzn., vybočující z jinak převažující tendence. Ty je vhodné z analýzy vyloučit a vypočítat beta-konvergenci pro zbývající země, čímž se zvýší koeficient determinace a vypovídací schopnost modelu.

Závěry vytvořené na základě výpočtu beta-konvergence lze potvrdit výpočtem tzv. sigma-konvergence, kdy se posuzují směrodatné odchylky logaritmu hodnot ukazatele ve vybraných letech podle vztahu:

$$\sigma_{y_t} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (\log y_{it} - \overline{\log y_t})^2}{n-1}} \quad (2)$$

kde je:

$y_{it}$  hodnota ukazatele v zemi  $i$  v roce  $t$

<sup>47</sup> Live expectancy index.

<sup>48</sup> Education index.

<sup>49</sup> GDP index.

$\sigma_{y_t}$  výběrová směrodatná odchylka

Sigma-konvergence je chápána jako tendence k redukcii variability hodnot sledovaného ukazatele mezi jednotlivými zeměmi ve zkoumaném časovém období. Pokud hodnoty sigma-konvergence v časové řadě klesají, hodnoty ukazatele konvergují, jestliže rostou, jedná se o divergenci hodnot ukazatele.

K nalezení struktury zemí podle podobnosti jednotlivých komponent HDI (tj. LEI, EI a GDP) v letech 1997 a 2007 byla použita shluková analýza, metoda úplného spojení s euklidovskou mírou vzdálenosti (Euclidean distances). Tato klasifikace byla provedena i graficky, kdy byla použita *Jenksova* metoda přirozených zlomů, která je založena na automatickém vyhledání zlomových bodů podle velkých odchylek v hodnotách dat.

Pro popis vývoje HDI jednotlivých zemí mezi roky 1997 a 2007 byla vypočítána tempa růstu (resp. tempa přírůstku) a dále jejich průměrné hodnoty.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

### Vývoj v období 1997 až 2007

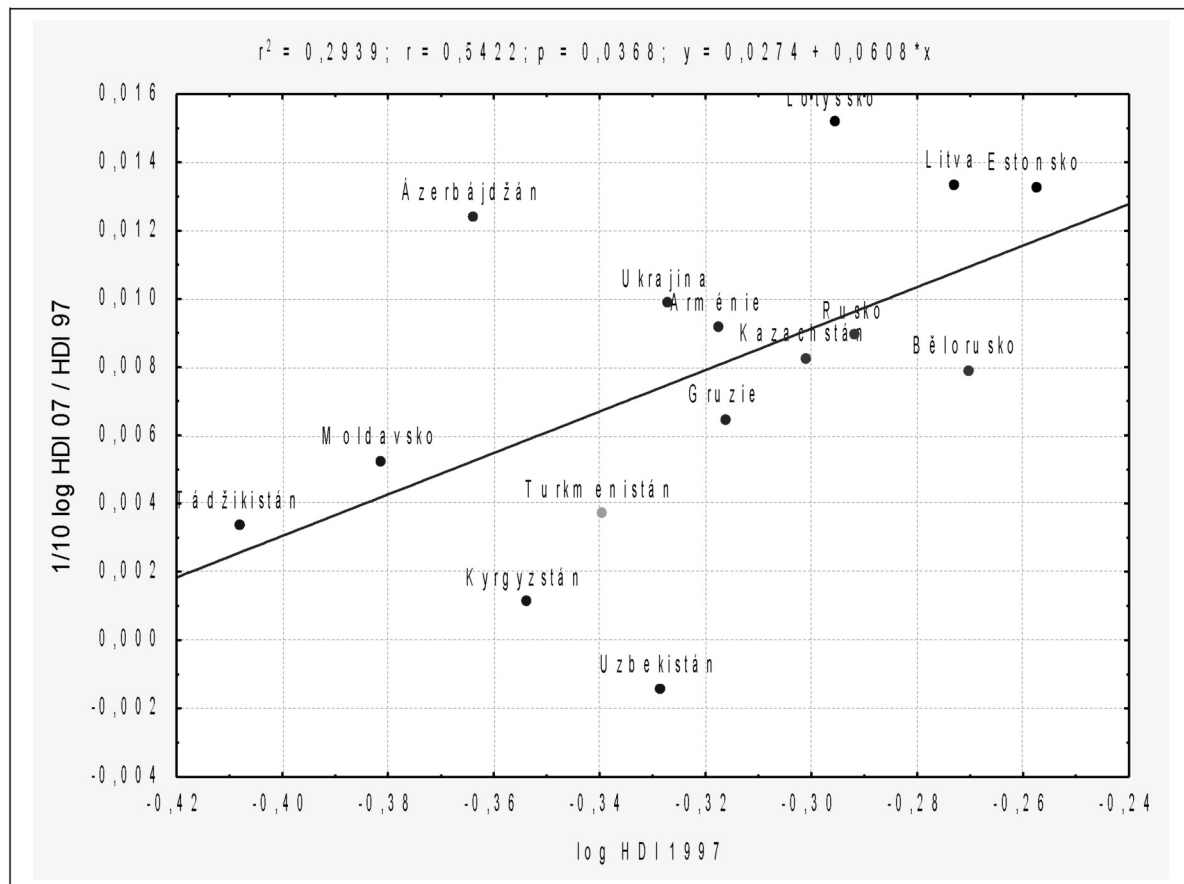
Pro posouzení vývoje HDI zemí bývalého Sovět-

ského svazu v letech 1997 až 2007 byla zodpovězena otázka, zda ve sledovaném období převažovaly tendence ke sblížení HDI nebo zda se projevovala tendence opačná. Za tímto účelem byla změřena konvergence pomocí tzv. beta-konvergence, o kterou se jedná tehdy, když země s nižší výchozí hodnotou ukazatele mají sklon k vyššímu růstu hodnot ukazatele.

V bodovém grafu na obr. č. 1 byl na osu  $x$  vynesena logaritmus HDI v roce 1997 a na osu  $y$  logaritmus průměrného koeficientu růstu HDI připadající na období 1997 až 2007. Po proložení dat regresní přímkou lze ze směrnice této přímky určit konvergenci či divergenci. V případě znázorněném na obr. č. 1 je směrnice regresní přímky  $Y = 0,027 + 0,061x$  kladná (0,061) a z  $p$ -hodnoty (0,037) usuzujeme, že je signifikantní. Koeficient determinace nabývá hodnoty 0,294. Můžeme tedy říci, že v období 1997 až 2007 dochází ke vzdalování hodnot HDI postsovětských zemí, tedy k jejich divergenci.

Zjištěnou divergenci ve sledovaném období potvrzuje i výpočet sigma-konvergence. Výběrové směrodatné odchylky pro hodnoty HDI všech postsovětských zemí jsou 0,031 v roce 1997 a 0,062 v roce 2007, což signalizuje tendenci ke zvyšování variability hodnot HDI v období 1997–2007.

Obr. č. 1: Konvergence HDI zemí bývalého SSSR v letech 1997–2007.

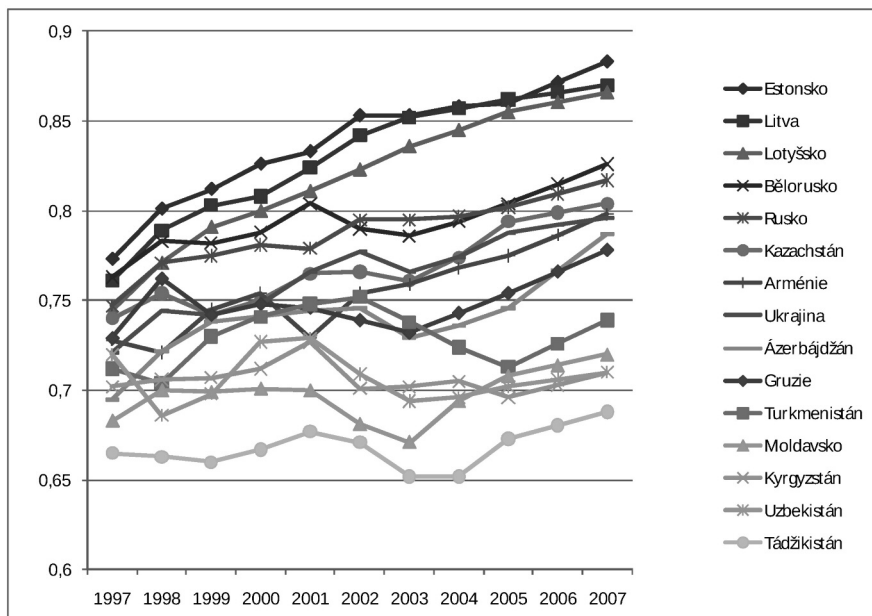


Zdroj: Human Development Reports, vlastní výpočty.

Jak již bylo popsáno v kapitole věnované materiálu a metodám, všechny země světa lze podle výše HDI rozdělit do čtyř skupin: země s velmi vysokým HDI ( $> 0,9$ ), země s vysokým HDI ( $> 0,8$ ), země se středním HDI ( $> 0,5$ ) a země s nízkým HDI. Na obr. č. 2 je vidět, že všechny země bývalého Sovětského svazu patřily v roce 1997 mezi země se střední úrovní

lidského rozvoje. V následujících letech docházelo u většiny zemí ke zvyšování HDI, takže mezi země s vysokou úrovní lidského rozvoje patřily v roce 2000 tři státy (Estonsko, Litva, Lotyšsko) a v roce 2007 šest států (Estonsko, Litva, Lotyšsko, Bělorusko, Rusko a Kazachstán). Je velmi pravděpodobné, že tento trend bude pokračovat i v následujících letech.

**Obr. č. 2:** Vývoj HDI zemí bývalého SSSR v letech 1997–2007.



Zdroj: Human Development Reports, vlastní výpočty.

Z obr. č. 2 je také zřejmé, že země se ve sledovaném období výrazně odlišují i tempem růstu HDI. Při analýze těchto časových řad bylo zjištěno, že nejvyššího tempa růstu dosahují Lotyšsko (116 %, což znamená celkový přírůstek 16 %), Litva a Estonsko (114 %, tedy přírůstek 14 %) a Ázerbájdžán (113 %, tedy přírůstek 13 %). Na druhé straně Turkmenistán, Moldavsko, Uzbekistán a Kyrgyzstán vykazují v tomto období nižší tempo přírůstku HDI - 5 % a méně. V případě Tádžikistánu dochází dokonce k poklesu HDI o 1 %, neboť tempo růstu HDI je 99 %.

Až na jedinou výjimku, kterou je Ázerbájdžán, dochází ve sledovaném období u zemí s relativně vysokým HDI v roce 1997 ( $> 0,75$ ), tedy v případě Litvy, Lotyšska a Estonska, k největšímu průměrnému meziročnímu přírůstku HDI; u zemí se středně vysokým HDI v roce 1997 ( $> 0,72$ ), tedy u Běloruska, Ruska, Kazachstánu, Arménie a Gruzie, dochází k menšímu průměrnému meziročnímu přírůstku HDI, a u zemí s relativně nízkým HDI v roce 1997 (0,72 a méně), což jsou Turkmenistán, Moldavsko, Uzbekistán, Kyrgyzstán a Tádžikistán, k velmi malému průměrnému meziročnímu přírůstku HDI nebo dokonce jeho poklesu. I tato skutečnost svědčí o divergenci hodnot HDI ve sledovaném období.

### Situace v roce 1997

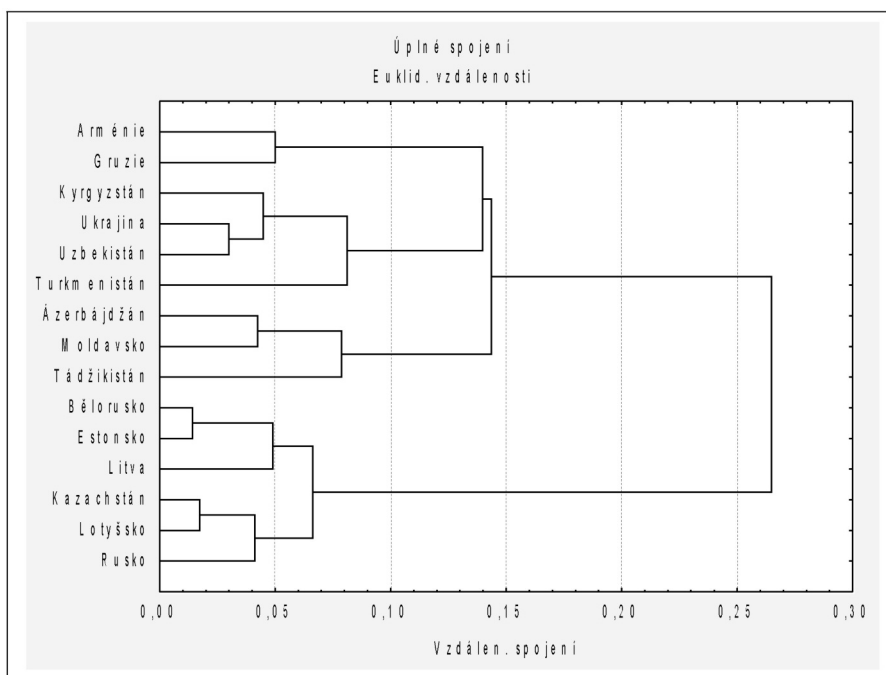
K popsání situace v roce 1997 byla nalezena struktura zemí bývalého Sovětského svazu podle podobnosti jednotlivých komponent HDI, tj. LEI, EI a GDPI. Byla použita shluková analýza, metoda nejvzdálenějšího souseda (úplné spojení) s euklidovskou mírou vzdálenosti, jejíž výsledek je na obr. č. 3. Tyto shluky jsou vyznačeny též v bodovém grafu, který je na obr. č. 4, kde jsou čárkovanou čarou vyznačeny i průměrný index LEI a průměrný index HDP (jedná se o aritmetické průměry 15 hodnot, příslušných všem státům bývalého SSSR).

Na základě shlukové analýzy byly vytvořeny 4 shluky, které je možné interpretovat pomocí výše HDP a očekávané délky života:

- Estonsko, Litva, Lotyšsko, Bělorusko, Rusko, Kazachstán - jedná se o země s průměrnou očekávanou délkou života a s vysokým HDP;
- Turkmenistán, Uzbekistán, Kyrgyzstán, Ukrajina - země s nízkou nebo průměrnou očekávanou délkou života a s průměrným HDP;
- Arménie, Gruzie - země s nadprůměrnou očekávanou délkou života a s mírně podprůměrným HDP;
- Ázerbájdžán, Moldavsko, Tádžikistán - jedná se o země s průměrnou očekávanou délkou života a s nízkým HDP.

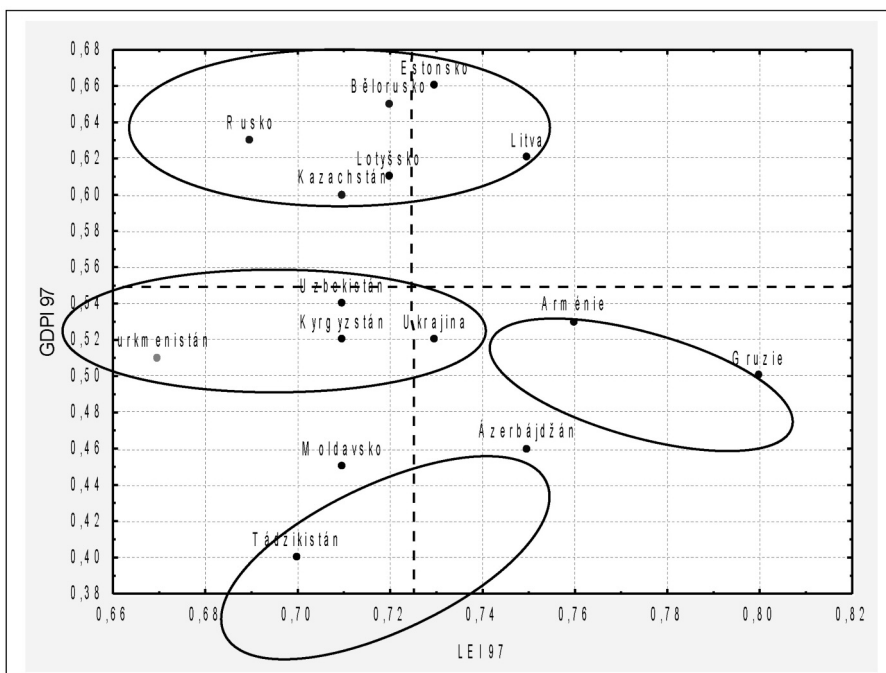


**Obr. č. 3:** Shluková analýza - státy bývalého SSSR v roce 1997.



Zdroj: Human Development Report 1999, vlastní výpočty.

**Obr. č. 4:** Bodový graf LEI a GDPI v roce 1997 s vyznačenými shluky.



Zdroj: Human Development Report 1999, vlastní výpočty.

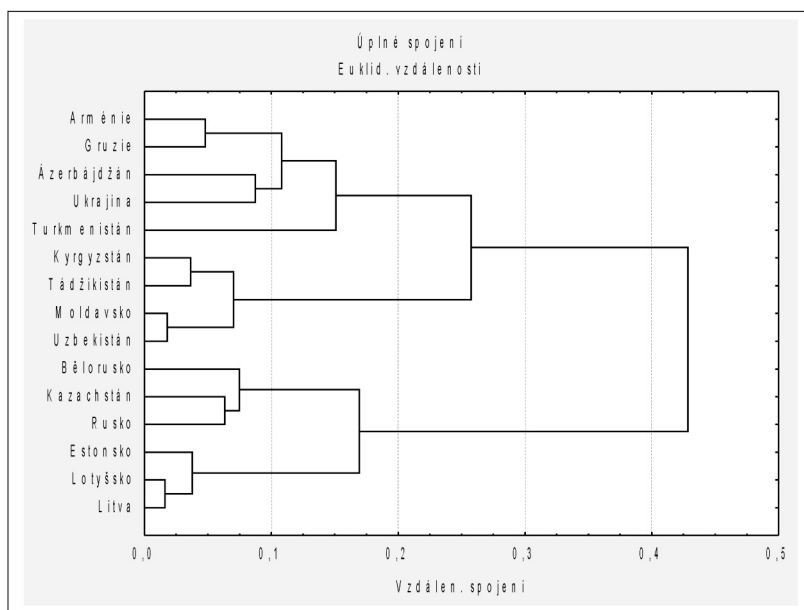
**Situace v roce 2007**

K popsání situace v roce 2007 a nalezení struktury zemí bývalého Sovětského svazu podle podobnosti jednotlivých komponent HDI, tj. LEI, EI a GDPI, byla

použita shodná metoda, jako pro data z roku 1997 (tedy shluková analýza, metoda nejvzdálenějšího souseda s euklidovskou mírou vzdálenosti), jejíž výsledek je na obr. č. 5.



**Obr. č. 5:** Shluková analýza - státy bývalého SSSR v roce 2007.



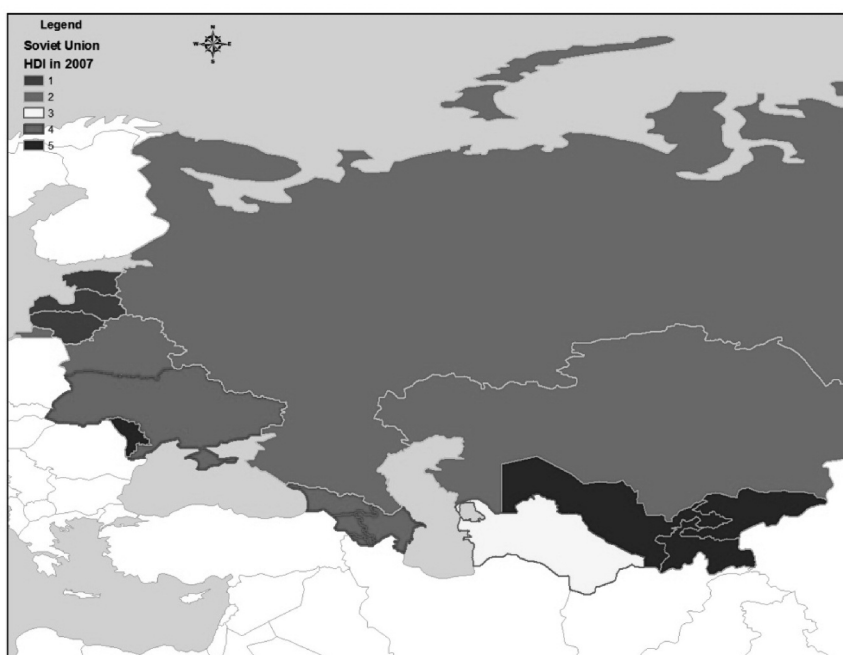
Zdroj: Human Development Report 2009, vlastní výpočty.

Na základě shlukové analýzy je možné vytvořit 5 shluků (viz mapa na obr. č. 6). Je zajímavé, že se kromě ukazatelů, které tvoří HDI, projevuje i vliv geografické polohy zemí. Těchto pět shluků tvoří následující státy:

- Estonsko, Litva, Lotyšsko;
- Rusko, Kazachstán, Bělorusko;
- Turkmenistán;
- Ázerbájdžán, Ukrajina, Arménie, Gruzie;
- Moldavsko, Uzbekistán, Kyrgyzstán, Tádžikistán.

Podobné výsledky získáme, jestliže pro analýzu HDI použijeme GIS a Jenkovu metodu přirozených zlomů, která je založena na automatickém vyhledání zlomových bodů podle velikosti odchylek v hodnotách dat.

**Obr. č. 4:** Státy bývalého SSSR, rozdělené do pěti skupin na základě shlukové analýzy komponent HDI v roce 2007.



Zdroj: Human Development Report 2009, vlastní výpočty.

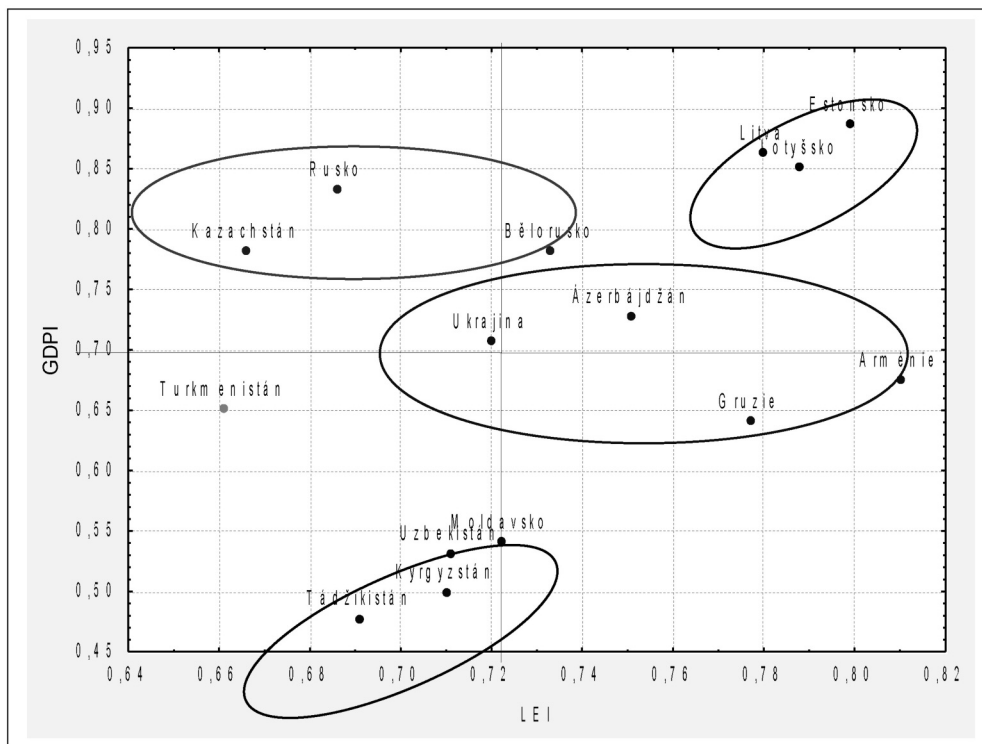
Na obr. č. 5 je bodový graf, který znázorňuje vztah mezi HDP a očekávanou délkou života ve sledovaných 15 státech v roce 2007. Je zde patrné, že jednotlivé shluky (výsledky shlukové analýzy) lze velmi snadno interpretovat:

- Estonsko, Litva, Lotyšsko: vysoké HDP i očekávaná délka života;
- Ázerbájdžán, Ukrajina, Arménie, Gruzie: průměrné

HDP, průměrná nebo nadprůměrná očekávaná délka života;

- Rusko, Kazachstán, Bělorusko: mírně nadprůměrné HDP, průměrná nebo podprůměrná očekávaná délka života;
- Turkmenistán: mírně podprůměrné HDP, podprůměrná očekávaná délka života;
- Moldavsko, Uzbekistán, Kyrgyzstán, Tádžikistán: podprůměrné HDP i očekávaná délka života.

Obr. č. 5: Bodový graf LEI a GDPI v roce 2007 s vyznačenými shluky.



Zdroj: Human Development Report 2009, vlastní výpočty.

## ZÁVĚR

Provedené analýzy potvrzují předpoklad o rozdílném vývoji HDI postsovětských zemí po rozpadu Sovětského svazu na počátku 90. let 20. století. Ukazuje se, že se hodnota HDI u všech zemí (s výjimkou Uzbekistánu) v letech 1997 až 2007 zvyšuje, tempo růstu je však u jednotlivých zemí různé. Nejrychleji se rozvíjí pobaltské země a Ázerbájdžán. Pobaltské země se ve sledovaném období zařazují mezi země s vysokým indexem lidského rozvoje a je velmi pravděpodobné, že se v následujících letech dostanou mezi země s velmi vysokým indexem lidského rozvoje.

Ve sledovaném období dochází u zemí s relativně vysokým HDI v roce 1997 ( $> 0,75$ ), tedy u Litvy, Lotyšska a Estonska, k největšímu průměrnému meziročnímu přírůstku HDI; u zemí se středně vysokým HDI v roce 1997 ( $> 0,72$ ), tedy u Běloruska, Ruska, Kazachstánu, Arménie a Gruzie, k menšímu průměr-

nému meziročnímu přírůstku HDI, a u zemí s relativně nízkým HDI v roce 1997 ( $0,72$  a méně), tedy u Turkmenistánu, Moldavska, Uzbekistánu, Kyrgyzstánu a Tádžikistánu, k velmi malému průměrnému meziročnímu přírůstku HDI nebo dokonce k jeho poklesu. I tato skutečnost svědčí o divergenci hodnot HDI ve sledovaném období.

Jedinou výjimku tvoří Ázerbájdžán, který v roce 1997 patřil mezi země s relativně nízkým HDI ( $0,695$ ), a přesto v tomto případě došlo do roku 2007 k nárůstu HDI o 13 %. Při analýze komponent HDI se ukázalo, že tento nárůst je tvořen výhradně nárůstem jediné složky, a to HDP. HDP Ázerbájdžánu se ve sledovaném období několikanásobně zvýšilo díky těžbě ropy a ziskům z jejího prodeje.

Příčinou výlučného postavení pobaltských států může být jednak jejich výhodná výchozí pozice (již v roce 1997 se jednalo o země s nejvyšší hodnotou HDI), dále jejich geografická poloha, která umožňuje

spolupráci s vyspělými evropskými zeměmi. Pobaltské země jsou od roku 2004 členy EU i NATO.

Shluková analýza ukazuje, že zkoumané země tvoří v roce 1997 čtyři shluky a v roce 2007 pět shluků, což lze poměrně snadno vysvětlit pomocí výše HDP, očekávané délky života a v roce 2007 také pomocí geografické polohy.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BANDURA, R. - CAMPO, C. M. (2006): *A Survey of Composite Indices Measuring Country Performance: Update* [online]. [cit. 2010-07-10]. Dostupné z WWW: <[http://www.thenewpublicfinance.org/background/Measuring%20country%20performance\\_nov2006%20update.pdf](http://www.thenewpublicfinance.org/background/Measuring%20country%20performance_nov2006%20update.pdf)>.
2. BARRO, J. R. - SALA-I-MARTIN, X. (1992): Convergence. *The Journal of Political Economy*, 100, 2, pp. 223–251.
3. BORŮVKOVÁ, J. - MINAŘÍK, B. (2010): Využití variantních metod agregace deskriptorů pro komparaci krajů ČR z pohledu zvoleného kompozitního indikátoru. In: Sborník z mezinárodní vědecké konference Hradecké ekonomické dny 2010 „*Ekonomický rozvoj a management regionů*“. s. 38–42.
4. DUFEK, J. - MINAŘÍK, B. (2009): *Analýza indikátorů pro hodnocení cílů realizace Strategie regionálního rozvoje v České republice*. Brno: MSD.
5. DUFEK, J. - BORŮVKOVÁ, J. - MINAŘÍK, B. (2010): Souhrnný index regionálního rozvoje. In: Sborník z konference „*Konkurence 2010*“. Jihlava, s. 84–89.
6. Eurofound [online]. 2010 [cit. 2010-03-10]. Druhý průzkum kvality života v Evropě. Dostupné z www: <[http://www.eurofound.europa.eu/publications/html/files/ef0852\\_cs.htm](http://www.eurofound.europa.eu/publications/html/files/ef0852_cs.htm)>.
7. MINAŘÍK, B. - DUFEK, J. (2009): Měření konvergence v rozvoji regionů. [CD-ROM]. In: Sborník z mezinárodní vědecké konference FRMS MZLU v Brně „*Region v rozvoji společnosti*“. Brno, s. 24–30.
8. *Quality of Life Index* [online]. 2010 [cit. 2010-03-10]. International Living. Dostupné z www: <<http://www1.internationalliving.com/qofl2010/index.php>>.
9. *Quality of Life Concepts* [online]. 2010 [cit. 2010-03-10]. Quality Life. Dostupné z WWW: <<http://www.utoronto.ca/qol/concepts.htm>>.
10. *Statistics* (2009): [online]. [cit. 2010-07-10]. Human Development Report. Dostupné z WWW: <<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010/>>.
11. *Statistics* (2010): *Composite indices - HDI and beyond* [online]. [cit. 2010-07-05]. Human Development Report. Dostupné z WWW: <<http://hdr.undp.org/en/statistics/indices/hdi/>>.
12. SVATOŠOVÁ, L. - BOHÁČKOVÁ, I. - HRABÁNKOVÁ, M. (2005): *Regionální rozvoj z pozice strukturální politiky*. České Budějovice: JU.

## ADDRESS & ©

RNDr. Jana BORŮVKOVÁ, Ph.D.  
Katedra matematiky  
Vysoká škola polytechnická  
Tolstého 16, 586 01 Jihlava  
Czech Republic  
[boruvkova@vspj.cz](mailto:boruvkova@vspj.cz)

prof. Ing. Bohumil MINAŘÍK, CSc.  
Katedra matematiky  
Vysoká škola polytechnická  
Tolstého 16, 586 01 Jihlava  
Czech Republic  
[minarik@vspj.cz](mailto:minarik@vspj.cz)

---

## HODNOCENÍ PROGRAMŮ ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU: STANOVENÍ ZNAKŮ KVALITY

Evaluation of Tourism Development Programmes: Quality Marks Setting

*Martin LUŠTICKÝ - Tomáš KINCL - Martin MUSIL*

Jindřichův Hradec, Czech Republic

**ABSTRACT:** Systematickou podporu cestovního ruchu je možné chápat jako specifický nástroj regionální politiky krajů České republiky. V současnosti téměř každý z nich disponuje určitým programovým dokumentem, který je zaměřen na rozvoj cestovního ruchu v regionu. Tyto dokumenty se však značně liší po formální i obsahové stránce, což komplikuje proces jejich hodnocení a komparace. Aby bylo možné dokumenty posoudit, je nutné objektivně stanovit všeobecně platné požadavky na kvalitu zpracování a z nich odvodit měřitelné znaky kvality. To je náplní první fáze výzkumu, jehož hlavní cíl je navrhnout komplexní postup pro hodnocení celkové kvality programů rozvoje cestovního ruchu.

*Klíčová slova:* programové dokumenty - cestovní ruch - kvalita - znaky kvality

**ABSTRACT:** The systematic tourism promotion can be understood as a specific instrument of regional policy of Czech regions. At the present time almost all regions are disposing with the particular programme document focused on tourism development in a given region. Nevertheless, these documents are considerably different in the case of their form and content, which complicates the process of their evaluation and comparison. In order to review the documents it is necessary to set objectively the generally valid requirements on the quality of elaboration and derive from them the measurable quality marks. This is the content of the first stage of the research. Its main aim is to draft the complex procedure for evaluation of the overall quality of the tourism development programmes.

*Key words:* programme documents - tourism - quality - quality marks

---

### ÚVOD

Cestovní ruch lze považovat za významné odvětví, které při správném řízení může významnou měrou přispět k rozvoji regionů. Je proto právem předmětem zájmu regionální politiky krajských samospráv. V současné době téměř všechny kraje disponují programovým dokumentem, který se věnuje cestovnímu ruchu. Programové dokumenty slouží ke koordinaci regionálního rozvoje (Wokoun et al. 2008) a zároveň fungují jako základní manažerské nástroje řízení rozvoje cestovního ruchu v regionu. Jak však podotýká J. Vystoupil (2007), při jejich zpracování byly uplatněny rozdílné přístupy, které vedly k značné nejednotnosti dokumentů při řešení primárních otázek, odlišné strukturu, formě, rozsahu a obsahu. To má vliv nejen na možnost vzájemné komparace, a tím na posouzení adekvátnosti vynaložených prostředků, ale odráží se i v jejich schopnosti přispívat k dlouhodobému rozvoji regionu.

Bohužel není k dispozici ucelený systém, který by umožňoval hodnocení kvality regionálních programových dokumentů cestovního ruchu, a dal tak základ pro stanovení minimálních standardů jejich

kvality. Pro jeho konstrukci je nutné nejprve stanovit soubor všeobecně platných požadavků na tyto dokumenty a z nich následně odvodit již konkrétní znaky kvality, které představují tzv. srovnávací úroveň hodnocení. Současné pojetí managementu kvality klade důraz na zohlednění požadavků uživatelů, proto jsou prezentované požadavky výsledkem nejen rozsáhlé rešerše odborných zdrojů, ale také provedeního dotazování klíčových uživatelů programových dokumentů.

### METODIKA A CÍL

Odborné cíle příspěvku jsou zaměřeny na představení metodiky tvorby systému hodnocení programových dokumentů cestovního ruchu a dílčích výstupů výzkumu ve formě dvou sad obecných požadavků a z nich odvozených základních kritérií kvality.

Princip hodnocení regionálních programových dokumentů je založen na myšlence, kterou zmiňuje W. C. Baer (1997), a to, že tyto dokumenty jsou jakýmsi produktem procesu regionálního plánování, proto u nich může být posuzována jejich kvalita, stejně jako u jakéhokoli jiného produktu.

Metodika proto primárně vychází ze základních definic a zásad managementu kvality soukromého sektoru. Základem pro stanovení metodiky se staly dvě definice kvality uvedené v normách ČSN ISO 9000:2001 a ČSN ISO 8402, kde je kvalita vymezena jako „*stupeň splnění požadavků souborem inherentních znaků*“ a proces jejího měření je popsán jako „*systematické zkoumání rozsahu, v němž je entita schopna plnit specifikované požadavky*“. Klíčovou problematiku, kterou se zabývá tento příspěvek, představuje určení požadavků a tzv. inherentních znaků. Stupeň splnění požadavků různými kvantitativními či kvalitativními znaky totiž indikuje výslednou kvalitu (Nenadál et al. 2007).

Pro stanovení inherentních znaků byly využity závěry W. C. Baera (1997), který ve svém příspěvku definuje obecná kritéria kvality pro veškerou plánovací dokumentaci, a B. K. Boyda s E. Reuning-Elliottem (1998), kteří se zabývají hodnocením procesu strategického plánování. Pro programové dokumenty byly stanoveny dva hlavní inherentní znaky - obsah dokumentů a jejich formální zpracování. Dokumenty budou tedy posuzovány z odborného hlediska (co obsahují) a hlediska uživatelského (jak vypadají).

Obsah programových dokumentů byl chápán v podstatě jako odraz plánovacího cyklu (Bryson 2004), tj. jako popis výsledků jeho fází, mezi které patří základní premisy, externí a interní analýza, syntéza údajů, rozvojová vize, strategické cíle, výběr strategie a implementace (např. Allison - Kaye 2005). Z pohledu uživatele je důležitý způsob zpracování dokumentů. Ty by měly splňovat nároky na snadnou čitelnost, maximální přehlednost a celkovou jednotnost zpracování (Talandová 2009). Při návrhu požadavků na formu dokumentů řešitelský tým vycházel ze základních typografických zásad a pravidel pro úpravu dokumentů (např. Felici 2003; Kočíčka - Blažek 2004). Skupinovou diskuzi nad rešersemi informačních zdrojů byl stanoven soubor 40 požadavků na kvalitu programových dokumentů. Přestože již v této fázi projektový tým počítal s jejich nutnou redukcí, rozhodl se primární soubor požadavků koncipovat jako poměrně detailní, aby byl pro uživatele lépe představitelný a hodnotitelný.

V souladu s požadavky moderního managementu kvality (Nenadál et al. 2007) bylo pro objektivní

stanovení požadavků nutné oslovit také uživatele těchto dokumentů. Jako klíčové byly zvoleny dvě skupiny - tzv. profesionální uživatelé (pracovníci příslušných oddělení Krajských úřadů) a odborná veřejnost (pracovníci regionálních rozvojových agentur, regionálních centrál cestovního ruchu, místních akčních skupin a další). Dotazování u profesionálních uživatelů bylo provedeno formou řízených rozhovorů na osmi Krajských úřadech. V případě odborné veřejnosti projektový tým využil on-line dotazníku, o jehož vyplnění požádal 90 subjektů, z nichž se dotazování zúčastnilo 38 (42 %). Oslovení uživatelé měli možnost požadavky ohodnotit na pětistupňové Likertově škále (Likert 1932) podle vzrůstající míry důležitosti. Výsledné hodnocení požadavků pak bylo stanoveno jako aritmetický průměr individuálních hodnocení.

Pro převod požadavků na přesně určené a měřitelné znaky kvality projektový tým využil princip metody Quality Function Deployment (QFD). Tato metoda transformuje zjištěné potřeby a požadavky zákazníků do dalších stadií měření kvality (Pura 2001). Její podstatou je přiřazení vah důležitosti požadavkům zákazníků a jejich převod na měřitelné znaky kvality. Je zde navíc obsaženo ohodnocení vzájemných vztahů mezi požadavkem a odvozenými znaky kvality. K tomu byla využita škála, kterou navrhuje J. Nenadál (2008), tj. pro slabou závislost hodnota 1 bod, pro průměrnou závislost hodnota 3 body a pro silnou závislost 9 bodů. Výsledná míra důležitosti znaku kvality je dána součinem příslušného koeficientu, charakterizujícího sílu závislosti, s hodnotou váhy požadavku.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

Po nezbytné redukci a slučování požadavků s cílem operovat jen s těmi nejdůležitějšími a zároveň dostatečně obecnými, aby pokrývaly celou škálu přístupů ke zpracování programových dokumentů, byl vytvořen finální seznam, který obsahuje celkem 15 položek, z toho 9 požadavků na obsah a 6 požadavků na formu programových dokumentů. Z něho řešitelský tým odvodil 43 základních znaků kvality a stanovil jejich míru důležitosti pro další proces hodnocení podle výše popsaného postupu. Výsledky jsou shrnuty v tabulkách č. 1 a 2.



Tab. č. 1: Požadavky a znaky kvality obsahu programových dokumentů.

Požadavky	Důležitost pro uživatele	Znaky kvality	Vztah mezi požadavkem a znakem kvality	Hodnocení znaku kvality
dokument je tvořen logicky provázanými částmi	4,169	dokument se skládá z částí v logickém pořadí úvod - analytická část - syntéza - návrhová část - implementace	3	12,508
		analytická část a návrhová část jsou logicky provázány (návrhová část vyplývá ze závěrů analytické části)	9	37,523
dokument osvětluje svou podstatu a zaměření	4,279	v dokumentu je odůvodněn jeho účel	9	38,512
		v dokumentu jsou popsány dotčené cílové skupiny	9	38,512
dokument je součástí širšího systému plánování	4,096	v dokumentu jsou vyjmenovány provázané programové / strategické dokumenty	1	4,096
		v dokumentu je popsán způsob návaznosti na další programové / strategické dokumenty	9	36,863
dokument zkoumá vnější podmínky ovlivňující vývoj cestovního ruchu v regionu	4,233	dokument v úvahu působení vybraných globálních faktorů	3	12,699
		dokument bere v úvahu působení vybraných lokálních faktorů	9	38,098
		vybrané externí faktory jsou analyzovány v čase	3	12,699
dokument zkoumá vnitřní podmínky ovlivňující vývoj cestovního ruchu v regionu	4,299	dokument se zabývá vnitřními zdroji pro dosažení požadovaného budoucího stavu	9	38,690
		dokument bere v potaz různé způsoby využití zdrojů	9	38,690
		dokument hodnotí zdroje a způsoby jejich využití podle schopnosti tvořit konkurenční výhodu	9	38,690
dokument shrnuje výsledky zkoumání vnějších a vnitřních podmínek	4,167	v dokumentu je obsažen vhodný syntetizující nástroj	9	37,506
		výsledky zkoumání jsou shrnuty přehledným a srozumitelným způsobem	3	12,502
dokument vymezuje plánovaný budoucí stav v regionu	4,344	dokument obsahuje vizi nebo globální cíl rozvoje cestovního ruchu	3	13,032
		v dokumentu jsou stanoveny konkrétní cíle	9	39,096
		stanovené cíle odpovídají parametrům SMART	9	39,096

dokument identifikuje kroky pro dosažení požadovaného budoucího stavu	4,560	v dokumentu jsou navržena opatření pro dosažení vize / globálního cíle	9	<b>41,041</b>
		navržená opatření využívají specifických vnitřních podmínek regionu	9	<b>41,041</b>
		navržená opatření jsou rozpracována do konkrétních akcí	9	<b>41,041</b>
dokument stanovuje způsob realizace navržených činností	4,436	dokument identifikuje nezbytné zdroje pro realizaci navržených činností	9	<b>39,925</b>
		dokument vymezuje časový harmonogram realizace navržených činností	9	<b>39,925</b>
		dokument vymezuje odpovědnost jednotlivých subjektů za realizaci navržených činností	9	<b>39,925</b>
		dokument navrhuje systém kontroly realizace činností	9	<b>39,925</b>

Zdroj: Vlastní výzkum a zpracování.

**Tab. č. 2:** Požadavky a znaky kvality formy programových dokumentů.

Požadavky	Důležitost pro uživatele	Znaky kvality	Vztah mezi požadavkem a znakem kvality	Hodnocení znaku kvality
dokument obsahuje základní identifikační údaje	4,481	dokument má snadno identifikovatelný název	9	<b>40,331</b>
		autor dokumentu je jasně určen	9	<b>40,331</b>
		dokument obsahuje datum jeho pořízení	9	<b>40,331</b>
		dokument má vymezenou dobu platnosti	9	<b>40,331</b>
dokument obsahuje systém pro snadnou orientaci v něm	4,274	dokument má přehledný obsah	9	<b>38,470</b>
		dokument je členěn na jednotlivé kapitoly	9	<b>38,470</b>
		dokument obsahuje seznam použitých grafických prvků	3	<b>12,823</b>
		dokument obsahuje seznam použitých informačních zdrojů	3	<b>12,823</b>
dokument je ve všech svých částech konzistentní	3,784	všechny odstavce mají stejný formát	9	<b>34,055</b>
		všechny grafické prvky mají stejný formát podle typu zobrazovaných dat	9	<b>34,055</b>
		všechny nadpisy mají stejný formát podle jejich hierarchické úrovně	3	<b>11,352</b>
dokument je v textových pasážích přehledný a snadno čitelný	3,752	text je psán vhodným typem a stupněm písma	9	<b>33,767</b>
		text je strukturován do odstavců	9	<b>33,767</b>

		klíčové pasáže jsou vhodným způsobem vyznačeny (zvýrazněny)	3	<b>11,256</b>
dokument obsahuje grafické prvky	4,070	vhodné textové pasáže jsou doprovázeny tabulkami a/nebo grafy	9	<b>36,626</b>
		grafické prvky jsou číslovány	1	<b>4,070</b>
		grafické prvky jsou výstižně nazvány podle zobrazovaného obsahu	1	<b>4,070</b>
dokument využívá hierarchický systém nadpisů	3,810	nadpisy různých úrovní jsou odlišeny logickým systémem číslování	3	<b>11,430</b>
		nadpisy různých úrovní jsou opticky odlišeny	9	<b>34,291</b>

Zdroj: Vlastní výzkum a zpracování.

Přestože se na první pohled může zdát, že oproti původní sadě požadavků došlo ke značnému snížení jejich počtu, je nutné říci, že tomu tak je spíše kvůli zobecňování požadavků než kvůli jejich přímé redukci. Uživatelé v obou fázích dotazování potvrdili význam předložených „teoretických“ požadavků, jejich průměrné hodnocení u žádného požadavku nekleslo pod úroveň „střední význam“ (3 body). Určitým překvapením byl pouze fakt, že jako méně důležitý byl označen požadavek na zmapování situace v jiných regionech. Pro uživatele není prvek konkurence na trhu cestovního ruchu zatím stále podstatný, ostatní kraje nejsou vnímány jako konkurenční subjekty. To je možným důvodem pro poněkud vágní koncepci programů a nevyužívání osvědčených manažersko-analytických nástrojů, které by mohly výrazným způsobem přispět k efektivnějšímu řízení rozvoje cestovního ruchu v regionu.

Je potěšitelné, že se požadavky na obsah programových dokumentů soustředily na všechny složky plánovacího cyklu. Z hodnocení důležitosti požadavků lze vyčíst, že klíčová pro uživatele je především návrhová část dokumentů, která obsahuje konkrétní rozvojové cíle a následná opatření (akce) pro podporu rozvoje cestovního ruchu. Jak vyplynulo z provedeného šetření, s touto částí také pracují nejčastěji (v průměru dvakrát do měsíce). Uživatelé také zdůrazňují význam implementační fáze, která se v programových dokumentech odráží v tzv. akčním plánu. Ten je základem pro reálné ovlivňování vývoje cestovního ruchu v kraji a vytváří jakýsi most mezi částí plánovací a realizační. V analytické části převládá důraz na vnitřní podmínky cestovního ruchu v regionu, zatímco vnější podmínky chápou uživatelé jako určitý „obal“, který je kvůli své špatné ovlivnitelnosti pro ně poněkud hůře uchopitelný (zvláště, pokud jde o globální trendy cestovního ruchu). Původní předpoklad o nižším významu formální stránky dokumentů se dotazováním také potvrdil. Uživatelé vnímají dokument z tohoto pohledu jako celek a mají problém rozlišit mezi dílčími požadavky na jejich formu. Klíčová je pro ně především rychlá orientace v dokumentech, možnost snadno vyhledat požadované

informace. Tomu napomáhají jak základní identifikační údaje, přehledný obsah, tak i využití grafických prvků (tabulek, grafů), které přehledněji znázorňují klíčová data z textových pasáží.

Zvolený způsob stanovení znaků kvality programových dokumentů se snažil maximálně respektovat osvědčené teoretické i praktické postupy soudobého managementu kvality. Přesto je jasné, že se nevyhnul jisté dávce zjednodušení a subjektivního pohledu. Prvek subjektivity se projektový tým snažil po celou dobu řešení minimalizovat - např. provedeným dotazováním uživatelů, které je svým zaměřením unikátní. Stanovení znaků kvality představuje teprve první fázi prováděného výzkumu, cílem navazujících fází je navrhnout systém hodnocení dokumentů, který bude využívat znaky kvality, a tento systém následně aplikovat v praxi.

## ZÁVĚR

Příspěvek reaguje na současný trend inovací a neustálého zlepšování činnosti veřejné správy. Zdůrazňuje význam kvality plánů jako základního nástroje řízení regionálního rozvoje. Díky provedeným rešeršim a dotazování definuje požadavky na kvalitu specificky zaměřených programových dokumentů a z nich odvozuje měřitelné znaky kvality, které budou využity v budoucím hodnocení. To by mělo odhalit silná a slabá místa regionálního plánování v cestovním ruchu, dovolit dokumenty komparovat a přenesením „nejlepších praktik“ přispět ke zlepšení stávajícího stavu. Navíc lze předpokládat, že s určitými modifikacemi bude možné systém hodnocení aplikovat i v jiných oblastech, než je cestovní ruch. Ten se tak může stát určitým modelovým příkladem pro další aplikační sféry regionálního plánování.

Podstatou výzkumu tedy není navrhnout jednotnou metodiku tvorby programových dokumentů, která je dnes známa a v obecných rysech se více či méně dodržuje. Snahou je vytvořit komplexní postup, využívající uznávaných pravidel regionálního plánování a managementu kvality, který umožní jednotně zhod-

notit tuzemské i zahraniční dokumenty, neboť znaky kvality, v něm obsažené, jsou všeobecně platné. Hodnocení bude provedeno na bázi modelu CAF a bude konstruováno s ohledem na jeho praktickou využitelnost. Stejně jako model CAF umožní provést reflexi na základě důkazů a může se stát podkladem pro provedení benchmarkingu na národní i evropské úrovni. Hodnotící postup včetně jeho aplikace na národní programové dokumenty bude představen v navazujícím článku.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ALLISON, M. - KAYE, J. (2005): *Strategic Planning for Nonprofit Organizations: A Practical Guide and Workbook*. San Francisco: John Wiley and Sons.
2. BAER, W. C. (1997): General plan evaluation criteria: An approach to making better plans. *Journal of the American Planning Association* [online], vol. 63, no. 3 [cit. 2010-08-16], s. 329–344. Dostupný na <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=1&hid=7&sid=cf37855c-9e71-415f-8230-d7d48da62482%40sessionmgr4&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#db=bth&AN=9708082272>>.
3. BOYD, B. K. - REUNING-ELLIOTT, E. (1998): A Measurement Model of Strategic Planning. *Strategic Management Journal* [online]. vol. 19, no. 2 [cit. 2010-08-15], s. 181–192. Dostupný na <<http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/2171/PDFSTART>>.
4. BRYSON, J. M. (2004): *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
5. FELICI, J. (2003): *The Complete Manual of Typography*. Berkeley: Adobe Press.
6. KOČIČKA, P. - BLAŽEK, F. (2004): *Praktická typografie*. Brno: Computer Press.
7. LIKERT, R. (1932): A Technique for the Measurement of Attitudes. *Archives of Psychology*, vol. 22, no. 140, pp. 1–55.
8. NENADÁL, J. et al. (2008): *Moderní management jakosti: principy, postupy, metody*. Praha: Management Press.
9. NENADÁL, J. et al. (2007): *Moderní systémy řízení jakosti: Quality Management*. Praha: Management Press.
10. PLURA, J. (2001): *Plánování a neustálé zlepšování jakosti*. Praha: Computer Press.
11. TALANDOVÁ, P. (2009): *Automatizované hodnocení kvality dokumentů*. Disertační práce. Brno: Mendelova univerzita.
12. VYSTOUPIL, J. et al. (2007): *Metody pro tvorbu strategických a programových dokumentů cestovního ruchu*. Brno: Masarykova univerzita.
13. WOKOUN, R. et al. (2008): *Regionální rozvoj: východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování*. Praha: Linde.

**Tento článek byl zpracován v rámci řešení grantového projektu IGA 06/2010 „Návrh systému hodnocení regionálních programových dokumentů cestovního ruchu“.**

## ADDRESS & ©

Ing. Martin LUŠTICKÝ  
Ing. Martin MUSIL  
Katedra managementu veřejného sektoru  
Fakulta managementu  
Vysoká škola ekonomická  
Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec  
Czech Republic  
[lusticky@fm.vse.cz](mailto:lusticky@fm.vse.cz)  
[musil@fm.vse.cz](mailto:musil@fm.vse.cz)

Ing. Tomáš KINCL, Ph.D.  
Katedra managementu informací  
Fakulta managementu  
Vysoká škola ekonomická  
Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec  
Czech Republic  
[kincl@fm.vse.cz](mailto:kincl@fm.vse.cz)

## ŠTATISTIKA ÚROVNE INFORMAČNEJ BEZPEČNOSTI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

### Statistics of Information Security Level in the Slovak Republic

*Vladimír SEDLÁK*

Košice, Slovak Republic

**ABSTRACT:** Systém riadenia informačnej bezpečnosti je komplexný systém jej riadenia podľa modelu, ktorý poskytuje slovenská technická norma STN ISO/IEC 27001. Článok prezentuje procesný prístup v posudzovaní informačných systémov so zreteľom na ochranu osobných dát, bezpečnostné zásady, organizačné postupy, interné procesy a metodológie. Výsledkom je prehľad štatisticky spracovaných analýz úrovne ochrany informácií z hľadiska personálnej bezpečnosti v Slovenskej republike.

*Kľúčové slová:* informačná bezpečnosť - manažérstvo - ochrana informácií

**ABSTRACT:** Information security management system is a complex system of its management according to the model provided by the Slovak technical norm STN ISO/IEC 27001. The paper presents a procedural approach in appraisal of information and telecommunication systems in consideration of personal data protection, safety rules, organizational procedures, internal processes and methodologies. Statistically processed analyse review of an information protection level on the part of personal security in the Slovak Republic is the result.

*Key words:* information security - management - information protection

## ÚVOD

Nasadzovanie nových informačných systémov vo verejnom i súkromnom sektore je v súčasnosti už nevyhnutnou podmienkou existencie a rozvoja jednotlivých inštitúcií, organizácií, firiem a v neposlednom rade aj samotného človeka. Jedná sa o informačné systémy s vysokou vnútornou zložitou, v ktorých aj malá chyba v technickej či programovej realizácii alebo odchýlka od predpokladanej či požadovanej aktivity používateľov môže mať vážne až nezvratné dôsledky. Z tohto dôvodu je nevyhnutné mať na zreteli informačnú bezpečnosť, ktorá by mala predchádzať nežiaducim javom v informačných systémoch [14, 16].

### Informačná bezpečnosť

Vysvetliť pojem informačná bezpečnosť je rovnako zložitá, ako objasniť samotný termín bezpečnosť. Je možné konštatovať, že tak, ako je bezpečnosť už od dávna jednou z najsilnejšie pociťovaných ľudských potrieb, je v súčasnom svete založenom a fungujúcom najmä na informačných systémoch aj bezpečnosť informácií jednou z dominantne pociťovaných potrieb dnešného človeka.

Informačná bezpečnosť je laicky povedané ochrana informácií a všetkého, čo s nimi súvisí. Informačná bezpečnosť sa v zmysle informatizácie definuje ako schopnosť informačného systému ako celku odolať

s určitou úrovňou spoľahlivosti náhodným udalostiam, nezákonnému, resp. zákernému konaniu, ktoré ohrozuje dostupnosť, pravosť, integritu a dôvernosť uchovávaných alebo prenášaných informácií (údajov) a súvisiacich služieb, poskytovaných alebo prístupných prostredníctvom informačných systémov. Podľa STN ISO/IEC 17799, 2006 Informačná bezpečnosť je ochrana informácií pred širokou škálou hrozieb s cieľom zabezpečiť kontinuitu činností, minimalizovať podnikateľské riziko a maximalizovať využitie investícií a obchodných príležitostí.

Informačná bezpečnosť má veľký záber a pokrýva široké spektrum problematik spojených s využívaním informačných systémov. Dá sa preto očakávať, že budúca „informačná spoločnosť“ sa bude vyznačovať vysokou citlivosťou na javy a udalosti, ktoré vo svojich dôsledkoch nepriaznivo ovplyvnia schopnosť informačných systémov poskytovať svoje služby v požadovanej kvalite. Zaisťovanie správnej a neprerušenej činnosti informačných systémov ako aj ochrany spracovávaných údajov je preto nutnou podmienkou pre existenciu a rozvoj informačnej spoločnosti.

Informačnú bezpečnosť v Slovenskej republike (SR) je možné na národnej úrovni rozdeliť na ochranu utajovaných skutočností, ktorú zastrešuje Národný bezpečnostný úrad SR a ochranu všetkých ostatných údajov, ktorú má v správe Ministerstvo financií SR. Hlavným dokumentom, ktorý pokrýva informačnú



bezpečnosť, je *Národná stratégia pre informačnú bezpečnosť v SR* (NSIB SR) z 27. augusta 2008. Informačná bezpečnosť má multilaterálny charakter, t.j. musí zohľadňovať záujmy vlastníkov informačných systémov, potreby ich používateľov, ako aj práva fyzických a právnických osôb, ktorých údaje sa v systémoch spracovávajú. Z hľadiska používateľov sú pri spracovaní informácie najdôležitejšie tieto faktory: účel a obsah informácií, presnosť, aktuálnosť, prístupnosť, autenticita, usporiadanie a kvalita informácií. Z hľadiska vlastníkov a prevádzkovateľov je najdôležitejší spoľahlivý prístup k informačným zdrojom s prístupom on-line a ich zabezpečenie pred únikom informácií, neoprávneným použitím a narušením integrity údajov, ako aj autorita a dobré meno vlastníka systému [7].

### Manažerstvo informačnej bezpečnosti

Informačné systémy spejú k rastu a úspechu organizácie (firmy, spoločnosti), ktorá ich zavádza a využíva. Certifikovaný systém manažerstva informačnej bezpečnosti preukazuje, že informácie klienta organizácie, ktoré môžu byť uchovávané v papierovej forme, elektronicky, alebo v hlavách zamestnancov, sú vhodným spôsobom chránené. Systém manažerstva informačnej bezpečnosti umožňuje organizácii identifikovať a znížiť riziká bezpečnosti informačných systémov, pretože umožní správnu ochranu informácií. Systém manažerstva informačnej bezpečnosti umožňuje správne zaobchádzať s informáciami a chrániť ich pred neželateľným únikom v celom informačnom systéme organizácie.

V súčasnej dobe prudkého nástupu a rozvoja informačných a komunikačných technológií s cieľom operatívnej vo výmene informácií dochádza čoraz častejšie k ich neželaným únikom. Systematický a riadený prístup k informačnej bezpečnosti má za následok kontrolu nad informačnými tokmi.

Manažérsky systém pre informačnú bezpečnosť umožňuje vytvorenie, zavedenie, monitorovanie, preskúmavanie, udržiavanie a zlepšovanie bezpečnosti informačných systémov danej organizácie. Správne manažerstvo informačnej bezpečnosti uľahčuje ochranu informácií v tzv. DID priestore (*dôvernosť - integrita - dostupnosť*) [12, 16]:

- *dôvernosť* - zabezpečenie, že informácie sú dostupné len osobám, ktoré majú oprávnenie na prístup k nim;
- *integrita* - chráni primeranosť a kompletnosť informácií a procesných metód;
- *dostupnosť* - zabezpečenie, že autorizovaní užívatelia majú prístup k informáciám a v prípade potreby aj k súvisiacim aktívam.

### Informačná bezpečnosť a legislatíva

Informačná bezpečnosť ako nový fenomén v informačných systémoch sa ešte nestihol v potrebnej miere premietnuť do legislatívy v SR. Čiastkovo je zakomponovaná do jednotlivých zákonov Slovenska, ktorými

sú: trestný zákon, trestný poriadok, občiansky zákonník, obchodný zákonník, telekomunikačný zákon, zákon o poskytovaní zdravotnej starostlivosti, zákon o archívnictve a ďalšie. Okrem toho pre informačnú bezpečnosť existujú aj tzv. špeciálne zákony, akými sú: zákon o ochrane osobných údajov, zákon o ochrane utajovaných skutočností, zákon o elektronickom podpise, autorský zákon a zákon o elektronickom obchode.

Pre rok 2008 boli v dokumente NSIB SR stanovené nasledujúce strategické úlohy [1, 3, 4]:

- vypracovať návrh organizačného, personálneho, materiálno-technického a finančného zabezpečenia na vytvorenie špecializovanej jednotky (CSIRT SK Computer Security Incident Response Team Slovakia) pre riešenie počítačových incidentov v SR;
- vypracovať legislatívny zámer zákona o informačnej bezpečnosti verejnej správy v SR a pripraviť novelu výnosu Ministerstva dopravy, pôšt a telekomunikácií SR č. 1706/M-2006 o štandardoch pre informačné systémy verejnej správy, t.j. prepracovať jej piatu časť: „*Bezpečnostné štandardy*“;
- vypracovať návrh systému vzdelávania v oblasti informačnej bezpečnosti v SR;
- vypracovať návrh akčného plánu k dokumentu NSIB SR pre roky 2008 až 2013;
- vypracovať prehľad stavu štandardizačnej činnosti v oblasti informačnej bezpečnosti;
- vykonať analýzu súčasného stavu informačnej bezpečnosti v SR;
- vydávanie metodických materiálov z oblasti informačnej bezpečnosti. Prvým materiálom bude výkladový slovník informačnej bezpečnosti, ktorého úlohou je najmä zjednotenie odbornej terminológie v oblasti informačnej bezpečnosti (slovník) pre účely tvorby legislatívnych materiálov a strategických dokumentov. Slovník by sa mal aktualizovať v intervaloch približne raz za dva roky.

NSIB SR je koncipovaná na obdobie platnosti päť rokov, t.j. na roky 2008 až 2013 s predpokladom využitia finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu, ďalej zo štrukturálnych fondov OPIS (Operačný program - informatizácia spoločnosti) a predpokladá sa aj využitie finančných prostriedkov privátneho sektoru. Dokument bol vytvorený Ministerstvom financií SR v spolupráci s akademickým a privátnym sektorom. Následne bol prerokovaný poradným orgánom ministra financií, ktorým je Komisia pre informačnú bezpečnosť. Obsah dokumentu vychádza zo strategických materiálov schválených vládou SR, smerníc, nariadení, odporúčaní a strategických materiálov Európskej komisie [7].

V rokoch 2008 až 2009 sa zrealizovalo a začalo pracovať na nasledujúcich uzneseniach a opatreniach, ktoré vyplývajú z NSIB SR:

- návrh programu pre prístup k zdrojovým kódom a bezpečnostným riešeniam - Government Security Program (uznesenie vlády SR č. 310/2008);
- výnos MF SR č. MF/013261/2008 - 132 o štandar-

- doch pre informačné systémy verejnej správy (2008);
- analýza stavu informačnej bezpečnosti v SR;
- prehľad stavu štandardizačnej činnosti v oblasti informačnej bezpečnosti (2008);
- návrh systému vzdelávania v oblasti informačnej bezpečnosti v SR (uznesenie vlády SR č. 391/2009);
- návrh organizačného, personálneho, materiálno-technického a finančného zabezpečenia na vytvorenie špecializovanej jednotky CSIRT SK pre riešenie počítačových incidentov v SR (uznesenie vlády SR č. 479/2009);
- návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 275/2006 Z. z. o informačných systémoch verejnej správy (Plán legislatívnych úloh vlády SR na rok 2009);
- zjednocovanie odbornej terminológie, jej záväznosť pre oblasť informatizácie a informačnej bezpečnosti pre tvorbu legislatívnych a koncepčných materiálov;
- hodnotenie metodických materiálov z oblasti informačnej bezpečnosti - dodržiavania štandardov informačnej bezpečnosti (2009);
- zriadenie špecializovaného organizačného útvaru CSIRT SK (dňa 1. 8. 2009) ako súčasť rozpočtovej organizácie Ministerstva financií SR.

V období 2010–2013 sa v legislatíve SR pre informačnú bezpečnosť pripraví [7]:

- novela zákona č. 275/2006 Z. z. o informačných systémoch verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov (účinnosť zákona od 2010);
- návrh zákona o ochrane utajovaných informácií a doplnení niektorých zákonov (účinnosť od 1. apríla 2010);
- návrh zákona o kritickej infraštruktúre v SR (účinnosť od 30. júna 2010);
- zákon o informačnej bezpečnosti verejnej správy (legislatívny zámer zákona, predpokladaná účinnosť zákona od 1. januára 2011);
- štandardy pre oblasť vzdelávania;
- príprava terminológie (slovník II).

### Systémy manažérstva informačnej bezpečnosti podľa ISO 27001, 27002

Rozvoj v informačných systémoch sa odvíja od vedomostnej úrovne používateľov a od informačných databáz právnických aj fyzických osôb. Informačnú databázu je potrebné chrániť pred veľkým množstvom vonkajších aj vnútorných hrozieb, akými môžu byť zlyhanie ľudského faktora, krádež, vandalizmus, živelná pohroma, defraudácia a v ostatnom období nemožno

podceňovať ani terorizmus a ďalšie negatívne vplyvy na národnej či medzinárodnej úrovni [4, 7, 10]. S cieľom predísť takýmto hrozbám je v informačných systémoch dôležitá ich prevencia a ochrana, ktoré ponúka manažérstvo informačnej bezpečnosti v rôznych oblastiach ľudskej aktivity na úrovni národnej aj medzinárodnej bezpečnosti [5, 6, 8, 9].

Jedným z nástrojov v manažérstve informačnej bezpečnosti je uplatňovanie súboru opatrení a požiadaviek, t.j. noriem na zabezpečenie ochrany a bezpečnosti všetkých dôležitých informácií o právnickej osobe (organizácii, firme, spoločnosti) alebo aj fyzickej osobe. Kardinálnymi princípmi zavedenia systému riadenia kvality do informačnej bezpečnosti sa zaoberajú normy STN ISO/IEC 27001 (STN ISO/IEC 27001:2005) - Systémy manažérstva informačnej bezpečnosti je norma, ktorá sa implementuje podľa uznávaných medzinárodných štandardov, a STN ISO/IEC 27002. Táto norma upravuje konkrétne postupy zabezpečenia informačnej bezpečnosti, ktoré sú rozdelené do desiatich kapitol. Ich aplikáciou je možné dosiahnuť efektívne a bezpečné riadenie všetkých informácií v pôsobnosti organizácie, resp. fyzickej osoby, a tiež stanovuje aj postupy nakladania s informáciami tretích strán. Pri zavádzaní systému manažérstva informačnej bezpečnosti sa vychádza z normy STN ISO/IEC 17799, ktorá poskytuje prehľad využiteľných bezpečnostných opatrení [10]<sup>50</sup>. Do skupiny noriem k informačnej bezpečnosti patria ďalšie normy, ktoré úzko súvisia s manažérstvom informačnej bezpečnosti.<sup>51</sup>

K výrazným výhodám zavedenia a certifikácie systému bezpečnosti informácií patrí:

- súlad s legislatívnymi požiadavkami (zákon č. 363/2005 Z. z. o ochrane osobných údajov v úplnom znení);
- vybudovanie systémového prístupu k ochrane informácií;
- zníženie rizík úniku alebo zneužitia dôverných informácií;
- zvýšenie dôvery obchodných partnerov a zvýšenie imidžu organizácie/firmy.

Celý proces poradenstva a zavádzania certifikátu ISO 27001 podľa normy STN ISO/IEC 27001:2005 sa vykonáva v troch hlavných etapách:

1. analýza stavu spoločnosti, spracovanie správy z analýzy, zostavenie časového a pracovného harmonogramu;
2. preškolenie zodpovedného zamestnanca organizácie;
3. implementácia prvkov predmetnej normy.

<sup>50</sup> STN ISO/IEC 27001 Informačné technológie. Zabezpečovacie techniky. Systémy manažérstva informačnej bezpečnosti a STN ISO/IEC 27002 Informačné technológie. Zabezpečovacie techniky. Pravidlá dobrej praxe manažérstva informačnej bezpečnosti (bývalá ISO/IEC 17799:2005).

<sup>51</sup> STN ISO/IEC 27002/C1 Informačné technológie. Zabezpečovacie techniky. Pravidlá dobrej praxe manažérstva informačnej bezpečnosti. STN ISO/IEC TR 13335-1 Informačné technológie. Návod na manažérstvo bezpečnosti IT. Časť 1. STN ISO/IEC TR 13335-2 Informačné technológie. Návod na manažérstvo bezpečnosti IT. Časť 2: Riadenie a plánovanie bezpečnosti IT. STN ISO/IEC TR 13335-3 Informačné technológie. Návod na manažérstvo bezpečnosti IT. Časť 3: Techniky pre manažment bezpečnosti IT. STN ISO/IEC TR 13335-4 Informačné technológie. Návod na manažérstvo bezpečnosti IT. Časť 4: Výber bezpečnostných opatrení.

Certifikát ISO 27001 dokazuje, že systém manažérstva informačnej bezpečnosti organizácie bol posúdený s ohľadom na najlepšiu prax a bol uznaný jeho súlad s požiadavkami tejto praxe. Certifikát vydaný treťou stranou, t.j. certifikačným orgánom, tiež svedčí o tom, že držiteľ tohto certifikátu s náležitou starostlivosťou pristupuje k ochrane citlivých informácií pred neoprávneným prístupom a zmenami.

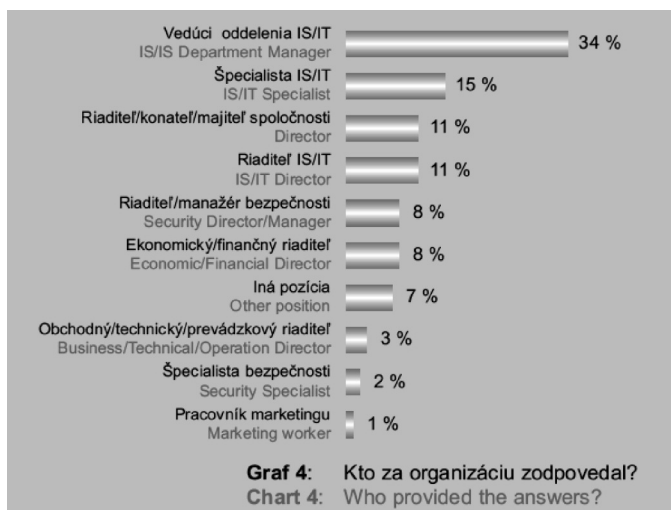
Norma STN ISO/IEC 27001:2005 podľa Slovenského ústavu technickej normalizácie pozostáva z dvoch častí [10]:

- ISO/IEC 17799: Predstavuje požiadavky najlepšej praxe pri zavedení informačnej bezpečnosti. Túto smernicu vypracovala Medzinárodná organizácia pre štandardizáciu (ISO).
- BS 7799 Časť 2: Je špecifikáciou, ktorá slúži na účely certifikácie.

### Prieskum stavu informačnej bezpečnosti a komplexný prístup v manažérstve informačnej bezpečnosti v SR

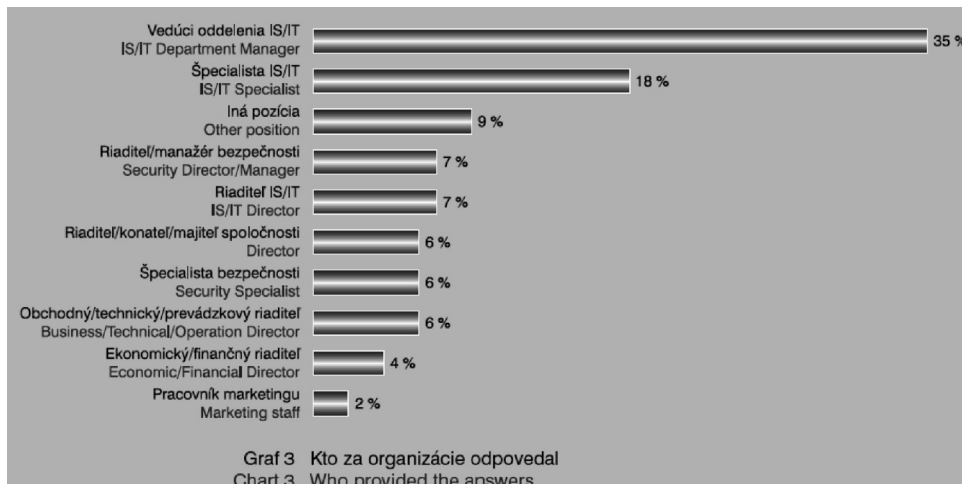
V SR sa v rokoch 2004, 2006 a 2008 uskutočnili tri prieskumy zamerané na stav informačnej bezpečnosti. Prieskum uskutočnili spoločnosti KPMG Slovensko, DSM - Data Security Management, NBÚ SR, Ernst & Young a TATE International Slovakia. V roku 2004 prikladalo informačnej bezpečnosti význam 93 % organizácií, v roku 2006 percento stúplo už na 95 %, ale v roku 2008 táto stúpajúca tendencia prekvapivo nabrala klesajúci charakter, t.j. informačnej bezpečnosti prikladalo význam iba 92 % organizácií. Keď sa pozrieme na to, kto zodpovedal na otázky za organizácie zúčastnené v danom prieskume, zistíme, že namiesto toho, aby narastal v spoločnostiach počet špecialistov alebo manažérov bezpečnosti, zodpovednosť za informačnú bezpečnosť sa prenáša na vedúcich informačných technológií, resp. informačných systémov. Obr. č. 1 až 3 prezentujú grafické znázornenia výsledkov predmetného výskumu [2, 11, 15].

Obr. č. 1: Kto za organizáciu odpovedal, rok 2004.



Zdroj: PSIB SR '04, KPMG Slovensko, DSM - Data Security Management, NBÚ SR.

Obr. č. 2: Kto za organizáciu odpovedal, rok 2006.



Zdroj: PSIB SR '06, KPMG Slovensko, DSM - Data Security Management, NBÚ SR.

**Obr. č. 3:** Kto za organizáciu odpovedal, rok 2008.



Zdroj: PSIB SR '08, Ernst & Young, NBÚ SR, DSM - Data Security Management, TATE International Slovakia.

Z výše uvedených grafov (obr. č. 1–3) je zrejmy pokles v zodpovednosti za informačnú bezpečnosť u manažérov bezpečnosti a nárast zodpovednosti za informačnú bezpečnosť u vedúcich, resp. pracovníkov zodpovedných za informačné technológie, resp. systémy. Na výsledkoch uvedeného prieskumu sa odzrkadľuje skutočnosť, že sa v rámci úsporných režimov v organizáciách presunuje zodpovednosť za informačnú bezpečnosť na špecialistov v informačných technológiách, resp. systémov. Ak si však uvedomíme, že informačná bezpečnosť nie je iba bezpečnosť dát, ale zasahuje do rozličných sfér a v neposlednom rade si vyžaduje aj veľkú časť manažérskych zručností, javí sa tento postup v rámci pravdepodobných úsporných režimov v danej organizácii za chybný, resp. ide o nepochopenie významu informačnej bezpečnosti. Ovládať problematiku informačných systémov (technológií) je samozrejme žiaduce, ale bez schopnosti presadiť potrebné bezpečnostné prvky a postupy v organizácii za podpory vrcholového manažmentu jednoducho nie je možné zabezpečiť citlivé dáta a informačná bezpečnosť sa týmto stáva len okrajovou záležitosťou organizácie. Takýto chybný postup v zodpovednosti za informačnú bezpečnosť väčšinou prevláda až do vzniku incidentu (informačného problému) v organizácii a škody spôsobené nedostatočným záujmom o zabezpečenie dát môžu spôsobiť oveľa vyššie náklady na odstránenie incidentu, než by bolo preventívne investovanie do zabezpečenia informácií.

## ZÁVER A ODPORÚČANIA

S cieľom dosiahnuť optimálny stav v nenarušenej činnosti informačných systémov v SR a s ňou spoje-

nej informačnej bezpečnosti bude potrebné [4, 7, 13, 14, 16]:

1. odborná oponentúra alebo bezpečnostný audit pre informačnú bezpečnosť;
2. akreditácia študijného programu so záberom na informačnú bezpečnosť na úrovni vysokoškolského vzdelávania;
3. systematické vzdelávanie v odbore informačnej bezpečnosti na vysokoškolskej úrovni;
4. právny postup riešenia problémov s porušením bezpečnosti informačných systémov v zmysle platnej, resp. štátnej legislatívy SR;
5. novelizácia platných zákonov: zákon o ochrane osobných údajov, zákon o ochrane utajovaných skutočností, zákon o elektronickom podpise, autorský zákon;
6. evidencia bezpečnostných „incidentov“ súvisiacich s informačnou bezpečnosťou, prieskumy a príslušné štatistické údaje;
7. kvalifikované manažerstvo inštitúcií, organizácií a firiem fungujúcich a závislých na informačných systémoch, t.j. vytváranie pracovných miest v manažmente organizácie pre informačnú bezpečnosť;
8. výskumné aktivity v oblasti informačnej bezpečnosti na akademickej úrovni;
9. zapojenie sa do medzinárodnej spolupráce v oblasti informačnej bezpečnosti na celoštátnej úrovni.

Konkretizovaním strategických cieľov pre oblasť informačnej bezpečnosti by sa mali explicitne formulovať nevyhnutnosti v zmene vnímania „filozofie“ informačnej bezpečnosti spoločnosťou. Pre oblasť informačnej bezpečnosti a ochrany tzv. digitálneho



prostredia je nutné stanoviť nasledovné strategické ciele [4, 14, 16]:

- dosiahnuť a udržať náležitú úroveň bezpečnosti informačných systémov používaných vo verejnom i súkromnom sektore v SR;
- dosiahnuť v spoločnosti vnímanie informačnej bezpečnosti a bezpečnostných opatrení ako nevyhnutnej integrálnej súčasť budovaných i prevádzkovaných informačných systémov;
- vytvoriť podmienky pre ďalší rozvoj disciplíny informačnej bezpečnosti v SR tak, aby dosiahla úroveň porovnateľnú s krajinami EÚ.

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach (VŠBM Košice) ako jediná vysoká škola svojho druhu na Slovensku si plne uvedomuje nevyhnutnosť doplniť trh práce vysoko kvalifikovanými odborníkmi pre oblasť manažérstva v informačnej bezpečnosti. V súčasnosti má škola plné predpoklady takýchto odborníkov pre informačnú bezpečnosť vzdelávať a pre prax pripravovať.<sup>52</sup>

## POUŽITÁ LITERATÚRA A INFORMAČNÉ ZDROJE

1. BEDNÁR, M. (2010): *Informačná bezpečnosť v povedomí širokej verejnosti v SR*. Košice: VŠBM Košice.
2. DSM (2007): *Data Security Management*, roč. 2007.
3. HAKULIN, D. (2009): *Výskum v informačnej bezpečnosti*. Košice: VŠBM Košice.
4. HOCHMANN, J. (2009): Akčný plán úloh pre informačnú bezpečnosť. In: SASIB (ed.), *IB 2010*. Bratislava: ESET, s. 5–10.
5. MIKULENKA, V. (1999): *Využití technologie GPS při sledování projevů poddolování v hornické krajině*. Ostrava: VŠB-TU.
6. MIKULENKA, V. (2000): *Možnosti využití GPS v důlním měřičtví*. In: V. Sedlák - S. Molčíková - V. Hurčíková (eds.): *Geo-Surveying and Engineering Surveying under the New Conditions*. Košice: FBERG TU Košice, s. 87–92.
7. NSIB SR (2008): *Uznesenie vlády SR č. 570/2008*, číslo materiálu: UV-18175/2008.
8. NEČAS, P. (2007): *Wanted More Security: Towards a Better World*. Košice: LF TU Košice.
9. NEČAS, P. - KELEMEN, M. (2010): *War on insecurity: Calling for effective strategy!* Kiev: CEL.
10. Norma STN ISO/IEC 27001:2005 (2005): *Systémy manažérstva informačnej bezpečnosti*. Bratislava: Slovenský úrad technickej normalizácie.
11. PSIB SR '04, '06, '08 (2004, 2006, 2008): *Prieskum stavu informačnej bezpečnosti v SR 2004, 2006, 2008*. Bratislava: Ernst & Zouny, TATE International Slovakia, KPMG Slovensko.
12. SEDLÁK, V. - LOŠONCZI, P. - KISS, I. (2008): *Bezpečnostné informačné technológie*. Košice: VŠBM Košice.
13. SEDLÁK, V. - KIROV, B. - MESÁROŠ, M. - LOŠONCZI, P. (2009): *Manažérstvo informačnej bezpečnosti - nástroj k zvýšeniu ochrany osôb a majetku*. In: I. Bartlová (ed.): *Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci 2009*. Ostrava: FBI VŠB-TU, s. 250–255.
14. SEDLÁK, V. - PODLESNÁ, I. (2009): *Bezpečnosť informačných systémov a jej integrita v procese zvyšovania ochrany osôb a majetku*. In: R. Jašek (ed.): *Bezpečnostní technologie, Systémy a Management*. Zlín: FAI -Univerzita T. Bati, 35/44.
15. TREND, *denná tlač*, 14. 5. 2007.
16. VYSKOČ, J. (1999): *Bezpečnosť IS*. Bratislava: FM UK.
17. [http://www.dnv.sk/certifikacia/system\\_manazment/informacnabezpecnost/isoverview.asp](http://www.dnv.sk/certifikacia/system_manazment/informacnabezpecnost/isoverview.asp)
18. <http://www.disig.sk>

## ADDRESS & ©

prof. Ing. Vladimír SEDLÁK, PhD.  
Ústav občianskej bezpečnosti  
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva  
Košťova 1, 040 01 Košice  
Slovak Republic  
[vladimir.sedlak@vsbm.sk](mailto:vladimir.sedlak@vsbm.sk)

<sup>52</sup> Zámery školy v tomto smere sú zreteľné a konkrétne. VŠBM Košice v súčasnosti pripravuje podklady k rozšíreniu a doplneniu študijného programu *Riadenie systémov bezpečnosti informácií* pre 1. stupeň vysokoškolského vzdelávania v rámci študijného odboru *8.3.1 Ochrana osôb a majetku*. Súčasná pedagogická, administratívna, materiálno-technická aj vedecko-výskumná báza školy pre špecializovanie daného študijného programu je primeraná a adekvátna požiadavkám praxe v informačnej bezpečnosti v najbližšom období.



---

## K-IV – ODBOJ, NEBO KOLABORACE?

### K-IV – Resistance or Collaboration?

*Petr STEIN*

Praha, Czech Republic

**ABSTRACT:** Tématem této práce je činnost protektorátních policistů z oddělení K-IV Policejního ředitelství v Praze. Autorovým cílem je provést hodnocení jejich činnosti z hlediska míry spolupráce s gestapem a z hlediska jejich zásluh na odbojové a následně revoluční činnosti. V závěru autor neprovádí kategorické morální hodnocení, ale nastiňuje dva základní přístupy, jimiž je možné toto hodnocení provést.

*Klíčová slova:* odboj - kolaborace

**ABSTRACT:** The paper deals with the activities of the protectorate police in the K-IV Section of the Police Headquarters in Prague. The aim of the author is to carry out the evaluation of their activities concerning the collaboration with Gestapo, but also in the perspective of their merits evaluate their resistance and revolutionist aims. In conclusion the author does not attempt at a categorical moral judgement but presents two basic attitudes allowing drawing such a valid judgement.

*Key words:* resistance - collaboration

---

### ÚVOD

V roce 1943 vznikly, v souvislosti s reformou protektorátních bezpečnostních organizací, Kriminální inspekce. Po stránce osobní a hospodářské podléhaly vedoucím kriminálních ředitelství. Jejich příslušníci však byli při výkonu své vlastní služební působnosti podřízeni přímo správcům policejních úřadů. V rámci Policejního ředitelství v Praze byly zřízeny čtyři kriminální inspekce. Ty se pak dále vnitřně dělily na komisariáty.

Publikované prameny v míře dostatečné poskytují přehled o náplni činnosti prvních tří inspekci. O inspekci čtvrté pouze uvádí, že „prováděla speciální úkoly“<sup>53</sup>, eventuálně, že samostatně pracoval pouze její šestý komisariát, ostatní „ve spolupráci s gestapem“<sup>54</sup>.

Cílem tohoto příspěvku je nejen „zaplnit mezeru“ v publikovaných informacích o struktuře a činnosti protektorátních bezpečnostních složek, ale také zhodnotit činnost pracovníků Kriminální inspekce čtvrté (K-IV) Pražského policejního ředitelství. Východiskem pro toto hodnocení je jednak rozsah a kvalita spolupráce jednotlivých pracovníků, ale i celé K-IV, se složkami nacistického policejního a zpravodajského aparátu, jednak míra zapojení do odbojové činnosti a význam jejich vlastních odbojových aktivit.

I když je tento příspěvek založen na archivním výzkumu a při jeho zpracování byly dodržovány historiky obecně přijímané metody a postupy, nemá vlastní práce charakter historické studie, nýbrž eseje.

### Oddělení B presidia Policejního ředitelství v Praze

Státobezpečnostní a zpravodajská služba v období I. republiky byla organizačně oddělena. Policie byla reprezentována jednak policejními úřady a jim (k výkonným činnostem) přidělenými příslušníky Sborů stráže bezpečnosti, jednak jednotným policejním, byť vojensky organizovaným, sborem četnictva. Některé policejní úkoly plnil i další uniformovaný sbor - Finanční stráž. Státobezpečnostní služba byla prováděna konkrétně zejména prostřednictvím policejních úřadů a zemských úřadů. Od ní byla oddělena zpravodajská agenda, zajišťována týmiž úřady, ovšem po jiné funkční linii. V důsledku zvyšujícího se nebezpečí vojenského ohrožení získávala postupně na vlivu zpravodajská služba Ministerstva národní obrany (reprezentovaná na centrální úrovni 2. oddělením hl. štábu). Ve zpravodajství - konkrétněji spíše v provádění vlivových opatření - sehrávaly roli nikoli bezvýznamnou tiskové a propagační odbory ministerstva zahraničí a ministerstva vnitra. Chybějící vertikální centralizace policejních a zpravodajských složek byla nahrazována intenzivní horizontální formální a neformální

---

<sup>53</sup> MACEK, P. - UHLÍŘ, L. (2001: 62).

<sup>54</sup> ZIKMUNDOVSKÝ, Z. (1990: 16).

spoluprací. Do zpravodajského systému tak byli významnou měrou zapojeni příslušníci uniformovaných bezpečnostních složek (tedy i Finanční stráž). Takové horizontální vazby na straně jedné zvyšovaly výkonnost zpravodajského systému, na druhé straně hrozily dekonspirací metod a zaměření zpravodajské činnosti, jakož i jednotlivých zpravodajských operací.

K 1. 1. 1938 došlo v rámci Policejního ředitelství k organizačnímu sjednocení zpravodajské a státobezpečnostní agendy do oddělení pod názvem „Presidium - oddělení pro státní bezpečnost“ (zkratka: STB).<sup>55</sup>

Okolnosti obsazení českých zemí dne 15. března 1939 jsou dostatečně popsány, a proto všeobecně známé. Je zde však nutné připomenout kapitulaci rozkaz ministra vnitra Fischera, v němž se obmyslně prohlašovalo, že, pokud německé vojsko nenarazí na odpor, bude obsazení českých zemí pouze přechodné. Jako celek však musel rozkaz působit demoralizujícím dojmem<sup>56</sup>.

Na Policejním ředitelství v Praze, Na Perštýně 9, se v té době nacházely kartotéky (seznamy zájmových osob) svezných do Prahy z policejních úřadů v územích obsazených v roce 1938. JUDr. Vysloužil neučinil nic proto, aby se tyto policejné a zpravodajsky cenné materiály nedostaly do rukou gestapa<sup>57</sup>.

Bez znalosti dobového kontextu lze již tento krok hodnotit jako projev kolaborace. Zničení důležitých archivů přece mohlo být významným protiokupačním opatřením. Provedení takových opatření navrhoval ve svém memorandu ministerské radě plk. gšt. Moravec, dočasně pověřený řízením vojen-

ské zpravodajské služby. Ministerská rada o nich nakonec vůbec nejednala. Provedení podobných opatření se pak projednávalo rovněž na poradě 14. března, kterou svolal úřadující náměstek náčelníka hlavního štábu brig. generál Fiala. Návrhy na otevření mobilizačních skladů, ukrytí zbraní a destrukci některých objektů nebyly schváleny. Odsouhlaseno bylo pouze zničení písemností mobilizačního a zpravodajského charakteru.

Vojevní zpravodajci rovněž, již v období II. republiky, připravovali scénáře další zpravodajské činnosti pro případ mimořádných událostí. Jeden z návrhů počítal s přenesením zpravodajské služby do zahraničí, druhý se zakonspirováním vojenské zpravodajské služby napojením na Československou tiskovou kancelář. Obě varianty byly nakonec v modifikované podobě uskutečněny. Není známo, že by podobná opatření byla připravována ve státobezpečnostních a zpravodajských složkách, podřízených ministerstvu vnitra.

S německou armádou přišly do českých zemí operační skupiny gestapa a SD. Postupně začala podivná kohabitace mezi protektorátními a říšskoněmeckými bezpečnostními orgány<sup>58</sup>.

Zpočátku probíhala spolupráce mezi říšskými a protektorátními bezpečnostními orgány živelně případ od případu. Konflikty ve vztahu k četnictvu musel řešit přímo zemský velitel četnictva<sup>59</sup>. Mezi pražským policejním ředitelstvím a gestapem byl utvořen speciální spojovací štáb, v jehož čele stál kriminální rada Schrüder.

<sup>55</sup> Přednostou uvedeného oddělení byl JUDr. Josef Vysloužil, nar. 21. 3. 1888 v Drahlově u Olomouce. Jeho zástupcem byl policejní rada Dr. Jan Hora. Jednotlivé problematiky byly rozděleny takto: SdP byla zpracovávána Dr. Sapařou, který měl k sobě akt. adj. Dleska a jako písáčku Jaroslavu Boubelíkovou. Dr. Josef Pravda s komisařem Wolfelem zpracovávali agendu komunistickou. Na této problematice pracoval také Schröder, který však odešel v průběhu okupace do výsluh. Problematiku Vlajky zpracovávali Dr. Jaroslav Šenk a Dr. Karel Svoboda. Komisaři Beneš a Valenta a aktuární úředníci Šíma, Drnovský, Nosek zpracovávali agendu uprchlíků. Policejní orgánové přidělení na oddělení státní bezpečnosti byli vedeni inspektorem I. třídy Theodorem Fischandlem. Bylo jich více než 40 (viz ABS, 305-236-3; Výslech Leo Drnovského, s. 77).

<sup>56</sup> PASÁK, T. (1998: 27).

<sup>57</sup> ABS, 305-236-3; Výslech Leo Drnovského, s. 77.

<sup>58</sup> Systém říšskoněmeckých bezpečnostních orgánů byl založen na rozdělení výkonu policejní exekutivy, politické policie a zpravodajské služby mezi tři samostatné organizace. Zpravodajskou činnost v nejširším slova smyslu prováděl SD. Jeho pracovníci se zabývali nejen získáváním informací velmi obecného rázu, které často měly samy o sobě nízkou bezpečnostní relevanci, ale také zejména získáváním zpráv z klíčových sfér (politických, vládních, hospodářských) veřejného života protektorátu. Na jejich podkladě pak zpracovávali přehledy a analytické studie o bezpečnostní situaci v protektorátu. Tato zpravodajská organizace však nebyla jen jakýmsi „výzkumným či vědeckým ústavem“ svého druhu, ale její pracovníci dávali podněty nebo podklady k represivním akcím a v některých případech se represivních akcí sami zúčastnili. Viz GRUNTOVÁ, H. - VAŠEK, F. (2008: 115-120). Oborovou zpravodajskou službou působící na území protektorátu byla vojenská zpravodajská služba známá pod názvem Abwehr. Výkon politické policie čili exekutivy, ale současně i výkon policejní zpravodajské služby byl svěřen gestapu. Na území protektorátu působily dvě řídicí úřadovny gestapa v Praze a v Brně, kterým byly podřízeny venkovské služebny. V roce 1939 měla každá řídicí úřadovna tři oddělení: I. oddělení - vnitřní záležitosti a vnitřní správa; II. oddělení - politické záležitosti (exekutiva); III. oddělení - obranné zpravodajství. V roce 1943 došlo k reorganizaci řídicích úřadoven. Byla vytvořena 4 oddělení: I. - organizační a osobní; II. - personální záležitosti a vnitřní správa; III. - záležitosti životního prostoru a IV. vyhledávání a potírání protivníka. Smyslem reformy bylo právě dosažení účelného spojení mezi policejní exekutivou a policejní zpravodajskou službou. Centrálou sofistikované, a proto pro odboj nebezpečné zpravodajské policejní služby, se staly referáty IV-N. Viz HUŇÁČEK, Z. - JOŽÁK, J. - KROUPA, V. (1988: 118 - heslo gestapo). Účinnost zpravodajské a policejní činnosti proti odboji zvyšovala spolupráce těchto složek. Kompetenční, osobní a prestižní spory, i když v literatuře často zdůrazňované, ve skutečnosti nevedly k fatálnímu narušení spolupráce, které by výraznou měrou ovlivnilo efektivitu činnosti říšskoněmeckého bezpečnostního systému. Viz ŠOLC, J. (2005: 35-36 s odvoláním na strojepis rukopisu „Připomínky ke vzniku Heydrichiády“, zpracovaného čs. zpravodajským důstojníkem mjr. gšt. E. Strankmüllerem, s. 5-6).

<sup>59</sup> Zemským velitelem četnictva byl v té době generál Josef Ježek (1884-1969). Za první světové války sloužil v rak. uherském četnictvu, později na ministerstvu zeměbrany ve Vídni. V předmnichovské republice zastával policejní funkce, od roku 1937 generál četnictva. Od července 1939 do konce roku 1941 ministr vnitra. Po válce osvobozen Národním soudem z nařčení z kolaborace. Viz KOURA, P. (2003: 276). Přesto po únoru 1948 vyšetřován a perzekvován pro údajnou protistátní činnost. Viz GALAŠ, R. (2008: 312-315). K situaci na Zemském četnickém velitelství po 15. březnu 1939 viz GALAŠ, R. (2008: 304).

Postupně počínala spolupráce nabývat více formální a institucionální povahy. JUDr. Vysloužil přidělil pražské řídicí úřadovně gestapa 20 policistů pod vedením inspektora Záluského<sup>60</sup>. Měli být tlumočníky a plnit další pomocné úkoly<sup>61</sup>. Následně byla uvnitř protektorátních bezpečnostních organizací vytvořena speciální oddělení pro styk s německými bezpečnostními složkami, a to především s gestapem.

Pracovník gestapa K. Schnabel<sup>62</sup> po válce vypověděl: „Oficiální styk s českou policií mělo gestapo přes d-ra Ženatého... Potřebovali jsme od nich legitimace, policejní přihlášky a zjišťování pobytu. Těž pyrotechnik musel nám často vypracovat dobrozdání (sabotážní nebo jinak nebezpečný materiál). Německé

KRIPo mělo sice oddělení pro takové účely, ale žádného odborníka, takže jsme spoléhali jenom na českou policii. Jenom v málo případech, když jsme sami neměli dost lidí, museli čeští policejní agenti spolu s námi např. obsadit byty anebo s námi pozorovat schůzky ilegálních lidí. Hlavně to byly referáty kom. Fuchs<sup>63</sup> a Jantura<sup>64</sup>, pro které pracovala česká policie - a často s velkým úspěchem jako proti komunistům.... Také četnictvo mělo spojkou ke gestapu (pplk. Voženík<sup>65</sup>), který však spolupracoval jedině se Schultzem<sup>66</sup>. S pražským četnictvem jsme nepřicházeli do styku. Na venkově jsme neměli nikoho jiného než četníky, byli ve službě obětaví a spolehliví a několik z nich dokonce padlo v boji proti parašutistům. Referát IV 2 b<sup>67</sup> nikdy od nich nežádal, aby se

<sup>60</sup> Jaroslav Záluský, nar. 1897, ruský legionář, od roku 1921 pracovník státní policie. V roce 1928 začal působit v protikomunistickém referátu. Na gestapo byl přeložen v roce 1939 jako odborník na boj s komunismem. V prvním období pokračoval ve své dřívější činnosti a využíval k tomu i předválečných konfidentů. Například prostřednictvím jednoho jím doporučených agentů Aloise Kolomazníka se gestapu v únoru 1940 podařilo odhalit a pozatýkat podstatnou část obvodní ilegální organizace KSČ na Žižkově. Jeho práce byla zřejmě vysoce (gestapem nebo protektorátní policií?) ceněna, protože jako jediný z legionářů mohl zůstat v policejní službě. Na druhé straně měl v té době Záluský kontakt s organizací odboje kolem časopisu V boj, vydávaného v první fázi policejním inspektorem ve výslužbě Josefem Škaldou. Rovněž tak často konferoval s JUDr. Jaroslavem Ženatým, ale po válce neuplatňoval své členství v odbojové organizaci Blaník. Záluský byl po válce vyšetřován dvakrát: poprvé po osvobození, podruhé v roce 1949. I přesto, že mu po válce mnoho desítek vězňů poskytlo svá dobrozdání a podporu, byl postup justičních orgánů proti němu tvrdý. Viz JANÁČEK, F. - HÁJKOVÁ, A. (1995: 187) a ABS, 52-81-3; výpověď Ladislava Štěpánka ze dne 17. června 1952, s. 87. Ladislav Štěpánek byl policista podřízený JUDr. Jaroslavu Ženatému.

<sup>61</sup> Mezi těmito policisty byl například Rudolf Negr (18. 12. 1907–1945). Byl přidělen na řídicí úřadovnu gestapa v Praze na protikomunistické oddělení, ke tlumočil příslušníkovi gestapa Emilu Fridrichovi. Vůči vyslychaným používal fyzického násilí. Po válce byl zadržen a při výslechu ubit. Dále pak Břetislav Smola (20. 12. 1912–22. 4. 1947), který byl přidělen k příslušníkovi gestapa Hermannu Zanderovi. Pro svou činnost u řídicí úřadovny gestapa v Praze byl po válce vyšetřován a následně odsouzen k trestu smrti. Ale také Josef Lašťovička, který se snažil varovat odboj před konfidenty. Gestapo však jeho činnost odhalilo a on byl popraven. Viz JANÁČEK, F. - HÁJKOVÁ, A. (1995).

<sup>62</sup> Karel Schnabel, diplomovaný chemik, sudetský Němec, pocházející z Tachovska. Služebně byl zařazen na pražské řídicí úřadovně gestapa. Dlouhodobě podřízen kriminálnímu komisaři Willy Leimerovi, nejprve v protikomunistickém referátu a později ve speciálním referátu IV-2, který měl v působnosti boj proti parašutistům. Schnabel dosáhl funkce vedoucího dešifrovací kanceláře gestapa. Viz FREMUND, K. (1972: 26). Vztah mezi ním a představeným Leimerem nebyl bezproblémový. Ale Schnabel se choval vždy loajálně a naopak Leimer, svým založením bohem, si vážil preciznosti a serióznosti K. Schnabla. Právě Leimerovo oddělení bylo pověřeno, z hlediska stanovené působnosti poněkud nesystémově, vyšetřováním členů odbojové skupiny Blaník. Viz ABS, 5-1-409; Protokol o výslechu s bývalým kriminálním zaměstnancem gestapa Karlem Schnablem, protokol není datován, pouze na str. 1 ke strojopisnému „dne“ tužkou doplněno „v srpnu 1946“. Karel Schnabel osobně vyšetřoval JUDr. Jaroslava Ženatého.

<sup>63</sup> Kriminální rada Adolf Fuchs, nar. 8. 2. 1909. V pražské řídicí úřadovně gestapa v Praze působil od počátku okupace. Vedl církevní a židovský referát. Od listopadu 1941 byl jmenován vedoucím českobudějovického gestapa. Později opět služebně převelen do Prahy. Viz FREMUND, K. (1972: 24). V době květnového povstání v roce 1945 se nacházel ve věznici na Pankráci, odkud se mu podařilo uprchnout. Vypátrán nebyl. Viz ABS, Z10-473; s. 34.

<sup>64</sup> Kriminální komisař Heinz Jantur přišel do Prahy z Berlína v roce 1941. V roce 1942 se stal vedoucím protikomunistického referátu, jehož vedení převzal po Willy Leimerovi. Řídil 25 pracovníků, mezi které patřili například bratři Emil a Georg Fridrichové, Hermann Zander, nebo díky Fučíkově Reportáži „proslavený“ Josef Böhlm. Viz FREMUND, K. (1972: 23).

<sup>65</sup> „Voženílek byl četníkem již od listopadu 1918. Prošel řadou zejména velitelských funkcí na Slovensku, Podkarpatské Rusi i v Čechách. Voženílek, podle Ježka přidělený k zemskému četnickému velitelství, mu tedy nabídl, že zprostředkuje potřebný styk s německými vojenskými důstojníky a učiní potřebná opatření. Ježek k jeho osobě uvádí: „...měl vojenské vystupování, ovládal perfektně německy a byl pro takováto jednání způsobilý...“ Ježek tuto nabídku přijal a Voženílek se stal „styčným důstojníkem.“ K jeho profilu je nutné poznamenat, že nejen, že se s Ježkem mohl znát z doby jeho působení na Slovensku v roce 1919, kde se Voženílek coby četník účastnil bojů s Maďary, ale i z let 1936–1937. Faktem je, že v budoucnu se ještě mnohokrát setkají nejen za účelem společných intervencí u okupantů. Ostatně budou mít podobný osud i po roce 1945, kdy bude Voženílek stejně jako Ježek nařazen z kolaborace a uvězněn bez jakéhokoli soudu či rozhodnutí. Voženílek byl 7. 5. 1945 generálem Kutlvašrem povýšen do hodnosti generála, přesto byl 11. 5. 1945 zatčen příslušníky dosud neidentifikované bezpečnostní složky a uvězněn ve vězňovně na Karlově, odtud deportován do tyfem zamořeného Terezína. Teprve 25. 6. 1945 byl propuštěn, jak jinak - nakažený tyfem -, a 10. 8. 1945 umírá. V tomto případě lze jednoznačně hovořit o vraždě - likvidaci jednoho z čelných představitelů policejního a četnického odboje, který mohl vnést světlo do celé řady věcí, včetně odbojové činnosti generála Ježka.“ Viz GALAŠ, R. (2008: 304).

<sup>66</sup> Kriminální rada Wilhelm Schultze. Zpočátku vedoucí protišpionážního oddělení pražské řídicí úřadovny gestapa. Po reorganizaci se stal vedoucím celého IV. oddělení a zároveň řídil referát IV-N. V publikovaných pramenech je naznačeno, že zpravodajsky pracoval proti nacistickému režimu ve spolupráci s britskou zpravodajskou službou. Viz FREMUND, K. (1972: 18-22). Tato tvrzení se však opírají především o výpověď Antonína Šípa, prvorepublikového policisty, zkušeného zpravodajce. Před okupací byl služebně zařazen na speciálním pracovišti vojenské zpravodajské služby s krycím názvem VONAPO, která mimo jiné zajišťovala spolupráci mezi československou a sovětskou zpravodajskou službou. V období protektorátu byl formálně přidělen na K-IV, ve skutečnosti však plně pracoval pro gestapo. Viz ABS, 308-64-6; výpověď Antonína Šípa z 21. 4. 1949. Antonín Šíp byl tedy skutečným zpravodajským „šibrem“, který věděl, co se od něho chce slyšet. Při výsleších gestapem a i Státní bezpečností jak po roce 1945, tak po roce 1948 dokázal odhadnout zájmy vyšetřovatelů.

<sup>67</sup> Ve skutečnosti podreferát. Byl součástí referátu IV-2 s působností v oboru sabotáže. Podreferát IV 2 b měl v působnosti parašutisty, partyzány a provádění radiových protíher.



*přímo zúčastňovali akcí proti agentům, nýbrž jenom jako stráž nebo k obklíčení podezřelého prostoru.*<sup>68</sup>

V souvislosti s popisovanými změnami získalo oddělení „Presidium - oddělení pro Státní bezpečnost“ nový název: „Oddělení B.“ Změna názvu do jisté míry vypovídala rovněž o změně věcné působnosti někdejšího státobezpečnostního oddělení. Zpočátku nebyla funkční příslušnost jednotlivých oddělení „Presidia B“ vymezena. Jeho zaměstnanci v podstatě nekoordinovaně zpracovávali materiály o zadržených osobách v akci Gitter.<sup>69</sup> A právě v popisované době, tedy v červnu 1939, byl přidělen k pražskému policejnímu ředitelství JUDr. Jaroslav Ženatý<sup>70</sup>.

### JUDr. Jaroslav Ženatý a jeho lidé

První kroky, které JUDr. Jaroslav Ženatý ve své nové funkci podnikl, se jeví sympaticky. Na jeho návrh je propuštěna řada zadržených z akce Gitter<sup>71</sup>.

Podle vlastního vyjádření byl JUDr. Ženatý pověřen překladovou agendou. Vyřizoval pro gestapo různá dožadání, jako například žádosti o asistence, zjišťování adres, žádosti o pátrání. Tuto činnost označuje JUDr. Ženatý jako provádění „pomocných úkolů kriminálních“. Jeho oddělení bylo tvořeno osmi lidmi. Po válce tvrdil, že vlastní zpravodajskou službu neprováděl, k výkonu politické policie na území protektorátu bylo zmocněno pouze gestapo<sup>72</sup>.

I tato zdánlivě rutinní byrokratická pomoc mohla mít pro policii a zpravodajskou službu, operující v neznámém a jazykově cizím prostředí, zásadní význam.

V profesionální dráze protektorátního policisty JUDr. Jaroslava Ženatého dochází postupně ke čtyřem zlomovým zvrátům. První z nich nastává ve chvíli, kdy souhlasí s nabídkou svého představeného JUDr. Vysloužila, a nechává ke svému oddělení přidělit skupinu třiceti výkonných orgánů (příslušníků neuniformované stráže bezpečnosti). Ti začínají na žádost gestapa plnit řadu - řečeno dnešní terminologií - operativních úkolů.

Druhý zlom nastává po atentátu na Reinharda Heydricha. Z pověření kriminálního komisaře Heinze Jantura, vedoucího protikomunistického referátu pražské řídicí úřadovny gestapa, provádí Ženatý a jeho lidé pátrání po Oldřichu Frolíkovi. Ten byl gestapem ustanoven jako osoba přechovávající atentátníky. Ženatý postupoval aktivně. Údajně - podle poválečného tvrzení svých někdejších podřízených - vůči vyšetřovaným používá lstí, psychického a snad i fyzického násilí.<sup>73</sup> Oldřich Frolík byl nakonec zadržen a vypátrán právě s přispěním příslušníků výkonné skupiny českých policistů. Na vlastním fyzickém zadržení Oldřicha Frolíka se pak podíleli následující policisté: Jaroslav Panenka, Ladislav Štěpánek a Ervín Kittl. Zajímavé je, že, zatímco Jaroslav Panenka byl pro svou činnost ve

<sup>68</sup> ABS, 52-1-409; Protokol o výsledku s bývalým kriminálním zaměstnancem gestapa Karlem Schabllem, protokol není datován, pouze na str. 1 ke strojopisnému „dne“ tužkou doplněno „v srpnu 1946“, s. 59.

<sup>69</sup> Ve svém poválečném výsledku popisuje JUDr. Vysloužil tuto změnu následujícím způsobem: „V odd. policejního ředitelství zv. pres B vzniklo někdy na jaře neb v létě 1939, když gestapo zakázalo policejnímu ředitelství provádět jakoukoliv politickou činnost.“ (ABS, 305-263-3; protokol sepsaný na Ostb Praha s Josefem Vysloužilem dne 3. 12. 1948).

<sup>70</sup> JUDr. Jaroslav Ženatý se narodil 27. 6. 1913 v Praze. Po maturitě vystudoval Právnickou fakultu univerzity Karlovy a Vysokou školu obchodní. Sám o sobě uvádí, že měl talent k učení jazyků. Ovládal jich prý šest. Analytické materiály Státní bezpečnosti střízlivěji uvádějí dobrou aktivní znalost dvou jazyků „slovem a písmem“, a to jazyka německého a francouzského (viz ABS, H 773; Výpis z archivních spisů, s. 7). JUDr. Jaroslav Ženatý měl zájem nastoupit diplomickou dráhu. Na ministerstvu zahraničních věcí byl odmítnut se zdůvodněním, že se musí vykázat „dvouletou konceptní praxí u státního úřadu I. stolice“. Proto podal žádost k ministerstvu vnitra o zařazení ke státní policii (ABS, 302-127-5; životopis JUDr. Jaroslava Ženatého, s. 95). V roce 1937 byl zařazen jako konceptní úředník k československé státní policii, a to ke státnímu policejnímu úřadu v Litoměřicích. Přednostou úřadu byl rada Engelmann a jeho zástupcem, vedoucím zpravodajského oddělení, JUDr. Rudolf Hrbek. V případě nepřítomnosti obou vedoucích byl jejich zastupováním, případ od případu, pověřován právě JUDr. Ženatý. V roce 1938 se cesty Ženatého a Hrbka rozdělily, avšak zanedlouho se oba opět sešli v Praze. To se ovšem stal JUDr. Rudolf Hrbek již zástupcem Jaroslava Ženatého - a také následně jeho nástupcem ve vedení odbojové organizace Blaník. Po okupaci pohraničních území byl JUDr. Jaroslav Ženatý přeložen k okresnímu úřadu v Roudnici nad Labem, kde vedl uprchlickou agendu. To bylo jen krátké přerušení jeho slibně zahájené policejní kariéry. V měsíci červnu 1939 byl služebně přidělen presidiu policejního ředitelství v Praze, oddělení B (ABS, 302-127-5; Výpověď JUDr. Ženatého u 5. oddělení generálního štábu ze 3. září 1946, s. 20–21 - správně má být uvedeno hlavního štábu, hlavní štáb byl přejmenován na generální až v roce 1950.).

<sup>71</sup> JUDr. Jaroslav Ženatý popisoval po válce událost následujícím způsobem: „V policejní věznicí a věznicí krajského soudu na Pankráci nacházelo se tehdy několik tisíc zatčených... Do doby mého přeložení do Prahy nebyl propuštěn jediný ze zajištěných. Z příkazu presidia jsem zjistil, že o jejich osudu může rozhodovati pouze jmenovaný kriminální rada gestapa... Kromě německých sociálních demokratů a emigrovaných říšských komunistů byli všichni zajištění propuštěni. Akce se děla z mé iniciativy a k mému návrhu. Jest jisto, že, pokud by nebylo souhlasu jmenovaného kriminálního rady gestapa, který jsem vymohl svým jednáním, bylo by mnoho zajištěných, ne-li všichni, převezeno do říšských koncentračních táborů.“ (ABS, 302-127-5; životopis JUDr. Jaroslava Ženatého, s. 97).

<sup>72</sup> Tamtéž; Výpověď JUDr. Ženatého u 5. oddělení generálního štábu ze 3. září 1946, s. 21. správně má být uvedeno hlavního štábu, hlavní štáb byl přejmenován na generální až v roce 1950.

<sup>73</sup> Bližší podrobnosti o poválečném vyšetřování této kauzy je možné nalézt v ABS 2M11064; s. 176–202 (případ udělení odměn v souvislosti se zadržením Frolíka), ABS 305-677-5; (popis průběhu pátrání po pobytu Oldřicha Frolíka) a ABS 305-236-3; (popis vlastního zadržení Oldřicha Frolíka včetně protokolu o konfrontaci mezi Ladislavem Štěpánkem a Ervínem Kittlem - „Blanický „odbojář“ Kittl samozřejmě zásadně popírá podíl na fyzickém zadržení Oldřicha Frolíka, i když nemůže zpochybnit, že se celé akce zúčastnil).

prospěch gestapa vyšetřován a odsouzen k trestu smrti, Ervín Kittl se po skončení války prohlašoval za člena odbojové organizace Blaník<sup>74</sup>.

Třetím zlomovým momentem je formální posílení pozice JUDr. Jaroslava Ženatého zřízením kriminální inspekce.<sup>75</sup> V čele K-IV zůstal Dr. Vysloužil. K-IV/1 byl komisariát všeobecný, tj. administrativní, K-IV/2 byl určen pro spolupráci s Gestapem, K-IV/3 měl v působnosti letáky, sabotáže a hanobící nápisy, K-IV/4 židovské záležitosti, K-IV/5 pracovní morálku, K-IV/6 ochranu presidenta a protektorátní vlády. Vedoucím úředníkem druhého komisariátu se stal JUDr. Ženatý, jeho zástupcem Dr. Hrbek a taj. Novotný.<sup>76</sup>

Při porovnání s funkčním zaměřením jednotlivých oddělení původního oddělení B je patrné, že vlastní státobezpečnostní ochranou politického systému protektorátu se již speciálně nezabývalo žádné oddělení. Je otázkou, zda by se JUDr. Ženatému podařilo orientovat činnost svého oddělení tak, aby nebylo pouze pomocnou službou gestapa.

JUDr. Ženatý však byl zanedlouho, pro řadu spolupracovníků nikoli překvapivě, zatčen gestapem.

### Odbojová skupina Blaník

Odbojové organizace, působící na území bývalé Československé republiky v letech 1939–1945, jsou již tradičně děleny na politicky orientované na Londýn nebo na Moskvu. Pokládá se za samozřejmé, že součást odboje orientovaného na Londýn tvořily i organizace bývalých vojáků čs. armády. Pokud je zmiňována odbojová činnost příslušníků protektorátních bezpečnostních sborů, vždy jen jako dílčí akce spojená s některou jinou odbojovou skupinou, která již zapadá do výše uvedeného schématu. Tradiční schéma dělení odbojových skupin nevyvolává potřebu zabývat se samostatně odbojovou činností příslušníků protektorátních bezpečnostních sborů.

Odbojové organizace lze však také klasifikovat podle zaměření jejich činnosti, a to buď na zpravo-

dajství, nebo násilné akce (sabotáže, atentáty, příprava povstání). Při analýze činnosti odbojových organizací se však zpravidla opomíjí fakt, že zpravodajství není pouze ofenziva (špionáž), ale také defenziva, spočívající v ochraně vlastních organizačních struktur. Defenzivní zpravodajství vyžaduje možnost proniknutí do bezpečnostních služeb protivníka. A touto výsadou disponovaly právě protektorátní policisté, kteří byli v každodenním styku s příslušníky gestapa.

Odbojová skupina Blaník vznikla podle materiálu vypracovaného jejími členy v dubnu 1947 na pražském policejním ředitelství mezi roky 1941 a 1942.

Popud k jejímu založení dal pracovník kabinetní kanceláře presidenta Dr. Karel Strnad<sup>77</sup>. Historizující název Blaník měl plnit funkci poznávacího hesla mezi členy organizace, ale i hesla, které mělo být signálem k zahájení odporu. Do čela budované organizace se na policejním ředitelství postavil právě JUDr. Jaroslav Ženatý. Organizace si stanovila dva strategické úkoly. První byl bojový a spočíval v obsazení rozhlasu a budov německých policejních a bezpečnostních složek. Druhý směřoval k podpoře domácího odboje a zpravodajské činnosti. Podle tvrzení členů Blaníku je jejich „morální pevnost“ doložena právě tím, že i přes opakované zatčení svých vedoucích nakonec splnili svůj úkol v boji o rozhlas v květnu 1945<sup>78</sup>.

Zpravodajské poznatky byly zaslány britské MI-6 prostřednictvím Mojmíra Dvořáka, majitele exportní firmy Amerex. Tato firma (nejen jemu) sloužila zároveň jako krytí pro kurýrní činnost. Pro schůzky s pracovníky britské tajné služby využíval své zahraniční cesty na Slovensko, do Maďarska a Švýcarska. Inspektor Vyšín zprostředkoval prostřednictvím JUDr. Ženatého propustky pro jeho cesty. Manželka Mojmíra Dvořáka byla členkou ilegální organizace Komunistické strany Československa. Jejím prostřednictvím byly předávány informace o činnosti protikomunistického oddělení pražské řídicí úřadovny gestapa. V roce 1943 byl tak před zatčením varován J. Molák<sup>79</sup>.

<sup>74</sup> Viz VÚA, 308-64-6; Hlášení člena odbojové organizace Blaník Ervína Kittla, nar. 6. 11. 1910 ze dne 19. února 1947, s. 196. Ještě v roce 1952 si policista Ladislav Štěpánek (nar. 5. 12. 1903) stěžuje vyšetřovateli StB na svého bývalého kolegu Václava Veselého, který na něho svedl, že při výslechu v souvislosti s pátráním po pobytu Oldřicha Frolíka kopal do vyšetřované. Viz ABS 52-81-3; Zápis o výpovědi Ladislava Štěpánka, ze dne 17. června 1952. Ovšem Václav Veselý se po válce prohlašoval také za člena odbojové organizace Blaník. Viz VÚA 308-64-6; Hlášení člena odbojové organizace Blaník Václava Veselého, s. 296. Panenka Jaroslav, nar. 1. 2. 1908 v Berdičevě na Ukrajině. Byl popraven na základě rozsudku mimořádného lidového soudu.

<sup>75</sup> K této organizační změně po válce vypovídal Leo Drnovský: „...chci podotknouti, že kriminální inspekce IV. formálně náležela ke kriminálnímu ředitelství v Praze, ale materiálně však podléhala přímo policejnímu prezidentovi Weidemannovi, a že nebyl zde zpracován žádný jiný materiál, než ten, k jehož zpracování předcházela rozkaz německý, a to buď Weidemannův nebo gestapa, případně od Ústředny pro židovské vystěhovalectví.“ ABS 236-3. Výpověď Leo Drnovského ze dne 3. září 1948, s. 53.

<sup>76</sup> ABS 305-263-3: Výslech Leo Drnovského, s. 84.

<sup>77</sup> Karel Strnad (1889-1944). Pracovník sedmého referátu kanceláře státního prezidenta Emila Hácha. Zatčen v roce 1943, popraven o rok později. Podle některých pramenů se Angličané pokoušeli dosáhnout výměny vězněného Karla Strnada za některou jimi vězněnou osobu. Pokud Angličané skutečně přičítali Karlu Strnádovi takový význam, pak zřejmě nikoli jako politicky významné osobnosti, ale pro (zpravodajské?) služby, které pro ně vykonal. Tento fakt lze považovat za významný, zejména, pokud budeme Karla Strnada považovat za inspirátora vzniku odbojové organizace Blaník.

<sup>78</sup> VÚA, 308-64-6; Odbočka SNR Blaník, policejní organizace, duben 1947, s. 65.

<sup>79</sup> Tradiční interpretace představuje komunistický odboj jako řízený postupně čtyřmi ilegálními ústředními vedeními. J. Molák stál v čele III. ilegálního ústředního vedení, které se formovalo od roku 1942. J. Molák zahynul při zatýkací akci gestapa dne 18. srpna 1943. Viz HUŇÁČEK, Z. - JOŽÁK, J. - KROUPA, V. (1988: 158–159 - heslo Komunistická strana Československa - Ústřední vedení ilegální).



Člen organizace Blaník inspektor František Jirous byl napojen přes policejního praporčíka Františka Voboru na vojenský odboj, jmenovitě na pplk. Mašína<sup>80</sup>.

V roce 1943 zahájilo gestapo zatýkání členů organizace. Dne 24. února 1943 byl zatčen Dr. Karel Strnad, 31. srpna 1943 JUDr. Ženatý, 13. září 1943 jeho zástupce v K-IV/2 Josef Novotný<sup>81</sup>. Po této první vlně zatýkání převzal vedení Blaníku Dr. Miloš Jašek, jinak policejní pyrotechnik. Prostřednictvím otce zatčeného JUDr. Ženatého navázal styk s Mojmiřem Dvořákem a jeho prostřednictvím získal spojení na Rudolfa Vetišku, který byl vyslán do Protektorátu z Moskvy, aby zde organizoval komunistický odboj.

V ilegální komunistické organizaci však již v té době působil agent gestapa Fiala. Došlo k zatčení Dr. Jaška<sup>82</sup> a Dr. Hrbka<sup>83</sup> z K-IV. Společně s nimi byli zatčeni manželé Dvořákoví. Gestapo dopadlo

i Rudolfa Vetišku. Ten při vzájemné konfrontaci Dr. Jaška identifikoval a svědčil proti němu, k čemuž se kupodivu „hrdě“ přiznával ve svých poválečných memoárech.

Dne 17. listopadu 1944 byl u zvláštního soudu na Pankráci popraven Dr. Miloš Jašek, 3. května 1944 v Terezíně zastřelen Mojmiř Dvořák. Jeho manželka zemřela v ústavu na následky mučení<sup>84</sup>.

Třetí vedení Blaníku později vytvořili kapitán v záloze Jiří Sommer, který byl zaměstnán v Zemské bance v Praze, a policejní důstojníci špkt. Bohumil Valtr<sup>85</sup> a V. Palička. Tyto osoby pak prostřednictvím organizace Blaník zapojily pražské policisty do povstání v květnu 1945<sup>86</sup>.

V té době se také podařilo uprchnout JUDr. Ženatému z Terezína. Plnil zpravodajsko-policejní úkoly při květnovém povstání. Po válce byl dvakrát zadržen a vyšetřován pro svou činnost v protektorátní policii. Trestná činnost mu prokázána nebyla.

<sup>80</sup> VÚA, 308-64-6; Odbočka SNR Blaník, policejní organizace, duben 1947, s. 81.

<sup>81</sup> VÚA, 308-64-6; Odbočka SNR Blaník, policejní organizace, duben 1947, s. 84.

<sup>82</sup> RNDr. Miloš Jašek, nar. 11. 4. 1911 působil na pražském policejním ředitelství jako pyrotechnik. Ve věci zajišťování, nálezu zbraní a vyšetřování sabotáží podléhal fakticky přímo pražské řídicí úřadovně gestapa. V listopadu 1943 požádalo gestapo jeho tehdejšího nadřízeného Leo Drnovského, aby Jaška zadržel a začal vyšetřovat. Na základě udání domovníka totiž gestapo zjistilo, že Jašek ve svém bytě přechovává židovskou ženu a její dítě. Tento delikt neměl pro RNDr. Jaška fatální důsledky, neboť dotyčná žena při výslechu gestapem uvedla, že s ním neměla pohlavní styk. V létě 1944 byl doktor Jašek zatčen. Jeho představený Leo Drnovský intervenoval v Jaškových prospěch u Heinze Jantura. Ten ho uvítal slovy: „Zde máte toho vašeho Dr. Jaška - vy již také čekáte, až přijdou bolševici, a u nás se vážete, jen když potřebujete - mně o tom nemluvte.“ Viz ABS 305-263-3; výpověď Leo Drnovského ze 3. 9. 1948, s. 37–39. Ať již byly Jaškovy motivy pro přechovávání židovské ženy ve vlastním bytě humanitární nebo jiné, může se takové jednání jevit jako neprofesionální. Vyšetřování této události totiž ohrozila významné odbojové aktivity, na kterých byl RNDr. Jašek účastný. Ani taková interpretace oněch událostí však nemůže snížit hrdinství RNDr. Miloše Jaška a ubrat na mravním a morálním významu jeho oběti.

<sup>83</sup> JUDr. Rudolf Hrbek, nar. 20. 1. 1909 ve Skalici. V roce 1935 byl přijat do služeb policejního ředitelství v Praze. Po 18 měsících byl však přeložen do Litoměřic. V roce 1938 byl ustanoven policejním komisařem a obdržel definitivu. V únoru 1939 byl přemístěn do Prahy. Působil na oddělení prezidia B. Zpočátku mu byla svěřena překladová agenda a zároveň byl vedoucím oddělení pro sledování pravicových politických organizací. Později byl převelen na oddělení JUDr. Jaroslava Ženatého. V roce 1943 byl pověřen funkcí vedoucího referátu K-IV/5. Dne 7. 8. 1944 v souvislosti s odhalením odbojové činnosti RNDr. Jaška byl zatčen gestapem. Ve vazbě utrpěl těžké zranění. Byl hospitalizován v lazaretu a ústavu pro duševně choré SS v Kosmonosích až do 5. 5. 1945. Krátce po povstání působil ve skupině JUDr. Jaroslava Ženatého, která sídlila v bývalém sídle pražské řídicí úřadovny gestapa. Dne 20. 5. 1945 byl společně s JUDr. Jaroslavem Ženatým zatčen, ale po pěti dnech opětovně propuštěn. V únoru 1949 byl na vlastní žádost propuštěn z činné služby. V polovině května 1949 byl zatčen v souvislosti s protistátní činností mjr. Květoslava Prokeše a odsouzen na doživotí (ABS Z10-473; sumarizující materiál k osobě Leo Drnovského z 21. října 1963, s. 17–19). Údajnou protistátní činností měla být příprava vojenské-ho převratu. Právě JUDr. Hrbkovi měl být svěřen nejdůležitější úkol. „*Asi se čtyřiceti samopalníky měl obsadit úřad Státní bezpečnosti v Bartolomějské ulici v Praze a tamní posádku zajistit. Dále se měl zmocnit pankrácké věznice, osvobodit politické vězně a spolu s bývalými důstojníky, kteří se pak měli ujmout řízení bojů v Praze...jeho dalším cílem bylo obsazení rozhlasu a pronesení projevu, po němž mělo zaznít politické svolání Borkovcovo ... Po rozhlasovém projevu mělo dojít k vyhlášení stanného práva, rozpuštění závodních milic, zrušení instituce národních výborů, rozpuštění Sboru národní bezpečnosti, vlády, Národního shromáždění a činnost politických stran měla být zastavena. Prezident republiky měl být donucen vzdát se v rozhlasovém projevu funkce. Měla být vyhlášena vojenská diktatura...*“ ŠEDIVÝ, Z. F. (2004: 69). Popsané plány vykazují jistou podobnost s plány odbojové organizace Blaník pro případ povstání. Je pouze otázkou, zda inspiraci v těchto plánech hledal skutečně JUDr. Hrbek, nebo vyšetřovatelé státní bezpečnosti při konstrukci ve skutečnosti neexistující „protistátní“ činnosti.

<sup>84</sup> VÚA, 308-64-6; Odbočka SNR Blaník, policejní organizace, duben 1947, s. 85.

<sup>85</sup> Tamtéž, s. 82. Bohumil Valtr, nar. 10. 6. 1912 v Praze. Od 1. ledna 1936 působil u policejního ředitelství v Praze. Prošel několik služeben a oddělení uniformované stráže v Praze. Ke dni 2. října 1939 byl přeložen na policejní oddělení na ministerstvo vnitra, v důsledku organizačních změn potom přešel na generální velitelství uniformované protektorátní policie. Po válce čelil B. Valtr nařčení ze spolupráce s Němci. Byl totiž iniciátorem vzniku a také aktivním členem loveckého kroužku při bývalém vedení protektorátní policie, v jehož čele stál generál Riege. Pro kroužek získal revír v Řeporyjích. Zde se při honech i mimo službu stýkal s Němci. V roce 1947 byl za toto jednání potrestán důtkou. SVOBODA, L. (2008: 336-337). Podle vlastního vyjádření se do činnosti odbojové organizace Blaník zapojil již v roce 1941, a to na žádost Dr. Jaroslava Hrbka. Ukryval zbraně a tipoval osoby vhodné pro uskutečnění ozbrojené akce. Viz VÚA 308-64-6; Odbočka SNR Blaník, policejní organizace, duben 1947, s. 292–293. V roce 1948 ilegálně opustil republiku, protože mu hrozilo zatčení. V zahraničí se podílel na odbojové činnosti ve spolupráci s CIC. Nakonec přesídlil do USA, kde získal místo v jazykové škole Pentagonu v Monterey v Kalifornii. Viz SVOBODA, L. (2008: 338-339).

<sup>86</sup> Dokladový materiál k prověření skupiny „Odbojová organizace Blaník“.

I nadále působil u policie, a to u Oblastní kriminální úřadovny v Praze. Dne 1. 3. 1948 ilegálně opustil republiku<sup>87</sup>.

Roku 1972 se odbojovou skupinou Blaník zabývala komise pro vydávání osvědčení podle z. č. 255/1948 Sb. Ta rozhodla, že Blaníku nelze přiznat statut odbojové organizace. Odbojovou i revoluční činnost jednotlivých policistů z K-IV doporučila hodnotit případ od případu.<sup>88</sup> Rozhodnutí ovlivnil možná i fakt, že někteří členové Blaníku, jako např. Dr. Rudolf H r b e k a škt. Bohumil V a l t r, se aktivně zapojili do protikomunistického odboje.

Ve veřejně dostupných publikacích nebyla odbojová skupina Blaník až do devadesátých let minulého století zmiňována. S oficiálním názorem na činnost odbojové skupiny Blaník se mohli čtenáři seznámit - byť v poněkud zastřené podobě - snad pouze v jedné z publikací ediční řady Magnet pod názvem „Cesta bez návratu“. Nepřekvapí, že oficiální názor vůči této odbojové organizaci byl značně předpojatý<sup>89</sup>. Odbojovou činnost Blaníku čtenářům až v devadesátých letech ve svých dílech připomněli publicista Karel P a c n e r a historik Jiří Š o l c.

## ZÁVĚR

Před historiky stojí úkol, aby splatili svůj dluh a zevrubně zpracovali problematiku odbojové činnosti příslušníků protektorátních bezpečnostních složek tak, abychom v tomto případě nebyli odkázáni pouze na dílčí interpretace dobových materiálů. Je však bláhové se domnívat, že teprve znalost všech faktů a souvislostí nám umožní zaujmout definitivní morální a mravní stanovisko k činnosti příslušníků K-IV v období Pro-

tektorátu. Zaujetí morálního a mravního soudu bude stejně obtížné, jako je nyní.

Členové moderních společností totiž v morálce a mravnosti nežijí - není jim vlastní. K dodržování mravních a morálních pravidel je třeba odůvodnění. Proto vzniká etika. Jednání příslušníků protektorátních bezpečnostních sborů mělo proto především etický rozměr. A již za současné úrovně znalostí o této etapě historie je možné stanovit předběžná etická vymezení, v jejichž rámci lze provádět hodnocení uvedeného jednání.

Rozlišení kolaborace a odbojové činnosti v každodenní činnosti jednotlivých policistů bylo mnohdy nemožné. Někteří z nich zůstali ve službě například jen proto, aby mohli ekonomicky zajistit své rodiny. Jiní se možná považovali za zvědy v „nepřátelském táboře“, ale neuvědomovali si, že i drobnou, zdánlivě bezvýznamnou činností mohou poskytnout gestapu cenné služby. Z hlediska morálního a mravního můžeme buď poměřovat míru jejich kolaborace s významem jejich zásluh pro odboj, nebo můžeme vytyčit jednoznačnou hranici, jejíž překročení znamená definitivní morální odsouzení, které již nelze vyvážit ničím. Rovněž se od každého, kdo pracoval v době zvýšeného národního ohrožení v bezpečnostních složkách, samozřejmě očekává, že bude pomáhat příslušníkům vlastního národa. To je jeho povinnost, nikoli odbojová zásluha.

„Tekutost“ současné doby, ať již ji nazýváme postmodernou, světověkem nebo radikalizovanou modernitou, přináší obavu nejen z relativizace základních mravních a morálních hodnot, ale také ze zpochybnování legitimacy etiky odůvodňovat nutnost morálního a mravního jednání. Tato obava někdy vede k tomu, že organizace do svých tradic, které se mají stát jedním

<sup>87</sup> JUDr. Jaroslav Ž e n a t ý zůstal i po svém odchodu do zahraničí v zájmu československých zpravodajských služeb. Podle prvních poznatků státní bezpečnosti prověřoval v utečeneckém táboře z pověření CIC příchozí uprchlíky. V té době byl podle získaných poznatků JUDr. Jaroslav Ž e n a t ý ve velmi obtížné ekonomické situaci (viz ABS 300-4-2; Výpověď Jana H r a d i l a z 29. května 1948 na oblastní úřadovně státní bezpečnosti v Praze, s. 139–140). Další poznatky, tentokrát od vojenské rozvědky, nasvědčují tomu, že postavení JUDr. Jaroslava Ž e n a t é h o se stabilizovalo a on sám se již aktivně zapojuje do významných aktivit zahraničního odboje - ilegální dopravy zbraní do Československa (viz ABS 302-192-4; Zpráva informátora 2. oddělení hl. štábu J. V z 22. 3. 1950, s. 42–43). Systematický zájem československé kontrarozvědky o JUDr. Jaroslava Ž e n a t é h o lze datovat 16. červnem 1958. K tomuto dni byl na jmenovaného zaveden agenturně pátrací svazek, který byl veden pod krycím jménem „Komisař“ (ABS, H 773; Rozhodnutí o zavedení agenturně pátracího svazku na JUDr. Jaroslava Ž e n a t é h o, s. 3). Z dochovaných materiálů vyplývá, že činnost kontrarozvědky nesměřovala výhradně k prověřování aktuální činnosti JUDr. Ž e n a t é h o, ale také k rekonstrukci jeho protektorátní zpravodajské sítě (tamtéž, s. 47–48). Zvláštní zvrat do dosud zpravodajského zájmu o aktivity JUDr. Jaroslava Ž e n a t é h o vnesla zpráva spolupracovnice Státní bezpečnosti, vystupující pod krycím jménem „Dagmar“. Ta sdělila, že JUDr. Ž e n a t ý posílá své rodině do ČSSR množství „šatstva a prádla“. Rovněž uvedla, že JUDr. Ž e n a t ý hmotně podporuje ještě několik dalších rodin, jejichž členové byli politicky perzekvováni - dobovou terminologií - „postíženi lidově demokratickým režimem“ (tamtéž, s. 46). Zpravodajské rozpracování JUDr. Jaroslava Ž e n a t é h o tedy nakonec vyústilo v policejní akci proti rodičům JUDr. Jaroslava Ž e n a t é h o. Jeho matka byla stíhána pro hospodářské (devizové delikty). Dne 3. srpna 1961 navrhl nadporučík H r á l a uložení agenturně operativního svazku do archivu MV. Důvod byl následující: „V průběhu rozpracování nebyla zjištěna taková činnost, která by naznačovala, že JUDr. Ž e n a t ý má v ČSSR vybudovanou síť a tuto využívá pro účely americké nebo jiné výzvědné služby.“ (tamtéž, s. 28.)

<sup>88</sup> Dokladový materiál k prověření skupiny „Odbojová organizace Blaník“.

<sup>89</sup> V tomto propagandistickém dílku vypráví škt. V a l t r Pavlu T i g r i d o v i někdy v roce 1947 o odbojové činnosti své skupiny: „Byl klid a nic se nedělo a pořád se čekalo na nějaký rozkaz z Anglie, ale žádný nepřicházel.“ Členové skupiny potom vyrobí „zápalné bombičky“. Ale sami je nemohou použít - z Anglie nepřišel rozkaz. Proto bombičky předali komunistické skupině, po které již pátralo gestapo. „...byli to mladí kurážní kluci, a tak jsem si řekl, že bychom je mohli varovat a zároveň jim přihrát ty bombičky. Velitel naší skupiny... sice navázal spojení s těmi kluky, nevaroval je, jak jsem chtěl já. Jen jim přihrátl ty bombičky. A samozřejmě: kluci s tím zapálili nějaké skladiště a začal bláznivec.“ Gestapo při vyšetřování případu zjistí, kdo bombičky komunistické skupině předal. Vyslýchán je i V a l t r, a to přímo Willy L e i m e r e m. Při výslechu L e i m e r o v i tvrdí, že se od počátku z jeho strany jednalo o provokaci vůči komunistické skupině. Výbušniny jí nechal předat jenom proto, aby je mohl s výbušninami zadržet. L e i m e r uvěří a škt. V a l t r je zachráněn. Viz BEDNÁŘ, P. (1978: 49–51).

ze základů firemní kultury, zahrnují pouze pozitivní příklady ze své vlastní historie.

Je jistě pravda, že na pozitivních příkladech lze provádět účinnou výchovu. Nicméně z perspektivního hlediska je takový přístup poněkud nedomyšlený. Životní příběhy policistů z K-IV si své čtenáře a posluchače časem najdou i mezi těmi, které jsme chtěli od takových příběhů chránit.

Je třeba vzdát se iluze, že si jedinec osvojí požadované mravní a morální normy organizace již jenom pouhým získáním členství v této organizaci. Je nepodstatné se domnívat, že si současný policista osvojí požadovaný etický kodex pouze tím, že se ho naučí a budou mu zprostředkovány pozitivní příklady z historie vlastní organizace. Etické rozhodování v průběhu služby je pro něho skutečně „každodenním plebiscitem“.

Proto je nutné využít k nácviku takového rozhodování didaktickou metodu řešení etických problémových úloh. Vhodným materiálem k vytváření takových úloh je i historie policistů z K-IV. O kvalitě „firemní“ kultury Policie České republiky bude tedy vypovídat i to, jak do svých tradic dokáže pojmout „příběh“ odbojové skupiny Blaník.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

### Archivní prameny

#### Archiv bezpečnostních složek

1. fond Z: Mapy zpráv zpracovaných studijním ústavem
2. fond 2M: Archiv bývalého politického zpravodajství
3. fond H: Operativní svazky - historický fond
4. fond a. 52: Výpovědi zaměstnanců gestapa a SD
5. fond a. 134: Německé soudy v protektorátě
6. fond č. 300: Zemský odbor bezpečnosti Praha
7. fond č. 302: Hlavní správa vojenské kontrarozvědky
8. fond č. 305: Ústředna státní bezpečnosti po roce 1945
9. fond č. 325: Správa vyšetřování StB, vyšetřování válečných zločinců - od r. 1952

#### Vojenský ústřední archiv

1. fond č. 308: Druhý domácí odboj.

## ADDRESS & ©

plk. Mgr. Petr STEIN  
Oddělení metodiky a integrace výuky  
Vyšší policejní škola a Střední policejní škola MV ČR  
Pod Táborem 102/5, 190 24 Praha 9  
Czech Republic  
[PetrStein@seznam.cz](mailto:PetrStein@seznam.cz)

## Monografie

1. BÍLEK, J. et al. (1989): *Vojenské dějiny Československa*, V. díl. Praha: Naše vojsko.
2. FREMUND, K. (1972): *Konec pražského gestapa*. Praha: Magnet.
3. GRUNTOVÁ, H. - VAŠEK, F. (2008): *Málo známé zločiny SD ve východních Čechách*. Praha: Naše vojsko.
4. HUŇÁČEK, Z. - JOŽÁK, J. - KROUPA, V. (1988): *Český antifašistický odboj. Slovníková příručka*. Praha: Naše vojsko.
5. KOURA, P. (2003): *Podplukovník Josef Balabán. Život a smrt velitele legendární odbojové skupiny „Tři králové“*. Praha: Rybka Publishers.
6. MACEK, P. - UHLÍŘ, L. (2001): *Dějiny policie a četnictva III*. Praha: Police History.
7. PACNER, K. (2002): *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl II. 1939–1945*. Praha: Themis.
8. PASÁK, T. (1998): *Pod ochranou říše*. Praha: Práh.
9. ŠEDIVÝ, Z. F. (2004): *Domeček. Mučírna na Hradčanech*. Brno: MOBA.
10. ŠOLC, J. (1994): *Ďáblova past*. Praha: Exact service.
11. ŠOLC, J. (2005): *Přijdeme za svítání*. Praha: Naše vojsko.

## Další publikace

1. BEDNÁŘ, P. (1978): *Cesty bez návratu*. Praha: Magnet.
2. GALAŠ, R. (2008): Generál Josef Ježek - seznamte se prosím... In: *Almanach příspěvků III. Konference policejních historiků*. Praha.
3. JANÁČEK, F. - HÁJKOVÁ A. (1995): *Na okraj motáků (Vysvětlivky a komentáře)*. In: FUČÍK, J. (1995): *Reportáž, psaná na oprátce. První úplné, kritické a komentované vydání*. Praha: TORST.
4. SVOBODA, L. (2008): Štábní kapitán Bohumil Valtr. In: *Almanach příspěvků III. Konference policejních historiků*. Praha.

## Nepublikované prameny

1. Dokladový materiál k prověření skupiny Odbojová skupina Blaník.
2. ZIKMUNDOVSKÝ, Z. (1990): *Organizace státobezpečnostní zpravodajské služby v letech 1918–1938, 1945–1948*. Odborná komise MV.

## NOVÝ SYSTÉM HASENIA POŽIAROV V UZATVORENÝCH PRIESTOROCH

New Extinguishing System for Use in Closed Areas

**Július CHROBÁK - Vladimír KLIMO - Lucia KOVÁČOVÁ  
- Peter LOŠONCZI - Ondrej JAMNICKÝ**

Košice, Slovak Republic

**ABSTRACT:** Pri hasení požiarov v uzatvorených priestoroch, ako sú domy, prevádzkové haly, tunely a pod., dochádza vo väčšine prípadov aj k ohrozeniu zdravia a životov prítomných ľudí, vrátane záchranárov. Títo sú ohrozovaní mechanicky, prudkým prúdom hasiaceho média, ale súčasne aj chemickými výparmi horiacich objektov a výparmi hasiacich médií. Súčasne nie je zanedbateľné ani poškodenie zariadení, ktoré sú umiestnené v uvedených objektoch. Nový princíp hasenia uzatvorených priestorov je založený na použití prúdu vodného aerosólu, ktorý sa aplikuje pod nízkym tlakom (nenastáva mechanické poškodenie hasených objektov a prítomných osôb), použitý aerosól odoberá teplo svojim odparovaním a dokonca, ak nie sú použité jonizujúce aditíva, nespôsobuje poškodenie elektronických zariadení ich skratovaním. Významnou je aj skutočnosť, že spolu s vodnou hmlou je do ohniska požiaru dodávaný stlačený vzduch.

*Kľúčové slová:* jemný hasiaci systém - vodný aerosól

**ABSTRACT:** In case of extinguishing in closed areas like houses, operating halls, tunnels etc., in most cases a risk to health and lives of present people occurs, including the rescue workers. These are threatened mechanically, by an impetuous stream of extinguishing medium as well as by chemical vapours of burning objects and by vapours of extinguishing media. Along with this problem there is a notable damage of equipment which is placed in the previously mentioned premises. A new principle of extinguishing in closed areas is based on the use of the hydro aerosol stream, which is applied under a low pressure (a mechanical damage of extinguished object and present people does not occur), the applied aerosol reduces the heat by its evaporation, and in case that no ionising additives are used, it does not even damage electrical devices by their short-circuiting. It is very important that together with the water mist there is a pressurized air supplied to the epicentre of the fire.

*Key words:* fine extinguishing system - water aerosol

### ÚVOD

Hasenie požiarov v uzatvorených objektoch má svoje charakteristické vlastnosti, medzi ktoré patria najmä: požiar sa veľmi rýchlo šíri, uvoľnené teplo sa odráža od stien uzatvoreného priestoru a vracia sa naspäť do ohniska požiaru a začínajú horieť aj predmety, ktoré boli vzdialené od ohniska požiaru; teplota týmto prudko stúpa a nastáva samovznietení aj priľahlých predmetov a predmetov v blízkosti ohniska. Radiačné teplo postupuje rýchlosťou svetla až po prvú prekážku, po jej vznietení pokračuje k ďalšej a ďalšej, čo zapríčiňuje rýchle preskakovanie požiaru od prekážky k prekážke. Pri rýchlom náraste teploty predmety v dosahu požiaru priamo explodujú. Uzavretý priestor sa rýchlo plní splodinami horenia a nedokonale spáleným materiálom, ovzdušie sa stáva nedýchateľným. Splodiny horenia zapríčiňujú pokles viditeľnosti na nulovú hodnotu a v mieste presýtenom

dymom ľudia strácajú orientáciu a ľahko podliehajú panike.

### Hasiaci systém HIROMAX

Hasiť sa musí účinne a hlavne proces hasenia nesmie škodiť prítomným osobám. Tieto fakty sa brali do úvahy napríklad aj pri riešení konštrukčného návrhu vodohmlového stabilného hasiaceho zariadenia pre cestné tunely HIROMAX, ktoré v článku uvádzame.

Dôvody použitia systému HIROMAX:

- Systém HIROMAX je nízkotlaký systém tvorby vodnej hmly (0,4-0,8 MPa). Z toho vyplýva, že je ho možné použiť v dlhých tuneloch. Nie sú potrebné prečerpávacie pumpy, ktoré pri vysokotlakých systémoch kryjú straty v potrubí.
- Systém HIROMAX vytvára vodnú hmlu nasýtenú čistým vzduchom. Na tvorbu aerosólu sa používa stlačený vzduch, privádzaný samostatným potru-



bím. Na jeden liter vody pripadá 20–30 litrov vzduchu. Tento fakt neznižuje zásadne hasiaci efekt. Hasiaci efekt sa odparením vodnej hmlы a znížením teploty v ohnisku pod zápalnú teplotu horiacich materiálov. Hasiaci efekt sa dosahuje aj vytlačením kyslíka z ohniska požiaru vzniknutou vodnou parou. Pri použití aerosolových ejektorov HIRO sa tak do priestoru požiaru dostáva aj vzduch, čo spôsobuje zlepšenie dýchateľnosti ovzdušia.

- Jedna 10 metrová sekcia automatického hasiaceho systému HIRO je schopná rozprašiť do priestoru 10–30 litrov vody za sekundu v podobe kvapôčiek s rozmerom 0,1 mm. To zodpovedá chladiacemu výkonu 20–60 MW. (Takýto chladiaci výkon je potrebný, nakoľko 1 kamión naložený pneumatikami v tretej minúte po jeho rozhoření produkuje tepelný výkon 150–200 MW.)

Novovyvinuté vodnohmlové stabilné hasiace zariadenie HIROMAX (SHZ HIROMAX) je možné použiť na hasenie požiarov triedy **A** a **B**. Vďaka vodnej hmle je znížená spotreba vody na 1/3 až 1/5 oproti haseniu prúdom vody, a to pri tlakoch **0,4–0,8 MPa**. Vodnohmlovým hasiacim zariadením HIROMAX je možné hasiť aj požiare typu B, a to ako s aditívami (benzín, heptán), tak aj bez aditív (nafta, oleje).

Do hasiaceho priestoru sa súčasne s vodou dopravuje aj stlačený vzduch, čo má priaznivý vplyv na dýchateľnosť okolitého prostredia. Neodparený aerosól znižuje množstvo sadzí a plynov v prostredí.

Chladiaci výkon jednej trysky je od 0,3 MW do 16 MW (v závislosti od použitej trysky).

Hasenie stabilným hasiacim zariadením HIROMAX je možné rozdeliť na:

- **objemové hasenie** - pri minimálnom prevádzkovom tlaku 0,4 MPa (max. 0,8 MPa) sa vytvorí kužeľ vodnej hmlы o minimálnych rozmeroch (šírka x dĺžka) 2 x 4m. (Rozmer kužeľa sa zväčšuje s narastajúcim tlakom, alebo zmenou koncového zariadenia - trysky);
- **smerové hasenie** - pri minimálnom prevádzkovom tlaku 0,4 MPa sa vytvorí priamy prúd vodnej hmlы o minimálnych rozmeroch (šírka x dĺžka) 2 x 12,5 m. (Rozmer kužeľa sa zväčšuje s narastajúcim tlakom, alebo zmenou koncového zariadenia - trysky.)

Objemové hasenie je vhodné pre sklady, haly, tunely a iné kryté priestory, kde sa požiar môže šíriť vo všetkých smeroch. Hasenie smerové je vhodné na hasenie dopravníkových pásov (aj káblových rozvodov) a priestorov, kde sa požiar môže šíriť lineárne. Pri hasení leteckých hangárov je vhodné použiť kombináciu objemového a smerového hasenia. To platí všeobecne pre uzavreté priestory, t.j. aj lode a ponorky.

Pri hasení vodnohmlovým stabilným hasiacim zariadením HIROMAX nie je potrebná žiadna dodatočná úprava vody, ktorá by slúžila na znižovanie obsahu minerálov alebo solí vo vode. Je to preto, lebo sa používajú nízke tlaky, nerezový materiál a relatívne

veľký počet a priemer otvorov v tryskách (min. 100 x  $\Phi$  0,9 mm).

### Hlavné časti hasiaceho systému HIROMAX

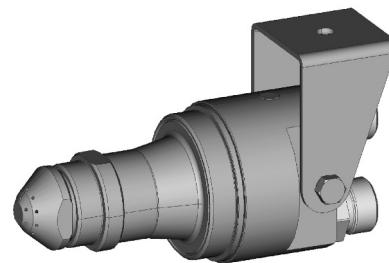
Celý systém stabilného hasiaceho zariadenia HIROMAX sa skladá z nasledujúcich častí:

1. vodné čerpadlo;
2. nádrž na vodu;
3. kompresor;
4. záložný generátor elektrickej energie;
5. potrubie a závesný systém;
6. vypúšťacie armatúry - trysky;
7. elektrická požiarňa signalizácia;
8. riadiaci (kontrolný) systém a sústava riadených ventilov;
9. snímače tlaku a prietoku tekutín.

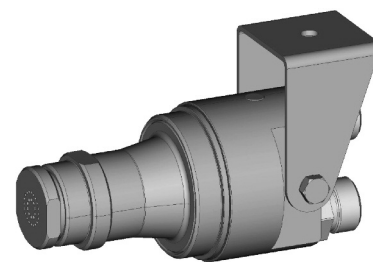
Firma Transfer technológií ako dodávateľ SHZ HIROMAX a ako výrobca vypúšťacích armatúr kladie vysoký dôraz na kvalitu použitých materiálov a komponentov daného stabilného hasiaceho zariadenia. Preto používa len komponenty osvedčených značiek, ktoré spĺňajú náročné kritériá na kvalitu. Z tohto dôvodu sa rozhodla vo svojom stabilnom hasiacom zariadení využívať aj osvedčené komponenty, vyrábané spoločnosťami a odskúšanými výrobcami. Jedná sa o dodávateľov vodného čerpadla, kompresora, záložného zdroja elektrickej energie, potrubia a závesného systému, elektrickej požiarnej signalizácie, riadiacich ventilov a snímačov tlaku a prietoku tekutín.

Firma Transfer technológií vyrába podľa vlastných patentovaných konštrukčných návrhov hlavne vypúšťacie a zmiešavacie armatúry a trysky, typické príklady sú znázornené na nasledujúcich obrázkoch.

**Obr. č. 1:** Vodnohmlová tryska typu F na vytvorenie objemového kužeľa vodnej hmlы.

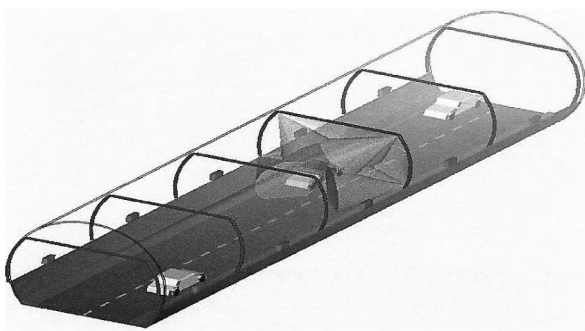


**Obr. č. 2:** Vodnohmlová tryska typu D na vytvorenie priameho prúdu vodnej hmlы.



Priestorové riešenie nízkotlakového hasiaceho systému HIROMAX je znázornené na obr. č. 3.

**Obr. č. 3:** Priestorové riešenie nízkotlakého hasiaceho systému HIROMAX pre cestný tunel.



### Účinnosť hasenia

Účinnosť hasenia bola overená skúškami v Technickom skúšobnom ústave v Piešťanoch na modelovom požiari triedy A a B podľa normy prCEN/TR15276-1, v ktorej sú presne stanovené podmienky pre modelové požiare. Modelový požiar triedy A bol uhasený v priebehu dvoch minút, pričom norma predpisuje čas likvidácie požiaru do 10 minút. Modelový požiar triedy B bol našim zariadením zahasený v priebehu 45 sekúnd, pričom časový limit podľa vyššie uvedenej normy je 30 minút. Tieto merania potvrdzujú účinnosť hasenia požiarov v uzatvorených priestoroch uvedeným zariadením. Protokol z testov je možné si vyžiadať na adrese: [contact@hiro.sk](mailto:contact@hiro.sk).

### ADDRESS & ©

prof. Ing. Július CHROBÁK, CSc.  
prof. Ing. Vladimír KLIMO, CSc.  
Ing. Lucia KOVÁČOVÁ, PhD.  
Ing. Peter LOŠONCZI, PhD.  
Ing. Ondrej JAMNICKÝ  
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva  
Kukučínova 17, 040 01 Košice  
Slovak Republic  
[vladimir.klimo@vsbm.sk](mailto:vladimir.klimo@vsbm.sk)  
[peter.losonczi@vsbm.sk](mailto:peter.losonczi@vsbm.sk)  
[vsbm@vsbm.sk](mailto:vsbm@vsbm.sk)

### ZÁVER

Systém je nízkotlaký a veľkoobjemový s možnosťou dostreku vodnej hmly do vzdialenosti 50 m. Okrem hasenia cestných tunelov je mimoriadne vhodný aj na hasenie letištných hangárov, lodí, ponoriek, múzeí, metra, nemocníc apod. Nezanedbateľná je schopnosť vytvárať vodnohmlové protipožiarne steny, ako aj možnosť použiť ho na rôzne druhy odprašovania.

Zvýrazniť je nutné aj neškodnosť procesu hasenia pre ľudí - použitie extrémne nízkeho tlaku hasiaceho média v porovnaní s inými hasiacimi zariadeniami - a fakt, že pri hasení sa dodáva do miesta požiaru vzduch, ktorý podporuje prežitie osôb, uzatvorených v mieste požiaru. Ak sa ako hasiace médium použije demineralizovaná voda, pri hasení sa nepoškodzujú ani elektronické zariadenia (počítače, signalizácie apod.).

V predloženej článku boli použité výsledky vývoja a výskumu firmy Transfer technológií a spoločného Centra výskumu uvedenej firmy a Vysoké školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach.

### PATENTOVÁ OCHRANA

PP 526-2000	<b>282655</b>
PP 1050-2002	<b>285519</b>
01966760.9-2425	<b>1 461 159 A1</b>
PÚV 2004-15560	<b>CZ 14883 U1</b>
PÚV 2004-15559	<b>CZ 14882 U1</b>

## POSKYTOVÁNÍ PRVNÍ PSYCHOLOGICKÉ POMOCI U HASIČSKÉHO ZÁCHRANNÉHO SBORU JIHOČESKÉHO KRAJE JAKO JEDEN Z ASPEKTŮ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

First Psychological Aid by Fire & Rescue Service of the Region  
of South Bohemia as One Aspect of Sustainable Development

*Štěpán KAVAN*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRACT:** Mimořádné události vyvolané vojenskými i nevojenskými riziky, jejich četnost a různost situací vyžaduje po bezpečnostních profesionálech kvalitativně nové přístupy s důrazem na udržitelný rozvoj, který respektuje životy, zdraví a bezpečí lidí, majetek, veřejné blaho, životní prostředí, infrastruktury a technologie a jejich rozvoj v jednom systému. Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje zabezpečuje vybraná opatření při záchranných a likvidačních pracích a rovněž i při ochraně obyvatelstva. Jedním z praktických výstupů při zásazích je poskytování první psychologické pomoci osobám zasaženým mimořádnou událostí. V příspěvku jsou prezentovány výstupy šetření možností poskytování první psychologické pomoci.

*Klíčová slova:* Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje - mimořádná událost - ochrana života a zdraví - první psychologická pomoc - trvale udržitelný rozvoj

**ABSTRACT:** Extraordinary events evoked by the military as well as non-military risks, their frequency and the variety of situations call for new quality approaches of security professionals with creative thinking. Sustainable development is emphasised with respect of life, health and safety of the population in the Region of South Bohemia. It is also important to take care of general welfare, the environment, the infrastructure and the technology applied in one system. The Fire & Rescue Service of the Region of South Bohemia provides selected measures for rescuing or disposals but also for the protection of population. The first psychological aid delivery to people affected by an extraordinary event is one of practical outputs of the fire brigade. The article presents types of outputs of the first psychological aid delivery investigation.

*Key words:* Fire & Rescue Service of the Region of South Bohemia - extraordinary event - protection of life and health - first psychological aid - sustainable development

### ÚVOD

#### Bezpečnost a trvale udržitelný rozvoj

Současná společnost klade důraz na rozvoj jako na princip zajišťující a rozvíjející bezpečnost a udržitelný rozvoj lidského systému. Tento přístup respektuje chráněné zájmy, kterými jsou životy, zdraví a bezpečí lidí, majetek, veřejné blaho, životní prostředí, infrastruktury a technologie a jejich rozvoj v jednom systému. Důraz je kladen na zásadní požadavek, aby opatření, provedená na ochranu jednoho chráněného zájmu, nezvyšovala rizika jiného chráněného zájmu. Životní prostředí je zohledněné a chráněné, ale není upřednostněno vůči životu, zdraví a bezpečí lidí a vůči dalším chráněným zájmům [8].

Požadavek na udržitelný rozvoj je výsledkem neustálého tlaku lidské společnosti na hospodářský růst. Rozvoj moderních technologií přináší řadu výhod, ale současně činí naši společnost napadnutelnější a zranitelnější.

Je žádoucí, aby řízení udržitelného rozvoje přijalo za své některé prvky a přístupy tzv. systémového managementu [8], tj. řízení, které kromě cílů zaměřených na rychlé naplnění cílů člověka zohledňuje také životní prostředí, ve kterém žije. Jedná se tedy o řízení, jež zajišťuje, aby kumulativní dopady lidské činnosti nepřekročily únosnost (absorpční schopnost a regeneraci) prostředí.

Systémový management se zaměřuje na dlouhodobé perspektivy a jejich udržitelnost. Jeho cílem je integrita systémů, které podněcují život podporující funkce. Na základě tohoto postoje lze nalézt opatření, které zabezpečuje a provádí Hasičský záchranný sbor České republiky (dále jen „HZS ČR“). Člověk je vnímán jako součást systému, integruje lidskou činnost s ochranou přírodního prostředí a citlivě reaguje na potřeby lidí v kontextu ekosystémů. V každém řídicím procesu je důležitou součástí kvalitní a kvalifikované rozhodování. Proto je nezbytné v rámci managementu vytvořit

systemy na podporu rozhodování. Z hlediska lidského bezpečí, rozvoje lidského systému, existence, stability a rozvoje státu musí být systém řízení lidské bezpečnosti proaktivní, strategický a zahrnovat udržitelný rozvoj. Na tento systém řízení bezpečnosti musí navazovat model krizového řízení.

Cílem komplexního řízení je v každé situaci zabezpečit ochranu životů, zdraví a bezpečí lidí, majetku a životního prostředí, infrastruktury a technologií, které jsou nezbytné pro přežití lidí. Zajištění bezpečnosti vyjmenovaných oblastí je prováděno na základě mobilizace a koordinace využití národních zdrojů (energie, pracovní síly, výrobní schopnosti, potravin a zemědělství, surovin, telekomunikací aj.). Dále je toto zabezpečováno pomocí koordinace činností na ochranu obyvatelstva, především systémem varování a vyrozumění, systémem záchranných prací a zdravotnické služby, které snižují dopady mimořádných událostí. Při mimořádných událostech a krizových situacích zajišťuje HZS ČR vedle záchranných a likvidačních prací rovněž první psychologickou pomoc osobám zasaženým mimořádnou událostí. Reaguje tak na celkové potřeby lidí a na rozvoj péče o zasažené obyvatelstvo. Příspěvek je zaměřen na činnost Hasičského záchranného sboru Jihočeského kraje při poskytování první psychologické pomoci a na prezentaci vlastního šetření možností jejího poskytování.

### **Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje**

Zákonem č. 238/2000 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů [14], ve znění pozdějších předpisů, byl dnem 1. 1. 2001 zřízen HZS ČR. HZS ČR je tvořen generálním ředitelstvem Hasičského záchranného sboru ČR, které je součástí Ministerstva vnitra, dále hasičskými záchrannými sbory krajů a hasičským záchranným sborem hlavního města Prahy, Záchranným útvarem HZS ČR Hlučín a Střední odbornou školou požární ochrany a Vyšší odbornou školou požární ochrany ve Frýdku-Místku. Základním posláním HZS ČR je chránit životy a zdraví obyvatel a majetek před požáry a poskytovat účinnou pomoc při mimořádných událostech.

Jedním z HZS krajů je i Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje (dále jen „HZS JčK“) se sídlem v Českých Budějovicích. Jeho územní působnost je vymezena katastrálním územím Jihočeského kraje. HZS JčK k plnění úkolů zřizuje Krajské ředitelství HZS JčK se sídlem v Českých Budějovicích a šest územních odborů HZS JčK - Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Písek, Prachatice, Strakonice, Tábor. Krajské ředitelství HZS JčK současně plní úkoly sedmého územního odboru HZS JčK.

### **Psychologická služba HZS ČR**

Lidská společnost se v závislosti na stupni svého vývoje snažila a stále snaží mimořádným událostem předcházet a jejím následkům zabránit nebo je přinejmenším zmírnit. Buduje proto různé obranné a ochranné mechanismy. Deklarují se jako právo na život,

ochranu zdraví, majetku a přijatelné životní prostředí a jsou zakotveny v ústavě [11].

V roce 2002 byla schválena koncepce psychologické služby HZS ČR a následně dal generální ředitel HZS ČR a náměstek ministra vnitra pokyn krajským ředitelům HZS k tomu, aby zřídili jednotlivá psychologická pracoviště a obsadili je odbornými pracovníky, kteří budou seznámeni se specifiky činnosti a podmínkami služby u HZS ČR. V Jihočeském kraji byla zahájena činnost psychologické služby v roce 2004 [5].

Důvodů pro vznik psychologické služby HZS ČR je několik. Pro uvedení do dané problematiky lze uvést alespoň ty nejzákladnější:

1. řešitelský kolektiv Katedry vojenské hygieny Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně v Hradci Králové pod vedením doc. MUDr. J. Chaloupky, CSc. vypracoval závěry výzkumných úkolů „Rizikové faktory metabolických onemocnění hromadného výskytu u příslušníků HZS okresu Hradec Králové“ (1996) a „Hodnocení zdravotního stavu příslušníků HZS ČR“ (1999), které vycházely z prokazatelné existence značného procenta nálezů rizikových faktorů tzv. civilizačních onemocnění u sledovaných skupin příslušníků HZS ČR; v nich, mimo jiné, doporučují věnovat zvýšenou pozornost stresogenním faktorům dané profese [2, 3];
2. nezpochybnitelným faktem je stále se zvyšující náročnost profese hasiče, což lze vyvodit jak z kvantitativní, tak z kvalitativní analýzy každoročně zpracovávaných statistických přehledů [44] (v neposlední řadě lze uvedené tvrzení dokladovat na záchranných, vyprošťovacích a likvidačních pracích příslušníků HZS Jihočeského kraje po havárii autobusu u Nažidel s účastníky lyžařského zájezdu dne 8. 3. 2003, která si vyžádala 19 mrtvých a 34 zraněných);
3. zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů stanovuje podmínku zjišťování osobnostní způsobilosti u uchazeče i příslušníka psychologem daného bezpečnostního sboru [13].

### **Základní pilíře psychologické služby HZS ČR**

O základních pilířích psychologické služby HZS ČR, které charakterizují její činnost, se zmiňuje M. Sotolářová v článku věnovaném psychologické službě, který vyšel v odborném hasičském časopise. Jako hlavní úkoly uvádí [9]:

- **zajišťovat posttraumatickou péči pro příslušníky HZS ČR** - do této oblasti patří například poskytování psychologické pomoci k odstranění pozásohového stresu u příslušníků HZS ČR, dále provádění školení a výcviku ke zvýšení psychické odolnosti hasičů a podílení se na jejich odborném výcviku a v neposlední řadě také zajišťování psychologické služby příslušníkům HZS ČR v rámci rekondičních programů při ozdravných pobytech.
- **zabezpečovat podklady pro personální práci a výkon služby** - do této oblasti náleží tyto činnosti:



ověřování duševní způsobilosti nových uchazečů o službu u HZS ČR; provádění psychodiagnostických vyšetření hasičů z povolání; při výběrových řízeních na vyžádání ověřování osobnostní způsobilosti příslušníků HZS ČR pro zařazení do řídicích a speciálních funkcí; podle zadání služebního funkcionáře provádět psychologická vyšetření a poskytovat odborná stanoviska pro rozhodování v personálních otázkách.

- **pomáhat obětem mimořádných událostí** - jde o poskytování psychologické pomoci obětem mimořádných událostí, nehod a katastrof, podílení se na přípravě zdrojů psychologické pomoci v regionu a koordinování jejího využití při mimořádných událostech většího rozsahu. V neposlední řadě jde podle potřeby související s výkonem služby také o poskytování psychologické služby rodinám příslušníků HZS ČR.

### **První psychologická pomoc**

Na základě hierarchického uspořádání potřeb musí psychologická pomoc osobám zasaženým mimořádnou událostí reagovat nejprve na základní potřeby - jídlo, pití, hygiena, léky, oblečení, ubytování [12]. Následuje zajištění klidného a bezpečného prostředí - dodávání informací, zajištění soukromí. Nezbytné je podporovat vzájemnou oporu - spojení s rodinou, doprovázení a zajištění spravedlivého zacházení a přístupu k pravdivým informacím. Tím se redukuje pocit ponížení, studu a viny - ochrana zasažených osob před novináři a přihlížejícími, etické nakládání s ostatky.

Před vlastním definováním první psychologické pomoci je vhodné ukázat souvislost s první pomocí. První pomoc je okamžitá, avšak dočasná péče, poskytovaná na místě obětem nehody nebo náhlého onemocnění k odvrácení komplikací, zmírnění bolesti a uchování života, dokud nebude zajištěna odborná služba nebo lékař [1]. První pomoc se dělí na [4]:

- základní první pomoc technickou - např. vyproštění;
- základní první pomoc zdravotnickou - např. protišoková opatření;
- přivolání odborné pomoci = složky IZS;
- psychologické uklidnění, dodání naděje.

Pod první psychologickou pomocí si lze představit chování matky, která tiší rozrušené dítě. Chová ho v náručí, myslí na jeho potřeby (je hladový, chce se mu spát?) a konejší ho slovy, která vyjadřují porozumění jeho stavu, a tónem, který znamená soucítění. Větší dítě obejmeme a vysvětlíme, co se děje. Stará se o základní životní potřeby a o to, aby nebylo samo. Chová se jako by si byla jista, že to společně zvládnou a že i dítě má na to, aby situaci zvládlo [1].

Do první psychologické pomoci patří okamžitá reakce na základní psychosociální potřeby (pomoc psychologická splývá s péčí matčinou) a zajišťuje [1]:

1. potřeby přežití (ticho, teplo, tekutiny, transport, tlášení bolesti = tzv. „5T“; včetně bezpečí, přístřeší atp.);

2. informace;
3. kontakty s blízkými.

V první psychologické pomoci má hlavní důležitost aktivní, organizované a podporující okolí, včetně významu vztahu k oběti. V rámci první pomoci je nezbytné zajistit praktickou pomoc, přístřeší, ochranu před další hrozbou, péči o tělesné potřeby a následně či současně kontakty s blízkými. Pro oběti mimořádných událostí jsou velice často prvními zachránci příslušníci Hasičského záchranného sboru či zdravotní záchranáři. Poskytnutím první pomoci, ať již z hlediska zdravotního či z hlediska technického (vyproštění, evakuace, likvidace nežádoucího jevu) získávají záchranáři prvotní důvěru zasažených osob, a tak do určité míry představují jistotu v traumatizující události.

Člověk, kterému je poskytována první psychologická pomoc, je velmi neklidný (např. při akutní reakci na stres) nebo je v panice a přistupují u něj k postupu 5T i techniky krizové intervence (zjednodušeně - zásah v krizi, postupy a metody při jednání s člověkem v krizi). Je nutné neklidného člověka vést k uzemnění, tzv. grounding (toto dítě cítí, když ho matka objímá). Nedojde-li k uzemnění, člověk těká, kmitá, padá [10]. Další postup se volí tak, aby se postižený mimořádnou událostí opřel plnými chodidly o zem a zády o podložku, aby cítil oporu; rovněž jej lze dle situace držet na bezpečných místech (za ruce, objetí kolem ramen). Cílem je, aby si postižený sám sebe (tělesně) uvědomil, znovu našel vlastní střed, oporu v sobě. Někdy stačí informace, kde člověk je, kdo je, co se stalo, co se děje a co se bude dít [10].

### **Možnosti poskytování první psychologické pomoci, šetření a výsledky**

Vlastní praktické šetření možností poskytování první psychologické pomoci se uskutečnilo ve dvou částech, které na sebe navazovaly. V prvním kroku v průběhu roku 2008 bylo provedeno dotazníkové šetření většího množství profesionálních hasičů, které posloužilo jako sonda do tématu a upozornilo na obtíže. Následně byly na základě výsledků dotazníkového šetření připraveny strukturované rozhovory pro hloubkové kvalitativní šetření a toto hloubkové kvalitativní šetření bylo provedeno ve II. polovině roku 2009. Vzhledem k dvoustupňovému postupu výzkumu probíhal rovněž ve dvou fázích také výběr výzkumného souboru. Výběr respondentů pro výzkum měl základní kritérium, a to, že všichni respondenti jsou určeni k přímému výkonu služby, tj. zasahují při mimořádných událostech, kde provádějí záchranné a likvidační práce.

### **Možná rizika šetření**

Před samotným šetřením byla vytipována rizika při prováděném šetření:

- šablonovité odpovědi, tj., že respondenti budou odpovídat podle toho, co si myslí, že by měli říkat a nikoliv podle zaběhnuté praxe;

- nepřiznání vlastních nedostatků a pochybností.

Aby se předešlo těmto rizikům, byly použity tzv. projektivní otázky. Tyto otázky se neptají přímo na postoj, dovednosti či znalosti respondenta, ale odvolávají se na většinu hasičů. Respondent pak necítí vinu přiznat, že něco nefunguje, není za to zodpovědný a je otevřenější.

### Dotazníkové šetření u příslušníků HZS JČK

Vzhledem k zaměření šetření byl vytvořen dotazník s cílem zjistit názory a vědomosti příslušníků HZS JČK o poskytování první psychologické pomoci obětem mimořádných událostí. Při tomto šetření byli požádáni o vyplnění dotazníků profesionální hasiči ze směnné služby z Hasičského záchranného sboru Jihočeského kraje na Územních odborech České Budějovice, Český Krumlov a Prachatice. Celkem bylo osloveno 140 příslušníků ze směny (tzv. výjezdoví hasiči), ale odevzdaných dotazníků bylo pouze 67. Svou roli zde sehrála pravděpodobně skutečnost, že hasiči jsou neustále zahlcováni dotazníky a anketami z řad studentů - kolegů hasičů, kteří si doplňují své vzdělání.

Vyplňování dotazníku probíhalo formou označování odpovědi, která nejvíce odpovídala názorům a zkušenostem, které hasiči s danou problematikou mají. Dále byl dán prostor k vyjádření konkrétního názoru a zkušeností psanou formou, tzv. otevřená otázka. Dotazník tvoří 27 otázek. Na 15 z nich se odpovídá označením odpovědi, která nejvíce vyjadřuje mínění a zkušenosti respondentů (uzavřené otázky). Na dalších 12 bylo zapotřebí odpovědět písemnou formou vpisováním konkrétních odpovědí a názorů (otevřené otázky).

V další části dotazníkového šetření, zaměřeném na poskytování první psychologické pomoci, byla dotazována skupina středního managementu HZS JČK. Byli osloveni velitelé všech 19 stanic HZS JČK - v hodnostech major či kapitán, dále se šetření účastnili vedoucí oddělení integrovaného záchranného systému a služeb HZS JČK - v hodnostech major. Celkem se jednalo o 26 osob, které v případě rozsáhlejší mimořádné události přebírají velení na místě zásahu, v případě svolání krizového štábu jsou jeho členy. Tato skupina vybraných osob je dále zodpovědná za odbornou přípravu a výcvik zasahujících hasičů, zařazených do směnného provozu.

### Hlubkové šetření mezi příslušníky HZS JČK

Na základě dotazníkového šetření byl zpracován záměr kvalitativního výzkumu. Respondenti totiž v dotazníkovém šetření v otevřených otázkách nešli k podstatě problému, uchylovali se k šablonovitým odpovědím.

V rámci tohoto typu šetření byla připravena sada 15 otázek. Osloveno bylo 12 probandů ze skupiny profesionálních hasičů. S každým z probandů byla v rámci šetření strávena více než 1 hodina. Snaha řešitele výzkumu byla odpovědi neuspěchat a nechat volný prostor pro vyjádření.

Před zpracováním osnovy otázek pro strukturovaný rozhovor (kvalitativní šetření) autor formuloval základní doporučení pro kvalitativní šetření. Vycházel z dotazníkového šetření, z kterého vyplynulo několik zajímavých zjištění. Ukázalo se však, že tato forma šetření vedla respondenty často k jednoduchým a předvídatelným odpovědím. I když byla zaručena v maximální míře anonymita odpovědí, respondenti neodhalovali svůj osobní přístup a zkušenosti. Proto se autor na základě výsledků dotazníků mezi hasiči a středním managementem rozhodl provést hloubkové kvalitativní šetření formou řízeného rozhovoru mezi hasiči, které by více odhalilo jejich **skutečný vztah a postoj k poskytování psychologické pomoci** a pomohl najít způsob, jak **tuto dovednost u nich posílit**.

Jak již bylo zmíněno výše, tato část šetření navazuje na předchozí kvantitativní šetření. Pozornost je zaměřena na kvalitativní stránku, tzn. zaměření se na celkový proces vnímání první psychologické pomoci profesionálními hasiči. Přístup při vlastním hloubkovém šetření je více pružný a flexibilní než v předchozí části dotazníkového šetření. Sběr informací je při této metodě ovlivňován silnou propustností a interakcí samotného šetření. Hlavní zásadou tohoto zkoumání je jeho otevřenost ke zkoumané činnosti a dotváření podotázek při strukturovaném rozhovoru [6].

Oproti dotazníkové formě probíhá šetření v intenzivnějším a dlouhodobějším kontaktu, kdy je zaznamenávána specifická osobní zkušenost příslušníků HZS JČK. Základní zaměření bylo na vícerozměrnost problému v kontextu souvislostí a pravidel, která zde fungují. V rámci tohoto šetření byly získány málo standardizované, poměrně různorodé, převážně neformalizované a obtížně tříditelné informace. Proto lze tímto způsobem zkoumat jen omezený počet subjektů. Samotné rozhovory byly se souhlasem respondentů nahrávány a prepisovány se zaručením anonymity v celkovém vyhodnocení. Toto vše vychází z principu otevřenosti vůči zkoumaným osobám za předpokladu upřímnosti obou stran a etického chování. Při vedení rozhovorů byla snaha o empatický přístup a pozitivní stimulaci. V rámci tohoto šetření je nutné upozornit rovněž na jistou míru subjektivity, ale celkově se autor vždy snažil o nezaujatý a kritický přístup.

### Shrnutí

Ze závěrů a doporučení z hloubkového šetření lze uvést, že mezi hasiči je k přístupu k poskytování první psychologické pomoci rozdílný postoj. Jednotlivci se liší svou osobní vyzrálostí, zkušenostmi a komunikačními dovednostmi. Z výzkumu vyplynulo, že většina probandů považuje za velký problém naslouchání a dovednost pochopit pocity zasažených - empatii. Může to být způsobeno obsahem jejich práce, při níž se denně setkávají se stresujícími situacemi a „lidským neštěstím“ (při požárech, dopravních nehodách apod.) a je na ně kladen požadavek se s těmito událostmi běžně vyrovnávat.

Při další podpoře rozvoje dovedností poskytování psychologické pomoci v odborné přípravě hasičů je potřeba zvažovat tyto faktory:

- je potřeba, aby hasiči přijali poskytování psychologické péče za součást své profese;
- posílit sebevědomí hasičů v poskytování psychologické pomoci, tj. z této části činnosti sejmout specializační povahu (předsudek), kterou mohou vykonávat pouze psychologové; pomoci tréninků ukazovat, že každý se může naučit poskytovat základní pomoc a dávat pozitivní zpětnou vazbu po každém i malém úspěchu v této oblasti; zvýšit jejich sebevědomí v úsudku, kde je psychologická pomoc potřeba a v jaké míře; odstranit úzkostnost a obavy;
- pravidelně hasičům poskytovat supervizi, aby se mohli vypořádat s případnými traumatickými zážitky při poskytování první psychologické pomoci a měli možnost otevřeně komunikovat o svých pochybnostech, zda poskytli psychologickou pomoc tak, jak měli; pečlivě analyzovat a vyhodnocovat případy špatné praxe.
- vzdělávání hasičů v oblasti poskytování první psychologické pomoci by mělo probíhat pomocí sebezkušenostního tréninku, kde by si mohli na místě a bezprostředně všechno vyzkoušet v rolových hrách, nikoliv jen formou teoretické přednášky; znalost dynamiky reakce na stres je nezbytná pro správné načasování a adekvátní formu pomoci zasaženému; pochopení dynamiky mohou napomoci modely reakce na stres, protože chování v závažných krizových situacích není totožné s běžným reagováním na stres.
- oceňovat všechny příklady dobré praxe v této oblasti a zveřejňovat je.

## ZÁVĚR

Poskytování první psychologické pomoci, řízení stresu u osob zasažených mimořádnou událostí či u záchranářů neřeší jen psychologická pomoc samotná. Jedná se o vybudování celého systému řízení lidských zdrojů, který zahrnuje výběr a vzdělávání záchranářů, vzdělávání obyvatelstva k svépomoci a vzájemné pomoci. Úkolem Hasičského záchranného sboru Jihočeského kraje je vyškolení specialistů, kteří budou vhodně nabízet a poskytovat vedle záchranných prací přímou emergentní péči obětem mimořádných událostí, přípravu a vzdělávání dalších příslušníků, členů jednotek sboru dobrovolných hasičů a případně i zaměstnanců a dobrovolníků nestátních neziskových organizací. HZS JČK organizuje kurzy Posttraumatické péče od roku 2004 a kurzy První psychologické pomoci od roku 2009. Vytváří se tak skupina vyškolených hasičů, kteří jsou speciálně připraveni k poskytování první psychologické pomoci.

Kromě samotného poskytování první psychologické pomoci je vhodné zdůrazňovat preventivní fázi, která se týká informovanosti záchranářů i obyvatelstva

o stresu a nebezpečí vzniku psychické traumatizace působením následků mimořádných událostí. Neméně důležitým prvkem při vyrovnávání se s následky mimořádné události je předchozí životní styl a sociální prostředí, které nám usnadňují vyrovnání se s následky mimořádné události.

Zájem o řešenou oblast psychologické pomoci překračuje hranice České republiky. O této skutečnosti svědčil program španělského předsednictví v Radě Evropské unie (od 1. ledna 2010) v oblasti civilní ochrany se zaměřením na tato základní témata [7]: prevence lesních požárů a psychosociální podpora obětem katastrof velkého rozsahu a role Mechanismu civilní ochrany EU v případě katastrof velkého rozsahu. Psychosociální podpora obětem katastrof velkého rozsahu a jejich rodinám je určena pro všechny, kteří byli sami zasaženi mimořádnou událostí nebo v jejím důsledku náhlou, neočekávanou a často násilnou ztrátou člena rodiny nebo blízké osoby. Cílem je, aby přeživší, příbuzní zesnulých a záchranáři měli dostatečný přístup k psychosociální podpoře a službám.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BAŠTECKÁ, B. et al. (2005): *Terénní krizová práce*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0708-x.
2. CHALOUPEK, J. et al. (1996): *Rizikové faktory metabolických onemocnění hromadného výskytu u příslušníků HZS okresu Hradec Králové*. Hradec Králové: Vojenská lékařská akademie J. E. Purkyně v Hradci Králové, Katedra vojenské hygieny. ISBN neuvedeno.
3. CHALOUPEK, J. et al. (1999): *Hodnocení zdravotního stavu příslušníků HZS ČR*. Hradec Králové: Vojenská lékařská akademie J. E. Purkyně v Hradci Králové, Katedra vojenské hygieny. ISBN neuvedeno.
4. KONŠTACKÝ, S. - ŠTĚTINA, J. (2000): První pomoc na místě hromadného neštěstí nebo katastrofy. In: ŠTĚTINA, J. et al.: *Medicína katastrof a hromadných neštěstí*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-688-9.
5. MEZNÍKOVÁ, M. (2006): *Psychologická služba*. [online]. Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje [cit. 2010-03-14]. Dostupné z <[http://www.hzscb.cz/index.php?id\\_h=8&id\\_m=0](http://www.hzscb.cz/index.php?id_h=8&id_m=0)>.
6. MIOVSKÝ, M. (2006): *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
7. Nesignováno. Trio EU (2010). [online]. [cit. 2010-02-27]. Dostupné z <<http://www.eutrio.es/es/index.html>>.
8. PROCHÁZKOVÁ, D. (2009): *Bezpečnostní plánování*. České Budějovice: VŠERS. ISBN 978-80-86708-80-5.
9. SOTOLÁŘOVÁ, M. (2003): *Psychologická služba HZS ČR. 150 Hoří*, roč. 13, č. 7. Praha: MV GR HZS ČR. ISSN 0862-8467.

10. TICHÝ, V. (1997): Akutní reakce na stres a post-traumatická stresová porucha. In: KNAPPOVÁ, D. et al.: *Telefonická krizová intervence*. Praha: Remedium - nadace psychosociální pomoci.
11. *Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.*, Ústava České republiky.
12. VYMĚTAL, Š. (2009): *Krizová komunikace a komunikace rizika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2510-9.
13. *Zákon č. 361/2003 Sb.*, o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů v platném znění.
14. *Zákon č. 238/2000 Sb.*, o Hasičském záchranném sboru ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

#### **ADDRESS & ©**

mjr. Mgr. Štěpán KAVAN, Ph.D.  
Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje  
Pražská 52b, 370 04 České Budějovice  
Czech Republic  
[stepan.kavan@jck.izscr.cz](mailto:stepan.kavan@jck.izscr.cz)



---

## OVlivNÍ SPOKOJENOST KLIENTŮ HOSPODÁŘSKÝ VÝSLEDEK ZDRAVOTNICKÉHO ZAŘÍZENÍ?

Will Economic Result (Profit) of Medical Facility Be Affected by Customer Satisfaction?

*Ilona LÍSKOVCOVÁ*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRACT:** Při práci ve zdravotnických zařízeních se musíme nutně zabývat otázkou rozvoje služeb. Mnoho lékařů a zdravotních sester stále ještě bojuje s dědictvím bývalých zdravotních systémů, orientovaných na nemoc, a nikoli na klienta. Inovace je reakce na místní podmínky a potřeby pacientů či klientů. Inovace ve zdravotní péči je definována jako proces dosažení změn ke zlepšení struktury, procesu nebo výsledku péče. Aby mohla existovat inovace, musí existovat přání něco změnit a musí být podniknuty záměrné kroky. Autorka se zaměřila na popis situace a popis problému určitého zdravotnického zařízení, návrh řešení problému, očekávané výsledky a bariéry v implementaci. Domnívala se, že zvýšení spokojenosti klientů bude mít vliv na zvýšení hospodářského výsledku firmy.

*Klíčová slova:* klient/pacient - spokojenost - hospodářský výsledek - zdravotnické služby

**ABSTRACT:** When working in health care, we must necessarily take into account the issue of service development. Many doctors and nurses still struggle with the legacy of former health care systems focused on disease and not the client. Innovation is a response to local conditions and needs of patients or clients. Innovations in health care are defined as the process of achieving changes to improve the structure, process or outcome of care. In order to enable innovation there must be a desire for change and deliberate steps must be taken. The author focuses on describing the situation and a description of the problem of certain medical devices, solution of the problem, expected outcomes and barriers to implementation. She assumed that an increase in customer satisfaction would have an impact on increasing company profits.

*Key words:* client / patient - satisfaction - economic result (profit) - health services

---

### ÚVOD

Zdravotnická zařízení procházejí v současné době složitým obdobím. Každá instituce, která chce přežít a rozvíjet se, musí mít zformulovanou vizi, cíl a strategii k dosažení cíle (Exner - Raiter - Stejskalová 2005). Samotná formulace vize, správně zvolený cíl a vytvoření strategie však nestačí, pokud vše není veřejně deklarováno a není věnována pozornost výchově a vzdělání zaměstnanců (Souček - Burian 2006). Aby mohla existovat inovace, musí existovat přání něco změnit a musí být podniknuty záměrné kroky. Inovace je reakce na místní podmínky a potřeby pacientů či klientů. Mnoho lékařů a zdravotních sester stále ještě bojuje s dědictvím bývalých zdravotních systémů, orientovaných na nemoc, a nikoli na potřeby klienta. Nezbytnou součástí práce nejen ve zdravotnictví je dodržování etického kodexu. Aplikace etického kodexu při komunikaci ve zdravotnictví zaručuje při současném dodržování zákonných norem stálou a potřebnou důvěryhodnost společnosti ve vztahu k cílovým sku-

pinám. Vztah lékař a pacient se mění s dobou (Mach 2006). Marketingová komunikace ve zdravotnictví je velmi citlivým tématem, neboť se vždy týká lidského zdraví, ale přesto má svou nezastupitelnou úlohu (Bellová 2009b). Cílovým skupinám pomáhá v orientaci v komplikovaném a vysoce profesionálním prostředí. Umožňuje jim, aby si vytvořily vlastní názor a má pro laickou veřejnost též vzdělávací charakter. Většina autorů, zabývajících se studiem úspěšných zdravotnických zařízení, se shoduje na tom, že jedním ze základních předpokladů úspěchu je zdravá organizační kultura, která přináší nejen radostnou pracovní atmosféru, ale má zde vliv i spokojenost klientů. Vytváření firemní kultury je u nás zatím opomíjenou a podceňovanou oblastí (Souček 2008). Dobrá atmosféra nevznikne žádným nařízením, nýbrž způsobem myšlení a jednání, emoční inteligencí a přesvědčením, že pracovník je důležitější než špičková technika a vybavení. Pouhé zeptání se na názor, vyslechnutí, slovo uznání může dramaticky zlepšit pracovní morálku. Management zdravotnického zařízení musí vnímat

personál jako investici, kterou je nutné budovat, zhodnocovat, a nikoli jako nákladovou položku, kterou je nutné sledovat a omezovat. Organizační kultura ovlivňuje ekonomický úspěch jednotlivých oddělení a také zvyšování kvality péče. Kvalita péče a práce zdravotnického zařízení se stává důležitým předmětem pozornosti řídicích zdravotnických pracovníků (Madar et al. 2004). Stále více se obrací pozornost na klienta-pacienta jakožto finálního spokojeného zákazníka. Zákazník se stává ústřední hodnotou. Odhalováním a uspokojováním potřeb či přání zákazníků může organizace efektivním způsobem dospět k naplnění svých cílů. Každý pracovník by měl vědět, v čem je jeho práce důležitá ve prospěch klienta, jakým způsobem může přispět k jeho spokojenosti. K tomu je nutné, aby mimo stanovení rozsahu povinností byl vybaven i potřebnými kompetencemi. Dobře aplikovaný marketing nám může poskytnout odpověď na otázku, jakým směrem se ubírat, jak obstát v konkurenci (Kotler - Keller 2007).

Popisované zdravotnické zařízení poskytuje ambulantní zdravotní péči v širokém spektru lékařských odborností od roku 1997 pro spádovou oblast cca 180 tisíc obyvatel. Průměrný počet ošetření pacientů činí 50–70 tisíc za měsíc. Firma má své zaměstnance, ale umožňuje i pronájem prostor pro soukromé ordinace lékařů, komerční firmy a disponuje učebnami a sálem pro vzdělávání zdravotnických pracovníků a studentů, neboť spolupracuje a podílí se na výchově a vzdělávání zdravotnických pracovníků se školskými zařízeními. Cílem činnosti organizace je garance stávajícího rozsahu služeb, zajištění kvality péče za předpokladu solidní odborné způsobilosti a dlouholeté praxe lékařů, rozvoj poskytované zdravotnické péče, vytvoření vhodných pracovních i ekonomických podmínek především pro zdravotnické pracovníky a dosahování nejen profesních, ale i vlastnických zájmů. Dále chce zachovat kontinuitu a kvalitu poskytované zdravotnické péče, snaží se o rozšíření dosavadních odborných medicínských služeb, metod léčby a vyšetřovací techniky. Snaží se o další zvýšení počtu klientely tak, aby byly dosaženy dostatečné příjmy společnosti k plnění jejich zaměstnavatelských povinností a k zajišťování bezporuchového provozu objektu kliniky.

Společnost hodlá nabízet další nové služby a zvyšovat kvalitu léčebně preventivní péče. Předmět činnosti je tedy obstarávání a poskytování zdravotnických služeb ve spádové oblasti, organizátorské, obchodní a řídicí činnosti, jejichž cílem je vytváření a ochrana zdravých podmínek a zdravého způsobu života, vytváření řádných pracovních a provozních podmínek pro individuálně podnikající lékaře (příp. společnosti) na základě privatizace činnosti, poradenská, externí a konzultační činnost v oblasti ochrany zdraví a zdravotnických služeb.

Klientelu zdravotnického zařízení tvoří přirozená spádová oblast, klienti v rámci volného výběru lékařů a klientela přicházející v průběhu letní turistické sezóny. O spokojenost klientů se starají lékaři, farma-

ceuti, jiní vysokoškolsky vzdělaní pracovníci, zdravotní sestry, rehabilitační pracovníci, laboranti zdravotní, farmaceutičtí a radiologičtí, zubní technici, pomocný zdravotnický personál, THP pracovníci, provozní pracovníci a vedení společnosti. Všichni pracovníci jsou povinni chovat se v souladu s etickými a morálními zásadami, dodržovat pracovní řád, zásady bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, vnitřní směrnice, náplně činnosti a provozní řady, které jsou tvořeny a schvalovány v souladu s platnou legislativou.

Problematika zdravotnictví a péče o zdraví je lidmi velmi vnímána a je citlivým tématem současnosti. Samotná péče o zdraví, zdravotnictví, postavení a jednání lékařů je silně založeno na etice, pomoci a snaze záchrany života a zdraví. Postoje, hodnoty a očekávání pacienta hrají v současnosti důležitou úlohu a mění vztah lékaře k pacientovi (Šmerhovský - Göpfertová - Feberová 2007). Ceny ve zdravotnictví, tedy jeden z hlavních nástrojů marketingového řízení, jsou ve zdravotnictví ČR silně potlačeny. Prakticky existují pouze dva druhy cen, smluvní a regulované, které převažují (Gladkij et al. 2003). Problémy jsou nejen s financováním celého zdravotnictví, ale i ve vzájemné komunikaci mezi zdravotníky a laickou veřejností. Zdravotnická organizace si může plánovat po stránce ekonomické pouze takové náklady, které budou v rovnováze s výkony, a výdaje, které budou kryty očekávanými příjmy. Klíčovou částí strategie je část medicínská. Tato část vychází z analýzy nejmodernějších léčebných metod a plánují se zde činnosti, které povedou k dosažení hlavního cíle zdravotnického zařízení, tj. uzdravení pacienta. Ekonomická i medicínská stránka strategie zdravotnického zařízení musí být sladěna. Musíme optimálně léčit pacienty, ale musíme si svými výkony vytvořit tolik zdrojů, kolik potřebujeme. V tržním prostředí musí být zdravotnické zařízení zaměřeno především na trvalou inovaci techniky a know-how a marketing (Souček - Burian 2006). Pro zdravotnické zařízení to znamená stále modernizovat přístrojové vybavení, uvádět do provozu nové technologie a orientovat marketing na uspokojování potřeb zákazníků. Společenský a řídicí proces, kterým prostřednictvím tvorby nabídky a směny produktů jednotlivci a skupiny získávají to, co potřebují a požadují, je definován jako marketing (Kotíková - Zlámal 2006). Zdravotnictví se však od ostatních odvětví ekonomiky odlišuje tím, že jeho snahou je pomoc jiným lidem, snaha o záchranu života a zlepšení kvality života. Jednou z primárních marketingových kategorií ve zdravotnictví je produkt ve formě služby. Tento produkt je reprezentovaný lékařským či zdravotnickým výkonem (Bellová 2009a).

Individuální vztah k zákazníkovi znemožňuje úplnou standardizaci poskytnuté služby. Firma musí identifikovat určitou potřebu zákazníka a připravit pro něj odpovídající řešení. Je zapotřebí neustálé sledování a hodnocení situace, které může pomoci v plánování změn ke zlepšování kultury v organizaci, spokojenosti personálu i klientů a tím k růstu hospodářského

výsledku firmy. Pokud se bude prosperita firmy zlepšovat, bude možné lépe uspokojovat požadavky personálu a klientů. Prosazování marketingu zaměřeného na klienta znamená pro firmu určitou míru rizika, jelikož potřeby zákazníků nemusí být dobře známy. Klientům lze připravit nabídku, která bude jejich potřeby dobře uspokojovat, ale uvedení nových produktů nemusí být dobře načasováno, vhodný „timing“ je zde velmi důležitý. Největším rizikem je zavedení takových produktů, po kterých poptávka není nebo je nízká, kde je nakonec uspokojeno jen velmi malé procento klientů. Provedení samotné služby spokojenost zákazníka nezvedne (Souček - Burian 2006), a proto je nutné zaměřit se i na souhrn jednání a chování všech pracovníků zdravotnického zařízení vůči pacientovi, respekt, ohled a úctu vůči pacientovi, na koordinaci a integraci zdravotní péče, na způsob a rozsah informování pacienta a jeho rodiny, na komunikaci, edukaci a v neposlední řadě i na pohodlí pacienta, zmírnění jeho strachu, úzkosti a obav (Bellová 2009a). Konkurenční výhodu lze získat vytvořením firemních hodnot a uplatňováním strategie na vytvoření zdravé image (Intermed 2005). Jednou z nejcennějších firemních hodnot je sounáležitost zaměstnanců s firmou (L and a 2002), pozitivní přístup, dodržování etických kodexů, práv pacientů a empatie, která je součástí emoční inteligence (MZČR 2002).

## CÍLA METODIKA

Cílem práce je zmapování spokojenosti klientů po zavedení nových produktů a dopad jejich spokojenosti na hospodářský výsledek firmy. Předpokládalo se, že zavedení nových produktů zvýší spokojenost klientů, a dále rovněž to, že zvýšení spokojenosti klientů bude mít vliv na zvýšení hospodářského výsledku firmy. Předmětem výzkumu bylo sledování vlivu spokojenosti klientů na hospodářský výsledek firmy. Objektem zkoumání se stali klienti - pacienti popisovaného zdravotnického zařízení. Pro výzkum byla použita dotazníková metoda.

V popisovaném zdravotnickém zařízení byla dotazníkovou formou zjišťována spokojenost klientů s poskytovanými službami a zároveň jejich požadavky.

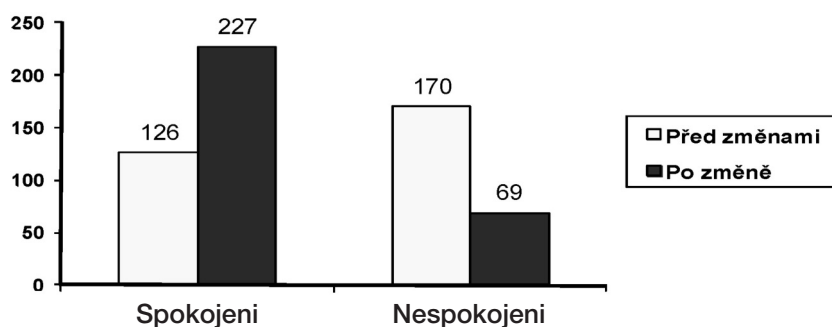
Tohoto šetření se zúčastnilo 296 respondentů, kteří opakovaně navštěvovali zdravotnické zařízení a byli ochotni se tohoto výzkumu zúčastnit. Po následném zpracování, vyhodnocení a eliminaci nezajímavých produktů se přistoupilo k realizaci několika nových produktů dle zjištěných potřeb zákazníků. Po zavedení nových produktů a proběhlých změnách se v časovém odstupu tří měsíců přistoupilo k opětovnému hodnocení spokojenosti klientů. Dotazníkem byl osloven tentýž soubor respondentů.

## VÝSLEDKY A DISKUSE

Prvního dotazníkového šetření před zavedením změn se zúčastnilo 296 respondentů, kteří opakovaně navštěvovali zdravotnické zařízení a byli ochotni účastnit se i druhé části výzkumu v odstupu třech měsíců po zavedení změn. Změny se týkaly oblasti zdravotních služeb, preventivních programů, nadstandardních služeb, zavedení placených služeb, např. masáže, piercing - nastřelování náušnic, a změn v oblasti zlepšení servisu pro klienty - možnost objednávání, zkrácení čekacích dob a umožnění okamžité návaznosti péče.

S poskytovanými službami před zavedením změn bylo spokojeno 126 klientů (42,57 %) respondentů. V souboru 170 nespokojených respondentů bylo 79 respondentů požadováno zkrácení čekací doby, u 42 možnost kompletního preventivního vyšetření v jeden den u různých odborných lékařů a bez čekání, zavedení nadstandardních či placených služeb požadovalo 36 respondentů a zlepšení formy objednávání k lékaři požadovalo 13 respondentů. Během tří měsíců se podařilo zavést některé tyto požadované změny do provozu a následně byl celý soubor respondentů opět vyzván k hodnocení. S nově poskytovanými službami bylo nyní spokojeno 227 (76,69 %) respondentů. Spokojenost se zvýšila o 34,12 %, to znamená, že spokojeno bylo o 101 respondentů více než při prvním dotazování. Nespokojených respondentů zůstalo celkem 69. Důvodem jejich nespokojenosti bylo ve 13 případech objednávání k lékaři a v 56 případech dlouhá čekací doba. Porovnání spokojenosti a nespokojenosti respondentů v obou fázích výzkumu zobrazuje graf č. 1.

**Graf č. 1:** Porovnání hodnocení spokojenosti respondentů v obou fázích výzkumu.



Zdroj: Vlastní výpočty.

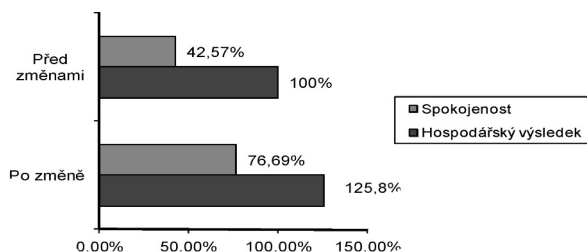
Dalším krokem výzkumu bylo porovnání hospodářského výsledku firmy, uváděného v procentech, nikoli v korunách, před změnami a tři měsíce po provedených změnách (tab. č. 1). Hospodářské výsledky pak byly srovnány s výsledky hodnocení respondentů (graf č. 2).

**Tab. č. 1:** Rozdíl v hospodářských výsledcích před a po změnách.

Oddělení	% výsledek před změnami	% výsledek po změnách	Rozdíl v %
Interná	4,8	5,4	0,6
Infúzní stř.	5,3	5,8	0,5
TRN	1,3	1,8	0,5
Nervové	4,2	5,3	1,1
PL pro dospělé	-0,3	1	0,7
PL pro děti	1	1,8	0,8
RDG	11,1	12,1	1
Rehabilitace	7,9	10,6	2,7
Chirurgie	0,7	1,1	0,4
Onkologie	1,3	1,5	0,2
Logopedie	1,6	1,4	-0,2
ZUBNÍ	1,3	1,8	0,5
OKB	28,9	38,8	9,9
<b>Celkem ambul. výk.</b>	<b>69,1</b>	<b>88,4</b>	<b>18,7</b>
<b>CELKEM</b>	<b>100</b>	<b>125,8</b>	<b>25,8</b>

Zdroj: Vlastní výpočty.

**Graf č. 2:** Hospodářské výsledky v porovnání se spokojeností.



Zdroj: Vlastní výpočty.

Cíl výzkumu byl splněn. Podařilo se prokázat, že se spokojenost respondentů po třech měsících od zavedení nových služeb zvýšila o 34,12 % a stoupl také hospodářský výsledek o 25,8 %. Lze tvrdit, že zavedení nových služeb zvýšilo spokojenost respondentů. Dále lze konstatovat, že se zvýšená spokojenost respondentů mohla podílet i na zvýšení hospodářského výsledku firmy.

## ZÁVĚR

V dnešním světě dochází k velmi rychlému rozvoji medicíny, mění se přístupy ke zdravotní péči, pohled

na pacienty, ale i postoje pacientů ke zdravotní péči. I přes veškeré změny jde však v oblasti medicíny stále o moudrost, vztahy, lásku a právě v medicíně se nejčastěji setkáváme s bolestí, smrtí, nemocí, utrpením a řešením mnoha etických témat (Fialová - Koubalová - Špaček 2008). Mění se socioekonomická a demografická situace a zvyšující se důraz na vývoj kvalitních, dostupných zdravotnických systémů a služeb nastartovaly významné reformy. Největší snahou ve zdravotnickém systému jsou inovace v primární zdravotní péči se zřetelem k místním okolnostem a potřebám populace. Reformy ve zdravotnictví si vyžádaly přizpůsobení se ekonomickým a společenským změnám. Vývoj a změna systémů, zdokonalení a nové možnosti plánování služeb, diagnostika, léčba, péče, strategie podpory zdraví pro všechny, partnerství, týmová práce, rovnost a funkční infrastruktura jsou hlavní témata v oblasti zdravotní péče. Klíčovou výzvou současného zdravotnictví je snížení závislosti na drahých službách sekundární péče, zlepšení rozsahu a kvality primární péče, vytvoření efektivní rovnováhy mezi podporou zdraví, prevencí onemocnění a léčbou (MZČR 2003). Pouze maximální uspokojení zákazníka kvalitní službou a důsledné uplatňování principů marketingové koncepce umožňuje firmě úspěšně obstát v konkurenčním prostředí trhu a vybudovat si dlouhodobě udržitelnou konkurenční výhodu. Každý zaměstnanec musí vědět, co má dělat, za co je zodpovědný, jaké má pravomoci, jak má pracovat a proč má pracovat. Zajišťování kvality a spokojenosti klientů se projeví při spoluúčasti všech zaměstnanců (Madar 2004). Společná snaha o zdravou organizační kulturu je jedním ze základních předpokladů úspěchů, přináší radostnou pracovní atmosféru. Tato atmosféra nevznikne žádným nařízením, ale vhodným přístupem managerů. Management musí být příkladem, musí umět přiznat chybu a dodržovat sliby (Souček 2008). K obecným zásadám, obsaženým v inovacích, patří posouzení efektivnosti péče, přínosu pro zdraví, uspokojování pacientů a efektivita nákladů. Vzrůstající náklady na zdravotní péči a rostoucí požadavky na spotřebitelsky orientované zdravotní služby nás v první řadě nutí ke zvýšení standardů péče, poskytování kontinuální péče a zodpovědných zdravotních služeb, orientovaných na potřeby a přání klientů.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

- BELLOVÁ, J. (2009a): Specifika produktu ve zdravotnictví z hlediska marketingu. *Profese*. [online]. č. 1 [cit. 2010-01-27]. Dostupné z WWW: <[http://www.pouzp.cz/data/File/Casopis-online-pdf/cislo1-09/bellova\\_FINAL\\_web\\_tisk.pdf](http://www.pouzp.cz/data/File/Casopis-online-pdf/cislo1-09/bellova_FINAL_web_tisk.pdf)>. ISSN 1803-4330.
- BELLOVÁ, J. (2009b): Marketingová komunikace ve zdravotnictví jako jedna ze složek C-Mixu. *Profese*. [online]. č. 4 [cit. 2010-01-27]. Dostupné



- z WWW: <[http://www.pouzp.cz/data/File/Casopis-online-pdf/cislo4-09/bellova\\_02\\_09\\_tisk.pdf](http://www.pouzp.cz/data/File/Casopis-online-pdf/cislo4-09/bellova_02_09_tisk.pdf)>. ISSN 1803-4330>.
3. EXNER, L. - RAITER, T. - STEJSKALOVÁ, D. (2005): *Strategický marketing zdravotnických zařízení*. Praha: Professional Publishing. 188 s. ISBN 80-86419-73-8.
  4. FIALOVÁ, L. - KOUBA, P. - ŠPAČEK, M. (2008): *Medicína v kontextu západního myšlení*. Praha: Galén. 247 s. ISBN 978-80-7262-513-0.
  5. GLADKIJ, I. et al. (2003): *Management ve zdravotnictví*. Brno: Computer Press. 380 s. ISBN 80-7226-996-8.
  6. INTERMED. Duševní kapitál a ošetrovatelství. *Měkké faktory vedení - rady sestrám. Podmínky nové image*. [online]. 2004, 2005 [cit. 2005-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.intermed.cz>>.
  7. KOTÍKOVÁ, H. - ZLÁMAL, J. (2006): *Základy marketingu*. Olomouc: UP. 77 s. ISBN 80-244-1489-9.
  8. KOTLER, P. - KELLER, K. (2007): *Marketing management*. Praha: Grada Publishing. 788 s. ISBN 978-80-247-1359-5.
  9. LANDA, O. (2001): Uplatňování organizačních hodnot jako páteře organizační kultury. *Moderní řízení* [online]. č. 09 [cit. 2005-03-10]. Dostupné z WWW: <[http://www.pouzp.cz/data/File/Casopis-online-pdf/cislo4-09/bellova\\_02\\_09\\_tisk.pdf](http://www.pouzp.cz/data/File/Casopis-online-pdf/cislo4-09/bellova_02_09_tisk.pdf)>. ISSN 1803-4330>.
  10. MADAR, J. et al. (2004): *Řízení kvality ve zdravotnickém zařízení*. Praha: Grada Publishing. 248 s. ISBN 80-247-0585-0.
  11. MACH, J. (2006): *Medicína a právo*. Praha: C. H. Beck. 257 s. ISBN 80-7179-810-X.
  12. MZ ČR (2003): *Strategické dokumenty pro všeobecné sestry a porodní asistentky (5). Portfolio inovačních praktik v ošetrovatelství a porodní asistenci primární zdravotní péče*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví. 319 s. ISBN 80-85047-25-X.
  13. MZ ČR (2002): *Koncepce ošetrovatelství v České republice* [online]. [cit. 2005-03-10]. Dostupné z WWW: <[http://www.intermed.cz/index.php?p=preview&sekce=6\\_3&id=207](http://www.intermed.cz/index.php?p=preview&sekce=6_3&id=207)>.
  14. SOUČEK, Z. (2008): *Zvítězíme i v globální ekonomice*. Praha: Professional Publishing. 356 s. ISBN 978-80-86946-73-3.
  15. SOUČEK, Z. - BURIAN, J. (2006): *Strategické řízení zdravotnických zařízení*. Praha: Professional Publishing. 196 s. ISBN 80-86946-18-5.
  16. ŠMERHOVSKÝ, Z. - GÖPFERTO VÁ, D. - FEBEROVÁ, J. (2007): *Medicína založená na důkazech z pohledu klinické epidemiologie*. Praha: UK, Karolinum. 245 s. ISBN 978-80-246-1314-7.

#### ADDRESS & ©

Mgr. Ilona LÍSKOVCOVÁ, MBA  
Katedra veřejného a sociálního zdravotnictví  
Zdravotně sociální fakulta  
Jihočeská univerzita  
Pracoviště: MEDIPONT s.r.o.  
Matice školské 1786/17, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
[liskovcova@medipont.cz](mailto:liskovcova@medipont.cz)

## SOCIOLOGIE KONFLIKTU: NÁSTIN VÝVOJE TEORIE

### Sociology of Conflict: Short Survey of Development of Theory

*Marina LUPTÁKOVÁ*

Praha, Czech Republic

**ABSTRACT:** Příspěvek charakterizuje historický vývoj názorů a koncepcí v rámci sociologického paradigmatu teorie konfliktu. V tomto kontextu se zkoumají otázky definice konfliktu, příčin konfliktu, typologie konfliktu a způsobů řešení konfliktů.

*Klíčová slova:* teorie konfliktu - sociologické paradigma - příčiny konfliktu - typologie konfliktu - řešení konfliktu

**ABSTRACT:** The article deals with the historical development of views and concepts within the sociological paradigm of the theory of conflict. In this context the questions of the definition of conflict, the roots, the typology and the solutions of conflicts are currently studied.

*Key words:* theory of conflict - sociological paradigm - causes of conflict - typology of conflict - solution of conflict

#### ÚVOD

Sociologie je produktem historického přechodu od tradiční společnosti ke společnosti moderní, který započal po Velké francouzské revoluci. Svět, který vznikající sociologie konstruovala, měl začlenit individualitu uvolněnou z tradičních struktur a vazeb do nového uspořádání, které v zásadě nebylo ničím jiným, než pokusem o modernizaci tradičních forem sociální. Sociologie se nechává inspirovat tradičními poměry ve snaze podržet i nadále prioritu hlediska celospolečenského a sociálního významu před hodnotami ryze individuálními. Proto zakladatel sociologie Auguste Comte usiluje o to, aby nahradil výklad světa skrze náboženství, které propůjčovalo soudržnost všem předmoderním společnostem, výkladem světa s pomocí pozitivního vědění sociologie, jež by mělo pro společnost stejný stabilizační význam, jako dříve náboženská věrouka. Sociologii, která je od svého prvo počátku značně konzervativní vědou, zajímá především struktura řádu a podmínky stability, bez nichž žádná společnost nemohla přetrvat a úspěšně fungovat<sup>90</sup>. V odpovědi na základní sociologickou otázku, jakým způsobem lze ve společnosti dosáhnout a udržet řád, se jednotliví sociologové a jednotlivé sociologické směry mnohdy výrazně liší, a to proto, že jsou vyznačujícími rozličných paradigmat sociologického myšlení.

Dnes často říkáme, že sociologie je věda „paradigmatická“. Slovo paradigma je řeckého původu. Znamená doslova vzor. Pokud ho použijeme ve vědecké terminologii, může znamenat několik věcí. Z hlediska metodologie označuje příklad, jak uskutečnit určitý výzkumný přístup. Jde o použití konkrétní metody nebo návodu, podle nichž provedeme nějakou analýzu<sup>91</sup>.

Sociologie je od počátku multiparadigmatická, několik paradigmat tu vždy bylo paralelně vedle sebe. Tradičně se rozlišují tři velká základní paradigmat sociologického myšlení: a) teorie konsensuální; b) teorie konfliktu; c) interpretativní sociologie. Existují sice období a místa, kde má některé z nich výsadní postavení (kolem poloviny 20. století je to funkcionalismus v USA, nebo marxistická sociologie v sovětském bloku), ale v sociologické vědě jako celku žádné z nich nezískalo dominanci<sup>92</sup>.

Epicentrum našeho badatelského zájmu v tomto příspěvku soustředíme pouze na rozsáhlý ideový potenciál sociologického paradigmatu teorie konfliktu, a to především na otázky historie vzniku a vývoje této vědní disciplíny, jejího obsahu a možnosti využití v rámci řešení sociálně-konfliktních vztahů.

Začněme známou historickou anekdotou. Na podzim 1827 přijel do Paříže přednášet velký německý filosof G. W. F. Hegel. Někteří posluchači se na něj obrátili s prosbou, aby vyložil své učení v krátkosti,

<sup>90</sup> Keller, J. (2004): *Dějiny klasické sociologie*. Praha, s. 14.

<sup>91</sup> Do teorie vědy zavedl pojem paradigma americký historik vědy T. S. Kuhn (1922–1996), autor knihy *Struktura vědeckých revolucí* (1962). Paradigma zde označuje převládající model (například newtonovskou mechaniku), který je badateli určité vědní disciplíny považován za vzorový.

<sup>92</sup> Jandourek, J. (2009): *Úvod do sociologie*. Praha, s. 16.

populárně a ve francouzštině. Německý filosof se stoickým klidem odpověděl, že jeho učení nelze vyložit ani v krátkosti, ani populárně, ani ve francouzštině.

Hegel se tehdy bránil zploštění výkladu světa; po jeho smrti však postupně triumfovali různé verze pozitivizmu, ve kterých nabyly převahy úzký prakticismus a omezená prakticko-osobní zkušenost rozličných interpretátorů sociálních procesů. Pozice vědy je naproti tomu v zásadě univerzální a není poplatná hledisku osobně-omezenému a konjunkturálnímu.

Nejhlubší studnici poznání pro každou vědu, která ji očišťuje a chrání před omezeností, trivialitou, ideologickou zaslepeností a navrácí ke skutečně velkým a společensky angažovaným tématům,<sup>93</sup> jsou dějiny její teorie.

Dějiny vzniku sociologie konfliktu jsou v odborné literatuře často zkreslovány<sup>94</sup>. Za prvé neúměrně časově rozšiřují faktickou historii jejího vzniku; za druhé ignorují specifické podmínky vzniku samostatného oboru v sociálních vědách - sociologie konfliktu. Z těchto důvodů jsou dějiny sociologie konfliktu odvozovány již z antiky. Za duchovního otce teorie konfliktu je někdy považován Herakleitos, ale najdeme odvolání i na Sokrata, Platóna nebo Hobbse s jeho tezí o „boji všech proti všem“ (bellum omnium contra omnes), ovšem i Hegela s jeho učením o rozporech a bojem protikladů. Pojmy „boj“, „konflikt“, „hrozba“, „násilí“, byly sice používány mnoha autory v různých historických epochách; to však není důvodem považovat je za ideové zakladatele sociologie konfliktu.

Samostatná oborová sociologie konfliktu se totiž začíná formovat až na přelomu 19. a 20. století, a to pod přímým vlivem tehdejších společenských poměrů tzv. omezené liberální modernity nastupujícího a dynamicky se rozvíjejícího kapitalismu, které způsobily vykořenění masy těch, kdo z důvodů majetkových, či

kvůli pohlaví nebo rase a náboženství nesplňovali podmínky pro plnoprávné začlenění do liberálního řádu. Vznik národní a sociální otázky je nutné chápat právě v tomto kontextu. Rozvoj dělnického a národního hnutí v této době doprovází nový sociální jev - nebývalé masové protesty námezdně pracujících, kteří byli vytrženi z tradičních sociálních vazeb, ale zároveň zůstávali vyloučeni z nového řádu a kteří se důrazně dožadují svého opětovného zařazení do společnosti<sup>95</sup>.

Na pozadí těchto sociálních turbulencí bylo zřejmé, že v tehdejší sociologii dominantní organistická škola<sup>96</sup>, jejímž základem byly představy o společnosti jako o biologickém organismu a sociální střety byly hodnoceny jako zjevná anomálie ve společenských vztazích, z hlediska svých interpretačních kompetencí selhává.

Konceptuální nedostatky organistických teorií sociologie, a to především důraz na rovnováhu a organickou stavbu sociálních systémů, se pokoušejí překonat právě zakladatelé nové sociologické teorie konfliktu - německý sociolog G. Simmel, rakouští sociologové L. Gumplowicz a G. Ratzenhofer a američtí sociologové W. Summer a A. Small.

Mezi nejcharakterističtější rysy teorií této plejády zakladatelů sociologie konfliktu<sup>97</sup> patří především chápání sociálních střetů jako boje o existenci mezi individui a společenskými skupinami, který je podmíněn odedávna lidské povaze vlastními instinkty agresivity, živelným tíhnutím lidí k sebezáchově a hromadění statků.<sup>98</sup>

Tato sociálně darwinistická interpretace byla spojována se zjevně hypertrofovaným hodnocením významu kolizí v životě společnosti, v dějinách. Na rozdíl od idejí všeobecného sociálního míru a konsensu u stoupenců organistické koncepce, přisuzovali teoretikové konfliktů rozhodující úlohu v dějinném vývoji právě střetům. Soudili, že vzájemné srážky

<sup>93</sup> Absenci těchto parametrů vědeckého bádání v soudobé sociologii konstatoval v roce 1993 jeden z nejvýznamnějších sociologů druhé poloviny 20. století Peter L. Berger, přičemž skeptický poznamenal, že obor již není tím, k čemu kdysi zval svou knihou *Pozvání do sociologie* (1963). Zcela zákonitě se zúžená optika vidění světa z pozice sociologie často promítá i do roviny praktické. Jako příklad uveďme mediální a probační praxi, jejichž cílem je mimosoudní zprostředkování řešení trestního konfliktu mezi poškozeným a pachatelem za účasti třetí osoby - mediátora. Přesvědčivé důkazy tohoto stavu poskytuje publikace z r. 2009: *Uplatnění mediace v systému trestní justice I* (Rožum, J. - Kotulan, P. - Luptáková, M. - Scheinost, M. - Tomášek, J.). Praha: IKSP.

<sup>94</sup> Viz například Martingale, D. (1960): *The Natures and Types of Sociological Theory*. Boston, s. 147–149.

<sup>95</sup> Viz Keller, J. (2004): *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Slon, s. 29.

<sup>96</sup> Škola organistická - souhrnné označení sociologů a teorií vycházejících z organicizmu (vnitřně diferencovaný směr uvnitř sociologického naturalismu, který vychází z předpokladu, že společnost je analogií nebo zvláštním druhem biologického organismu a vyvozuje z něj závěry, týkající se sociologické ontologie a metodologie) a z jeho prvků v díle O. Comta a zejména H. Spencera, který je považován za prvního systematika organické teorie společnosti. Podle H. Spencera je společnost kvalitativně totožná s organismem (případně rozdíly mají pouze kvantitativní charakter). Podrobnější charakteristika organistické školy v sociologii je podaná například v publikaci z r. 2000: *Sociologické školy, směry, paradigmata*. Praha, s. 36–40.

<sup>97</sup> Viz například Gumplowicz, L. (1895): *Soziologie und Politik*. Berlin, anebo Gumplowicz, L. (1912): *Dějiny novějších teorií o státu*. Praha.

<sup>98</sup> Konfliktní situace jsou studovány řadou vědeckých disciplín. Například etologický přístup považuje konflikt mezi jednotlivci a skupinami za projev agresivity, která má instinktivní charakter. Tento přístup umožňuje zkoumat fyziologické zdroje agresivity, sledovat podmínky jejího tlumení či spouštění, studovat biologicky ustanovené rituální formy jejího projevu. Přístup psychologický si všímá formování konfliktních typů osobnosti, průběhu interindividuálních konfliktů a psychologické dispozice k jejich řešení. Historická věda sleduje konflikty náboženské, vojenské, sociálně-politické i v dějinách lidské civilizace. Sociologický přístup ke studiu sociálních konfliktů má svá specifika: modifikuje totiž etologický rozbor agresivity důrazem na instituce kultury (socializaci individua), které instinktivní agresivitu neodstraňují, nicméně výrazně regulují její projev.

lidí a zvláště války upevňují sociální struktury, přispívají k jejich zdokonalování a jsou zdrojem politické moci, zatímco kultura a obchod oslabují společenskou vazbu.

Významnou úlohu v teoretické přípravě soudobé sociologie konfliktů sehrál G. Simmel, jehož práce v této oblasti jsou označovány jako klasické<sup>99</sup>. G. Simmel je znám jako jeden ze zakladatelů tzv. formální školy v sociologii. Simmel se zřekl poznání podstaty historických procesů a doporučil jako hlavní úkol sociologie analýzu „čistých forem“ sociálního styku a interakce. Simmel tvrdil, že je možné vyčlenit řadu takových relativně stalých forem interakce, které jsou základem veškeré rozmanitosti společenských jevů. Takovými formami jsou podle jeho názoru konkurence, konflikt, smlouva, autorita, podřízení, spolupráce a některé další vztahy.

Z logiky této metody vyplývá, že kupříkladu kategorie konfliktu jako obecná forma sociolability může zahrnout a vysvětlit ve své podstatě a konkrétně historických zvlátnostech takové různorodé události, jako jsou například anglicko-ruská válka a Velká francouzská revoluce, ekonomická stávka a rytířský souboj.

Je nutné zdůraznit, že se sociologie na přelomu 19. a 20. století věnuje analýze sociálních konfliktů zcela nesystematicky a ve 30. letech minulého století ustupuje i tento sporadický zájem o výzkum společenských konfliktů zcela do pozadí. Strukturální funkcionalismus<sup>100</sup> v tomto období v sociologii v jeho Parsonsově verzi soustřeďuje badatelskou činnost na otázky dosahování konsensu a společenské konformity, a v tomto kontextu jsou konkurence a soupeření chápány jako společensky dysfunkční a škodlivé komponenty.

K rehabilitaci a k dalšímu rozvinutí sociologie konfliktu dochází až v 50. letech 20. století zásluhou amerického sociologa L. Cosera a jeho stěžejní práce „Function of Social Conflict“ (1956).

Na rozdíl od klasických teorií strukturálního funkcionalismu, jehož představitelé vykazují konflikty za hranice sociologické analýzy jako něco cizorodého pro sociální systémy, L. Coser se snažil dokázat, že kolize jsou produktem vnitřního života

společnosti a samotných vztahů mezi jednotlivými osobnostmi a skupinami. Zatímco funkcionalisté spatřují v konfliktech pouze projev rozkladu společnosti, L. Coser akcentuje právě zdůvodnění pozitivních funkcí kolize, odhaluje jejich integrující a stabilizující úlohu ve společnosti. Podle jeho názoru řešení hlavního problému sociologie - zajištění stálosti a společenského řádu existujícího sociálního systému - nevyklučuje, ale naopak zcela připouští uznání sociálních srážek, které mohou sloužit jeho základním potřebám.

Rozpracování sociologické koncepce sociálního konfliktu a její spojení s rovnovážně integrativní teorií, hodnotově normativní orientací a konsensuálním principem strukturálního funkcionalismu umožní podle L. Cosera překonat jeho nedostatky a potvrdit jeho nároky na status obecné sociologické teorie. Takový je hlavní záměr amerického sociologa, který realizuje ve své koncepci „pozitivně funkcionálního“ konfliktu.

Logické schéma uvedené koncepce zahrnuje určení samotného pojmu sociálního konfliktu, jeho klasifikaci a zdůvodnění jeho pozitivních funkcí ve společenském životě. Pod sociálním konfliktem L. Coser chápe boj o hodnoty a nároky na určitý status, moc a zdroje, v němž je cílem protivníka neutralizace, způsobení škody nebo zničení soupeře<sup>101</sup>.

Je třeba dodat, že tato definice je v sociologické literatuře jednou z nejrozšířenějších.

L. Coser je stoupencem metody sociální analýzy, kterou v sociologii zformulovala „formální škola“<sup>102</sup>, a proto dále rozvíjí postřehy G. Simmela o významu konfliktů z hlediska udržování soudržnosti skupiny a upevňování sociálního řádu. Podle L. Cosera pomáhá konflikt s cizí skupinou ustanovit a udržovat identitu vlastní skupiny. Další pozitivní funkci konfliktů vidí Coser v tom, že v jeho průběhu dochází k uvolňování přebytečného napětí, které by jinak mohlo ohrozit integritu skupiny. K tomuto uvolňování napětí však dochází jen v případech, týká-li se okrajových, a nikoliv ústředních hodnot skupiny, protože konflikt, který se dotýká klíčových hodnot, nevede k vyjasnění vztahů mezi členy skupiny, nýbrž k jejímu rozpadu. L. Coser ro-

<sup>99</sup> Horowitz, I. (1970): *The New Sociology*. London: Oxford, New York, s. 33.

<sup>100</sup> Strukturální funkcionalismus vychází z několika základních předpokladů: a) každý sociální systém se snaží minimalizovat změny prostřednictvím regulace a kontroly a směřuje ke stavu dynamické sociální rovnováhy; b) této rovnováhy je dosahováno prostřednictvím různých společenských subsystémů, které se stejně jako jednotliví členové společnosti podřizují hodnotovému systému společnosti dobrovolně, nebo prostřednictvím různých forem sociální kontroly; c) hodnotový systém společnosti zakládá pravidla chování, která nelze vysvětlit z toho, co individua zamýšlejí, nebo chtějí, a která jsou základem hodnotového konsensu, kter je pro integraci systému rozhodující; d) změny v systému probíhají graduálně, nikoliv revolučně (Kraavčenko, A. I. (2003): *Sociologija*. Učebnik dlja vuzov. Moskva, s. 277–298).

<sup>101</sup> Coser, L. (1956): *The Function of Social Conflict*. Glencoe, s. 8.

<sup>102</sup> Američtí autoři R. Mack a R. Snyder upozorňují na základě zobečňujících výzkumů v oblasti sociálních kolizí, že konflikt je velice plastický pojem, který lze libovolně rozšiřovat a nahrazovat ho například takovými pojmy, jako antagonismus zájmů a nesmiřitelnost cílů, sociální rozkol a napětí ve vzájemných vztazích, agresivita a nepřátelství, konkurence a soupeření, a výsledek těchto substitucí pojmu využívat pro naše cíle (Smith, C. (ed.) (1972): *Conflict Resolution. Contribution of Behavioral Sciences*. Indiana, s. 3).



zlišuje realistický a nerealistický konflikt<sup>103</sup>. Prvý je řešením reálně existujícího sporu, silnější vítězí a konflikt je uzavřen. V rámci nerealistického konfliktu se stává akt agrese cílem sám o sobě - žádné vítězství ho neukončí, naopak agresivita útočníka povzbudí k dalším útokům.

Podle L. Cosera je příčinou, která vyvolává konflikty, nesoulad individuálních a společenských hodnot, nesoulad mezi očekáváním, praktickými záměry a činy osob, nepochopení vlastního jednání ve vztahu k druhým, všemožná nedorozumění, logické chyby a sémantické potíže v procesu komunikace vůbec, nedostatek a nekvalitnost informací atd. Sociální střety se tak interpretují jako střetnutí „konfliktních vědomí“ a jako jejich hlavní příčinu označuje nedokonalost lidské psychiky, nesoulad mezi reálnou skutečností a představami o ní.

Je však nutné zdůraznit, že L. Coser se současně vyslovuje proti vysvětlování sociálních kolizí s pomocí psychologizace společenských jevů například jakýmsi člověku vrozeným „instinktem agresivity“, „impulsem nepřátelství“ apod. a oprávněně konstatuje, že v sociologické analýze je třeba objektivní základy sociálního konfliktu zřetelně oddělovat od jeho subjektivních prvků<sup>104</sup>.

V této souvislosti L. Coser polemizuje se zjednodušenou představou, podle níž se konflikty odehrávají v sekundárních skupinách, zatímco život primárních skupin se vyznačuje láskou a porozuměním. Podle L. Cosera platí, že blízkost vztahu zvyšuje pravděpodobnost koexistence pocitu lásky a nenávisť, protože právě v blízkém vztahu je mnoho příležitostí ke konfliktním situacím. V takovém vztahu (například v rodině) je zároveň silnější tendence konfliktní momenty potlačovat, ale tím se spíše akumulují a jejich intenzita narůstá. Naproti tomu v sekundárních organizacích (například ve firmě či školní třídě), kde jsou vztahy neosobnější, je více možností stavu nepřátelství zredukovat.

Coser tvrdí, že „sociálně kontrolovaný konflikt čistí vzduch, který dýchají jeho účastníci a umožňuje obnovení jejich vzájemných vztahů“ a dále, že „bez

možnosti uvolnění vzájemného nepřátelství se členové skupiny mohou cítit jako naprosto potlačeni“. To je dáno tím, že konflikty zajišťují svobodné uvolnění pocitu nepřátelství, podporují a zachovávají vzájemné vztahy. Mezi pozitivními funkcemi sociálního konfliktu Coser uvádí rovněž jeho „komunikačně-informační a spojovací funkci“. Tím se rozumí to, že se v průběhu vzájemných srážek lidé mohou vzájemně prověřovat a lépe se poznávat a v důsledku toho také sbližovat<sup>105</sup> v rámci kterékoli pospolitosti. Americký sociolog se přitom odvolává na psychologii vzájemných dětských vztahů.

Podle Cosera společnost skutečně stabilní je flexibilní, a proto si může dovolit připustit konflikty - nemá totiž obavu, že by se rozpadla. Naproti tomu obava z rozpadu vede rigidní společnosti ke snaze konfliktům za každou cenu zabránit.

Jiným směrem, než Coser, který usiluje o včlenění teorie konfliktů do koncepce strukturálního funkcionalismu, rozpracovává problematiku sociálních konfliktů německý autor R. Dahrendorf. Jeho koncepce je nejuplněji obsažena v práci „Soziale Klassen und Klassen-Konflikt in der industriellen Gesellschaft“ (Sociální třídy a třídní konflikt v industriální společnosti) z roku 1957<sup>106</sup>.

Dahrendorf je veden snahou přehodnotit Marxovo pojetí konfliktů pomocí myšlenek jednoho z koryfejí německé sociologie M. Webera. Základní Dahrendorfovou tezí je, že konflikty mezi jednotlivci i celými skupinami jsou vedeny v prvé řadě snahou o podíl na moci, o možnosti činit rozhodování, týkající se těch, kdo jsou z podílu na moci vyloučeni. Základ marxistické teorie třídního boje plyne podle Dahrendorfa z chybného ztotožnění kontroly rozhodování se soukromým vlastnictvím výrobních prostředků, které ve skutečnosti představuje pouze jednu z forem moci. Dahrendorf využívá pojmu M. Webera „panství“ jako protikladu vládnoucích a ovládaných, který se vyskytuje v různých podobách ve všech typech společnosti, a odhaluje tak příčinu všech sociálních konfliktů - existující mocenskou nerovnost ve společnosti. Podle Dahrendorfa

<sup>103</sup> Historicky první typologizace konfliktů, kterou uskutečnil L. Coser, byla v sociologické literatuře v příštích desetiletích rozšířena a upřesňována, což nám následně dává možnost rozlišit tyto typy konfliktů: a) konflikt institucionalizovaný - slouží k dosažení nějakého konkrétního cíle, přičemž probíhá podle daných společenských pravidel, jeho průběh je společností uznáván a má delší dobu trvání; b) konflikt latentní - je to skrytý konflikt, který není rozpoznán, není urovnán veřejně, a proto také není řešen přípustnými a společností uznávanými prostředky; c) konflikt neformální - forma konfliktů, jehož řešení není svěřeno formální instanci (například soudu), ale odehrává se mimo postupy upravené pravidly; d) konflikt potlačený - se odehrává v silně integrované sociální skupině, ve které není možné otevřeně projevit nepřátelské pocity, protože jsou považovány za ohrožení skupiny. Tyto pocity musí být potlačovány, a když pak konflikt konečně vypukne, bývá účastníky veden s nepřiměřenou agresivitou; e) konflikt pravý - není samoúčelný, nýbrž je zúčastněnými stranami použit jako nástroj k dosažení konkrétních cílů. Pravý konflikt končí až tehdy, kdy je cíle, nebo jeho ekvivalentu dosaženo. Opakem pravého konfliktu je nepravý konflikt, v němž je přinejmenším pro jednu ze zúčastněných stran samoúčelem. To není zapříčiněno rozpornými cíli, nýbrž pouhou potřebou uvolnit napětí, takže protivník je zaměnitelný (Kozakov, V. (2004): Sociální konflikt: problema opredelenija. In: *Sociologija: teorija, metody, marketing* N3. Moskva, s. 156–166.)

<sup>104</sup> Coser, L.: *Conflict: Social Aspects. International Encyclopedia of Social Science*, sv. 3. New York, s. 233.

<sup>105</sup> Lidé kooperují nikoliv z lásky k bližnímu, nýbrž proto, že koalice s druhými posiluje jejich vyhlídky na osobní prospěch. Ve skutečnosti spojuje lidi zvláště silně odlišnost jejich zájmů (L. Coser (1956): *Function of Social Conflict*. Glencoe, s. 122–135.)

<sup>106</sup> Českému čtenáři je přístupná studie R. Dahrendorfa „Moderní sociální konflikt“, která vyšla ve slovenském překladu v Bratislavě v roce 1991.

došlo na rozdíl od Marxovy doby k narušení identity průmyslových a politických tříd, a proto v soudobých demokratických společnostech neexistuje klasický třídní konflikt. Vzestup velkých byrokratických struktur státní správy, ale též vznik velkého množství lobbistických skupin učinily mocenské konflikty méně průhlednými. I když může intenzita konfliktu v moderní společnosti narůstat, jsou marxistické představy o revolučním vyřešení sociálních rozporů iluzorní, a to především proto, že dochází k individualizaci konfliktů, což podle Dahrendorfa znamená, že vznikají sociální konflikty, které nedoprovází boj antagonistických tříd. Individualizace konfliktů je důsledkem nahrazování marxizmu ideologií individualizmu ve společenském vědomí.

Velká část Dahrendorfových prací je věnována analýze různých „pravidel hry“, umožňujících vzniklé konflikty regulovaným způsobem řešit. Makrosociální konflikt tříd v pojetí marxizmu Dahrendorf atomizuje na množství „triviálních“ mezilidských konfliktů, které lze řešit zprůchodněním společenských kanálů individuální mobility<sup>107</sup>.

V rámci této analýzy se pro Dahrendorfa stává klíčovým pojem „konflikt rolí“, jenž souvisí se sociální rolí individua<sup>108</sup>. Metafora sociální role vychází z pojetí společnosti jako „jeviště“, na kterém se práva, privilegia a povinnosti, spojené s určitou sociální pozicí, mění v konkrétně předvídatelné chování. Role sociální řídí chování jedince i jeho sociální pozici prostřednictvím očekávání „publika“. Dahrendorf hovoří o rolích v souvislosti s konfliktem zájmů v každém uskupení. Zájmy nadřazených a podřazených jsou objektivní v tom smyslu, že jsou reflektovány v rolích vlastních jednotlivým pozicím. Jedinci si nemusí být těchto očekávání vědomi, ale stejně podle nich budou jednat. Svým rolím jsou přizpůsobeni tehdy, pokud přispívají ke konfliktu mezi nadřazenými a podřazenými. Dahrendorf nazývá tato nevědomá rolová očekávání „latentní zájmy“. Mohou se stát manifestačními, pokud si je jednotlivci uvědomí.

V dosud nejsystematičtější podobě byla sociologická teorie konfliktu rozpracována R. Collinsem v jeho práci *Conflict Sociology: Towards an Explanatory Science* (1975)<sup>109</sup>. Collins aplikuje paradigma teorie konfliktu nejen na výklad sociální stratifikace fungování politických organizací, ale též například na otázku postavení žen ve společnosti, na způsob rozvoje vědeckého poznání, analýzu rodiny a dalších sociálních institucí.

Východiskem je pro R. Collinse jeho pojetí tříd jako hlavních aktérů sociálních konfliktů, ve kterém syntetizuje myšlenky M. Webera, E. Durkheima, R. Dahrendorfa a K. Marxe. Podle Collinse v každé společnosti existují dvě základní třídy - jedna kontroluje nedostatkové statky a služby a druhá o jejich kontrolu usiluje. Vlastnictví je pouze jednou z možných forem podílu na moci, jiné formy spočívají v otevřeném násilí anebo ve snaze získat lukrativní místa ve státní správě. S každou z forem moci jsou spjaty specifické formy konfliktů. V této souvislosti Collins stanovuje základní předpoklady, z nichž vycházejí všechny analýzy sociálních konfliktů: a) každý člověk sleduje především uspokojení svého zájmu a vyhýbá se jeho neuspokojení; altruismus je jako strategie jednání používán pouze jako jeden z možných nástrojů k dosažení tohoto základního cíle; b) různí lidé mají k dispozici různé zdroje, které umožňují dosáhnout žádaných cílů. Mezi tyto značně nerovnoměrně rozdělené zdroje patří právě tak možnost fyzického donucení jako schopnost vyvolávat emoční vazby ze strany druhých; c) nerovnost v rozdělení zdrojů umožňuje jedněm získat převahu nad druhými; odpor těch, kdo se ocitá v podřízeném postavení umocňuje konflikt, neboť každé individuum preferuje v první řadě své egoistické zájmy; d) ideje a víry je třeba vysvětlovat v souvislosti se zájmy lidí, kteří mají k dispozici zdroje, umožňující jim jejich ideje prosazovat. V konfliktech slouží ideje jako vysoce efektivní nástroje mobilizace konkrétních sociálních skupin; e) mocenská a s ní související konfliktní struktura moderní společnosti je produkována a udržována v procesu symbolické interakce, která se projevuje v běžné každodenní konverzaci lidí. Collins vychází především z analýzy chování profesí, u kterých právě verbální schopnosti<sup>110</sup> hrají značnou roli (například profese sociologů).

Konfliktní pohled na společnost je kromě zmíněných autorů výrazně zastoupen také v díle dalšího amerického sociologa K. Bouldinga<sup>111</sup>. Na rozdíl od koncepcí L. Cosera a R. Dahrendorfa, které vznikly ve spojitosti s pokusy překonat „slabosti“ strukturního funkcionalismu, byla „obecná teorie konfliktů“ K. Bouldinga vytvořena mimo tuto souvislost.

Stejně jako jeho předchůdci začíná K. Boulding tvrzením o neoddělitelnosti konfliktů od společenského života, od přirozenosti konfliktního chování lidí. Sklon ke stálému nepřátelství a boji se sobě podobnými, k eskalaci násilí tkví podle jeho názoru v samotné podstatě člověka. Americký sociolog skládá hlavní

<sup>107</sup> Dahrendorf, R. (2003): *Auf der Suche nach einer neuen Ordnung. Vorlesungen zur Politik der Freiheit im 21. Jahrhundert*. München, s. 156.

<sup>108</sup> Koroľko, V. - Tančer, V. (1999): Osnovnye napravlenija sovremennoho sociologičeskogo teoretizirovanija. In: *Sociologija: teorija, metody, marketing NI*. Moskva, s. 138–149.

<sup>109</sup> Mezi další významné práce tohoto amerického autora patří též: Collins, R. - Makowsky, M. (1984): *The Discovery of Society*. New York.

<sup>110</sup> Keller, J. (1995): *Úvod do sociologie. Studijní texty*. Praha, s. 117–118.

<sup>111</sup> Viz Boulding, K. (1963): *Conflict and Defence. A General Theory*. New York. Jednotlivé aspekty „obecné teorie konfliktů“ viz Boulding, K. (1978): *Ecodynamics: A New Theory of Social Evolution*. London.

naději do rozumu a mravního zdokonalování osobnosti a také do vytvoření takové teorie, která by se sama o sobě stala rozhodujícím faktorem praktického odstranění ostrých společenských rozporů. Boulding je přesvědčen, že všechny konflikty mají společné prvky a společné vzory vývoje, a právě studium těchto společných prvků může ukázat fenomén konfliktů v kterémkoli jeho specifickém projevu. Klade si proto za úkol zformulovat takové univerzální principy, které by se hodily na všechny, nebo na většinu konfliktních procesů nezávislé na jejich zvláštnostech<sup>112</sup>.

Boulding konstruuje dva modely sociálních konfliktů - „statický“ a „dynamický“. „Statický model“ zkoumá konflikt jako specifický systém a vyděluje v něm řadu prvků, jež ho tvoří. Jako první takový prvek vyděluje jednotlivá individua a skupiny, živočichy nebo umělé objekty, teorie atd. a nazývá je „stránkami konfliktů“. Druhým strukturálním prvkem konfliktu jsou podle něj samotné vztahy mezi bojujícími stranami. K odhalení zvláštnosti konfliktního chování zavádí K. Boulding pojem konkurence, který považuje za klíčový pro pochopení kolizí. Konkurenci definuje jako takový vztah stran, kdy jejich kterékoli potenciální pozice jsou vzájemně neslučitelné<sup>113</sup>. Tento pojem je podle jeho názoru širší, než pojem konfliktu, protože zdaleka ne všechny případy konkurence jsou spjaty s jevem konfliktu. Souhrnně Boulding určuje konflikt jako konkurenční situaci, v níž si strany uvědomují neslučitelnost svých pozic a každá strana se snaží zaujmout pozici neslučitelnou se zájmy druhé strany<sup>114</sup>.

Americký sociolog vidí hlavní odlišnost konfliktu od konkurence v tom, že soupeři si uvědomují vlastní cíle a neslučitelnost svých zájmů. Každý si může, říká Boulding, představit podmínky konkurence, která nepřechází v konflikt proto, že strany nemají žádné informace o samotném faktu svého soupeření, zatímco skutečná konfliktní situace nastává, existuje-li jak informovanost, tak i neslučitelnost jejich tužeb. Když K. Boulding zkoumá tento faktor, interpretuje ho zcela pozitivisticky, tj. v intencích agnosticizmu. Prohlašuje, že pojmy „vědomí a tužby“ jsou „naplněny filosofickým dynamitem“ a že jejich podstata je zatemněná.

Zájmy jako hybné síly v konfliktním chování lidí chápe indeterministicky a zdůvodňuje to odvoláním se na složitost lidské psychiky. Analýza úlohy zájmů v konfliktním chování se již vztahuje k „dynamickému modelu“ sociálního konfliktu, který K. Boulding

konstruuje podle principu behaviorismu. Proto dynamiku konfliktu charakterizuje jako „reaktivní proces“, tj. jako proces, který se skládá ze souhrnu reakcí bojujících stran na vnější stimuly<sup>115</sup>.

Boulding vychází z přesvědčení, že všechny kolize mají společné prvky a stejné cesty vývoje a rozšiřuje v souladu s principy behaviorismu pojetí dynamiky konfliktu na všechny společenské srážky bez výjimky, přičemž používá hledisko vnější analogie. Prohlašuje například, že lze zaregistrovat tytéž procesy (založené na shodě reakcí a stimulů) na všech úrovních konfliktních vztahů - mezi odbory a manažery, administrativním vedením fakulty a řadovým personálem, přednášejícím a studentem a dokonce v živočišné říši mezi dravcem a jeho obětí<sup>116</sup>.

Metodologické pozadí „obecné teorie“ K. Bouldinga je zcela evidentní. Budeme-li podstatu sociálního konfliktu spatřovat v jakýchsi stereotypních reakcích člověka, můžeme každý konflikt překonat a vyřešit tak, že příslušným způsobem ovlivníme faktory dráždivosti a tím změníme reakce, hodnoty a preference individua.

Obecné představy o statickém a dynamickém modelu konfliktního procesu K. Boulding konkretizuje dalším zkoumáním strukturálních složek tohoto procesu. Ze začátku si klade úkol prozkoumat „strany“ konfliktu a také faktory, které určují jejich chování. Protože bojujícími „stranami“ mohou být jednotlivé osobnosti, organizace, libovolné skupiny (etnické, náboženské, profesionální, generační atd.), dělí Boulding kolize na osobnostní, organizační a skupinové.

Nemálo úvah například Boulding věnuje chování člověka ve společnosti, které je podle jeho názorů určováno srážkami protikladně působících vnějších sil, přitahujících a odpuzujících danou osobnost. „*Když je osobnost ve stavu rovnováhy vůči silám, které na ni působí v té části prostoru, jež je pro ni v určitém smyslu optimální, říká se, že je osobnost ve stavu konfliktu*“<sup>117</sup>. Sebemenší vychýlení subjektu na tu či onu stranu předurčuje, jaký výsledek si zvolí, protože přitom vzrůstá přitažlivá síla odpovídajícího místa v prostoru. Tuto tezi Boulding ilustruje známým příkladem Bourideanova osla<sup>118</sup>, který byl umístěn ve stejné vzdálenosti mezi dvěma otýpkami sena. Osel podle něho nezahyne hlady, i když se nerozhodne mezi rovnovážnými silami, které ho táhnou na opačnou stranu. První nevelké vychýlení osla ve směru k tě či oné otýpce zesiluje vůně a přitažlivost této otýp-

<sup>112</sup> Boulding, K. (1963): *Conflict and Defence. A General Theory*. New York, s. 328.

<sup>113</sup> Boulding, K. (1963): *Conflict and Defence. A General Theory*. New York, s. 4.

<sup>114</sup> Boulding, K. (1963): *Conflict and Defence. A General Theory*. New York, s. 6.

<sup>115</sup> Boulding, K. (1963): *Conflict and Defence. A General Theory*. New York, s. 25.

<sup>116</sup> Boulding, K. (1963): *Conflict and Defence. A General Theory*. New York, s. 25.

<sup>117</sup> Boulding, K. (1963): *Conflict and Defence. A General Theory*. New York, s. 96–97.

<sup>118</sup> Buridanův osel - tak se mluví o člověku, který projevuje mimořádnou nerozhodnost, je váhavý, kdy si má zvolit mezi dvěma rovnocennými předměty, nebo vybrat mezi dvěma rovnocennými rozhodnutími. Tento výraz patří francouzskému filosofovi-scholastovi Jeanu Bourideanovi (1300–1358). Podobná myšlenka však byla vyslovena již starořeckým filosofem Aristotelem v jeho díle „O nebi“ a Dantem v jeho „Božské komedii“.



ky<sup>119</sup>. K. Boulding vyvozuje fakt specifčnosti společenských konfliktů z té okolnosti, že člověk ve svém vědomí operuje symbolickými obrazy, představami, které mu poskytují znalosti o vnějším světě, o sobě a druhých. „Symbolický obraz má,“ píše Boulding, „pro chápání lidských konfliktů velký význam; dokonce i ty z nich, které se na první pohled jeví jako srážky, jež vyplývají jednoduše z materiálních příčin, například z pozemkového vlastnictví, jsou ve skutečnosti vždy spjaty se symbolickými prvky, jako je prestiž, úcta k osobnosti atd.“<sup>120</sup>.

Boulding považuje symboliku, která odráží konflikt, za hlavní zdroj srážek: aby se symbol stal zdrojem kolizí, musí existovat neurčitost jeho významu a také jeho dvojsmyslnost - jsou věci, které můžeme současně milovat a nenávidět<sup>121</sup>.

K. Boulding nepoukazuje jen na neurčitost a dvojsmyslnost „symboliky“, nýbrž i na takovou její vlastnost, jako je nestálost, která má podle jeho názoru v dějinách velmi důležitý význam. Příčinu této nestálosti spatřuje v rozdělení vědomí člověka na dva prvky - na zjevný otevřený prvek, který si člověk uvědomuje ve vztahu k sobě a ke světu, a na latentní prvek, který skrývá (ten druhý je možné také rozdělit na dvě části: na tu, kterou jednotlivec skrývá před druhými lidmi, čili vědomě skrývanou, a na tu, která je skrytá dokonce i jemu samému, čili nevědomě skrývanou část vědomí).

Kromě Bouldinga se problematice sociologie konfliktu věnovali také další významní autoři. Uvedme alespoň Ch. W. Millse, K. Mannheim, A. Touraina, kteří jsou typickými představiteli sociálně kritické odnože sociologie konfliktu. Například proto byl na Západě Ch. W. Mills odsuzován jako stoupenec marxismu a na Východě kritizován jako buržoazní radikál. Jeho práce *The Power Elite* (1956) a *The Sociological Imagination* (1959) byly přeloženy do češtiny. Ch. W. Mills nejen odhaloval rozpory skryté pod povrchem prosperující společnosti, ale i problematizoval samotný smysl ekonomické prosperity tehdejší americké společnosti.

Zvláštní pozornost zasluhuje skupina sociologů, která ve druhé polovině 20. století dále precizuje odpovědi na otázku, jaké jsou skutečné příčiny společenských konfliktů. Tak například světoznámý americký sociolog ruského původu Pitirim Sorokin příčinu sociálních konfliktů nachází v dlouhodobém a systematickém potlačování a současně v absenci možnosti alespoň minimálního uspokojení základních lidských instinktů: trávicího reflexu, potřeby mít osobní

a soukromý majetek, tvořivě se seberealizovat a nabývat rozmanitých životních zkušeností, svobodně se rozhodovat, reflexu pohlavního, pudu sebezáchovy individuální, rodinné, náboženské a politické.

P. Sorokin však zdůrazňuje, že vznik sociálních konfliktů souvisí nejen s potlačováním fundamentálních lidských instinktů, ale také se společenskými šancemi, kterými disponují jednotlivci v rámci svého snažení uspokojit základní lidské potřeby. Otázka příčin sociálních konfliktů se tak prolíná s problematikou distribuce rovnosti a nerovnosti v jednotlivých společnostech<sup>122</sup>.

Přínosné jsou také úvahy německého sociologa U. Becka, který rozvíjí ideu R. Dahrendorfa, že v současné postmoderní společnosti existuje celá škála sociálních konfliktů, které industriální a předindustriální společnosti nepoznali. U. Beck zdůrazňuje, že nové konflikty nevznikají ve sféře rozdělování materiálních statků, nýbrž v souvislosti s řešením otázek „gramatiky forem života“ - jeho kvality, rovnosti práv rasových, etnických, spojených s rozdílností barvy pleti, věku, sexuální orientace, tělesných (zdravotních) a genderových předpokladů pro výkon určitých profesí a funkcí<sup>123</sup>.

Konflikty se tedy alokují převážně mimo oblast fungování tradičních sociálních institucí, a to proto, jak správně poznamenává jiný prominentní německý sociolog J. Habermas, že v soudobé společnosti poprvé v dějinách lidské civilizace slouží nikoli systémy, instituce a struktury, ale proces komunikace a její média základem teorie sociuma<sup>124</sup>. Podle mínění Habermase se koncepce komunikativní činnosti, jejímž jádrem je pojem konsensu, musí stát integrální součástí klasických sociologických interpretací konfliktů. Do epicentra pozornosti Habermase se v této souvislosti dostávají otázky vzájemného pochopení se aktérů, kteří se zúčastnili sociálních konfliktů. Německý sociolog upozorňuje na potenciální smyslovou nejednoznačnost pojmu „vzájemné pochopení“. Podle Habermase je proto k dosažení vzájemného pochopení minimálně zapotřebí, aby subjekty zúčastněné v konfliktu stejně (identicky) pochopily konkrétně jazykové sdělení; naproti tomu, maximálním předpokladem vzájemného pochopení je určitá axiologická spřízněnost aktérů konfliktu a vzájemná průzračnost jejich úmyslů a cílů. Komunikativně dosažený konsensus musí mít nutně racionální základ, což předpokládá, že jeho argumentace bude podrobena kritické analýze a musí být logicky zcela zdůvodnitelná.

<sup>119</sup> Pro behavioristický přístup je typické, že v podstatě vychází z etymologie slova „konflikt“, které pochází z latinského „conflictus“, což znamená střetnutí. Etymologie slova se však, jak víme, ani zdaleka neshoduje s faktickým obsahem pojmu.

<sup>120</sup> Boulding, K. (1963): *Conflict and Defence. A General Theory*. New York, s. 97.

<sup>121</sup> Boulding, K. (1963): *Conflict and Defence. A General Theory*. New York, s. 38.

<sup>122</sup> Sorokin, P. (1992): *Člověk, civilizace, občestvo*. Moskva, s. 272–273.

<sup>123</sup> Beck, U. (2000): *Občestvo riska. Na puti k drugomu modernu*. Moskva.

<sup>124</sup> Habermas, J. (1985): *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt.



## ZÁVĚR

Detailní poznání příčin konfliktů nám sice nikdy neumožní trvale odstranit samotné konflikty, ale, jak poznamenává R. Dahrendorf, dává nám možnost průběh konfliktu řídit a regulovat, což představuje další důležitou součást ideového arzenálu sociologie konfliktu<sup>125</sup>.

Podstata řízení konfliktu (například v prostředí organizace) spočívá v cílevědomém úsilí dát průběhu konfliktu určitou formu, minimalizovat jeho ekonomické, sociální a politické ztráty a maximalizovat možné zisky. První etapa konfliktu spočívá v jeho institucionalizaci, tj. ve vytvoření normativního a regulativního rámce pro průběh konfliktu, který dává konfliktu charakter předvídatelného a zbavuje ho elementů živelnosti a nekontrolovatelných explozí nespokojenosti. Druhá etapa - legitimizace konfliktu - spočívá v dobrovolném souhlasu a připravenosti aktérů konfliktů bezpodmínečně respektovat jeho institucionální rámec. Třetí etapa - strukturace „zájmového pole“ konfliktních stran - umožní konfrontovat (srovnávat) jejich vzájemný silový potenciál<sup>126</sup>. Čtvrtá etapa předpokládá redukci konfliktu prostřednictvím jeho oslabení a transformaci konfliktu na jinou úroveň. Nástrojem této procedury může posloužit škála popisující různé úrovně napětí mezi účastníky kon-

fliktu: a) nesmiřitelné vztahy; b) rozpory; c) kladení odporu; d) smíření; e) spolupráce. Aplikuje se však také redukce prostřednictvím jiné škály napětí, například: nepřítel - soupeř - spolupracovník - partner - spojenec - přítel. V kontextu těchto škál napětí si lze uvědomit, nakolik jsou realistické snahy zlepšit vztahy mezi aktéry konfliktu, a platí přitom zásada, že přeskočit několik redukčních stupňů najednou je prakticky nemožné, ale též, s kterými účastníky konfliktu lze navázat kontakt a vstoupit do přímých relací, a s kterými tyto vztahy jsou možné jen zprostředkovaně, skrze mediátora<sup>127</sup>.

V průběhu 70. a 80. let minulého století se literatura z oblasti teorie konfliktu rozrůstá, každoročně vychází řada monografií a sborníků, věnovaných tomuto tématu. Zároveň se ukazuje, že některá tradiční témata jsou v této oblasti prakticky vyčerpána<sup>128</sup>. To se týká například úvah o funkčnosti konfliktů pro společnost, úvah o odlišnostech a příbuznostech teorie konfliktu a marxismu apod. Zároveň se otevírají perspektivnější oblasti dalšího zkoumání: pokusy o aplikaci teorie konfliktu v rovině odvětvových sociologií, propojenost konfliktního jednání s biologickou podmíněností lidského chování, ale též snahy spojit principy teorie konfliktu s interpretativní sociologií<sup>129</sup>, anebo s dnešní podobou uspořádání sociálních vztahů v rámci tzv. společnosti sítí.

<sup>125</sup> Dahrendorf, R. (1994): *Elementy teorii sociálního konfliktu. Sociologičeskije issledovanija*. Moskva, N5.

<sup>126</sup> Pokud existuje objektivní zájem, avšak jeho nositel nebyl jasně definován, je blízká optimalizace konfliktu nemožná.

<sup>127</sup> Kalašnikov, D. V. (1998): Peregovornyj metod upravlenija konfliktom. In: *Sociologičeskije issledovanija*. Moskva, N3. Je nutné zdůraznit, že v rámci sociologie konfliktu jsou předpokládány výlučně čistě racionalistické recepty a kalkulace, avšak skrytá a zatajená nenávisť a urážky mezi aktéry konfliktu často přetrvávají i po jeho vyřešení. Za definitivně uzavřený lze proto považovat jedině takový konflikt, který byl řešen na ontologickém základě odpuštění, pokání a smíření, ke kterému nás vede křesťanství. (Srov.: prot. Dronov, M. (1996): „Konfliktologija“ prepodobnogo avvy Dorofeja. In: *Alfa i Omega*. Moskva N4, s. 173–186.

<sup>128</sup> O vysokém stupni teoretické propracovanosti problematiky sociálních konfliktů svědčí aplikace matematických metod, které umožňují modelovat konflikt v rámci tzv. teorie her (game theory). V této souvislosti zasluhuje zvláštní pozornost práce P. Brickmana (1974): *Social Conflict*. Lexington, a A. Rapoport (1961): *Fights, Games and Debates*. New York. Teorie her je matematická disciplína, studující rozhodování v situaci konfliktu, resp. hledající formální postupy, jak najít optimální strategii konfliktů (rozhodování nebo sled rozhodnutí maximalizující výhru daného aktéra). Konfliktní situace je modelována určitým typem hry (například hra s nulovým součtem - vítězství jednoho aktéra znamená porážku a ztrátu protihráče). Jedná se však o jednoduché a často idealizované modely (například se předpokládají čistě racionálně jednající hráči, rozhodující se na základě úplných informací).

Aplikace teorie her na sociální konflikty ukazuje, že sociální konflikty jsou nejčastěji „hry s nenulovým nebo smíšeným výsledkem“, protože protiklad zájmů je zřídka kdy totální. Struktura vzájemné závislosti a očekávání si od protagonistů vynucuje určitý stupeň spolupráce, protože tlačí každého jednotlivce k vypracování jeho strategie v závislosti na cílech ostatních. V tomto kontextu lze konflikt chápat jako pokračování vyjednávání jinými prostředky. Konflikt proto může vyvolat naprosto racionální proces sociální změny: ať totiž zachovává institucionalizovaná pravidla (fixní hra), nebo je porušuje (klouzavá hra), je předmětem každého konfliktu snaha změnit silové vztahy v sociálním poli.

<sup>129</sup> Interpretativní sociologie vychází z předpokladu, že setrvačnost způsobu myšlení a reagování je jedinou zárukou toho, že společnost bude fungovat poměrně předvídatelným způsobem ještě i příští den a snad i příští rok. Převládající způsob interpretace světa se však může také změnit a spolu s tím se změní jednání lidí a celý typ společnosti.

**POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE**

1. BECK, U. (2000): *Obščestvo riska. Na puti k drugomu bregu*. Moskva: Gaudeamus.
2. BOULDING, K. E. (1963): *Conflict and Defence. A General Theory*. New York: V.P.
3. DAHRENDORF, R. (1991): *Moderný sociálny konflikt*. Bratislava: Archa.
4. JANDOUREK, J. (2009): *Úvod do sociologie*. Praha: Portál.
5. KELLER, J. (2004): *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Slon.
6. *Sociologické školy, směry, paradigmatata* (2000). Praha: Slon.
7. SOROKIN, P. (1992): *Čelovek, civilizacija, obščestvo*. Moskva: Nauka.

**ADDRESS & ©**

PhDr. Marina LUPTÁKOVÁ  
Institut pro kriminologii a sociální percepci  
nám. 14. října 12, 150 21 Praha 5, PB 87  
[mluptakova@iksp.justice.cz](mailto:mluptakova@iksp.justice.cz)

---

## DÍLČÍ PODOBY POJETÍ ČLOVĚKA A MOCI V KONTEXTU FILOSOFICKÝCH PARADIGMAT

### Partial Forms of Understanding Man and Power in Context of Philosophical Paradigms

*Jelena PETRUCIJOVÁ*

Ostrava, Czech Republic

**ABSTRACT:** Text nabízí analýzu problému člověka a problému moci v rámci jednotlivých filosofických paradigmat (ontologického, gnozeologického, axiologického, antropologického, jazykového). Analýza specifík jednotlivých paradigmat umožňuje vymezit tři základní přístupy k pojetí člověka: esenciálního, existenciálního a interpretativního. Text je zaměřen především na esenciální a interpretativní přístupy. Moc ovládající člověka má různé podoby: kosmický zákon, boží vůle, politický řád, příroda v nás a mimo nás aj. Nejnebezpečnějšími podobami moci jsou podoby, které si neuvědomujeme.

*Klíčová slova:* člověk - moc - podoby moci - filosofické paradigma

**ABSTRACT:** The paper is focused on the philosophical issue of man and power, which is analysed within basic philosophical paradigms: ontological, gnoseological, axiological, anthropological and linguistic. The analysis and comparison of particular traits of each paradigm lead to setting three approaches to understanding man: essential, existential and interpretative. The article primarily deals with essential and interpretative approaches. The power possessing man has different forms: universal law, God's will, political order, nature inside and outside us etc. The most dangerous forms of power are those we are unaware of.

*Key words:* man - power - particular forms of power - paradigm in philosophy

---

*Člověk, o němž se mluví a po jehož osvobození se volá, je od počátku výsledkem utlačování, které je starší než člověk samotný. Jeho duše žije v něm a určuje existenci, která je pódíem ovládnání.*

M. Foucault

Člověk je vždy předmětem úvah. Není sice vždy předmětem těchto úvah, ale je jejich častým předmětem. Pokud se zamyslíme nad jejich obsahem a formou, pak odhalíme strukturální a disciplinární rozdíly diskurzů o člověku. Tak E. Cassirer v *Eseji o člověku* (Cassirer 1977) píše o třech disciplínách: náboženství, filosofii a vědě, z nichž každá chápe člověka odlišným způsobem. V náboženství se člověk jeví být ne vždy povedenou a dokonalou kreačí Boha, která si je vědoma své nedokonalosti, a v důsledku svého utrpení a útrap je schopna odpouštět hříchy jiných lidí. Filosofie vychází z rozumnosti, svobody, autonomie poznávajícího Já, které ovládne skutečný svět nejprve na úrovni svého vědomí a následně prakticky. Věda naopak pohlíží na člověka sice jako na vrchol evolučního řetězce, ale zároveň jako na živou bytost, která vznikla, existuje

a musí se podrobit zákonům evoluce. Tyto rozdílné přístupy se ještě „drolí“ na dílčí názory a koncepce.

Dějiny filosofie ukazují, že filosofie vzniká jako poznání, které je nasměřované na vypracování celistvého pohledu na svět a na místo člověka v tomto světě, což souvisí s pojetím filosofie jako teoreticky vyjádřeného názoru. Původně je filosofie totéž, co věda, tj. teorie (z řeckého *Theos* a *Orein*, tj. „nazírání do sféry bohů“, přičemž „sféra bohů“ je mytologický výraz pro „bytí“).<sup>130</sup> Názorovost filosofického myšlení je spojena s tím, že „podstata bytí“, „příčina příčin“, „substance“, „absolutní východiska poznání“ aj. tradiční témata filosofických zkoumání jsou logicky zdůvodnitelná, ale empiricky nedokazatelná, tj. učení, v nichž jsou rozpracovávána, vyjadřují autorský vztah, tj. názor na ně. Nedokazatelnost absolutních východisek

---

<sup>130</sup> S popíráním vědeckého statusu filosofických zkoumání se setkáváme především u představitelů anti-scientně orientované post-klasické tradice, např. již u F. Nietzscheho, S. Kierkegaarda aj.

filosofických zkoumání má za následek: (1) význam autorství nesrovnatelný s vědou a blíží se svým významem úloze tvůrce uměleckého, případně literárního díla; a (2) nepřekonatelnou mnohost koexistujících (což neznamená mírně koexistujících) filosofických koncepcí. Vývoj filosofického poznání je kumulativním procesem a příchod nového filosofického učení neznamená, že již existující učení jsou překonána a navždy zavržena. Naopak každé nové učení dává možnost nového čtení a interpretace již existujících. Na druhé straně mnohost existujících výpovědí např. o člověku nevede automaticky k tomu, že jsme schopni odpovědět na otázku po jeho „podstatě“, odhalit jeho „záhadu“, vysvětlit „tajemství jeho existence“ aj.<sup>131</sup>

Uznáním různých směrů a přístupů ve filosofii nemůžeme popírat existenci určitých paradigmat (podle analogie s teorií „vědeckých revolucí jako směny paradigmat vědy“ u T. S. Kuhna), např. ontologického, gnozeologického, axiologického, antropologického a jazykového.<sup>132</sup> Různá paradigmata tematizují problém člověka odlišným způsobem, hledají odpověď na otázku po lidské podstatě a identitě (nebo oprávněnost podobné formulace problému popírají), ale pokaždé se o člověku vypovídá vůči něčemu (někomu), čím je člověk podmíněn, určován, ovládán nebo co podmiňuje, určuje a ovládá. Úkol tohoto textu spatřuji v analýze proměn pojetí člověka ve vztahu k pojetí moci v kontextu jednotlivých filosofických paradigmat, a také v hledání odpovědi na otázku, jaké rozmanité podoby má ovládání a moc, určující člověka a jeho pojetí.

V rámci **ontologického paradigmatu** převládá přesvědčení, že bytí je dáno samo-o-sobě a účast na bytí, vztah k němu teprve přidávají rozumnost člověku a jeho veškerým myšlenkám a zřízením. Převládající tendence antické filosofie byla spojena s myšlenkou, že pravda lidské podstaty je součástí pravdy podstaty bytí, je vlastně odvozeninou bytí, je apriorní vůči konkrétní věci, konkrétnímu jednotlivci. Člověk je člověkem podle míry podílu na bytí ideje člověka (čti vzoru), podle stupně účasti na absolutním bytí.<sup>133</sup> Člověk je bytím ovládán, je součástí světa, který se řídí vyšším řádem. „*Vše, co se děje, se děje skrze osud.*“ (L ong 2002: 134). Vše existující ve světě je součástí tohoto řádu, je podmíněno harmonií tohoto řádu. Otázka individuálního života je v antické filosofii zformulována jako otázka individuálního osudu,

jehož základní výzvou bylo žít v souladu s vlastním určením stanoveným Osudem (viz učení stoiků: „*Ctnost blaženého člověka a hladké plynutí života docházejí naplnění, kdykoli jsou všechny činy konány v souladu mezi duchem jednotlivce a vůlí správce všehomíru*“ [DL VII, 88 = SVF III, 4]).<sup>134</sup> Z náboženského mýtu se *εἰμαρμένῃ* (*heimarmene*) stává nutným, přirozeným a racionálním zákonem: vše se děje tak, jak se děje, a bude se dít tak, jak se má dít. Jen poštec se snažil vzepřít, ale příběh Oidipa měl být varováním pro každého.

Stejný přístup zachovává i středověké myšlení s tím radikálním rozdílem, že absolutním bytím je absolutní osobnost-Bůh a člověk stvořený k jeho obrazu a podobě se ocitne na vrcholu hierarchie forem bytí (tj. je radikálně odlišný vůči jinému jsoucnu) a jako konkrétní jednatel zodpovídá za osud a spásu. K vyřešení vztahu mezi obecným (člověkem jako takovým) a konkrétním, jedinečným (konkrétním jednatelcem) přispěla i Tomášova úvaha o diferencii esence (*essentia*) a existence (*existentia*).<sup>135</sup> Pouze u Boha je bytí totožné s podstatou, vše ostatní je tím, co **může** být (*id quo potest esse*), ale existence některých věcí není nutnou (*accidentia* je „věc, jejíž přirozenost musí být v jiném“) (Tomáš Akvinský 1937–1940, III77, 1ad2), věci mohou být a mohou nebýt, obrátit se v prach. Dokonce existující svět existuje nikoli sám o sobě, ale díky něčemu jinému. Člověk jakožto individuum je pojímán jako individualizovaný výskyt esence věcí ve světě, jako bytost disponující takovým souborem vlastností, který se vyskytuje jen u něho. Příčinou individuální svébytnosti (princip individua) věcí stejného druhu je *materia signata* toho nebo jiného individua. Jan Duns Scotus nabízí jiný způsob řešení problému. Každé jsoucnu (včetně každého jednotlivého člověka) je metafyzicky složeno ze dvou částí: toho, *čím a jaká* je věc ve své singularitě (princip individua) a *co* je to za věc z hlediska zařazení do druhu a rodu (*natura communis*). Podle Scota látka materiální substance není principem individua, protože látka je pramenem potenciality věci, nikoli její aktuality. Existence nedokáže individualizovat jsoucnu, protože patří každému jsoucnu. Věc obsahuje individualizovanou společnou přirozenost („*cost*“) a individuální rozdíl („*totost*“), které se nachází ve vztahu jako druhový rozdíl (či diference) k vlastnímu rodu. V rámci problému člověka

<sup>131</sup> Je zřejmé, že existuje rozdíl mezi předmětem filosofické antropologie v jejím původním významu, hlášaném Schelerem, Plessnerem, Gehlenem, a použitím tohoto pojmu v koncepcích jiných autorů. Např. M. Buber ve svém díle *Problém člověka* používá pojem filosofická antropologie jako synonymum pojmu filosofie člověka. Ke stejnému pojetí se přiklání i autorka tohoto textu. Zároveň si je vědoma toho, že filosofie člověka dává možnost tematizovat člověka v teoretické a mimo-teoretické rovině, na rozdíl od filosofické antropologie, která je vždy teorií.

<sup>132</sup> Vzhledem ke kumulativní povaze vývoje filosofického poznání pokládám za přípustné pohlížet na vymezená filosofická paradigmata jako na historicky podmíněná (v tom smyslu, že vývoj filosofického myšlení je spojen s tematickým nadřazením jednoho z paradigmat v určitém období), ale zároveň koexistující v současném filosofickém myšlení. Stav filosofického myšlení považuji za polyfonii hlasů.

<sup>133</sup> Srov.: např. A. Graeser uvádí, že v dialogu *Faidón* „...Platón zde duši chápe logicky jako ideu. [...] ...to znamená, že se zde tvrdí myšlenka správně s ontologickým důkazem boha: z pojmu duše samé vyplývá její nutná existence“. (Graeser 2000: 241).

<sup>134</sup> DL: Diogenes Laertii: *Vitae philosophorum*. Citováno podle (L ong 2002: 220).

<sup>135</sup> V *Sumě theologické* Tomáš Akvinský pracuje s principem *diversum est esse et id quod est*.



to znamenalo významný posun. Oxfordský myslitel 14. století John Sharpe to shrnuje následovně: „*Lidství je působící forma, která způsobuje, že každý člověk je člověkem, [...] nicméně toto lidství není samo člověkem [...]. Není tedy žádný obecný člověk, ale je obecné lidství*“ (De Libera 2001: 436). Člověk není podřízen obecninám, naopak je ovládá, označuje je abstraktními pojmy.

Středověk zanechal řadu nezodpovězených otázek, např. pokud se podstata jednotlivce určuje prostřednictvím podstaty člověka jako takové a vztahuje se k Bohu, jak ji můžeme určit, je-li Bůh absolutno, je-li Bůh transcendentní, tj. nedefinovatelný prostředky omezeného lidského rozumu (problém katafatické a apofatické teologie), nebo vznikala další otázka, jak určit podstatu jednotlivce, je-li tato podstata neodmyslitelná od otázky spásy, jež zůstává nezodpovězenou (tj. neurčitou, vágní) do doby Posledního soudu, druhého příchodu Ježíšova apod. Středověký člověk je sice považován za bytost svobodnou (ve smyslu možnosti volby mezi Dobrem, což je Bůh, a zlem, což je porušení Boží vůle a zákonů), ale je ovládán Bohem a vlastní nejistotou. Bůh je všemohoucí a v pojetí Jana Dunse Scota „zahrnuje absolutní moc [Bůh - pozn. J. P.] všechny věci, které jsou *de facto* dostupné vůli a rozumem, zatímco u Ockhama si „Bůh udržuje *de iure* svou vlastní absolutní moc, ale *de facto* konal, koná a bude konat *de potentia ordinata*“ (De Libera 2001: 418). Podle Martina Luthera je spása možná pouze ve sféře osobní víry člověka: člověk nesmí hledat spásu ani cestou odpuštěk, milodarů, ani cestou služby církvi, mnišstvím a jinými projevy vnější religiozity, nesmí tím řešit otázku trestu a odpuštění, protože tím manipuluje Bohem a ve skutečnosti ho zrazuje. Trestat a odpouštět může jen Bůh. Člověk může jen věřit ve svou spásu. Nemůže si ji zasloužit, vedlo by to jen k lidské pýše a odvádělo od pokání. Tím bylo zformulováno nové mravní stanovisko: ochota přijmout a snášet veškerá utrpení, zoufalá snaha o vnitřní očistu a duchovní neochvějnost ve víře.

Novověké myšlení se distancovalo od středověké scholastiky a nadřazení víry nad rozumem. Novověké **gnoseologické paradigma** vycházelo z absolutnosti poznání nebo vědomí, protože svět je nám dán ve formách poznávací činnosti. Základní změna, která se odehrála v novověké filosofii v pojetí lidské podstaty a identity, byla výsledkem odstoupení od regulí klasické metafyziky, nadřazující existenci nad činnost. Předchozí tradice hlásala, že činnost je odvozena od existence (*operari sequitur esse*). Ale již renesanční myslitel Pico della Mirandola zformuloval jiný přístup: existence člověka je podmíněna jeho činností a činy. Tak se rodila idea autonomie subjektu, která připravila půdu pro ideu lidských práv. U Descarta se člověk jako ggnoseologický subjekt stává jedinou výchozí evidencí, *fundamentum absolutum et inconcussum veritatis*. Skutečnost okolního světa je odvozena od skutečnosti Já a vrozených idejí jeho rozumu, jejichž prostřednictvím Descartes vyřešil problém

*communio*, objektivitu. Zdá se, že člověk, pojatý jako subjekt, se stává bytostí vůči světu nezávislou, autonomní a jako činná bytost proměňuje svět kolem sebe, přetváří ho a ovládá. V díle M. Heideggera *Bytí a čas* (1996) najdeme úvahu o tom, že se prostřednictvím Descarta a po Descartovi stává *subjektem* v metafyzice především člověk, lidské Já. Heidegger formuluje řadu otázek typu „Proč se tento lidský subjekt ztotožňuje s Já tak, že se subjektivnost stává totožnou sféře Já? Zda se subjektivnost definuje prostřednictvím Já, nebo Já prostřednictvím subjektivnosti?“ Jaké ontologické řešení přivedlo ke ztotožnění Já a subjektivnosti? Již v rámci starořecké ontologie „být“ znamenalo moci se stát objektem (předmětem): bytí se rovnalo přítomnosti, tj. být nazíraným rozumem jako „okem duše“ - (*omma tes psyches = nous*), tj. být přítomností pro vědění (*conceptus objectivus*), tj. být objektem. Podle tohoto názoru *objectivitas*, předmětnost, je základním, dokonce jediným způsobem přítomnosti přítomného, jediným způsobem, jakým se jsoucí může ukázat jako jsoucí. Následně pro Kanta je Já především Já myslícím (*cogito ergo sum*), které umožňuje samotnou schopnost si cokoli představit. „Já myslím“ znamená především „představuji si“ a spojuji. Já je transcendentální jednotou sebevědomí, nutnou podmínkou spojení mnohotvárného, které se zjevuje v procesu nazírání, je nutnou podmínkou představování si představujícího se. Já je subjekt jako možnost objektu. Mimoto se Já stává absolutním subjektem, protože všechny moje představy (a ony jsou **moje**) jsou moje **definice**. Já je jediné (sobě-totožné) v mnohém, je jednotlicí jednotkou. Pojmy rozumu se stávají podmínkou objektivitu předmětné reality, protože předměty jsou nám dány v souladu s pojmy, tj. rozum předepisuje přírodě své zákony (je to popření klasického pojetí poznání), ale tyto pojmy se vztahují pouze na předměty možné zkušenosti, a nikoli věci-o-sobě. Podle Heideggera teze, že realita je funkcí lidského rozumu, kulminuje nevyhnutelně ve výsostně arogantním názoru, že člověk jako subjekt je zakládající realitou. Logika subjektivitu rozvrátila staré základy, převrátila ideu přirozeného morálního řádu, který je oddělen od lidského chování a je pro něho standardem; tato logika přinesla ideu smrti Boha, sankce sebe-zbožštění člověka nebo jeho požadavek na absolutní vládu nad světem. Takovým způsobem Heidegger odvozuje Nietzscheho vůli k moci od Descartova *cogita* a tím jeho následovníci odvozuji totalitarismus a technokratickou kulturu 20. st. od karteziánského imperativu stát se „pánem a vládcem přírody“ (Berkowitz 1997: 37).

Stinnou stránkou ztotožňování člověk-subjekt je to, že člověk pojatý jako subjekt je vystaven nebezpečí objektivismu, antropocentrické myšlení je orientováno na zpředmětnění člověka jako objektu sebe-reflexe (v tom je nebezpečí ovládnutí člověka, které později tematizuje např. M. Foucault). Mimo to platí argumenty, že člověk sice předepisuje přírodě své zákony

(I. Kant), ale sám je ovládán věcí-o-sobě jako nepoznaným a nepoznatelným, protože realita, která je nezávislá na podmínkách možného poznání, je nepoznatelná. Člověk ví, že příroda existuje nezávisle na principech, které jí připisuje. To, co subjekt neví, nemůže kontrolovat. Autonomie mizí, od této chvíle svobodná rozhodnutí očividně skončila a jsou ovlivněna těmi neznámými a nezávislými liniemi síly. Otevřenými také zůstávají otázky, pokud jakékoli vědění je věděním o předmětu, tj. toho, co je konstruováno, pak jakým způsobem konstruuji Já může mít fenomenologicky důvěryhodné vědění o vlastní konstituující činnosti jako právě činnosti, a řada jiných. Cena, kterou Kant zaplatil za svůj převrat ve filosofii, byla vysoká. Metafyzika ztrácí svá privilegia a výjimečný, „božský“ status.

Moderně pojatá subjektivita měla hodně podob, byla chápána jako rozumově teoretická a smyslově nazíravá nebo jako rozumově praktická a také smyslově praktická (podrobněji: Petrucijová 2002). **Axiologické paradigma** navazuje na Kantovo učení o teoretickém a praktickém rozumu a rozlišení věci-o-sobě a věci-pro-nás. Kant poukazuje na specifika každé ze sfér vědomí: poznání jako syntézy smyslové zkušenosti a pojmů, morálky jako sféry kategorického imperativu - nejvyšší mravní hodnoty a také umění. Podstatu člověka Kant spojuje s mravností. Na rozdíl od náboženského způsobu zdůvodnění morálky autoritou a vůlí milujícího Boha-zákonodárce, Kantova etika hledá závaznost mravních norem v mimo-náboženské realitě apriorních forem čistého praktického rozumu: morálka „nepotřebuje náboženství, nýbrž vzhledem k síle praktického rozumu sama sobě dominuje“ (Kant 1907: 3). Podle Kanta člověk není morálním proto, že mu to předepisuje Bůh, naopak člověk věří v existenci Boha proto, že morálka vyžaduje této víry. Východiska mravnosti se sice již nenachází v moci Boha, ale zároveň se nenachází ani v moci člověka: člověku zůstává pouze věřit v existenci mravního řádu ve světě. Kantův formalismus, který se promítl do projektu racionální etiky, se stal předmětem kritiky, jenže ani pozdější teorie empirické etiky smyslů nevyřešily problém „odvození“ hodnot ze smyslových prožitků. V důsledku se ukazuje, že morálka se jeví být univerzální a nezbytnou pro hodnocení jakýchkoli fenoménů, ale, jakmile se objevuje otázka hodnocení samotné morálky, ukáže se, že „pravou“ je taková morálka, která odpovídá **mým** představám o dobru a zlu. Člověk se ocitne v zajetí a moci jiných a cizích „pravých“ morálek.

Moderní obrat směrem k subjektivitě - pojmu, který zdůrazňuje, že lidský rozum hraje aktivní úlohu v organizování a dávání smyslu realitě - měl mimořádný význam pro vývoj západní civilizace: vedl k formování pojetí lidské „individuality“ jako svobodné, autonomní, činné bytosti. Modernu konstituovala myšlenka, že člověk je zdrojem vlastních činů a projevů, je tím, kdo stanovuje zákony a normy na základě svého rozumu a vůle. Západní středověká kultura tradičně zdůvodňovala základní hodnoty Bohem: tím měla být zaručena jejich absolutní (všeobecně nutná)

závaznost. Obecný požadavek „chce-li ve společnosti někdo vládnout, musí zdůvodnit, že na to má nárok (právo), a lidé tento nárok musí uzнат, jinými slovy vládce musí legitimizovat svou moc“, byl ve středověké křesťanské kultuře splněn tím, že moc panovníka byla legitimizována Bohem a církev Boží vůli potvrzovala. Přechod k republice znamenal především změnu ve způsobu legitimizace moci. Téma politické moci se stalo důležitým tématem diskurzu moderny. Hlas Boží byl zaměněn hlasem lidu: v tom smyslu, že již u Hobbesa je stát pojat jako lidské dílo existující k plnění určitých úkolů; stejně tak u Locka jednotlivci smluvně zakládají společnost s cílem ochránit svá práva a svobody (srov. Dolista 2000). Již ne Bůh svěfoval moc vládci, ale lid jako svrchovaný držitel moci ji vládcům (neboli politikům) dočasně propůjčoval. Lidská práva byla garantována tzv. **přirozenými** právy, garantovanými a danými Bohem nebo Přírodou. Právo na svobodu sice patří k základním přirozeným právům člověka, ale sám o sobě moment, že toto právo je garantováno „někým jiným“ nebo „něčím jiným“, naznačuje nadřazenou pozici „jiného“, což popírá princip rovnosti. Mimo to pokud jsou práva „přirozená“ a nutná, jedinec je nemůže neakceptovat a nemůže si vybrat, která z práv by býval byl akceptoval, pokud by býval měl svobodnou možnost volby. Jednou daná práva nemohou vzhledem k jejich přirozenosti být odejmuta. Přirozená práva jako neodcizitelná a nutná jsou považována za univerzální stejně tak, jako na ně navazující lidská práva. „Zastánci univerzálních lidských práv by se měli pečlivě zamyslet nad tím, jaký význam má pro jejich věc lidská přirozenost - neboť, nejsou-li si lidé navzdory zjevným rozdílům v rase, etnické příslušnosti, kultuře, náboženství a vzdělání v jádru podobní, na jakém základě pak můžeme požadovat, aby všechny vlády braly na své občany stejný ohled?“ (Fukuyama 2001: 33).

Odkaz na Přírodu se po „smrti“ Boha ve společnosti, procházející procesy sekularizace, jeví jako vhodný způsob zdůvodňování všelidských hodnot. Univerzální hodnoty jsou hodnotami přirozenými, člověk má jakoby od Přírody určitá základní nezczizitelná práva, a jako garantovaná vyšší (nadlidskou) mocí, tj. Přírodou, mu je proto žádný člověk nemá právo vzít. Nicméně odkaz se na Přírodu při bližším pohledu ukazuje jako nemožný, ba dokonce nesmyslný. Přirozené je přece to, co vzniká samo od sebe bez lidského přičinění, ale žádná práva bez lidského přičinění vzniknout nemohou, proto také v Přírodě, tj. prostoru, který vzniká sám od sebe bez lidského přičinění, žádná práva nejsou. Právo, aby nabylo ve společnosti účinnosti, musí někdo zformulovat a někdo ho musí prosazovat. Právo je mocenský vztah proto, že ho formulují lidé, kteří jsou u moci, a tito lidé ho také za pomoci politických institucí prosazují.

Tvrzení, že v Přírodě žádná práva nejsou a ani být nemohou, je lehce prokazatelným. K základním „přirozeným“ právům se řadí například právo na život. Je jisté, že podobné právo v Přírodě být nemůže,

protože Příroda přímo odporuje: zcela by se totiž zhroutil potravinový řetězec. Stejně ani právo na soukromý majetek v Přírodě neplatí, protože Příroda nezná pojem soukromého vlastnictví. Ani právo na svobodu bychom v přírodě nenašli, protože přírodní tvorové jsou biologicky determinováni, a svobody proto nejsou schopni.

Moderní přirozené právo je subjektivním (odvozeným od subjektu) právem a je definováno lidským rozumem (což se promítne do právního racionalismu) nebo lidskou vůlí (což se promítne do právního voluntarismu). Z politologického hlediska moderní společnosti pohlíží na sebe sama jako na sebe-zakládající konvencionální systémy a předpokladem jejich existence je autonomní jedinec. Autonomie jedince je vzájemně podmíněna svobodou a rovností každého individua, ale také poslušáním zákonů, které někdo předepsal někomu. Takto pojatá autonomie předpokládala teoretické prvenství subjektivity a praktické prvenství individuality.<sup>136</sup> Stinnou stránkou podobného předpokladu je možná patologie, kterou Tocqueville nazval „individualismus“ - „*vidím nespočetný dav lidí, podobných a stejných, neustále cirkulujících v honbě za přizemními a banálními požitky, kterými jsou přeplněni, a neuvědomujících si osud zbytku (lidstva - překlad J. P.)*“ (Tocqueville 1969: 692). Je to svět, kde „každý člověk je navždy vržen zpět k sobě samotnému, a existuje nebezpečí, že on může být uzavřen v samotě vlastního srdce“ (Tocqueville 1969: 692). Roztříštěná masa osamocených individuí, které si možná myslí, že jsou autonomní, ale ve skutečnosti jsou zotročeni veřejným míněním, osamocení v davu, se toulá moderním světem.<sup>137</sup> Proto byly pro Heideggera morálka a humanismus příliš křehkými

základy kultury, které neobstály pod tlakem vůle k moci. Západní dějiny nejsou triumfálním pochodem ke štěstí. Čím více se lidé snaží zachytit existující v teoretických pojmech a ovládnout ho za pomoci techniky, tím více zapomínají na to, co je podstatným, a proto jsou dějiny úpadkem a poklesem od toho, co je podstatným, k bezmocnému hledání nepodstatného v podobě teoretického konstruktů, technické moci nebo zvoleného způsobu neautentické existence.

V rámci **antropologického paradigmatu** navazujícího na „smrt Boha“ zaujme jeho místo člověk a není divu, protože antropologické paradigma vzniklo v důsledku kritiky náboženství. Jenže člověk brzy odhalil nesmírnou tíhu svých ambicí. Začátkem 20. st. M. Scheler napsal, že nikdy předtím nebyly názory na podstatu a původ člověka rozdílnější než v současnosti, kdy člověk již neví, co je, ale zároveň ví, že to neví... Proto Scheler vidí úkol filosofické antropologie v odhalení podstaty člověka, která jako nit Ariadny pomůže myslitelům najít cestu v labyrintu filosofických koncepcí (Scheler 1968). Pro filosofickou antropologii je člověk bytostí „neukotvenou“ a „plnou nedostatků“, která se nachází v zajetí vlastních biologických omezení, je jimi ovládána. Není vybaven přírodními instinkty, nemá předem fixované místo v kosmu, proto musí hledat formy existence a vytváří kulturu. Jako kulturní bytost člověk zaměřuje své činy na vyšší hodnoty. Scheler napsal, že, pokud existuje filosofický úkol, jehož naléhavé splnění vyžaduje naše doba, tak je to úkol vytvoření filosofické antropologie. Význam antropologického obratu bezesporu spočíval v tom, že byl zbořen obraz člověka spojený s hledáním jeho „přirozenosti“ a „idejí“, s redukcí lidského na přirozené a živočišné nebo božské.<sup>138</sup>

<sup>136</sup> V novověkém myšlení se objevují dvě tendence: první tendence se odvíjí od Descarta a Kanta, vyznačuje se důrazem na „communio“, na možnost existence společných mravních soudů, které se sdílí lidmi, a druhá tendence vychází z Leibnize, Hegela a následně Nietzscheho, zde jsou lidé pojeti jako nezávislí jedinci nic nesdílející s jinými. A. Renaut kritizuje ztotožnění modernity s individualismem a individualismu se subjektivitou. Podrobněji viz Renaut (1997: 5).

<sup>137</sup> Louis Dumont považuje zrození liberalismu v 17. st. a francouzskou revoluci za úspěšné kroky v triumfu individualismu na Západě. Tento triumf je ale poněkud hořký, protože kulminuje v atomizovaném a izolovaném individuu - je to tentýž hanebný/zločinný lidský atom, který se stává terčem sociálního kriticismu a politického žvanění, jehož svoboda je údajně beztvářá, jehož cíle jsou údajně nahodilé, jehož život je údajně stravován narcistickou honbou za potěšením nebo neurotickým požadavkem originality a úplně nového významu (Renaut 1997: 27–34).

<sup>138</sup> Antropologické paradigma se rozvíjelo ve dvou základních podobách, a to: (1) scientně orientované filosofické antropologie zastoupené jmény M. Schelera, H. Plessnera a A. Gehlena; a (2) v podobě anti-scientně zaměřené existencialistické tradice. (Podrobněji viz Petrucijová 2010). Na rozdíl od představitelů školy filosofické antropologie, kteří se přikláněli k esencialismu, zastánci existenciální tradice podrobují esencialismus kritice: rodově druhové určení jsoucna opomíjí jedinečné a konkrétní, opomíjí specifiku já-jasoucna, redukuje bohatství projevů člověka na abstraktní, reálně neexistující příznak, na souhrn kvalit ve své určitosti omezujících a zamlčujících bohatství projevů individua, jeho aktivní, a proto nestálou, proměnlivou podstatu. Podle názorů některých kritiků vlastně esencialismus spojený s apriorismem zbavuje člověka svobody a zodpovědnosti, protože jedinec není s to překročit jemu předcházející podstatu. J. P. Sartre razí tezi „existence předchází podstatě“ a píše, že existenciální určení člověka chápeme vždy jako individuální určení. Sartre formuluje tzv. první princip existencialismu: člověk není zprvu ničím, bude až potom, a bude takový, jaký se udělá a čím se udělá. A od toho je odvozena pravda o člověku a odpověď na otázku po jeho podstatě. Vzhledem k tomu, že je subjektivita jedince absolutně spontánní a ničím nedeterminovaná, svoboda je nutným určením člověka.

Existencialismus nejen zdůraznil specifickou odlišnost lidského způsobu přítomnosti ve světě vůči jiným formám jsoucna, ale ukázal existenci jako možnost, jež může, ale nemusí být naplněna. Přes veškerou odlišnost dílčích typů náboženského a nenáboženského existencialismu se dá najít společný podstatný znak, s nímž se spojuje autentická lidská existence: existence, tj. subjektivita, tj. niternost se nachází před výzvou sebe-přesahu. Co nebo kdo je cílem sebe-přesahu, se liší na úrovni jednotlivých koncepcí (bůh u Kierkegaarda, Bytí u Heideggera, svobodná existence u Sartra, absurdní existence bez možnosti sebe-přesahu u Camuse aj.). Člověk je brán jako činná, rozvrhující bytost, svobodná v jakékoli situaci a obzvlášť se utvrzující v tzv. mezních situacích, spojených s prosazením svého bytí pro sebe, tj. s existencí jako transcendentí, se sebe-přesahem a sebe-zrušením. Člověk se rozplývá v labyrintu situací a činů. Radikální existenciální čin a situace určují podstatu člověka - individua. Člověk se zdráhá ztotožnit s iracionalitou a nespravedlností světa, vzpírá se proti jeho nechutnosti a absurdnosti. Tak A. Camus považuje vzpouru za důsledek neoddělitelnosti absurdna a revolty a také za projev trvalé konfrontace člověka s vlastní nesrozumitelností za podstatnou výpověď o člověku.



V průběhu dějin metafyzika zakládala tematizaci člověka buď na teorii bytí, teorii poznání, nebo teorii hodnot s tím, že se vždy snažila redukovat jedno na druhé, ale neúspěšně. Nehledě na konkrétní konceptuální příčiny výskytu, kritiky a směny konkrétních koncepcí byla směna na úrovni paradigmat mimo jiné spojena s nezduvodnitelností paradigmatických východisek (např. Boha nebo racionalistické intuice aj.). Zduvodnitelnost byla nahrazena konvencí, jistota - nicotou. Ozývaly se četné hlasy po nutnosti jejího (metafyziky) překonání a prognózy její smrti. Člověk přebíral metafyzické jeviště Boha, stal se centrem jsoucího a pustil se do proměny světa a vlastní duše. Současný člověk se pokusil zpochybnit zastaralé tradice, brzy se ovšem ocitl v prázdném a život postrádajícím prostoru. Heidegger pokládal za nepřipustný projekt metafyziky v aspektu axiologie a antropologie. V době *Bytí a času* se snažil překonat filosofii vědomí cestou renesance priority ontologie. Cílem jeho filosofování se stala otázka po smyslu bytí.

Od dob Aristotela byly kladeny otázky ve vztahu k bytí: „zda něco existuje?“ a „co to je?“. Jsou to otázky o bytí a jsoucím, o podstatě a existenci. Původně se v základu lidských snah o uchopení bytí nacházela představa, že na bytí může být pohlíženo jako na věc nebo předmět, který je poznáván nezúčastněným subjektem. Ve vztahu ke konkrétním věcem se člověk může chovat jako nezúčastněný pozorovatel a zachytit rozdíl podstaty a jevu, ale není to možné ve vztahu k bytí: člověk se nemůže ocitnout mimo bytí, člověk se vždy již nachází ve světě. V bytí člověk existuje nikoli jako „podstata“, není zde přítomen v módu „věci“. Kde a jak se otevírá samotné bytí? Podle názoru Heideggera se bytí neosvojuje teoreticky, nýbrž existenciálně. Obvykle byla lidská existence dávana do protikladu k bytí, protože existence se vztahovala k individualitě a svobodě a na bytí bylo pohlíženo jako na základ neosobního řádu a zákonitosti. Existence musí být pojata v jednotě individuálního a kolektivního bytí. Naše myšlenky, city a činy jsou vždy opodstatněny a podmíněny jinými lidmi. Naše bytí ve světě je společným bytím. Tato podmíněnost může vést k ohrožení individuality. Vzhledem k tomu, že se formujeme jako nahraditelné, průměrné a stejné osobnosti, naše individualita není výchozí. Je cílem, kterého dosahujeme cenou urputných snah o překonání převládajícího vzoru. Utvrzení individuality je podmíněno dosažením ko-

nečného cíle. Právě vědomí konečnosti a dočasnosti života nutí člověka být odpovědným za vlastní život. Je těžké si přiznat vlastní smrtelnost a z tohoto hlediska posuzovat vlastní činy, z nichž celá řada začne postrádat smysl. Podle Heideggera je člověk nenahraditelným ve smrti. Nemůžeme zemřít místo jiného. Ve smrti se uskutečňuje individualita a unikátní jedinečnost a tím je dosaženo podstaty.<sup>139</sup> V tom je rozdíl mezi člověkem a věcí: věc začíná „žít“, když je její podstata uskutečněna a realizována, zatímco člověk dosahuje a realizuje svou podstatu, když je jeho existence ukončena. Smrt je poslední možností člověka, ukončení jeho Já. Je přítomna v životě a jiných módech: starosti, strachu, nekldu, které odlišují pravé bytí od bezstarostného, nepravého. Bytí je dar, ale k tomuto daru se musíme chovat odpovědně. Je zajímavé, že Heidegger zachovává pojetí pravdivého a univerzálního bytí, které se ukazuje existující (ek-sistere, tj. z niternosti ve smyslu vystupující z vlastního Já a překonávající sebe sama) osobnosti. Heidegger ve své koncepci dějin bytí jako pravdivé události ukazuje, že autorita dějin bytí je výsledkem splynutí významů imperativu významovosti (který nepředpokládá násilí) a kategorického imperativu moci (který předpokládá násilí); ničivou silou pochopení autorita dějin bytí získává od královské moci osvícení, které nutí dřepnout na kolena (Habermas 1987: 134-137). Anamnéza dějin bytí může být pojata jako destrukce zapomenutí jáství ze strany metafyziky. Musíme se naučit naslouchat bytí, které promlouvá k nám. Jazyk je domovem člověka. Prostřednictvím jazyka se projevujeme ve své řeči, vypovídáme o své situaci, odhalujeme svůj vztah ke světu a k sobě samotným. Význam existenciální komunikace se proměňuje s přechodem od jazyka vědy k poezii. Poezie předává určitou náladu jako způsob konstituování pravé podstaty bytí, je aktivní silou konstituování smyslu. Nasloucháním poezii můžeme najít sebe sama, svůj skrytý osud a předurčení.

Četné pokusy odpovědět na otázku po „člověku“ a jeho „tajemství“ přivádí k „meta-otázce“ „jak my mluvíme o člověku?“ (jedná se o rozvíjení **interpretativního a narativního přístupu** k pojetí člověka),<sup>140</sup> jak přidáváme smysl přítomnosti v našem intelektuálním universu/světě, kde zní útoky na subjektivitu jako kořen totalitarismu a technokratického ztročení a zároveň výzvy k subjektivitě popsat a odsoudit toto

<sup>139</sup> Srov.: Podle A. Camuse je smrt „nejzřejmější absurdita“ (Camus 2006: 57). Člověk, který odmítá sebevraždu ve fyzické a filosofické formě, uznává, že nemá smrt ve své moci, ale že se nachází v moci smrti, která může „zhatit“ jakékoli jeho naději a činy, orientované do budoucnosti. V tomto smyslu Camus odmítá i svobodu, pojatou jako volbu možností, projektovaných do budoucnosti. Proti svobodě rozhodování a volby stejně jako proti naději na uskutečnění budoucích cílů, které, jak je Camus přesvědčen, jsou vpsled totéž, co ztročení, klade „absurdní svobodu“, která vede v první řadě k osvobození od příkazů (ať již pocházejí od nějaké transcendentální instance, anebo si je člověk ukládá sám) (Thurnher et al. 2009: 411). „Uvědomovat si vlastní život, vlastní vzpouru, vlastní svobodu, a to, co nejvíc, znamená žít co nejvíc“ (Camus 2006: 60), ale absurdnímu člověku, který do svých počtů zahrnuje i smrt, se jedná o to, aby žil co nejdéle.

<sup>140</sup> Celkově se dá hovořit o interpretačním převratu v současné filosofii, kde je interpretace pojata nejen jako prostředek, ale jako fenomén *sui generis* lidského bytí. Ve druhé polovině 20. - začátkem 21. st. se tento problém stává jedním z nejvíce diskutovaných jak v rámci hermeneutiky (M. Heidegger, H. G. Gadamer, J. Habermas, P. Ricoeur aj.), tak post-strukturalismu (J. Kristeva, R. Barthes, J. Derrida, G. Deleuze, M. Foucault) a post-modernismu (J. Baudrillard, J.-F. Lyotard aj.). V tomto textu se věnuji převážně post-strukturalistické tradici s důrazem na názory M. Foucaulta, v jehož analýze je vztah jazyka a moci tematizován explicitně.



zotročení, ležící v základech určité koncepce humanity, která je cizí vůči totalitárnímu světu - světu, v němž je lidskému bytí odepřena jakákoli možnost (a tím pádem i právo) být zdrojem vlastního myšlení a činění? Habermas píše, že ten, kdo se snaží odhalit a usvědčit čistou formu subjekto-centrického rozumu, si nemůže dovolit věřit snům, které se zdály tomuto rozumu v jeho „antropologickém spánku“ (Habermas 1987: 174). **Post-antropologické období** rezignuje na ideu člověka jako nositele rozumu a také univerzálních morálních, sociálních a jiných hodnot, nutných pro posouzení všeho jsooucího. Zvláště důležitou úlohu pro současnou interpretaci Já a subjektivity hrají strukturalismus a post-strukturalismus, které odchází od transcendentalismu. Vědomí je zbaveno základů své evidence, již není sebe-dostačujícím a sebe-určujícím, je určováno nevědomými sférami<sup>141</sup>, které zahrnují vědomí jako jeden z momentů funkce (např. nevědomé struktury psychiky, jazyka, moci aj.) nebo textu. V současné filosofii dochází k posunu od sepjatosti s vědou k jiným formám duchovních praktik - literatuře, lingvistice, mytologii, umění. Jazyk, jeho výrazové, vyjadřovací schopnosti zachycení smyslu se stávají „tělem“ filosofické reflexe. Jsou rozšířeny názory, že náš svět je *de facto* specifickou konstrukcí světa, která je nám dána jako souhrn příběhů (fixovaných texty), nutných pro koherenci kultury. Tento různě strukturovaný a různě diferencovaný prostor před-určuje smyslu-plnost lidské existence v kultuře. „*Reálný svět se ve výrazné míře neuvědoměle staví na základě jazykových norem dané skupiny*“ (Sapir 1964: 57). „*Věci nenazírá a nereflektuje o nich subjekt; řád sám - jako jejich autonomní sebereflexe - je tím, co metafyzika označovala jako subjekt*“ (Frank 2000: 110). Identita jednotlivce vyvstává v pochopení tohoto řádu a je jím legitimizována. Řád je prostorem, ve kterém probíhá rozumění, je kritériem pro evidenci a pro herezi.

Podobné názory souzní s jednou z lingvistických intuicí F. Nietzscheho, který poznamenal, že „*ono lidské ego... vůbec neexistuje. Vědomí je pouze nástroj sdělování, rozvíjí se v komunikaci a s ohledem na zájmy komunikace*“, jejímž základním zájmem je uchování určitého snesitelného sociálního stavu. Vůle k vědění, jejímž středem je určité pojetí subjektu, je spojená s „vnášením“ identit a pravidelností do přírody, jež je sama o sobě chaotická, a „*všechno naše tzv. vědomí je více či méně fantastický komentář k nevědomému textu*“ (Nietzsche 2002: 132-140), jenž stabilizuje „stádo“, v němž se daří člověku jako „továrnímu výrobku přírody“ (aforismus A. Schopenhauera).

Jazyk vyžaduje bezpodmínečné podrobení všech individuálních prožitků a impulsů obecnému významovému řádu. Je systémem třídění, klasifikace, škatulkování. R. Barthes dokonce označí jazyk za „fašistický“: „*Neboť fašismus nespočívá v tom, že se zabraňuje něco říci, nýbrž v tom, že se nutí něco říkat*“ (Barthes 1994: 84). Jazyk má donucovací schémata, která určují, po čem se dá nebo nedá tázat, určují zóny mnohosloví, nebo mlčení. Slova působí na lidské činy nejen smyslem a významem, tj. tím, že „se vztahují k věcem“, ale také i tím, že působí jako magické znaky v rituálních praktikách, jejichž vnější zvuk vábí posluchače jako zpěv Sirén. Používající jazyk, jsme odsouzeni jako by „hrát“ vlastní emoce na jazykovém pódiu: do jisté míry můžeme říct, že nikoli my používáme jazyk, ale jazyk používá nás, podřizuje nás nějakému tajuplnému, vlastnímu scénáři. Dostáváme se do svizelí paradoxu: nesnášíme osamělost a chceme světit jiným naše myšlenky a pocity, ale tím se dobrovolně odevzdáváme do moci systémů jazykových *topoi* (kde *topoi* fonetické nebo lexikální vyvrcholí v typech diskurzu). Jsme dobrovolní zajatci těchto *topoi*, jež dělají u-topickou (a-topickou) jakoukoliv naději osobnosti proniknout ke „svým“ emocím, ke „svému“ předmětu, ke „své“ expresi. Proto např. F. Nietzsche vyzýval k mlčení a destrukci jazyka, k výsměchu a rozvrácení starých pojmů. Rozptýlení subjektu v nadosobních jazykových nebo sociálních strukturách, funkcích, vztazích je populární téma filosofie konce 20. st. Motto strukturalistů, že „ne člověk, ale struktury určují vše“, dělá z člověka funkci dominujících sociálních a jazykových struktur. M. Foucault rozvinul myšlenku dominance sociálních a jazykových struktur: „*Tato forma moci se uplatňuje v každodenním životě, který jednotlivce kategorizuje, označuje jej jeho vlastní individualností, svazuje ho s jeho vlastní identitou, vnutí mu zákon pravdy, který musí identifikovat a který musí ostatní rozpoznat v něm. Je to forma moci, která z jednotlivce činí subjekt. Existují dva významy slova „subjekt“: být podřízený někomu jinému skrze kontrolu a závislost a být svázán se svou vlastní identitou prostřednictvím svědomí nebo sebepoznání. Oba významy jsou formou moci, která dobývá a podřizuje si*“ (Foucault 2002b: 202). Odmítnout subjekt jako fundující princip znamená odmítnout jistý způsob legitimizace pravdy a prosazování moci.

V díle *Slova a věci* Foucault ukazuje, jak se formoval koncept člověka jako objektu poznání humanitních věd, jak fungoval koncept lidské podstaty v naší společnosti. Podle M. Foucaulta je subjekt souhrou různých vztahů sil, které jsou výrazem spo-

<sup>141</sup> Pro srovnání uvádím názor S. Freuda, který již začátkem 20. st. psal, že to, co nazýváme svým Já, se v životě chová v zásadě pasivně, takže jsme spíše ... „žiti“ neznámými a neovladatelnými silami. Freud podrobuje rozum zdrcující kritice. Podle něho to, co bylo považováno za racionální vysvětlení chování, je pouhou „racionalizací“ a neuvědomovaným zkresením reality. Idea nezávislého a svobodného jedince má své trhliny, protože tento jedinec je ovládan skrytými potlačovanými přáními a potřebami. Osvícení a vědění je vnějším a chabým úkrytem. Celá kultura nás disciplinuje a ovládá, tj. tragismus a konflikt jsou nepřekonatelné. V boji s vlastním instinktem smrti se můžeme snažit o omezení destruktivity, ale již nemáme utopickou vyhlídku na věčný mír.

lečenských a kulturních institucí, reprezentujících vládnoucí struktury moci: myslíme uvnitř anonymního a přinucujícího systému myšlení, uvnitř systému určité epochy, určitého jazyka a určitého diskurzu, pojatého jako „*souhrn praktik, které systematicky vytvářejí objekty, o nichž mluví*“ (Foucault 2002a: 79). Diskurz je zákonem koexistence souboru výpovědí. Každá výpověď je jedinečnou událostí, v níž nějaký subjekt může mít některou pozici a funkci, ale nejedná se o subjekt jako takový, jako zakládající, fundující princip. Zároveň je každá výpověď „*neoddělitelná od ostatních, heterogenních výpovědí, s nimiž je spojena určitými pravidly změny (vektory). A nejen že výpovědi nelze žádným způsobem oddělit od multiplicity, [...] každá výpověď je takovou multiplicitou...*“ (Deleuze 1996b: 17-18). Tatáž výpověď může mít několik rozdílných pozic pro subjekt. Leč všechny tyto pozice nejsou formou primordiálního Já, od něhož je výpověď odvozena: naopak se tyto pozice odvozují od výpovědi samé, a jako takové jsou kategoriemi „*neosoby*“ (Deleuze 1996b: 19). Objekt, subjekt i pojem jsou pouze funkcemi odvozenými z funkce primitivní, tedy z výpovědi. Odhalením „*praktik*“, chápaných jako koreláty myšlení a jednání, Foucault nachází klíč k porozumění korelativní konstituce subjektu a objektu. Neexistuje žádný podstatný, fundující princip, jen různé „*formy-Člověka*“ a „*každá forma je skladbou vztahů sil*“ (Deleuze 1996a: 177). Úvahy o subjektu, o lidské podstatě se stávají historicky podmíněnou fikcí (závěr *Slov a věcí* ohlašuje „*smrt člověka*“), jejímž prostřednictvím dochází k legitimizaci „*pravdy*“ a moci. Foucault odhaluje vzájemné spojení humanitních věd a praktik represivní moci. Hlásá smrt subjektu a tím se distancuje vůči osvícenské, romantické a pozitivistické iluzi, která ignoruje závislost člověka vůči sociálně materiálním a duchovně ideologickým podmínkám jeho existence.

Snaha bránit se donucovací moci diskurzu a hledání oblastí, v níž svoboda musí existovat a existuje, vedla k závěru, že jedinou sférou svobody se stává pole intertextuality a možnost nebo i nutnost interpretace.<sup>142</sup> Text je galaxií... do níž se dá vstoupit různými vstupy, z nichž žádný není hlavním (Barthes 1984: 69-78). Ale „*neuzavřenost duchovní zkušenosti*“ v post-strukturalistické interpretaci neznamena tvůrčí svobodu jedince. Platbou za tuto „*neuzavřenost*“ je autor, který se ztrácí v nekonečném prostoru smyslů. Autor již není tvořící individualitou, musí se vzdát všeho individuálního, protože jeho prostřednictvím mluví sám jazyk. Ten, kdo píše, je vlastně věčným skriptorem, opisuje to, co již bylo napsáno, napodobuje to, co bylo napsáno dříve. Nová hypostaze tvůrčí svobody člověka je nyní spojena nikoli s tvůrčím procesem tvorby, ale se skutečností, že absence nového v textu

vysvobozuje interpretační aktivitu čtenáře. Tím, že text je určen pro čtenáře, stává se čtenář spojující silou, která zabraňuje textu rozpadnout se na fragmenty. „*Za zrození čtenáře musíme zaplatit smrtí autora*“ (Barthes 1977: 145). Ideu „*smrti autora*“ rozvíjí i M. Foucault. Ptá se: „*Záleží na tom, kdo mluví?*“ V tomto spočívá imanentní etický princip dnešního psaní, který se realizuje v praxi. V tomto principu Foucault sleduje téma spojení moderního písma a smrti, které se projevuje v nivelizaci individuálních vlastností píšícího subjektu: „*Píšící subjekt všemi překážkami, které klade mezi sebe a to, o čem píše, má všechny znaky své zvláštní individuality: znakem spisovatele je jen jedinečnost jeho nepřítomnosti: ve hře psaní musí dodržet roli smrti*“ (Foucault 1994a: 45). Měl by hrát úlohu mrtvého ve hře písma. Pro definitivní dekonstrukci sakralizace autora, výtvorů a písma Foucault rozpracovává pojetí autora jako funkce. Člověk-autor se stává funkcí (Foucault 1994a: 50-55 aj.). Iluzornost individuality autora je spojena se snahou po odhalení pravého a skrytého, které je schováno za vnější tvář personálního a vyjevuje se v neosobní jazykové rovině. V díle *O pravdě a lži v mimo-mravním smyslu* má Nietzsche zajímavou myšlenku, že neexistuje nic více nepochopitelného než to, jakým způsobem mezi lidmi mohla vzniknout čistá a čestná snaha po dosažení pravdy - vůle k pravdě. Vůle k pravdě přivedla ke „*smrti autora*“. Tradiční přesvědčení o existenci autora je zpochybněno. Je odhaleno, že autor je zdánlivou viditelností. Koncepce „*smrti autora*“ byla úzce spojena s koncepcí „*smrti subjektu*“ a byla součástí širšího projektu, jemuž se Foucault věnoval celý život. Foucault psal, že jeho úkol spočívá ve vytvoření dějin různých způsobů, jejichž prostřednictvím dochází k přetváření lidských bytostí v subjekty. Jedná se o tři způsoby: první souvisí s věděním, které nárokuje status vědy (objektivace mluvícího subjektu v *grammaire generale*, filosofii, lingvistice aj.), ve druhém se jedná o proces objektivizace subjektu v „*rozdělujících praktikách*“ (šilenství a normalita, nemoc a zdraví) a třetí ukazuje, jak „*se člověk sám proměňuje na subjekt ve sféře sexuality*“ (Dreifus - Rabinow 1982: 203-209). Foucault útočil nejen na vnější mocenské síly, ale i na vnitřní regulativy kontroly a sebe-kontroly, které nás ovládají. Foucault hledá odpověď na otázku, jak a v jakých podobách je možné takové svobodné chování jedince, které mu umožní se individualizovat, stát se „*sám sebou*“, překonat vnucované kódy a strategie chování. Protest proti „*nad-determinaci*“ individuálního vědomí vede k hledání a rozpracovávání strategií života na hranách (okrajích) kultur, tříd, struktur apod. V průsvitech mezi okraji se objevuje člověk, který již není vázán vnitřními pocity, sebe-evidencí, ale ani věrohodností.

<sup>142</sup> Musíme poznamenat, že pro Foucaulta interpretovat znamená reagovat jistým způsobem na nedostatek vypovídání a kompenzovat tento nedostatek rozmnožením smyslu (Foucault 2002a: 184).

Prostřednictvím analýzy dějin šílenství chtěl Foucault napsat dějiny hranic, jejichž prostřednictvím kultura vylučuje to, co pokládá za nacházející se za jejími hranicemi (Foucault 1994b). Šílenství se traktovalo jako nemoc, neštěstí, které číhá na každého, kdo opustí prošlapané koleje rozumu. Foucault ukazuje, že podobná interpretace šílenství je spojena s vývojem psychiatrického diskurzu, který až v 19. st. konstituuje šílenství jako nemoc rozumu. Co umožnilo lékařské rozlišení rozumu a nerozumu? Tato odpověď na zkoumaný problém předpokládá odpovědi na tři dílčí otázky zachycující historický aspekt - s jakými disciplinárními praktikami byl spojen vznik psychiatrie?; transcendentální aspekt - jaké jsou podmínky možného konstruování šílenství jako „šílenství“, díky kterým určitá fakta a symptomy nemoci získávají určitou psychiatrickou interpretaci?; radikálně kritický aspekt - v jaké podobě je dáno to, co nazýváme šílenstvím, jak se odehrává diferenciací mezi rozumem a nerozumem a není-li tento protiklad pouhým způsobem konstruování samotného rozumu? Chceme najít bod „nula“ v dějinách racionality, jejichž součástí jsou i dějiny šílenství. Šílenství je stránkou racionality. Proces formování šílenství se zrcadlí v procesu formování rozumu. Šílenství plní funkci zrcadla, ironicky odhalujícího slabé stránky rozumu (Habermas 1997: 239-240). Rozum vylučuje šílenství, náhodu, a tak se vyjevuje „jinakost“ v člověku a v jeho dějinách. Internace šílenců, zločinců, pobudů, excentrických osob různého druhu a pozdější zřízení klinik pro duševně choré svědčí o dvojích praktikách, které slouží pro vyhnání heterogenních prvků z monologu vedeného subjektem se sebou samotným, kde je subjekt povýšen na úroveň všelidského rozumu a vše kolem se proměňuje v objekt. Monologický vztah dělá jiné subjekty pouhými objekty (Habermas 1997: 244). Vznik psychiatrické léčebny a kliniky obecně je jedním z příkladů současné technologie moci. Toto vše se stává možným díky organizaci institucí, které proměňují pacienty na předmět neustálého pozorování, manipulace, reglementace aj.

Foucault rozvíjí téma vzájemné propojenosti humanitních věd (jejich diskurzivních praktik) a praktik represivní izolace, tematizuje problém kulturních a historických předpokladů uspořádání vědění. Epistémy jako historicky apriorní horizont pochopení bytí určují pro vědy nepřekonatelný horizont základních pojmů a sdružují historické diskurzy do určité konfigurace. V Evropě lze rozlišit tři základní epistémy: *renesanční* (opírající se o princip podobnosti), *klasickou* (charakteristickou principem totožnosti a rozdílu) a *moderní* (pro niž je typický důraz na historický vývoj). Pokud v klasické epistémě je vědění plně závislým na reprezentativní funkci jazyka, pak v období moderny se tato reprezentativní funkce jazyka a shoda mezi jazykem a světem problematizuje. Moderna se vyznačuje vnitřně rozporuplnou a antropocentrickou formou vědění o neuskutečnitelné ideji bytosti, která je suverénní díky svému otroctví a jejíž konečnost jí

umožňuje zaujmout místo Boha. Od dob Kanta se Já nachází v pozici empirického subjektu ve světě, kde je také objektem mezi jinými objekty, a v pozici transcendentálního Já, které konstituuje svět jako svět objektů možné zkušenosti. Tato aporetická samo-tematizace poznávajícího subjektu se fixuje jako nepřekonatelná vůle k vědění a pravdě. Pravda je podle Foucaulta nebezpečným mechanismem vyloučení, který funguje za podmínky, kdy vůle k pravdě je skrytou. Pravdivý diskurz... nemůže přiznat, že je pro-sáklý vůli k pravdě, a vůle k pravdě, která je nám dávnou nucena, je taková, že pravda, na niž je orientována, ji jen schovává (Foucault 1994a: 12-13). Všechny diskurzy mají skrytou vlastnost, kterou je vůle k moci, a zároveň je dokazatelným jejich původ v praktikách moci. Každá společnost má svůj řád - řád pravdy, svou politiku pravdy, akceptuje určité diskurzy a umožňuje jim fungovat jako pravdivým. Foucault *de facto* ztotožňuje vůli k pravdě a vůli k moci a zabývá se analýzou vztahu moci a subjektu. Navazuje na myšlenky Nietzscheho, který již v 19. stol. poznamenal, že se za našimi řečmi o pravdě schovává vůle k životu, proto naše tvrzení odhalují a vysvětlují jen jednu stránku předmětu a jiné nechávají ve stínu. Pravda a ne-pravda koexistují a ukrývají životní síly a vůli k moci. Za racionalitou, opěvovanou ve vědě a politice, se schovává moc. Pouze dekonstrukce umožní odhalit moc, která se schovává za slovy a činy a ovládá nás.

Foucault popisuje strategie kontroly, normalizace a disciplinování, jejichž prostřednictvím je člověk proměněn v subjekt, ukazuje mechanismy fungování bio-moci, která kontroluje a reguluje lidské potřeby a tužby a která spočívá v „zavedení bezpečnostních mechanismů, jež by chránily před nahodilostí, která je vlastní populaci živoucích bytostí“ (Foucault 2005: 221). Strategie bio-moci se formovaly jako nedílná součást juridických diskurzů zdůvodňujících suverenitu státu. Jedná se o vzájemné dohlížení a dominanci jednotlivců a mechanismy sebe-kontroly. Současné mechanismy moci dohlíží na naše každodenní potřeby, identitu, gesta aj. Disciplinující moc, zahrnující drezuru našeho těla, se stává součástí každodenního života. A na závěr *Dějin sexuality* Foucault píše, že snad někdy někdo, za jiné organizace společnosti, nebude moci pochopit, jak se nám povedlo se podíídit ubohé moci sexu.

Foucault ův projekt, i když hlásá „smrt člověka“, je projektem hluboce antropologickým. Hlásaná smrt byla negací humanistického stanoviska založeného na víře, že člověk je schopen omezit moc svým rozumem a morálkou. Moc dělá člověka takovým, jakým ho potřebuje mít. Proto je nutnou diagnostika společnosti.

## ZÁVĚR

Stručná výpověď o možných podobách pojetí moci v dějinách filosofického myšlení tematizujícího problém člověka ukazuje, že problém moci byl roz-



pracován v rámci každého z filosofických paradigmat (ontologického, gnozeologického, axiologického, antropológico-jazykového). Analýza specifík jednotlivých paradigmat umožňuje vymezit tři základní přístupy k pojetí člověka: esenciálního, reflektujícího lidskou rodovou/druhovou podstatu; existenciálního, negujícího rodově druhové určení člověka a hlásajícího otevřenost jeho individuální podstaty jako možnosti; interpretativního, zdůrazňujícího význam slova a činu, o němž existuje lidský příběh. V rámci esenciálního přístupu pojetí člověka má moc různé podoby: osud *heimarmene* jako kosmický řád u starých Řeků, Boží zákon u křesťanských věřících, osud jako Boží vůle v protestantismu, světský zákon a politický řád daný lidmi u novověkých myslitelů aj. Řada myslitelů postklasické tradice, nehladě na zdrcující kritiku racionalistické tradice, pokračuje v rozvíjení esencialisticky pojaté dílčí podoby lidské podstaty a s ní korespondujícího pojetí moci: vůle k moci vitalisticky pojatého člověka (F. Nietzsche popíral odvozování člověka z ducha, podle jeho názoru „*musíme umístit ho zpět mezi zvířata*“), moc nevědomí a pudů (S. Freud) aj. Autoři existenciálně formulovaných koncepcí poukazují na starost, úzkost (Sartre), strach, absurditu (Camus), smrt, s jejichž mocí se vyrovnává jednotlivec. 20. století prochází pod znakem „obratu k jazyku“. Člověk je tvůrcem smyslů a významů světa, v němž pobývá, ale zároveň je nositelem vnucovaných kódů, strategií chování, které si neuvědomuje a které ho ztročují. Jak již bylo zmíněno výše, pouze dekonstrukce umožňuje odhalit moc, která se schovává za slovy a činy a ovládá nás. Cenou za odhalení moci se stala „smrt člověka“.

Ke konci své životní cesty se Foucault zaměřuje na výzvu k sebe-poznání, která je spojena se „starostí o sebe“ (*epimeleia*). Foucault hledá odpověď na otázku, jak a v jakých podobách je možné takové svobodné chování jedince, které mu umožní se individualizovat, stát se „sám sebou“, překonat vnucované kódy a strategie chování. Protest proti „nad-determinaci“ individuálního vědomí vede k hledání a rozpracovávání strategií života na hranách (okrajích) kultur, tříd, struktur apod. V průsvitech mezi okraji se objevuje člověk, který již není vázán vnitřními pocity, sebe-evidencí, ale ani věrohodností.

V rámci interpretativního přístupu se interpretace stává nejen mechanismem čtení kulturních smyslů, ale i způsobem získávání identity, vedeným snahou o vytvoření celistvého světa subjektivně významných smyslů. „Otevřenost“ se stává vyjádřením určité filosofické strategie, systémů označování a diskurzivních praktik. Pravda (včetně pravdy o člověku) již není tím, co musí být vystopováno, nalezeno, ale tím, co musí být stvořeno. Možné natolik převyšuje realitu, že v konečném důsledku „člověk bez vlastností“ (podle Roberta Musila) ve světě plném vlastností, ale světě nelidském, nemůže být identifikován. „*Nikdo není autor nebo stvořitel své vlastní životní historie. Historie výsledků slov a činů ukazují na „aktéra“, ale tento*

„aktér“ není autor... Kdokoliv tyto historie vytváří, je jejich subjektem ve dvojím smyslu - jejich „činitelem“ a trpícím/snášejícím (*its actor and sufferer*), ale nikdo není jejich autorem“ (Arendt 1958: 160). Přítomnost jmen se stává směšnou, a dokonce zbytečnou. Neidentifikovatelné se stává nevyjádřitelným. Někdo klade otázku: „Kdo jsem?“ A jemu odpovídají: „Nic, nebo skoro nic.“ Tím, že se jáství identifikuje s člověkem bez vlastností, tj. bez identity, čelí předpokladu o vlastní nicotnosti. Ale musíme si představit smysl této beznadějné cesty, tohoto průchodu nicotou a nicotností. Možná že nejdramatičtější metamorfózy osobnosti musí zakusit tato utrpení a projít nicotou identity.

Časová vzdálenost mezi prvním proctvím o „smrti boha“, které učinil F. Nietzsche, a druhým proctvím o „smrti člověka“, které učinil M. Foucault, je pouhých sto let. Bude ještě třetí? Nebo se bude jednat o situaci němoty a ticha? A bude ten, kdo by naslouchal?

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

- ARENDR, H. (1958): *Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.
- BARTHES, R. (1977): *Death of the Author*. In: *Image-Music-Text*. New York: Hill and Wang.
- BARTHES, R. (1984): *De l'œuvre au texte*. In: Barthes, R.: *Le bruissement de la langue*. Paris: Seuil.
- BARTHES, R. (1994): *Lekce*. Přeložil M. Petříček. In: *Chvála moudrosti*. Bratislava: Archa.
- BERKOWITZ, P. (1997): *Liberalism strikes back*. *The New Republic*, # 15 December.
- CAMUS, A. (2006): *Mýtus o Sisyfovi*. Přel. D. Stejnová. Praha: Garamond.
- CASSIRER, E. (1977): *Esej o člověku*. Bratislava: Pravda.
- DE LIBERA, A. (2001): *Středověká filosofie. Byzantská, islámská, židovská a latinská filosofie*. Praha: Oikoymenh.
- DELEUZE, G. (1996a): *Dodatek: o smrti člověka a o nadčlověku*. In: Deleuze, G.: *Foucault*. Praha: Herrmann a synové.
- DELEUZE, G. (1996b): *Nový archivář*. In: Deleuze, G.: *Foucault*. Praha: Herrmann a synové.
- DOLISTA, J. (2000): *Perspektivy církve*. Praha: Karmelitánské nakladatelství.
- DREIFUS, H. - RABINOW, P. (1982): *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Brighton.
- FOUCAULT, M. (1994a): *Diskurs, autor, genealogie*. Praha: Svoboda.
- FOUCAULT, M. (1994b): *Dějiny šílenství v době osvícenství*. Praha: NLN, z orig.: *Histoire de la folie à l'âge classique - Folie et déraison* (1961).
- FOUCAULT, M. (2002a): *Archeologie vědění*. Přeložil Č. Pelikán. Praha: Herrmann a synové.



16. FOUCAULT, M. (2002b): *Subjekt a moc*. In: Foucault, M.: *Myšlení vnějšku*. Praha: Herrmann a synové.
17. FOUCAULT, M. (2005): *Je třeba bránit společnost*. Překl. P. Horáka. Praha: Filosofia.
18. FRANK, M. (2000): *Co je neostrukturalismus?* Praha: Sofis.
19. FUKUYAMA, F. (2001): *Přirozená práva a lidské dějiny*. *Proglas* 7.
20. GRAESER, A. (2000): *Řecká filosofie klasického období. Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: Oikoymenh.
21. HABERMAS, J. (1987): *The Philosophical Discourse of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
22. HEIDEGGER, M. (1996): *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenh.
23. KANT, I. (1907): *Gesammelte Schriften*. Berlin: Preußische Akademie der Wissenschaften 1902–1942, B. VI.
24. LONG, A. A. (2003): *Hellénistická filosofie. Stoičové, epikurejci, skeptikové*. Praha: Oikoymenh.
25. NEHAMAS, A. (1990): *The Riscue of Humanism*. In: *The New Republic*, vol. 203 (12 Nov.).
26. NIETZSCHE, F. (2002): *Genealogie morálky*. Praha: Aurora.
27. PETRUCIJOVÁ, J. (2002): *Vágnost lidské podstaty, identity*. In: *Člověk - dějiny - hodnoty jako filozofický, historický, sociálně politický a výchovný problém*. Ostrava: OU.
28. PETRUCIJOVÁ, J. (2010): *Křižovatky antropologie - změny paradigmat*. Díl I: *Počátky antropologických reflexí*. Ostrava: OU.
29. RENAUT, A. (1997): *The Era of the Individual. A Contribution to a History of Subjectivity*. Princeton University Press.
30. SAPIR, E. (1964): *Culture, Language and Personality*. Berkeley: University of California Press.
31. SCHELER, M. (1968): *Místo člověka v kosmu*. Praha: Academia.
32. THURNHER, R. - RÖD, W. - SCHMIDINGER, H. (2009): *Filosofie 19. a 20. století III. Filosofie života a filosofie existence*. Praha: Oikoymenh.
33. TOMÁŠ Akvinský (1937–1940): *Summa theologická*. *Suma Theologiae*, III77, 1ad2. Olomouc, edice Krystal.
34. TOCQUEVILLE, de A. (1969): *Democracy in America*. Ed. J. P. Mayer. Trans. George Lawrence. New York: Anchor.

#### ADDRESS & ©

doc. PhDr. Jelena PETRUCIJOVÁ, CSc.  
proděkanka  
Katedra společenských věd  
Pedagogická fakulta  
Ostravská univerzita  
Mlýnská 5, 701 03 Ostrava 1  
Czech Republic  
[jelena.petrucijova@osu.cz](mailto:jelena.petrucijova@osu.cz)

## IDEA VZDĚLÁNÍ V NĚMECKU

### Education Idea in Germany

*Miroslav SOMR - Lenka HRUŠKOVÁ*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRACT:** Do dějin tvůrčího myšlení německé filosofie byl ve 14. století pojem vzdělání (Ausbildung) zapojen v mnoha modifikacích (v osmnácti odvozeninách). V poslední třetině 18. století se pojmy vzdělání a vzdělávání stávají módními výrazy a jsou používány v různém smyslu: estetickém a morálním, ve smyslu výchovy a školního vyučování, jako výchovy k občanství, ale i ve významu zdokonalování, vysvětlování, zlepšování apod. Johann Gottfried Herder vrací vzdělání jeho duchovní a filosofickou původnost a předmětnost. Jeho další etapou je Hegelova idea sebevědomého JÁ, která je počátkem jeho cesty k činorodému, lidskému sebevědomění.

*Klíčová slova:* Ausbildung - Entelecheia - Aufklärung - sebevytváření - Paideia

**ABSTRACT:** A concept of education (Ausbildung) was involved in many modifications (in 18 derived words) in creative thinking history of German philosophy in 14<sup>th</sup> century. In the last third of 18<sup>th</sup> century notions of education and training became a buzzword and were used in different senses: the aesthetic and moral, in terms of education and school education, such as citizenship education, but also the importance of perfectness; explaining, improvements, etc. Johann Gottfried Herder returned its spiritual philosophical originality and a purpose to education. His next step was to the Hegel's idea of self-conscious EGO, which was the beginning of his journey to the energetic, human self-awareness.

*Key words:* Education - Entelecheia - Enlightenment - self-making - Paideia

*Každý ať je svým způsobem Řekem, ale nechť jím jest!*  
J. W. Goethe

Diskuse k osvětlení pojmu vzdělání naráží stejně dnes jako v době minulé na těžkosti porozumění i na hlediska ideová. Slova vzdělání a vzdělávání (*Ausbildung, Bildung*) převzala v Německu funkci protestu niternosti, duchovní individuality, dějinného bytí a dění proti duchu osvícenství a francouzské revoluce. Jako duch „vytvářející se v pojmu“ vchází vzdělávací motiv do univerzální filosofie duchovní skutečnosti. Tím je do dějin tvůrčího myšlení německé filosofie zapojen dělicí motiv jeho mnohoznačnosti a mnohovýznamnosti. Tento obsahový rozměr vzdělání nemá obdobu u žádného jiného výrazu a jeho upřesnění vyvolalo, jak uvádí Paul Schneider (1930), v hlavách filosofů a pedagogů „babilónský zmatek“.

K pedagogickému pojmu a významu vzdělání dochází německý klasicismus 18. století ve dvojím významu:

1. ve významu činnosti (*das Bilden*);
2. ve významu stavu (*die Gebildetheit*).

Na samém počátku významového a etymologického zkoumání tohoto pojmu je disertační práce Ilse Schar Schmidtové (1931). Jejím obsahem jsou

dějiny mysticko-spekulativního a přírodně filosoficko-theosofického vývoje tohoto pojmu až k naznačenému období druhé poloviny 18. století, kdy tento pojem nabývá podoby mravně estetického, humanisticko-pedagogického a duchovně filosofického, časově ohraničeného, obecného vědomí pojmu vzdělanosti a vzdělanců. Celý tento dějinný postup má svůj původ v životním centru středověké německé mystiky na straně jedné a na straně druhé souvisí s počátkem zduchovnění německého způsobu vyjádření filosofické spekulace a reflexe vůbec a se vzestupem tvůrčího myšlení německé filosofie (Heimsoeth 1958). Do okruhu spekulativní mystiky přichází, vedle již používaných termínů pro nové vyjádření zkušenosti náboženství a duchovní niterné zvroutnělosti, také nový termín **vzdělání (Ausbildung)** a jeho odvozené formy.

Použití termínu „Ausbildung“ se ve 14. století vyskytuje asi v osmnácti odvozeninách a má v podstatě stejný význam jako jeho nový model v sekularizované podobě v období do roku 1748, do 18. století. Moses Mendelssohn ještě v roce 1784 pociťuje tento pojem jako něco nového, co přichází do německé řeči

(neuen Ankömmling in unsere Sprache), používaný pouze v knižním projevu. Dějiny pojmu vzdělání boží most mezi německou mystikou a německým idealismem. Spiritualizace pojmu „Ausbilden und Ausbildung“ vychází u Mistra Eckharta z mystické myšlenky vzdělání. Obraz boží usazený v duši, stvořený rovněž Bohem, byl zbožňovatelem znetvořen. Tento obraz musí být znovu očištěn „zbaveností duše“ oněch nevzdělaných přimíšenin. Jeho znovunalezení je v čisté nehmotné formě Boha, v připodobnění jeho božství. Vzdělání je původně chápáno jako „deificatio“ a takto se znovu objevuje u Maxe Schellera. Pro Eckharta je vzdělání absolutní proces, transcendentní postup. Svým pojetím se liší od aristotelsko-stoické představy uskutečňování stejně jako od myšlenky zprostředkování v novoplatónském a také hegelovském smyslu. Bůh se vytváří v duši bez zprostředkování bez směřování (ohne Mittel). Ve světle věčného obrazu božího nejsou znetvoření (forma jako idea) žádnou překážkou, nýbrž cestou k Bohu. Vzdělání obsahuje v sobě samém čistou realitu a pocit Boha, vychází z rozumu a vůle, zrození Syna v duši. Obsah tak zahrnuje v jednom vzdělávacím procesu i určenost, jednotu mnohosti a čistou jednotu ve vztahu k Bohu jako formě duše. Eckhartova transcendentní myšlenka vzdělání se objevuje ještě jednou u Fichta. Přejít od spekulativní mystiky do její emocionální oblasti u Heinricha Seuse ukazuje první počátky psychologizování pojmu vzdělání v souvislosti s mystikou Ježíše. Vzdělání Ježíšem znamená utvoření si Ježíše. V zobrazujícím momentu musí duše vlastnit něco, co je schopno přetvoření duchem božím. Tím je obraz Ježíšův. Zde se projevuje rozdíl mezi Eckhartem a Seusem! První vychází z cesty stadií (unio mystica), druhý se upíná na obraz Ježíšův.

Vzdělání jako napětí mezi člověkem a ideálem osobnosti znamená přechod pojmu vzdělání z oblasti mystiky do oblasti pedagogické. Zde vzniká životní cíl, v němž je obsaženo imago Dei myšlenka, přechod z možnosti k uskutečnění pomocí výchovy. Tuto linii mezi mysticko-náboženskou hranicí a pedagogicko-sekularizovaným pojmem vzdělání převzal F. G. Klopstock.

Druhý kořen má německý pojem vzdělání ve filosofii života a v přírodní mystice renesance. Se spekulací „o tajemství přírody“, v jejímž světle je nově určen poměr Boha, člověka a světa (člověk jako podstata světa), začínají *novověké dějiny pojmu vzdělání*: Paracelsus, Jakob Böhme, Herder, Goethe a dále až k romantikům<sup>143</sup>. Vzdělání zůstává až do poloviny 18. století mimo literárně humanistickou sféru školní a vědecké řeči. Nový výraz dává pojmu vzdělání Paracelsus, stejně jako v období mystiky Eckhart. Obrací se zpět na existenční základy zkušenosti a odvrací svůj pojem vzdělání od introspektivní filosofie náboženství a rozumové niternosti a tím také

od transcendentní myšlenky pojmu vzdělání Mistra Eckharta. Organický vývoj a proces dění je pro Paracelsa procesem vzdělání ve dvojím smyslu. Pramení z vnitřního obrazu a je zaměřen na vnější zpodobnění. Zobrazení je však pochopeno jako ENTELECHEIÁ zaměřenosti tvůrčích sil, přírodních daností a předpokladů. Toto vzdělání z imanentních předpokladů není žádná přímá emanace boží. Děje se spíše jako zastoupení a ve jménu Boha jako přírodní evoluce. Paracelsus chápe vzdělání jako signaturu vši skutečnosti. Faustovský rys jeho filosofie tvůrčích sil vidí život jako stálé ohrožování, boj s nouzí, protikladnost sil v jeho kosmické spletitosti a nepředpokládaných překvapení mezi nebem a zemí.

Paracelsus, Valentin Weigel, Jakob Böhme, Leibniz a Herder, to je vývojová linie pojmu vzdělání mystické, přírodní filosofie. Jádro vzdělání tvoří u Weigela volný atribut formule pro boží a přírodní určení podstaty člověka. Věděním rozumí ontickou spoluúčast Boha a světa. Všechno poznání povahy a čistoty je v člověku, nikoli v objektu (není doplněno a přineseno zvnějšku). Učení je tak vlastně poznání sebe sama. Jakob Böhme dává pojmu vzdělání rozhodující spekulativní prohloubení. Vzdělání dostává výraz vnitřního božího procesu, aktu volní se-beprojekce, boží tvůrčí vůle vedoucí ke zpodobnění Boha, vytvoření „zrcadla“, v němž duch boží spatřuje sám sebe a tím dospívá k seberozjímání. V mystériu tohoto světa se stává mystériem také vzdělání. O tvůrčí zobrazení a prioritu postavení v jádru vzdělání soutěží *tři principy: svět boží naděje, démonický zlověstný svět a lidský svět vnějšího zprostředkování*.

V metafyzice vůle je Böhmova představa vzdělání zároveň dramatická a dialektická. Napětí není vytvořeno vzájemným střetáváním těchto principů, nýbrž faktem jejich existence. V celém tomto postupujícím napětí jde o člověka, neboť pouze jím a v něm dospívají tyto principy k rozporu. Vzdělávací proces se tak stává odvahou svobody člověka, kde v dialektickém rozporu negace rozhoduje svou existenci a bytost. Člověk má svobodu formovat a vzdělávat se podle své touhy a svého potěšení. Ve slovním zobrazujícím vývoji ducha nabývá pojem vzdělání u Böhma nové významové dimenze, jež je předznamenáním a tím i určitou souvislostí konkrétního pojmu ducha u Luthera. Tak se ukazuje, že přechod pojmu vzdělání do obecného duchovního povědomí filosofické, estetické a pedagogické sféry v polovině 18. století není tak náhlý, jak by se na první pohled zdálo, nýbrž má dlouhou přípravu. Theosofické myšlenky Jakoba Böhma působily dále až k Hegelovi a Schellingovi. Představa aktivního ducha, formujícího na jedné straně pasivní duši, ale mající na druhé straně povinnost formovat své nitro tak, aby dospěl k duchovnímu vzdělání, se zřetelně projevuje u Gottfrieda Arnolda. Ovšem pojem vzdělání promyslel meta-

<sup>143</sup> Herderův ideál vzdělání je zároveň ideálem novohumanismu. U romantiků byl pojem vzdělání pochopen především filosoficky.

fyzicky teprve Leibniz. Individuální metafyzika Leibnizova má svůj kořen v mystické teologii, ve světové harmonii BOHA A OSOBNOSTI. Základní myšlenka monadologie je pojena s fragmentem „*Von der wahren Philosophie Mystica*“. Leibniz sice neformuluje postup vzdělání, ale myšlenka tohoto pojmu mu není zdaleka cizí.

Herder první přenesl hloubku Leibnizových myšlenek do filosofie vzdělání. Rozvinutí reflexivní myšlenky vzdělání náleží však teprve Hegelovi. Další linii pro filosoficko-estetické a také humánně-pedagogické zformování německého pojmu vzdělání v duchovní a umělecké oblasti 18. století od Wielanda, Herdera, Goetha, Schillera, ale také Hamanna, Winckelmannna, Fichta, Oetingera a Humboldta, představuje dílo A. A. C. Shaftesburyho. S prvními překlady jeho děl v Německu v letech 1738–1745 se objevují pojmy „innere Ausbildung“ (pro vnitřní vzdělání), „Ausbildung“ (pro formování vznešeného charakteru) a „bildende Gestalt“ (zpodobňování).

Platón první přenesl řemeslnické utváření plastické látky na pedagogický postup jako formování duše podle modelu. Hovoří o EUPLASTON dětské duše. Platónské motivy jsou spojeny s myšlenkou vzdělání v přípravné formě pietismu na přelomu 16. a 17. století. Přenos platónského pojmu vzdělání do oblasti výchovy a vzdělání v Německu poprvé transformoval Wieland. Přitom se ukazuje bohatost struktury pozadí tohoto pojmu. Mysticko-náboženský pojem vzdělání byl Klopstockovým „Mesiášem“ nejen obnoven, ale především literárně přizpůsoben. U Klopstocka dostává pojem vzdělání svůj emfatický význam. Vzdělání duše se tu objevuje jako nábožensko-estetický výchovný proces v nitru tvárného, vzdělaného člověka. Myšlenka schopnosti vzdělání se stává vůdčí ideou. Pociťující srdce bylo poněkud vzděláváno a uzpůsobeno pro věčnost. Působící silou v oblasti této mysticko-spekulativní výchovy byl nikoli člověk, ale nadlidská osobnost - Kristus. Již v roce 1751, v období svých studií v Tübingenu, odhalil Wieland Leibnizovu monadologii. Nyní se citový pojem vzdělání u Klopstocka spojuje s filosofií individualismu. Jeho sekularizace vystupuje zcela zřetelně teprve u Wielanda. Důkladem tohoto tvrzení je jeho „Plan von einer neuen Art von Privat-Unterweisung“ z roku 1754. V pojmu vzdělání je nyní zřejmý motiv napodobení vzoru, vytvoření vkusu podle osvědčeného modelu. Rozšiřující se pojem vzdělání se nyní spojuje také s humanitním pojmem povinnosti „krásných věd“, vedoucích k humanitě, tzn. spojuje se s tradicí vzdělání. Jemu přicházejí vstřícné nehumanitní ideje o sjednocení přírody a kultury v obrazu antiky. Vzdělání tím dospívá k novému vyjádření v ciceronském duchu.

Vzdělání a vzdělávání se stávají módními výrazy v poslední třetině 18. století. Jsou používány v různém smyslu a kontextu v estetickém a morálním významu (Sulzer, Gellert), ve významu výchovy a školního vyučovacího procesu (Zedlitz a Felbiger), jako vzdělávání k občanství (Basedow a Moeser), jako výraz pro zlepšení, zkrásnění, zdokonalení, vysvětlení, osvětlení apod. Pojmové hranice jsou zcela setřeny. V této spletité a nepřehledné situaci rozmanitostí vstupuje do dějin vzdělání Johann Gottfried Herder a vrací mu jeho duchovní a filosofickou původnost a předmětnost. Pojem vzdělání se opět stává ohniskem filosoficko-antropologického a duchovního myšlenkového okruhu, stává se ústředním, klíčovým bodem světonázorového postoje. Výchozím momentem Herderovy reflexe je duchovně vytríbený, pedagogicky i literárně uzpůsobený pojem vzdělání. Vzdělání je pro Herdera lidsky působící vzdělávací silou, přenesenou z knižního světa a světa abstrakce do činné oblasti života. Pojem „Bildung“ používá pro přírodně dějinnou duchovnost člověka místo epochálního hesla „Aufklärung“.

Vzdělání není pro Herdera stav, vlastnictví, konečný cíl, představa účelu, nýbrž geneze člověka, duše a lidského ducha. Je to především věda, mravnost, kultura doby a národů v rozmanitosti svých forem a účelů dějinného vývoje. Herderův pojem vzdělání je ve svém předmětu kulturně antropologický, ale v hlubším záměru je vývojovou a historicko-metafyzickou kategorií.

Vlastní Herderova filosofie vzdělání byla formulována ve Výmaru v roce 1770. Pojem vzdělání se stal vůdčí myšlenkou filosofické antropologie. Vývoj pojmu vzdělání má duchovně historický význam. Kategorie tohoto pojmu mají svůj základ v novém poměru pojmu vzdělání k životu. Vzdělání bylo pro Herdera symbolickým vyjádřením nového sebepoznání člověka, vyplývajícího z jeho citových životních souvislostí. Jako symbol jousnosti stává se pojem vzdělání univerzální významovou kategorií. Herder ho chápe jako střední pojem mezi duchem a hmotou. Významným obratem k rozboru jousnosti je Herderův spis z roku 1778 „Vom Erkennen und Empfinden der menschlichen Seele“. Perspektivy skutečného horizontu vývoje vzdělání v prostoru životních podmínek jsou zde interpretovány v analogii k člověku (Bůh a člověk, svět a duše, smysl a smyslnost, řeč a skutečnost), tzn. jako lidská skutečnost, pro kterou platí pouze lidské zákony.

Tak nabývá Herderův vzdělávací pojem a ideál svého významu jako vzdělání k humanitě. „*Velkou částí člověka je zvíře, k humanitě si přinese na svět pouze schopnost a musí k ní být vzdělán teprve úsilím a pílí*“ (Herder)<sup>144</sup>. Všechny vědy a umění mají za úkol jediný cíl, „*humanizovat nás*“, říká Herder. To zna-

<sup>144</sup> Latinský význam slova HUMANITA znamenal původně lidskost, lidskou vlídnost a později ho bylo použito ve smyslu zušlechtění ducha lidskou důstojností.



mená nelidské a nedokonalé učinit lidsky dokonalým, a tak nám dát formu, kterou schvaluje lidský rozum, požaduje naše povinnost a o níž usiluje naše potřeba. Prvním národem, který pochopil skutečnou podstatu vzdělání a lidskosti, byli Řekové. Zde je podle Herdera dovedeno ono vše dokonalé v člověku k nejvyššímu stupni dokonalosti. Tímto povznesením je očištěno božské v člověku a vyzdviženo k Bohu. Studium řečtví znamená proniknout do světa ducha této doby a nikoli tedy pouhé jazykové a formální znalosti. Tu se stává zákonem: *Vzdělávej se řecky!* Zdá se, že v tomto směru má pravdu Friedrich Schiller, když říká, že řeč Řeků a Římanů je sice mrtvou řečí, ale z ní pramení to, co v ostatních žije.

Kořenem myšlenky vzdělání je u Herdera antropomorfní charakter všech jazykových pojmů pramenících z tvůrčí síly vnitřní zkušenosti a spojitosti světa, z analogie k člověku: *duše je ve světě*. Herderova filosofie vzdělání však rovněž přejímá v teoreticko-gnozeologickém smyslu myšlenku mikrokosmu. V prvé analogii vznikají dva aspekty. Vzdělání má dvojí podobu: *je děním* - organickým rozvojem vnitřních forem a vzrůstajících energií v podmíněnosti místa, času a okolí, a na straně druhé je *zpodobňováním* - je individuální, celostní zpodobnění vlastního bytí. Naproti tomu Herderova filosofie vzdělání vychází z dvojí geneze dějin vzdělání člověka. Jednak jako přírodní organizace, jednak z jeho duchovně dějinné podstaty. Právě s touto stránkou souvisí již naznačená Herderova myšlenka humanity, k níž nebyl člověk zrozen, nýbrž uschnout. Vzdělání u Herdera *zůstalo přírodou a stalo se dějinami, je vnímáno ještě kosmicky, ale myšleno již v kulturním významu svého slova. Stalo se světským, ale stále ještě poukazujícím na nejvyšší dokonalost*. To také odpovídá duchovnímu procesu změn 18. století.

Svráznost vzdělávacího pojetí Wilhelma von Humboldta je spojena s jeho objasněním pojetí řečtví. Humboldt povyšuje řečtví na nejvyšší eticko-estetickou, přímo nábožně uctívanou světovou hodnotu, měřítko vůbec, vyrůstající nad dějinami a dějinnou jednostranností, vyzdviženou na obraz víry, v historickém i nadhistorickém, skutečném a nepravdivém, pevném a nezvratném, sjednocujícím a povyšujícím se k mystické jednotě. Humboldtův způsob pedagogického působení může vzniknout pouze uvnitř dokonalé společnosti, a to vzájemným nazíráním morálně vzdělávacích forem. Možnost uplatnění v této společnosti je chápána nikoli demokraticky, nýbrž autokraticky. Tak z oněch vyřčených imperativů vystupuje do popředí harmonická osobnost Goethova řeckého imperativu: **„Každý ať je svým způsobem Řekem, ale nechť jím jest!“** Z tohoto hlediska působí Humboldtova nezvratná věta, *„že vše neřecké se právem nazývá barbarským“*, jako důkaz nekritičnosti. Je však nutné ocenit Humboldtovo zdůraznění řeckého umění, které za střed řeckého života pokládá rovněž Wieland.

Klasický ideál vzdělání a jeho humanitní idea zůstávají vzorem požadované možnosti celostní jednoty člověka. Z psychologického hlediska Humboldtův pojem „vnímavosti“ a „samočinnosti“ nachází své aktuální vyjádření v myšlence vzájemné interakce mezi vrozeným a spontánním zráním (mezi vlohami a vývojem) a v myšlence sociálně-kulturního utváření, formulované Lückertem. Jeho schématem je psychologicky vyjádřen Humboldtův vztah: *INDIVIDUALITA - UNIVERZALITA - TOTALITA*. K podstatě fenoménu vzdělání náleží vytvářející se napětí mezi subjektivním a objektivním duchem. Humanita je a zůstává nejvyšším měřítkem i smyslem skutečného rozvoje osobnosti. Podstata humanity je vyjádřena vnitřní kulturou jednotlivce. Humboldt, podobně jako Kant i Fichte, zdůrazňuje mravní závaznost a odpovědnost vzdělance vůči světu. Pod vlivem antické ideje vnitřní harmonie formuluje Humboldt své pojetí člověka, kterého chápe v podstatě jako bytost *harmonickou*. Z hlediska subjektivního jde u Humboldta o *sebevytváření*, z hlediska objektivního o *začlenění* jedince do tradice, tj. do historického světa, tím, že se subjekt ponoří do duchovního světa čisté lidskosti. Cesta k sobě vede objektivním světem dějin, jejichž autonomní duchovní zákonnost má člověk v sobě uskutečnit. Osobnost člověka je tím více osobností, čím více a silněji v sobě pojímá tento svět. V člověku jako duchovní bytosti, jež je sama výtvorem vývoje světa, se světový proces jako by obrací: člověk má v sobě totalitu světa vytvořit tím, že si ji uvědomí. Uvědomění sebe a vyrovnání se se světem je vytvářeno v procesu vzdělání, začleněním do tradice dějin, do objektivně historického světa, který Humboldt ztotožnil se světem řeckým a sám vyšel z předpokládané afinity mezi duchem řeckým a německým. Objektivnost tohoto světa chápe Humboldt jako neutralitu k otázkám všedního dne. Uskutečnění osobnosti je pak plodem *prázdná* (scholé), nikoliv práce. Tak zůstává vzdělání záležitostí vyvolených.

Ukazuje se, že společenské začlenění ideálu vzdělání je stejně nutné jako hodnota jeho individuální svéráznosti a ucelené působivosti. Vzdělání je u Humboldta estetickou kategorií, estetickou konstitucí jednoty, plnosti a tvaru v estetickém smyslu. Humboldtovo úsilí po návratu vlastní ideje na půdu řečtví staví pojetí jeho vzdělání mezi myšlenku boje proti jednostranné, předčasné specializaci a povrchnímu encyklopedismu na straně jedné, tzn. moderní a kreativní myšlenku vzdělání, a mezi nekriticky přebíranou, zbožštělou nesmrtelnou *PAIDEU* řečtví, která odvádí humanismus do minulosti a prázdná. Přítomnost a pracovní snažení, konstanty lidského vzdělání, jsou u Humboldta nahrazeny ideálem úniku. Vzdělání a humanismus se stávají rozjímáním v sobě a pro sebe a společenské začlenění individua je jeho návratem do slavné minulosti. Minulé pohltilo přítomné, skutečnost byla neutralizována a lidské se stalo nelidským tím, že zneživotnělo.

Další cesta pojmu vzdělání vede od Kantova koperníkovského obratu ve filosofii, přivádějícího na pole německého filosofického myšlení privilegovanost činného subjektu, přes rozpornost Fichtova pojetí vzdělance k Hegelovu sebevědomému JÁ. Cesta od antického ideálu vzdělání k aktivnímu a činorodému pojetí jeho lidské dimenze je cestou od *sebevědomí k sebevědomění*.

### Zusammenfassung

Der Begriff Ausbildung ist mit menschlicher Aktivität untrennbar verbunden. Wilhelm von Humboldt nimmt in der Art, wie er den Begriff der Bildung und seine Idee vieldeutig auffasst, eine spezifische Stellung ein. Humboldt, ebenso wie Kant und Fichte, betont die moralische Verpflichtung und Verantwortung des Gebildeten der Welt gegenüber, aber die Bildung ist

für ihn kein Ergebnis einer tätigen Arbeit, sondern eine Frucht der Musse (scholé).

Die Ausbildung ist kein Zustand, sondern ein stets verlaufendes, unabgeschlossenes Geschehen, der Weg vom Selbstbewusstsein zum Selbstverständnis.

### POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. HEIMSOETH, H. (1958): *Die sechs großen Themen der abendländischen Metaphysik und der Ausgang des Mittelalters*. Stuttgart.
2. SCHAARSCHMIDT, I. (1931): *Der Bedeutungswandel der Worte „bilden“ und „Bildung“ in der Literaturepoche von Gottsched bis Herder*. Elbing.
3. SCHNEIDER, P. (1930): *Bildungsbegriff u. Bildungsideal im Wandel der Zeiten*. Leipzig.

### ADDRESS & ©

doc. PhDr. Miroslav SOMR, DrSc.  
Katedra ekonomiky a managementu  
Vysoká škola technická a ekonomická  
Okružní 10, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
[somr@mail.vstecb.cz](mailto:somr@mail.vstecb.cz)

Mgr. Lenka HRUŠKOVÁ, Ph.D.  
Katedra ekonomiky a managementu  
Vysoká škola technická a ekonomická  
Okružní 10, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
[hruškova@mail.vstecb.cz](mailto:hruškova@mail.vstecb.cz)

---

## COOPERATION, COMPETITION AND THEIR EFFICIENCY IN TERTIARY EDUCATION

Kooperace, soutěživost a jejich efektivita v terciárním vzdělávání

*Ivana JÍLKOVÁ*

České Budějovice, Czech Republic

**ABSTRACT:** In my contribution I will focus on a comparison of competitive education, group education (cooperation), individual education at the Institute of Technology and Business, České Budějovice. Students filled in the questionnaire with several closed questions according to the Likert scale, and an open question. I made an inquiry whether they found competitive or cooperative strategies of teaching more useful or whether the frontal teaching was profitable for them. I took the gender of students into account, and its influence on answers.

*Key words:* efficiency of education - strategy of education - time of education - cooperation - competition

**ABSTRAKT:** Příspěvek se zabývá srovnáním soutěživé výuky, skupinové výuky (kooperace), individuální výuky na Vysoké škole technické a ekonomické v Českých Budějovicích. Studenti vyplňovali dotazník složený z uzavřených otázek podle Likertovy škály a otevřené otázky. Cílem bylo zjištění, zda studenti považují soutěživé a kooperativní výukové strategie za užitečné, nebo zda je pro ně užitečná frontální výuka. V potaz byl brán vliv pohlaví studentů na odpovědi.

*Klíčová slova:* efektivita vzdělávání - strategie vzdělávání - doba vzdělávání - kooperace - soutěživost

---

### 1. CONCEPT OF DETECTION EFFICIENCY

The question of what behaviour leads to effective teaching was opened already in the early 20th century in connection with the searching for so-called „good teachers“. The issue of teaching effectiveness research has started to be discussed since the mid-20th century approximately when the work of Flanders „Analyzing Teaching Behavior“ (1970) appeared. It was discussed even before 1989 in our country, particularly in the works of V. Kulič (e.g. „Effective management of learning activities“), J. Skalková and F. Bačík („Increasing the efficiency of the educational process in the classroom“), Z. Macek („Research of training video effectiveness“). J. Průcha in his book „Educational Evaluation“ (1996) presents an empirical model of educational effectiveness. The author calls it „empirical“ because rather than purely theoretical, it is based on the actual, empirically observed data on determinants of efficiency.

Regarding the effective work of teachers, researches primarily focus on procedural aspects of teaching and deal with the procedure of education and outcome results. The overview of the research **effectiveness of teaching** is currently engaged in D. Nezvalová, L. Mutík, T. Janík, and L. Hrušková. The basic principle of these paradigms is connecting product characteristics of teaching process (the process - the teaching; the product - learning results of the students).

„In common teaching practice, this means, we investigate what skills students have or do not have, their motivation and their previous knowledge, what is the teacher and what he or she is doing during the lesson – **structure of the learning time**, working with the content, the climate in the classroom, the interaction and communication among the teacher and students.“ (Hrušková 2008: 24).

### 2. TEACHING TIME

One of the essential determinants of the quality and effectiveness of the educational process is the **time factor**. The pedagogical dictionary (Průcha - Walterová - Mareš 2003) distinguishes education time as follows: 1. planned, provided by educational standards and regulations; 2. real, i.e. the educational process implemented virtually. The time factor is different and it differs according to countries depending on social, political and economic conditions, it differs among schools in the tertiary sector in our country depending on the specifics of each individual study program and curriculum, and it is very closely linked to the graduate profile and the conditions the student is supposed to fulfil during the study. Finally, it also depends on the schedule of lessons. In my paper I will be working with a real-time factor, which is directly dependent on the educational process in the tertiary sector.

### 3. TEACHING STRATEGIES

Methodological acting of a teacher arises from a conception of teaching, participates in the organization of teaching process and ensures the optimal relationship among all active factors. **Teaching strategies** are widely seen as defined learning methods although they are formulated in general level, but their realization is determined by subject matter, **time** and it varies according to the subject being taught. Teaching strategies are based on the specific method of teaching, teacher's requirements, the way of regulating the process of acquiring skills, the character of the curriculum and other external effects. Therefore they are heavily influenced not only by teachers but also by the social environment, partly by students themselves. „*The teacher can create conditions for adequate, effective, preferred strategies, he or she can create function situations, which motivate students*“ (Vlčeková 2007: 16). In terms of evaluation, personal goals and the type of interactions (connections) we can divide teaching strategies as follows (Kasíková 1997):

**Competitive strategy.** We evaluate ranking from the best to the worst. Every single student wants to be better than the others, they want to compete and win. Competitive strategy motto: „*I will win if you lose.*“ The teacher has games that the winners rejoice, strengthen their confidence, their position among others in the circle. A purely competitive strategy, which can gradually be transformed into attitudes, builds on the failure of the enemy, not the output of his colleagues. Personal goals of individuals are in a conflict. When a student wants to achieve the defined criteria, the interconnection will be neutral; because he or she fills the task independently. In this case we talk about an individual (individualistic) strategy. Teachers evaluate the fulfilment of the criteria by accepting it. Individuals do not contribute to the achieving the common goals. Individualized strategies in the tertiary education represent a way of collective education, where the operative teacher's role shifts to the role of student self-directed in learning. According to Vašutová (2002) in practice it means that the students are given space for their activities, independent work and self-involving, self-control, self-regulation. A special place and foundation belongs to the individual arrangement when the teacher interacts with individuals. Individual instructions are applied to consultations, tests and specific forms of practical training connected with skills training. (Vašutová 2002: 64).

Cooperative strategy uses ideas that individuals contribute to fulfilment of a common goal that teamwork requires diversity of ideas and approaches to its success. Cooperative strategy correlates to the principle of the personal value recognition and the respect to each other. This strategy profits from different strong points of all team members. Differences are profitable, they are not only tolerated. At the same time it needs an

authentic positive interconnectivity and social interdependence. One of the questions, which is significant for current institutes - including Czech universities -, is the question of representation of individual and individualized teaching, cooperation and competition. The collective teaching prevails at institutes i.e. a teacher teaches a differently-sized group of students oriented at various subjects. It is most often frontally organized collective education (a lecture or, occasionally, a seminar). Co-teaching in seminars, tutorials and laboratory exercises can work with conditions that prefer both cooperation and constructive competition in case the clear beginning and the end are defined, clear criteria for selecting the winners are stated, a number of clear rules and procedures that control the interaction is implemented. Competitors must cooperate in the context of the competitions, agree how to determine the winner and the defeated, set the rules that would govern their acting during the competitions, where and when the competition appears and ends.

### 4. STUDENT AND TIME

Assuming that the lecture is the domain of teaching, then a seminar, exercises, practice, and excursions are the domain of students' learning activities. Globally, we speak in terms of teaching forms which are based on prevailing activity and clearly defined learning tasks of students. „*In addition to cognitive goals there are pursued objectives of professional socialization, personality developing and ethical goals.*“ (Vašutová 2002: 92).

In our research 320 students were supposed to fill in a questionnaire designed to find out students' opinions about time stress depending on the strategies of a teacher. The questionnaire was based on closed and semi-closed items with offered replies. The Likert scale, which consists of five steps, was used:

1	2	3	4	5
definitely	yes	I am not sure	no	absolutely not

The complex of conditions was given to define the population of students (19 to 25 years; tertiary sphere-adolescence, emerging adulthood). **The basic research sample** consisted of students of the Institute of Technology and Business, České Budějovice, the program Architecture, field Construction Management and Construction of Buildings and the program Economics and Management, field Economics Enterprise, Okružní 10. The survey was conducted in the information week when 320 students filled in questionnaires with instructions for completion. The group of students was approximately the same age and of the heterogeneous sex. They returned 301 questionnaires completed to the author.



	semester	men	women
<b>Architecture</b>	1.	72	17
	2.	27	12
	4.	55	17
<b>Economics and management</b>	2.	1	6
	4.	29	65

Students were asked whether they preferred cooperation rather than competition, even at the expense of more charge of time during cooperative activities. 73 students responded: „definitely“ 177 students responded „yes“ . The differences were neither found between study programs, or among semesters, nor the gender issue:

*Economics and Management*

		men	women
study	2.	1	6
semester	4.	29	65

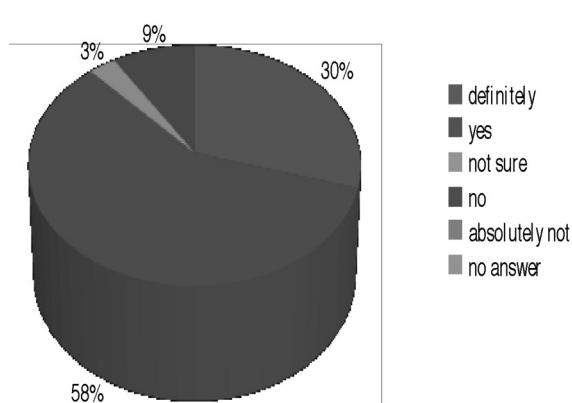
question/answer	definitely	yes	not sure	no	absolutely not	no answer
a) I prefer cooperation rather than competition although it is more time-consuming.	0 10 1 19	1 17 3 38	0 0 0 3	0 2 2 5	0 0 0 0	
total	30	59	3	9	0	0

*Architecture*

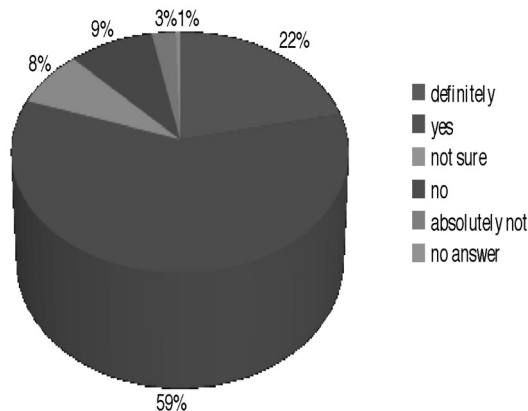
		men	women
study	1.	72	17
semester	2.	27	12
	4.	55	17

question/answer	definitely	yes	not sure	no	absolutely not	no answer
a) I prefer cooperation rather than competition although it is more time-consuming.	20 6 14 1 1	1 35 18 28 14 11 12	7 1 5 1 0 1	8 2 5 1 0 2	2 2 0 2 0 0 1	1
total	43	118	15	18	5	

**I prefer to cooperate in a group than compete although it is more time-consuming (ECONOMICS AND MANAGEMENT)**



**I prefer to cooperate in a group than compete although it is more time-consuming (ARCHITECTURE)**



The same question appeared in the questionnaire once more, but from the perspective whether the students prefer competition rather than cooperation, assuming that cooperation is time-consuming and has no effect. The results only confirmed and followed by

questions and answers). 157 students replied that they did not, 72 students responded they absolutely did not. It was interesting to find that 36 students were not sure with their responses (including 29 in the Architecture program = 14 %).

Economics and Management:

		men	women
study	2.	1	6
semester	4.	29	65

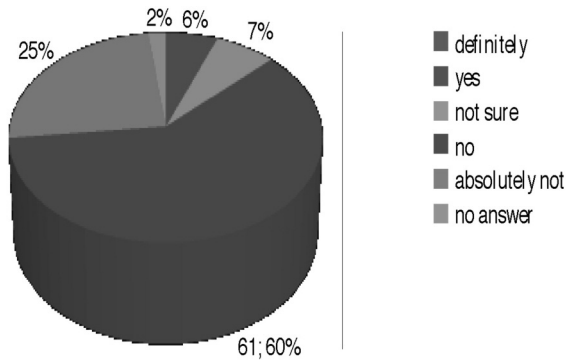
question/answer	definitely	yes	not sure	no	absolutely not	no answer
I prefer to compete than cooperate (cooperation is time-consuming and without effect)	0	0	0	0	0	0
	0	2	2	2	0	3
	0	0	4	1	15	3
	0	0	0	42	0	9
	0	1	1	15	0	1
total	0	6	7	61	25	2

Architecture

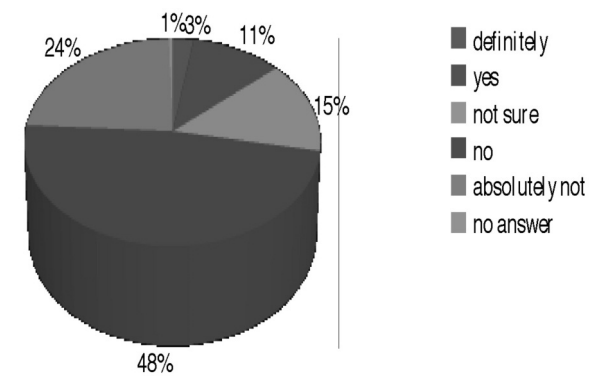
		men	women
study	1.	72	17
semester	2.	27	12
	4.	55	17

question/answer	definitely	yes	not sure	no	absolutely not	no answer
I prefer to compete than cooperate (cooperation is time-consuming and without effect)	3	0	2	0	0	0
	0	4	3	9	1	1
	4	12	4	8	1	2
	2	30	13	26	10	8
	9	23	7	9	5	1
	2	7	9	5	1	2
total	5	22	29	96	47	1

I prefer to compete rather than cooperate (cooperation is time-consuming and without effect) (ECONOMICS AND MANAGEMENT)



I prefer to compete rather than cooperate (cooperation is time-consuming and without effect) (ARCHITECTURE)



The question whether students prefer working independently, even if it is time-consuming, students

responded very differently. Opinions differ in each semester, also among men and women.

Economics and Management:

		men	women
study	2.	1	6
semester	4.	29	65

question/answer	definitely	yes	not sure	no	absolutely not	no answer
I prefer individual work, I am given space for my activities even if it is more time consuming	0	0	0	4	1	3
	0	3	3	16	0	4
	0	4	2	14	0	16
	0	1	1	27	0	6
	0	0	0	4	0	0
total	4	23	20	44	10	0

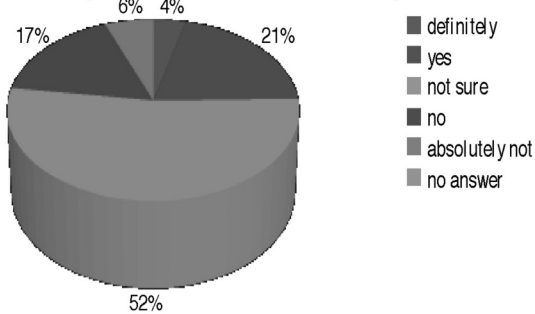


Architecture

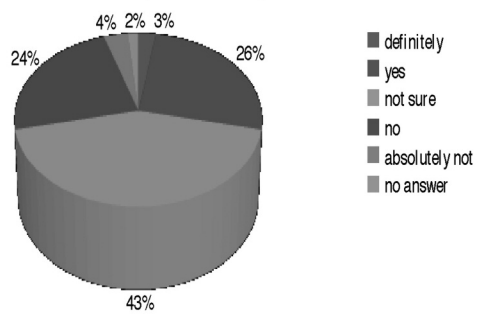
study	1.	72	17
semester	2.	27	12
	4.	55	17

question/ answer	definitely	yes	not sure	no	absolutely not	no answer
I prefer frontal system of teaching. I am involved in the subject, I am not disturbed. I learn fast.	2 1 0 1 0	1 19 1 17 6 3	6 24 17 26 8 6	5 22 4 11 2 3	5 3 4 0 0 0	0 0 0 0 0
total	5	52	86	47	7	3

I prefer frontal system of teaching, I am involved in the subject, I am not disturbed. I learn fast. (ECONOMICS AND MANAGEMENT)



I prefer frontal system of teaching, I am involved in the subject, I am not disturbed. I learn fast. (ARCHITECTURE)



We found interesting answers to the question concerning cooperation among different sexes. We can see in the graph that there is a percentage similarity in both

programs (32 % - 25 % not sure; 27 % - 33 % answered „yes“).

Economics and Management:

		men	women
study	2.	1	6
semester	4.	29	65

question/ answer	definitely	yes	not sure	no	absolutely not	no answer
I prefer to cooperate with a person of opposite sex, work is more interesting	0 7 1 2	1 14 2 10	0 3 2 28	0 4 1 19	0 0 0 7	0
total	10	27	33	24	7	0

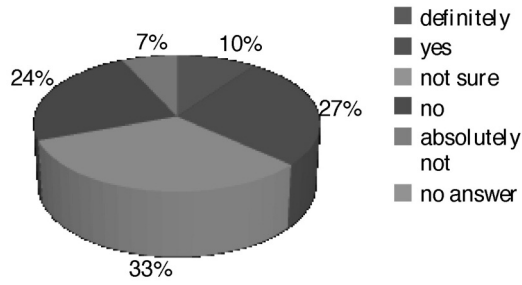
Architecture

		men	women
study	1.	72	17
semester	2.	27	12
	4.	55	17

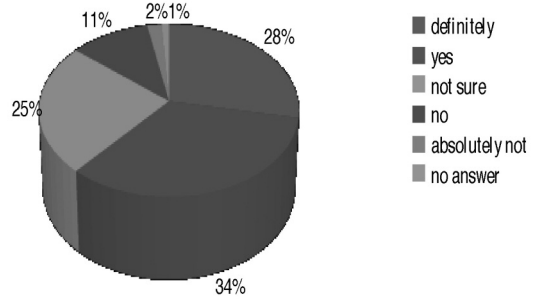
question/ answer	definitely	yes	not sure	no	absolutely not	no answer
I prefer to cooperate with a person of opposite sex, work is more interesting	20 10 14 4 2	6 25 11 13 6 8	4 17 3 19 3 2 5	9 3 5 4 0 1	1 0 3 0 0 0	0 0 0 0 0
total	56	67	49	22	4	2



**I prefer to cooperate with a person of opposite work is more interesting (ECONOMICS AND MANAGEMENT)**



**I prefer to cooperate with a person of opposite sex, work is more interesting (ARCHITECTURE)**



Finally, we compare monologue and dialogue. For 52 % and 17 % students of Economics and Management and 40 % and 15 % students of Architecture

is necessary to discuss about a problem even if it is more time-consuming.

*Economics and Management:*

		men	women
study	2.	1	6
semester	4.	29	65

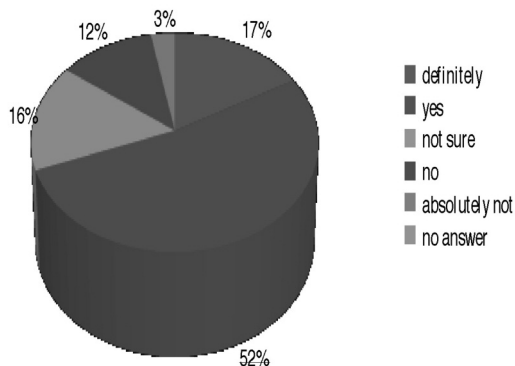
question/ answer	definitely	yes	not sure	no	absolutely not	no answer
I prefer dialogue rather than monologue, even if it is more time-consuming	0 6 1 10	1 14 4 28	0 3 0 13	0 3 1 8	0 2 0 1	
total	17	53	16	12	3	0

*Architecture*

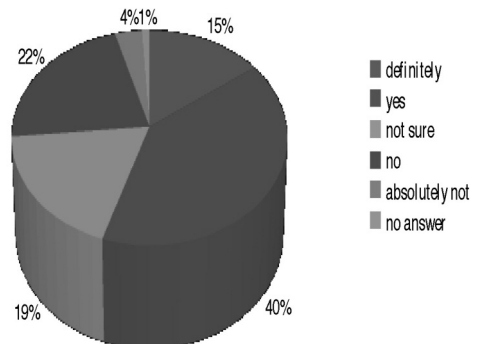
		men	women
study	1.	72	17
semester	2.	27	12
	4.	55	17

question/ answer	definitely	yes	not sure	no	absolutely not	no answer
I prefer dialogue rather than monologue, even if it is more time-consuming	13 8 9 2 2	2 39 8 24 12 7	8 10 8 9 1 1	1 7 3 12 1 2	5 2 0 0 1 0 1	2
total	36	98	30	30	4	

**I prefer dialogue rather than monologue, even if it is more time-consuming (ECONOMICS AND MANAGEMENT)**



**I prefer dialogue rather than monologue, even if it is more time-consuming (ARCHITECTURE)**



## 5. CONCLUSION

The data that were obtained will still be elaborated. It is clear that students' opinions on frontal and group teaching, cooperative, competitive or individual strategy in some cases coincide and sometimes differ. The biggest agreement, according to the questionnaire, is in the opinion on the group lessons. Students are willing to work in groups even at the expense of a longer time interval. They prefer cooperative time-consuming forms of work strategy. During the cooperative strategy of teaching students obtain opinions and contributions of other people, they develop their own ideas, they can extend or re-evaluate their opinions, which leads to better results of the whole group. „*Co-operation, which is the base for the competition, allows participants to enjoy the competition, winning or loss. The stronger the cooperative basis, the more constructive is the competition.*“ (Hrušková 2007: 29) „The art of cooperation“ is important for students also in terms of future managing the labour and human relations and the art of getting on with people. It seems that cooperation is natural for them or, simply, they are conscious of the idea. Concerning the gender of students I did not find any significant differences among their responses.

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. FLANDERS, N. A. (1970): *Analyzing teaching behavior*. Reading: Addison-Wesley.
2. HRUŠKOVÁ, L. (2007): Group and Cooperative Teaching as a Part of Complex Teaching Method. *Savremenyj naučnyj vestnik*, Bělehrad: Rusnaučkniga, č. 13, s. 27–31. ISSN 1561-6886.
3. HRUŠKOVÁ, L. (2008): *Vliv kooperativních strategií na efektivitu jazykového vyučování*. Disertační práce. Brno: MU.
4. KASÍKOVÁ, H. (1997): *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-167-3.
5. KASÍKOVÁ, H. (2001): *Kooperativní učení a vyučování*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0192-3.
6. KULIČ, V. (1992): *Psychologie řízeného učení*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0447-5.
7. MACEK, Z. (1987): Výzkum pedagogické účinnosti výukových programů. *Pedagogika*, č. 6, s. 659–665.
8. PRŮCHA, J. (1996): *Pedagogická evaluace*. Brno: MU. ISBN 80-210-1333-8.
9. PRŮCHA, J. (2002): *Moderní pedagogika*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-047-X.
10. PRŮCHA, J. - WALTEROVÁ, E. - MAREŠ, J. (2009): *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-647-6.
11. SKALKOVÁ, J. - BACÍK, F. et al. (1988): *Zvyšování efektivnosti výchovně-vzdělávacího procesu ve vyučování*. Studie 14/88. ČSAV. Praha: Academia.
12. VAŠUTOVÁ, J. (2002): *Strategie výuky ve vysokoškolském vzdělávání*. Praha: UK. ISBN 80-7290-100-1.
13. VLČKOVÁ, K. (2007): *Strategie učení cizímu jazyku*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-155-3.

### ADDRESS & ©

Mgr. Ivana JÍLKOVÁ  
Katedra cizích jazyků  
Vysoká škola technická a ekonomická  
Okružní 10, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
[jilkova@mail.vstecb.cz](mailto:jilkova@mail.vstecb.cz)

## 4 RECENZE · REVIEWS

### Zdeněk ŠÁMAL: *Objektiv z Ruska*. Praha: Česká televize - Edice ČT, 2008, 151 s., ISBN 978-80-7404-003-0.

Zdeněk ŠÁMAL: *Objective from Russia*

Publikace bývalého zahraničního zpravodaje České televize přibližuje mnohostranný život v Rusku, v němž Z. Šámal v letech 1994–1998 působil.

Kniha nabízí v mnoha kapitolách neobyčejně pestrý pohled na realitu tehdejšího (a nutno dodat, že v mnoha případech stále i současného) Ruska, jejichž jednotící linií je příběh obyčejného člověka. Právě nesporná faktografická fakta a poutavé příběhy různých lidí dodávají knize nádech nadčasovosti.

Autor svou knihu rozčlenil na několik větších oddílů (Neznámá Moskva; Žít se musí; Zábavná doba; Pohlednice z Ruska; Po pádu říše; Země bojující), zahrnujících celkem 32 kapitol. Každá kapitola se pak člení na několik podčástí. Ty se věnují nejprve informativní stránce tématu, zvýrazněné pro lepší názornost přítomnou mapkou a faktografickými údaji místa či události, o nichž se pojednává, a poté plynule přecházejí v líčení příběhů jednotlivých aktérů, s nimiž se autor při svých reportážích z Ruska setkával.

Spolu s autorem máme možnost se velice dobře seznámit s historií i současností mnohých míst v Rusku (Moskva, Kaliningrad, Veliký Novgorod) i okolních státech (Černobyl, Tallin, Gruzie aj.), válečnými konflikty (borodinská bitva, rusko-japonská válka, občanská válka aj.), jednotlivými skupinami ruské společnosti (donští kozáci, pravoslavní hodnostáři, rybáři, členové skupin přátel historie, vědečtí pracovníci, ochránci přírody aj.) nebo celkově se způsobem života lidí v různých koutech Ruska. Jde tak rovněž o osobitou

sociologickou sondu do života chaotické ruské společnosti, rozvrácené po rozpadu SSSR.

Z. Šámal nám tak čtivou, popularizační formou pomocí přesně vymezených, stručných reportážních črt zpřístupňuje nejen již dobře známé, ale i mnohé další zajímavé ruské reálie, v našem prostředí dosud nepopsané.

Kniha obsahuje množství barevných fotografií (jsou součástí každé podkapitoly) a již zmíněných jednoduchých mapek, uváděné informace jsou objektivní a zcela přesné, bez obsahových a téměř ani formálních nedostatků (některé překlepy jsou výjimkou z pravidla).

Tato ojedinělá, kvalitní kniha svým reportážním pojetím, propracovaností i svým časovým zaměřením navazuje na dílo „*Rusko mezi řádky*“ D. Šťáhlavského z roku 2000, jež o mnohé aspekty doplňuje a možná i předčí. Recenzovaná publikace by rozhodně neměla chybět v knihovničce pracovníků a studentů rusistiky, slavistiky, mezinárodních vztahů a dalších oborů a celkově ji lze doporučit všem čtenářům, zajímajícím se o Rusko, východní způsob života, cestování, historii, památky či vojenství.

PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.

Katedra aplikované jazykovědy

Vysoká škola evropských a regionálních studií

Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice

Czech Republic

gregor@vsers.cz

### Jevgenij Maximovič PRIMAKOV: *Svět bez Ruska? K čemu vede politická krátkozrakost*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010, 184 s., ISBN 978-80-7360-951-1.

Jevgenij Maximovič PRIMAKOV: *World without Russia?*

Kniha významného ruského politika (a současně vědeckého pracovníka, diplomata a novináře), narozeného roku 1929, který v současnosti působí jako předseda ruské Obchodně-průmyslové komory, nabízí hluboký analytický vhled do širokého spektra aktuálních zahraničněpolitických témat, které hýbaly (a dosud hýbou) světem v celé jedné dekádě (cca 1998–2008). Jeho cílem bylo podat objektivní analýzu

postavení Ruska v současném světě. Nutno již úvodem podotknout, že daný cíl byl autorem splněn.

Publikace je velmi přehledně členěná na jednotlivé kapitoly (8) a podkapitoly (44), vše uvozené předmlouvou a zakončené závěrem.

V analyzovaných tématech se zrcadlí dosavadní silné postavení USA v daném období a jejich snaha o udržení vlivu a ústup Ruska jako velmocí. Proto se

autor v první polovině knihy věnuje takovým otázkám, jako jsou (či v té době byly) americká politika unilaterality, americká přítomnost v Iráku a v Afghánistánu, konfrontace s islámským světem apod. V její druhé polovině přibližuje současnou politiku a postoje Ruska, jeho úspěchy i problémy, pohled na aktivity USA (protiraketová obrana v Evropě, rozšiřování NATO, uznání Kosova, země SNS apod.), kontroverzní vůči Rusku, jakož i některé otázky bezpečnosti světa a regionů (jaderné zbraně a kontrola zbrojení, Irák (Kurdistán), Blízký východ apod.).

V každém z vybraných témat se autor důsledně a poctivě snaží odhalit příčiny jejich vzniku, hodnotí jejich dopad a navrhuje řadu nápravných opatření ke změně k lepšímu či k jejich objektivnějšímu uchopení. Při zpracování těchto témat autor čerpá ze svých dlouholetých bohatých zkušeností s aktivním působením v nejrůznějších významných domácích (tj. ruských) i mezinárodních vědeckých a především politických funkcích (role ministra zahraničí či premiéra RF, účastníka nejrůznějších komisí a jednání např. při OSN apod.), z výpovědí aktérů popisovaných událostí vč. vlastních vzpomínek, poznámek a názorů a dále z celé řady původních (originálních) dokumentů k daným tématům (mezinárodní smlouvy či dohody apod.), z jednání na nejrůznějších úrovních, ruského či ještě častěji zahraničního tisku a odborných publikací.

Autor prezentuje své názory v rámci ucelené koncepce. Po překonání bipolarity (USA vs. SSSR) a unipolárnosti (USA) nastupuje nyní v rámci procesu globalizace dle jeho názoru multipolárnost světa (USA, Rusko, EU, Čína, Brazílie, Indie aj.) s mnoha vzájemně závislými světovými centry, mezi nimiž budou mít USA sice zvláštní, nikoli však dominantní postavení. Do čela těchto center se postupně zařadí asijské mocnosti, zejména Čína s Indií, které se v této vedoucí pozici budou ve 21. století plně realizovat, a to v rámci a pomocí působení nadnárodních společností a regionálních integračních procesů jako nejsilnějších současných vývojových trendů. Autor argumentuje, že „studie tvrdí, že USA budou nuceny přijmout dominantní postavení čínského konkurenta nejprve v oblasti technologického novátorství a později i v globální ekonomice“ (s. 14).

SSSR se měl podle Je. M. Primakova nejprve změnit ve fungující ekonomický prostor, teprve poté měla být řešena otázka politického uspořádání. Rozpadl se vlivem svého vnitřního vývoje, a nešlo tak o vítězství USA a porážku SSSR, nýbrž o dočasné utlumení vlivu Ruska. Rusko však vlastní 50 % světových zásob nerostného bohatství a je stále největším státem světa.

Bezprecedentní válka v Iráku po změně americké zahraniční politiky směrem k jednostrannému použití síly způsobila činnost amerických neokonzervativců, zejména jejich pracovní propojení a ovládnutí ministerstva obrany a zahraničí USA a výzkumných ústavů během vlády prezidenta G. Bushe jr.: „Americký zahraničněpolitický přístup založený na koncepci partnerství zasáhly katastrofální důsledky

radikální neokonzervativní revoluce.“ (s. 20) Autor zdůrazňuje, že islám jako náboženství nelze ztotožňovat s terorismem, islámský teror není v Koránu obsažen. Soužití s muslimským obyvatelstvem je realitou i v Rusku, kde žije 20 mil. muslimů. Pojednání o (mezinárodním) terorismu (s. 29–38) by mělo být výslovně doplněno o možné metody efektivního boje neboli o popis nástrojů k odstranění jeho příčin. Nepochybně přínosné jsou autorovy návrhy na modernizaci a zvýšení akceschopnosti OSN, např. na vytvoření stálých sil rychlého nasazení, aby role této organizace nemohla být nahrazena samostatnou iniciativou např. jediného subjektu (státu) a aby byla schopna čelit novým výzvám a bezpečnostním hrozbám v současné etapě mezinárodních vztahů.

Válka v Iráku, vedená po vymyšlených záminkách jediným státem (USA) se statisíci mrtvými civilisty, odvrátila pozornost od situace v Afghánistánu, kde se mezitím nevídaným způsobem rozmohlo pěstování a pašování drog a zhoršila bezpečnostní situace včetně nárůstu počtu vycvičených teroristů. Průběh obou akcí svědčí podle Je. M. Primakova o žalostných výsledcích americké politiky unilateralismu.

Autor se zmiňuje i o vlivu teorie o střetu civilizací S. Huntingtona a dále přibližuje názory F. Fukuyamy. Střety různých civilizací mají podle Primakova své opodstatnění, avšak nesouhlasí s Huntingtonovým pojetím „agresivního muslimského světa“, který usiluje o nové uspořádání světa, o boj mezi islámem a křesťanstvím o světovládu. Oceňuje nicméně, že oba tyto významní američtí politologové americkou vojenskou operaci v Iráku nepodpořili. Primakov zdůrazňuje potřebnost dialogu a tolerance mezi různými civilizacemi a nutnost politických změn (vznik multipolárního mezinárodního systému, respektování odlišností, nikoli jednostranné vnucování (západních) hodnot).

Pátá kapitola s názvem „Nesnadný návrat Ruska mezi přední světové velmoci“ je jednou z klíčových částí knihy a podrobně se zabývá politickou a ekonomickou charakteristikou současného Ruska. Základ pro jeho rozvoj spatřuje autor ve stabilní politické situaci za nynější vlády „tandemu“. Klíčové podle něj bylo, že se Rusko vyrovnalo s obrovským vlivem oligarchů na politiku a nadále s tzv. oligarchickým kapitalismem bojuje. Ovšem i tak, že se výrazně posiluje role státu v ruské reálné ekonomice, což má jak kladné (např. účelové financování projektů nezbytných pro stimulaci rozvoje stěžejních odvětví a provozů), tak i záporné důsledky (především výrazná tendence k nebezpečné monopolizaci jednotlivých ekonomických odvětví). Autor vyzdvihuje nutnost vypracovat dlouhodobou strategii sociálního a ekonomického rozvoje země (indikativní plánování), zvyšovat inovační schopnosti ruských podniků (s možností „dvojích inovací“ využitelných ve vojenském i civilním sektoru (s. 86)), zlepšovat dopravní infrastrukturu: „Zaostávání Ruska v dopravní infrastruktuře snižuje naši konkurenceschopnost, zvyšuje vlastní náklady přepravy jeden a půl



*krát a spotřebu paliv o 30 %.*“ (s. 91), přijmout podpůrná opatření pro rozvoj malých a středních podniků a drobného podnikání, zabránit dominanci monopolů a zneužívání monopolního postavení na trhu, postupně zavádět nutná sociální opatření (hovoří o „sociálně orientované ekonomice“), neboť „*máme úroveň financování sociálních výdajů dvakrát nižší, než je světový průměr, a třikrát nižší, než jakého dosahují v rozvinutých zemích*“ (s. 99). Tento přístup nápadně připomíná dlouhodobé pojetí rozvoje členských států EU, ovšem v Rusku je, jak známo, ještě mnohem složitější tato opatření realizovat v praxi. Je. M. Primakov také soudí, že vysoké zisky z prodeje ropy a plynu je třeba investovat do rozvoje ruského hospodářství. Nabízí také řadu opodstatněných návrhů ke zmírnění dopadů světové hospodářské krize na ruskou ekonomiku, např. investovat akumulované prostředky do diverzifikace ruského hospodářství, využívat daňového systému k inovačnímu rozvoji ekonomiky apod.

Věnuje se také neutěšené demografické situaci a zmiňuje snižování počtu obyvatel a vysoký počet lidí žijících pod hranicí chudoby (35–37 %) především na Sibiři a Dálném východě: „*Za Uralem na rozloze 15 milionů km<sup>2</sup>, tedy na území pětikrát větším, než je evropská část Ruska, žije celkem asi 20 milionů obyvatel. Přitom je tam soustředěno 80 % přírodního bohatství.*“ (s. 99) Nebezpečným jevem jsou podle autora také obrovské a stále se zvyšující rozdíly ve výši příjmů a majetku nejbohatších a nejchudších obyvatel Ruska. Pro nejchudší obyvatele navrhuje Je. M. Primakov osvobození od daně z příjmů, celkově pak je pro zavedení progresivní daně do výše 20 % místo daně rovné.

Situace v Čečensku je dnes podle autora stabilizována. Rusko má podle něj politický model „suverénní demokracie“, přičemž „*Rusko, jako ostatně mnohé jiné státy, nehodlá přijímat neopodstatněné a abstraktní zahraniční poučování a už vůbec ne vnucování těch či oněch modelů výstavby společnosti a forem řízení*“ (s. 101).

Část státního aparátu (přidělování státních zakázek) je podle autora „*semenišťem korupce, která má v Rusku rozměry epidemie*“ (s. 102). Autor prosazuje politickou centralizaci, avšak ekonomickou decentralizaci Ruska, což také do určité míry připomíná tendence patrné v EU. Současně požaduje přizpůsobit administrativně teritoriální členění RF aktuální národnostní situaci v jednotlivých subjektech RF, neboť zde za desítky let došlo k mnoha změnám.

V šesté kapitole (Oblast energetiky: spolupráce, nebo konfrontace) zmiňuje současný i budoucí trend růstu spotřeby ropy a zemního plynu v EU („*téměř dvojnásobný nárůst do roku 2030 si vyžádá téměř čtyřnásobný růst dovozu*“, s. 107) i zemích SNS a Gruzii. Svou energetickou převahu se však Rusko dle Je. M. Primakova nechystá v žádném případě použít jako imperiální zbraň ke zvýšení svého politického vlivu, což - a je třeba dodat, že nanejvýš objektivně - ilustruje velmi dobře zpracovaná podkapitola Zásady ruské energetické politiky (s. 107–111). Jejím

podstatou má být potřeba EU a zemí SNS stále více ropy a zemního plynu dovážet a současná snaha Ruska stále více vyvážet, přičemž důvodem je pro RF zejména její rychlejší ekonomický rozvoj. Bude dále zvýšena těžba na současných nalezištích a zároveň otevřeny nové zdroje, zejména na moři a za účasti zahraničních investorů (např. z Norska, USA, Indie apod.) za účelem získání moderních technologií, zkušeností a investic. Došlo k postupnému přechodu na tržní ceny pro státy SNS a ke zvýšení účasti státu v plynovém a ropném komplexu: „*Koncentrace energetických gigantů Gazprom a Rosněfť v rukou státu je optimální variantou. Slouží Ruské federaci k realizaci jednotné energetické politiky.*“ (s. 117).

Mechanismem pro sblížení Ruska s EU se může podle autora stát právě vypracování nového modelu evropské bezpečnosti a rozvoj vzájemné energetické závislosti (možný vznik energetické unie, s. 122), přičemž Je. M. Primakov podotýká, že „*dokonce nevylučuji, že ani samo Rusko by proti vstupu do EU nic nemělo, kdyby ho bylo možno realizovat*“ (s. 119). Překážkou však podle něj mohou být jednak gigantické rozměry Ruska, jednak obavy ze vzniku celku se dvěma centry.

Autor přibližuje i soupeření Ruska s vlivem USA a EU na výstavbu potrubí přepravujících ropu a zemní plyn, a to především v oblasti Kaspické pánve a střední Asie (snaha obejít Rusko). Ovšem pozice Ruska je silná: vlastní asi 30 % světových zásob zemního plynu a intenzivně rozvíjí vztahy také s asijskými členskými zeměmi Šanghajské organizace pro spolupráci, jež obývá více než ¼ obyvatel planety, kde může perspektivně vzniknout energetická unie a kam se již budují nová potrubí.

Autor se domnívá, že spolupráce EU a USA s Ruskem v dané oblasti může být za splnění určitých podmínek přínosná pro všechny strany. Uvádí však, že „*realizace těchto doporučení je podkopávána snahou jistých kruhů ve Washingtonu nejenom Rusko oslabit, ale současně vytvořit těžko překonatelné překážky na cestě jeho sblížení s Evropskou unií*“ (s. 123).

Rovněž sedmá kapitola (Zahraničněpolitická strategie USA: Pohled z Moskvy) přináší řadu zajímavých poznatků. Podle autora se Rusko může v EU opřít zejména o její původní a klíčové (staré) členské země, jako jsou např. Německo, Francie či Itálie, a to bez ohledu na změnu jejich politické reprezentace. To se projevilo např. ve společném odporu proti okupaci Iráku, proti rozšíření NATO o Ukrajinu a Gruzii či proti zavedení ekonomických sankcí po konfliktu RF s Gruzii nebo v kontinuitě podpory německo-ruského plánu na vybudování plynovodu na dně Baltského moře. Také v souvislosti s poklesem proamerických nálad a poznáním vzájemné prospěšnosti mnohostranných vztahů EU a Ruska (jednání o nové smlouvě o strategickém partnerství) si autor pokládá příznačnou řečnickou otázku, zda „*může Washingtonu vyhovovat nesporný fakt, že tendence k samostatnosti Evropské unie budou stále silit?*“ (s. 129)

Proti Rusku je dle autora zjevně namířen plán USA zřít v zemích střední Evropy systém protiraketové obrany a snaha o rozšiřování NATO, což podporuje řadou pádných argumentů. Objasňuje i účelovou americkou politiku v případech rychlého uznání nezávislosti Kosova a dalších kroků, namířených proti Srbsku, tradičnímu spojenci Ruska, když ještě nedlouho před tím USA považovaly Kosovo za nedělitelnou část Jugoslávie a Kosovská osvobozená armáda byla v USA zařazena na seznam teroristických organizací.

Důkazem vzniku nového multipolárního uspořádání světa je podle Je. M. Primakova především vzestup Číny a Indie a jejich nástup v roli nových globálních hráčů s obyvatelstvem, tvořícím 36 % světové populace. K nim se řadí ještě mnoho dalších velkých i menších asijských států (Japonsko, Pákistán, Turecko, Írán, Izrael, obě Koreje aj.), z nichž se řada stále intenzivněji integruje v organizaci ASEAN. Tyto nově se formující póly multipolárního světa se musí stát rovnoprávnými partnery USA, EU a Ruska, aby se mohlo předejít (nad)regionálním konfliktům, jimiž Asie trpí více než jiné části světa. USA začaly tyto země dle autora více respektovat a rozvíjejí s nimi hospodářské styky, avšak „Washington zároveň uplatňuje vůči Číně i Rusku politiku přibližování vojenských základen“ (s. 147). USA také dle Je. M. Primakova dělají všechno možné, aby zabránily sblížení Indie s Čínou, současně se brání vstupu těchto států do „Velké osmičky“. Rusko se podle něj naopak snaží s těmito asijskými státy rozvíjet všestrannou spolupráci a podporovat je v jejich rozvoji.

Při hodnocení současného fungování Společenství nezávislých států je nucen autor přiznat, že „SNS se nestalo, jak bylo původně zamýšleno, společenstvím států s jednotnou vůlí jeho členů uchovat si a rozvíjet mnohostrannou spolupráci“ (s. 149). Důvody spatřuje v odlišné socioekonomické situaci, představách a zájmech jednotlivých zemí po rozpadu SSSR, vzniku nacionalismu a několika regionálních válečných konfliktů na rozvráceném území (Náhorní Karabach, Podněstří aj.), následně urovnávaných také díky Rusku, i vlivem ekonomické a politické zahraniční expanze (Turecka, Rumunska apod.). Později prudce vzrostl zájem USA o získání vlivu v zemích bývalého SNS (Pobaltí, Gruzie, Ukrajina, středoasijské státy apod.), za nimiž lze dle autora spatřovat úsilí USA podílet se na energetických projektech a vojensky obkružovat a všemožně oslabovat Rusko. Nicméně i přesto je existence SNS podle autora užitečná a rozvíjí svou činnost v mnoha oblastech (vzdělávání, kontrola migrace, boj s mezinárodním zločinem aj.). Tendence prohlubovat vzájemnou spolupráci a vytvořit společný hospodářský prostor (celní unii v rámci zón volného obchodu) však díky snaze některých států (především Ruska, Ukrajiny, Běloruska, Kazachstánu) stále existuje. Ústup Ruska z těchto pozic a snah by podle názoru Je. M. Primakova znamenal pouze další intenzivnější pronikání USA a dalších zemí do těchto oblastí.

Autor podrobně (s. 154–162) rozebírá také příčiny konfliktu Ruska s Gruzii v srpnu 2008 v době konání LOH v Pekingu. Na základě studia četných zdrojů předkládá několik verzí, proč Gruzie hazardní válečné dobrodružství v Jižní Osetii vůbec zahájila, ačkoli musela tušit, že Rusko, které navíc Gruzii svou blízkou vojenskou přítomností dopředu varovalo, zareaguje a čím to skončí (porážka Gruzie, odtržení Jižní Osetie). Dochází k závěru, že Gruzie válku zahájila po načasování a zkoordinování s některými představiteli USA zřejmě opět z řad spřátelených neokonzervativců v čele s tehdejšími viceprezidentem USA D. Cheneyem (jiní naopak Gruzii varovali) především (z pohledu USA) za účelem ovlivnění nálady obyvatel USA během americké předvolební kampaně ve prospěch protiruského republikánského kandidáta J. McCaina, tehdy ztrácejícího preference v klání s B. Obamou. Autor se zmiňuje také o velkém rozhořčení, které v Rusku vyvolaly i počáteční neobjektivní reakce na ruský postup ze strany mnoha západních zemí i mlčení ruských spojenců ze zemí SNS.

Při hodnocení míry nebezpečnosti snahy některých zemí vlastnit jaderné zbraně autor považuje za nezbytné, aby si USA a Rusko uchovaly mezi sebou normální partnerské vztahy: „Bez toho není prakticky možné vyřešit problém KLDR ani Íránu a nelze ani zabránit šíření jaderných zbraní, které představuje obrovské nebezpečí pro celou planetu.“ (s. 171) Spolupráce USA a Ruska je podle autora klíčová i při dohodě o snižování počtu strategických útočných zbraní pomocí mezinárodních smluv o kontrole zbrojení. Jen za koordinovaného úsilí mnoha subjektů (především USA, Ruska a EU) lze podle Je. M. Primakova docílit i mírového urovnání konfliktu na Blízkém východě.

Závěrem autor zdůrazňuje, že Rusko nepotřebuje nic víc než rovnoprávné vztahy se Západem, založené na vzájemné úctě. Nemá zájem na konfrontaci, provokaci či rozdmýchávání konfliktů. Stalo se opět plnohodnotným hráčem na světové aréně, na níž zaujímá důležité místo. Snahy některých západních politiků odepisat Rusko jako velmoc, podceňovat jeho potenciál a dynamiku rozvoje si podle autora nelze vysvětlit ničím jiným než jejich politickou krátkozrakostí.

Autor ke zpracovávané látce přistupuje nanejvýš objektivně, ovšem určitý bezděčný ruský patriotismus a podvědomé hájení ruských zájmů občasné odhalit lze, srov. např. věty typu „Bude to i v tomto případě důvodem k obvinění na naši adresu?“ či „Není snad evidentní, že záminka k této nelogické a nehorázné kritice má politické pozadí?“, uvedené při objasňování zásad ruské energetické politiky (s. 110). Z obálky knihy se také dozvídáme, že je autor od roku 2000 blízkým spolupracovníkem a politickým spojencem Vladimira Putina. Nepřekvapí proto, že kritiku vládnoucího tandemu Medvedev - Putin a strany Jednotné Rusko v knize téměř nenajdeme, popř. je velmi mírná, diplomatická či nepřímá, srov. při zmínce o nebezpečí existence jedné vládnoucí strany

(hegemonie strany Jednotné Rusko) a podpoře levicově centristické strany Spravedlivé Rusko jako možného adepta na hlavní opoziční roli: „Potenciálním nebezpečím na cestě k rozvoji ruské demokracie je fantom jedné parlamentní strany. ... Mnohým představitelům regionů a obecních zastupitelství se zdálo, že vstoupit do této strany (Jednotné Rusko - J. G.) je jejich povinností. Mohou ale tito lidé být neutrální, natož pak ve volbách do Státní dumy podporovat stranu Spravedlivé Rusko? A navíc v podmínkách, kdy v čele strany Jednotné Rusko stojí Vladimir Putin?“ (s. 102–103) Mimoto Je. M. Primakov otevřeně konstatuje, že „Levicový centrismus je pro Rusko, jak se zdá, nejvhodnější. Jak z hlediska tradic, které nelze pominout, tak i v souvislosti se sociálně orientovaným ekonomickým rozvojem.“ (s. 103) Mnohem častější je ovšem autorův výklad vládnoucího ruského pojetí a jeho (objektivní) obhajoba a shoda s postoji obou hlavních představitelů ruské politiky, jež celkově podporuje, např. „Nutnost politické centralizace v tak velké zemi, jako je Rusko, je evidentní. ... Existuje ale mnoho nevyřešených otázek na úseku vertikální moci mezi subjekty federace a obcemi.“ (s. 103)

Celou knihou prolíná autorův důraz na trvalou, intenzivní, důslednou a pro všechny prospěšnou mezinárodní spolupráci jako na osvědčenou a jedinou možnou cestu řešení konfliktů a neshod všeho druhu (nejen mezi USA a Ruskem) na základě objektivně shodných zájmů v tvořícím se multipolárním světě. Častá (a objektivní) kritika na adresu USA informovaného čtenáře překvapit nemůže. Jde totiž současně o určitou zpětnou rekapitulaci nepříliš šťastného, konfrontačně pojatého až vyhoceného období (právě v letech 1998–2008) americké zahraniční politiky. Naopak jiné události před (např. postup G. Bushe staršího v roce 1991 při válce v Perském zálivu) i po tomto období (nástup B. Obamy) jsou autorem v knize hodnoceny pozitivně a s nadějí, byť doprovázenou řadou otázek. I sám autor podotýká, že antiamerikanismus není součástí genetické výbavy ruské politiky.

Jazyk knihy je stručný, čtivý a neobyčejně informativně cenný. Citace i poznámkový aparát jsou vedeny vzorně. Text by ovšem mohl být místy (či jako příloha) doplněn (a tak oživen) o další názorný materiál typu mapek, grafů, schémat či fotografií. Obsahově by kniha mohla (a i měla) být rozšířena o rozsáhlejší analýzu současných a možných budoucích vztahů mezi RF a EU i vzhledem k četným (a stále intenzivnějším) vzájemným (ekonomickým, politickým a kulturním) aktivitám, tím spíše, že autor považuje RF spíše za součást Evropy a z knihy je patrný jeho

veskrze kladný vztah k EU, připouštějící koneckonců i vstup RF do EU.

K dobré úrovni publikace přispívá nepochybně i kvalitní překlad ruského originálu dr. D. Oganessianovou a jeho česká redakce, neboť formální nedostatky lze v knize nalézt pouze občasně, srov. „pracovně si jej nazvěme“ místo „je“ - to stadium (s. 17), „gubernátorem státu Florida“ místo „guvernérem...“ (s. 66), „Moisejev“ místo „Moisejev“ (s. 71, srov. s. 70), „Puť rozuma“ místo „...razuma“ (s. 71), „kádry“ místo např. „lidské zdroje, lidé“ (s. 84, 85), „řádově čtyřicet tisíc“ místo „(asi) čtyřicet tisíc“ (s. 91), „Zbigniew Brzezinski ... známý politik“ místo „...Brzeziński...politolog“ (s. 107), „je-ji tomu tak“ místo „je-li“ (s. 131), „se za vstup...vyslovila“ místo „...pro vstup“ (s. 139), „nehrozí...zabezpečí“ místo „nebezpečí“ (s. 159), „vyložila zřejmě na stůl své poslední eso“ místo „vyložila na stůl zřejmě...“ (s. 169), „o snížení strategických útočných zbraních“ místo „zbraní“ (s. 172). Nepřesné či neúplné (zřejmě nepozorností autora) jsou dvě jinak zajímavá konstatování na s. 98: „Celkové ztráty ruské ekonomiky v období liberálních reforem v letech 1992–1998 byly více než dvojnásobně vyšší než ztráty, které utrpělo sovětské hospodářství za druhé světové války.“ - jde o absolutní vyjádření v rublech (pak je údajná dvojnásobná výše i vzhledem k současné cenové hladině zcela logická, a nikoli mimořádná), nebo např. v objemu (počtu) zaniklých podniků apod.? „Ani v současné době se ještě Rusko nevyrovnalo s těžkou materiální situací důchodců, jejichž důchody tvoří pouhých 25 % z platu.“ - pravděpodobně se tím myslí „25 % průměrného (finančního ohodnocení pracovníků)“, kdy navíc existuje rozdíl mezi termíny „mzda“ a „plat“.

Knihu lze považovat za velmi hodnotný počín ojedinelé osobnosti.<sup>145</sup> Publikaci lze doporučit jak odborné veřejnosti - akademickým pracovníkům a studentům oborů mezinárodní vztahy, politologie, rusistika, zahraniční (mezinárodní) obchod a ekonomika, pracovníkům ministerstev, velvyslanectví a dalších státních či mezinárodních úřadů, podniků, obchodujících s Ruskem a zeměmi SNS, tak i všem ostatním, kteří se zajímají o Rusko a vůbec o otázky mezinárodních vztahů.

PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.

Katedra aplikované jazykovědy

Vysoká škola evropských a regionálních studií

Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice

Czech Republic

gregor@vsers.cz

<sup>145</sup> Srov. i obsáhlý rozhovor s autorem knihy k různým zahraničněpolitickým otázkám v deníku Právo (10. 2. 2010), nebo jeho rovněž velmi zajímavou bilanční knihu o dění na Blízkém východě (vč. zemí sev. Afriky), nazvanou *Конфиденциально: Ближний Восток на сцене и за кулисами (вторая половина XX - начало XXI века)* z r. 2006 (384 s.), doplněnou cennými obrazovými přílohami.



**Jiří DUŠEK: *Faktory regionálního růstu a rozvoje (se zaměřením na spolupráci měst a obcí v Jihočeském kraji)*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010, 294 s., ISBN 978-80-86708-94-2.**

**Jiří DUŠEK: *Factors of Regional Growth and Development (with Focus on Cooperation of Towns and Municipalities in the Region of South Bohemia)***

Jedná se o vědeckou monografii, která vychází z autorovy úspěšně obhájené disertační práce. Téma této monografie je vysoce aktuální, protože otázkám spolupráce a partnerství je v regionálním růstu a rozvoji věnována značná pozornost. Publikace, které se touto problematikou v České republice zabývaly, mají převážně sociologický či politologický charakter, nebo se vyznačují značnou empiričností a opisností bez širších zobecnění a teoretických reflexí.

Monografie je kromě úvodu a závěru rozčleněna do šesti částí:

- Teoretická východiska regionálního rozvoje a spolupráce obcí
- Metodologie procesu hodnocení meziobecní spolupráce
- Základní charakteristika Jihočeského kraje
- Formy spolupráce měst a obcí v Jihočeském kraji
- Kvantifikace meziobecní spolupráce
- Růst a rozvoj měst a obcí Jihočeského kraje

Všechny části monografie jsou vhodně doplněny mnoha obrázky, tabulkami a grafy, které jsou částečně uváděny v textu a částečně v příloze.

V úvodu monografie je nastíněn historický přehled ekonomického vývoje a důvody vzniku a změn regionálních disparit v České republice.

V kapitole „Teoretická východiska regionálního rozvoje a spolupráce obcí“ monografie vymezuje základní pojmy, jednotlivé teorie regionálního rozvoje a současný stav regionální politiky v České republice. Závěr kapitoly je věnován spolupráci obcí jako faktoru rozvoje regionu a jejím specifikám.

Třetí kapitola „Metodologie procesu hodnocení meziobecní spolupráce“ se zaměřuje na způsoby hodnocení meziobecní spolupráce a metodologii této analýzy. Model hodnocení intenzity meziobecní spolupráce v Jihočeském kraji je konstruován za pomoci metody kvantifikace a byl vytvořen autorem monografie na základě důkladné znalosti této problematiky. Kvantitativním vyjádřením dimenze je hodnota syntetického ukazatele, označovaného jako Koeficient spolupráce ( $K_s$ ). Metodologie předkládané monografie je převážně ekonomická, neboť se snaží o objektivizaci problému meziobecní spolupráce užitím ekonometrických, resp. statistických metod.

Metodický postup odpovídá metodám vědeckovýzkumných prací, je založen na využití nejnovějších teoretických poznatků na základě studia odborné literatury, odborných výzkumů a studií, časopisů a materiálů jednotlivých aktérů regionálního rozvoje, na hledání a hodnocení vzájemných vztahů a souvislostí, přispívajících k objasnění řešené problematiky a odvození a formulování adekvátních závěrů, které vyplývají z této analýzy.

V dalších kapitolách jsou již využity na konkrétním souboru 623 obcí a měst Jihočeského kraje analytické techniky, které komparují jednotlivé formy meziobecní spolupráce v Jihočeském kraji (meziobecní spolupráce na regionální úrovni, spolupráce se subjekty území, národní struktury spolupráce obcí, spolupráce s obcemi jiných států). V rámci statistické analýzy je v monografii dále využita korelační analýza, regresní analýza, analýza variance (ANOVA), analýza kovariance (ANCOVA) a shluková analýza. Pomocí autorem vytvořeného koeficientu spolupráce a shlukové analýzy lze pak přesně definovat „problémová“ území kraje a kategorizovat města a obce Jihočeského kraje z hlediska meziobecní spolupráce.

Spolupráce měst a obcí v Jihočeském kraji je důležitým faktorem regionálního rozvoje, pomocí něhož lze dosáhnout významné aktivizace místních zdrojů a tím i rozvoje daného regionu. V hospodářsky méně vyspělých částech kraje však není dle autora zájem o spolupráci intenzivnější než v regionech hospodářsky rozvinutých.

Autorovi se podařilo dospět k velmi zajímavým výsledkům, které potvrzují základní hypotézu, resp. dílčí cíle monografie. Jedná se o zajímavou a přínosnou práci, a to jak z teoretického, tak i metodologického hlediska. Práce bude jistě zajímavým čtením nejen pro akademickou veřejnost, ale také pro studenty a praktiky.

RNDr. Jiří JEŽEK, Ph.D.  
Středisko pro výzkum regionálního rozvoje  
Fakulta ekonomická  
Západočeská univerzita  
Husova 11, 306 14 Plzeň  
Czech Republic  
jezekji@kmo.zcu.cz



**Jan GREGOR - Miroslava ŠAFRÁNKOVÁ: *Rusko členem EU? (Historické, kulturní, geopolitické a socioekonomické aspekty.)* České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010, 138 s., ISBN 978-80-86708-93-5.**

**Jan GREGOR - Miroslava ŠAFRÁNKOVÁ: *Russia as Member of the EU? (Historical, cultural, geo-political and socio-economic aspects.)***

Se vzrůstajícím významem současného Ruska nejen v regionálním, ale také v mezinárodním formátu se z pochopitelných důvodů zvyšuje také zájem o jeho historické, kulturní, geopolitické vztahy k západní Evropě a celému světu. Předkládaná monografie obou autorů tento zájem splňuje a zatím jako jediná na našem knižním trhu předkládá soustavnější pohled na možnosti a reálné vztahy Ruska k okolnímu světu s prioritním zaměřením na Evropu.

Poznatky autorů se opírají o studium rozsáhlé literatury, hojně byla využívána periodika, zastoupeny jsou i zdroje elektronické. Celkově kladný dojem zvýrazňuje pečlivě zpracovaný pomocný aparát, v němž je, kromě bohatého seznamu literatury a pramenů, seznamu zkratk, příloh obrazových a textových, též jmenný rejstřík. Mezi nimi je nejrozsáhlejší a zároveň nejvýznamnější příloha č. V, která je zpracována jako dotazník o otázkách případného vstupu Ruska do EU. Přináší celou řadu objektivních názorů a postřehů našich spoluobčanů k tomuto žhavému a politicky citlivému tématu.

V prvních dvou rozsáhlých kapitolách je zhodnocen politický, ekonomický a kulturní vývoj Ruska na pozadí historických konsekvencí. Správně jsou hodnoceny nejen rysy imperiální politiky Ruska v různých historických obdobích, ale pozornost je též věnována rozličným formám stabilizačních faktorů, kterými Rusko, bez ohledu na některé tragické stránky dějin, přispělo zejména v okrajových územích, např. Arménii, střední Asii a dalších.

Za jednoznačné pozitivum práce lze považovat i celkový pohled na současné mezinárodní postavení Ruska a vztahy k ostatním zemím. Není totiž poplatný vžitému náhledu, jak je všeobecně prezentován v naší publicistice a v širším pohledu i v některých odborněji zaměřených publikacích, ale svědčí o objektivním přístupu, který zpravidla vychází z více dimenzí. O vyváženosti daného pojetí svědčí mimo jiné i závěry, které byly formulovány v monografii ještě před korekcí americké „radarové“ politiky ve střední Evropě a do značné míry se shodují s novým stavem ruské i americké politiky ve střední Evropě. Jsou zmíněny a kvantifikovány také vojenské možnosti nového Ruska, které v předchozím desetiletí nejen značně omezilo rozsah své armády, ale také podstatně snížilo podíl zbrojního průmyslu na celkovém výkonu ekonomiky.

Třetí kapitola je opět chronologicky věnována zejména politickému a kulturnímu vývoji Ruska od 18. století, kdy se stalo skutečným světovým impériem, přičemž přehled je ukončen až rozpadem SSSR v r. 1991. Autoři také objektivně zhodnotili ekonomický úpadek SSSR v 70.–80. letech 20. stol., kdy vládnoucí kruhy ve snaze neztratit postavení světové

jedničky ve zbrojení záměrně zanedbávaly rozvoj spotřebního a lehkého průmyslu, což vedlo k prohlubování krize v sovětské společnosti a rostoucí nepopularitě režimu.

Ve čtvrté kapitole autoři podrobně analyzují ekonomickou situaci od počátku devadesátých let do současnosti, v nichž došlo po liberalizaci cen k obrovské hyperinflaci. Všeobecný nedostatek zboží vyvolal prudký růst cen a následné znehodnocení úspor obyvatelstva. Obrat k lepšímu je spojován s nástupem V. V. Putina do prezidentského úřadu nejen z důvodu růstu světových cen ropy a plynu, ale také díky vyváženější hospodářské politice nové vlády.

V páté kapitole jsou podrobně rozebírány současné zahraničně-politické vztahy k ostatním světovým velmocím i s ohledem na ekonomické zájmy všech zainteresovaných stran. Domnívám se, že se autorům podařilo podtrhnout hlavní trendy politiky, spočívající především ve snaze zúčastněných kontrolovat těžbu, distribuci a diktovat prodejní ceny ropy a zemního plynu, a provést jejich analýzu.

Vlastním jádrem celé monografie, k němuž je směřován celý její obsah, je kapitola šestá, v níž se autoři důkladně zabývají pozitivy i negativy případného zapojení Ruska do struktur EU. Z detailních rozborů, v nichž jsou opět velmi podrobně analyzovány různé aspekty celého procesu, vyplývá, že případné užší zapojení Ruska do struktur evropských zemí by mělo více pozitiv než negativ, poněvadž nejde pouze o ekonomické, ale i kulturně-civilizační a duchovní hodnoty, k jejichž výměně by po hlubším propojení obou sfér nepochybně došlo.

Některá tvrzení autorů potřebují upřesnění a doplnění. Otázka typu jazyka používaného v Rusku (s. 26) v odborné i umělecké literární tvorbě je velmi složitá, přesto lze s jistou mírou zjednodušení tvrdit, že téměř do 18. století fungovala rusko-církevněslovanská jazyková diglosie, přičemž církevněslovanský jazyk měl ve většině uměleckých literárních žánrů výraznou převahu a ruština se zde prosazovala až do reformy Petra I. jen velmi pozvolna.

V pasážích na s. 40 o vztazích mezi evropskými velmocemi s ohledem na Rusko by bylo dobré zdůraznit význam Ruska jako evropské kontinentální velmoci prvního řádu, která se opírala o obrovskou pozemní armádu, a též fakt, že žádný významnější evropský konflikt, jako např. zmíněná sedmiletá válka, se bez ní neobešel.

Je pravda, že smlouva z Rapalla (s. 46) pomohla sovětskému Rusku vymanit se z mezinárodní izolace, nicméně v té době byla uzavřena smlouva pouze s Německem. Další státy uznaly Rusko *de iure* až později.

Drobné překlepy typu „Jana Sibirského“ na s. 41 místo „Jana III. Sobieského“ jsou velmi řídké. Přesto nejde v žádném případě o výtky zásadní, ale spíše o doporučení, jak v budoucnu s tímto kvalitním textem pracovat.

Autoři prokázali velmi dobrou orientaci v současné ekonomice a politické situaci „postsovětského“ prostoru a nadhled, který napomáhá objasňovat i širší mezinárodní souvislosti, např. v otázkách vztahu Ruska k Balkánu apod. Analyzovali širokou problematiku vztahu EU a USA k Rusku na pozadí kodifikovaných smluv i nekodifikovaných úmluv z doby rozpadu Varšavské smlouvy a na konkrétních příkladech. Jde např. o otázky bývalých sovětských republik v Pobaltí a další. Lze konstatovat, že jejich pohledy a názory jsou komplexní a velmi dobře podložené argumenty.

Práci považuji za objevnou z pohledu běžného středoevropského pozorovatele. Její význam spočívá především v popularizační rovině, poněvadž současná úroveň povědomí, zejména mladé generace, o Rusku je na velmi nízké úrovni. Proto bude monografie vhodným titulem nejen pro zájemce o studium ruštiny, ale i pro další, kteří se o situaci v Rusku dlouhodobě zajímají.

*doc. Mgr. Jiří KOROSTENSKI, CSc.*

*Katedra aplikované jazykovědy*

*Vysoká škola evropských a regionálních studií*

*Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice*

*Czech Republic*

*korostenki@vsers.cz*

**Вильдан Нурмухаметович ДОЛГОАРШИННЫХ: *Здесь начинается завтра. Графика детей Чукотки.* Киров: Издательский центр Вятского государственного гуманитарного университета, 2009, 60 с., ISBN není uvedeno.**

**Vildan Nurmuhametovich DOLGOARSHINNYH: *Tomorrow Begins Here***

V našich poměrech umělecká tvorba malých národů ruského severu není příliš známa na rozdíl od ruského prostředí, v němž se o toto svébytné umění začala veřejnost intenzivně zajímat zejména na přelomu 20. a 21. století.

Monografie V. N. Dolgoaršinnych *Здесь начинается завтра. Графика детей Чукотки* je věnována analýze pedagogické činnosti, na niž je pohlíženo prizmatem tvorby žáků národní školy obce Uelen, studentů Čukotské národní umělecko-průmyslové školy a Čukotské víceoborové střední internátní školy. Práce vykazuje nejlepší znaky ruské humanistické pedagogiky a kulturologie.

Pozitivní potenciál práce talentovaného pedagoga spočívá zejména v pokusu poodhalit unikátnost a neopakovatelnost této nejstarší kultury čukotských národů tak, jak ji vnímají dětské oči na pozadí kultury celosvětové.

Aktuálnost monografie V. N. Dolgoaršinnych je nepochybná, poněvadž hlavním jejím mottem je hledání odpovědi na rozpory mezi tezemi etických postulátů životní filosofie v pojetí Východu a Západu.

Symbolika starobylých mýtů se nás zmocňuje postupně s tím, jak se nám daří proniknout do světa duchovních hodnot národů Čukotky. Žáci i studenti nám prezentují nejen zdroje a výsledky tohoto hledání, ale též zdůvodňují velmi cennou ideu pohledu okolního světa na kulturu národů Čukotky. Na ni pohlížejí nejen jako na předurčenou k zániku, ale též jako na systém s určitou duchovní dimenzí, a to v oblasti mytologického vědomí a jeho symboliky. Nelze pominout ani fakt, že i tento osobitý svět začíná svou symboliku

opouštět, nicméně původní obyvatelé s nenarušeným vztahem k tradiční kultuře mají hluboce vrozené humanní pojetí vztahů ke všemu, co je obklopuje v přírodě; mají pravidla chování, která láskyplně uctívají vše živé, což se může stát základem pro nový smysl života.

Lze do jisté míry odhadovat i budoucí vývoj a ptát se, zda právě ideový záměr monografie nelze chápat jako začátek nového a jistě složitého procesu bolestného hledání nových hodnot v tradičním pojetí, jakými nesporně Voda, Země a samotná Příroda jsou.

Je nesporným faktem, že naše západní technokratické pojetí civilizace expanzivního rázu dochází již dnes ke svým hranicím dalšího růstu. Můžeme si proto s určitou nadsázkou představovat, že nový ekonomický řád bude donucen v globálním měřítku přihlídnout k původnímu charakteru přírodního prostředí a respektovat jeho nejelementárnější zákonitosti, pokud nechce být odsouzen k destrukci sebe sama. Model spotřební společnosti, která je orientována na neustálý extenzivní růst bez omezení a s permanentním a bezohledným kořistením přírodních zdrojů, je cestou k zániku.

V. N. Dolgoaršinnych, nejen jako pedagog, ale také jako citlivý umělec, se dokázal s úspěchem vypořádat s úkoly kulturologické analýzy v kontextu niterného pochopení problémů nadstavby - zejména, pokud jde o vzájemné souvislosti pokroku a rozvoje kultury - a globalizace jako procesu vytváření světa bez hranic, a to vše na pozadí tragédie malých kultur, které bez ohledu na volnost a svobodu světa bez hranic „umírají“.

Ve výrazovém vyjádření se pedagogovi a umělci V. N. Dolgoaršinnych podařilo téměř dokonale

propojit emocionální prožívání světa dětského prožitku s lakonickým výrazem a nezaujatostí akademického stylu. Uvedené mimo jiné svědčí o jeho humanistickém pedagogickém přístupu. Autorovi se podařilo poodhalit bohatý duchovní svět lidí žijících na dalekém severu. Jde o počín o to významnější, že „svět“ těchto lidí se vytvářel velmi dlouho pod vlivem velmi zvláštního etnického prostředí, v němž se formovaly modely chování, kopírující vnější prostředí.

Autor zdůrazňuje zvláště hluboké kořeny filosofie udržitelného rozvoje, který ovšem nevznikal ve „vědecké laboratoři“, nýbrž ve víru života a v podmínkách ledového ticha. Rovněž se mu podařilo ukázat, že pouze v případě, kdy člověk bude s přírodou jednat jako rovný s rovným, může sám pro sebe i pro své potomky počítat s perspektivou budoucnosti. Ledový klid Arktidy se pro lidi na Čukotce stal organickou součástí jejich materiálního i duchovního světa, což v barevném i plastickém výrazu ztvárnila školní mládež z regionu.

Není pochyb o tom, že vědecká práce V. N. Dogaoršinných představuje nejen přínos do rozvoje současné etnokultury a filosofie myšlení, ale přispívá svým dílem též k rozvoji humanistické tradice ruské školy.

Je namístě rovněž zmínit se o vytříbenosti stylu autora, jasném a logickém výrazu, členitosti a hloubce pochopení nejsložitějších stránek procesů a jevů, které probíhají v dnešním světě. Současně je nutné ocenit přirozený humanismus autora, skrývajícím v sobě dědictví nejstarších kultur lidské civilizace.

*doc. Mgr. Jiří KOROSTENSKI, CSc.*

*Katedra aplikované jazykovědy*

*Vysoká škola evropských a regionálních studií*

*Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice*

*Czech Republic*

*korostenki@vysers.cz*

## **Lubomír PÁNA: *Komenského teologická politika (Cesta k nápravě člověka a světa.)* Skalica: Stredoeurópska vysoká škola, 2011, 198 s., ISBN 978-80-89391-13-4.**

**Lubomír PÁNA: *Theological Policy of Comenius (Way to Rezedy of Man and World.)***

Publikácia Lubomíra Pánu sa venuje téme veľmi zaujímavej, ale zároveň aj mimoriadne náročnej. Vyplyva to nielen z obrovského rozsahu tvorby a politickej, spoločenskej a teologickej činnosti Komenského, ako veľkej osobnosti svetového významu, ale aj zo skutočnosti, že žil v jednom z najťažších období českého národa a európskych dejín - 30-ročnej vojny - a veľmi komplikovaného vývoja v druhej polovici 17. storočia.

Zvládnutie tak náročnej témy predpokladá hlboké znalosti diela a činnosti Komenského, ale aj českej a európskej histórie. Oceňujem, že sa autor opiera o mimoriadne bohaté literárne pramene, čo mu umožnilo komplexný pohľad na skúmanú problematiku.

Členenie knihy je logické a zodpovedá náročnej téme a dopĺňujú ju veľmi zaujímavé a funkčné prílohy. Jednotlivé problémy analyzuje veľmi podrobne a fundovane.

V úvode veľmi výstižne charakterizuje dobu Komenského a jeho teoretické myslenie. Autor uvádza, že vstup Komenského do politiky bol limitovaný jeho exilanstvom.

Prvé dve kapitoly svojím spôsobom sú úvodné a vystihujú obdobie pred aj po odchode do exilu a obsahujú zaujímavé hodnotenia.

Z toho, čo je uvedené aj v nasledujúcom texte, mi vyplyva, že u Komenského nie je možné oddeliť teológiu a politiku, s dominanciou teológie. Tak možno zrejme aj hodnotiť stanovisko René Descarta po stretnutí s Komenským. Preto si myslím, že napriek nespornému mimoriadnemu intelektu a teoretickej a ve-

deckej erudovanosti Komenský často nenachádza realistické východiská, a to aj v náboženskej oblasti. Na jednej strane autor uvádza mnoho výrokov o náboženskej tolerancii Komenského. Prečo však Komenský evidentne inklinuje ku kalvinizmu, keď sa tento nevyznačoval práve toleranciou (Kalvínova teokratická Ženeva)? Ani puritánske Anglicko 40. a 50. rokov 17. storočia nebolo nábožensky tolerantné.

Nechcem v žiadnom prípade spochybňovať úprimnú snahu Komenského o náboženskú toleranciu. To však bolo žiaľ nielen vtedy nereálne. Sám Komenský to musí konštatovať aj v prípade vzťahu kalvínskej a luteránskej reformácie. Teologickým myslením sú prirodzene poznačené aj Komenského názory na štát a spoločnosť. O jeho náboženskej tolerancii svedčí aj skutočnosť, že sleduje názory Thomasa Móra a Campanella. Opiera sa o Platóna. Možno povedať, že kvôli náboženskej otázke nevidí Komenský diktatúru Kalvína v Ženeve a Cromwela v Anglicku? Je prirodzené, že Komenský, ako vyhnanec, človek bez milovanej vlasti občas vidí veci tak, ako by ich chcel vidieť a nie skutočnosť.

Ako hodnotí autor úvahy Komenského o rôznych koalíciách protestantských štátov s cieľom zmeniť výsledky 30. ročnej vojny? Zaujímavé, ale aj protirečivé sú Komenského úvahy o možnosti použitia násilia pri presadzovaní politických, prípadne náboženských cieľov. Na jednej strane odmieta násilie, na druhej strane, aj keď výnimočne, túto možnosť pripúšťa.

Veľmi zaujímavé a podnetné sú hodnotenia pobytu Komenského v jednotlivých krajinách - v Poľsku, Nizozemsku, Anglicku, Švédsku a určite aj na Slovensku, najmä však jeho pôsobenie a výsledky.

Kniha Ľubomíra Pána poskytuje ucelený obraz a obsahuje serióznu analýzu kľúčových problémov zvolenej témy.

prof. PhDr. Stanislav MATEJKIN, CSc.  
Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie  
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov  
Univerzita Mateja Bela  
Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica  
Slovak Republic

## **Jiří DUŠEK: *Historie a organizace Evropské unie. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2011, 284 s., ISBN 978-80-86708-95-9.***

**Jiří DUŠEK: *History and Organization of the EU.***

Vysokoškolská učebnice vychází z původního prvního vydání stejnojmenné knihy v roce 2007 a nabízí čtenáři přehledně a srozumitelně vyložený příběh evropské integrace od starověku až do konce roku 2010. Publikace je zpracována velmi podrobně a systematicky. Je na ní patrný kvalitativní posun proti roku 2007, protože došlo k doplnění mnoha názorných příkladů k jednotlivým problémům, což umožní čtenáři lépe se orientovat v dané problematice. Kladně lze hodnotit snahu o maximální aktuálnost, což je vzhledem k velké dynamice evropského integračního procesu slabinou mnoha publikací.

Positivně lze hodnotit zvolenou strukturu vysokoškolské učebnice, která obsahuje kromě úvodu celkem 12 kapitol:

- Historie Evropské unie
- Rozšiřování Evropské unie
- Česká republika a Evropská unie
- Orgány a ostatní instituce Evropské unie
- Rozpočet a financování aktivit v rámci Evropské unie
- Politiky Evropské unie
- Právo a legislativa Evropské unie
- Přehled předsednických států
- Symboly Evropské unie
- Aktuální problémy Evropské unie
- Evropská unie - základní informace
- Historie Evropské unie v datech

Jednotlivé části publikace na sebe vzájemně navazují, autor postupuje od vlastních prvopočátků evropské integrace až po současné aktuální problémy Evropské unie. Práce je zakončena dvěma kapitolami, v nichž jsou uvedeny na jedné straně základní faktografické informace o Evropské unii a dále stručný přehled nejvýznamnějších dat evropské integrace od roku 1945 do roku 2010. Publikace je proti minulému vydání doplněna o všechny podstatné události od přijetí Lisabonské smlouvy přes světovou ekonomickou krizi až po současné rozpočtové problémy některých zemí eurozóny. Zachyceny jsou i aktuální změny, které byly známy již v době tvorby publikace a které mají pře-

sah do dalších let, jako například rozšíření eurozóny o Estonsko v roce 2011, umístění sídla satelitního navigačního systému Galileo v Praze či přijetí nové dlouhodobé unijní strategie Evropa 2020. Do publikace jsou též promítnuty změny vyvolané schválením Lisabonské smlouvy v roce 2009. Vše je pro větší přehlednost demonstrováno pomocí několik desítek obrázků a tabulek.

Cílem této publikace nebyla a ani není snaha konkurovat jiným podobným publikacím, jako je např. známá publikace *Evropská unie* autorů Fialy a Pítrové. Cílem bylo vytvořit přehlednou učebnici pro studenty bakalářských oborů VŠERS, která je doplněná o méně známé soudobé aspekty evropské integrace - např. krizi eurozóny v důsledku zadlužování států EU či úspěšnost čerpání ze strukturálních fondů EU. Tyto problémy nejsou v ostatních soudobých publikacích dostatečně rozpracovány, neboť většina z nich končí svůj výklad obdobím před schválením Lisabonské smlouvy. Autor se též snažil promítnout do práce své zkušenosti ze studijních cest do Evropského parlamentu v letech 2007 a 2010.

Závěrem lze konstatovat, že aktualizovaná podoba této publikace jistě úspěšně naváže na předchozí první vydání a bude využitelná minimálně do roku 2014, kdy proběhnou další volby do Evropského parlamentu a dojde k dalším zásadním změnám nejen na úrovni evropských institucí. Recenzovaná vysokoškolská učebnice je prosta obsahových i formálních nedostatků, a tak svou odbornou kvalitou může kromě studentů Vysoké školy evropských a regionálních studií oslovit i širší odbornou a laickou veřejnost.

doc. Dr. Ľubomír PÁNA, Ph.D.  
Katedra společenských věd  
Vysoká škola evropských a regionálních studií  
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
pana@vsers.cz



**Alexander J. BĚLOHLÁVEK: *Arbitration Law and Practice in the Czech Republic (with Regard to the Arbitration Law in Slovakia). First edition. Prague: Linde, 2009, 3136 pgs., ISBN 978-80-7201-776-8.***

**Alexander J. BĚLOHLÁVEK: *Arbitrážní právo a praxe v České republice (s ohledem na arbitrážní právo na Slovensku)***

Professor Dr. (iur.) et Mag., Ing. Oec. Alexander J. Bělohlávek, Dr. h. c., a famous professional in the field of law, an author of nearly 300 academic articles in the areas of international private (conflict of laws), procedural, commercial, and financial law, as well as many monographs, whose works have been published in several European languages, wrote a new monograph in 2009 „Arbitration Law and Practice in the Czech Republic (with Regard to the Arbitration Law in Slovakia)“. The book has been written in seven languages: English, German, French, Spanish, Polish, Russian and Ukraine.

The monograph also includes Slovak arbitration laws that are similar to the Czech counterparts and so are helpful in understanding Czech arbitration law. Slovak law is relevant given the legal history common to the Slovak and Czech Republics (the language of the Slovak Act On Arbitral Proceedings is cited in each provision of the Czech Act On Arbitral Proceedings and On Execution of Arbitral Awards of 1994). However, there are many important differences between Slovak and Czech law; Slovak law copies the UNCITRAL Model law, Czech arbitration law does not copy it, but is fully compatible with it.

In the first part of the treatise the author introduces a historical background of the Czech law and of Arbitration within the Czech law including a tradition of Arbitration in the Czech Republic, relationship between the Czech rules of Legis Arbitri and UNCITRAL Model Law and enforceability of Arbitral Awards without Exequatur Proceedings.

Arbitral proceedings are very popular means for resolving civil disputes in the Czech Republic. The Czech Republic has a rather long tradition of arbitral proceedings; however, for historic reasons, the use of arbitral proceedings to resolve civil disputes only came into widespread use and knowledge in the last few years. The use of arbitral proceedings expanded on January 1, 1995, when Act No. 216/1994 Coll., On Arbitral Proceedings and On Execution of Arbitral Awards, as subsequently amended, made it possible to resolve non-international trade disputes through arbitral proceedings. The second part of the introduction is formed by presentation of the approach and the structure of the treatise: the purpose is to inform on the basic laws on arbitration in the Czech Republic (Czech legis arbitri) with being aimed at those who do not speak Czech. The structure of the treatise - its main part is based on the Act No. 216/1994 Coll., Czech Act On Arbitral Proceedings and On Execution of Arbitral Awards including other relevant Czech laws and commentaries to the parts of the Act including the Czech laws related to the sections and analogical laws as for

the Slovak legislation.

The main part of the monograph finishes with the chapter Rules of the Arbitration Court Attached to the Economic Chamber of the Czech Republic and Agricultural Chamber of the Czech Republic. The author presents international disputes, consolidated text as of 1 February 2007 including Principles Governing the Costs of Arbitral Proceedings, including on-line proceedings. Especially useful we consider a part „Overview of some investment disputes involving the Czech Republic“ with references to the cases can be found.

The last part of the monograph „Literature on Arbitration in the Czech and Slovak Republics“ is well-arranged and thoroughly divided into the sections according to criteria: monographs and contributions to periodicals and symposiums published in the Czech and Slovak Republics, monographs and contributions to periodicals and symposiums published outside the Czech and Slovak Republics, public and literature available in electronic format, and electronic address book - available in the English version only.

The very positive feature of the reviewed monograph what makes it more easily understandable and clear is the list of abbreviations especially useful in a case of writing the monograph in so many foreign languages to keep a purity and culture of the certain legal language; yet, divided into eight compact parts: European Community Regulations, Treaties, and Laws of the Czech Republic, Slovak Republic, and other countries; Czech and Slovak Primary and Secondary Sources; Sources in Citations; State institutions, International Institutions, International Non-Governmental Organizations, and Professional Organizations; Arbitral Tribunals and Professional Arbitration Associations; Countries; Miscellaneous and the last part - Most cited sources.

This unusual professionally elaborated piece, not only because of its extreme extent, high quality of elaboration, international format, but also because of its erudite approach to the topic we can consider an extreme contribution to the scientific works which have ever been published. Professor Bělohlávek has taken advantage of his fruitful duties from academic and professional activities and presented the monograph which deals with Czech Arbitration Law.

*Dr. h. c. doc. JUDr. Alena PAULIČKOVÁ, PhD.  
Katedra obchodného, hospodárskeho a finančného práva  
Fakulta práva Janka Jesenského  
Vysoká škola v Sládkovičove  
Fučíkova 269, 925 21 Sládkovičovo  
Slovak Republic  
alena.paulickova@vssladkovicovo.sk*

**Mária PATAKYOVÁ et al.: *Obchodný zákonník. Komentár.* Praha: C. H. Beck, 2010, 1199 s., ISBN 978-80-7400-314-1.**

**Mária PATAKYOVÁ et al.: *Commercial Code. Commentary***

Uplynuli už štyri roky, odkedy vyšlo prvé dielo zo série „Beckov sivý komentár“, ktorým vydavateľ C. H. Beck začal svoje pôsobenie na Slovensku. Týmto prvým dielom bol komentár Obchodného zákonníka pod vedením prof. JUDr. Márie Patakyovej, CSc. Kolektív autorov, ktorí dielo pripravili, bol vytvorený zo zástupcov rôznych oblastí právnej praxe (advokáti, sudcovia), ktorí zároveň mali akademický status a bohaté skúsenosti s prednášaním pre odbornú verejnosť. Pod vedením prof. JUDr. Márie Patakyovej, CSc. spolupracovali JUDr. Zuzana Bartová, JUDr. Marián Blaha, doc. JUDr. Milan Ďurica, PhD., JUDr. Branislav Jablonka, PhD., JUDr. Timea Kováčsová, JUDr. Andrea Moravčíková, PhD. a JUDr. Jozef Vožár, CSc.

Nedávno sa na pulkoch objavilo 3. vydanie Komentára k Obchodnému zákonníku. Edičná rada „Sivých Beckových komentárov“ garantuje vysokú úroveň komplexného spracovania výkladu právneho predpisu po formálnej i obsahovej stránke. Viaceré časti Obchodného zákonníka boli dotknuté novelizáciami. Výklad je orientovaný tak, aby jeho čitateľ nachádzal účel právnej úpravy v širšom, európskom kontexte.

Pri spracovaní tohto diela autori svoje smerovania orientovali v medzinárodnom a nadnárodnom kontexte. V Slovenskej republike od 1. 1. 2009 bola zavedená nová slovenská mena euro. Tento fakt sa prelína celým radom dotknutých zákonných ustanovení. Taktiež autori museli prispôsobiť výklad tohto diela novému zneniu Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie s účinnosťou od 1. 12. 2009. Dôležitými zdrojmi pre toto dielo sú závery vyplývajúce z judikatúry súdov Slovenskej republiky, a to najmä Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, Ústavného súdu Slovenskej republiky a rozhodnutí Súdneho dvora

Európskej únie, ale tiež i rozhodnutia súdov Českej republiky.

Reagencia na závery judikatúry v predkladanom komentári nie je výlučne afirmatívna. V prípadoch, v ktorých sa nie úplne stotožňuje so závermi prezentovanými v odôvodnení konkrétneho rozhodnutia, uvádza autorský kolektív dôvody pre odlišné ponímanie analyzovaného problému, ktoré sa reflektujú v spracovaní každej dotknutej problematiky.

Autori v komentári uplatnili komplexný pohľad na obchodné právo vo vzťahu práva a ekonomiky, spolu s adekvátnym premietnutím usporiadania vnútroštátneho, nadnárodného a medzinárodného práva, a to v súlade s principiálnym dôrazom na súlad takto vytvoreného právneho poriadku. Do prehľadu literatúry zaradili podstatné výstupy publikačnej činnosti slovenských autorov. V jednotlivých oblastiach, avšak pri viacerých ustanoveniach, užívateľ komentára nájde aj zahraničnú literatúru.

Podľa autorov by malo predkladané dielo pomôcť odbornej verejnosti pri riešení každodenných situácií tak, aby zároveň poskytovalo priestor pre komplexné ponímanie jednotlivých čiastkových problémov. Autorský kolektív má naďalej ambície prispieť svojím dielom k dotváraniu doktríny slovenského obchodného práva, ktoré obstojí v súťaži národných právnych poriadkov.

*Dr. h. c. doc. JUDr. Alena PAULIČKOVÁ, PhD.*

*Fakulta práva Janka Jesenského*

*Vysoká škola v Sládkovičove*

*Fučíkova 269, 925 21 Sládkovičovo*

*Slovak Republic*

*alena.paulickova@vyslaskovicovo.sk*

**Luboš BLAHA: *Spät' k Marxovi? (Sociálny štát, ekonomická demokracia a teória spravodlivosti.)* Bratislava: VEDA, 2009, 528 s., ISBN 978-80-224-1077-9.**

**Luboš BLAHA: *Back to Marx? (Welfare State, Economic Democracy and Theory of Justice)***

„Štyridsať percent svetového majetku dnes vlastní jedno percento dospelých ľudí. Polovica sveta má pritom k dispozícii len jedno percento bohatstva ... Dodajme, že zhruba 1,1 miliardy ľudí žije v extrémnej chudobe a na následky tejto chudoby denne podľa štatistik OSN zomrie približne 50 tisíc ľudí.“ (s. 465). Aj z takého aspektu môžeme dnes hodnotiť aktuálne svetové dianie. Intenciou uvedenej citácie je osloviť všetkých ľudí, ktorí nesúhlasia s nespravodlivosťou distribúcie statkov v našom globalizujúcom sa svete. Na tento

fenomén promptne reaguje aj mladý, talentovaný vedecký pracovník Luboš Blaha vo svojej monografii *Spät' k Marxovi?* Svoju prácu venuje analýze sociálnej spravodlivosti a sociálneho štátu.

Vo svojich analýzach vychádza z Rawlsovej teórie spravodlivosti a pozornosť upriamuje na výraz „prírodnej lotérie“. Práve jej eliminovaním sa snaží obhájiť fakt, že ani jeden človek si morálne nezaslúži svoje vrodené schopnosti, a nemôžeme preto hovoriť o zásluhách ako o základe úvah o spravodlivosti.

Vstupom do výrobných procesov sa problém spravodlivej distribúcie zintenzívňuje a Blaha sa snaží zodpovedať otázku, ktorú si dovoľme naformulovať nasledovne: Podľa akého kritéria by bolo odmeňovanie práce spravodlivé? Samy sa presvedčíme, že v práci často využíva Rawlsovu metódu tzv. „závoja nevedomosti“. Tá teoreticky tvorí bázu, od ktorej sa ďalej odvíjajú, respektíve rozvíjajú teórie spravodlivosti iných renomovaných mysliteľov buď ako antagonické, plauzibilné s jeho kontextom, ale i diametrálne odlišné.

Autor predstavuje tri kardinálne tézy, ktoré paralelne predstavujú aj hlavné obsahové rozdelenie:

1. Sociálny štát je nevyhnutne inštitúciou, či už z hľadiska ekonomickej efektivity, alebo sociálnej spravodlivosti.
2. Sociálnu spravodlivosť spája s distribučným princípom „každému podľa jeho čistého úsilia, respektíve pracovitosti“.
3. Existuje alternatíva kapitalizmu, ktorou je demokratický socializmus chápaný ako kombinácia sociálneho štátu a ekonomickej demokracie, respektíve kooperatívneho vlastníctva.

Uvedené tézy zároveň implikujú odpoveď na vyššie uvedenú otázku, konkrétne bod 2. Osobitne by sme chceli vyzdvihnúť, že distribučný princíp „každému podľa jeho čistého úsilia, respektíve pracovitosti“ je autorov vlastný, čím u Blaha u môžeme potvrdiť úsilie o vytvorenie vlastnej koncepcie spravodlivosti s vlastnými termínmi. Esenciu spomenutých troch sfér odporúčame revidovať v neomarxistických konceptoch ako aj v prácach súčasných egalitárnych liberálov a komunitaristov.

Chceli by sme uviesť do pozornosti aj fakt, že predkladaná Blahova doktrína nenesie žiadne znaky triviálnosti. K jej zostaveniu dopomohli aj mnohí politickí filozofi svetového formátu. Dôkazom sú použité práce signifikantných teoretikov: okrem spomenutého Johna Rawlsa, i Ronalda Dworkina, Amartyanu Sena, Roberta Nozicka, Alasdaira MacIntyry, Michaela Walzera a ďalších, ktorých tézy objavíme niekde v širšom, na iných stránkach knihy v užšom meradle. Nemusíme snáď ani demonštrovať, že principiálnu doménu tvorí otázka sociálnej spravodlivosti, s ktorou sú najviac konzistentné neomarxistické koncepcie.

Po formálnej stránke autor dielo štrukturoval do siedmich kapitol. Prvú nám otvára citácia Aurélie Augustína: „*Čo iné sú štáty bez spravodlivosti než veľké lúpežnícke podniky?*“ Intenciou prvej kapitoly je extenzívne interpretovať sociálny štát. V teoretickej rovine možno, podľa Blaha, len konštatovať, že nemá vyčerpávajúcu definíciu. Vieme, že zahŕňa prvky sociálnej politiky a klasifikujeme ho na:

1. liberálny sociálny štát, kde dominuje trh;
2. sociálnodemokratický sociálny štát, ktorého prioritou sú sociálne práva.

Deskriptívnou formou nám približuje históriu socialnodemokratických, respektíve sociálnych štátov

v celosvetovom meradle. Čo je však pre nás obzvlášť relevantným prínosom, je pragmatickosť ich fungovania s ohľadom na svoje obyvateľstvo. Bezpochyby nás najviac osloví Švédsko, ako aj ostatné škandinávské štáty, u ktorých, zdá sa, forma sociálnej spravodlivosti je už „dĺžkou času“ verifikovaná a najviac sa spomedzi všetkých štátov sveta blížia k ideálnemu egalitarizmu.

V druhej kapitole autor seriózne analyzuje liberálny egalitarizmus aj s jeho kardinálnymi predstaviteľmi. Z pohľadu jeho relevácie sa dozvedáme reálne fakty, že egalitárni liberáli na rozdiel od klasických a konzervatívnych preferujú rovnosť pred slobodou. Zaujímava svoj postoj aj k utilitarizmu a uvádza, kto môže z neho profitovať.

Blaha na margo svojej práce apeluje na potenciálnych čitateľov, že, pokiaľ sa v nastolenej problematike potrebujú zorientovať, im ponúka k preštudovaniu hlavne kapitoly 1., 2. a 6. Kontext ostatných kapitol dáva do pozornosti politickým filozofom a politológom. Sú totiž písané analytickým jazykom a určené tým, ktorí sú oboznámení s touto problematikou. 3., 4. a 5. kapitola sú venované egalitarizmu a neomarxizmu, 7. predostiera model demokratického socializmu.

Z nášho pohľadu stojí za zmienku aj sám názov monografie *Spät k Marxovi?* Zdá sa, že by mal evokovať a následne aj vnieť polemiku medzi širokou verejnosťou. Blaha na jeho margo dodáva: „...*je to skôr provokatívna otázka k dnešnej slovenskej spoločnosti vrátane vedeckej a filozofickej komunity. Pre tzv. postkomunistické krajiny je od roku 1989 typické, že politológia a filozofia sa zdráhajú pracovať s Marxovými myšlienkami, hoci v západnej filozofii je marxizmus naďalej uznávaným a vplyvným teoretickým prúdom. Platí to aj pre západný diskurz o sociálnej spravodlivosti, ktorý si v tejto knihe všimame predovšetkým.*“ (s. 11).

Prirodzene sa nám akosi natíska otázka: čo majú spoločné Rawls s Marxom? Podľa Peffera sa obdobnosť medzi Rawlsovou teóriou a neomarxistickou doktrínou vyskytuje až vo 8 bodoch. Brenkert a Lukes vidia podstatu Marxovej teórie v dôslednom využití kategórie slobody. Blaha totiž u Marxa vyzdvihuje rovnosť, ako píše aj Kymlicka, podľa ktorého by Marx v mene žiadneho perfekcionistického cieľa neobetoval elementárnu rovnosť medzi jednotlivými ľuďmi. Millerova reakcia na Marxove idey simultánne vystihuje postoje tzv. postkomunistických krajín. Miller konštatuje, že Marxovi nešlo o záujmy všetkých jednotlivcov. Obhajoval partikulárne záujmy robotníckej triedy. Marx nikdy netvrdil, že socializmus by do bodky splnil záujmy a preferencie, povedzme, chamtivého a ziskuchtivého manchesterského vlastníka továrne. Marx preto nebol zástancom morálnej teórie, lebo mu nešlo o rovné zaobchádzanie so všetkými, a otvorene držal stranu iba jednej triedy. Z toho vyplýva, že Miller Marxa nepovažuje za „morálneho“ filozofa, hlásiaceho rovnosť, ak evidentne zastáva iba jednu spoločenskú skupinu. Na to mu Peffer oponuje a tvrdí, ak Marx



hájil záujmy iba triedy utláčaných, bolo to preto, že niektoré záujmy tlačovateľov nepovažoval za legitímne. V duchu *Marxa* sa k hľadaniu definície spravodlivosti stavia aj *Blaha*. Pri úvahách konštatuje, že „*nebudeme definíciu sociálnej spravodlivosti odvíjať od subjektívneho názoru multimiliardára, v ktorého záujme nie je redistribúcia či socializácia.*“ (s. 18).

Som presvedčená, že kniha *Späť k Marxovi?* má čo povedať. Zaujíma značne rozsiahly rámec, keďže pozostáva z vyše 500 strán. Z tohto aspektu sa dá predpokladať, že potenciálneho čitateľa skôr odradí, ako priláka. Pre uľahčenie štúdia autor podal jasný prehľad jednotlivých kapitol v úvode a na konci každej kapitoly ponúka zhrnutie hlavných bodov. My preto vrelo

odporúčame prekonať počiatočnú „nechuť“, vziať dielo do rúk a pozorne si ho prelistovať. Profesionálnosť a vysoký potenciál tohto politického filozofa pretavená do poznatkov v jeho knihe nás presvedčí, že sa naša snaha pri štúdiu vyplatila.

Mgr. Lenka ŠEBOVÁ, PhD.  
Katedra filozofických vied  
Fakulta humanitných vied  
Univerzita Mateja Bela  
Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica  
Slovak Republic  
sebovalenka@yahoo.com

## **Pavel HORŇÁK: *Reklama: teoreticko-historické aspekty reklamy a marketingovej komunikácie*. Zlín: VeRBuM, 2010, 320 s., ISBN 978-80-904273-3-4.**

**Pavel HORŇÁK: *Advertising: Theoretical and Historical Aspects of Advertising and Marketing Communication***

V roce 2010 vyšla ve zlínském nakladatelství VeRBuM vysokoškolská učebnice významného slovenského odborníka v oblasti reklamy Pavla Horňáka s názvem „*Reklama: teoreticko-historické aspekty reklamy a marketingovej komunikácie*“. Jedná se o další přínosnou publikaci P. Horňáka věnovanou detailnímu zkoumání reklamy jako vědy, jejímu pojmovému aparátu, teorii a historii. Na vydání knihy se podílela Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta multimediálních komunikací, na které P. Horňák působí jako vysokoškolský profesor.

Knihla sestává ze čtyř stěžejních částí, bibliografického aparátu a závěrečného doplnění. Úvodní část se v první podkapitole zabývá reklamou, propagací, marketingovou komunikací a definicí pojmu „*propagace*“. Po prezentaci několika definic reklamy různých odborníků upřednostňuje P. Horňák definici „*otce marketingu*“ Philipa Kotlera, jenž definuje reklamu jako „*jakoukoliv placenou formu neosobní prezentace a podpory myšlenek, produktu nebo služeb konkrétním sponzorem*“ (s. 13, přel. S. Vojtíšková). Z lingvistického hlediska je přínosem mj. pojednání o cizojazyčných termínech, spjatých s pojmem „*reklama*“. Například anglický jazyk užívá termíny „*advertising*“, „*publicity*“ a „*promotion*“. Českému termínu „*propagace*“ odpovídá nejlépe výraz „*promotion*“. Německý jazyk disponuje následujícím terminologickým aparátem: die Werbung (chápáno z hlediska širšího pojetí), die Reklame (méně frekventované), die Anzeige (překládáno spíše jako „*oznámení*“). Autor neopomíná ani terminologický aparát francouzského jazyka, jenž užívá termínu „*la propagation*“, a ruského jazyka, v němž je nejfrekventovanější termín „*реклама*“. Na základě porovnání termínů „*propagace*“ a „*reklama*“ dochází k závěru, že „*propagace*“ je širší termín, který zahrnuje i pojem „*reklama*“. Samotným zastřešujícím pojmem celé problematiky je „*marke-*

*ting*“. P. Horňák se soustřeďuje na marketingovou komunikaci a její nezbytné součásti, jako je například sponzoring, výstavy a veletrhy, human relations, press relation, branding, packaging nebo modelling. Kromě výše uvedených postupů se P. Horňák zmiňuje i o nových aktivitách marketingové komunikace (internet marketing nebo product placement), upozorňuje na nutnost komunikace se zákazníkem (tedy na princip tzv. public relations), vztah reklamy a žurnalistiky, vztah reklamy a umění, zdůrazňuje zásadu dodržování principů reklamy (princip myšlenkové originality, princip pravdivosti, princip společenského prospěchu). Reklama je druhem komunikace, fungujícím na principu zadavatel - realizátor - šířitel - recipient. Zajímavá je také reflexe komunikačního procesu z pohledu recipienta, zejména v otázce zpětné vazby. První podkapitola je zakončena úvahami o budoucnosti reklamy, jež je demonstrována na řadě praktických ukázek současných reklamních trendů, které se budou neustále vyvíjet a zlepšovat. P. Horňák zdůrazňuje nezbytnost rozvíjet interkulturní marketing, citlivě využívat globálních možností a budovat dobré vztahy s cílovými skupinami.

Druhá podkapitola je věnována reklamě a médiím. P. Horňák pracuje s pojmy „*komunikace*“ a „*marketingová komunikace*“, soustřeďuje se rovněž na reklamu v tisku a rozhlasový reklamní spot. Kromě jednotlivých druhů inzerátů a prostředků zvukové reklamy vyděluje zásady tvorby a realizace propagačních prostředků v tisku. Zejména v rámci rozhlasové reklamy dochází k zajímavým závěrům. Ukázalo se, že z hlediska účinnosti rozhlasové propagační výpovědi hraje důležitou roli správná volba média, síla regionálního vysílání, dostatečný počet repríz reklamního spotu a především splnění požadavku zapamatovatelnosti. Autor konstatuje, že mezi nejfrekventovanější a nejúčinnější nosiče reklamy v celosvětovém měřítku patří



audiovizuální propagační prostředky, protože působí na zrak a sluch recipienta. V rámci audiovizuálních prostředků jsou zmiňovány reklamní film a reklamní vysílání v televizi. P. Horňák konstatuje, že pro to, aby byla televizní reklama úspěšná, je nutné splňovat následující kritéria: inovace výrobku, uvedení ceny výrobku, zasazení reklamy do nejsledovanějšího času (od 19.00 do 22.00), vhodné pořadí vysílání jednotlivých reklam. Potvrzuje známou tezi, že za skutečnou originalitu v oblasti reklamy je považováno porušení některých zažitých dogmat a následná analýza takto nově vzniklých podnětů.

Ve druhé části publikace podává P. Horňák přehled reklamy v retrospektivě dějin, historie reklamy na území Československa a festivalů reklamní tvorby. Zastává názor, že reklama vznikla v antické společnosti. Tehdy se rozvíjel obchod a lidé již byli rozděleni do společenských vrstev. Za reklamu se považovalo vystavování produktu, vývěsní štíty, taktika městských vyvolávačů nebo tabulky s údaji o římských otrocích, kteří byli na prodej. Obrovský převrat v historii reklamy zaznamenal vynález knihtisku. V rámci moderních dějin se za stěžejní mezník považuje vynález masového periodického tisku na přelomu 19. a 20. století. P. Horňák také popisuje historii reklamy na území Československa a svůj výklad dokládá množstvím zajímavé obrazové dokumentace. Druhá část publikace je zakončena stručným přehledem festivalů reklamní tvorby.

Ve třetí části publikace se autor zamýšlí nad otázkou etiky a etických zásad reklamní praxe v Čechách a na Slovensku a o úloze Rady pro reklamu. Zdůrazňuje nutnost respektování etických zásad v rámci reklamy, které jsou podporovány existencí Rady pro reklamu, jež vznikla v roce 1994. Etické zásady reklamní praxe v Čechách a na Slovensku jsou zakotveny v Kodexu reklamní etiky. Dále jsou charakterizovány všeobecné základy reklamní praxe: pravdivost, slušnost, čestnost

a společenská zodpovědnost. Popisují se speciální požadavky na reklamu, jako například neočerňování konkurentů, ochrana soukromí, nenapodobování reklamy. Zajímavé je i pojednání o reklamě problémových produktů (tabák, lihoviny, léky) a o reklamě prostřednictvím mobilního telefonu nebo elektronické komunikace.

Čtvrtá část knihy je věnována kreativě reklamních titulků, sloganů a názvů. Na základě pestrého materiálu komentuje P. Horňák jednotlivé slogany, analyzuje hodnotné titulky a slogany, které jsou spojeny s originalitou, zapamatovatelností, humorem a záměnou slov v ustálených spojeních. Upozorňuje i na spojitost sloganu nebo titulku s celkovou grafikou.

Závěrečná část monografie, appendix, se zabývá reklamními triky, které jsou demonstrovány na řadě zajímavých příkladů z různých oblastí lidské činnosti. P. Horňák využívá především humoru, velká část ukázkových textů je založena na jazykové komice.

Publikaci oceňujeme zejména pro fundovanost, s jakou je problematika vyložena, a pro velké množství obrazového materiálu, na kterém P. Horňák demonstruje své analýzy. Jedná se o čtivý a přístupný text, v němž je kladen důraz na humor, jazykovou komiku a jazykovou hru. Publikaci ocení zejména studenti, pro které je, jak sám autor zmiňuje v úvodu, kniha primárně určena, ale i širší okruh čtenářů, kteří budou mít zájem poznat reklamu nejen po stránce komerční, nýbrž především po stránce vědecké.

*Mgr. Stanislava VOJTÍŠKOVÁ*  
*doktorandka*  
*Katedra slavistiky, sekce rusistiky*  
*Filozofická fakulta*  
*Univerzita Palackého*  
*Křížkovského 10, 771 80 Olomouc*  
*Czech Republic*  
*Vojtiskova.S@seznam.cz*

---

## 5 VARIA

### MIGRACE V ČESKÉ REPUBLICE V KONTEXTU NOVÝCH TRENDŮ

#### Migration in the Czech Republic in Context of New Trends

*Eva ABRAMUSZKINOVÁ PAVLÍKOVÁ*

**ABSTRAKT:** Evropa je významným cílem migrací různého charakteru, jejichž počet se rapidně zvyšuje. Většina imigrantů je ekonomicky aktivních s hlavní motivací pobytu v zahraničí spojenou se získáním práce, popř. sloučení s rodinou. Nové migrační trendy se objevují i v České republice, která se po roce 1990 přeměnila ze země převážně tranzitní na populární destinaci pro cizince z různých zemí původu s odlišnými důvody pobytu. Přibližně čtyřprocentní podíl cizinců v české populaci se postupně zvyšuje. Specifickým současným fenoménem je migrace profesionálů a problematika tzv. odlivu mozků. Česká republika stojí před výzvou, zda bude atraktivní pro vysoce vzdělané profesionály, kteří se mohou podílet na rozvoji společnosti a zvýšení její konkurenceschopnosti.

*Klíčová slova:* migrace ve světě a v ČR - migrační trendy - cizinci v ČR

**ABSTRACT:** Europe is an important target for rapidly increasing number of different migration flows. Most migrants are economically active and their main motivation for staying abroad is a job or a family reunion. New migration trends are present also in the Czech Republic which has changed from a transit country before 1990 into the country of destination for foreigners from various countries with different reasons for a stay. Nearly four percentage proportion of foreigners in the Czech society is slowly increasing. A specific nowadays phenomenon is the migration of professionals and the brain drain issue. It is a challenge for the Czech Republic if to become an attractive country for highly skilled professionals who could assist with the development of society and increase of its competitiveness.

*Key words:* world migration and the CR - migration trends - foreigners in the CR

---

### ÚVOD

Z hlediska odhadů o počtech migrujících osob se uvádí, že v současnosti žije asi 213 944 000 lidí mimo svou vlast a 127 711 000 z nich je usídleno v zemích s vysokými příjmy. Evropa je významným cílem pracovních migrací, ale také migrací vyvolaných válkami a přírodními katastrofami. V roce 2010 hostila Evropa nejvíce migrantů světa, konkrétně 69 819 000, z toho tzv. západní Evropa 23 453 000, východní Evropa 21 046 000, jižní Evropa 14 664 000 a severní Evropa 10 657 000.<sup>146</sup> Asie byla příjemcem 61 324 000 migrantů, následuje severní Amerika s 50 042 000 migranty, Afrika s 19 263 000 migranty a Latinská Amerika s Karibikem (7 480 000 migrantů) a Oceánie s 6 015 000 migranty [11].

Světová migrační komunita představuje přibližně 3 % celosvětové populace. V letech 1990–2000 mezinárodní migranti tvořili 2,9 %, v roce 2005 došlo ke zvýšení na 3 % a v roce 2010 činil jejich podíl 3,1 %. Procenta pro evropskou migrační komunitu

jsou ovšem vyšší. V roce 1990 tvořili mezinárodní migranti v Evropě 6,9 % z populace, v roce 1995 to bylo 7,5 %, o deset let později 8,8 % a v roce 2010 tvořili 9,5 %. Údaje z tohoto zdroje uvádí pro Českou republiku 4,4 % pro období od roku 1995 do současnosti [21].

Většina imigrantů je ekonomicky aktivní, jsou to lidé, kteří do jiné země přišli z různých migračních pohybů v rámci tradiční pravidelné migrace, smluvních pracovních pohybů, pohybů vysoce vzdělaných pracovníků, v ilegálních pohybech nebo jako žadatelé o azyl/uprchlíci. Na počátku devadesátých let 20. století bylo v západní Evropě usídleno celkově 3,5–5,5 milionu ilegálních imigrantů. Západní Evropa je cílovou zemí průměrně asi pro 210 000–310 000 nelegálních uprchlíků za rok [6]. Podle údajů Mezinárodní organizace pro migraci se do roku 2050 zvýší počet zahraničních migrantů na Zemi na 230–250 milionů [5].

Také Česká republika má dlouhodobou zkušenost se zahraniční migrací a i v budoucnosti na ni pravděpodobně naváže prostřednictvím nových migračních

---

<sup>146</sup> Západní Evropu tvoří Belgie, Francie, Lichtenštejnsko, Lucembursko, Monako, Německo, Nizozemí, Rakousko a Švýcarsko. Východní Evropa zahrnuje tyto státy: Bělorusko, Bulharsko, ČR, Maďarsko, Moldávie, Polsko, Rumunsko, Rusko, Slovensko a Ukrajinu. Jižní Evropa je tvořena těmito státy: Albánie, Andorra, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Gibraltar, Chorvatsko, Itálie, Makedonie, Malta, Portugalsko, Republika San Marino, Řecko, Slovinsko, Srbsko, Španělsko, Vatikán. Severní Evropa zahrnuje Dánsko, Estonsko, Faerské ostrovy, Finsko, Irsko, Island, Litvu, Lotyšsko, ostrov Man, Normanské ostrovy, Norsko, Švédsko a Spojené království Velké Británie a Severního Irsku. [11].

trendů. Cílem tohoto příspěvku je poukázat na důležité charakteristiky migrace v České republice s ohledem na celosvětové trendy. Důraz je kladen na nové formy mobility, které se v současnosti objevují a které jsou pro Českou republiku určitou výzvou.

### Charakteristika migrace v České republice

Česká republika patří společně např. s Finskem (4,2 %), Litvou (4 %), Maltou (3,8 %) a Maďarskem (3,7 %) k zemím s nižším procentuálním zastoupením cizinců v populaci na rozdíl od Lucemburska (35 %), Lichtenštejnska (téměř 35 %) nebo Švýcarska (23 %). Mezi země s nejnižšími podíly cizinců v populaci patří Rumunsko (0,6 %) a Bosna a Hercegovina (0,7 %) [11].

K 30. 9. 2009 bylo v České republice evidováno 437 251 cizinců, z toho 177 769 cizinců s trvalým pobytem, 259 482 cizinců s některým z typů dlouhodobých pobytů nad 90 dnů (tj. přechodné pobyty občanů EU a jejich rodinných příslušníků, dále víza nad 90 dnů a povolení k dlouhodobému pobytu občanů zemí mimo EU). Nejčastěji byli zastoupeni občané Ukrajiny (133 033 osob, 30 %), Slovenska (75 915 osob, 17 %), Vietnamu (60 996 osob, 14 %), Ruska (29 479 osob, 7 %) a Polska (20 155 osob, 5 %) [16].

V průběhu roku 2010 bylo v České republice zaznamenáno nižší saldo zahraničního stěhování. Aktuální údaj (k 30. 9. 2010) ze zdroje Ředitelství služby cizinecké policie uvádí na území naší republiky 425 568 cizinců, kteří se podílejí čtyřmi procenty na populaci České republiky. Z demografického hlediska jsou silně zastoupeni lidé v mladším produktivním věku (20–39 let), což logicky souvisí s hlavní motivací migrantů - cestou za výdělkem [19].

Na počátku 90. let 20. století došlo v Evropě k vysokému růstu migrací včetně pohybu uprchlíků. Jak uvádí M. Horáková: „*Tradiční migrační proudy založené na geografické blízkosti a historických svazcích zemí se rozšířily a diversifikovaly. Stále početnější migrační proudy směřují dnes do Evropy z Asie, Afriky, Střední a Latinské Ameriky. Migrace ze střední a východní Evropy směřují jak do tradičních zemí usídlení (Austrálie, USA a Kanady), tak do evropských zemí...*“ [7]. M. Mašková upozorňuje, že „*...po roce 1990 se stala Česká republika imigrační zemí a pro mnoho cizinců konečným cílem imigrace. Je nepochybné, že Česká republika je atraktivní pro cizince, nicméně zřejmě imigrační praxe při povolování trvalého pobytu zapříčinila snížení počtu přistěhovaných z ciziny ve druhé polovině 90. let*“ [14].

Ve své zprávě o vývoji pracovních migrací v letech 1993–2006 M. Horáková konstatuje, že se Česká republika postupně „*transformuje z převážně tranzitní země na zemi imigrační*“ [8]. Totéž potvrzuje D. Bartoňová, která dokládá, že od roku 1991 se Česká republika stala zemí migračně ziskovou a změnil se přístup imigrantů, kteří přestali používat území České republiky jako tranzitní a zaměnili je za cíl svého působení s rozhodujícím faktorem stěhování - pracovní migrací [2]. Ve své pozdější studii M. Horáková

potvrzuje, že se Česká republika „*...postupně stala imigrační zemí, přestože se na počátku devadesátých let minulého století takto nedeklarovala. Populační krize přispěla na přelomu tisíciletí k tvorbě cílené výběrové imigrační politiky. Stárnutí obyvatel a očekávané budoucí deficity v populačním růstu přispěly k tvorbě politiky směřující k zabezpečení budoucích potřeb trhu práce a fungování důchodových, zdravotních i sociálních systémů*“ [9]. Příkladem cílené politiky je v roce 2003 zahájený pilotní projekt „*Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků*“, založený na bodovém hodnocení uchazečů o práci, rekrutovaných mimo EU-25. Vybraným zájemcům zařazeným do projektu a jejich rodinným příslušníkům je nabízen trvalý pobyt v České republice ve zkrácené lhůtě 2,5 roku [17].

Zahraněční migrace směřující do České republiky mají vliv také na celkovou skladbu obyvatel. Zmírňují úbytek obyvatelstva, přispívají k populačnímu růstu, k pozitivním změnám ve věkové skladbě obyvatelstva a ke zmírnění populačních problémů. Na počátku 90. let 20. století byli migranti motivováni poptávkou po levné pracovní síle, potřebné pro konkurenceschopnou tržní ekonomiku v globálním prostředí. Jak dokládá M. Horáková, Česká republika je atraktivní pro zahraniční migranty zejména z důvodu ekonomických aktivit, druhým nejčastějším důvodem účelu pobytu cizinců je trvalé usídlení spojené se sjednocováním rodin. „*V období let 1993–2000 převládaly v České republice zejména krátkodobé pracovní migrace. Režim zaměstnávání cizinců byl od samého počátku uzpůsoben tak, aby bylo možno dočasně angažovanou cizí pracovní sílu v případě potřeby vypovědět. Přesto se značná část cizinců postupně usadila na delší dobu, ačkoli původně přišli za krátkodobým výdělkem. Za usazené (imigranty) pokládáme v souladu s mezinárodními definicemi cizince s pobytem delším nežli jeden rok, kterých bylo v roce 1999 celkem 66 754, tj. 29 %, a na konci roku 2007 celkem 394 345, tj. 88 % z celkového počtu cizinců s povolením k pobytu v České republice. Dalším stimulem k postupnému usídlování cizinců byl vstup České republiky do EU. ...Podíl „bydlících“ cizinců, pobývajících v České republice déle nežli jeden rok (s trvalým pobytem, aktuálně platným azylem, přechodným a dlouhodobým pobytem), se zvýšil. Zatímco v roce 2000 jich byla třetina, v roce 2004, kdy vstoupila Česká republika do EU, jich byly již dvě třetiny, v letech 2005–2006 více než 90 %*“ [9].

Cizinci nejsou homogenní skupinou z hlediska důvodů příchodu nebo plánů do budoucna. Nejčastějším účelem pobytu je zaměstnání a sloučení s rodinou. Dá se říci, že ženy častěji přicházejí z důvodu sloučení rodiny - aby se připojily ke svým manželům. Jak uvádí D. Bartoňová: „*Ve věkovém složení cizinců se odráží skutečnost, že velká většina jich přichází do České republiky za prací nebo studiem. Nejčastěji to jsou lidé ve věku 20–45 let, děti do 15 let jsou zastoupeny v omezeném rozsahu. Pokud zde cizinci zaklá-*

dají rodiny, jde hlavně o cizince s trvalým pobytem. V roce 2006 se narodilo 1352 dětí s jiným než českým občanstvím - nejvíce Vietnamců (428) a Ukrajinců (255)...Na rozdíl od domácí populace je mezi cizinci minimální podíl starších osob nad 60 let“ [2]. Věková struktura cizinců se výrazně nezměnila ani v letech 2005–2008, kdy do České republiky přicházeli cizinci produktivního věku, což odpovídá účelu pobytu s cílem pracovního uplatnění. Bylo patrné větší zastoupení dětí než lidí v důchodovém věku. V letech 1995–2008 se v České republice narodilo více než 17 500 cizinců [22].

Cizinci jsou nejvíce usídleni v Praze a Středočeském kraji, s určitým odstupem v kraji Jihomoravském a Ústeckém. Státní občanství hraje roli ve výběru místa usídlení. Občané zemí sousedících s ČR se usazují v blízkosti hranic ČR, občané Ukrajiny zejména v Praze, Středočeském a Jihomoravském kraji, občané Vietnamu v česko-německém pohraničí a občané Ruska v Praze, Středočeském a Karlovarském kraji [4].

Mobilita cizinců je v porovnání s občany České republiky větší. Téměř 10 % z celkového počtu cizinců se přemístilo v rámci republiky, zatímco v případě občanů České republiky to byla pouze 2 %. To opět potvrzuje fakt, že důvod pobytu cizinců je především ekonomicky motivován a ve věkové struktuře produktivního věku dochází v největší míře k přesunům v rámci republiky [22].

Na potřebu vytvoření adekvátních politik s ohledem na demografickou situaci Evropy reaguje koncept náhradové migrace, která pracuje s migrací odpovídající schopnosti kompenzovat změny způsobené přirozeným vývojem. Mnohé studie prokázaly, že imigrace je málo efektivním nástrojem řešení problému demografického stárnutí. Také autoři B. Burcin, D. Drbohlav a T. Kučera konstatují, že stárnutí obyvatelstva je nezvratný proces, který potřebuje aktivní, odpovědnou a systematickou přípravu společnosti. Jako u většiny rozvinutých zemí může také v České republice zahraniční migrace pomoci udržet jen současný počet obyvatel (za současných nebo s nimi srovnatelných podmínek), a to i v dlouhodobé perspektivě. U ostatních parametrů a jiných ukazatelů toho však dosáhnout nelze [3].

Ve své nejnovější publikaci M. Horáková zhodnocuje vliv hospodářské recese na vývoj pracovních migrací v České republice. I přes zhoršené ekonomické podmínky se migranti nevraceli, nýbrž vyčkávali oživení ekonomiky a poptávky po pracovní síle. Do konce roku 2008 na trh práce v České republice přicházelo stále více cizinců. Důvodem bylo podle M. Horákové to, že „...rostla poptávka po cizí pracovní síle, ale i proto, že se řada opatření aktivní politiky zaměstnanosti míjela účinkem, přestože na ni byly vynakládány značné prostředky. Ukázalo se, že zaměstnavatelé najímají na práci cizince mimo jiné proto, že výchově nové generace pracovníků...není věnována dostatečná pozornost...Krise rovněž ukázala, že cizinci nevyplňují jen mezery na trhu práce, ale stávají se jeho integrální částí a budou jí i v budoucnu“ [10].

## Nové formy mobility

Vedle rodinné migrace, žadatelů o azyl a uprchlíků a pracovní migrace se rozvíjejí i jiné formy mezinárodní mobility, které ovšem nejsou migrací v pravém slova smyslu. Podle M. Horákové sem patří například: „...přesuny zaměstnanců multinárodních firem, dočasné pohyby kvalifikovaných pracovníků vykonávajících určité služby, mobilita studentů a penzistů, kteří se rozhodli žít venku“ [7].

Specifickou skupinou migrantů, která je v posledních letech předmětem zvýšeného zájmu, je zahraniční migrace vědců a výzkumníků. Globální trh práce přináší možnosti pro vysoce kvalifikované pracovníky a mnoho států zavádí různé typy cílených politik, které motivují vědce a výzkumníky, působící v zahraničí, k návratu zpět do vlasti. Většina studií z oblasti mezinárodní migrace se zabývala masovou migrací málo vzdělané a chudé pracovní síly. V současnosti se objevuje více studií zaměřených na cílovou skupinu vysoce kvalifikovaných jedinců: vědců, akademiků a inženýrů. Postupně narůstá zájem o tyto vzdělané odborníky, kteří se stávají klíčovým stimulem rozvoje společnosti i budoucí konkurenceschopnosti jednotlivých zemí [12].

O vzestupu imigrace kvalifikovaných pracovníků informuje i M. Horáková, která uvádí: „Podle některých odhadů chybí v USA 850 tisíc IT specialistů a v Evropě zhruba 2 miliony...V USA vzrostla roční kvóta pro kvalifikované přistěhovalce ze 115 tisíc na 195 tisíc. Německo zavedlo zvláštní program dočasné imigrace 20 tisíc počítačových specialistů s tzv. zelenými kartami. Většina žadatelů je ze střední a východní Evropy, ačkoli původně se mělo jednat o Indy“ [7].

Na problematiku tzv. odlivu mozků (*brain drain*) jako důsledku mezinárodní migrace upozorňuje V. Baláž. Uvádí, že průměrně jeden z deseti občanů rozvojové země s vysokoškolským vzděláním nežije ve své zemi původu, ale v některé z rozvinutých zemí. Tento *brain drain* je předmětem pozornosti již delší dobu jako politická záležitost nejen ve vztahu migrace mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi, ale také v Evropě po roce 1989, jak autor ukazuje na situaci Slovenska [1]. O důležitosti migrace profesionálů zejména pro rozvojové země se zmiňují také J. Novosák a R. Stojanov, i když připouštějí, že pro země s malým počtem obyvatel mohou být potenciálním problémem [15]. V jiné studii R. Stojanov analyzuje vztah mezi mezinárodní migrací a rozvojem rozvojových zemí a dokládá, že mezinárodní migrace pomáhá rozvojovým zemím bojovat s chudobou prostřednictvím financí, zasílaných migranty rodinám v zemi původu (tzv. remittances) [20].

## ZÁVĚR

Česká republika patří mezi země, které by měly implementovat takové politiky, které by zatraktivily zemi pro vysoce vzdělané profesionály. Existuje již mnoho příkladů, jakým způsobem podporovat výzkumníky a vědce k návratu do svých zemí původu [13].



Jedním z právě probíhajících projektů je regionální grantový program SoMoPro, jehož cílem je přilákat zahraniční vědce, ale také reintegrovat české vědce do Jihomoravského kraje. Jedná se o pilotní program, který probíhá v letech 2009–2013, je kofinancovaný z Akcí Marie Curie 7, rámcového programu a administrován Jihomoravským centrem pro mezinárodní mobilitu. Program SoMoPro podporuje přírodovědecké a technické obory, výběr samotného tématu vědeckého projektu je úkolem žadatele o grant. Základním konceptem tohoto programu, který přivádí zpět české vědce do České republiky, je další školení a celoživotní vzdělávání s cílem dlouhodobé integrace [18].

Je důležité, aby Česká republika byla zemí poskytující atraktivní pracovní možnosti profesionálům. V případě českých vědců by měla být věnována dostatečná pozornost projektům, které umožní jejich působení v České republice a zabrání jejich odchodu do zahraničí. Přínosem pro Českou republiku jsou také zahraniční vědci, jimž by podobné možnosti měly být nabízeny také. Přítomnost cizinců v české společnosti je a bude realitou, která může být přínosem, pokud na ně budeme nahlížet nejen jako na pracovní sílu, nýbrž také jako na lidi s širšími životními potřebami, včetně osobního a rodinného života.

#### POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

- BALÁŽ, V. (2007): How Much Does Brain Drain Cost? In: *Visegrad Moves. On Migration in Central Europe*. Praha: Multikulturní centrum.
- BARTOŇOVÁ, D. (2008): Zahraniční migrace a cizinci v České republice. In: *Populační vývoj České republiky 2007*. Praha: UK.
- BURCIN, B. - DRBOHLAV, D. - KUČERA, T. (2007): Koncept náhradové migrace a jeho aplikace v podmínkách České republiky. *Demografie*, 49, s. 170–181.
- Cizinci v České republice 2009*. (2009) Praha: Český statistický úřad. <<http://statistics.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/1414-09>>
- DIVINSKÝ, B. (2005): *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava.
- DRBOHLAV, D. (2001): Mezinárodní migrace obyvatelstva - pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů). In: Šišková, T. (ed.), *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál.
- HORÁKOVÁ, M. (2003): *Mezinárodní migrace a migrace cizí pracovní síly*. Praha: VÚPSV, s. 5, 10, 12.
- HORÁKOVÁ, M. (2007): *Zpráva o vývoji pracovních migrací 1993–2006*. Praha: VÚPSV, s. 9.
- HORÁKOVÁ, M. (2008): *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*. Praha: VÚPSV, s. 7.
- HORÁKOVÁ, M. (2010): *Vývoj pracovních migrací v České republice v období hospodářské recese*. Praha: VÚPSV.
- International Migration 2009, United Nations* [online]. [cit. 2010-12-24]. Dostupný z <http://www.un.org/esa/population/migration>
- KOSTELECKÁ, Y. - BERNARD, J. - KOSTELECKÝ, T. (2007): Zahraniční migrace vědců a výzkumníků a nástroje k jejímu ovlivnění. *Sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 6.
- KOSTELECKÁ, Y. - BERNARD, J. - PATOČKOVÁ, V. - KOSTELECKÝ, T. (2008): *How to Turn Brain Drain into Brain Gain. Policy to Support Return of Researchers and Scientists to Their Home Countries*. Praha: SOÚ.
- MAŠKOVÁ, M. (2002): Zahraniční migrace. In: Potůček, M. et al., *Průvodce krajinou priorit*. Praha: CESES FSV UK, Gutenberg, s. 215.
- NOVOSÁK, J. - STOJANOV, R. (2008): Skilled Migration, Brain Drain, Brain Gain and Developing Regions. In: Stojanov, R. - Novosák, J. - Opiniانو, J. M. - Temenně, F. - Siwek, T.: *Development, Environment and Migration. Analysis of Linkages and Consequences*. Olomouc: UP.
- Počet cizinců v ČR*. [online]. [cit. 2010-3-21]. Dostupný z: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz\\_pocet\\_cizincu](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu)>
- Projekt Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků*. [online]. [cit. 2009-12-15]. Dostupný z: <<http://www.imigracecz.org>>
- Projekt SoMoPro*. [online]. [cit. 2010-01-01]. Dostupný z: <<http://www.jcmm.cz/cz/somopro/granty-somopro.html>>
- Skončilo období vyšší porodnosti. Pohyb obyvatelstva - 1. až 3. čtvrtletí 2010*, [online]. [cit. 2010-12-25]. Dostupný z: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby121310.doc>>
- STOJANOV, R. (2008): Selected relations between international migration and development. In: Novosák, J. (ed.), *On some migration and development issues*. Collection of papers presented at the conference „Migration and development“. Ostrava 4th-5th September 2007. Ostrava.
- Trends in International Migrant Stock: The 2008 Revision*. (2009) Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat. New York: United Nations Population Division. Dostupný z <<http://esa.un.org/migration/p2k0data.asp>>, [online]. [cit. 2010-3-20].
- Život cizinců v ČR*. (2009) Praha: Český statistický úřad.

Mgr. Eva ABRAMUSZKINOVÁ PAVLÍKOVÁ, M.A.  
 Výzkumné centrum  
 Provozně ekonomická fakulta  
 Mendelova univerzita  
 Zemědělská 1, 613 00 Brno  
 Czech Republic  
 eva.pavlikova@mendelu.cz

# MOŽNOSTI VYUŽITIA E-LEARNINGU Z POHL'ADU VYUČUJÚCICH

## Possibilities of E-Learning from Teachers' Viewpoint

*Josef ABRHÁM - Zuzana HORVÁTHOVÁ*

**ABSTRAKT:** Dnes už není žádná novinka, když vzdělávací instituce, nebo univerzita využívá nové a moderní formy vzdělávání, mezi které patří i e-learning. Mnoho institucí zavede e-learning bez toho, aby vyučující měli s danou formou vzdělávání bližší znalosti, a potom může docházet k tomu, že vyučující budou tuto formu podvědomě odmítat a nebudou ji smysluplně využívat. Proto je lepší metodou dobrovolná akceptace.

*Klíčová slova:* vzdělávání - e-learning - elektronické testy - motivace - komunikace

**ABSTRACT:** It is not new at all now when an educational institution or a university uses new, modern forms of education, including e-learning. A lot of institutions implement e-learning without teaching tutors in advance to use it in the right way. Thus it can happen that teachers reject such a kind of tuition and do not use it meaningfully. Therefore it is better to use a method of voluntary acceptance.

*Key words:* education - e-learning - electronic tests - motivation - communication

### ÚVOD

Metropolitní univerzita Praha už třetí rok používá e-learningový systém, který je vytvorený na platforme LMS Moodle. Pôvodným poslaním e-learningového systému bola pomoc študentom, pretože univerzita má 50 percent študentov v kombinovanej forme a rovnaký počet študentov v dennej forme štúdia.

Hlavne pre študentov kombinovanej formy štúdia je e-learning veľmi nápomocný, pretože študentom chýbajú sociálne interakcie, ktoré sú zabezpečené hlavne u študentov dennej formy štúdia a e-learning a hlavne skupinové prostredia jednotlivých tried im tieto sociálne interakcie medzi jednotlivými študentmi triedy a učiteľmi zabezpečujú.

### Využitie e-learningu

V súčasnosti v piatom semestri zavedenia e-learningu do vzdelávacieho procesu je už vytvorených okolo 350 e-kurzov, čo je pri počte vyše 5 000 študentov výborný proces. Elektronické prostredie je využívané jednak pre tvorbu e-learningových vzdelávacích kurzov, ktoré slúžia ako pomoc a pre doplnujúce materiály k jednotlivým predmetom, prednáškam a seminárom, kde môžu študenti čerpať informácie, robiť si autotesty, komunikovať s ostatnými študentmi a takisto aj s vyučujúcim. Ďalšou veľmi významnou súčasťou e-learningu je skúšanie formou elektronických testov.

Všetky tieto činnosti využitia e-learningu priamo súvisia aj so študentmi dennej formy štúdia, ale ako je z jednotlivých monitoringov návštevnosti e-portálu študentmi jasné, študenti kombinovanej formy štúdia navštevujú e-learning oveľa častejšie v pomere 3:1 pre kombinovaných študentov.

Veľmi dôležité je, aby si každý vyučujúci uvedomil didaktické využitie moderných prostriedkov či už v samotnom vyučovaní alebo mimo neho. „Pedagogické využitie médií ako didaktických prostriedkov je možné v dvoch rovinách:

- ako zasahujú do vyučovania dôsledky skutočnosti, že mládež v súčasnej dobe žije s televíziou a počítačom svoj bežný život mimo vyučovania;
- ako cieľavedome začleňovať média do vyučovania vo funkcii didaktických prostriedkov.“ (Skalková 2004)

### Zavedenie e-formy do vzdelávania

Cieľom zavedenia e-learningu nebolo prinútiť vyučujúcich na túto formu štúdia a tým pádom nepriamo donútiť aj študentov, aby sa vzdelávali daným typom štúdia, ale ukázať každému, či už vyučujúcim alebo študentom, aká forma vzdelávania existuje a hlavne ukázať jeho klady, a tak pomôcť pri vzdelávaní.

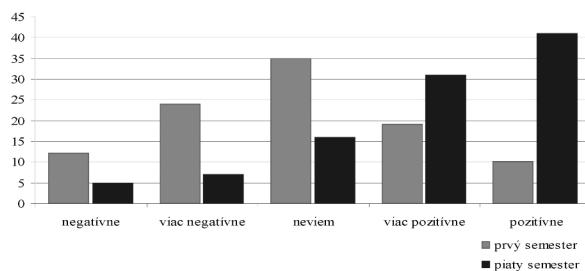
„Príklady IKT kompetencií učiteľa, so zameraním na didaktické aspekty:

- poznať základné princípy a využitie IKT pre osobný rozvoj a potreby, poznať rozvoj schopností študentov a učiteľa v kontexte s každodennými potrebami;
- vedieť analyzovať špecifický prínos IKT pre učenie jednotlivých študentov;
- vedieť analyzovať učivo z hľadiska zmysluplného využitia IKT vo výučbe;
- vedieť voliť IKT prostriedky a vhodné pedagogické postupy;
- vedieť zdôvodniť voľbu IKT nástrojov;
- vedieť klásť dôraz na obsah študentskej tvorby;
- vedieť meniť druhy prezentácií alebo výučbového materiálu v závislosti na cieľoch a vyučovacích metodách;
- vedieť analyzovať prezentácie podľa ich čitateľnosti, štruktúry a koherencie s cieľmi a mierou vhodnosti pre študentov;
- vedieť pomáhať študentom pri kritike a syntéze informácií a pri prezentácii informácií s využitím IKT;
- vedieť zhodnotiť a vybrať vhodné prostriedky IKT pre výučbové situácie podporujúce a rozvíjajúce spoluprácu jednotlivých študentov.“ (Černocho-  
vá 2003)

Mnoho vyučujúcich malo na začiatku zavádzania elektronickej formy vzdelávania skôr negatívne pocity a veľmi sa k tejto forme vzdelávania a ani testovania neprikláňali. Po prvom semestri, kedy vyskúšalo do vzdelávania zaviesť túto novú formu výučby a hlavne elektronicke testovanie len okolo 10 %, tak v ďalšom semestri stúplo percento učiteľov využívajúcich e-learning na 35 %. Zavedenie e-learningu do vzdelávania bolo pozvoľné a cieľom neboli nútené postupy zo strany vedenia univerzity, ale rozhodnutie o zavedení tejto formy do svojho vyučovacieho procesu ostalo na samotných vyučujúcich. Táto myšlienka vyplynula z toho, že jednak nie každý vyučujúci má rovnakú počítačovú gramotnosť, a tak možno vytvorenie e-learningového kurzu by ich stálo veľa energie a vlastne tá práca by nebola priamo zefektívnená vo výučbe, a takisto nie každý vyučujúci podporuje elektronicke vzdelávanie, či už zo svojho presvedčenia alebo už sa stretol osobne s danou formou vzdelávania a má s ňou negatívne skúsenosti, preto rozhodnutie o zavedení niektorej z e-learningových foriem do vzdelávania bolo na konkrétnom vyučujúcom.

Na to, aby sme dostali spätnú väzbu od vyučujúcich, bol k dispozícii anketový dotazník, kde každý vyučujúci na elektronickej stránke univerzity mohol zodpovedať na jednotlivé otázky. Prvá otázka sa zameriava na osobné pocity vyučujúcich so zavedením niektorej formy, ktoré ponúka e-learningový portál. Kým v prvom semestri boli tie pocity viac negatívne, pretože učiteľia mali obavu z tejto formy a nevedeli s e-portálom veľmi pracovať, teraz po piatich semestroch sú tie pocity veľmi pozitívne (obr. č. 1).

**Obr. č. 1:** Názory vyučujúcich na e-learning.



### Výhody a nevýhody e-learningu

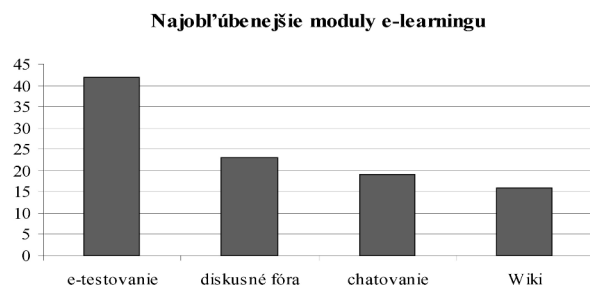
Najväčšiu výhodu využívania e-learningu vidia vyučujúci hlavne v elektronickej testovaní, pretože jednak im uľahčí vlastné opravy a spracovanie výsledkov testov, ale takisto sa zlepšujú možnosti ochrany proti opisovaniu, pretože každý študent dostane práve v tom ktorom čase vygenerovaný test s náhodnými otázkami, teda žiaden študent nemá rovnaké otázky v teste. Takisto testové otázky sa zobrazujú po jednej na monitore, tak je malá šanca, žeby mali dvaja a viacerí študenti v jednej miestnosti rovnakú otázku na monitore. Každý test je chránený heslom, ktoré im povie len vyučujúci v čase, keď už všetci študenti sedia v testovacej miestnosti pri počítačoch a sú pod svojimi

kontami prihlásení do daného e-learningového kurzu, kde sa nachádzajú elektronicke testy a v neposlednom rade každý test je chránený aj pred možnosťou testovania mimo miestnosti, kde sa uskutočňuje testovanie, lebo možnosť spustenia testu je naprogramovaná na konkrétnu IP (Internet Protokol) adresu, ktorú má každý počítač jedinečnú, takže sa do testu nemôže dostať žiaden užívateľ mimo testovacej miestnosti.

Ďalšou veľmi obľúbenou aktivitou pri e-vzdelávaní je forma výmeny informácií a komunikácie pri on-line diskusií, teda pri chatovaní alebo off-line diskusií, teda komunikácia formou fóra. Pri komunikácii študenti získavajú zase sociálne interakcie, ktoré hlavne študentom v kombinovanej forme štúdia veľmi chýbajú a študenti v dennom štúdiu takisto veľmi radi komunikujú s vyučujúcim formou diskusných fór. Pre vyučujúcich sú diskusné fóra ako druhé najobľúbenejšie moduly e-learningu, pretože predtým každý študent písal svoje dotazy vyučujúcemu na mail a veľa krát sa stalo, že sa jednalo o rovnaké otázky, a tak vyučujúci musel odpisovať viacerým študentom na rovnaké otázky, čo teraz nemusí. Pri diskusných fórach študent vidí, aké otázky už boli zodpovedané, a vyučujúceho nemusí zaťažovať rovnakými otázkami. Tak sa spoločne študenti navzájom učia a vyučujúci musí menej odpovedať a jeho odpovede slúžia aj ako študijné materiály.

Wiki je takisto veľmi pozitívne hodnotená zo strany vyučujúcich z dôvodu, že im v určitej oblasti uľahčuje ich prácu, pretože vyučujúci zadajú tému a študenti vzájomne s vyučujúcim tvoria odpovede na danú tému. Študenti si tak samostatne môžu medzi sebou aj navzájom hodnotiť svoje úlohy (obr. č. 2).

**Obr. č. 2:** Obľúbenosť modulov e-portálu z pohľadu vyučujúcich.



### ZÁVER

Na základe dosiahnutých výsledkov z dotazníkového šetrenia, kde niektoré otázky boli súčasťou tohto príspevku, sa univerzita aj naďalej bude snažiť využívať a hľadať nové metódy a formy vzdelávania, ktoré ponúkajú dnešné moderné informačné a komunikačné technológie. Taktiež nemôžeme zabúdať, že inovácia už vytvorených elektronickej kurzov je úplná samozrejmosť, a tak všetky už vytvorené kurzy prechádzajú dodatočnou inováciou a neustálym dopĺňaním študijných materiálov a komunikačných portov. K inovácii nám pomáhajú vyučujúci, ktorý až pri samotnej výučbe

zistujú a dotazujú sa na novinky, ktoré by mohli byť použité v ich elektronickom kurze, a tento rozvoj ide ruka v ruku s rozvojom IKT schopností u študentov, pretože sú povinní si študovať a hľadať informáciu, komunikovať, posielat' projektové úlohy a hodnotenia na ostatných študentov spolu s vyučujúcimi, a tak sa aj ich počítačová gramotnosť rozširuje.

#### POUŽITÁ LITERATÚRA A INFORMAČNÉ ZDROJE

1. ČERNOCHOVÁ, M. (2003): *Příprava budoucích učitelů na eInstruction*. Kladno: AISIS.
2. *E-learningový vzdělávací portál Metropolitní univerzity Praha*. [on-line]. Praha: MUP. Posledné úpravy 13. 12. 2010. [cit. 2010-15-12]. Dostupné na Internetu: <<http://www.moodle.mup.cz>>.
3. SKALKOVÁ, J. (2004): *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno: Paido.

4. VOŠTA, M. (2000): Implikace globálních demografických trendů pro evropský prostor. *Současná Evropa a Česká republika*, V, č. 1, s. 87–95. ISSN 1211-4073.

Ing. Josef ABRHÁM, Ph.D.  
Katedra světové ekonomiky  
Fakulta mezinárodních vztahů  
Vysoká škola ekonomická  
Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3  
Czech Republic  
[josef.abraham@vse.cz](mailto:josef.abraham@vse.cz)

PaedDr. Zuzana HORVÁTHOVÁ, Ph.D.  
Katedra právních disciplín a veřejné správy  
Metropolitní univerzita  
Dubečská 900/10, 100 31 Praha 10 - Strašnice  
[horvathova@mup.cz](mailto:horvathova@mup.cz)

---

## ADAPTÁCIA NA ZMENU KLÍMY: ČO JE URGENTNÉ A POTREBNÉ? Adaptation to Climate Change: What Is Urgent and Needed?

**Mikuláš ČERNOTA**

**ABSTRAKT:** Článok má za cieľ zhrnúť údaje dostupné z doterajších politík EÚ, syntetizovať najnovšie poznatky a načrtnúť smery, ktorými by sa malo spoločenstvo uberať pri ďalšom definovaní intervencií v oblasti adaptačných opatrení na rôznych úrovniach. Využíva existujúce politické rámce definované expertnými skupinami z Európy a podáva vysvetlenia k jednotlivým postojom a scenárom vývoja podľa vybraných sektorov a oblastí.

*Kľúčové slová:* adaptácia - klimatická zmena

**ABSTRACT:** The article is aimed at summarizing the data available from the present EU policies, then synthesizing the up-to-date knowledge and drawing up the directions, where the society should head within the next definition of interventions in the field of adaptation measures on various levels. It uses the political frameworks defined by the expert groups from Europe and explains each of the situations and scenarios according to selected sectors and fields.

*Key words:* adaptation - climate change

---

### ÚVOD

Európska komisia uverejnila Bielu knihu na tému Adaptácie na zmenu klímy: Európsky rámec opatrení v apríli 2009. Tento dokument rozoznáva, že hlavná časť adaptačných opatrení bude musieť byť vykonaná na národnej, regionálnej alebo lokálnej úrovni, ale vidí jasnú úlohu únijneho prínosu v oblastiach, kde problémy presahujú národné hranice a v sektoroch, kde sú už vyvinuté únijne kompetencie a aktivity, ktoré môžu mať vplyv na adaptáciu (KOM 2009). Tu môžeme pozorovať, že vplyv Európskej komisie bude skôr zameraný na asistenciu jednotlivým členským štátom, a to v sektoroch, kde tradične dochádza k intervenciám zo strany EÚ, čo sa môže dotýkať cezhraničných vodných tokov, národných parkov, ale aj

energetiky alebo poľnohospodárstva. Rozoznávajúce trendov a kľúčových tém, ktoré sú definované ako témy pre ďalší výskum a následne pre politické ovplyvňovanie je potrebné pre porozumenie celkového rámca adaptácie na úrovni Európskej únie.

#### Rámec opatrení

V Bielej knihe je zdôraznený už existujúci priebeh klimatickej zmeny, pričom je poznamenané, že úroveň istoty a predikovateľnosti je nízka. Existuje viacero neistôt o rozsahu vplyvov a ich geografickej distribúcie v závislosti od toho, ako úspešné budú mitigačné projekty (EESC 2009).

Európska komisia sa bude zameriavať na analytickú prácu počas ďalších 2 rokov s cieľom zlepšenia prognostiky krátkodobých vplyvov (1–5 rokov), ktoré



by si mali vyžadovať najurgentnejšie adaptívne opatrenia a činnosti v rámci tohoto obdobia. Ktoré sú najohrozenejšie pobrežné oblasti a aké ochranné opatrenia by mali byť spravené? Kde by malo dôjsť k najakútnejším nedostatkom vody a aké odpovede by mali byť vykonané? Aké zdravotné vplyvy sú najpálčivejšie a ako sa dá na nich najlepšie pripraviť? (KOM 2009) Podobné a ďalšie otázky rezonujú v rámcových dokumentoch, čo potvrdzuje len počiatočnú fázu výskumu aj úroveň poznatkov z tejto oblasti. Toto dokladuje, že sa nachádzame stále vo fáze analytického skúmania situácie, pričom výsledky budú známe v horizonte niekoľkých rokov.

Definícia sektorov a regiónov s najvyšším stupňom ohrozenia v rámci teritória Európskej únie; pre európsky región Biela kniha identifikuje viacero sektorov, ktoré by mali byť ovplyvnené očakávanými zmenami klímy (EESC 2009):

- poľnohospodárstvo a lesníctvo;
- rybolov, akvakultúra, ekosystémy pobrežné a prírodné;
- infraštruktúra a jej citlivosť na extrémne udalosti a na dvíhanie sa morskej hladiny;
- cestovný ruch a turizmus;
- ľudské zdravie a zdravotný stav rastlín;
- vodné zdroje;
- ekosystémy a biodiverzita.

Komisia Európskych spoločenstiev definuje na základe správy EHP/JRC/WHO z roku 2008 o dôsledkoch zmeny klímy v Európe najohrozenejšie regióny, ktorými sú južná Európa, oblasť Stredozemného mora, najvzdialenejšie regióny a Arktída. Osobitným problémom čelia aj horské oblasti (predovšetkým Alpy, ale aj Karpaty), ostrovy, pobrežné a mestské oblasti a husto osídlené záplavové oblasti. Prognózy pre severnú a západnú Európu predpovedajú pre prípad miernej zmeny klímy komplexnejšiu rovnováhu záporných a kladných dôsledkov.

V sektoroch, ktoré závisia od služieb ekosystémov, dostupnosti vody a klimatických podmienok, ako je poľnohospodárstvo a lesníctvo, rybolov a akvakultúra, energetika a cestovný ruch, sa zmena klímy môže prejaviť vo väčšom rozsahu.

### Poľnohospodárstvo

Klimatické zmeny budú mať vplyv na výnosy prostredníctvom teploty a vlhkosti. Podľa meteorologických zmien sa bude meniť aj distribúcia chorôb rastlín a škodcov. Zároveň je poľnohospodárstvo považované za jednu z najviac adaptovateľnú ľudskú aktivitu v meniacich sa klimatických podmienkach. Mnohé z investícií sú relatívne krátkodobé a plodiny a ich kultivary môžu byť rýchlo zmenené v závislosti od nových podmienok. V tomto sektore existuje takisto aj istá flexibilita pri farmových praktikách, aplikácii vodných závlahových systémov a ostatných vstupov. Pre tieto dôvody sa poľnohospodárstvo môže považovať za schopné adaptácie pri „skromnom“ stupni globálneho otepľovania (do 2,5 stupňa Celzia). Prav-

daže sa budú vyskytovať regionálne variácie. Plodiny nižších nadmorských zemepisných šírok sú častejšie blízko svojich limitov tepelnej tolerancie, pokým podmienky vo vyšších šírkach sa môžu zlepšiť, takže poľnohospodárstvo môže získať konkurenčnú výhodu (Buton - Diringer - Smith 2006).

### Nákazy prenášané vektormi

Veľká pozornosť sa venuje zmenám v štruktúre nákaz prenášaných vektormi v súvislosti so zmenou klímy. Medzivládny panel o zmene klímy (IPCC) predpokladá, že zmena klímy povedie k zmenám v prenose infekčných chorôb vektormi, ako sú komáre a kliešte, ako výsledok zmien v ich geografickom rozšírení, obdobiach ich aktivity a veľkosti ich populácie (Confalonieri et al. 2007), pričom zmeny vo využívaní pôdy a sociálno-ekonomické činitele (napr. správanie ľudí, pohyb ľudí a tovaru) budú naďalej tiež dôležité. Prostredníctvom viacerých modelov sa zisťoval možný nárast rizika malárie v určitých častiach Európy. Hoci je v súčasnosti ťažké formulovať presné predpovede, existuje zhoda v tom, že celkové riziko prenosu malárie v súvislosti s miestnou zmenou klímy je veľmi malé, predovšetkým v tých častiach, kde fungujú primerané zdravotnícke služby a dobré riadenie kontroly komárov (EEA/JRC/WHO 2008).

Pozorované boli i zmeny v rozptyle kliešťov. Hranica rozptylu kliešťov v EÚ sa posúva na sever a tiež do vyšších nadmorských výšok; navyše miernejšie zimy môžu viesť k expanzii populácie kliešťov a následne k vystaveniu ľudí riziku onemocnení lýmskou boreliózou a kliešťovou encefalitídou. Zdokumentované boli tiež zmeny v geografickom rozptyle mušiek, ktoré sú vektorom *Leishmania* sp. Aby bolo možné určiť, do akej miery sa zmena klímy podieľa na budúcej epidemiológii ďalších chorôb, je potrebné vykonať ďalšie výskumy a môže trvať mnoho rokov, kým budú dostupné presné odhady (KOM 2009).

### Zvýšená migrácia pod vplyvom zmeny klímy

Vplyv zmeny klímy na národné hospodárstvo, dostupnosť potravín a vody, ako aj stúpanie hladiny morí budú mať pravdepodobne za následok celosvetové zvýšenie migrácie obyvateľstva. Avšak zhoršené podmienky životného prostredia ovplyvnia v prvom rade mobilitu v rámci jednotlivých krajín a regiónov. Rastúce potreby humanitárnej pomoci a ochrany zdravia zraniteľných skupín migrujúcich tak na územie EÚ, ako aj v rámci neho by si mohli vyžadovať posilnenie kapacity zdravotných systémov členských štátov.

Môžeme tiež predpokladať, že sa zvýši počet osôb z nečlenských štátov, vysídlených z ich domovských krajín a prichádzajúcich na územie EÚ, ktoré je častou destináciou migrantov, čo kladie ďalšie nároky na zdravotné systémy členských štátov. Prostredníctvom podpory EÚ zdrojovým krajinám migrácie pri riadení možného vplyvu zmeny klímy a vysídlených na mieste sa zmierni možný vplyv zmeny klímy na vysídľovanie ľudí v rámci jednotlivých krajín a regiónov. Tieto opatrenia by mohli zmierniť alebo obmedziť možné

problémy členských štátov. Podobne by národné zdravotné systémy v EÚ mohli využiť plánovanie pripravenosti s cieľom zlepšiť svoju schopnosť riešiť takéto výzvy (KOM 2009).

### Definícia scenárov vývoja

Európska ekonomická a sociálna komisia 2009 definuje úlohu Európy v adaptácii nasledovne:

- vplyvy klimatických zmien sa budú rôzniť v rôznych častiach Európy a niektoré chudobnejšie regióny budú patriť medzi tie najťažšie ovplyvnené, takže bude potreba zdieľania záťaže prostredníctvom kohéznych a ďalších mechanizmov;
- niektoré z kľúčových politík a programov Komisie vrátane spoločnej poľnohospodárskej politiky a štrukturálnych fondov budú musieť byť upravené na základe prebiehajúcich klimatických zmien, aby lepšie reflektovali svoj cieľ. V tejto zásade vidno snahu konkrétneho smeru v adaptovaní tradičných politík klimatickým zmenám. Zatiaľ teda vo forme vyhlásení, konkrétne úpravy budú musieť samozrejme v sebe zahŕňať aj rozpočtové navýšenia na dodatočnú úpravu postupov implementácie.
- čo sa týka mimoeurópskych regiónov, bude potreba koordinovaného medzinárodného úsilia pre pomoc najmenej rozvinutým krajinám na juhu, ktorých územie bude a vlastne už je postihované klimatickými zmenami a ktoré zároveň majú malú kapacitu adekvátnej adaptácie. EÚ by mala mať pozíciu kľúčového koordinátora v tejto oblasti, keďže už v súčasnej dobe je najväčším donorom oficiálnej rozvojovej pomoci.

Pre širokú verejnosť ako aj pre jednotlivé sektory bude potrebné zodpovedanie určitých otázok adaptácie, ako napríklad (EESC 2009):

- kde si vyberať miesto na žitie, prácu a dovolenky v nových podmienkach meniacej sa klímy;
- ako bude dlhodobé obhospodarovanie lesných ekosystémov odzrkadľovať neustále sa meniace klimatické podmienky;
- ktorým rastlinám a ktorým druhom stromov sa bude viac dariť v zmenených podmienkach a ako budú tradičné tvary krajiny v rôznych častiach EÚ zachované;
- ako sa môže zmeniť distribúcia zdravotných rizík a aké opatrenia treba zaviesť;
- ako bude poznamenaná naša strava a štruktúra potravín.

Keďže definícia konkrétnych otázok ku spôsobu života občanov je na mieste, môžeme očakávať aktivitu tak zo strany občanov, ako aj zo strany vlád. Táto oblasť sa týka zmeny spôsobu života možno viac, ako to vidíme a vnímame v súčasnosti.

### ZÁVER

Adaptácia na zmenu klímy bude aj v ďalších obdobiach prinášať veľa otázok o politických aj praktických opatreniach pre zachovanie kvality života v Európe,

ako aj v ostatných častiach sveta. Úlohou členských štátov Európskej únie by mala byť stúpajúca podpora výskumu zelených technológií, ktoré sú časom schopné nahradiť technológie využívajúce fosilné palivá alebo technológie zaťažujúce životné prostredie iným spôsobom. Takisto téma koordinácie rozvojovej pomoci krajinám tretieho sveta by mala byť riešená v rámci adaptačného rámca záväzkov vyplývajúcich z Kodanskej dohody. Európska únia v tomto smere môže byť globálnym lídrom pri propagácii zelenej ekonomiky a taktiež koordinácie krízového manažmentu, ako aj pri prevencii a monitoringu environmentálnych rizikových faktorov.

### POUŽITÁ LITERATÚRA A INFORMAČNÉ ZDROJE

1. BURTON, I. - DIRINGER, E. - SMITH, J. (2006): *Adaptation to Climate Change: International Policy*. Arlington: Pew Center of Global Climate Change.
2. CONFALONIERI, U. et al. (2007): Human health. In: *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [M. L. Parry et al. (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, U.K., and New York, N.Y., U.S.A.
3. EEA/JRC/WHO Report (2008): Impacts of Europe's changing climate - 2008 indicator based assessment EEA, European Communities, Copenhagen. ISBN 978-92-9167-372-8.
4. EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE (EESC) (2009): Opinion on the White Paper „Adapting to climate change: Towards a European Framework for Action“ Rappporteur Mr. Osborn, NAT/442, Brusel.
5. KOMISIA EURÓPSKYCH SPOLOČENSTIEV (KOM) (2009): *Dôsledky zmeny klímy na zdravie ľudí, zvierat a rastlín*. Sprievodný dokument k Bielej knihe Adaptácia na zmenu klímy? Európsky rámec opatrení, KOM 147, SEK 416, Brusel.
6. KOMISIA EURÓPSKYCH SPOLOČENSTIEV (2009): *Zhrnutie posúdenia vplyvu*. Sprievodný dokument k Bielej knihe Adaptácia na zmenu klímy? Európsky rámec opatrení, KOM 147, SEK 388, Brusel.

Ing. Mikuláš ČERNOTA  
Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov  
a hospodárskej diplomacie  
Fakulta medzinárodných vzťahov  
Ekonomická univerzita  
Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5  
Slovak Republic  
mikulas.cernota@euba.sk

## OCHRANA VLASTNICTVÍ A SOUSEDSKÁ PRÁVA

### Protection of Property and Neighbour's Rights

*Kateřina DOSEDĚL FRELICHOVÁ*

**ABSTRAKT:** Jak již název tohoto článku napovídá, jeho předmětem je krátký exkurz do právních prostředků ochrany vlastnického práva a sousedských práv.

Článek je rozdělen do dvou hlavních částí.

První část je stručným úvodem do této problematiky. Je zde také vymezen právní rámec upravující tuto oblast. Právní prostředky vlastnického práva lze dělit z hlediska občanskoprávních předpisů na prostředky obecné a zvláštní. Mezi prostředky obecné patří ochrana státními orgány, a to především soudy, ochrana orgány státní správy, např. obecními úřady, a svépomoc. Zvláštními prostředky ochrany vlastnictví jsou tzv. vlastnické žaloby - žaloba na vydání věci a žaloba na zdržení se neoprávněných zásahů do vlastnického práva. Dále je možné podat i další druhy žalob podle okolností konkrétního případu, např. žalobu na určení.

Druhá část je zaměřena na problematiku zákazu imisí a tzv. zákonná věcná břemena. Imisemi se rozumí výkon vlastnického práva, kterým se neoprávněně zasahuje do cizího vlastnického nebo jiného práva nad míru přiměřenou daným poměrům. Toto omezení vyplývá z tzv. sousedských práv.

*Klíčová slova:* ochrana vlastnického práva - sousedská práva - právní prostředky ochrany - žaloba na vydání věci - žaloba na zdržení se neoprávněných zásahů do vlastnického práva - žaloba na určení - zákaz imisí a zákonná věcná břemena

**ABSTRACT:** As suggested in the title, the topic of this article is a short discourse on the legal remedies of the protection of property rights and neighbour's rights.

The article is divided into two main parts. The first part is a brief introduction into the subject. It also delineates the legal framework governing this area. In terms of civil acts, we can classify the legal remedies of the protection of property rights into general and special ones. The general legal remedies are the protection provided by state bodies, particularly provided by courts of law, the protection provided by public authorities, e.g. municipal offices and self-help. The special legal remedies of the protection of the property rights are so called actions of detinue - action of detinue - reivindication and action to refrain wrongful encroachment against the property rights. There is a possibility to bring another kind of action according to the particular occurrences, e.g. the declaratory action. The second part focuses on the question of immission restrictions and so called statutory real burdens. The immission means the exercise of one's rights, where the exercise exceedingly infringes upon the property rights of someone beyond usual circumstances. This restriction comes out of the so called neighbour's rights.

*Key words:* protection of property rights - neighbour's rights - legal remedies of the protection - action of detinue - reivindication and action to refrain wrongful encroachment against the property rights - declaratory action - immission restrictions and so called statutory real burdens

Existuje celá řada právních prostředků na ochranu subjektivního vlastnického práva. Základ právní ochrany tvoří právní předpisy nejvyšší právní síly: Ústava a Listina základních práv a svobod zabezpečují vlastnickému právu ústavněprávní ochranu, a to tehdy, jedná-li se o osobu fyzickou či právnickou. Čl. 11 odst. 1 Listiny stanoví: „*Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu*“. Článek 36 Listiny potom stanoví, že každý má možnost domáhat se stanoveným postupem svého práva - tedy i vlastnického - u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

Dále pak ochranu poskytují téměř všechna právní odvětví jak veřejného (trestní právo, správní právo), tak i soukromého práva (ochrana poskytovaná občanským právem a občanskoprávními předpisy, především občanským zákoníkem).

Pro ochranu vlastnického práva je charakteristická

prevence, a to jako snaha zákonodárce o předcházení ohrožování či porušování vlastnického práva jakožto jednoho ze základních občanských práv. K uskutečňování preventivních záměrů dochází jednak stanovením povinností k předcházení protiprávním zásahům a jejich nepříznivým důsledkům, dále i hrozbou sankcí v případě, že k porušení nebo ohrožení vlastnického práva dojde.

Z hlediska občanskoprávních předpisů lze právní prostředky ochrany vlastnického práva dělit následovně:

#### **a. obecné prostředky ochrany vlastnictví**

1. Ochrana státními orgány, a to především soudy podle ustanovení § 3 odst. 2, ustanovení § 4 ObčZ. Citované ustanovení občanského zákoníku stanoví, že: „*Proti tomu, kdo právo ohrozí nebo poruší, se lze domáhat ochrany u toho orgánu, který je k tomu povolán.*“ Pokud v zákoně není stanoveno něco



- jiného, platí zásada, že tímto orgánem je soud (§ 4 věta druhá OZ a § 7 odst. 1, 2 o.s.ř.).
- Ochrana orgánem státní správy, např. obecním úřadem, podle ustanovení § 5 ObčZ. Ochrana vlastnictví jako ochrana pokojného stavu před zřejmým zásahem je poskytována právě orgánem státní správy. Jde o ochranu předběžnou, a to především ve vztahu k ochraně soudní.
  - Svépomoc podle ustanovení § 6 ObčZ. Jde o výjimečný prostředek ochrany subjektivních občanských práv a i tento výkon ochrany u vlastnického práva je vázán na splnění všech zákonných předpokladů.

#### b. zvláštní prostředky ochrany vlastnictví

Soudní ochrana vlastnického práva se uskutečňuje prostřednictvím dvou specifických žalob, které náležejí vlastníku věci - tzv. vlastnické žaloby. U ochrany vlastnického práva svépomocí nebo orgánem státní moci není podání těchto žalob možné.

Tyto vlastnické žaloby jsou následující:

- Žaloba na vydání věci (reivindikace). Touto žalobou se vlastník hmotné věci domáhá ochrany proti tomu, kdo ji neoprávněně zadržuje, aniž by k tomu měl právní důvod (např. zadržovací právo jako zajišťovací institut), a tím ho zbavuje možnosti výkonu vlastnického práva a zároveň mu věc odmítá vydat.

Žalobu může podat pouze vlastník věci, kterýkoli ze spoluvlastníků, je-li věc ve spoluvlastnictví, nebo kterýkoli z manželů, je-li věc předmětem společného jmění manželů. Vlastník věci musí své vlastnické právo prokázat a toto jeho právo musí trvat v době vyhlášení rozsudku. Žalobce neprokazuje vlastnictví, nýbrž dokazuje, že nastaly skutečnosti, na jejichž základě k nabytí vlastnického práva došlo. Účastník totiž nese povinnost tvrzení a důkazní břemeno ohledně skutečnosti, pokud by na základě této skutečnosti bylo možné založit pro něj příznivé rozhodnutí ve věci.

Žalobu na vydání věci může podat rovněž ten, kdo věc vlastníkově neoprávněně zadržuje a má ji fakticky u sebe. Vydání věci se lze zásadně domáhat i na tom, kdo takovou věc nabyl od nevlastníka. Jsou zde ovšem výjimky, kdy lze věc nabýt i takto, např. ustanovení § 486 OZ, kdy někdo nabude věc v dobré víře od nepravého dědice. Žalobní petit u movitých věcí zní na vydání těchto věcí, u nemovitostí na vyklizení této nemovitosti nebo její části.

- Žaloba na zdržení se neoprávněných zásahů do vlastnického práva (žaloba negatorní neboli zápůrčí). Aktivně legitimován k podání této žaloby je vlastník, spoluvlastník, manžel a opět musí prokázat své vlastnické právo. Ten, kdo věc vlastníkově neoprávněně zadržuje, je také oprávněn žalobu podat. Negatorní žalobou se vlastník domáhá ochrany proti zásahům do jeho práva. Půjde o jiné

rušení než neoprávněné zadržování věci. Většinou půjde o neoprávněné rušení práva k nemovitosti a žalovanému bude uložena povinnost zdržet se neoprávněného zásahu do vlastnického práva. Může jít např. o neoprávněné užívání cesty vedoucí přes pozemek, o přechod nebo přejezd přes pozemek, čerpání vody ze sousedovy studny, terénní úpravy, ukládání různých předmětů na soudním pozemku a další.

Neoprávněný zásah nemusí trvat stále. Přechází-li někdo přes cizí pozemek, určitě se tam nezdržuje nepřetržitě. Podle rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. 4. 1999 (sp. zn. 2 Cdon 1626/96) jde o neoprávněné rušení vlastníka dle § 126 OZ tam, kde toto rušení ze strany rušitele trvá/pokračuje, nebo tam, kde neoprávněné rušení sice přestalo, ale existuje konkrétní nebezpečí jeho opakování v budoucnu.

Zvláštním případem negatorních žalob jsou žaloby z imisí.

Obě vlastnické žaloby jsou žalobami na plnění a směřují proti tomu, kdo vlastníkově neoprávněně zasahuje do jeho vlastnického práva. Jedná se tedy o žaloby upravené v ustanovení § 80 písm. b) o.s.ř. U těchto žalob nelze úspěšně uplatnit námitku promlčení, protože samotné vlastnické právo promlčení nepodléhá. Vlastnické právo může zaniknout jedině tehdy, pokud dojde k vydržení této věci, a to v mezidobí nějakou fyzickou či právní osobou.

Dále je možné podat i další druhy žalob podle okolností konkrétního případu.

- Např. žaloba na určení apod.<sup>147</sup> Žalobu na určení vlastnického práva může vlastník podat dle ustanovení § 80 písm. c) o.s.ř., a to v případě, že prokáže naléhavý právní zájem na určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není. Určovací žaloba má preventivní charakter. Žaloba domáhající se určení práva podle § 80 písm. c) o.s.ř. nemůže být zpravidla opodstatněná tam, kde lze žalovat na splnění povinnosti podle ustanovení § 80 písm. b) o.s.ř. Naléhavý právní zájem je dán např. tam, kde by bez tohoto určení bylo ohroženo právo žalobce nebo právní poměr, na kterém je žalobce účasten, nebo kde by se bez tohoto určení stalo jeho právní postavení nejistým.

Nepřímo se vlastník věci, a to jako poškozený, může domáhat ochrany svého vlastnického práva prostřednictvím žaloby na náhradu škody, popř. žaloby z bezdůvodného obohacení - tzv. žaloba z kondikce.

Dále lze dělit právní prostředky ochrany vlastnického práva podle povahy takto:

- věcně právní;
- obligačně právní.

Základem tohoto dělení je skutečnost, že vlastník, domáhající se ochrany, není nebo je s rušitelem v zá-

<sup>147</sup> Plecítý, V. - Vrabc, J. - Salač, J. (2005): *Základy občanského práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 83–84.



vazkově právním vztahu. Věcně právní prostředky lze použít k ochraně vlastnického práva, případně také k ochraně dalších věcných práv. Tyto prostředky potom směřují ke stejnému cíli, a to obnovení původního stavu. Obligační právní prostředky jsou pak takové, které lze využít k odstranění jiných následků, nejde-li již obnovit totožný původní stav. V tomto případě hovoříme o náhradě škody nebo také o vydání bezdůvodného obohacení, jak jsem se již zmínila výše.

#### **Zákaz imisí a tzv. zákonná věcná břemena**

Imisemi se rozumí výkon vlastnického práva, kterým se neoprávněně zasahuje do cizího vlastnického nebo jiného práva nad míru přiměřenou daným poměrům. Toto omezení vyplývá z tzv. sousedských práv. Vlastník věci je povinen zdržet se všeho, čím by nad míru přiměřenou poměrům obtěžoval jiného anebo čím by vážně ohrožoval výkon jeho práv (§ 127 odst. 1 ObčZ).<sup>148</sup> Kritéria „nad míru přiměřenou poměrům“ a „vážné ohrožení práv“ se posuzují objektivně a konkrétně.

Vlastník výkonem svého práva nesmí zejména:

- ohrozit sousedovu stavbu nebo pozemek úpravami;
- obtěžovat souseda hlukem, prachem, popílkem, kouřem, plyny, parami, pachy, pevnými a tekutými

odpady, světlem, stíněním a vibracemi, nechat vnikat chovaná zvířata na sousedící pozemek, a to nad míru dovolenou;

- nešetřit, popř. v nevhodném ročním období odstraňovat ze své půdy prorůstající kořeny stromů nebo větve stromů přesahující na jeho pozemek.

Tato omezení platí vůči každému (vlastník, nájemce věci, vypůjčitel), kdo by mohl být vlastníkovým chováním obtěžován nebo ohrožován ve výkonu svých práv - tedy i vlastník vzdálenějšího pozemku.

Dojde-li k porušení sousedových práv, žaloba musí směřovat k určení povinnosti odpůrce zdržet se přesně vymezeného rušení. Soud může rozhodnout také o tom, že vlastník pozemku má povinnost si svůj pozemek oplotit.

Tzv. zákonné (legální) břemeno se týká nezbytnosti údržby či obhospodařování sousedících pozemků a staveb, umožnění vstupu na vlastní pozemky, popř. stavby na nich zřízené, pokud tento vstup není možný jinak než přes cizí pozemek.

*JUDr. Kateřina DOSEDĚL FRELICHOVÁ  
Na Kopečku 1026, 373 41 Hluboká nad Vltavou  
Czech Republic*

## **OCHRANA MÍSTNÍCH ZÁLEŽITOSTÍ VEŘEJNÉHO POŘÁDKU VE SVĚTLE TERITORIÁLNÍCH SOUVISLOSTÍ - AKTUÁLNÍ EDUKAČNÍ PŘÍLEŽITOSTI A VÝZVY II - MONITORING STAVU A DYNAMIKY DÍLČÍ SOUČINNOSTNÍ VEŘEJNOPOŘÁDKOVÉ PRAXE**

### Protection of Local Affairs in Public Order in Territorial Consequences - Current Educational Opportunities and Challenges II - Monitoring of Statement and Dynamics of Partial Cooperation in Public Order

Katedra právních oborů a bezpečnostních studií Vysoké školy evropských a regionálních studií, o.p.s. (dále jen KPOBS VŠERS, o.p.s.) v rámci stálé a trvající snahy systematicky nalézat a detekovat odborná aktuální témata, která jsou oborově přílehlavá k veřejnopořádkovým segmentům, vymezujícím zejména operační sektor tzv. „vnitřní bezpečnosti“ a které vykazují ambici reflektovat aktuální stav, dynamičnost a strukturu ochrany veřejného pořádku, resp. místních

záležitostí veřejného pořádku konkrétního veřejnopořádkového činitele na daném konkrétním území, má snahu nabízet za pomoci tzv. mezipředmětových integrálních výstupů možnost validně si za pomoci stanovených výzkumných metod ověřit relevanci praktického naplňování konkrétních součinnostních vazeb vybraných veřejnopořádkových subjektů s důrazem na jejich municipální specifitnost. Zájmový segment edukačních výstupů vybraných odborných předmětů

<sup>148</sup> Srov. ustanovení § 364 Československého občanského zákoníku občanského - „Vlastnické právo lze vůbec vykonávat jen potud, pokud se tím ani nesažá v práva třetí osoby, ani nevystupuje z mezí zákony předepsaných k zachování a zvelebení obecného blaha.

Vlastník pozemku může sousedovi zakázat, aby ho z jeho pozemku neobtěžoval odpadovými vodami, kouřem, plyny, teplem, zápachem, hřmotem, otřesy a podobným, pokud to převyšuje míru podle místních poměrů obvyklou a podstatně ztěžuje užívání pozemku v místě obvyklé. Přímé přivádění bez zvláštního právního důvodu je za všech okolností nepřipustno.“

Bliže k imisím potom Rouček, F. - Sedláček, J. (1935): *Komentář k Československému občanskému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl druhý (§§ 285 až 530). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, s. 243 - Imisemi se rozumí jen materiální nepřiležitosti pozitivní, a to z pozemku na pozemek. Jde tedy o vnikání různých vážitelých nebo nevážitelých nepřiležitostí, ať v podobě látek pevných, tekutých, plyných, nebo v podobě zápachu, hlomozu, otřesu atd.

má snahu oscilovat k současně i předpokládané cílové skupině posluchačů VŠERS, o.p.s., která se rekrutuje zejména z aplikačního prostředí státních a nestátních bezpečnostních služeb, ale i odborných pracovníků, kteří zabezpečují ochranu veřejného práva při zabezpečení výkonu přenesené, jakož i samostatné působnosti v rámci činnosti dotčených veřejnoprávních korporací.

Vzhledem k další žádoucí profilaci oboru bezpečnostně právní činnosti ve veřejné správě, zabezpečovaném VŠERS, o.p.s., nelze zcela jistě přehlédnout praktickou upotřebitelnost těchto edukačních výstupů pro aplikační veřejnoprávní praxi, které mají za cíl rovněž přispět k objektivní reflexi, monitoringu stavu a dynamiky součinnosti a spolupráce dotčených veřejnoprávních subjektů na daném území a které jsou zacíleny na segment vnitřní bezpečnosti. KPOBS VŠERS, o.p.s. nabízí řadu variabilních odborných zájmových témat, která umožňují posluchačům oboru bezpečnostně právní činnosti ve veřejné správě nejen participovat na realizaci dílčích výzkumných šetření, směřovaných do určujícího období, ale i přispět k demaskování diskrepantních faktorů, které mají předpoklad vytvářet překážky v řádném uplatňování principů „dobré správy“. Jako velmi zajímavou a atraktivní oblast dílčího zkoumání je možné taktéž poukázat k existenci účinných legislativních nástrojů, které zcela nepochybně mohou dotčeným veřejnoprávním subjektům umožnit zefektivnit vlastní zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku na daném území. Na ukázkou lze uvést současnou účinnou legislativní úpravu a legitimní možnosti uzavření tzv. „koordinačních dohod“ mezi pověřenými útvary Policie ČR s teritoriální (územní) působností a jednotlivými obcemi (městy), které odůvodněně sledují především zájem a snahu o precizaci a detailizaci vzájemné koordinace vybraných dílčích veřejnoprávních činností. Obsahové části těchto koordinačních dohod by měly tendenčně sledovat další zájmový cíl, tj. dotčeným subjektům stanovit vzájemný podíl, související se zabezpečením ochrany veřejného pořádku, resp. místních záležitostí veřejného pořádku, tj. kdy jejich věcná a obsahová část by měla samozřejmě čítat a vycházet z objektivně dané premisy, že boj proti kriminalitě je jejich společným úkolem. Smluvní strany příslušných „koordinačních dohod“ by měly být důkladně seznámeny a vědomy si vlastních metod, prostředků a odpovědnosti, související se zkvalitněním, zjednodušením a sjednocením vzájemné spolupráce, a měly by být samozřejmě uzavírány bez ohledu na existenci skutečnosti, zda příslušné územně samosprávné celky, tj. jednotlivé obce (města) mají či nemají zřízenou obecní (městskou) policii atd. Měly by rovněž vycházet z konsenzuálního zájmu dotčených stran, směřovaného rovněž k vytvoření dalších žádoucích efektů, vyústujících zejména v podporu zajištění prevence kriminality, související se zamezením páchaní různých forem protiprávního jednání a zdůrazňujících význam spolupráce s veřejností, zkvalitňování práce Policie České repub-

liky ve smyslu služby veřejnosti, prohlubování komunikace mezi dotčenými stranami koordinačních dohod a veřejností, ochrany bezpečnosti osob a majetku, dohled nad bezpečností a plynulostí silničního provozu atd.

V rámci sebeevaluačních výstupů vybraných odborných veřejnoprávních předmětů bylo zejména posluchačům bezpečnostně právního oboru po linii KPOBS VŠERS, o.p.s. umožněno v rámci studijního plánu taktéž aktivním způsobem využít a realizovat terénní sběr dat, směřovaných např. k příslušným funkcionářům, odpovědným osobám, statutárním zástupcům jednotlivých územně samosprávních celků, který byl rozplánován do určitého časového harmonogramu. Vlastní realizace dílčích i komplexních výzkumných šetření samozřejmě vyžadovala jistou míru tolerance, přizpůsobivosti a pochopení z důvodu pracovní vytíženosti a časové zaneprázdněnosti oslovených respondentů. V určujících časových limitech byla zejména za pomoci kvalitativních výzkumných technik uskutečněna realizace řady výzkumných šetření, které ve svých výstupech měly ambici např. podhalit vybrané diskrepantní faktory, které zcela bezsporně dílem či celkově ovlivňují např. faktické uplatňování „principů dobré správy“ ve veřejnoprávní praxi u vybraných veřejnoprávních subjektů, a to v municipálních odstínech. Výzkumné otázky byly taxativně definovány např. do následujících tematických okruhů:

- a. zda je efektivně či neefektivně naplňována vzájemná spolupráce konkrétních územně samosprávných celků a vybraných útvarů Policie České republiky, obsažená v příslušných koordinačních dohodách (dále jen „dohodách o vzájemné spolupráci při zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku“);
- b. zda jsou či nejsou „dohody o vzájemné spolupráci při zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku“ posuzovány příslušnými policejními složkami v konkrétních územních samosprávných celcích a hodnoceny negativně či pozitivně;
- c. zda je či není naplňována součinnostní spolupráce konkrétní obecní (městské) policie a Policie České republiky při oznamování na tísňová volání linky 156 a 158;
- d. zda je či není v aplikační praxi při součinnostní spolupráci konkrétní obecní (městské) policie a Policie České republiky uplatňována strategie „community policing“;
- e. jak je strategie „community policing“ aplikovaná v praxi konkrétního útvaru obecní (městské) policie a jak v praxi konkrétní místně a věcně příslušné policejní součásti Policie České republiky.

Výše uvedený exkurz k možnostem participace a aktivního zapojení jak posluchačů oboru bezpečnostně právní činnosti ve veřejné správě, tak i oborově vyhraněných pedagogů a lektorů KPOBS má dle mého názoru ambici nejen pojmenovat, nýbrž i díl-

čím způsobem detekovat problematické konsekvence aktuálních veřejnoprávních témat, která zcela jistě příznivě ovlivňují celou společnost a napomáhají žádoucí multiplicitně orientované odborné provázanosti akademického a odborného aplikačního prostředí.

Mgr. et Bc. Josef KRÍHA  
Katedra právních oborů a bezpečnostních studií  
Vysoká škola evropských a regionálních studií  
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice  
Czech Republic  
kriha@vsers.cz

## PRAKTICKÁ SESTRA: NOVINKA, NEBO ZDRAVOTNICKÁ PROFESE MINULOSTI, SOUČASNOSTI I BUDOUCNOSTI?

Practice Nurse: Innovation or Health-Care Profession of Past, Present and Future?

*Petr PETR - Hana KALOVÁ - Růžena FEREBAUEROVÁ  
- Brigita JANEČKOVÁ - Jan REBAN*

**ABSTRAKT:** Autoři předkládají úvodní informaci o existenci a úkolech zdravotnické profese „praktická sestra“.

*Klíčová slova:* praktická sestra

**ABSTRACT:** The authors present some introductory information on the existence and goals of the health-care profession „Practice Nurse“.

*Key words:* Practice Nurse

### Vznik a uplatnění zdravotnické profese „praktická sestra“ v zahraničí

Zhruba od počátku šedesátých let 20. stol. se zejména v anglosaských zemích rozvinula nejprve diskuse, poté praxe, nakonec i konflikty týkající se výkonu zdravotnické profese tzv. „practice nurse“. Překlad „praktická sestra“ je nepřesný, přesněji jde ojev „sestra v ordinaci“, či „ordinující sestra“, což jsou překlady věcně přesnější, avšak toporné.

Přidržíme se proto pro český jazykový úzus pojmu „praktická sestra“, kterýžto má adekvátní a logický pendant v pojmu „praktický lékař“.

Zcela recentně, v posledních dvou letech, existují ve Velké Británii tendence umožnit sestřím v pozici „Practice Nurse“, aby předepisovaly všechny léky, vyjma tzv. léků „vyhrazených“, tedy opiátů atp. (BMA - British Medical Association vede proti tomuto jevu soustředěnou a částečně úspěšnou kampaň.)

Tato tendence, totiž rozšíření pravomocí, kompetencí a gesce nelékařských profesí včetně farmaceutů (viz kupříkladu koncept Farmaceutické péče - Pharmaceutical Care), je logickou součástí širšího společensko-odborného pohybu, směřujícího k určité detronizaci lékařů a lékařského stavu. Podobně jako pro sestry se v Británii předpokládá uvolnění preskripcí i pro farmaceuty. K tomuto jevu - Independent Prescriber, zejména v jeho pojetí Independent Nurse Prescriber - se vrátíme v samostatném přehledu.

Pojetí zdravotnické profese „praktická sestra“ se v USA od Velké Británie do určité míry liší. To, co je v britském úzu označováno jako Practice Nurse, je

v USA zváno Nurse Practitioner (NP), a je to jeden ze zvláštních případů APN (Advanced Practice Nurse). Dalšími variantami APN jsou NA (Nurse anaesthetist, v USA CNA - Certified Nurse Anaesthetist), NM (Nurse Midwife, v USA - Certified Nurse Midwife), CNP (Clinical Nurse Specialist, v USA CCNS - Certified Clinical Nurse Specialist) a NP (Nurse Practitioner). Celá tato terminologická stavba se zejména díky mezinárodním organizacím sester jazykově velmi amerikanizuje. V USA se o zavádění zdravotnické profese „praktická sestra“ v praxi zasloužili: Loretta Ford, RN (pozdější významná akademická funkcionářka University of Rochester) a Henry Silver, MD z Univerzity v Coloradu.

### Popis pracovní náplně a aktivit praktické sestry

Celkovým pojetím, popisem a konkrétní pracovní náplní „praktických sester“ se velmi systematicky zabývá Antonia Clark z London South Bank University. Dle jejích zkušeností praktické sestry pracují v ordinacích všeobecných praktických lékařů (General Practitioner - GP), u nás kupř. PLD - Praktický lékař pro dospělé a PLDD - Praktický lékař pro děti a dorost), přičemž zajišťují vyhodnocování stavu, screening, léčbu, péči / ošetřování a edukaci / výchovu pro pacienty ze všech částí komunity, od dětí po seniory. K jejich typickým pracovním aktivitám patří:

- poskytování poradenství, konzultací, léčby a informování o širokém spektru zdravotních situací a lehčích / méně závažných onemocnění / chorob (kupříkladu „chřipkovitá onemocnění“), podle po-



- třeby odeslání k dalšímu členovi ordinačního týmu;
- provádění vyšetřovacích procedur;
- provádění menších operačních zákroků / výkonů;
- provádění vstupního vyšetření (při registraci pacienta);
- dispenzarizace a provádění léčby u (již diagnostikovaných a dispenzarizovaných) případů, jako jsou astma, diabetes mellitus, hypertenzní nemoc, kožní onemocnění a tzv. „well-woman and well-man clinics“, poradny pro ženy a muže týkající se jejich gender-atributů (u žen menstruace, kontinence, choroby prsů atp., u mužů prostata, kontinence, erekce atp.);
- vydávání kontraceptiv / antikonceptiv a aplikace kontracepčních / antikoncepčních pomůcek;
- provádění cervikálních stěrů a těhotenských testů;
- odběry vzorků krve a moči a dalších biologických vzorků a materiálů;
- provádění rutinních výkonů, jako je aplikace injekcí, oční výplachy, příkládání a odstraňování obvazů, léčba ran atd.;
- poskytování odborných informací u situací, jako jsou krevní tlak, kontrola tělesné váhy, zanechání kouření, stav kardiovaskulárního systému atp.;
- podávání injekcí a vakcinace u dětí;
- podávání a provádění vakcinace před cestami do zahraničí a poradenství ve věci;
- zdravotní problematika cest do zahraničí;
- poskytování první pomoci a zásahu u naléhavých případů - dle potřeby;
- poradenství pro pacienty ve věci jejich dlouhodobých potřeb medikace a ošetrovatelských výkonů;
- doplňování zásob potřebného materiálu a péče o ordinační prostory;
- vedení přehledné a čitelné dokumentace všech konzultací a výkonů, provádění záznamů do dokumentace pacientů;
- update, vylepšování a doplňování klinických počítačových systémů zaváděním dat o pacientech a léčbě;
- udržování stálého spojení s ostatními sestrami, lékaři, pracovníky recepce a dalšími zaměstnanci ordinace.

K získání pozice „Praktická sestra“ se většinou kromě dosaženého vzdělání terciárního typu požaduje dvouletý pobyt na školicím místě. V současnosti je velice zajímavé a zřejmě i příznačné, že kupř. ve Velké Británii se nepožaduje ukončené vzdělání vysokoškolského (terciárního) typu, nýbrž stačí, aby uchazečka / uchazeč byli oprávněni k takovému studiu, kupříkladu přijati ke studiu. Je to spolu s tzv. grandfather's rule, tedy doslova dědečkovým pravidlem, projevem toho, že existuje velké množství zkušených sester s bohatou letitou praxí. V takovýchto situacích lze příslušná oprávnění (jak Practice Nurse, tak Independent Nurse Prescriber) udělit na základě dosažené praxe a postavení (proto „dědečkovovo pravidlo“, že totiž uchazečka / uchazeč jsou v oboru již dlouho a dobře zavedeni).

## POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. BRYKCYNSKI, K. (1989): An interpretive study describing the clinical judgement of Nurse Practitioners. *Scholarly inquiry Nursing Practice*, 3 (2), pp 75–104.
2. CHAPPLE, A. - MacDONALD, W. (1999): A nurse led pilot scheme: The patients perspective. *Primary Health Care*, 9 (4), pp. 16-17.
3. CLARK, A. (2009): *Practice Nurse. A job description and activities*. May 2009, Prospects. UK official graduate careers. <http://ww2.prospects.ac.uk>
4. GILLAM, S. (1998): PCAPS - lessons learned, opportunities grasped. *The Queens Nursing Institute*, vol. 8 (3), autumn.
5. McGRATH, S. (1990): The cost effectiveness of Nurse Practitioners. *Nurse Pract.*, 15 (7), pp. 40–42.
6. SETRHA (1994): *Evaluation of Nurse Practitioner Pilot Projects*. NHS EXEC. South Thames summary report. Touche Ross @ co. London.
7. SOX, H. (1979): Quality of patient care by Nurse Practitioners and Physician's assistants: A ten year perspective. *Ann Intern Med.*, 91(3), pp. 459–468.
8. *The Manchester Report* (1996): The future health-care workforce. The steering group report.
9. *UK Central Council (UKCC 1999): Towards a Higher Level Practice*. London.

doc. MUDr. Petr PETR, Ph.D.  
Pracoviště klinické farmakologie  
Nemocnice České Budějovice, a.s.  
B. Němcové 54, 370 01 Č. Budějovice, Czech Republic  
[petr@nemcb.cz](mailto:petr@nemcb.cz)

Mgr. Hana KALOVÁ, RFA  
Pracoviště klinické farmakologie  
Nemocnice České Budějovice, a.s.  
B. Němcové 54, 370 01 České Budějovice  
Nadační fond EMA, European Medical Agency  
Nám. Přemysla Otakara II. 19, 370 01 Č. Budějovice  
Czech Republic  
[kalova@nemcb.cz](mailto:kalova@nemcb.cz)

RNDr. Růžena FEREBAUEROVÁ  
Katedra společenských věd  
Vysoká škola evropských a regionálních studií  
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, Czech Republic  
[ferebauerova@vsers.cz](mailto:ferebauerova@vsers.cz)

Brigita JANEČKOVÁ, RVS  
Pracoviště klinické farmakologie  
Nemocnice České Budějovice, a.s.  
B. Němcové 565/54, 370 01 Č. Budějovice, Czech Republic  
[janecek.bada@seznam.cz](mailto:janecek.bada@seznam.cz)

MUDr. Jan REBAN  
odborný lékař gerontolog / geriatr  
Domov pro seniory Hvízdal  
U Hvízdala 6, 370 11 České Budějovice, Czech Republic  
[jreban@iol.cz](mailto:jreban@iol.cz)



# SYSTEM INOVAČNÍHO PODNIKÁNÍ V ČR

## System of Innovative Entrepreneurship in the Czech Republic

*Pavel ŠVEJDA*

**ABSTRAKT:** Zakladatelem tohoto systému je od svého založení 23. 6. 1993 Asociace inovačního podnikání ČR (AIP ČR), nevládní organizace pro oblast inovačního podnikání, transferu technologií a vědeckotechnických parků v ČR. Úvodním cílem bylo vytvořit předpoklady pro založení inovační infrastruktury ČR a podmínky pro fungování inovačního trhu v ČR. Obsahově tvoří tento systém čtyři základní části: hlavní partneři; vybrané ústřední orgány státní správy; sdružení dle zákona 83/90 Sb. a další partneři - členové AIP ČR; podnikatelské subjekty. V uplynulých téměř 17 letech uzavřelo dohodu o součinnosti při rozvoji inovačního podnikání 29 tuzemských a 3 zahraniční subjekty. Cílem přednášky je vysvětlit vývojové etapy systému, přínosy jeho jednotlivých částí, uvést tuzemské a zahraniční partnery, jejichž členem nebo partnerem je AIP ČR a seznámit s aktuálními úkoly na období do roku 2020.

*Klíčová slova:* inovační infrastruktura - inovační podnikání - transfer technologií - vědeckotechnické parky - inovační potenciál

**ABSTRACT:** The founder of this system since its establishment on June 23, 1993 is the Association of Innovative Entrepreneurship CR (AIE CR), non-governmental organizations for the field of innovative entrepreneurship, technology transfer, science and technology parks in the Czech Republic. The initial goal was to create presumptions for the establishment of the innovative infrastructure of the CR and conditions for the functioning of the Czech innovation market. Substantively, this system consists of four basic parts: the main partners; the selected central state administration bodies; associations under the Act 83/90 Coll. and other partners - AIE CR members and entrepreneurial bodies. In the past almost 17 years 29 domestic and 3 foreign players have made an agreement on cooperation in the development of innovative entrepreneurship. The goal of this lecture is to explain the developmental stages of the system, the benefits of its individual parts, local and foreign partners where AIE CR is a member or a partner and acquaint with current tasks for the period until 2020.

*Key words:* innovative infrastructure - innovative entrepreneurship - technology transfer - science and technology parks - innovation potential

**Systém inovačního podnikání v ČR** je od založení Asociace inovačního podnikání ČR (dále AIP ČR) základem pro její činnost jako nevládní organizace pro oblast inovačního podnikání v ČR. Tvoří základní know-how AIP ČR, byl založen a dále rozvíjen v průběhu praktické činnosti AIP ČR v tuzemsku a se zahraničními partnery. AIP ČR je od zahájení své činnosti iniciátorem a v součinnosti se svými členy a partnery hlavním subjektem Systému inovačního podnikání v ČR a vytváření Inovační infrastruktury ČR. AIP ČR tím naplňuje svou základní funkci občanského sdružení.

AIP ČR vydala v roce 2008 česko-anglickou brožuru, ve které bilancuje dosažené výsledky - projekty a činnosti - za 15 let své činnosti a uvádí své hlavní cíle do dalšího období. Tento článek doplňuje publikované informace, zejména o Systému inovačního podnikání v ČR a o vybraných činnostech a projektech.

**Dosavadní vývoj Systému inovačního podnikání v ČR od roku 1993 lze rozdělit na čtyři etapy:**

- 1. etapa - ustavení Systému (1993);
- 2. etapa - rozvoj Systému (1994–2000);
- 3. etapa - zkvalitňování a další rozvoj Systému (2001–2006);

- 4. etapa - úloha Systému při uskutečňování reformy VaVaI (2007–2009);
- 5. etapa - (od roku 2010).

**Ustavení Systému inovačního podnikání v ČR v roce 1993**

S registrací AIP ČR jako občanského sdružení na MV ČR dne 23. 6. 1993 byl do 30. 11. 1993 praktickou činností AIP ČR ustaven Systém inovačního podnikání v ČR. Tvořili ho hlavní partneři, ústřední orgány státní správy, sdružení ustavená dle zákona 83/90 Sb., nadace a podnikatelské subjekty.

V době ustavení Systému ho vytvářela AIP ČR spolu se svými třemi zakládajícími členy - Společností vědeckotechnických parků ČR, Českou společností pro nové materiály a technologie a Společností pro podporu transferu technologií. Tento Systém byl poprvé prezentován v prvním čísle měsíčníku Technik v roce 1993, průběžně též několikrát v časopisu Inovační podnikání a transfer technologií, vydávaném AIP ČR od roku 1993 (osm čísel posledních dvou ročníků je na [www.aipcr.cz](http://www.aipcr.cz)).

**Rozvoj Systému v letech 1994–2000**

Na počátku tohoto období řešila AIP ČR dva významné projekty v rámci programu PHARE.

Výsledky obou projektů potvrdily pozici AIP ČR jako nevládní organizace pro oblast inovačního podnikání, vědeckotechnických parků a transferu technologií a další rozvoj Systému inovačního podnikání v ČR.

V závěru tohoto období připravila AIP ČR návrh Inovační strategie ČR, Inovační politiky ČR a Zákona o inovacích. Členem AIP ČR se postupně stalo dalších 16 organizací - Český svaz stavebních inženýrů, Fakulta strojní ČVUT, Rada českých vědeckých společností, Vysoké učení technické Brno, Fakulta stavební ČVUT, Asociace výzkumných organizací, Česká zemědělská univerzita, Asociace strojních inženýrů, Asociace pro mládež, vědu a techniku, Vysoká škola ekonomická, Univerzita Karlova, Vysoká škola chemicko-technologická, Západočeská univerzita, Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, Česká asociace pro obnovitelné energie Brno, Start-P-Techno (Ruská federace). Postupné změny kompetenčního zákona ovlivnily strukturu Systému.

#### **Zkvalitňování a další rozvoj Systému od 1. 1. 2001**

Do konce roku 2000 vymezila AIP ČR se svými partnery inovační proces v jednotě jeho invenční a inovační části. Z tohoto důvodu je Systém inovačního podnikání v ČR od 1. 1. 2001 dále zkvalitňován a rozvíjen na principech, přijatých 23. 6. 1993.

Inovační infrastrukturu ČR - strukturu Systému inovačního podnikání v ČR - tvoří 4 základní skupiny partnerů: Hlavní partneři, Vybrané ústřední orgány státní správy, Sdružení dle zákona 83/90 Sb. a další partneři - členové AIP ČR, Podnikatelské subjekty.

**Od roku 2007 vytvořila AIP ČR předpoklady pro další rozvoj Systému včetně úlohy Systému při uskutečňování reformy VaVaI** v návaznosti na cíle programovacího období 2007–2013. Hlavním cílem bylo vytvořit předpoklady pro fungující inovační trh a úspěšný průběh inovačních procesů v tuzemsku včetně spolupráce tuzemských subjektů tohoto Systému se zahraničními partnery.

Aktuální struktura subjektů Systému inovačního podnikání v ČR přispívala k podpoře inovačních procesů „vymyslet - vyrobit - prodat“, napomáhala k využívání výsledků VaV a zefektivňování systému VaVaI.

**Od roku 2010** bude v rámci V. etapy provedeno zhodnocení činnosti jednotlivých subjektů v rámci tohoto Systému s tím, že činnost některých z nich bude v Systému ukončena, do Systému budou zařazeny nové typy organizací a nové subjekty. Dosud se jedná o Vysokou školu Karlovy Vary, o.p.s., Českou technologickou platformu strojírenství, o. s. a Univerzitu Palackého v Olomouci. Do Systému budou vyznačeny tuzemské a zahraniční organizace, jejichž členem a partnerem je AIP ČR.

Aktuální stav Systému inovačního podnikání v ČR je umístěn na webu AIP ČR - [www.aipcr.cz](http://www.aipcr.cz).

AIP ČR realizuje svůj program INOVACE XXI, podílí se na přípravě a realizaci dokumentů ČR v oblasti VaVaI. Její strukturu tvoří Informační centrum pro

inovace a transfer technologií (dále ICITT), Centrum výzkumu a vzdělávání (dále CVV), Inovační agentura (dále IA) a Mezinárodní inovační centrum (dále MIC).

#### **Program INOVACE XXI**

Cílem tohoto programu je zajistit, aby výzkumný, vývojový a inovační potenciál ČR byl schopen dokončit vývoj nových produktů (výrobních, technologií a služeb) do komerční zralosti a umístit je na tuzemský a zahraniční trh. Dosud nesplněným předpokladem ke splnění tohoto cíle je aktivní vládní politika výzkumu, vývoje a inovací a fungující systém podpory inovačního podnikání.

Strukturu programu INOVACE XXI tvoří **opatření v oblasti technické tvůrčí práce, legislativy, financování a významné projekty. Významnou součástí je příprava odborníků v této oblasti.**

V oblasti **technické tvůrčí práce** (inovační trh) jde o potřebu probudit zájem podnikatelů o inovace a moderní technologie (průběžně), zvýšit nabídkovou aktivitu výzkumu a vývoje (ihned) a zajistit fungování informačního centra pro inovace a transfer technologií AIP ČR (průběžně).

V **oblasti legislativy** se jedná o novelu kompetenčního zákona v oblasti inovačního podnikání, transferu technologií a vědeckotechnických parků (od roku 1993), o Zákon o inovacích (příprava byla zahájena na semináři v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v roce 1993) a o opatření k další ochraně tuzemského trhu (příprava byla zahájena).

Mezi nejdůležitější opatření v **oblasti financování** patřila účast AIP ČR na přípravě a průběhu programů na podporu inovačního podnikání TECHNOS, PARK a dalších programů (od 1. 1. 1995) a podíl na vytvoření tuzemského rizikového kapitálu k financování technologických a inovačních projektů (od 1. 1. 1996).

Mezi **významné projekty** patří Národní síť vědeckotechnických parků (od 1. 1. 1995), Národní transferová síť (od 1. 1. 2000), Technologické regiony (po dohodě s regionálními orgány jsou postupně připravovány inovační regiony v jednotlivých krajích, od roku 2002 plní AIP ČR metodickou a koordinační funkci při přípravě Regionálních inovačních strategií a při rozvoji regionální inovační infrastruktury) a Cena Inovace roku (od roku 1996).

Za aktivní účasti uvedených subjektů budou vytvářeny předpoklady pro kvalitní funkci inovační infrastruktury ČR s cílem zvýšit konkurenceschopnost našich výrobků, technologií a služeb na tuzemském a zahraničním trhu.

Při plnění těchto úkolů bude AIP ČR i nadále plnit funkci hlavního iniciátora budování inovační infrastruktury ČR, Systému inovačního podnikání v ČR i systému podpory inovačního podnikání v ČR jako nevládní organizace pro tuto oblast. Významnou součástí Systému inovačního podnikání v ČR jsou další tuzemští a zahraniční partneři. Jejich aktuální přehled s prokliky na domovské stránky je umístěn na [www.aipcr.cz](http://www.aipcr.cz).

Od roku 2008 plní AIP ČR funkci asociovaného partnera v rámci projektu Enterprise Europe Network.

### **Příprava odborníků pro oblast inovačního podnikání**

AIP ČR dosud ukončila 5 etap přípravy odborníků; od roku 2008 realizuje aktuální úkoly v této oblasti:

- I. etapa v letech 1993–1995;
- II. etapa v letech 1996–1997;
- III. etapa v letech 1998–2000;
- IV. etapa v letech 2001–2002;
- V. etapa v letech 2003–2007;
- VI. etapa od roku 2008.

V **I. etapě** bylo připraveno, realizováno a vyhodnoceno nastavbové studium Inovační podnikání na Stavební fakultě ČVUT s prvními 15 absolventy.

Ve **II. etapě** hodnotila AIP ČR způsoby uplatnění těchto absolventů v oblasti inovačního podnikání. Poznatky potvrdily, že se absolventi stali kvalitními členy projektových týmů se schopností úspěšně řešit složité úkoly inovačního procesu.

Současně se ukázalo, že základní zaměření na inovační firmy a vědeckotechnické parky není dostatečné, že chybí řada dalších podmínek a specifických prostředí ve výzkumu, vývoji a inovacích. Proto v závěru této etapy přistoupila AIP ČR na základě vlastních poznatků a na návrh zástupců 10 univerzit ČR k přípravě komplexnějšího řešení.

Ve **III. etapě** bylo nejvýznamnější skutečností ustavení pracovního týmu AIP ČR k přípravě odborníků pro oblast inovačního podnikání.

Pracovní tým vyhodnotil uplatňované metody a způsoby přípravy odborníků pro tuto oblast v podmínkách 10 univerzit ČR, vyjadřoval se ke studijním materiálům, které zpracovali jeho členové a postupně vytvářel podmínky pro přípravu publikace „Základy inovačního podnikání“ s využitím všech pozitivních zkušeností.

Na nejrůznějších setkáních, konferencích a seminářích se utkávaly dvě základní koncepce:

- příprava a akreditace nového **oboru Inovační podnikání** spolu s rozhodnutím o tom, že se Inovační podnikání stane **vázanou živností** (obdobný systém jako Česká komora autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě; AIP ČR by plnila obdobné úkoly jako ČKAIT). Tento způsob dlouhodobě navrhuji, neboť inovační projekty jsou obdobné investičním projektům minimálně ze dvou hledisek: značná finanční náročnost a vysoká míra rizika.
- příprava odborníků pro oblast inovačního podnikání formou celoživotního vzdělávání (volná živnost) s využitím poznatků AIP ČR a v součinnosti s univerzitami.

Pracovní tým AIP ČR se shodl na tom, že bez ohledu na uskutečňování první nebo druhé koncepce bude nutné připravit **publikaci „Základy inovačního podnikání“**.

Od počátku **IV. etapy** v roce 2001 pracoval šestičlenný autorský tým připravované publikace pod vedením Pavla Švejdy. Jeho dalšími členy byli Igor Babič, Jiří Dvořák, Jan Heřman, Miroslav Pivoda a František Valenta. AIP ČR vydala tuto publikaci v roce 2002.

Pracovní tým využíval obsahové, formální a provozní tuzemské zkušenosti svých členů. Současně analyzoval poznatky zahraničních partnerů, zejména v rámci mezinárodního programu vědeckotechnické spolupráce KONTAKT.

V **V. etapě** plnily významnou úlohu vysoké školy, jejichž zástupci se zúčastnili činnosti Pracovního týmu AIP ČR pro přípravu odborníků v oblasti inovačního podnikání - Univerzita Karlova, Fakulta strojní ČVUT, Vysoká škola ekonomická, Česká zemědělská univerzita, Fakulta stavební ČVUT, Západočeská univerzita v Plzni, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Fakulta stavební VUT v Brně a Masarykova univerzita v Brně spolu s ostatními univerzitami a organizacemi vzdělávání dospělých.

Byla připravena a využívána publikace Miroslava Pittnera a Pavla Švejdy: **Řízení inovací v podniku**, kterou vydala AIP ČR v roce 2004.

V rámci této etapy připravil autorský kolektiv pod vedením P. Švejdy (dalšími členy autorského kolektivu byli Igor Babič, Jiří Dvořák, Jan Heřman, Miroslav Janeček a Miroslav Pittner) **publikaci „Inovační podnikání“**. Byla vydána v roce 2007 v nákladu 3000 výtisků. Je využívána v rámci přípravy odborníků pro inovační podnikání nejen v podmínkách výše uvedených VŠ, ale i v rámci celoživotního vzdělávání.

V aktuální **VI. etapě** připravují potřebnou dokumentaci pro nový obor Inovační inženýrství.

### **Ohlédnutí za uplynulým obdobím (1993–2009)**

AIP ČR plnila v uplynulém období úkoly v souladu se svým posláním nevládní organizace pro oblast inovačního podnikání v ČR.

Rozsah úkolů, další činnosti a projekty a jednotlivé výsledky jsou uvedeny v referenčním listu, umístěném na [www.aipcr.cz](http://www.aipcr.cz), část O Asociaci, Referenční list, v této struktuře:

- výzkum;
- vzdělávání;
- transfer technologií;
- vybrané konference, semináře;
- vybrané výstavy;
- vydavatelská činnost;
- specifické projekty a činnosti.

Jednotlivé projekty uskutečňuje AIP ČR v rámci svého programu INOVACE XXI.

Tab. č. 1: Vývoj členské základny AIP ČR.

Členská základna AIP ČR v letech 1993-2009 s výhledem do roku 2010			
Rok	Počet členů (subjektů)	Počet fyzických osob v působnosti AIP ČR	Počet právnických osob v působnosti AIP ČR
1993	3	320	220
1994	6	14 800	415
1995	9	27 000	450
1996	12	39 000	470
1997	14	50 000	485
1998	16	60 000	500
1999	19	70 000	700
2000	21	72 000	780
2001	24	78 000	800
2002	25	80 000	850
2003	25	81 000	880
2004	26	82 000	900
2005	27	82 500	950
2006	27	83 000	950
2007	29	83 000	950
2008	29	83 300	980
2009	29	84 000	1 020
Předp. 2010	30	84 500	1 100

AIP ČR je připravena do dalšího období dále zkvalitňovat svoji činnost a plnit cíle programu INOVACE XXI v souladu se svými stanovami. Bude dále zkvalitňovat plnění svých činností a projektů. Jejich základem je Systém inovačního podnikání v ČR, v jehož rámci spolupracuje AIP ČR s tuzemskými a zahraničními partnery.

V rámci uskutečňované Reformy systému výzkumu, vývoje a inovací bude v dalším období Systém inovačního podnikání v ČR dále rozvíjen a zkvalitňován.

#### POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

1. ŠVEJDA, P. et al. (2007): *Inovační podnikání*. Praha: AIP ČR. ISBN 978-80-903153-6-5.
2. Časopis Inovační podnikání a transfer technologií, AIP ČR. ISSN 12104612 (čtvrtletník).

*doc. Ing. Pavel ŠVEJDA, CSc., FEng.*  
generální sekretář  
Asociace inovačního podnikání ČR  
Novotného lávka 5, 116 68 Praha 1  
Czech Republic  
[svejda@aipcr.cz](mailto:svejda@aipcr.cz)



## SEZNAM RECENZENTŮ VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ DO ČASOPISU AUSPICIA Č. 1/2011, PRŮBĚH A VÝSLEDKY RECENZNÍHO ŘÍZENÍ

Jednotliví oponenti (71) recenzovali 1–3 články ze sekcí 1.–3. tohoto čísla (vč. článků přeřazených z minulého čísla či posléze vyřazených). Redakce od nich obdržela na každý příspěvek 2–5 posudků, celkem 108 posudků.

- RNDr. Dagmar **BARTOŇOVÁ**, Ph.D. (*Katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Praha, ČR*)
- PhDr. Bohumila **BAŠTECKÁ**, Ph.D. (*Katedra teologické etiky, Evangelická teologická fakulta, Univerzita Karlova, Praha, ČR*)
- doc. Ing. Jiří **BECK**, CSc. (*Katedra ekonomiky, Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky, Praha, ČR*)
- Mgr. David **BEHENSKÝ** (*Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita, Plzeň, ČR*)
- prof. PhDr. Ivan **BLECHA**, CSc. (*Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc, ČR*)
- Ing. Martin **BOĎA** (*Katedra matematiky, Fakulta přírodních věd, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko*)
- Mgr. Jana **BRCKOVÁ** (*Katedra germanistiky, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- doc. Ing. Eva **CUDLÍNOVÁ**, CSc. (*Katedra strukturální politiky EU a rozvoje venkova, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- PhDr. Ing. Jaroslava **DĚDKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra marketingu, Ekonomická fakulta, Technická univerzita, Liberec, ČR*)
- plk. JUDr. Michal **DLOUHÝ** (*Kancelář policejního prezidenta, Praha, ČR*)
- mjr. Mgr. David **DOHNAL** (*Hasičský záchranný sbor Olomouckého kraje, Olomouc, ČR*)
- Ing. Magdaléna **DRASTICHOVÁ** (*Katedra regionální a environmentální ekonomiky, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava, ČR*)
- prof. Ing. Jiří **DVOŘÁČEK**, CSc. (*Katedra podnikové ekonomiky, Fakulta podnikohospodářská, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- prof. PhDr. Jaroslav **ERNEKER**, DrSc. (*Akadémia Policajného zboru, Bratislava, Slovensko*)
- doc. Ing. Hana **EZROVÁ**, CSc. (*Katedra ekonomiky a managementu, Vysoká škola technická a ekonomická, České Budějovice, ČR*)
- pplk. Mgr. Robert **FIRST** (*Katedra profesní přípravy, Fakulta bezpečnostně právní, Policejní akademie, ČR*)
- doc. Ing. Vladimír **GAZDA**, Ph.D. (*Katedra financí, Ekonomická fakulta, Technická univerzita, Košice, Slovensko*)
- prof. Ing. Ladislav **HÁJEK**, CSc. (*Katedra ekonomie, Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové, ČR*)
- doc. RNDr. Marián **HALÁS**, Ph.D. (*Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc, ČR*)
- doc. Ing. Aleš **HES**, CSc. (*Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- doc. PhDr. Miroslav **HLADÍLEK**, CSc. (*Katedra speciální a sociální pedagogiky, Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- prof. RNDr. Jiří **HLAVÁČEK**, CSc. (*Katedra mikroekonomie, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova, Praha, ČR*)
- mjr. doc. Ing. Jan **HODICKÝ**, Ph.D. (*Katedra komunikačních a informačních systémů, Fakulta vojenských technologií, Univerzita obrany, Brno, ČR*)
- doc. Ing. Milan **HRDÝ**, Ph.D. (*Katedra financí a účetnictví, Soukromá vysoká škola ekonomická, Znojmo, ČR*)
- prof. Ing. Ivan **JÁČ**, CSc. (*Katedra podnikové ekonomiky, Ekonomická fakulta, Technická univerzita, Liberec, ČR*)
- prof. Ing. Karel **JANDA**, M.A., Dr., Ph.D. (*Katedra bankovníctví a pojišťovnictví, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- prof. Ing. Marie **JUROVÁ**, CSc. (*Ústav managementu, Fakulta podnikatelská, Vysoké učení technické, Brno, ČR*)
- PhDr. Jana **KANTOROVÁ**, Ph.D. (*Ústav pedagogiky a sociálních studií, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc, ČR*)
- doc. Ing. Vlasta **KAŠPAROVSKÁ**, Ph.D. (*Ústav financí, Agronomická fakulta, Mendelova univerzita, Brno, ČR*)

- mjr. Mgr. Štěpán **KAVAN**, Ph.D. (*Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje, České Budějovice, ČR*)
- PhDr. Rastislav **KAZANSKÝ**, Ph.D. (*Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko*)
- doc. Ing. Josef **KELLNER**, CSc. (*Katedra ochrany obyvateľstva, Fakulta ekonomiky a managementu, Univerzita obrany, Brno, ČR*)
- Ing. Jakub **KINTLER** (*Katedra podnikovohospodárska, Fakulta podnikového manažmentu, Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko*)
- Ing. Daniel **KOPTA**, Ph.D. (*Katedra účtovníctví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- doc. Ing. Jindřiška **KOUŘILOVÁ**, CSc. (*Katedra účtovníctví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- doc. PhDr. Ing. Ladislav **KOUTNÝ**, CSc., Ph.D. (*Katedra psychologie a aplikovaných sociálních věd, Filozofická fakulta, Ostravská univerzita, Ostrava, ČR*)
- doc. Ing. Radoslav **KOŽIAK**, Ph.D. (*Katedra regionálneho rozvoja a verejnej správy, Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko*)
- Ing. Jana **KRBOVÁ**, Ph.D. (*Katedra managementu veřejného sektoru, Fakulta managementu, Vysoká škola ekonomická, Jindřichův Hradec, ČR*)
- Mgr. Petra **KUTÁLKOVÁ** (*La Strada, Praha, ČR*)
- doc. Ing. Jitka **LANGHAMROVÁ**, CSc. (*Katedra demografie, Fakulta informatiky a statistiky, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- Ing. Denisa **MALÁ**, Ph.D. (*Katedra verejnej ekonomiky, Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko*)
- prof. PhDr. Ludmila **MALÍKOVÁ**, Ph.D. (*Ústav verejnej politiky a ekonómie, Fakulta sociálnych a ekonomických vied, Univerzita Komenského, Bratislava, Slovensko*)
- Ing. Olga **MALÍKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra financí a účtovníctví, Ekonomická fakulta, Technická univerzita, Liberec, ČR*)
- Ing. Libuše **MĚRTLOVÁ**, Ph.D. (*Katedra ekonomie a managementu, Vysoká škola polytechnická, Jihlava, ČR*)
- Ing. Hana **MOHELSKÁ**, Ph.D. (*Katedra managementu, Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové, ČR*)
- doc. Ing. Otakar **NĚMEC**, CSc. (*Katedra personalistiky, Fakulta podnikohospodářská, Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR*)
- prof. Ing. Jaroslav **NENADÁL**, CSc. (*Katedra kontroly a řízení jakosti, Fakulta metalurgie a materiálového inženýrství, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava, ČR*)
- doc. Ing. Vladislav **PAVLÁT**, CSc. (*Katedra bankovníctví a pojišťovnictví, Vysoká škola finanční a správní, Praha, ČR*)
- PhDr. Jiří **PLACHÝ** (*Vojenskohistorický ústav, Praha, ČR*)
- Mgr. Miroslav **PROCHÁZKA**, Ph.D. (*Katedra pedagogiky a psychologie, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- JUDr. Ing. Daniel **PROUZA**, Ph.D. (*Katedra právních oborů, řízení a ekonomiky, Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- RNDr. Pavel **PTÁČEK**, Ph.D. (*Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc, ČR*)
- Ing. Marta **REGNEROVÁ**, CSc. (*Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- RNDr. PaedDr. Jaromír **RUX**, CSc. (*Katedra cestovního ruchu, Vysoká škola polytechnická, Jihlava, ČR*)
- Ing. Markéta **ŘEŽUCHOVÁ**, Ph.D. (*Katedra veřejné ekonomie, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Brno, ČR*)
- prof. Ing. Karel **SKOKAN**, Ph.D. (*Katedra evropské integrace, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava, ČR*)
- doc. Ing. Halina **STARZYCZNÁ**, Ph.D. (*Katedra marketingu, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Slezská univerzita, Opava, ČR*)
- doc. Ing. Daniel **STAVÁREK**, Ph.D. (*Katedra financí, Obchodně podnikatelská fakulta, Slezská univerzita, Opava, ČR*)
- doc. Ing. Jan **SUCHÁČEK**, Ph.D. (*Katedra regionální a environmentální ekonomiky, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava, ČR*)

doc. Ing. Petr <b>SUCHÁNEK</b> , Ph.D.	<i>(Katedra podnikového hospodářství, Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Brno, ČR)</i>
Ing. Jan <b>SVOBODA</b> , M.A.	<i>(Filosofický ústav, Akademie věd, Praha, ČR)</i>
doc. Ing. Viera <b>SYSÁKOVÁ</b> , CSc.	<i>(Vysoká škola ekonomie a manažmentu verejnej správy, Bratislava, Slovensko)</i>
prof. PhDr. Miroslava <b>SZARKOVÁ</b> , CSc.	<i>(Katedra manažmentu, Fakulta podnikového manažmentu, Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko)</i>
doc. RNDr. Zdeněk <b>SZCZYRBA</b> , Ph.D.	<i>(Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc, ČR)</i>
doc. PhDr. Iveta <b>ŠIMBEROVÁ</b> , Ph.D.	<i>(Ústav managementu, Fakulta podnikatelská, Vysoké učení technické, Brno, ČR)</i>
Ing. Ladislav <b>ŠOLC</b> , Ph.D.	<i>(Katedra ekonomiky a managementu, Vysoká škola technická a ekonomická, České Budějovice, ČR)</i>
doc. Dr. Ing. Milada <b>ŠTASTNÁ</b>	<i>(Ústav aplikované a krajinné ekologie, Agronomická fakulta, Mendlova univerzita, Brno, ČR)</i>
doc. Ing. Dana <b>ŠVIHLOVÁ</b> , Ph.D.	<i>(Katedra regionálneho rozvoja a verejnej správy, Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko)</i>
PhDr. Ivana <b>TRÁVNÍČKOVÁ</b> , CSc.	<i>(Institút pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, ČR)</i>
doc. Ing. Helena <b>VOMÁČKOVÁ</b> , CSc.	<i>(Katedra financí a účetnictví, Fakulta sociálně ekonomická, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem, ČR)</i>
doc. PhDr. Helena <b>ZÁŠKODNÁ</b> , CSc.	<i>(Katedra sociální práce a sociální politiky, Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)</i>

CELKOVÝ POČET OBDRŽENÝCH VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ: **45**

CELKOVÝ POČET RECENZOVANÝCH VĚDECKÝCH ČLÁNKŮ: **43**

CELKOVÝ POČET OSLOVENÝCH RECENZENTŮ: **122**

- z toho vypracovali posudek / posudky: **71**

- recenzenti odkud (2 státy, 16 měst, 36 pracovišť):

**ČR** (60; 84,5 %)

- univerzity a vysoké školy: Brno (MLU - 2; MU - 2; UO - 2; VUT - 2), České Budějovice (JU - 8; VŠTE - 2), Hradec Králové (UHK - 2), Jihlava (VŠP - 2); Jindřichův Hradec (VŠE - 1); Liberec (TU - 3), Olomouc (UP - 5), Opava (SLU - 2), Ostrava (OA - 1; VŠB-TU - 4), Plzeň (ZČU - 1), Praha (ČZU - 2; PA - 1; UK - 3; VŠE - 4; VŠFS - 1; VŠMIE - 1), Ústí nad Labem (UJEP - 1), Znojmo (SVŠE - 1);

- jiné instituce: České Budějovice (HZS - 1), Praha (FÚ AV - 1; IKSP - 1; LS - 1; VHÚ - 1; KPP - 1), Olomouc (HZS - 1);

**Slovensko** (11; 15,5 %)

- univerzity a vysoké školy: Banská Bystrica (UMB - 5), Bratislava (APZ - 1; EUBA - 2; UK - 1; VŠEMVS - 1), Košice (TU - 1);

- z toho se omluvili (z důvodu zaneprázdnění, nemoci, jiné odbornosti): **22**

- z toho na oslovení nereagovali: **22**

CELKOVÝ POČET OBDRŽENÝCH RECENZNÍCH POSUDKŮ: **108**

Z toho recenzenti doporučili:	Sekce 1	Sekce 2	Sekce 3	CELKEM
- přijmout beze změn:	6	1	10	<b>17 (16 %)</b>
- přijmout po malé úpravě:	18	5	20	<b>43 (40 %)</b>
- přijmout po velké úpravě:	20	4	12	<b>36 (33 %)</b>
- odmítnout:	7	1	4	<b>12 (11 %)</b>
<b>CELKEM</b>	<b>51</b>	<b>11</b>	<b>46</b>	<b>108 (100 %)</b>

Pozn.: Všechny recenzní posudky jsou v tištěné podobě i elektronické podobě k nahlédnutí v archivu redakce vydavatele.

CELKOVÝ POČET PŘÍSPĚVKŮ ZAŘAZENÝCH DO Č. 1/2011 (15 (sekce 1); 3 (sekce 2); 12 (sekce 3); 11 (sekce 4); 7 (sekce 5): **48**

DO SAZBY ČÍSLO 1/2011 PŘEDÁNO PO PRVNÍCH KOREKTURÁCH: 20. 4. 2011 (poté ještě jedny korektury)

## SEZNAM AUTORŮ PŘÍSPĚVKŮ DO 7. ROČNÍKU ČASOPISU AUSPICIA (2010)

- doc. PhDr. Mária **ADAMCOVÁ**, Ph.D. (*Katedra verejnej politiky, Fakulta verejnej politiky a verejnej správy, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- Ing. Jiří **ALINA** (*Katedra ekonomiky, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Jan **BEDNÁŘ** (*Katedra právních oborů, řízení a ekonomiky, Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Zuzana **BIELIKOVÁ** (*Katedra sociologie a sociální psychologie, Fakulta veřejné politiky a veřejné správy, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- doc. Ing. Josef **BRČÁK**, CSc. (*Katedra ekonomických teorií, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Ing. Marcela **CUPALOVÁ**, Ph.D. (*Parlamentní institut PSP ČR & Katedra politických a společenských věd, Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů, Praha, ČR*)
- doc. PhDr. Monika **ČAMBÁLIKOVÁ**, CSc. (*Katedra sociologie a sociální psychologie, Fakulta veřejné politiky a veřejné správy, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- doc. PhDr. Miroslav **DANIŠ**, CSc. (*Katedra právních dějin, Fakulta práva Janka Jesenského, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- Ing. Jiří **DUŠEK**, Ph.D. (*Katedra managementu a marketingu služeb, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- PhDr. Jan **GREGOR**, Ph.D. (*Katedra aplikované jazykovědy, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Petr **HANZAL** (*Katedra ekonomiky, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- PaedDr. Alica **HARAJOVÁ**, Ph.D. (*Ústav jazykov a odbornej komunikácie, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- doc. Ing. Aleš **HES**, CSc. (*Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- RNDr. Jiří **JEŽEK**, Ph.D. (*Katedra ekonomiky, manažmentu a projektovania, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- doc. Mgr. Ing. Renáta **JEŽKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra ekonomiky, manažmentu a projektovania, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- Ing. Liběna **KANTNEROVÁ**, Ph.D. (*Katedra účetnictví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Lenka **KLIMENTOVÁ** (*Katedra propedeutiky právnických predmetov, Právnická fakulta, Trnavská univerzita, Trnava, Slovensko*)
- doc. PhDr. Martin **KLUS**, Ph.D. (*Katedra veřejné politiky a veřejné ekonomiky, Fakulta veřejné politiky a veřejné správy, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- Ing. Daniel **KOPTA**, Ph.D. (*Katedra účetnictví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Michal **KOŠTÁL**, h. prof. (*Katedra veřejné politiky a veřejné ekonomiky, Fakulta veřejné politiky a veřejné správy, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- doc. Ing. Jindřiška **KOUŘILOVÁ**, CSc. (*Katedra účetnictví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- PhDr. Eleonóra **KOVÁČOVÁ**, Ph.D. (*Katedra veřejné správy, Fakulta veřejné politiky a veřejné správy, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- PhDr. Zuzana **KULAŠIKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra veřejné politiky a veřejné ekonomiky, Fakulta veřejné politiky a veřejné správy, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- doc. JUDr. Mojmír **MAMOJKA**, Ph.D. (*Katedra obchodného, hospodárskeho a finančného práva, Fakulta práva Janka Jesenského, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)



- prof. JUDr. Mojmír **MAMOJKA**, CSc. et Dr. h. c. (*Katedra obchodného, hospodárskeho a finančného práva, Fakulta práva Janka Jesenského, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- Ing. Martin **MARŠÍK**, Ph.D. (*Katedra účtovníctví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- doc. Dr. Lubomír **PÁNA**, Ph.D. (*Katedra společenských věd, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- doc. JUDr. Alena **PAULIČKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra obchodného, hospodárskeho a finančného práva, Fakulta práva Janka Jesenského, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- Bc. Jitka **PLACHÁ** (*Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- doc. Andrij **POČTOVJUK**, Ph.D. (*Kafedra menedžmenta, Fakultet upravlenija, Kremenčugskij gosudarstvennyj universitet imeni Michaila Ostrogradskogo, Kremenčug, Ukrajina*)
- Bc. Zuzana **POKŠAJOVÁ** (*Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- prof. Ing. Karol **POLÁK**, DrSc. et Dr. h. c. (*Katedra verejnej správy, Fakulta verejnej politiky a verejnej správy, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- PhDr. Jozef **POLAKOVIČ**, CSc. (*Katedra sociológie a sociálnej psychológie, Fakulta verejnej politiky a verejnej správy, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- prof. Ing. Ján **PORVAZNÍK**, CSc. (*Katedra ekonomiky, manažmentu a projektovania, Vysoká škola v Sládkovičove, Sládkovičovo, Slovensko*)
- Ing. Bc. Jana **PUSTINOVÁ** (*Ústav marketingu a obchodu, Provozně ekonomická fakulta, Mendelova univerzita, Brno, ČR*)
- Ing. Marta **REGNEROVÁ**, CSc. (*Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Mgr. Jitka **RYNDOVÁ** (*Katedra cizích jazyků, Vysoká škola technická a ekonomická, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Petr **ŘEHOŘ**, Ph.D. (*Katedra řízení, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Viktorija **SEMENICHINA** (*Kremenčugskij gosudarstvennyj universitet imeni Michaila Ostrogradskogo, Kremenčug, Ukrajina*)
- PhDr. Ing. Lucie **SEVEROVÁ**, Ph.D. (*Katedra ekonomických teorií, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Ing. Ladislav **STEJSKAL**, Ph.D. (*Ústav marketingu a obchodu, Provozně ekonomická fakulta, Mendelova univerzita, Brno, ČR*)
- Mgr. Štěpán **STRNAD** (*Katedra společenských věd, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Jan **SVOBODA**, M.A. (*Filosofie 20./21. století, Filosofický ústav, Akademie věd, Praha, ČR*)
- prof. PhDr. Miroslava **SZARKOVÁ**, CSc. (*Katedra manažmentu, Fakulta podnikového manažmentu, Ekonomická univerzita, Bratislava, Slovensko*)
- Ing. Daniela **ŠÁLKOVÁ**, Ph.D. (*Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- doc. Irina Nikolajevna **ŠČEKOTICHINA**, CSc. (*Kafedra anglijskogo jazyka, Fakultet inostrannyh jazykov, Orlovskij gosudarstvennyj universitet, Orel, Rossija*)
- doc. PhDr. Ing. Karel **ŠRÉDL**, CSc. (*Katedra ekonomických teorií, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Ing. Pavla **VARVAŽOVSKÁ** (*Katedra humanitních věd, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR*)
- Ing. Marie **VEJSADOVÁ DRYJOVÁ** (*Katedra účtovníctví a financí, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- Ing. Miroslava **VLČKOVÁ** (*Katedra účtovníctví a financí, externí doktorandské studium, Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR*)
- prof. Mykhaylo V. **ZAGIRNYAK** (*Kremenčugskij gosudarstvennyj universitet imeni Michaila Ostrogradskogo, Kremenčug, Ukrajina*)

# CHARAKTERISTIKA ČASOPISU A POKYNY AUTORŮM

## 1 CHARAKTERISTIKA ČASOPISU

Časopis *Auspicia* je nezávislým recenzovaným neimpaktovaným časopisem pro otázky společenských věd.

Je založen na **5 základních principech**:

- řádné a přísné recenzní řízení;
- mezinárodnost;
- otevřenost;
- výběrovost;
- kontinuální zvyšování kvality.

Je zaměřený zejména na **oblast řízení, správy, administrativy** (EU, státní správa a samospráva), sekundárně i na **další společenskovědní otázky**.

Je vydáván osmým rokem (od r. 2004) Vysokou školou evropských a regionálních studií (VŠERS) v Českých Budějovicích, Filosofickým ústavem Akademie věd ČR a Jihočeskou pobočkou České společnosti pro politické vědy. Časopis založil prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., druhý rektor VŠERS. Vychází dvakrát ročně. Je již zavedeným a renomovaným časopisem. Od 1. 1. 2008 je jeho šéfredaktorem PhDr. Jan Gregor, Ph.D.

V dosavadních 16 číslech bylo celkově otištěno cca 443 vědeckých a odborných článků a řada recenzí k otázkám fungování státní správy a samosprávy, EU, bezpečnosti apod. Všechna dosavadní čísla, redakční rada a další informace jsou k dispozici na webovém adresě [www.vsers.cz/manazereo.php](http://www.vsers.cz/manazereo.php).

Uveřejňuje **původní vědecké a odborné práce** s danou problematikou. V tomto smyslu akceptuje pouze příspěvky, které nebyly dosud publikované a nejsou přijaty k publikování v jiném časopise, o čemž autor předloží prohlášení.

Obsah časopisu je strukturován takto: nejprve příspěvky z oblasti **veřejná správa, řízení, administrativa**, vč. sféry evropské integrace a bezpečnosti, dále z oboru **politologie a politické vědy**. Tuto základní kostru doplňují **vybrané příspěvky z dalších humanitních oborů**, jako např. jazykověda, historie, sociální politika apod. Čtvrtou částí časopisu jsou **recenze** a konečně poslední součástí je sekce **varia**, v níž se tisknou zprávy z konferencí, vědeckých a odborných akcí, anotace, informativní texty, zmínky o jubileích vědeckých pracovníků apod.

Články lze publikovat v **šesti jazycích** (češtině, slovenštině, angličtině, němčině, ruštině a polštině). U každého příspěvku musí být před jeho odesláním redakci dodržena jednotná struktura a úprava textu (vizte níže pokyny pro autory). **PŘI NERESPEKTOVÁNÍ REDAKČNÍCH POKYNŮ K ÚPRAVĚ PŘÍSPĚVKŮ SE PŘÍSPĚVKY AUTORŮM VRACÍ K DOPLNĚNÍ A ÚPRAVÁM**. První i druhé **korektury** všech příspěvků provádí pracovníci redakce, přičemž autoři i recenzenti mají příležitost se k nim vyjádřit (recenzenti navíc k zohlednění případných doporučených úprav).

Všechny zasláné příspěvky jsou podrobeny **nezávislému, oboustranně anonymnímu, objektivnímu, tajnému, avšak současně pro možné ověření transparentnímu recenznímu řízení**. Vždy dva externí oponenti dostávají k posouzení bezejmenný text a vyplní recenzní posudek. Oponenti tak neví, kdo je autorem textu (to se mohou dozvědět až po uveřejnění tohoto textu v časopisu, pokud onen text poznají) a oficiálně o tom nejsou nikdy informováni. Stejně tak se autor nedozví, kdo zpracoval posudek na jeho článek. Vybraný recenzent je vždy nejen z jiného pracoviště, ale většinou i z jiného města (či ještě lépe - státu) než autor a sám v *Auspici* zpravidla nepublikuje. Recenzenti jsou odměňováni částkou 300,- Kč (ta se jim na konci roku zasílá na BÚ po podpisu dohody o provedení práce), autoři článků autorským výtiskem s jejich článkem. Takto profesionálně zabezpečené recenzní řízení odpovídá všem parametrům kvalitních recenzovaných (ale i impaktovaných) časopisů.

## 2 POKYNY AUTORŮM

Příspěvky lze redakci zasílat **v průběhu celého roku**. **Data uzávěrek**: 31. března pro 1. číslo a 30. září pro 2. číslo.

**Rukopisy zasílejte na adresu:**

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4, 370 01 České Budějovice,  
e-mail: [auspicia@vsers.eu](mailto:auspicia@vsers.eu), předmět: Auspicia, tel.: 00420 386 116 837.

Za výdaje spojené s uveřejněním vědeckého příspěvku v sekcích 1.–3. hradí autor částku **1200,- Kč**, a to nejpozději do uzávěrky příslušného čísla převodem na účet vydavatele (VŠERS) u Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040, nebo v hotovosti na ekonomickém oddělení VŠERS. Variabilním symbolem je IČO autorova pracoviště. Do zprávy pro příjemce se uvede jméno autora / autorů a pracoviště.

## STRUKTURA PŘÍSPĚVKU

Představuje formální členění v souladu s konvencí pro vědecké sdělení. Autoři by se měli držet **šablony**, k tomuto účelu speciálně předpřipravené, a do ní psát svůj článek. Tato šablona je ke stažení na [www.vasers.cz/manazereo.php](http://www.vasers.cz/manazereo.php).

**Nadpis (název článku) v jazyce českém (slovenském, anglickém, německém, ruském či polském) a anglickém** - stručný, výstižný, poskytující jasnou informaci o obsahu článku (do deseti slov). Použít velká písmena, začínat od levého okraje. Jako první se uvede název práce v českém (slovenském, německém, ruském) jazyce, pak název práce v jazyce anglickém.

**Jméno autora** (autorů) článků se uvádí bez titulů, v pořadí – jméno, příjmení, např. Josef NOVÁK. Příjmení se v případě potřeby opatří indexem.

**Abstrakt v českém (slovenském) jazyce.** Jasně se stanoví cíl a metody výzkumu, stručný popis pokusů, průzkumů, výsledky a závěry. Rozsah 100 až 200 slov, tj. cca 15–20 řádků (Word – Panel nástrojů – Nástroje – Počet slov). Neopakuje se název článku, neuvádí se všeobecně známá tvrzení.

**Klíčová slova v jazyce českém (slovenském)** nemají přesáhnout 5 slov, řadí se od obecnějších ke konkrétnějším, navzájem se oddělují pomlčkou.

**Abstract nejprve v anglickém (německém, ruském) jazyce.** Platí zde stejná pravidla jako pro abstrakt v českém (slovenském) jazyce.

**Key words - klíčová slova v angličtině (němčině, ruštině).** Platí zde stejná pravidla jako pro klíčová slova v češtině (slovenštině).

**Úvod** - obsahuje nejnnutnější údaje k pochopení tématu, krátké zdůraznění, proč byla práce uskutečněna, velmi stručně stav studované problematiky. Je možné uvést citace autorů vztahující se k práci, zejména z posledních let. Doporučuje se vyhnout rozsáhlým historickým přehledům.

**Materiál a metodika** - umožňuje zopakování popsaných postupů. Podrobný popis metodiky se uvádí tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvést případné odchylky. Způsob získání podkladových dat se popisuje stručně.

**Výsledky** - zahrnují věcné, stručné vyjádření výsledků, zjištění, nálezů a pozorovaných jevů. Vedle tabulek se doporučuje používat grafů. Graf nemá být kopií tabulky, má vyjadřovat nové skutečnosti. Tabulky mají shrnovat výsledky statistického vyhodnocení (ne být přehledem jednotlivých měření). Popis výsledků má být věcný, obsahovat pouze faktické nálezy, nikoliv závěry a dedukce autora.

**Diskuse** - vyhodnocuje zjištěné výsledky, konfrontuje je s literárními údaji, zaujímá stanoviska, diskutuje o možných nedostacích. Srovnává je s dříve publikovanými údaji. Vyžaduje-li to charakter práce, je možné popis výsledků a diskusi spojit do jedné stati „Výsledky a diskuse“. Pokud to autoři považují za účelné, může být do příspěvku zařazen závěr.

**Závěr** - zahrnuje základní informace o materiálu a metodice, stručně vystihuje nové a podstatné znaky. Je nekritickým informačním výběrem významného obsahu příspěvku, včetně statistických dat, nikoliv jen jeho pouhým popisem. Má být psaný celými větami (ne heslovitě) a nemá překročit 10 řádků.

Podle uvážení autora je možné na tomto místě uvést poděkování spolupracovníkům.

**Použitá literatura a informační zdroje** - se uvádí pouze ta, která byla skutečným podkladem pro napsání příspěvku. Musí odpovídat současné platné normě.

**Uvádění jednotlivých titulů v seznamu literatury** - abecedně podle příjmení (prvního) autora.

**Uvedení publikace zahrnuje:**

1. velkými písmeny **příjmení** autora /čárka, mezeřa/ **iniciála křestního jména** /tečka, mezeřa/;
2. levá závorka, **rok** vydání, pravá závorka /dvojtečka, mezeřa/;
3. plný **název** kurzivou /tečka, mezeřa/;
4. **místo** vydání /dvojtečka, mezeřa/;
5. **název vydavatele** /tečka/.

Příklad uvedení publikace (monografie, učebnice atd.):

LATTIMORE, O. (1962): *Inner Asian Frontiers of China*. Boston: Beacon Press.

### **Uvedení článku z časopisu zahrnuje:**

1. velkými písmeny **příjmení** autora /čárka, mezeřa/ iniciála **křestního jména** /tečka, mezeřa/;
2. levá závorka, **rok** vydání, pravá závorka /dvojtečka, mezeřa/;
3. plný **název** článku /tečka, mezeřa/;
4. **název** časopisu kurzivou nebo jeho obvyklá zkratka /čárka, mezeřa/;
5. číslo **ročníku** /čárka, mezeřa/;
6. číslo **sešitu** /tečka, mezeřa/ + pořadové **číslo** /čárka, mezeřa/;
7. zkratka **strany** s tečkou („s.“ pro češtinu, „pp.“ pro angličtinu, „S.“ pro němčinu, „c.“ pro ruštinu apod.), /mezeřa/;
8. první a poslední **strana** citovaného článku (mezi nimi pomlčka, nikoli rozdělovník (spojovník), bez mezeřa /tečka/).

### **Příklad uvedení článku z časopisu:**

ŠTÍCHA, F. (1990): K syntakticko-sémantické konkurenci aktivních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 42, č. 3, s. 183–192.

### **Uvedení článku ze sborníku zahrnuje:**

1. velkými písmeny **příjmení** autora /čárka, mezeřa/ iniciála **křestního jména** /tečka, mezeřa/;
2. levá závorka, **rok** vydání, pravá závorka /dvojtečka, mezeřa/;
3. plný **název** článku /tečka, mezeřa/;
4. „**In**“ /dvojtečka, mezeřa/;
5. **editor/editoři** sborníku + „(eds.)“ /čárka, mezeřa/;
6. **název** sborníku kurzivou /tečka, mezeřa/;
7. **místo** vydání /dvojtečka, mezeřa/;
8. název **vydavatele** /čárka, mezeřa/.
9. zkratka **strany** s tečkou („s.“ pro češtinu, „pp.“ pro angličtinu, „S.“ pro němčinu, „c.“ pro ruštinu apod.), /mezeřa/;
10. první a poslední **strana** citovaného článku (mezi nimi pomlčka, nikoli rozdělovník (spojovník), bez mezeřa /tečka/).

### **Příklad uvedení článku ze sborníku / kolektivní monografie:**

JANČÁK, P. (1997b): Mluva v severozápadočeském pohraničí. In: F. Daneš – J. Bachmannová – S. Čmejrková – M. Krčmová (eds.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 239–249.

### **Uvedení článku nebo jiného příspěvku v elektronickém seriálu**

#### **Příklady:**

VŠETEČKA, R. (2008): *Český internet má rekord. Používá jej více než 6 milionů lidí*. [online]. Praha: iDNES [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný na: <[http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p4l-/sw\\_internet.asp?c=A080226\\_105146\\_sw\\_internet\\_vse](http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p4l-/sw_internet.asp?c=A080226_105146_sw_internet_vse)>.

KUBROVÁ, R.: *Nástroj online marketingu. Ikaros* [online]. 1998, č. 6 [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný na: <<http://technet.idnes.cz>>.

**Odkazy v textu na použitou literaturu a informační zdroje za textem, práce s uvozovkami** - vždy uvádíme iniciálu křestního jména před příjmením; odkaz na literaturu za článkem se pak uvádí v textu článku v závorce kulaté (bezprostředně za příjmením citovaného autora), nebo i hranaté (jen číslo, které se shoduje s pořadovým číslem příslušné položky v seznamu literatury, řazené abecedně).

#### **Příklady:**

J. Novák (2008) zdůrazňuje, že... (u parafráze nemusí být uvedena strana)

J. Novák (2008: 135) zdůrazňuje, že „u přesné citace musí být uvedena strana“.

J. Novák (2008: 135) zdůrazňuje: „U přesné citace musí být uvedena strana.“

„U přesné citace musí být uvedena strana“ (Novák 2008: 135).

„U přesné citace,“ říká J. Novák (2008, 135), „musí být uvedena strana.“

N. F. Alefirenko (Алефиренко 2005: 35) отмечает, что «...».

...zejména program Erasmus Mundus [5].

**Address: (kontaktní adresa za článkem)** - se uvádí jako poslední údaj v příspěvku. Obsahuje v tomto závazném pořadí:

1. řádka: titul(y) + jméno + příjmení (+ titul(y));
2. řádka: katedra / ústav
3. řádka: fakulta



4. řádka: univerzita  
5. řádka: ulice + č.p., PSČ+ město (jde o přesnou adresu pracoviště (příp. bydliště))  
6. řádka: stát  
7. řádka: e-mail

Například:

**ADDRESS & ©**

prof. Ing. Jan NOVÁK, CSc.  
Ústav managementu  
Provozně ekonomická fakulta  
Mendelova zemědělská a lesnická univerzita  
Zemědělská 1, 613 00 Brno  
Czech Republic  
*novak@mendelu.cz*

**Nadpis u recenze** uvádějte takto (vše tučně, Times New Roman, velikost 14):

1. křestní **jméno** autora /mezera/ velkými písmeny **příjmení** autora /dvojtečka, mezera/;
2. plný **název** recenzované práce kurzivou /tečka, mezera/;
3. **místo** vydání /dvojtečka, mezera/;
4. název **vydavatele** /čárka, mezera/;
5. **rok** vydání /čárka, mezera/;
6. počet **stran** / čárka, mezera/;
7. **ISBN** /tečka/.

Příklad psaní nadpisu u recenzí:

**Patrik MITTER: Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2003, 190 s., ISBN 80-7044-554-8.**

Kontaktní údaje autora za recenzí se uvádějí stejně jako v případě autora článku.

**Jak uvádět svůj článek, otištěný v *Auspicii*, v seznamech literatury?**

Příklad:

NOVÁK, J. (2008): Současný vývoj českého hospodářství. *Auspicia*, 5, č. 1, s. 10–15.

**TECHNICKÁ ÚPRAVA RUKOPISU**

**Způsob záznamu:**

Rozsah: max. 5 stran

Elektronická podoba: **.txt, .doc, .rtf** na e-mail redakce (viz výše)

**Způsob psaní textu:**

Velikost písma: 12 pt, řádkování 1,5, formát A4, okraje 2,5 cm

Neoddělovat odstavce mezerami, pouze klávesou Enter.

Nestránkovat.

Mezitoluky neoddělovat mezerami.

Názvy kapitol a mezitoluky psát minuskami /malými písmeny/.

Jména pište v plném znění.

Nadpisy či potřebu zvýraznění textu – nepodtrhávejte.

**Fotografie, ilustrace, loga** (v časopise otištěny černobíle):

Fotografie a kresby předávejte:

- a) v originále, ostré a nepoškozené, očíslované na zadní straně tužkou. Obrázky převzaté z časopisů (výstřižky apod.) nebudou přijímány;
- b) v elektronické podobě, skenované na rozlišení 300 DPI, uložené ve formátech **.tif** nebo **.eps** pod čísly, např. **foto-1.tif**

Loga: předávejte ve vektorových formátech **.ai, .eps, .cdr, .wmf**

Na fotografii musí být v textu odvolávka.

**Tabulky** (v časopise otištěny černobíle):

Na tabulku musí být v textu odvolávka.

**Závěrečné upozornění:**

Autor odpovídá za jazykovou a gramatickou správnost textu. Redakce podrobuje rukopisy recenzím dle vlastního uvážení. Rukopisy, jejichž úprava nesplní uvedené požadavky nebo budou v rozporu s etickými zásadami pro publikování, nebudou přijaty.

*Sestavil Jan Gregor*

# CHARACTERISTICS OF THE JOURNAL AND INSTRUCTIONS TO AUTHORS

## 1 CHARACTERISTICS OF THE JOURNAL

The journal *Auspicia* is an independent, reviewed, non-impact journal dealing with social sciences.

It is based on the **five following principles**:

- regular and strict review process;
- internationality;
- openness;
- selectiveness;
- continuous quality improvement.

It deals mainly with the **management sphere and the administration** (the EU, state administration and self administration); secondarily it concerns **other social-science questions**.

It has been published since 2004 by the College of European and Regional Studies (VŠERS), the Institute of Philosophy (the Academy of Sciences of the Czech Republic) and the South Bohemian office of the Czech Society for Political Science. The journal was founded by prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., the second rector of VŠERS. The journal is issued twice a year. It is a well-established and renowned journal. PhDr. Jan Gregor, Ph.D. has been its editor-in-chief since 1<sup>st</sup> January 2008.

443 scientific and professional contributions and reviews have been published dealing with the function of state administration and self administration, the EU, safety etc. in 16 issues. All issues, the members of the editorial board and further information are available at [www.vsers.cz/manazereo.php](http://www.vsers.cz/manazereo.php).

**Original scholarly and professional papers** are published in the journal. Therefore only contributions that have not been published before and have not been accepted to be published in another journal can be submitted. All authors are requested to submit a proclamation confirming that.

The content of the journal is structured as follows: first, there are contributions dealing with **public administration, management and administration** including the sphere of European integration and safety, then there are contributions dealing with **political science**. This basic structure is completed with **selected contributions from other humanities** such as linguistics, history, social politics and so on. The fourth part of the journal is aimed at **reviews** and the fifth part is called **miscellaneous** where readers can find informative texts, reports from conferences and scientific or professional events there as well as annotations, notes on notable scholars' jubilees etc.

Articles can be published **in six languages** (Czech, Slovak, English, German, Russian and Polish). All articles must be structured and formatted in one way (see below instructions for authors). **IF NOT RESPECTING EDITORIAL INSTRUCTIONS, CONTRIBUTIONS ARE SENT BACK TO THEIR AUTHORS TO BE COMPLETED AND FORMATTED**. The first as well as the second **corrections** of all contributions are made by editorial staff. Authors and reviewers have the opportunity to express their opinions to the corrections (reviewers can also see how the authors took into account the recommended make-ups).

All delivered contributions are remitted to **independent, anonymous, objective, secret but at the same time transparent review process**. Two external opponents are given anonymous texts and fill in a review report. Thus the peers reviewing the contribution will not know who the author of the submitted paper is (they can learn it only after it is published in the journal) and they are never informed on that officially. In the same way, the authors never learn who reviewed their articles. Chosen reviewer comes always from another workplace and most of the time from another town, too (or from another country) and does not usually contribute to *Auspicia*. The reviewers are compensated with 300 CZK (which is sent to their bank accounts after signing the service contract at the end of the year). The authors of published contributions are rewarded with the author's copies containing their articles. Such a professionally supported review process relates to all parameters of quality reviewed (and even impact) journals.

## 2 INSTRUCTIONS TO THE AUTHORS

The contributions can be sent to the editorial office **all year round**. **Closing dates** are as follows: 31<sup>st</sup> March for the second issue and 30<sup>th</sup> September for the first issue.

**Manuscripts please send to this address:**

College of European and Regional Studies, o.p.s., Žižkova 4, 370 01 České Budějovice, e-mail: [auspicia@vsers.eu](mailto:auspicia@vsers.eu), subject: Auspicia, tel.: 00420 386 116 837.

The authors of the papers (contributions) are to pay the amount **1200 CZK** for the expenses connected with the publishing the scholarly contributions in sections 1–3. They are to do this by the closing of a certain volume either by means of the payment order transferred to the publisher's bank account No. 7000012206/8040, Oberbank České Budějovice, or they can pay it by cash at the economic department of College of European and Regional Studies. Registration numbers of authors' workplaces are variable symbols then. The information for payee involves the name of author / authors.

**STRUCTURE OF CONTRIBUTIONS**

Structure and formatting follow a formal structure according to the rules of scholarly works. The authors should follow the template made especially to suit this and write their contributions into it. The template can be downloaded at <http://www.vsers.cz/manazereo.php>.

**Title (the title of the article) in Czech (Slovak, English, German, Russian, Polish) and English** - a brief, concise phrasing giving the information on the content of the article (up to 10 words). It is necessary to use capital letters and to start writing at the left margin. First, there is the title of the work in Czech (Slovak, German, Russian) and then in English.

**The name of the author** (or authors) of the article is stated without academic degree in the following form: first name, surname, e. g. Josef NOVÁK. The surname can be stated with an index if necessary.

**Abstract in Czech (Slovak).** It clearly determines the aim and the methods of the research and it briefly describes tests, surveys, results and conclusions, i. e. in 100–200 words, app. 15–20 lines (Word – Options – Tools – Number of Words). The title of the article is not repeated, and well-known generalities are not stated.

**Key words in Czech (Slovak)** should not exceed by five in number, and they are ranged from the general ones to the more concrete ones, a dash is used to sort them.

**Abstract first in English (German, Russian).** There are the same rules as for the Czech (Slovak) abstract.

**Key words in English (German, Russian).** The same rules apply as for the key words in Czech (Slovak).

**Introduction** - it concerns the information necessary for understanding the topic, a short statement giving reasons why the article was written as well as a brief description of a problem. It is possible to add quotations of the authors relating to the article, especially the most recent ones. It is highly recommended to avoid giving comprehensive historical information.

**Material and methodology** - it enables repeating procedures mentioned above. A description of methodology in detail is stated when it is original otherwise it is sufficient to quote the author of the method and present possible variations. The way of data gathering which the article is based on is described briefly.

**Results** - it involves factual findings, briefly stating the results, findings and observed effects. Graphs are strongly recommended to be used besides tables. A graph should not be a copy of a table, it should depict new findings. Tables should sum up results of statistical evaluation (not every single measure). The description of results should involve factual findings rather than the conclusions or deductions of the author.

**Discussion** - it assesses the acquired results and compares them to literary data, and it makes statements and discusses any drawbacks. It compares them to previously published data. If it is needed according to the character of the article, the description of the results and the discussion can be made as one termed „Results and Discussion“. If the authors consider it useful, they can add the conclusion to the discussion.

**Conclusion** - it involves basic information on materials and methodology having been used, it emphasises new and significant effects, including uncritical information selection from essential content of the article, including statistical data. It is not only a description of the article. It should be written in whole sentence exposition and it should not exceed 10 lines.

Following the author's consideration, there may be a place for acknowledgments here.

**Literature used and information sources** - only such sources that the article is based on are stated. The form of statement must comply with current standards.



**Listing the titles of sources** - alphabetically according to surnames of the (first) author.

**Citing an issue involves:**

- 1<sup>st</sup> **surname** of the author in capitals /comma, space/ initial of **first name** of the author /dot, space/;
- 2<sup>nd</sup> in brackets, the **year** of publishing, brackets closed /colon, space/;
- 3<sup>rd</sup> full **title** in italics /dot, space/;
- 4<sup>th</sup> **place** of publishing /colon, space/;
- 5<sup>th</sup> **name** of the publisher /dot/.

Example of stating an issue (monography, textbook etc.):

LATTIMORE, O. (1962): *Inner Asian Frontiers of China*. Boston: Beacon Press.

**Citing an article excerpted from a magazine involves:**

- 1<sup>st</sup> **surname** of the author in capitals /comma, space/ initial of **first name** of the author /dot, space/;
- 2<sup>nd</sup> in brackets, the **year** of publishing, brackets closed /colon, space/;
- 3<sup>rd</sup> full **title** of the article /dot, space/;
- 4<sup>th</sup> **title** of the magazine in italics or its common abbreviation /comma, space/;
- 5<sup>th</sup> number of the **volume** /comma, space/;
- 6<sup>th</sup> number of the **copy** /dot, space/ + sequence number /comma, space/;
- 7<sup>th</sup> **page** abbreviation with a dot („s.“ for Czech, „pp.“ for English, „S.“ for German, „c.“ for Russian etc.), /space/;
- 8<sup>th</sup> the first and the last **page** of the excerpted article (with a dash between them, not a hyphen, without space /dot/).

An example of stating an excerpted article:

ŠTÍCHA, F. (1990): K syntakticko-sémantické konkurenci aktivních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 42, č. 3, s. 183–192.

**Citing an article excerpted from proceedings involves:**

- 1<sup>st</sup> **surname** of the author in capitals /comma, space/ initial of **first name** of the author /dot, space/;
- 2<sup>nd</sup> in brackets, the **year** of publishing, brackets closed /colon, space/;
- 3<sup>rd</sup> full **title** of the article /dot, space/;
- 4<sup>th</sup> „In“ /colon, space/;
- 5<sup>th</sup> **editor/editors** of the proceedings + „(eds.)“ /comma, space/;
- 6<sup>th</sup> **title** of the proceedings in italics /dot, space/;
- 7<sup>th</sup> **place** of publishing /colon, space/;
- 8<sup>th</sup> **name** of the publisher /comma, space/.
- 9<sup>th</sup> **page** abbreviation with a dot („s.“ for Czech, „pp.“ for English, „S.“ for German, „c.“ for Russian etc.), /space/;
- 10<sup>th</sup> the first and the last **page** of the excerpted article (with a dash between them, not a hyphen, without space /dot/).

Example of stating an article excerpted from proceedings / a collective monography:

JANČÁK, P. (1997b): Mluva v severozápadočeském pohraničí. In: F. Daneš – J. Bachmannová – S. Čmejrková – M. Krčmová (eds.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 239–249.

**Citing an article or another kind of a contribution in electronic form:**

Examples:

VŠETEČKA, R. (2008): *Český internet má rekord. Používá jej více než 6 milionů lidí*. [online]. Praha: iDNES [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný na: <[http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p4l-sw\\_internet.asp?c=A080226\\_105146\\_sw\\_internet\\_vse](http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p4l-sw_internet.asp?c=A080226_105146_sw_internet_vse)>.

KUBROVÁ, R.: *Nástroj online marketingu*. Ikaros [online]. 1998, č. 6 [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný na: <<http://technet.idnes.cz>>.

**Textual references to literature used or information sources after the text, the work with inverted commas** -

it is necessary to state the initial of a first name before a surname; literary references stated after the article are cited in the text in round brackets (just right after the surname of the quoted author) but they can also be cited in square brackets (it is just a number identical with the number of the appropriate item in the list).

Examples:

J. Novák (2008) concludes that... (paraphrases do not have to be accompanied with the number of the page)

J. Novák (2008: 135) emphasizes that „an exact quotation must be accompanied with the number of the page“.

J. Novák (2008: 135) stresses: „An exact quotation must be accompanied with the number of the page.“

„An exact quotation must be accompanied with the number of the page“ (Novák 2008: 135).

„An exact quotation,“ J. Novák says (2008: 135), „must be accompanied with the number of the page“.

N. F. Alefirenko (Алефиренко 2005: 35) отмечает, что «...».  
...Erasmus Mundus programme particularly [5].

**Address: (a contact address after the article)** - it is stated as a last item in the contribution. It contains the following:

- 1<sup>st</sup> line: academic degree(s) + first name + surname + academic degree(s);
- 2<sup>nd</sup> line: department / institute
- 3<sup>rd</sup> line: faculty
- 4<sup>th</sup> line: university / college
- 5<sup>th</sup> line: street + No., postcode + town / city (address of a workplace or a place of living)
- 6<sup>th</sup> line: country
- 7<sup>th</sup> line: e-mail

Example:

**ADDRESS & ©**

prof. Ing. Jan NOVÁK, CSc.  
The Institute of Management  
Faculty of Business and Economics  
Mendel University of Agriculture and Forestry  
Zemědělská 1, 613 00 Brno  
Czech Republic  
*novak@mendelu.cz*

Please follow these instructions in writing the **title of the review** (everything in bold, Times New Roman, size 14):

- 1<sup>st</sup> **first name** of the author /space/ in capitals **surname** of the author /colon, space/;
- 2<sup>nd</sup> full **title** of a reviewed work in italics /dot, space/;
- 3<sup>rd</sup> **place** of publishing /colon, space/;
- 4<sup>th</sup> **name** of a publisher /comma, space/;
- 5<sup>th</sup> **year** of publishing /comma, space/;
- 6<sup>th</sup> number of **pages** /comma, space/;
- 7<sup>th</sup> **ISBN** /dot/.

An example of writing a title of a review:

**Patrik MITTER: *Compound hybrid nouns with the first component of a foreign origin in current Czech. Ústí nad Labem: The University of J. E. Purkyně in Ústí nad Labem, 2003, 190 pp., ISBN 80-7044-554-8.***

Reviewers' contacts are stated in the same way as authors' contacts.

**How to cite an article published in *Auspicia* in lists of literature?**

Example:

NOVÁK, J. (2008): The Development of Czech Current Economics. *Auspicia*, 5, No. 1, pp. 10–15.

**PREPARATION OF THE MANUSCRIPT**

**The way of recording a text is as follows:**

Extent: 5 pages maximum

Electronic version: **.txt**, **.doc**, **.rtf** via e-mail of editor's office (see above)

**Follow these instructions how to type a text:**

Font size: 12 pts, line spacing 1,5, A4 format, margins 2,5 cm.

Do not format the text because formatting is cancelled in the setting program.

Do not space the paragraphs, but use just the Enter key to distinguish them.

Do not type the numbers of pages.

Do not space the crossheadings.

The titles of chapters as well as crossheadings should be written in normal letters.

Names should be written in full.

Do not underline the titles or any other parts of the text that should be stressed.

**Photographs, Illustrations, Logos:**

Please send the photographs and illustrations as follows:

- a) pictures should be original, sharp and undamaged, numbered with a pencil on the back. Pictures that will be taken out of the magazines (e.g., scraps etc.) will not be accepted.
- b) pictures in electronic form should be scanned in 300 DPI resolution, saved in **.tif** or **.eps** formats and numbered, e. g. **photo-1.tif**

Logos should be passed in vector formats as follows: **.ai**, **.eps**, **.cdr**, **.wmf**.

There must be a reference to the photograph in the main text above.

**Tables:**

Please put notes under the table. Every table must be referred to in the main text above it.

**Final statement:**

Every author is responsible for the linguistic and grammar correctness of their contribution. Manuscripts are submitted to the reviewers in through the editor's own discretion. Contributions which are not in compliance with the format requirements stated above or which are in conflict with the ethic publishing rules will not be accepted.

*From Czech language translated by Chris Koy*

# ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛА И УКАЗАНИЯ АВТОРАМ

## 1 ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛА

Журнал *Auspicia* - это независимый рецензируемый журнал, предназначенный для обсуждения вопросов, касающихся общественных наук.

### 5 основных принципов журнала:

- тщательный и точный порядок рецензирования;
- международность;
- открытость;
- избирательность;
- постоянное повышение качества.

Он направлен главным образом на область деятельности общественных органов, **экономики, управления и администрирования** (Евросоюз, государственное управление и самоуправление), а также на **другие общественно-научные вопросы**.

Журнал издается восьмой год (с 2004 г.) Высшей школой европейских и региональных исследований (VŠERS) в городе Ческе Будейовице, Философским институтом Академии наук ЧР и Южночешским филиалом Чешского общества политических наук. Журнал основал проф. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., второй ректор VŠERS. Журнал выходит два раза в год, уже известен среди специалистов. С 1 января 2008 г. его главным редактором является PhDr. Jan Gregor, Ph.D.

В 16 номерах было опубликовано примерно 443 научных и специальных статей и ряд рецензий, посвященных вопросам работы государственного управления и самоуправления, ЕС, безопасности и под. Все существующие номера, редколлегия и другая информация представлены на сайте [www.vrsers.cz/manazereo.php](http://www.vrsers.cz/manazereo.php).

В журнале публикуются **оригиналы научной и специальной работы** по данной проблематике. В журнал принимаются только работы, которые прежде не были опубликованы и не готовятся к публикации в другом журнале, о чем автор предоставляет заявление.

Содержание журнала структурировано следующим образом: сначала работы из области **общественных органов, управления, администрации**, в том числе сферы европейской интеграции и безопасности, далее из сферы **политологии и политической науки**. Эту основу дополняют **избранные работы из других гуманитарных специальностей**, таких, как лингвистика, история, социальная политика и т. п. Четвертая часть журнала - это **рецензии**, и, наконец, последняя - это секция „**разное**“, где печатаются новости с конференций, научных и специальных мероприятий, аннотации, информационные тексты, напоминания о юбилеях научных работников.

Статьи можно публиковать на **шести языках** (на чешском, словацком, английском, немецком, русском и польском). Каждая работа перед отправлением в редакцию должна быть проверена на соблюдение единой структуры и оформления текста (смотрите ниже указания авторам). **ПРИ НЕСОБЛЮДЕНИИ РЕДАКЦИОННЫХ ТРЕБОВАНИЙ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ РАБОТЫ БУДУТ ВОЗВРАЩЕНЫ АВТОРАМ ДЛЯ ДОПОЛНЕНИЯ И ИСПРАВЛЕНИЯ**. Первая и вторая **корректур**а всех статей проводится работниками редакции, причем авторы и рецензенты могут высказать свое мнение относительно поправок (более того, рецензенты могут узнать, учли ли авторы их рекомендации).

Все присланные статьи подвергаются **независимому, анонимному, объективному, тайному, но при этом открытому для возможного контроля рецензированию**. Всегда два внештатных оппонента получают неподписанный текст и пишут рецензии на данную работу. Таким образом, оппоненты не знают, кто автор текста (могут узнать это только при опубликовании в журнале, если при прочтении вспомнят, что рецензировали именно эту работу), и официально никто об этом не информирован. Точно также автор не узнает, кто писал заключение на его статью. Выбранный рецензент всегда не только с другого места работы, но и в большинстве случаев из другого города (а что еще лучше - государства), и сам в журнале „Auspicia“ не публикуется. Рецензенты получают вознаграждение в размере 300 чешских крон (которое им в конце года посылается на банковский счёт при подписанном договоре о выполнении работы), авторы статей - экземпляр журнала с их работой. Такой профессиональный процесс рецензирования отвечает всем параметрам качественных рецензируемых журналов.



## 2 ИНСТРУКЦИИ АВТОРАМ

Статьи принимаются в редакцию **в течение всего года. Материалы должны быть присланы не позднее:** 31 марта для первого номера и 30 сентября для второго номера.

### **Рукописи присылайте на адрес:**

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4, 370 01 České Budějovice, e-mail: [auspicia@vsers.eu](mailto:auspicia@vsers.eu), předmět: Auspicia, tel.: 00420 386 116 837.

За затраты, связанные с опубликованием научной статьи в секциях с 1–3, автор выплачивает сумму в **1200 чешских крон**, это должно быть сделано не позднее последнего срока принятия материалов в соответствующий номер журнала на счет издательства (VŠERS) в Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040. Переменным символом является ИНН места работы автора. В графе „Сообщение для адресата“ необходимо указать ФИО автора / авторов статьи.

### **СТРУКТУРА СТАТЬИ**

Представляет собой формальное членение в соответствии с конвенцией о научной информации. Авторы должны придерживаться **типовой схемы**, специально подготовленной для этой цели, и по ней писать свою статью. Модель статьи доступна на [www.vsers.cz/manazereo.php](http://www.vsers.cz/manazereo.php).

**Заголовок (название статьи) на чешском языке (словацком, английском, немецком, русском или польском) и английском** - краткий, точный, дающий ясную информацию о содержании статьи (до десяти слов). Использовать прописные буквы, начинать с левого края. Первым приводится название статьи на чешском (словацком, немецком, русском) языке, затем на английском.

**Имя автора** (авторов) статьи приводится без званий, в порядке - имя, фамилия, например, Josef NOVÁK. Фамилии при необходимости нумеруются.

**Резюме на чешском (словацком) языке.** Ясно определить цель и методы исследования, его краткое описание, результаты и выводы. Объем - 100–200 слов, т.е. приблизительно 15–20 строк (Word - Панель инструментов - Сервис - Статистика). Не повторяется название статьи, не приводятся общеизвестные факты.

**Ключевые слова на чешском языке (словацком)** - не более 5 слов, от более общих к более конкретным, должны быть отделены друг от друга с помощью тире.

**Резюме вначале на английском языке (немецком, русском).** Здесь действуют такие же правила, как для резюме на чешском (словацком) языке.

**Key words - ключевые слова на английском языке (немецком, русском).** Здесь действуют такие же правила, как для ключевых слов на чешском (словацком) языке.

**Введение** - содержит самую необходимую информацию для понимания темы, краткое пояснение выбора данной темы, вкратце степень изученности проблемы. Можно привести цитаты авторов, относящиеся к рассматриваемой тематике, особенно последних лет. Рекомендуется избегать широкого исторического обзора.

**Материал и методика** - позволяет повторение описанных действий. Подробное описание методики приводится в том случае, если она оригинальна, разработана самим автором, в противном случае достаточно процитировать автора метода и привести необходимые отличия. Способ освоения фундаментальных данных описывается кратко.

**Результаты** - включает содержательное, краткое представление результатов, открытий, анализов, объектов наблюдения. Наряду с таблицами советуем применять графики. График должен быть не копией таблицы, а содержать новую информацию. В таблице обобщаются результаты статистического исследования (не перечень отдельных измерений). Описание результатов должно быть предметным, содержать только фактические открытия, а не умозаключения и догадки автора.

**Дискуссия** - оценка выявленных результатов, сопоставление их с литературными фактами, занятие определенной позиции, обсуждение возможных недостатков. Сравнение с ранее опубликованной информацией. Если этого требует характер работы, то можно описание результатов и дискуссию соединить в одну часть „Результаты и дискуссия“. Если авторы посчитают это целесообразным, то может быть включено также заключение.

**Заключение** - включает основную информацию о материале и методике, сжатое представление новых и существенных показателей. Является кратким изложением главных положений работы, в том числе статистических данных, а не только простым описанием содержания статьи. Заключение должно быть написано с помощью целых предложений (не конспективно), по объему не должно превышать 10 строк. По усмотрению автора можно также привести благодарность своим коллегам и др.

**Использованная литература и информационные источники** - приводится только та, которая действительно была основой для написания статьи. Должна отвечать современному действующему стандарту.

**Оформление отдельных названий в списке литературы** - в алфавитном порядке по фамилии (первой) автора.

**Оформление издания:**

1. прописными буквами **фамилия** автора /запятая, пробел/ инициала **имени** /точка, пробел/ инициала **отчества** /точка, пробел/;
2. левая скобка, **год** издания, правая скобка /двоеточие, пробел/;
3. полное **название** курсивом /точка, пробел/;
4. **место** издания /двоеточие, пробел/;
5. название **издательства** /точка/.

Пример оформления издания (монографии, учебника и т.д.):

LATTIMORE, O. (1962): *Inner Asian Frontiers of China*. Boston: Beacon Press.

**Оформление статьи из журнала:**

1. прописными буквами **фамилия** автора /запятая, пробел/ инициала **имени** /точка, пробел/ инициала **отчества** /точка, пробел/;
2. левая скобка, **год** издания, правая скобка /двоеточие, пробел/;
3. полное **название** статьи /точка, пробел/;
4. **название** журнала курсивом или его сокращение /запятая, пробел/;
5. номер **журнала** /запятая, пробел/;
6. номер **выпуска** /запятая, пробел/ + порядковый номер /запятая, пробел/;
7. сокращение **страницы** с точкой („s.“ для чешского, „pp.“ для английского, „S.“ для немецкого, „с.“ для русского и т. д.) /пробел/;
8. первая и последняя **страницы** цитированной статьи (между ними тире (не дефис), без пробела /точка/).

Пример оформления статьи из журнала:

ŠTÍCHA, F. (1990): K syntakticko-sémantické konkurenci aktivních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 42, č. 3, s. 183–192.

**Оформление статьи в сборнике:**

1. прописными буквами **фамилия** автора /запятая, пробел/ инициала **имени** /точка, пробел/ инициала **отчества** /точка, пробел/;
2. левая скобка, **год** издания, правая скобка /двоеточие, пробел/;
3. полное **название** статьи /точка, пробел/;
4. „In“ /двоеточие, пробел/;
5. **редактор/редакторы** сборника /запятая, пробел/;
6. **название** сборника курсивом /точка, пробел/;
7. **место** издания /двоеточие, пробел/;
8. название **издательства** /запятая, пробел/.
9. сокращение **страницы** с точкой („s.“ для чешского, „pp.“ для английского, „S.“ для немецкого, „с.“ для русского и т. д.), /пробел/;
10. первая и последняя **страницы** цитированной статьи (между ними тире (не дефис), без пробела /точка/).

Пример оформления статьи в сборнике / коллективной монографии:

JANČÁK, P. (1997): Mluva v severozápadočeském pohraničí. In: F. Daneš – J. Bachmannová – S. Čmejrková – M. Krčmová (eds.), *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, s. 239–249.

**Оформление статьи или другой работы в электронном виде:**

Примеры:

VŠETEČKA, R. (2008): *Český internet má rekord. Používá jej více než 6 milionů lidí*. [online]. Praha: iDNES [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z [http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p4l-sw\\_internet.asp?c=A080226\\_105146\\_sw\\_internet\\_vse](http://technet.idnes.cz/cesky-internet-ma-rekord-pouziva-jej-vice-nez-6-milionu-lidi-p4l-sw_internet.asp?c=A080226_105146_sw_internet_vse).

KUBROVÁ, R.: *Nástroj online marketingu. Ikaros* [online]. 1998, č. 6 [cit. 25. 5. 2008]. Dostupný z <http://technet.idnes.cz>.

**Сноски в тексте на использованную литературу и информационные источники после текста, работы в кавычках** - всегда приводим инициалы перед фамилией; сноски на литературу в тексте статьи могут приводиться в круглых скобках (непосредственно после фамилии цитируемого автора), или в квадратных (только номер, который соответствует позиции в списке литературы).

#### Примеры:

J. Novák (2008) подчеркивает, что... (при перефразировании не должна быть приведена страница)

J. Novák (2008: 135) отмечает, что „у точной цитаты должна быть приведена страница“.

J. Novák (2008: 135) обращает внимание: „У точной цитаты должна быть приведена страница.“ „У точной цитаты должна быть приведена страница“ (Novák 2008: 135).

„У точной цитаты,“ говорит J. Novák (2008: 135), „должна быть приведена страница.“

N. F. Alefirenko (Алефиренко 2005: 35) отмечает, что „...“.

...особенно программа Erasmus Mundus [5].

**Адрес (контактная информация после статьи)** - приводится как последний элемент работы. Приводится в обязательном порядке:

1. строка: звание (звания) + имя + фамилия (+ звание (звания));
2. строка: кафедра
3. строка: факультет / институт
4. строка: университет / высшее учебное заведение
5. строка: улица + порядковый номер, индекс + город (точный адрес места работы (или же места жительства))
6. строка: государство
7. строка: электронная почта

#### Например:

##### **ADDRESS & ©**

prof. Ing. Jan NOVÁK, CSc.

Ústav managementu

Provozně ekonomická fakulta

Mendelova zemědělská a lesnická univerzita

Zemědělská 1, 613 00 Brno

Czech Republic

*novak@mendelu.cz*

**Название рецензии** оформляется следующим образом (жирный шрифт, Times New Roman, размер 14):

1. **имя** /пробел/ **отчество** /пробел/ прописными буквами **фамилия** автора /двоеточие, пробел/;
2. полное **название** рецензируемой работы курсивом /точка, пробел/;
3. **место** издания /двоеточие, пробел/;
4. название **издательства** /запятая, пробел/;
5. **год** издания /запятая, пробел /;
6. количество **страниц** /запятая, пробел/ + сокращение **страницы** с точкой („s.“ для чешского, „pp.“ для английского, „S.“ для немецкого, „с.“ для русского и т. д.), /пробел/;
7. **ISBN** /точка/.

#### Пример оформления названия в рецензии:

**Patrik MITTER: *Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině.***  
**Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2003, 190 s., ISBN 80-7044-554-8.**

Координаты автора после рецензии приводятся таким же образом, как координаты автора статьи.

#### **Как привести свою статью, напечатанную в журнале „Auspicia“ в списках литературы?**

##### Пример:

NOVÁK, J. (2008): Současný vývoj českého hospodářství. *Auspicia*, 5, č. 1, s. 10–15.

#### **ТЕХНИЧЕСКОЕ ОФОРМЛЕНИЕ РУКОПИСИ**

Объем: max. 5–8 страниц

В электронном виде: **.txt**, **.doc**, **.rtf** на электронную почту (см. выше).

##### **Оформление текста:**

Размер шрифта: 12, межстрочный интервал 1,5, формат А4, поля 2,5 см

Не отделять абзацы пробелами, только клавишей Enter.

Не нумеровать страницы.

Внутренние (промежуточные) заголовки - не отделять пробелами.

Названия глав и внутренних (промежуточных) заголовков писать строчными буквами. Имена пишете в полной форме.

Названия с целью выделения в тексте - не подчеркивайте.

**Фотографии, иллюстрации, символы:**

Фотографии и рисунки сдавайте:

- a) в оригинале, четком и неповрежденном, пронумерованном на задней стороне ручкой. Изображения, взятые из журналов (вырезки и т.д.) не принимаются;
- b) в электронном виде, сканированные в расширении 300 DPI, сохраненные в форматах **.tif** или **.eps** под номерами, например: **foto-1.tif**

Символы: принимаются в векторных форматах **.ai, .eps, .cdr, .wmf**.

В тексте на фотографию должна быть ссылка.

**Таблицы:**

Объяснения пишите под таблицей. В тексте на таблицу должна быть ссылка.

**Заключительные замечания:**

Автор несет ответственность за языковую и грамматическую правильность текста. Редакция отдает работы на рецензирование для собственного рассмотрения. Рукописи, чье оформление не выполняет приведенные требования либо противоречат этическим нормам для публикации, приняты не будут.

*Перевод с чешского языка сделан Е. А. Анисимковой.*



# FORMULÁŘ NA PŘEDPLATNÉ ČASOPISU

## OBJEDNÁVKA PŘEDPLATNÉHO ČASOPISU AUSPICIA V R. 2012

Recenzovaný neimpaktovaný časopis pro otázky společenských věd (formát A4, cca 150–260 stran, ISSN 1214-4967, 2x ročně). Roční předplatné činí 200,- Kč za 2 čísla. Číslo účtu VŠERS: Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040.

### ODBĚRATEL

Titul .....

Jméno .....

Příjmení .....

Instituce .....

Ulice + č. p. ....

PSČ .....

Město .....

Telefon .....

E-mail .....

Fax .....

IČO .....

DIČ .....

V ..... dne ..... 2011.

.....  
podpis, razítko

**Tuto závaznou objednávku zašlete prosím na adresu:**

Radim JANEČEK

Knihovna

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s.

A. Trägera 44

370 04 České Budějovice

00420 386 350 125

**knihovna@vsers.cz**

# JOURNAL SUBSCRIPTION FORM

## ORDER OF THE SUBSCRIPTION OF THE AUSPICIA JOURNAL IN 2012

Reviewed, non-impact journal dealing with social science (A4 format, cca 150–260 pp, ISSN 1214-4967, twice a year). Annual subscription fee is 200,- CZK for 2 issues. Bank account of VŠERS: Oberbank AG České Budějovice č. 7000012206/8040.

### SUBSCRIBER

Degree .....

First name .....

Surname .....

Institution .....

Street + No. ....

Postal code .....

City .....

Telephone .....

E-mail .....

Fax .....

Ident. No. ....

In ..... on ..... 2011.

.....  
signature, stamp

### Please send this form order to:

Radim JANEČEK  
Knihovna  
Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s.  
A. Trägers 44  
370 04 České Budějovice  
00420 386 350 125  
**knihovna@vsers.cz**